
**RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A SYSTÉM
ALTERNATÍVNYCH TRESTOV**

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A SYSTÉM ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie,
máj 2017

Tomáš Strémy (ed.)

leges

Vzor citace:

STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, 512 s.

Recenzovali:

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

doc. JUDr. Filip Ščerba, PhD.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky (2017 : Trnava, Slovensko)

Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov : zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2017 / Tomáš Strémy (ed.). – Praha : Leges, 2017. – 512 stran

Částečně český text

ISBN 978-80-7502-224-0

343.211.4 * 343.244 * (062.534)

– restoratívni justice

– alternatívni tresty

– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 61, Praha 2, v roce 2017 jako svou 425. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Obálku navrhla Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk Powerprint, s. r. o.

www.knihyleges.cz

© Tomáš Strémy et al., 2017

ISBN 978-80-7502-224-0

OBSAH

Úvodom	9
Prísne trestanie alebo alternatívy: čo lepšie pomôže znižovať trestnú činnosť	14
<i>Prof. Dr., Dr. h.c.mult. Helmut Kury – Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. – Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.</i>	
Media and Restorative Justice	64
<i>Dr. Aleksandra Ilić</i>	
Systém kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami	77
<i>Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	
Může restorativní justice splnit jeden ze svých hlavních cílů – alespoň částečně vyprázdnit české věznice?	103
<i>PhDr. Alena Marešová, PhD.</i>	
Konkurencia procesných alternatív	112
<i>Doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.</i>	
Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy	124
<i>Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc., JUDr. Štefan Zeman, PhD.</i>	
Odraz restoratívnej justície v aplikačnej praxi	149
<i>Doc. JUDr. Margita Prokeínová, PhD.</i>	
Restoratívna spravodlivosť – aplikačné výzvy v SR	158
<i>Doc. PhDr. Gabriela Lubelcová, PhD.</i>	
Aktuální trendy při aplikaci odklonů a sankcí s restorativními prvky v České republice	162
<i>JUDr. Jana Hulmáková, Ph.D.</i>	

Obsah

Súčasná aktivity Rady Európy v oblasti alternatívnych trestov <i>Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.</i>	172
Mediácia v trestnom konaní – aktuálny alebo akútny stav mediátorov v trestných veciach <i>JUDr. Michal Žofčák</i>	185
Saturace potrieb obetí trestných činů v kontextu zákona o obětech v České republice <i>PhDr. JUDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M.</i>	201
Oprávnené záujmy poškodeného trestným činom a ukladanie alternatívnych trestov <i>Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	217
Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum II. <i>Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. – Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.</i>	230
Priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi <i>Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD. – Doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.</i>	245
Kriminologický profil odsúdeného na alternatívne tresty v okrese Trnava <i>JUDr. Lucia Šimunová, PhD. – JUDr. Ivan Smieško, PhD.</i>	261
Využitie elektronického monitoringu v kontexte väzobného stíhania obvinených s poukazom na dotazníkový výskum a riadené rozhovory <i>JUDr. Eva Szabová, PhD. – JUDr. Viliam Hečko</i>	275
Klady a zápory trestu <i>Doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.</i>	296
Vzájomné uznávanie alternatívnych sankcií v Európskej únii <i>JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.</i>	308

Alternatívne tresty ako brzda justičných omylov	320
<i>JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.</i>	
Trest obecně prospěšných prací a trest povinné práce	330
<i>Mgr. Mgr. Jana Kursová</i>	
Je potrebné trest domáceho väzenia zrušiť?	341
<i>JUDr. Andrej Beleš</i>	
Restoratívna justícia a poškodený (obet)	352
<i>JUDr. Marek Chovan</i>	
Využívanie elektronického systému monitorovania osôb v praxi	360
<i>JUDr. Mgr. Andrea Jecková</i>	
Koncepcia restoratívnej justície v rozhodovacej činnosti súdov	375
<i>JUDr. Rastislav Hruška – JUDr. Martin Žuffa – JUDr. Renáta Hrušková</i>	
Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna justícia	384
<i>JUDr. Tomáš Horeháj</i>	
Alternatívne tresty – jeden z moderných prostriedkov trestnej politiky demokratického štátu II. (Legislatívna súčasnosť a perspektívy)	392
<i>Dr.h.c. Prof. JUDr. Vladimír Čečet, CSc. – JUDr. Nikol Kánová</i>	
Aktuálna európska regulácia ochrany, podpory a práv obetí terorizmu – vybrané ustanovenia smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti terorizmu	402
<i>JUDr. Lucia Erdeiová</i>	
Primární zásada restoratívni justice – náhrada škody	421
<i>Doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.</i>	
Od retributívnej k restoratívnej justícii	428
<i>Doc. JUDr. Iveta Fedorovičová, CSc.</i>	

Obsah

Vybrané fenomenologické ukazovatele verzus alternatívne tresty optikou verejnej mienky v podmienkach Slovenskej republiky	439
<i>JUDr. Michaela Jurisová, PhD.</i>	
Inštitút mediačnej a probačnej služby v intenciách Slovenskej republiky a Srbskej republiky s poukázaním na trest povinnej práce	447
<i>Mgr. Patrícia Krásná</i>	
Alternatívne tresty a inštitúty s nimi spojené	458
<i>JUDr. Dominika Kučerová</i>	
Limity restoratívnej justície	474
<i>JUDr. Juraj Bališ</i>	
Vzťah restoratívnej justície k alternatívnym trestom aneb hledání podstaty restoratívneho konceptu	485
<i>JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D.</i>	

ÚVODOM

Vážení čitatelia,

do rúk sa Vám dostal zborník z konferencie s názvom „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“, ktorá sa uskutočnila dňa 4. mája 2017 na pôde Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a je záverečným zborníkovým výstupom v rámci štvorročného rovnomenného projektu za podpory Agentúry na podporu výskumu a vzdelávania (ďalej len „APVV“). Retrospektívne predchádzajúca druhá etapa projektu sa skončila v auguste 2016 a koncentrovala sa na problematiku restoratívnej justície a alternatívnych trestov v aplikačnej praxi. V roku 2016 riešiteľský kolektív vydal 28 výstupov, jeho členovia sa zúčastnili na viacerých domácich i zahraničných vedeckých podujatiach, na ktorých prezentovali výsledky svojej práce. Išlo napríklad o IV. kriminologické dni, konferenciu Aktuálne otázky trestného práva na Akadémii Policajného zboru, medzinárodné konferencie, napr. Bratislavské právnické fórum či Trnavské právnické dni 2016 – Európske výzvy trestného práva, ako aj XVIII. Svetový kriminologický kongres v New Delhi v Indii.

Primárnym cieľom tretej etapy, t. j. záverečnej fázy projektu, bol výskum podmienok pre rozvoj restoratívnej justície a alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky. Sme presvedčení, že naše úsilie sa počas rokov premenilo na množstvo teoretických, výskumných, ale aj praktických poznatkov. V rámci tretej etapy sa v uplynulých mesiacoch uskutočnil popri odbornej práci riešiteľského kolektívu aj výskum verejnej mienky na tému alternatívnych trestov, ktorý sa stal – okrem iného – podnetom na diskusiu v rámci predmetnej konferencie. Výskum sme uskutočnili prostredníctvom agentúry FOCUS na vzorke 1 000 respondentov. Zo štúdie výskumných poznatkov vyplynulo, že len 45,7 % občanov z výskumnej vzorky vedelo, či niekedy počulo, o uložení alternatívnych trestov odsúdeným v trestnom konaní. Z prieskumu tiež vyplynul záver, že systém trestov občania v súčasnosti považujú za nedostatočný, prehnane mierny (keď sa to týka iných) a zároveň nespravodlivý (keď sa ich to týka bezprostredne). Je preto namieste nadviazať na uvedené a nastoliť v tejto sfére verejnú diskusiu – okrem iného – s cieľom zvyšovať spoločenské vedomie o restoratívnej justícii a v dlhodobom horizonte presadzovať zásady restoratívnej justície a aplikovať v praxi čoraz častejšie alternatívne tresty. Dnes je už notarietou, že „jedným z imanentných argumentov využívania alternatívnych trestov je menšie finančné zaťaženie štátu“, čo je skutočnosť aktuálna a re-

zonujúca v každom čase. Je prirodzené, že verejná mienka sa mení v závislosti od závažnosti trestnej činnosti a na otázku „Pri ktorých trestných činoch by ste navrhovali takéto alternatívne tresty?“ sme dostali odpoveď najmä na prečiny a nenásilné trestné činy ako ohováranie, drobná majetková kriminalita, výtržníctvo, podvod, sprenevera etc. Naopak verejná mienka vyjadřila zreteľný spoločenský nesúhlas s využívaním alternatívnych trestov pri násilných trestných činoch ako vražda, znásilnenie, domáce násilie alebo ublíženie na zdraví.

Napriek skutočnosti, že Slovensko má k dispozícii od roku 2014 elektronický systém monitoringu osôb, súdna prax zotrúva na princípoch retribuívnej justície. Panuje, podľa nášho názoru, „ako keby“ pocit strachu z udeľenia alternatívnych trestov, osobitne trestu domáceho väzenia, a to zo strany prokuratúry a súdov. Myslíme si, že kľúčovú úlohu pre rozsiahlejšie uplatnenie alternatívnych trestov zohráva verejná mienka (médiá a ich ne/záujem o túto problematiku) a osobnosť právnik (sudcu, prokurátora a pod.), ktorá je ochotná osvojiť si princípy restoratívnej justície a taktiež uplatňovať ich v justičnej praxi.

Výsledky tretej etapy projektu sme spoločným úsilím odprezentovali na konferencii 4. mája 2017 v Trnave za účasti zástupcov slovenských vysokých škôl, Slovenskej advokátskej komory, bývalého ministra spravodlivosti Slovenskej republiky, zástupcov z Masarykovej univerzity v Brne, českého Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, Ministerstva spravodlivosti Českej republiky a ďalších. Odbornými garantmi konferencie boli prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., prof. Ivan Šimovček, CSc. a doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť poďakovanie organizačnému tímu konferencie (na čele s JUDr. Evou Szabovou, PhD.), a to za všestranné úsilie. Za pomoc pri zostavovaní zborníka ďakujem JUDr. Ivanovi Smieškovi, PhD. a na záver by som rád poďakoval za odbornú pomoc prof. PhDr. Gustávovi Dianiškovi, CSc., ktorý nám počas celého trvania projektu APVV poskytoval cenné rady.

V súčasnosti stojíme pred tou najťažšou úlohou, ktorá spočíva v prezentácii výsledkov výskumu tak, aby zaujali aj legislatívnu prax, ktorá prahne po zmene v spomínanej oblasti (jednotlivé návrhy *de lege ferenda* sú súčasťou príspevkou v tomto zborníku). Sme toho názoru, že zámer riešiteľského tímu vytvoriť verejne dostupnú informačnú platformu sme splnili, pretože jednotlivé výstupy zo všetkých troch konferencií (2014, 2015 a 2017) a monografie s názvom „Restoratívna justícia“, ktoré boli súčasťou projektu APVV, sú verejnosti dostupné na webovom portáli vydavateľstva Leges. Poslednou úlohou v rámci

pertraktovaného projektu APVV je vydanie monografie s názvom „Alternatívne tresty“.

Na záver netradične citátom neznámeho autora „každý koniec je novým začiatkom“ si v tomto duchu dovoľím konštatovať, že odrádzať ľudí od trestnej činnosti je náročná práca, ale zapájanie ľudí do pomoci iným je jedna z najefektívnejších metód v premene páchatelov na dobrých občanov. Ambíciou nášho projektu bolo nielen odprezentovať výsledky vedeckého úsilia riešiteľského kolektívu, ale aj navodiť v spoločnosti také zmeny, na základe ktorých bude restoratívna justícia imanentnou súčasťou nášho právneho systému (napr. v podobe alternatívnych trestov) a spoločenského života.

Tomáš Strémy

ODBORNÍ GARANTI KONFERENCIE

Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. (1940), je absolventom Vojenskej akadémie v Prahe a postgraduálneho štúdia na Karlovej univerzite v Prahe. Od roku 2000 pôsobí na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave a je vedúcim Katedry propedeutiky právnických predmetov. Podieľa sa na činnosti Katedry trestného práva a kriminológie. V súčasnosti je členom Vedeckej rady Právnickej fakulty. Je autorom množstva odborných vedeckých prác a štúdií so zameraním na rôznorodé kriminologické témy a výskumy.

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. (1954) absolvoval Právnickú fakultu Univerzity Komenského. Od roku 1983 pôsobil ako učiteľ kriminalistiky na Vysokej škole ZNB v Bratislave a neskôr na Akadémii Policajného zboru ako vedúci Katedry kriminalistiky a forenzných disciplín až do roku 2000. V tom istom roku nastúpil ako vedúci Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, kde v tejto funkcii pôsobí doteraz. Je členom Akademického senátu a Vedeckej rady Právnickej fakulty. Je autorom, resp. spoluautorom viacerých monografií, učebníc, vysokoškolských učebných textov a desiatok vedeckých článkov a výstupov v odborných časopisoch a v zborníkoch z medzinárodných a domácich vedeckých konferencií. Odborne sa venuje najmä trestnému právu procesnému a kriminalistike.

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. (1981) je absolventom Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Od roku 2016 pôsobí ako pedagóg na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V súčasnosti je prodekanom pre rozvoj, členom Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Absolvoval viaceré študijné pobyty, a to na Max Planck Institute vo Freiburgu (2014, 2015, 2017), na University of Scranton v Pensylvánii (USA) (2015), University of Salzburg (2016), Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe (2011, 2016) a iných inštitúciách. Je vedúcim projektu APVV s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, spoluriešiteľom viacerých grantových projektov, autorom, resp. spoluautorom viacerých monografií, učebníc, desiatok odborných článkov a aktívne sa zúčastňuje vedeckých podujatí doma i v zahraničí.

PRÍSNE TRESTANIE ALEBO ALTERNATÍVY: ČO LEPŠIE POMÔŽE ZNIŽOVAŤ TRESTNÚ ČINNOSŤ¹

Severe Punishment or Alternatives: What helps better to reduce crime²

Helmuth Kury – Gustáv Dianiška – Tomáš Strémy

Abstrakt: Tento článok sa zaoberá restoratívnou justíciou ako formou mediácie považujúcej sa za sumatívny výraz, ktorý sa často využíva v rôznych kontextoch a významoch. Prezentuje informácie o praxi a skúsenostiach s mediáciou v Nemecku a iných európskych krajinách vrátane SR. Kládie otázku, či mediácia skutočne má účinky prevencie kriminality, najmä v porovnaní s tradičnými represívnymi reakciami trestného súdnictva, preto prezentuje výsledky hodnotenia týchto alternatívnych prístupov. Záverečná diskusia porovnáva hlavné výsledky.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, alternatívne tresty, predpoklady rozvoja alternatívnych trestov v trestnom práve

Abstract: This article deals with restorative justice as a form of mediation, which is considered a summative expression, which is often used in different contexts and meanings. Presents information on practice and experience with mediation in Germany and other European countries, including the Slovak Republic. It raises the question of whether mediation really has the effects of crime prevention, particularly in comparison with traditional repressive criminal justice responses, therefore presents the results of the evaluation of these alternative approaches. The final discussion compares the main results.

Key words: restorative justice, alternative punishments, preconditions of alternative sanctions in criminal law

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

1. ÚVOD

Ako odpoveď na obrovský počet empirických štúdií za posledné polstoročie sú štúdie, ktoré opakovane ukázali, že tradičné riešenia problémov s kriminalitou, kruté tresty významne neznižujú konflikty spôsobené zločinom, preto opätovne vznikli historické pokusy – mediácia a restoratívna justícia (pozri napríklad Hopt a Steffek,³ Johnstone a Van Ness,⁴ London,⁵ Weitekamp a Kerner,⁶ Dunkel et al.⁷). Tradičné prístupy sa v podstate sústreďovali na prísne potrestanie páchatelov, pričom ignorovali potreby obetí trestných činov a používali ich iba ako svedkov počas súdnych konaní.⁸ Najmä výskum v posledných desaťročiach o obetiach trestných činov a konštituovanie viktimológie ako súčasti kriminológie poukázal na to, že obeť trestných činov dostávajú príliš málo pozornosti a podpory.⁹ V posledných desaťročiach niekoľko krajín zaviedlo osobitné právne predpisy na zlepšenie podpory obetiam.

Po roku 2000 sa začali zavádzať prvky mediácie a restoratívnej justície aj v Slovenskej republike. Výsledkom tohto zámeru bolo prijatie zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a medičných úradníkoch v znení neskorších predpisov a zaradenie alternatívnych trestov do Trestného zákona z roku 2005.

Medzinárodný empirický výskum jasne ukazuje, že väčšina obetí, s možnými výnimkami niektorých z tých, ktorí boli obeťami veľmi ťažkých zločinov, sa viac zaujíma o reštitúciu spôsobených škôd než o prísne potrestanie

³ HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.

⁴ JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007.

⁵ LONDON, R.: *Crime, Punishment, and Restorative Justice. From the Margins to the Mainstream*. London, Boulder: First Forum Press, 2011.

⁶ WEITEKAMP, E. – KERNER, H.-J. (Eds.): *Restaurative Justice. Theoretical Foundations*. Cullompton/Devon, Portland/Oregon: Willan, 2002.

⁷ DÜNKEL, F. – GRZYWA-HOLTEN, J. – HORSFIELD, P. (Eds.): *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters. A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. 2 Vols. Mönchengladbach: Forum-Verlag Godesberg, 2015.

⁸ KURY, H.: *Zur (Nicht-)Wirkung von Sanktionen – Ergebnisse internationaler empirischer Untersuchungen*. In: KURY, H. – SCHERR, A. (Hrsg.): *Zur (Nicht-)Wirkung von Sanktionen. Immer härtere Strafen – immer weniger Kriminalität? Soziale Probleme* 24, 2013. s. 11–41.

⁹ BRAITHWAITE, J.: *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, UK: University Press, 1989.

páchateľa.^{10, 11} Prevládajúca reakcia vlády na zločin je však organizovaná tak, že ignoruje tieto potreby väčšiny obetí a širokých vrstiev obyvateľstva, ktoré sa viac zaoberajú obnovou mieru v spoločnosti a znižovaním konfliktov spôsobených kriminalitou.¹² V tejto súvislosti niektoré formy mediácie môžu pomôcť preklenúť medzery medzi protichodnými záujmami. „Restoratívna justícia predstavuje odlišný prístup k dosiahnutiu spravodlivosti ako tradičný súdny systém. Vzhľadom na to, že súdne systémy závisia od represívnych opatrení a neriešia obavy obetí, restoratívna justícia sa zameriava na nápravu škody spôsobenej trestným činom, návratu späť do spoločnosti a poskytnutie priameho hlasu v súdnom procese všetkým aktérom postihnutým trestným činom – páchateľ, obeť a komunita.“^{13, 14}

Hlavným cieľom pre prijatie mediácie v spoločnosti je to, že jej štruktúra, proces a príležitosti sú dobre známe obyvateľstvu a trestným inštitúciám, najmä sudcom a súdom. Johnstone Van Ness¹⁵ v tejto súvislosti poukazuje na to, že napriek rastúcemu oboznámeniu v odborných a akademických kruhoch je význam pojmu „restoratívna spravodlivosť“ mnohým ľuďom len veľmi málo jasný. Od začiatku 80. rokov 20. storočia začali nemeckí odborníci stále viac diskutovať o mediácii na pozadí správ zo Spojených štátov o úspešnom, časovo úspornom, nákladovo efektívnom a zároveň mierovom uplatňovaní tohto prístupu. V nasledujúcom desaťročí bolo sprostredkovanie diskutované euforicky ako všemocná metóda riešenia konfliktov pre všetky druhy hádaní a problémov. Dnes je táto metóda zavedená a v reálnejšom pohľade sa považuje za dôležité opatrenie pre riešenie konfliktov. Potenciál metódy je však ešte stále da-

¹⁰ SESSAR, K.: Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992.

¹¹ SESSAR, K.: Restitution or punishment. An empirical study on attitudes of the public and the justice system in Hamburg. *Eurocriminology* 8, 1995. s. 199–214.

¹² HENHAM, R.: Sentencing. Time for a paradigm shift. London, New York: Routledge, 2014.

¹³ GROMET, D. M.: Psychological perspectives on the place of restorative justice in criminal justice systems. In: OSWALD, M.E. – BIENECK, S. – HUPFELD-HEINEMANN, J. (Eds.): *Social Psychology of Punishment of Crime*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009. s. 39–54.

¹⁴ GRIMES, R., WALSH, S.: Restorative Justice and Crime Prevention. Constructive Alternative or Soft Option? In: WINTERDYCK, J.A. (Ed.): *Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends*. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 233.

¹⁵ JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W.: The meaning of restorative justice. In: JOHNSTONE, G., VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 6.

leko od jej možnosti, ako to zdôraznili experti (Hopt & Steffek,¹⁶ Winterdyk¹⁷). Podobné skúsenosti, avšak s určitými oneskorením, existujú aj v Slovenskej republike (Šťahulová¹⁸).

V Nemecku bol zavedený Victim-Offender Mediation (ďalej len „VOM“) v roku 1994. Schädler¹⁹ komentuje túto zmenu politiky tak, že „to jasne ukázalo, že zákonodarca chcel, aby VOM bolo opatrenie odklonu, a preto aj cesta von z trestného konania“ (pozri tiež začiatok tzv. Programov obetí – páchaťeľa – zmierenia v Kanade v roku 1974 v Ontáriu: Yantzi,²⁰ pozri tiež Shaw²¹). VOM sa mal použiť nielen v prípadoch menej závažných trestných činov, ale aj v prípade všetkých trestných činov vrátane násilných trestných činov. V skutočnosti Aertsen²² zistil, že výsledky sú obzvlášť poučné v ťažkých trestných prípadoch. Od roku 1993 má Nemecko celoštátnu štatistiku „Victim-Offender-Mediation“, ktorú organizuje skupina VOM-Research na Univerzite v Tübingene (Kerner²³). Podľa týchto údajov sa vo viac ako 80 % prípadov obe stra-

¹⁶ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 3–102.

¹⁷ WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017.

¹⁸ ŠŤAHULOVÁ, S.: Restoratívna justícia v podmienkach Slovenskej republiky. In: Mířníky práva v stredoeurópskom priestore. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011. s. 417–421.

¹⁹ SCHÄDLER, W.: The relationship between Victim Support and Victim-Offender Mediation. In: LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN, J. (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schleswig-Holstein Association for Social Responsibility in Criminal Justice; Victim and Offender Treatment, Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Vol. 1, 2011. s. 17–23. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf).

²⁰ YANTZI, M.D.: Das Täter-Opfer-Ausgleichsprojekt (VORP) in Kitchner (Ontario), Kanada. In: JANSSEN, H. – KERNER, H.-J. (Eds.): Verbrechensopfer, Sozialarbeit und Justiz. Das Opfer im Spannungsfeld der Handlungs- und Interessenkonflikte. Bonn: DBH Schriftenreihe, 1985. s. 329–343.

²¹ SHAW, M.: The Politics of Crime Prevention. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 427–447.

²² AERTSEN, I.: Mediation bei schweren Straftaten – Auf dem Weg zu einer neuen Rechtskultur? In: PELIKAN, C. (Ed.): Mediationsverfahren: Horizonte, Grenzen, Innensichten. Jahrbuch für Rechts- und Kriminalsoziologie. Baden-Baden: Nomos, 1999. s. 115–138.

²³ KERNER, H.-J. – HARTMANN, A. – EIKENS, A.: Täter-Opfer-Ausgleich in Deutschland – Auswertung der bundesweiten TOA-Statistik für den Jahrgang 2005, mit Vergleich zu den Jahrgängen 2003 und 2004, sowie einem Rückblick auf die Entwicklung seit 1993, 2008.

ny dohodli na uznesení. Súčasne sa však VOM zriedka používa v Nemecku a iných európskych krajinách (Hagemann²⁴). Nie je to inak ani na Slovensku. Obete nie sú často informované a nie sú dobre pripravené na túto alternatívu. Podľa výsledkov však až tretina všetkých obetí závažných násilných trestných činov prijíma VOM. „Napriek týmto zisteniam sa sotva uplatňuje VOM, keď boli spáchané závažné trestné činy“ (str. 21).

V danej súvislosti Hagemann²⁵ poukazuje na to, že „napriek všetkému pozitívnemu vývoju – napr. v Nemecku od zavedenia zákona o kompenzácií za obeť v roku 1976 a zákona o ochrane obetí v roku 1986 – obeť a komunity stále nie sú v skutočnosti integrované do trestného konania“. Politici a odborníci v oblasti spravodlivosti sú vo všeobecnosti viac represívni pri svojich reakciách na kriminalitu (pozri Kury & Shea²⁶). Vnímanie verejnosti je formované, a preto narušené vysoko selektívnymi a senzitivými mediálnymi informáciami o zločine (pozri Carrabine,²⁷ Hestermann,^{28, 29} Jewkes,³⁰ Kappler a Potter 2005). V dôsledku týchto nesprávnych pochybností sa restoratívna spravodlivosť považuje za „miernu“ reakciu, neefektívnu v prevencii kriminality v porovnaní s prísnyim trestom (Lummer 2011,³¹ Kury & Shea,³²

²⁴ LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 235–242.

²⁵ LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 235–242.

²⁶ KURY, H. – SHEA, E.: Punitivity and Punishment – An Introduction. In: KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): Punitivity – International Developments. Vol. 3: Punitiveness and Punishment. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011. s. 7–18.

²⁷ CARRABINE, E.: Crime, Culture, and the Media. Malden, MA: Polity, 2008.

²⁸ HESTERMANN, T.: Fernsehgewalt und die Einschaltquote. Welches Publikumsbild Fernsehschaffende leitet, wenn sie über Gewaltkriminalität berichten. Baden-Baden: Nomos. 2010.

²⁹ HESTERMANN, T.: „Violence against children sells very well“. Reporting crime in the media and attitudes to punishment. In: KURY, H. – REDO, S. – SHEA, E. (Eds.): Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration. Suggestions for Succeeding Generations. Heidelberg, New York: Springer (in print). 2016.

³⁰ JEWKES, Y.: Media & Crime. Los Angeles: Sage. 2008.

³¹ LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 235–242.

³² KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): Punitivity – International Developments. 3 Vols., Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 2011.

Kury,^{33, 34} Grimes a Walsh³⁵). Ako zdôrazňuje Krajewski³⁶ „trestné klimatické podmienky“ v Európe sú odlišné. Jeho údaje ukazujú napríklad, že v Európe existujú dva odlišné modely alternatív k uväzneniu. Riešenia prijaté v krajinách strednej a východnej Európy sú jednoznačne založené na tradičnom a dosť zastaranom modeli podmieneného trestu, zatiaľ čo v západnej Európe sa pokuty považujú za hlavný typ sankcií, doprevádzané – okrem iného – komunitnou službou a inými podobnými sankciami (hoci rozdiely v spôsoboch použitia sú oveľa menej konzistentné).³⁷

Všetky tieto zistenia spevádzajú úsilie o realizáciu zásad restoratívnej justície na Slovensku (Kury, Strémy³⁸) a brzdia jej plnohodnotné uplatnenie. Výrazne vystupuje do popredia súdna prax v nadmernom udeľovaní podmieneného trestu, akoby alternatív y k nepodmienečným trestom.

Medzitým veľké množstvo štúdií preukázalo kontraproduktívne účinky väznenia, aspoň vo forme, v akej sa dnes organizuje uväznenie. „Neexistuje žiadny náznak, že tvrdšie alebo intenzívnejšie tresty vedú k väčšej verejnej bezpečnosti a mieru. Naopak, čím viac sa verejná politika spolieha výlučne na represie a tresty, tým viac to povedie k väčšiemu uväzneniu, ľudským a finančným nákladom, nižšej etike, menšej verejnej bezpečnosti a nižšej kvalite spoločenského života“ (Walgrave,³⁹ pozri tiež metaanalýzu Dölling⁴⁰ a kol.).

³³ KURY, H.: Kriminalprävention durch härtere Sanktionen? In: MARKS, E. – STEFFEN, W. (Eds.): Prävention braucht Praxis, Politik und Wissenschaft. Ausgewählte Beiträge des 19. Deutschen Präventionstages 2014. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015, s. 323–361.

³⁴ KURY, H.: Härtere Strafen – oder mehr Alternativen? Was ist die bessere Kriminalprävention? In: BANNENBERG, B. – BRETTEL, H. – FREUND, G. (Eds.): Über allem: Menschlichkeit. Festschrift für Dieter Rössner. Baden-Baden: Nomos, 2015. s. 240–258.

³⁵ GRIMES, R. – WALSH, S.: Restorative Justice and Crime Prevention. Constructive Alternative or Soft Option? In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 231–251.

³⁶ KRAJEWSKI, K.: Different penal climates in Europe. Vilniaus Universiteto Leidykla, Mokslo darbei Kriminologijos studijos, 1/2014, 2014. s. 86–111.

³⁷ KRAJEWSKI, K.: Different penal climates in Europe. Vilniaus Universiteto Leidykla, Mokslo darbei Kriminologijos studijos, 1/2014, 2014. s. 107.

³⁸ KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. Strémy, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha: Leges, 2014. s. 34.

³⁹ WALGRAVE, L.: Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship. Cullompton: Willan, 2008. s. 54.

⁴⁰ DÖLLING, D. – ENTORF, H. – HERMANN, D. (Ed.): Meta-Analysis of Empirical Studies on Deterrence. In: KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): Punitivity. International Devel-

Wright⁴¹ poukazuje na to, že „trestné sankcie nie sú veľmi účinné pri odvrátení páchatelov, ale akonáhle je trestný čin spáchaný, odradia ich od prijatia ich konaní“. Braithwaite⁴² súhlasí, keď píše: „Trestná justícia s odhodlaním trestu je skutočne hlavnou prekážkou dobrej komunikácie, pretože povzbudzuje kultúru popierania“. Ostendorf⁴³ poukazuje na to, že „spoločnosť nevidí páchatelov v rámci ich sociálneho prostredia a vzťahov, ani v konkrétnej situácii trestného činu. Páchatelia zosobňujú zlo, stali sa páchatelmi bez akéhokoľvek dôvodu. Trestný čin stojí v ohnisku, od zlého priestupku sa odvoláva na zlého páchatela“. Ak obeť a páchatelia komunikujú, páchatel je opäť vnímaný ako ľudská bytosť, „ak sú obeť, zodpovednosť sa presúva, tam a späť, ako vagóny na železničnej stanici“. Tento nedostatok chápania potenciálu VOM je frustrujúci a nie je užitočný pre žiadnu stranu v trestnom konaní, žiadna strana nepocituje, že jej problémy boli pochopené.

Podobné zistenia obsahujú empirické štúdie na Slovensku.^{44, 45} Schneider⁴⁶ poukazuje na to, že neformálne opatrenia na kontrolu kriminality sú dôležitejšie ako formálne prístupy. Podporuje preto restoratívne modely ako reakcie v kríze liečebných programov a empirického výskumu. Podľa neho restoratíva má tú výhodu, že tento koncept nie je jednostranný ako tradičné programy

opments. Vol. 3: Punitiveness and Punishment. Bochum/Germany: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011. s. 315–378.

⁴¹ WRIGHT, M.: Is it time to question the concept of punishment? In: WALGRAVE, L. (Ed.): *Repositioning Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2003. s. 17.

⁴² BRAITHWAITE, J.: Between proportionality and impunity: confrontation – truth – prevention. *Criminology* 43, 2005. s. 285.

⁴³ OSTENDORF, H.: The Breakup of Dichotomy between Offender and Victim. In: LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN, J. (Eds.): *Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective*. Schleswig-Holstein Association for Social Responsibility in Criminal Justice; Victim and Offender Treatment, Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Vol. 1, 2011. s. 25.

⁴⁴ VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia v súdnej praxi. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 136.

⁴⁵ ŠIMUNOVÁ, L.: Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – Vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 232.

⁴⁶ SCHNEIDER, H. J.: Auf Beweis gegründete Kriminalitätskontrolle. Effektive Verbrechensvorbeugungs-, Straftäterbehandlungs- und Mediations-Programme. In: GÖRGEN, T. – HOFFMANN-HOLLAND, K. – SCHNEIDER, H. (Hrsg.): *Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag*. Frankfurt/M.: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2009. p. 697.

trestného súdnictva (pozri tiež Weitekamp a Kerner⁴⁷). Opatrenia na odškodnenie a rehabilitáciu vidia páchatela v pasívnej úlohe, zatiaľ čo obeť a spoločnosť ako celok sú vylúčené z procesu. Model restoratívnej justície sa týka obetí, komunity a následkov trestného činu. Tradičný systém sankcií poskytuje orientáciu na výsledok, to znamená, štandardizované a trestné signály. Model restoratívy je naopak jasný a ponúka obetiam, členom komunity a páchatelom príležitosti na aktívnu účasť na riešení konfliktov. Tradičný represívny model zvyšuje škody spôsobené páchatelom tým, že pridáva ďalšie problémy obetiam a páchatelom, zameriava sa na minulosť a najprv poukazuje na osobnosť páchatela. Obnovenie procesu sa naopak zameriava na prítomnosť a budúcnosť s cieľom znížiť následky škôd.

2. VÝVOJ V NEMECKU

Historické prehľady sprostredkovania tvrdia, že prehládanie reštitúcií pri riešení zločinov malo významné negatívne dôsledky na riešenie konfliktov v spoločnosti a riešenie problémov s kriminalitou v komunite (Frühauf,⁴⁸ Kaiser⁴⁹). Poukazuje na to, že musíme uznať, že potreba riešiť konflikty komunikovaním s druhou stranou je dnes dokonca hlboko zakorenená v spoločnosti. Zároveň poukazuje na to, že potenciál tak urobiť v spoločnom oficiálnom trestnom konaní nie je, alebo je len málo využívaný (Bussmann⁵⁰). Vníma pojem reštitúcie obeť – páchatel za konštruktívnejšiu formu znižovania konfliktov v spoločnosti a ako ústrednú tému v kriminálnej politike a trestného súdnictva.

Po dlhom páde do zabudnutia došlo v polovici 20. storočia k opätovnému vzniku mediácie v súvislosti s novovytvorenou vedou obetí viktimológie. Príslušný empirický výskum v tomto ohľade preukázal čoraz pozitívnejšie výsledky mediácie a zvýšil diskusiu na medzinárodnú úroveň, hoci najprv v západ-

⁴⁷ WEITEKAMP, E. – KERNER, H.-J. (Eds.): *Restaurative Justice. Theoretical Foundations*. Cullompton/Devon, Portland/Oregon: Willan, 2002.

⁴⁸ FRÜHAUF, L.: *Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis*. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold. 1988. s. 20.

⁴⁹ KAISER, G.: *Kriminologie. Ein Lehrbuch*. Heidelberg: C.F. Müller, 1996. 1088 s.

⁵⁰ BUSSMANN, K.-D.: *Das Konzept "Versöhnung statt Strafe". Konzept und Praxis von Mediationsprogrammen in Kanada und USA – Bericht einer Studienreise*. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 69, 1986. s. 158.

ných priemyselných krajinách (Frühauf,⁵¹ Hentig,⁵² Schneider⁵³). V Nemecku už trestné sankcie začali zahŕňať širšiu sieť opatrení na probáciu a alternatívu. Tento vývoj sa sústredil predovšetkým na resocializáciu páchatelov, pričom sa zanedbávali potreby obetí trestných činov, čo je čoraz kritickejší prístup, prezentovaný rozvíjajúcou sa viktimológiou (Schneider,⁵⁴ Frühauf⁵⁵). Začiatkom 80. rokov 20. storočia sa v Nemecku objavila mediácia a jej úloha sa rozšírila na základe správ o pozitívnych účinkoch tohto prístupu v Spojených štátoch. Praktici a vedci v USA sa už pred desiatimi rokmi podieľali na intenzívnych diskusiách o „restoratívnej justícii“, hoci táto diskusia bola občas kontroverzná (Rössner,⁵⁶ Rössner & Wulf,⁵⁷ Frehsee,⁵⁸ Abel,⁵⁹ Matthews,⁶⁰ Harrington,⁶¹ Kaiser⁶²).

„Restoratívna justícia ako filozofia, ako aj stratégia implementácie sa vyvíjajú z dôvodu zblížovania viacerých trendov v oblasti trestného súdnictva, ako sú strata dôvery v teórii rehabilitácie a odstrašovania, znovuobjavenie obete ako nevyhnutnej strany a vzrast záujmu o komunitnú spravodlivosť“.⁶³ Začiatkom 70. rokov 20. storočia zaznamenali Spojené štáty americké dva rozdielne trendy. Na jednej strane sa zvyšovala punitivita voči páchatelom, zatiaľ čo na druhej strane sa zvyšoval vývoj alternatív k tradičným sankciám. „Spolu s ich zá-

⁵¹ FRÜHAUF, L.: Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold. 1988. s. 63.

⁵² HENTIG, H. v.: The criminal and his victim. New Haven. 1948.

⁵³ SCHNEIDER, H.J.: Viktimologie – Wissenschaft vom Verbrechensopfer. Tübingen. 1975.

⁵⁴ SCHNEIDER, H.J.: Kriminologie. Ein internationales Handbuch. Band 1: Grundlagen. Berlin: DeGruyter. 2014. s. 94.

⁵⁵ FRÜHAUF, L.: Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold. 1988. s. 64.

⁵⁶ RÖSSNER D.: Die Universalität des Wiedergutmachungsgedankens im Strafrecht. In: SCHWIND H.-D. – KUBE E. – KÜHNE H.-H. (Hrsg.): Festschrift für Hans Joachim Schneider zum 70. Geburtstag am 14. November 1998. Kriminologie an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Berlin 1988. s. 889.

⁵⁷ RÖSSNER D. – WULF R.: Opferbezogene Strafrechtspflege. Bonn. 1984.

⁵⁸ FREHSEE D.: Schadenswiedergutmachung als Instrument strafrechtlicher Sozialkontrolle. Berlin 1987.

⁵⁹ ABEL R.: The Politics of Informal Justice. New York 1982.

⁶⁰ MATTHEWS R. (Ed.): Informal Justice. Theory and Practice. Beverly Hills et al. 1988.

⁶¹ HARRINGTON C.: Shadow Justice: The Ideology and Institutionalization of Alternatives to Court. London et al 1985.

⁶² KAISER G.: Kriminologie. Ein Lehrbuch. Heidelberg: C.F. Müller 1996. 216 s.

⁶³ LONDON, R.: Crime, Punishment, and Restorative Justice. From the Margins to the Mainstream. London, Boulder: First Forum Press, 2011. s. 13.

ujmom o potrestanie bol uznaný aj záujem verejnosti o alternatívne riešenia⁶⁴. Ak je verejnosť informovaná o trestoch a ich nedostatočnom vplyve na trestnú činnosť, zároveň o efektívnejších alternatívach k tradičným postupom prísneho trestu, punitivita klesá, čo dokazujú viaceré empirické výskumné projekty (Doob & Roberts,⁶⁵ Roberts & Hough,⁶⁶ Sato⁶⁷). „Stručne povedané, zatiaľ čo verejná podpora trestu je dobre známa, jeho podpora alternatív k trestu a sankciám s kvalitou obnovy je tiež silná,“ tvrdí London⁶⁸ a zdôrazňuje, že „samotný trest je nedostatočný a chudobný spôsob obnovenia dôvery pre páchateľa alebo spoločnosť“ (s. 105, pozri vývoj v Nemecku: Schlepper⁶⁹).

Na začiatku rozsiahlej diskusie o alternatívnych prístupoch k prevencii kriminality boli zdôraznené a podporované výhody mediácie. Mediácia má mnoho výhod: podporuje širší prístup k trestnoprávnym systémom, väčšie uspokojenie a akceptovanie výsledkov, riešenie konfliktov v prospech všetkých zainteresovaných strán, spravodlivejšie riešenia z pohľadu rôznych strán a komunity, lepšie šance na dosiahnutie súladu, oslobodenie trestnoprávných systémov a úspory nákladov zo strany štátu a zainteresovaných strán (Hopt & Steffek,⁷⁰ pozri tiež Bush & Folger⁷¹). V tejto súvislosti sa podpora mediácie zvýšila v 90. rokoch minulého storočia a v niektorých častiach dosiahla až euforické nadšenie, ktoré chválilo mediáciu ako všemocný postup na riešenie

⁶⁴ LONDON, R.: *Crime, Punishment, and Restorative Justice. From the Margins to the Mainstream*. London, Boulder: First Forum Press, 2011. s. 103.

⁶⁵ DOOB, A.N. – ROBERTS, J.: *Sentencing: An analysis of the public's view of sentencing*. Ottawa: Department of Justice, 1983.

⁶⁶ ROBERTS, J.V. – HOUGH, M. (Eds.): *Changing attitudes to punishment: Public opinion, crime and justice*. Cullompton: Willan, 2002.

⁶⁷ SATO, M.: *Public opinion and the death penalty in Japan: measuring tolerance for abolition*. Berlin: Springer, 2013.

⁶⁸ LONDON, R.: *Crime, Punishment, and Restorative Justice. From the Margins to the Mainstream*. London, Boulder: First Forum Press, 2011. s. 104.

⁶⁹ Schlepper, C.: *Strafgesetzgebung in der Spätmoderne. Eine empirische Analyse legislativer Punitivität*. Wiesbaden: Springer, 2014.

⁷⁰ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: *Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatze*. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation. Rechtsstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 7.

⁷¹ BUSH, R.A.B. – FOLGER, J.P.: *The Promise of Mediation – The Transformative Approach to Conflict*. San Francisco, 2005.

všetkých druhov konfliktov (Hopt & Steffek⁷²). Hopt a Steffek⁷³ však vyzývajú k triezvosti úsudku a zároveň poukazujú na tradíciu mediácie a jej uplatňovanie rôznymi zahraničnými trestnoprávnymi systémami.

Niekoľko simultánných posunov paradigiem viedlo k novým smerom v teoretickej diskusii a zmenám v trestnoprávnej praxi, ktoré sa začali v 60. rokoch 20. storočia. Goodey⁷⁴ diskutuje o troch hlavných dôvodoch tohto posunu a objavujú sa diskusie o obetiach zločinu, spočiatku v USA a Veľkej Británii. Tieto diskusie tiež mali silný vplyv na vývoj v Nemecku. *Po prvé* narastajúca miera kriminality spolu s výskytom intenzívnej kritiky konceptov prevažujúceho „liečebného“ postupu na pozadí chýbajúceho empirického dôkazu o ich účinnosti viedli k celosvetovej formulácii „nič nefunguje“ (Martinson,⁷⁵ Lipton et al.,⁷⁶ Kury,⁷⁷ Austin & Irwin,⁷⁸ Schneider⁷⁹). *Po druhé* uplatňovanie pravicovej politiky sankčných trestných činov v Spojených štátoch, ako aj vo Veľkej Británii, viedlo k prísnejšiemu zaobchádzaniu s páchatelmi trestných činov, čo spôsobilo dramatické zvýšenie miery uväznenia od začiatku 70. rokov minulého storočia. *Po tretie* ženské hnutie sa zameralo na diskusiu o potrebe väčšej empatie pre ženy a deti ako obeť hlavne mužského násillia najmä v USA. V tejto súvislosti získali obeť trestného činu práva vrátane úprav trestného konania. V tejto zmenenej situácii by mohli aspoň čiastočne realizovať úlohu svedka, nielen diváka v trestnom konaní.

⁷² HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 7.

⁷³ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Vorwort. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, VII-IX. 2008. s. 9.

⁷⁴ GOODEY, J.: Victims and Victimology: Research, Policy and Practice. Harlow: Pearson Longman. 2005. S. 102.

⁷⁵ MARTINSON, R.: What Works? – Questions and Answers about Prison Reform. The Public Interest, 1974, p. 22–52.

⁷⁶ LIPTON, D.S. – MARTINSON, R. – WILKS, J.: The Effectiveness of Correctional Treatment: A Survey of Treatment Evaluation Studies. New York, 1975.

⁷⁷ KURY, H.: Die Behandlung Straffälliger. Teilband I: Inhaltliche und methodische Probleme der Behandlungsforschung. Berlin: Duncker & Humblot. 1986.

⁷⁸ AUSTIN, J. – IRVIN, J.: It's About Time: America's Imprisonment Binge. Belmont, CA: Wadsworth, 2001.

⁷⁹ SCHNEIDER, H. J.: Auf Beweis gegründete Kriminalitätskontrolle. Effektive Verbrechensvorbeugungs-, Straftäterbehandlungs- und Mediations-Programme. In: GÖRGEN, T. – HOFFMANN-HOLLAND, K. – SCHNEIDER, H. – STOCK, J. (Hrsg.): Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag. Frankfurt/M.: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2009. 703 s.

Dňa 15. decembra 1999 schválila nemecká vláda zákon „Gesetz zur Förderung der außergerichtlichen Streitbeilegung“ (zákon na posilnenie riešenia sporov mimo súdu). Týmto zákonom sa reštitúcia obeť – páchatel (TOA) stala oficiálnou súčasťou trestného konania.⁸⁰ Ako bolo definované v § 155a zákona o trestnom konaní (Strafprozessordnung, t. j. Trestného poriadku), prokurátori a sudcovia boli teraz povinní zvážiť možnosť riešenia prípadov prostredníctvom mediácie medzi páchatelom a obeťou vo všetkých fázach trestného konania. Ak je to vhodné, požiadajú ich o mediáciu. V prípade, ak súhlas obeť chýba, nemožno sa domnievať, že prípad je vhodný na mediáciu.⁸¹

Okrem tejto definície nie sú uvedené žiadne iné obmedzenia týkajúce sa využívania mediácie v konkrétnych prípadoch. Problémom však je definícia „vhodných“ prípadov (geeignete). Páchatelia a obeť musia byť najprv informovaní a motivovaní zúčastňovať sa na mediácii predtým, ako sú „primerané“ prípady. Na základe skúseností od roku 2000 sa väčšina páchatelov a obetí, ktoré sú požiadané o účasť na programe reštitúcie obeť – páchatel, tak dobrovoľne robí. Po desaťročiach medzi rokmi 1993 a 2002 vykazujú prípady, hlásené prostredníctvom TOA, tieto miery riešenia: v 69 % všetkých prípadov sa páchatel ospravedlnil za svoj zločin obeť, v 30 % všetkých prípadov ona/on zaplatili odškodnenie(reštitučné), 19 % bolo zaplatené za to, že bola spôsobená bolesť a utrpenie, v 13% prípadov existovali iné dávky, 7 % žiadne iné osobitné dávky a 6 % poskytovalo rôzne služby obetiam (upratovanie záhrady atď.).⁸² Len 2,5 % dohôd zlyhalo.

Juvenilné trestné právo (Jugendgerichtsgesetz – JGG) kladie komunikáciu priamo do centra pozornosti. Z tohto hľadiska zohrávajú rozhodujúcu úlohu reštitúcia alebo mediácia, pretože tieto prístupy umožňujú páchatelovi pochopiť negatívny vplyv svojho zločinu tým, že priamo počúvajú skúsenosti obeť (obetí). Taktiež trestný zákon o mladistvých zavádza myšlienku reštitúcie a mediácie pre obeť a páchatela.⁸³ Už v roku 1988 poskytol JGG možnosť, aby súd požadoval od páchatela samostatnú reštitúciu/odškodnenie. Zámerom bolo poučiť mladých páchatelov prostredníctvom reštitúcie/odškodnenia,

⁸⁰ DELATTRE, G.: Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: SENGHAUS, P. (Hrsg.): Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. 90 s.

⁸¹ Bundesministerium des Innern/Bundesministerium der Justiz (Hrsg.). Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht. Berlin: BMI/BMJ, 2006. 590 s.

⁸² Bundesministerium des Innern/Bundesministerium der Justiz (Hrsg.). Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht. Berlin: BMI/BMJ, 2006. 594 s.

⁸³ HEINZ, W.: Opfer und Strafverfahren. In: KAISER, G. – KERNER, H.-J. – SACK, F. (Hrsg.): Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg: C.F. Müller, 1993. 376 s.

že sa dopustili chýb a spôsobili bolesť, ktoré mali pre nich negatívne následky.⁸⁴ Odškodnenie obžalovaných sa prvýkrát uskutočnilo v súdnom systéme pre mladistvých a len o niekoľko rokov neskôr, v roku 1994, v trestnom kódexe pre dospelých. S cieľom podporiť mediáciu medzi obeťami a páchatelmi v Nemecku širšie, boli inštitúcie spravodlivosti povinné ponúknuť TOA do roku 1999. Podľa tohto nariadenia musí prokurátor a súd vo všetkých prípadoch sprístupniť možnosť (dobrovoľnej) reštitúcie obeť – páchatela a sú povinné v niektorých prípadoch zapojiť profesionálne inštitúcie.⁸⁵

V súčasnosti v Nemecku zostáva postup pre reštitúciu/odškodnenie obeť – páchatela jednotný v rôznych spolkových krajinách. Kritériá na uplatňovanie TOA sú: vylúčenie drobných trestných činov, neuskutočnenie dohľadu sociálnej kontroly, prítomnosť konkrétnej obeť, jasne definované okolnosti trestného činu, ospravedlnenie páchatela a prijatie zodpovednosti za trestný čin, nakoniec aj prijatie predpísaného postupu a vôľa spolupracovať pre obeť i páchatela (pozri DeLattre,⁸⁶ Kury & Lerchenmüller⁸⁷). Johnstone⁸⁸ vyjadruje znepokojenie nad tým, že závažné prípady sú predložené súdu, zatiaľ čo drobné trestné činy sú riešené prostredníctvom programov mediácie obeť – páchatel, ktoré môžu mať za následok špekulatívne rozšírenie. Verí, že „závažné“ prípady budú odklonené od neformálnych procesov obnovy a sankcií. Ale keďže sú menej formálne a považujú sa skôr za nepriaznivé, tieto procesy sa potom rozširujú na prípady, ktoré predtým nespôsobili trestné zásahy. Celkový dosah systému trestnej kontroly bude predĺžený skôr, než skrátený (pozri tiež Zehr⁸⁹).

Mediácia páchatela – obeť je správne považovaná za veľkú výchovnú príležitosť pre páchatela a zároveň vykazuje úspešnú incidenciu znižovania škody spôsobenej obeť, avšak v praxi sa až dodnes v Nemecku používala relatívne zriedkavo. Súdny častejšie ukladajú tresty, ktoré od páchatela vyžadujú, aby

⁸⁴ FRÜHAUF, L.: Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold. 1988. s. 76.

⁸⁵ SCHWIND, H.-D.: Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen. Heidelberg: Kriminalistik Verlag. 2013. 442 s.

⁸⁶ DELATTRE, G.: Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: SENGLAUS, P. (Hrsg.): Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 93.

⁸⁷ KURY, H. – LERCHENMÜLLER, H. (Hrsg.): Diversion. Alternativen zu klassischen Sanktionsformen. 2 Bde. Bochum: Studienverlag Dr. N. Brockmeyer. 1981.

⁸⁸ JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. 609 s.

⁸⁹ ZEHR, H.: Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale, PA: Herald Press, 1990. S. 222.

zaplatili pokuty neziskovej inštitúcii. Napríklad Frühauf⁹⁰ poukazuje na to, že povinnosť reštitúcie páchatelovi bola v kódexe pre mladistvých široko diskutovaná na teoretickej úrovni, ale v praxi sa používa iba v relatívne malom počte prípadov. Môže to súvisieť s odbornou prípravou právnikov, najmä sudcov, v prípadoch mladistvých páchatelov.

Kerner a kol.⁹¹ ukazujú, že v roku 2002 prípady riešené prostredníctvom TOA boli väčšinou zločiny so zraneniami (47 %), (pozri tiež Jehle⁹²). Z týchto prípadov tvorili polovicou konflikty súvisiace s domácim násilím (Trenczek,⁹³ Vázquez-Portomene 2012, pozri tiež mediáciu v prípadoch konfliktov partnerov Rössner et al.⁹⁴). Podobne Schmidt⁹⁵ vysvetľuje, že v Nemecku sa TOA používa predovšetkým v prípadoch ublíženia na zdraví, okrem prípadov majetkovej ujmy, urážky, hrozby násilia, zastrašovania a nedovoleného vniknutia. Zameranie reštitúcie medzi obeťou a páchatelom nie je regulácia materiálnych škôd, ale osobných konfliktov medzi ľuďmi (Walter⁹⁶). Ako uvádza Jehle⁹⁷ za rok 2002, výsledok sprostredkovania bol nasledovný: 69,8 % viedlo k ospravedlneniu, 25,1 % zo škôd bolo vyplatených, 13,6 % bolo odškodnených za bolesť a utrpenie a v 5,7 % prípadov páchatel pracoval pre obeť. 80 % prípadov reštitúcie páchatelov trestných činov bolo úspešných a prokurátori dokončili trestný proces, takže prípad nepostúpil k súdu. V iných situáciách súd znížil trest alebo zrušil poplatky (Jehle,⁹⁸ ktorý sumarizuje: Schwind⁹⁹).

Úsilie o regulovanie sporov v mimosúdnych cestách sa používa v stále sa rozširujúcich oblastiach konfliktu vrátane tých, ktoré sú mimo trestného sys-

⁹⁰ FRÜHAUF, L.: Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold. 1988. s. 77.

⁹¹ KERNER, H.-J. – HARTMANN, A. – LENZ, S.: Täter-Opfer-Ausgleich in der Entwicklung. Auswertung der bundesweiten Täter-Opfer-Ausgleichs-Statistik 1993 bis 2002. Berlin, 2005.

⁹² JEHLE, J.-M.: Strafrechtspflege in Deutschland. Berlin. 2005. s. 40.

⁹³ TRENCZEK, T.: Mediation im Strafrecht. Zeitschrift für Konfliktmanagement 3, 2003. s. 105.

⁹⁴ RÖSSNER, D. – BANNENBERG, B. – KERNER, H.-J. (Hrsg.): Mediation und Täter-Opfer-Ausgleich bei Gewaltstraftaten in Paarbeziehungen. Baden-Baden. 1999.

⁹⁵ SCHMIDT, A.: Strafe und Versöhnung. Eine moral- und rechtsphilosophische Analyse von Strafe und Täter-Opfer-Ausgleich als Formen unserer Praxis. Berlin: Duncker & Humblot. 2012. 189 s.

⁹⁶ WALTER, M.: Mediation im strafrechtlichen Bereich: der Täter-Opfer-Ausgleich. In: HENSSELER, M. – KOCH, L. (Hrsg.): Mediation in der Anwaltspraxis, 2004. 339 s.

⁹⁷ JEHLE, J.-M.: Strafrechtspflege in Deutschland. Berlin. 2005.

⁹⁸ JEHLE, J.-M.: Strafrechtspflege in Deutschland. Berlin. 2005. s. 39.

⁹⁹ SCHWIND, H.-D.: Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen. Heidelberg: Kriminalistik Verlag. 2013. 442 s.

Prísne trestanie alebo alternatívy: čo lepšie pomôže znižovať trestnú činnosť

tému. Hopt a Steffek¹⁰⁰ poukazujú na to, že mediácia v Nemecku je čoraz viac zahrnutá ako jeden z prístupov používaných pri riešení konfliktov, ale príležitosti spojené s touto metódou ešte nie sú plne využité. DeLattre¹⁰¹ zas poukazuje na to, že reštitúcia medzi obeťami a páchatelmi, ako nový pohľad na riešenie kriminality, sa stále vynára a mala by byť dôslednejšie zahrnutá do trestných konaní.

3. VÝVOJ V INÝCH EURÓPSKYCH KRAJINÁCH

Spolu s nemeckým ministerstvom spravodlivosti publikovali Hopt a Steffek¹⁰² analógiu o mediácii, ktorá poskytuje prehľad súčasných problémov mediácie v Európe a iných krajinách (pozri tiež Rössner 1998, s. 881ff.). Autori tvrdia, že mediáciu, ako formu znižovania konfliktov, je potrebné ďalej podporovať. Jedným z dôležitých aspektov je jednoduchší prístup občanov k zákonu. Mediácia poskytuje množstvo ďalších výhod, príležitosť na účinnejšie riešenie konfliktov, zvýšenú podporu zúčastnených strán, konštruktívny prístup k znižovaniu zločinu, zníženie preťaženia súdu a zníženie nákladov pre všetky zainteresované strany vrátane štátu (Hopt & Steffek¹⁰³). Hopt a Steffek¹⁰⁴ predstavujú predpisy a výskumy zo Spojených štátov, Rakúska, Francúzska, Anglicka, Holandska, Japonska, Austrálie, Bulharska, Číny, Írska, Kanady, Švajčiarska, Španielska a Maďarska, t. j. zaoberajú sa nielen západnými priemyselnými krajinami, ale aj bývalými východnými štátmi. Lummer, Hagemann a Tein¹⁰⁵ zahrnuli do svojich čitateľských kapitol informácie o Nemecku, Anglicku a Wa-

¹⁰⁰ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 7.

¹⁰¹ DELATTRE, G.: Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: SENGHAUS, P. (Hrsg.): Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 90.

¹⁰² HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Vorwort. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.), Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, VII-IX. 2008.

¹⁰³ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Vorwort. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.), Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, VII-IX. 2008.

¹⁰⁴ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Vorwort. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.), Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, VII-IX. 2008.

¹⁰⁵ LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 235–242.

lese, Estónsku, Maďarsku a Belgicku. Obzvlášť pozitívne správy o úspešných výsledkoch mediácie zo strany krajín ako USA podporili viaceré štáty, aby tieto alternatívy čoraz viac zahrnuli do svojich príslušných trestných systémov. Bush a Folger¹⁰⁶ vo svojej správe o Spojených štátoch rozlišujú medzi „príbehom spokojnosti“, „sociálnym spravodlivým príbehom“ a „transformačným príbehom“ (pozri Hopt & Steffek¹⁰⁷).

Miers¹⁰⁸ informuje o vývoji v USA, Belgicku, Anglicku a Walese a na Novom Zélande. Podľa neho v roku 1996 existovalo v Spojených štátoch už 289 programov mediácií obetí – páchatelov, ale len niekoľko z nich zahŕňalo mladých.¹⁰⁹ O päť rokov neskôr registrovali Schiff a Bazemore¹¹⁰ 773 programov vrátane konferencií. V roku 1998 Griffiths¹¹¹ objasnil v Kanade viac ako 200 programov. Umbreit a kol.¹¹² odhaduje, že v roku 2000 existovalo približne asi 1 300 programov týkajúcich sa mladistvých delikventov v približne 20 krajinách. Mestitz¹¹³ zistil v Európe značné rozdiely v rozložení mediátorských programov, najmä pokiaľ ide o mladistvých páchatelov. Zatiaľ čo Nemecko a Francúzsko ponúkajú asi 200 – 300 reštitučných programov obetí – páchatel, iné krajiny, ako napríklad Írsko alebo Taliansko, má len niekoľko. Autori poukazujú na rozdiely v obsahu týchto programov založené na rôznych právnych

¹⁰⁶ BUSH, R.A.B. – FOLGER, J.P.: *The Promise of Mediation – The Transformative Approach to Conflict*. San Francisco, 2005.

¹⁰⁷ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: *Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme*. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 10.

¹⁰⁸ MIERS, D.: *The international development of restorative justice*. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. 447 s.

¹⁰⁹ UMBREIT, M. – GREENWOOD, J.: *National Survey of Victim Offender Mediation Programs in the United States*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Center for Restorative Justice and Peacemaking, 1998.

¹¹⁰ SCHIFF, M. – BAZEMORE, G.: *Restorative conferencing for juveniles in the USA: Prevalence, process and practice*. In: WEITEKAMP, E. – KERNER, H.-J. (Eds.), *Restorative Justice: Theoretical Foundations*. Cullompton: Willan Publishing, 2002. s. 180.

¹¹¹ GRIFFITHS, C.: *The victims of crime and restorative justice: The Canadian experience*. *International Review of Victimology* 6, 1999. s. 279–294.

¹¹² UMBREIT, M. – COATES, R. – VOS, B.: *Victim impact of meeting with young offenders: Two decades of victim offender mediation practice and research*. In: MORRIS, A. – MAXWELL, G. (Eds.): *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation and Circles*. Oxford: Hart Publishing, 2001.

¹¹³ MESTITZ, A.: *A comparative perspective on victim-offender mediation with youth offenders throughout Europe*. In: MESTITZ, A. – GHETTI, S. (Eds.): *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*. Amsterdam: Springer, 2005. s. 13.

systémoch. Rozsiahle rozdiely možno pozorovať aj medzi „návrhom a doručeníím“ týchto programov (Daly¹¹⁴) alebo v slovách Weitekampa: Restoratívna justícia „... znamená rôzne veci voči rôznym ľuďom“.

Hopt a Steffek¹¹⁵ zdôrazňujú jasné rozdiely v postupe mediácie medzi rôznymi krajinami, ktoré nie sú prekvapujúce, vzhľadom na veľké rozdiely v definícii pojmu a rôznych právnych kultúrach. Teória jasne stanovuje, že dobrovoľná spolupráca je kľúčovým prvkom mediácie, ale niektoré štáty však diskutujú o tom, či môžu byť strany za určitých okolností nútené spolupracovať. Úloha mediátora je tiež definovaná inak, napríklad, pokiaľ ide o otázku, či má možnosť predložiť návrhy a riešenia. Mimoriadne právne problémy, napríklad rodné záležitosti alebo pracovisko, sa môžu podobne riešiť prostredníctvom mediácie (pozri Montada,¹¹⁶ Waller a Martinez Solares¹¹⁷). Pozitívny vplyv mediácie možno vidieť vo všetkých spoločnostiach, kde sa postup sústreďuje na sociálny konflikt a právna regulácia je obmedzená na podpornú funkciu. Všetky právne systémy pripúšťajú, že mediácia nie je určená na spontánnu alebo náhodnú podporu, ale na uľahčenie komunikácie medzi rôznymi stranami expertmi (Hopt & Steffek¹¹⁸). Hopt a Steffek poukazujú na to, že napriek rozdielom sa definície mediácie v rôznych krajinách sústreďujú na štyri oblasti: konflikt, dobrovoľníctvo, systematickú podporu komunikácie medzi stranami a riešenie identifikované s podporou mediátora, ktorý nemá rozhodovaciu právomoc. Dôvernosť postupu a neutralita mediátora zohrávajú ústrednú úlohu v úspechu tohto procesu.

Ako už bolo uvedené, predpisy organizujúce mediáciu sa medzi jednotlivými krajinami značne líšia. Niektoré krajiny dokonca ponúkajú finančnú podporu a väčšina krajín vykazuje pozitívne výsledky svojich mediačných progra-

¹¹⁴ DALY, K.: Restorative Justice: The real story. In: McLaughlin, E. u.a. (Eds.), Restorative Justice. Critical Issues. London: Sage, 2003.

¹¹⁵ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 12.

¹¹⁶ MONTADA, L.: Nachhaltige Beilegung von Familienkonflikten durch Mediation. Familie, Partnerschaft und Recht, 2004. s. 184.

¹¹⁷ WALLER, I. – MARTINEZ SOLARES, V.: Smarter Crime Control. Putting Prevention Knowledge into Practice. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC Press, 2017.

¹¹⁸ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 13.

mov. Hopt a Steffek¹¹⁹ tvrdia, že na dosiahnutie týchto pozitívnych výsledkov nemožno zníženie konfliktu presadiť do rigidných štruktúr, ale strany a mediátori musia byť naďalej pružní pri svojom prístupe reagovať na charakteristiky daného konfliktu. Táto flexibilita koncepcie je ústrednou charakteristikou, ktorá nielenže odmieta prísny postup, ale vyžaduje aj špecializované vzdelávanie expertov ako mediátorov.

Medzinárodné štúdie zistili, že vzdelávanie mediátorov sa medzi krajinami značne líši.¹²⁰ Len niekoľko krajín definovalo jasné vzdelávacie programy. Podobne aj profesionálne skupiny, ktoré pôsobia ako mediátori, sa veľmi líšia v medzinárodnom meradle. Spoločné problémy s mediáciou sa vyskytujú v súvislosti s trestnými predpismi. Najmä v krajinách, kde tento koncept nie je veľmi dobre známy, alebo v krajinách, ktoré majú v tomto ohľade obmedzené skúsenosti, je implementácia problematickejšia, konceptualizácia má tendenciu byť chybná, inštitucionálna podpora je obmedzená a zneužívaná v zmysle predĺženia trestných konaní.¹²¹ Aj v Nemecku vznikol prvý odpor (pozri Hammacher 2008, s. 30). **Pre úspech tohto prístupu je dôležité, aby bola o uvedenom prístupe informovaná verejnosť a príslušní odborníci.** Čím viac je verejnosť informovaná, tým väčšia je šanca, že mediácia bude prijatá ako alternatíva (pozri napríklad vývoj postojov k alternatívam v oblasti bývalej Nemeckej demokratickej republiky po zjednotení oboch častí Nemecka: Kury et al.,¹²² Ludwig & Kräupl.¹²³

Medzinárodné porovnania trestného práva ukázali na jednej strane, že dobrovoľnosť ako ústredný princíp mediácie je široko akceptovaná, ale na druhej strane v niektorých krajinách sú podstatne obmedzené reálne slobodné roz-

¹¹⁹ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 42.

¹²⁰ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 70.

¹²¹ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 71.

¹²² KURY, H. – DÖRMANN, U. – RICHTER, H. (Hrsg.): Opfererfahrungen und Meinungen zur Inneren Sicherheit in Deutschland. 2nd Edition, Wiesbaden: Bundeskriminalamt. 1996.

¹²³ LUDWIG, H. – KRÄUPL, G.: Viktimisierung, Sanktionen und Strafverfolgung. Jenaer Kriminalitätsbefragung über ein Jahrzehnt gesellschaftlicher Transformation. Möchengladbach: Forum Verlag Godesberg. 2005.

hodnutia zúčastnených strán.¹²⁴ Mnohé krajiny najprv vyžadujú osobitné konferencie alebo súdne rozhodnutia, ktoré sa potom musia dodržiavať. Nátlak na dobrovoľné riešenie konfliktov, tzv. Mediácia-paradox, je v každom prípade kontraproduktívna.¹²⁵ Existuje mnoho rôznych spôsobov, aká je organizácia a praktizovanie mediácie v rôznych krajinách.

Od začiatku 80. rokov minulého storočia sa v praxi čoraz viac využíva restoratívna justícia a teoreticky sa diskutuje. Tieto alternatívy **sú však menej známe vo východoeurópskych krajinách, dokonca aj v tých krajinách, ktoré orientujú svoju trestnú politiku na západ**. Willemsens a Walgrave¹²⁶ ukazujú na to, že „hoci viaceré krajiny v strednej a východnej Európe už majú dobre zavedené postupy mediácie obeť a páchatela (napríklad Poľsko, Česká republika a Slovinsko), iné sa stále snažia urobiť len prvé kroky“. Európske fórum pre restoratívnu justíciu bolo vytvorené v rámci projektu AGIS2 „Riešenie problémov zavedenia mediácie medzi obeťou a páchatelom v strednej a východnej Európe“ na podporu tohto vývoja.

Na základe svojich skúseností so spoluprácou s východoeurópskymi krajinami poukazujú Willemsens a Walgrave¹²⁷ na problémy a postoje, ako napríklad: „vysoký trestný postoj medzi verejnosťou a tvorcami politiky, nekritické spoliehanie sa na uväznenie v rámci orgánov činných v trestnom konaní, prokurátorov a sudcov, ktorí sa obávajú súťaže alternatív, pasívnej občianskej spoločnosti a oslabenia verejnej legitimity štátu a jeho inštitúcií, obmedzenej dôvery v mimovládne organizácie a ich profesionálnych schopností, nedostatku informácií o restoratívnej justícii a piloti restoratívnej justície, nízke hospodárske podmienky, ktoré sťažujú vytváranie projektov, nedostatok tradície spolupráce a dialógu v niekoľkých odvetviach a profesiách, všeobecná strata dôvery v lepšiu budúcnosť a náladu, sklamanie a cynizmus, formy nepotizmu a dokonca aj korupcie v niektorých častiach systému trestného súdnictva, ťaž-

¹²⁴ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatze probleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 187.

¹²⁵ HOPT, K.J. – STEFFEK, F.: Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatze probleme. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 88.

¹²⁶ WILLEMSSENS, J. – WALGRAVE, L.: Europe. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 491 s.

¹²⁷ WILLEMSSENS, J. – WALGRAVE, L.: Europe. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 491 s.

ké administratívne a finančné obmedzenia voči agentúram, ktoré bránia investovaniu do kvalitatívnej práce^{128, 129}.

Chankova a Van Ness¹³⁰ zdôrazňujú: „Sila restoratívnej justície ako globálnej reformnej dynamiky je založená na viac ako miestnej nespokojnosti s trestnou spravodlivosťou. Uznanie, že nové prístupy sa prijímajú, rozširujú a hodnotia v rôznych častiach sveta, povzbudilo a vybavilo miestnych odborníkov a dalo dôveryhodnosť tvorcom politik¹³¹“. **Toto je pozadie, na ktorom sa teraz v krajinách východnej Európy objavuje aj diskusia o restoratívnej justícii.**

Na pozadí správ Hopta a Steffka¹³¹ chceme odkázať na niektoré informácie o úlohe mediácie v Rusku. Kurzynsky-Singer¹³² píše o Rusku, že mediácia v tejto krajine je relatívne nový vývoj bez špecifických právnych základov alebo nariadení. V odbornej diskusii sa prvýkrát v ekonomických sporoch objavil tento postup. Zatiaľ neexistuje žiadna špeciálna právna úprava mediácie. V roku 2007 bol návrh zákona o mediácii formulovaný a predložený Dume (parlamentu), ktorý obsahoval ustanovenia o mediátoroch a využitie tohto prístupu v konfliktných situáciách na pracovisku a rodinných veciach. Ako uviedla správa Kurzynského-Singer,¹³³ neexistuje však žiadna právna úprava mediácie v Rusku, a preto aj neexistuje žiadna osobitná úprava tohto postupu.

Ruský súd musí prijať výsledok mediácie, ale postup nie je dôverný a nie je definovaný zákonom. Mediátorovi možno nariadiť, aby sa dostavil na súd ako svedok a musí svedčiť. Po mediácii môže byť trestné konanie ukončené. Ak chcete začať proces mediácie, môžu strany získať informácie a podporu pre mediátora alebo centrum pre mediáciu. Prácu mediátora môže urobiť hocikto, neexistujú žiadne požiadavky na špeciálne školenie. Väčšina mediátorov nie

¹²⁸ KRAJEWSKI, K.: Different penal climates in Europe. Vilniaus Universiteto Leidykla, Mokslo darbei Kriminologijos studijos, 1/2014, 2014. s. 86–111.

¹²⁹ KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): Punitivity – International Developments. 3 Vols., Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 2011.

¹³⁰ CHANKOVA, D. – VAN NESS, D.W.: Themes. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 530 s.

¹³¹ KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): Punitivity – International Developments. 3 Vols., Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 2011.

¹³² KURZYNSKY-SINGER, E.: Mediation in Russland. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 837 s.

¹³³ KURZYNSKY-SINGER, E.: Mediation in Russland. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 842 s.

sú právnikmi a postup nie je štandardizovaný, takže použitie procedúry nie je definované.¹³⁴

V tejto súvislosti existuje len málo štatistických informácií. Jedným z príkladov je Centrum riešenia konfliktov v Petrohrade. V období od roku 1994 do roku 2006 bolo v tomto centre realizovaných 520 mediálnych procesov, z ktorých 364 sa týkalo medziľudských konfliktov, 104 ekonomických sporov a 42 problémov na pracovisku. V 89 % týchto prípadov sa zistila dohoda: 69 % z nich bolo dobrovoľných. Celková mediácia sa v Rusku ešte stále zriedka používa.¹³⁵ Náklady nie sú nevyhnutne nižšie ako v prípade tradičných trestných konaní a, žiaľ, stále chýbajú normy kvality. Mediácia sa v Rusku objavuje najmä ako alternatíva k tradičnému systému trestného práva. Ruská literatúra zdôrazňuje jeden pozitívny aspekt v tom, **že riziko korupcie súdu a riziko falošných súdnych rozhodnutí možno znížiť prostredníctvom mediácie**. Preto konfliktné strany v mnohých prípadoch uprednostňujú mediáciu nad pomocou vládnych inštitúcií s cieľom znížiť ich vplyv a obmedzujúcu kontrolu.¹³⁶

Medzitým sa mediácia stala medzinárodnou a používa sa v Nemecku a iných krajinách nielen v trestných alebo občianskoprávných prípadoch, ale aj v iných školách (Bannenberg a kol.,¹³⁷ Pauls, Warthe a Winterdyk,¹³⁸ Morrison¹³⁹), na pracoviskách v komunitách (McEvoy & Mika¹⁴⁰), medzi obchodnými spoloč-

¹³⁴ KURZYNSKY-SINGER, E.: Mediation in Russland. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 846 s.

¹³⁵ KURZYNSKY-SINGER, E.: Mediation in Russland. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 846 s.

¹³⁶ KURZYNSKY-SINGER, E.: Mediation in Russland. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. 848 s.

¹³⁷ RÖSSNER, D. – BANNENBERG, B. – KERNER, H.-J. (Ed.): Mediation und Täter-Opfer-Ausgleich bei Gewaltstraftaten in Paarbeziehungen. Baden-Baden. 1999.

¹³⁸ SHAW, M.: The Politics of Crime Prevention. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 427–447.

¹³⁹ MORRISON, B.: Schools and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. s. 325–351.

¹⁴⁰ MCEVOY, K. – MIKA, H.: Restorative justice and the critique of informality in Northern Ireland. British Journal of Criminology 42, 2002. s. 534–562.

nostami (Young¹⁴¹), v rámci presadzovania práva (Senghaus,¹⁴² pozri tiež kapitoly DeLattre¹⁴³ a Röchling¹⁴⁴), (Matt & Winter,¹⁴⁵ Van Ness,¹⁴⁶ Sasse¹⁴⁷). Celkovo však možno povedať, že „v rámci trestného súdnictva sa rýchlo stáva najvplyvnejším“.¹⁴⁸

Anglické ministerstvo spravodlivosti napríklad v tlačovej správe zo 14. 3. 2013 uviedlo, že je odhodlané využívať tento prístup na pomoc párom, ktoré sa rozvádzajú (2013b). „Vláda silne podporuje mediáciu – rýchlejší, jednoduchší a efektívnejší spôsob, ako oddeliť páry, aby sa dohodli, ako rozdeľujú svoje aktíva, alebo ako zabezpečujú kontakt s deťmi, čo zabraňuje traumatickému a rozdeľujúcemu účinku súdnych bitiek“. Ministerstvo spravodlivosti chcelo v tomto roku (2013) poskytnúť 25 miliónov anglických libier na podporu mediátorských programov a vypracovanie nových právnych predpisov, ktoré by vyžadovali, aby páry predtým než pôjdu na súd, „považovali mediáciu za vyriešenie podrobností o ich rozvode“ (2013a). Ministerstvo poukazuje na zníženie nákladov a na zníženie potrebného času: „Priemerné náklady na riešenie majetkových a finančných sporov spôsobených rozlukou sú približne 500 libier prostredníctvom mediácie pre verejne financovaného klienta, v porovnaní so 4 000 librami za vydané problémy prostredníctvom súdov. Priemerná doba mediátorského prípadu je 110 dní v porovnaní so 435 dňami v prípadoch, ktoré nie sú riešené prostredníctvom mediácie“ (Ministerstvo spravodlivosti 2013a).

¹⁴¹ YOUNG, R.: Testing the limits of restorative justice: The case of corporate victims. In: HOYLE, C – YOUNG, R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing 2002. s. 133–172.

¹⁴² SENGHAUS, P. (Hrsg.): *Mediation und Polizei*. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010.

¹⁴³ DeLATTRE, G.: Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: SENGHAUS, P. (Hrsg.): *Mediation und Polizei*. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 81–102.

¹⁴⁴ RÖCHLING, A.: Mediation in der Polizei in Baden-Württemberg. In: SENGHAUS, P. (Hrsg.): *Mediation und Polizei*. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 149–170.

¹⁴⁵ MATT, E. – WINTER, F.: Täter-Opfer-Ausgleich in Gefängnissen. Die Möglichkeiten der restorative justice im Strafvollzug. *Neue Kriminalpolitik*, H. 4, 2002. s. 128–132.

¹⁴⁶ VAN NESS, D.W.: Prisons and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 312–324.

¹⁴⁷ SASSE, A.-K.: Einbindung der Mediation in die Gerichtsbarkeit. *Gerichtliche Mediation in Strafvollzugssachen – ein Projekt*. Hamburg: Dr. Kovac. Diss. Konstanz. 2010.

¹⁴⁸ GREEN, S.: The victims' movement and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 183.

Morrison¹⁴⁹ diskutuje o mediátorských programov v školách. „Keď sa oblasť restoratívnej justície začala definovať v 90. rokoch minulého storočia, úloha škôl pri podpore restoratívnej justície bola považovaná za kľúčovú k rozvoju celkom obnoviteľnej spoločnosti ako celku“ (s. 325). Medzičasom existuje mnoho programov na medzinárodnej úrovni, ktoré sa zameriavajú na rozvoj sociálnej a emocionálnej inteligencie v školách (s. 327), v zmysle vyjadrení Shermana,¹⁵⁰ ktorý považuje restoratívnu justíciu za „**emocionálne inteligentnú spravodlivosť**“. Hodnotenia ukázali pozitívne výsledky v „... že použitie restoratívnych opatrení na obnovu v rôznych úrovniach je účinnou alternatívou k použitiu pozastavenia a vyhostenia“.¹⁵¹

Van Ness¹⁵² hovorí o mediátorských programoch v amerických väznicoch, najmä v kontexte zmien postojov väzňov voči ich obetiam v realizácii programov „povedomia o obetiach a empatie“ a riešenia konfliktov medzi väzňami a väzenským personálom. V niektorých programoch sú zahrnuté aj obeť; v prípade iného programu sa samotné obeť nezúčastňujú (podobný program v Hamburgu/Nemecko pozri Hagemann¹⁵³). Restoratívna justícia a mediácia páchatelov a obetí trestných činov sa používa vo väzeniach v niektorých európskych krajinách, ako je Belgicko, Nemecko a iné. Buntinx¹⁵⁴ napríklad diskutuje o výsledkoch z Belgicka. Pracuje v organizácii Suggnomé (staroveké grécke slovo, ktoré znamená pozeráť sa z rôznych perspektív v tej istej realite, Buntinx¹⁵⁵), ktorá ponúka mediáciu obetí a páchatelov vo väzniciach vrátane ťažkých prípadov, ako sú vraždy. Na základe belgického zákona z roku 2005 „proces mediácie možno začať na žiadosť každého, kto má priamy záujem na trestnom konaní, a to je možné počas celého trestného konania“ (s. 2). Mediácia v belgických väzniciach začala v roku 2001; od roku 2008 každý väzeň v tej-

¹⁴⁹ MORRISON, B.: Schools and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. s. 325–351.

¹⁵⁰ SHERMAN, L.W.: Reason for emotion. Reinventing justice with theories, innovation, and research. Criminology 41, 2003. s. 1–37.

¹⁵¹ MORRISON, B.: Schools and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. 340 s.

¹⁵² VAN NESS, D.W.: Prisons and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. 314 s.

¹⁵³ HAGEMANN, O.: Restorative Justice in Prison? In: WALGRAVE, L. (Ed.): Repositioning Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2003. 225 s.

¹⁵⁴ BUNTINX, K.: Victim-offender mediation in homicide cases. Opportunities and risks. Unpublished presentation in Tübingen, 2012.

¹⁵⁵ BUNTINX, K.: Victim-offender mediation in homicide cases. Opportunities and risks. Unpublished presentation in Tübingen, 2012. s. 1.

to krajine alebo jeho obeť môže požiadať o mediáciu (s. 2). V období od roku 2008 do roku 2012 bolo podaných 1 792 žiadostí, 614 mediácií a 167 osobných stretnutí. Autorka zhrňa: „najdôležitejším záverom je, samozrejme, veľmi vysoká miera spokojnosti zo strany strán, ktoré sa podieľali na mediácii. Táto spokojnosť sa nachádza aj na strane páchatela a obeť“.¹⁵⁶

Niektoré programy mediácie sa zameriavajú predovšetkým na zmierenie medzi väzňom a jeho rodinnými príslušníkmi alebo prípravou komunity na opätovný vstup do života odsúdeného po prepustení. V „programoch väzenskej komunity“ je zámerom znížiť izoláciu medzi väzňom a komunitou. Ďalšou dôležitou témou je zníženie väzby (Clemmer,¹⁵⁷ Sykes,¹⁵⁸ Ortmann¹⁵⁹). „Väzenské subkultúry sú zvyčajne deviantné, čo znemožňuje odmietanie alternatívy pre väzňov. Pozvanie na účasť v procese obnovy a transformácie si vyžaduje obrovskú silu z ich strany, aby sa postavil proti prevládajúcej kultúre ... Väzenia využívajú alebo znásobujú fyzické a morálne násilie a nedostatočne sa usilujú o prijatie pokojného riešenia konfliktov“.¹⁶⁰

Young¹⁶¹ sa zaoberá otázkou mediácie páchatelov – obetí v obchodných spoločnostiach a poukazuje na to, že majitelia obchodov sú často „zabudnuté obeť“. Vlastník obchodu nie je zvyčajne osobne poškodený, takže nie sú „ideálnymi obeťami“. „Obete, ktoré najľahšie priťahujú pozornosť a súcitné zaobchádzanie, sú tí, ktorí sú sociálne konštruovaní ako zraniteľní, slušní jednotlivci, ktorí neprispeli k vlastnej viktimizácii“. Podnikatelia zvyčajne nie sú vnímaní v tomto svetle, alebo nerozlišuje sa, aké majú vlastnosti. Prvý britský prieskum ekonomickej kriminality z roku 1993, ktorý vykonal domáci úrad, ukázal, že 44 % majiteľov obchodov a 36 % výrobcov bolo obeťou trestných činov vrátane krádeží ich zamestnancami. To môže byť vážnym problémom pre majiteľa, ktorý je často povrchno posudzovaný verejnosťou, ktorá niekedy inklinuje vidieť vlastníkov podnikov iba ako „kapitalistov“.

¹⁵⁶ BUNTINX, K.: Victim-offender mediation in homicide cases. Opportunities and risks. Unpublished presentation in Tübingen, 2012. s. 6.

¹⁵⁷ CLEMMER, D.: The prison community. Boston: Christopher. 1940.

¹⁵⁸ SYKES, G.M.: The society of captives. New Jersey: University Press. 1958.

¹⁵⁹ ORTMANN, R.: Sozialtherapie im Strafvollzug. Eine experimentelle Längsschnittstudie zu den Wirkungen von Strafvollzugsmaßnahmen auf Legal- und Sozialbewährung. Freiburg: edition iuscrim. 2002. p. 198.

¹⁶⁰ VAN NESS, D.W.: Prisons and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. 319 s.

¹⁶¹ YOUNG, R.: Testing the limits of restorative justice: The case of corporate victims. In: HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): New visions of crime victims. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing 2002. s. 136.

4. VÝVOJ NA SLOVENSKU

Nové tisícročie prinieslo na Slovensko – okrem iného – aj pokusy zaviesť prvky restoratívnej justície do slovenského právneho systému, osobitne do sféry trestného práva. Významný vplyv tu mali skúsenosti západných krajín, osobitne Nemecka, a odporúčania medzinárodných inštitúcií. Patrili k nim napr. odporúčania Rady Európy v trestných veciach, ktoré zvýraznili potrebu aktívnej účasti nielen obvineného, ale aj poškodeného v trestnom konaní. V tomto odporúčaní sa mediácia charakterizuje ako proces, keď „obvinený a poškodený“ dobrovoľne súhlasia, že sa budú aktívne podieľať na riešení problémov súvisiacich s trestným činom, pričom využijú pomoc nestrannej osoby (mediátora).

Ďalším dôležitým podnetom bola rezolúcia Komisie OSN pre trestnú prevenciu a trestné súdnictvo, ktorá v roku 2002 obsahovala dokument o základných princípoch pre používanie programov restoratívnej justície v trestných veciach. Tieto podnety ovplyvnili tvorbu nových trestných kódexov, napr. zákona o probačných a mediačných úradníkoch, schválený parlamentom Slovenskej republiky v roku 2003. V roku 2004 bol prijatý zákon o mediácii a Slovensko sa zaradilo medzi krajiny, ktoré inkorporovali mediáciu priamo do svojho právneho systému. Už pilotný projekt fungovania probačnej a mediačnej služby v troch slovenských okresoch priniesol povzbudzujúce výsledky: probačným a mediačným úradníkom bolo pridelených 61 mediačných spisov. K dohode sa podarilo dospieť v 42 prípadoch (57,37 %), pričom v 35 prípadoch (83,33 %) bola dohoda dodržaná (Šťahulová, 2011, s. 419). Holomek (2013, s. 108) uvádza údaje citovanej autorky po prijatí nového trestného zákona (2005). Počet pridelených vecí probačným a mediačným úradníkom v roku 2006 bol 3 231 a počet úspešne ukončených vecí bol 1 879. V roku 2007 to bol pomer 3 785 : 2 460 a v roku 2008 to bolo 2 713 : 1 954. Údaje hovoria o tom, že až 65 % pridelených vecí bolo úspešne ukončených a veľké množstvo prípadov bolo ukončených ešte v predsúdnom konaní. Tieto nádejné trendy sa však nepodarilo rozšíriť, k čomu prispeli vlnné vzťahy medzi právnikmi a mediátormi a stagnujúci, či dokonca klesajúci počet probačných a mediačných úradníkov a malá pozornosť ich ďalšej odbornej príprave.

Slovenská justícia nadväzuje pri implementácii zásad restoratívnej justície na jednu pozoruhodnú osobnosť nedávnej slovenskej histórie – profesio-

ra Vojtecha Hatalu.^{162, 163} Hatala v kriminologických štúdiách, ktoré vznikali v rokoch 1973 – 1985 navrhuje, aby v budúcnosti boli používané nové metódy, ktoré budú odrážať individualitu páchatelov. Pridáva názor, že nezáleží na dĺžke trestu, ale rozhoduje najmä konceptuálnosť, cielavedomosť a intenzívna aplikácia sankcií. Trest by nemal za cieľ iba pomstu (odplatu), ale aj nápravu páchatela. Hatalov návrh dlhodobého plánu pre väzňa po jeho prepustení, podpora jeho právneho a morálneho vedomia, príprava na jeho vstup do civilného a profesijného života, kde sa zdôrazňuje dôležitosť komunity pri jeho resocializácii, je na tú dobu progresívny a považujeme ho za dôležitý historický prínos k rozvoju restoratívnej justície.

Restoratívna justícia podľa Hatalu vyžaduje väčšiu sústredenosť na dôsledky kriminálneho konania, ako na skutočnosť, že bol porušený zákon. Dôležitou sa javí kompenzácia ujmy utrpenej obeťou, podpora páchatela v procese porozumenia s obeťou a plnenie odškodnenia, poskytnutie možnosti viesť dialóg medzi obeťou a páchatelom a zapojenie spoločnosti do procesu integrácie páchatela a obeť do bežného života.

Legislatívne zámery vlády Slovenskej republiky po roku 2000, analýza diela V. Hatalu, pokusy o získanie empirických údajov realizácie zásad restoratívnej justície vyvolali po roku 2010 širší záujem slovenskej odbornej verejnosti pre hlbšie riešenie tohto problému. V roku 2013 sa začal riešiť vedecký projekt Agentúry na podporu výskumu a vývoja „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“ a jeho záver je naplánovaný na 1. 9. 2017. Teoretické východisko pre výskumné aktivity tvorila kompenzačná (reštitučná) teória a jej špecifická podoba – restoratívna justícia. Výsledkom 1. etapy výskumu bola podrobná analýza teoretických súvislostí restoratívnej justície a alternatívnych trestov.¹⁶⁴

Výskumný kolektív, i keď dominantne staval na invenčných znakoch restoratívnej justície, netvrdil, že odplatná teória a teória odstrašenia v trestaní už nemajú priestor na existenciu a rozvoj. Vychádzal z poznania, že restoratívna justícia je v značnom nerovnovážnom stave s retributívnou justíciou. Dôležité je, aby bola v nasledujúcich rokoch dosiahnutá nová rovnováha v prístupe k trestaniu. Trestanie nemôže byť orientované len na výsledok, ale zároveň má

¹⁶² DIANIŠKA, G.: Právne vedomie a juvenilná kriminalita v diele Hatalu. In: Constan et Perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75 narodeninám. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2014. s. 77–78.

¹⁶³ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Slovenská kriminológia – úvahy o histórii a súčasnosti. In: Policajná teória a prax. roč. 23, č. 1. Bratislava. APZ, 2015. s. 63–72.

¹⁶⁴ STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s.

byť zamerané aj na samotný proces, s úsilím efektívnejšie brániť rastu kriminality a lepšie ochraňovať jej obeť/poškodených.

Poznávanie restoratívnej justície a alternatívnych trestov v aplikačnej praxi prinieslo hlbšie poznanie verejnej mienky o alternatívnych trestoch, kriminálnej geografii ukladania alternatívnych trestov v Slovenskej republike. Ďalej sa získali poznatky justičnej praxe ukladania alternatívnych trestov a podrobnejšie sa analyzovala konkrétna činnosť probačných a mediačných úradníkov. Výskumný kolektív obohatil aj kontinuálny výskum normotvorby alternatívnych trestov, podmienok a organizácie nových prvkov trestnoprávneho procesu vedúceho k účinnej resocializácii páchatela.¹⁶⁵ Súbežne sa výskumný kolektív prezentoval monografiou s názvom „Restoratívna justícia“¹⁶⁶ a ráta sa s vydaním komplexného diela, ktoré bude zastrešovať celý rámec získaných teoretických a výskumných poznatkov.

Restoratívny pohľad na rozvoj slovenskej justície a práva, považuje výskumný kolektív za mimoriadne dôležitý pre jeho invenčný a efektívny postoj. Považujeme za viac ako potrebné, aby trestná činnosť bola definovaná ako poškodenie ľuďmi a narušenie či rozbitie vzťahov. Poškodenie by malo byť konkrétne definované a trestná činnosť uznaná aj vo vzťahu k iným škodám a konfliktom. Nemožno nespomenúť, že restoratívna justícia predstavuje spoluprácu troch strán: obeť – ktorej bola spôsobená ujma; páchatela – ktorý spôsobil ujmu a spoločnosti (komunity) – kde bola spôsobená ujma. Je namieste v tejto súvislosti pripomenúť slová J. W. Goetta, že „nedorozumenie a ťažkopádnosť v komunikácii spôsobujú vo svete viac omylov ako zákernosť a zloba“.

Ak sa má restoratívna justícia a efektívne využívanie alternatív v trestaní rozvíjať, je potrebné, aby sa objavila v obsahu trestnej politiky štátu. „Trestná politika je súčasť všeobecnej politiky, špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprevádzajúcich, či inak súvisiacich sociálnopatologických javov. Nástrojom jej tvorby je využívanie poznatkov získaných vedeckými metódami a postupmi, osobitne kriminologickým výskumom a taktiež priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi vrátane snáh o zjednotenie tejto aplikačnej praxe.“^{167, 168}

¹⁶⁵ STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 376 s.

¹⁶⁶ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s.

¹⁶⁷ KUČHTA, J. – VÁLKOVÁ, H. A KOL.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck 2005. s. 9–10.

¹⁶⁸ ŠIMUNOVÁ, L.: Sankčná politika. In: DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. – VRÁBLOVÁ, M. et al.: Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 161–187.

Oprávnené nároky na ciele a nástroje trestnej politiky nie sú dostatočne zohľadňované pri tvorbe programových vyhlásení slovenských vlád akejkoľvek straníckej orientácie. Pri tomto tvrdení vychádzame z analýzy programových vyhlásení 5 slovenských vlád a fenomenologických údajov vývoja kriminality od roku 1989 dodnes (Dianiška, Strémy, 2016, Dianiška, Strémy, Vráblová a kolektív, 2016). V rokoch 1998 – 2002 sme vo vládnom programe nenašli zmienku o restoratívnej justícii a alternatívnych trestoch. V rokoch 2002 – 2006 vznikla nádejná situácia zavedením mediácie a probácie v trestnom konaní s možnosťou uloženia alternatívnych trestov. Rozšíril sa i zoznam alternatívnych trestov a možností ich ukladania „v novom“ trestnom zákone. V rokoch 2006 – 2010 sa deklarovala snaha presadiť využívanie alternatívnych trestov a prispieť tak k odbremeneniu štátneho rozpočtu na väznenstvo. V rokoch 2010 – 2012 v Programovom vyhlásení vlády nenájdeme zmienku o alternatívnych trestoch. V rokoch 2012 – 2016 došlo k zlepšeniu situácie v oblasti väznenstva, s osobitným zreteľom na možnosti ukladania alternatívnych trestov. Dôležitým počínom aj pre podporu alternatívnych trestov, bolo skúšobné overenie elektronického monitorovania osôb v praxi.

Napriek mnohým dobrým zámerom v novom smerovaní trestného práva a práva vôbec sa v mnohých otázkach (napr. aj realizácie zásad restoratívnej justície) pohybuje trestná politika v určitom stereotype. Stagnovanie, ktoré vyplýva z tejto trestnej politiky je spôsobené aj tým, že je dotovaná zdrojmi čisto pragmatickej podoby, osobitne politikmi značne vnímajúcimi a rešpektujúcimi punitivnosť verejnej mienky. Je tiež spôsobená tým, že výskumom overené poznatky vznikajú v dlhších časových úsekoch a keď sú už k dispozícii, tak sa dostatočne nevyužívajú. Kritické zistenia sa často doslova ignorujú.

Verejná mienka sa bytostne dotýka trestnej politiky a ovplyvňuje aj súdnu prax udeľovania alternatívnych trestov. Občan sa každý deň môže presvedčiť o sile verejnej mienky v jeho komunite a spoločnosti ako celku. Verejná mienka značne ovplyvňuje výsledky volieb, konanie politkov, uzatváranie medzinárodných zmlúv, riešenie rôznych káuz, ako aj programové vyhlásenie vlád.

Pre pochopenie verejnej mienky vedeckej úlohy „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“ pripravil výskumný kolektív agentúrny výskum verejnej mienky. Relizáciu tohto typu výskumu zabezpečila profesionálna agentúra FOCUS v júni roku 2016. Agentúrny výskum mal celoslovenský rozmer a zúčastnilo sa ho 1 003 respon-

dentov.^{169,170} Rok predtým, t. j. v roku 2015, uskutočnila výskum verejnej mienky pomocou sociálnej siete K. Jurišová.¹⁷¹ Výsledky agentúrneho prieskumu verejnej mienky z celého Slovenska sú zaujímavé, podnetné, ale zároveň veľmi znepokojujúce. Len menej ako polovica opýtaných Slovákov (45,7 %) vie o existencii alternatívnych trestov. Aj ďalšie zistenia potvrdzujú, že podpora verejnosti pre uplatnenie alternatívnych trestov je nedostačujúca a varujúca. Zdrojom názorov verejnosti nie sú bezprostredné životné skúsenosti, ale informácie z masmédií. Preto formovanie pozitívnej verejnej mienky o užitočnosti alternatívnych trestov je mimoriadne dôležitým faktorom, aby trestná politika ktorejkoľvek z vlád v Slovenskej republike zaregistrovala, že jej účinnosť a prospešnosť vyžaduje zavádzanie alternatív. Medzi tieto alternatívy patria nesporne aj alternatívne tresty uplatňované v rovnováhe princípov restoratívnej a retributívnej justície.

Zavedenie mediácie do slovenského trestného práva od začiatku zaujalo odbornú verejnosť na Slovensku. Išlo nielen o právnickú obec, ale osobitne aj o odborníkov v spoločenskovedných disciplínach. Rozpracovával sa obsah práce mediátorov, metodické postupy a následne sa začali analýzy uplatňovania mediácie v slovenských podmienkach.¹⁷² Napriek pozitívnym prvkom k zásadnému posunu v zmysle uplatňovania princípov restoratívnej justície ešte na Slovensku nedošlo. Medzi frekventované témy patrila analýza spolupráce s probačnými a mediačnými úradníkmi a ich aplikácia v procesnej praxi.¹⁷³ Bádajúci sa zhodujú na tom, že mediácia je spôsob riešenia sporu, keď mediátor, ako tretia nezávislá a nezaujatá osobnosť, pomáha stranám (pácha-

¹⁶⁹ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum I. In: *Nová Európa – výzvy a očakávania: európske výzvy trestného práva* [elektronický zdroj]. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 181–195. ISBN 978-80-8168-566-8.

¹⁷⁰ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia v podmienkach Slovenskej republiky s poukazom na trest povinnej práce. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 35, mimoriadne číslo 2016. s. 14–24.

¹⁷¹ JURIŠOVÁ, K.: In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 259–274.

¹⁷² LUBELCOVÁ, G.: In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 72–87.

¹⁷³ JALČ, A.: In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 88–105.

teľ, obeť, komunita) identifikovať ich záujmy. Zároveň ich nabáda, aby hľadali spoločné praktické riešenie problémov, ktoré spôsobili konflikty. V prípade akceptácie týchto riešení pomáha vyjednať také riešenia, ktoré uspokojujú všetky zúčastnené strany. Tomuto procesu napomáha výskum obetí kriminality v rokoch 2007 – 2010 v Slovenskej republike¹⁷⁴ a rozvoj viktimológie ako pododvetvia kriminológie.^{175, 176, 177}

5. VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO HODNOTENIA MEDIÁCIE

Až do niekoľkých rokov boli výsledky empirického výskumu a hodnotenie mediácie na medzinárodnej úrovni vrátane restoratívnej justície pomerne obmedzené.¹⁷⁸ V posledných rokoch sa táto literatúra výrazne rozšírila a výskum prevažne dokumentuje „... pozitívny vplyv restoratívnych postupov na viacerých úrovniach, pričom typy prípadov sa pohybujú od prvých páchatelov trestných činov až po závažnejších chronických a násilných páchatelov“ (Bazemore & Elis,¹⁷⁹ pozri tiež Hayes¹⁸⁰). Autori tvrdia, že na rozdiel od empirického výskumu o liečebných programoch pre páchatelov, ktorých výsledky nie sú jednoznačne úspešné, pozitívne výsledky výskumu programov restoratívnej justície sú konzistentnejšie. Väčšina štúdií restoratívnych programov vrá-

¹⁷⁴ HOLOMEK, J.: Výskum obetí kriminality v rokoch 2007 – 2010 v Slovenskej republike (tendencie, odhad latencie). In: Obete kriminality – Victims of Crime. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 25. 11. 2010. Bratislava: PEVŠ, 2010. s. 157–169.

¹⁷⁵ DIANIŠKA, G. A KOL.: Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 2011, 2016.

¹⁷⁶ HOLOMEK, J.: Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

¹⁷⁷ HERETÍK, A.: Forezná psychológia. Bratislava: SPN. 2004.

¹⁷⁸ BAZEMORE, G. – ELIS, L.: Evaluation of restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS D.W. (Eds): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 397–425.

¹⁷⁹ BAZEMORE, G. – ELIS, L.: Evaluation of restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 397 s.

¹⁸⁰ HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 426–444.

tane nedávnych metaanalýz (Bonta et al.,¹⁸¹ Nugent a kol.¹⁸²) naznačujú určitý pozitívny vplyv „... a niektorí naznačujú, že restoratívne programy môžu mať rovnaké alebo silnejšie dopady ako mnohé resocializačné programy...“. Údaje o pozitívnom vplyve pre obeť trestných činov sú obzvlášť silné. V súčasnosti prebieha diskusia o tom, či pozitívne účinky sú výsledkom reštitúcie alebo skúseností so spravodlivým zaobchádzaním počas trestného konania.

Do dnešného dňa sa má niekoľko štúdií zaoberať preventívnym účinkom účasti na programoch reštitúcie obeť a delikventov prostredníctvom zníženia miery recidívy. Porovnávacie štúdie analyzujúce recidívu po účasti na reštitučných programoch obeť a delikventov v porovnaní s tradičným trestným konaním sa uskutočnili predovšetkým v USA, Veľkej Británii a Austrálii.¹⁸³ Diskusia o týchto výsledkoch výskumu je zložitá, keďže existuje veľa metodologických problémov spojených s týmito štúdiami, ktoré často znižujú ich platnosť. Najmä je ťažké zovšeobecniť zistené výsledky – problémy, ktoré sme už videli pred desaťročiami v súvislosti s hodnotením iných programov nápravy páchatelov.¹⁸⁴

Schneider¹⁸⁵ sumarizuje výsledky dvoch austrálskych experimentov o vplyve metódy Canberra.¹⁸⁶ Páchatelia majetkových trestných činov mladších ako 18 rokov a páchatelia násilných trestných činov starších ako 30 rokov neboli obvinení súdom, ale namiesto toho spolupracovali na konferenčnom programe. Páchatelia mali povolené vrátiť sa k súdu kedykoľvek počas procesu. Náhodne vybraná kontrolná skupina bola zriadená, keď páchatelia prešli riadnym súdnym konaním. Počas konferencie expert zjednodušil diskusiu o zločine

¹⁸¹ BONTA, J. – WALLACE-CAPRETTA, S. – ROONEY, J.: Quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program. *Criminal Justice and Behavior* 27, 2000. s. 312–329.

¹⁸² NUGENT, W. – WILLIAMS, M. – UMBREIT, M.S.: Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Utah Law Review*, 2004. s. 137–166.

¹⁸³ HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 433 s.

¹⁸⁴ LIPTON, D.S. – MARTINSON, R. – WILKS, J.: *The Effectiveness of Correctional Treatment: A Survey of Treatment Evaluation Studies*. New York. 1975.

¹⁸⁵ SCHNEIDER, H. J.: Auf Beweis gegründete Kriminalitätskontrolle. Effektive Verbrechensvorbeugungs-, Straftäterbehandlungs- und Mediations-Programme. In: GÖRGEN, T. – HOFFMANN-HOLLAND, K. – SCHNEIDER, H. (Hrsg.): *Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag*. Frankfurt/M.: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2009. 716 s.

¹⁸⁶ STRANG, H.: *Repair or Revenge. Victims and Restorative Justice*. Oxford: Clarendon Press. 2002.

s postihnutými vrátane páchateľov, obetí, rodín a členov susedstva. Dohodu v skupine prijali všetci členovia. Na rozdiel od trestného konania, konferenčný program mal uzdravujúci a pomocný účinok v súvislosti s emóciami, rešpektom a sebadôverou. 93 % experimentálnej skupiny sa dohodlo na takomto dopade konferencie: 88 % uviedlo, že dokázali vysvetliť a prezentovať svoju situáciu. Obete a páchatelia boli víťazmi (Schneider 2009, s. 717). Obe strany mali možnosť počuť a zažiť porozumenie. 66 % obetí a páchateľov to celkovo pozitívne ovplyvnilo. Schneider¹⁸⁷ dospel k záveru, že mediácia nezaručuje automaticky pozitívny účinok, ale má dobrú šancu byť užitočným úspechom, „ktorý nemožno nepoužiť v boji proti kriminalite“.

Restoratívna justícia je široká koncepcia s postupmi, ktoré sa značne líšia medzi programami a tými programami, ktoré sa postupne používajú v rôznych častiach trestného konania. V mnohých prípadoch priame „liečenie“ páchateľa trvá len 60 až 90 minút na jedno zasadnutie, čo je príliš krátke na to, aby sa dosiahli konzistentne vysoké vplyvy. Následkom toho môže byť účinok malý, najmä vzhľadom na to, že mnohé ďalšie faktory môžu ovplyvniť recidívu. Patrí sem nezamestnanosť, začlenenie do rôznych sociálnych sietí po prepustení a súvisiacich problémoch, špeciálne životné udalosti alebo možné problémy s drogami a alkoholom. Môže existovať aj „samoregulácia“, pretože páchatelia a obeť musia súhlasiť s účasťou na programoch, takže motivovanie páchateľa už s lepšou prognózou by sa mohli častejšie dobrovoľne na nich podieľať.¹⁸⁸ Mediátorské programy sa navyše často nerealizujú kvôli opozícii, takže môže existovať rozdiel medzi programami opísanými v literatúre a ich realitou.¹⁸⁹ Vývoj experimentálnych štúdií nie je často možný, čo by mohlo znížiť platnosť výsledkov. Navyše kritériá recidívy často nie sú jasne definované, a preto nie sú porovnateľné.¹⁹⁰

¹⁸⁷ SCHNEIDER, H.: Auf Beweis gegründete Kriminalitätskontrolle. Effektive Verbrechensvorbeugungs-, Straftäterbehandlungs- und Mediations-Programme. In: GÖRGEN, T. – HOFFMANN-HOLLAND, K. – SCHNEIDER, H (Hrsg.): Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag. Frankfurt/M.: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2009. 718 s.

¹⁸⁸ GROMET, D.M.: Psychological perspectives on the place of restorative justice in criminal justice systems. In: OSWALD, M.E. – BIENECK, S. _ HUPFELD-HEINEMANN, J. (Eds.): Social Psychology of Punishment of Crime. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009. 41 s.

¹⁸⁹ HOYLE, C., YOUNG, R. (EDS.): New Visions of Crime Victims. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing, 2002. 116 s.

¹⁹⁰ MENKEL-MEADOW, C.: Restorative justice: What is it and does it work? Annual Review of Law and Social Science 3, 2007. s. 161–187.

Na tomto pozadí Hayes¹⁹¹ zahŕňa výsledky: „zdá sa, že váha výskumných dôkazov o restoratívnej justícii a opätovnom odsúdení v pozitívnom smere ukázali, že **restoratívna justícia má potenciál znižovania kriminality**. Nepresadzujeme definitívne tvrdenie o schopnosti restoratívnej justície zabrániť zločinu, pretože v tejto fáze jednoducho nevieme dosť o tom, **ako a prečo je restoratívna justícia spojená s budúcim správaním páchatelov**. Ja však navrhujem, **aby v rovnováhe s predpokladaným správaním fungovala „restoratívna justícia“**. Tento prístup môže prispieť k zníženiu recidívy „... pretože skúsenosti po intervencii sú dôležité“.

Najčastejšia kritika restoratívnej justície a jej pôsobenie sa zameriava na možný problém zníženia efektu odstrašujúceho účinku prísneho trestu. Zásťancovia restoratívnej justície však v tomto ohľade poukazujú na to, že odstrašujúci účinok sa nepreukázal ako podstatná záležitosť. „Je, samozrejme, pravda, že odradzujúce účinky trestu majú tendenciu byť značne nadhodnotené a jeho tendencia k presadzovaniu kriminality je podceňovaná. Avšak priemerný občan pravdepodobne nepovažuje túto odpoveď za presvedčivú,¹⁹² pretože myšlienka, že bez trestných sankcií za porušenie zákona spôsobuje, že mnohí ľudia podľahnú pokušeniu porušiť zákon“.¹⁹³ To opäť zdôrazňuje potrebu vzdelávať verejnosť o mediácii a jej väčšom úspechu v mnohých prípadoch pri riešení konfliktov v spoločnosti a riešení dopadov trestnej činnosti.

Ako zdôrazňuje Braithwaite,^{194, 195} jeden zo zakladateľov restoratívnej justície, pozitívne účinky programov sú pôsobivé vrátane zníženia miery recidívy. Cituje výsledky empirického výskumu z rôznych krajín, v ktorých sa zistilo pozoruhodné zníženie miery recidívy. Medzi tieto údaje patrí zníženie domáceho násillia; v niektorých prípadoch dokonca aj zníženie spotreby alkoholu po účasti na konferenciách o restoratívnej justícii. „Restoratívna justícia je úspešnejšia v tom, aby páchatelia prevzali zodpovednosť za ich nesprávne konanie. Stáva sa to preto, že sa stretávajú s väčšími výčitkami ako s tradíciou v tradič-

¹⁹¹ HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 440 s.

¹⁹² WILSON, T.: Thinking about Crime. New York, NY: Basic Books, 1983. s. 117–144.

¹⁹³ JOHNSTONE, G.: Critical perspectives on restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 601 s.

¹⁹⁴ BRAITHWAITE, J.: Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts. In: TONRY, M. (Ed.): Crime and Justice: A Review of Research. Vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, 1999. s. 1–127.

¹⁹⁵ BRAITHWAITE, J.: Restoratív Justice. In: SCHNEIDER, H.J. (Hrsg.): Internationales Handbuch der Kriminologie. Band 2: Besondere Probleme der Kriminologie. Berlin: DeGruyter, 2009. s. 53–98.

nom trestnom konaní¹⁹⁶. Podobne šikanovanie v školách bolo úspešne zredukované týmto postupom.¹⁹⁶

Hopt a Steffek¹⁹⁷ tvrdia, že účinky a význam mediácie v krajine musia byť vnímané v kombinácii s právnou situáciou v krajine a kultúrou riešenia sporov. To je dôležitý bod, najmä pri porovnávaní výsledkov z rôznych krajín. Napríklad právne podmienky a postoje ľudí k tejto forme riešenia konfliktov sú odlišné vzhľadom na historický vývoj vo východných štátoch.¹⁹⁸ S výnimkou Spojených štátov má obyvateľstvo západných krajín celkovo miernejšie reakcie na zločin. Mali dlhý čas na experimentovanie s týmito formami riešenia konfliktov a oboznámenie sa s týmito postupmi. Tonry¹⁹⁹ zdôrazňuje: „Vysvetlenia, prečo majú krajiny osobitné trestné politiky a postupy, sú všeobecné a osobitné. Sú všeobecné v tom zmysle, že niektoré štrukturálne črty vlády a spoločnosti, ako napríklad nerovnosť príjmov, dôvera, legitímnosť a konsenzuálne politické systémy, sa zdajú byť spojené s určitými druhmi politík v oblasti kontroly kriminality a s praktikami trestania. Sú osobitné v tom zmysle, že detaily národnej histórie a kultúry silne ovplyvňujú tak štrukturálne prvky, ako aj ich účinky“.

Celosvetový empirický výskum ukazuje čoraz viac, že obetiam je v pozitívnom svetle viditeľná restoratívna justícia a že má väčší pozitívny vplyv ako tradičné trestné postupy.²⁰⁰ Známý policajný projekt Thames Valley v Londýne²⁰¹ ukázal, že „drvivá väčšina obetí cítila, že stretnutie bolo cenné, keď im pomohlo zotaviť sa zo svojich skúseností“. V tejto iniciatíve organizovanej políciou dve tretiny obetí uviedli, že ich spôsob videnia páchatela sa pozitívne zmenil po účasti na programe.²⁰² Porovnateľné výsledky boli zistené pri hodnotení

¹⁹⁶ OLWEUS, D.: Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Base Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 35, 1993. s. 1171–1190.

¹⁹⁷ HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (HRSG.): *Mediation. Rechtsstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck. 2008. 77 s.

¹⁹⁸ KURÝ, H. – SHEA, E. (Eds.): *Punitivity – International Developments*. 3 Vols., Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 2011.

¹⁹⁹ TONRY, M.: Thinking about Punishment across Space and Time. *Vilniaus Universiteto Leidykla, Mokslo darbai Kriminologijos studijos*, 1/2014. 15 s.

²⁰⁰ GREEN, S.: The victims' movement and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. 177 s.

²⁰¹ HOYLE, C.: Securing restorative justice for the 'Non-participating' victim. In: HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon, Hart Publishing, 2002. s. 97–131.

²⁰² HOYLE, C.: Securing restorative justice for the 'Non-participating' victim. In: HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon, Hart Publishing, 2002. s. 97–131.

„panelov spravodlivosti mládeže“ vo Veľkej Británii.²⁰³ „Panely dostali od obeť vysokú mieru uspokojenia v súvislosti s opatreniami procesnej spravodlivosti vrátane spravodlivého a rešpektovaného zaobchádzania, ako aj s hlasom v procese“.²⁰⁴

Hlavné štúdie pre Nemecko sú zhrnuté v článku Lippelt a Schütte²⁰⁵ vrátane metodologicky sofistikovaných štúdií Busse²⁰⁶ a Dölling a kol.²⁰⁷ Zároveň dospeli k záveru, že vo väčšine prípadov mediácia obete páchatelov **vykazuje nižšiu mieru recidívy ako tradičné trestné postupy**; to platí aj pre nepriaznivé prípady. Tieto štúdie tiež ukazujú, že náklady boli nižšie, najmä v prípadoch mladistvých (Kumpmann 2007). Štúdie ukazujú opäť väčšiu mieru spokojnosti všetkých zainteresovaných strán ako ústredný pozitívny účinok TOA. Bals²⁰⁸ dokázal, že viac ako 90 % páchatelov a obetí vyhodnotilo mediáciu pozitívne; 80 % obetí a 57,1 % páchatelov sa cítilo, že sa s nimi zaobchádzalo veľmi spravodlivo.

6. ZÁVEREČNÁ DISKUSIA

Tento prehľad medzinárodných publikácií o mediácii a restoratívnej justícii ukázal, že cieľ literatúry sa exponenciálne rozrástol najmä v západných priemyselných spoločnostiach a začína sa rozvíjať aj v mnohých východeurópskych krajinách, ku ktorým patrí aj Slovenská republika.

Od konca druhej svetovej vojny a zrýchľujúca sa v 60. a 70. rokoch minulého storočia legitímna diskusia o komplexnejších spôsoboch, ako zahrnúť záuj-

²⁰³ CRAWFORD, A. – NEWBURN, T.: Youth Offending and Restorative Justice: Implementing Reform in Youth Justice. Cullompton: Willan Publishing. 2003. 213 s.

²⁰⁴ GREEN, S.: The victims' movement and restorative justice. In: JOHSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan, 2007. 177 p.

²⁰⁵ LIPPELT, I. – SCHÜTTE, D.: Innenansichten und Wirkungsforschung zum Täter-Opfer-Ausgleich im Jugendstrafrecht. Die Zufriedenheit von Opfern und Tätern mit „ihrer“ Mediation der Jugend- und Konflikthilfe der Landeshauptstadt Hannover. Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2010. 43 s.

²⁰⁶ BUSSE, J.: Rückfalluntersuchung zum Täter-Opfer-Ausgleich. Eine statistische Untersuchung im Amtsgerichtsbezirk Lüneburg. Diss. Jur. Marburg. 2001.

²⁰⁷ DÖLLING, D. – HARTMANN, A. – TRAUlsen, M.: Legalbewährung nach TOA im Jugendstrafrecht. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 85, 2002. s. 185–193.

²⁰⁸ BALS, N.: Täter-Opfer-Ausgleich – Cui bono? Befunde einer Befragung von Geschädigten und Beschuldigten. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 89, 2006. s. 131–145.

my obetí do trestného stíhania presadzovala opätovne objavený a rýchlo rastúci význam viktimológie. V tradičnom, štátom regulovanom trestnom konaní, je úloha obetí obmedzená na úlohu svedkov – náhrada škody, ktorú utrpeli, sa považuje za ich osobný problém. Vzhľadom na skutočnosť, že väčšina páchatelov nemá žiadny majetok a nízky príjem, ak nejaký je, pravdepodobnosť reštitúcie je malá alebo neexistuje; obeť potom nedostane nič, pokiaľ nie sú poistené. Tradičný trestný zákon sa netýka potrieb obetí a namiesto toho sa zameriava iba na sankcionovanie páchatelov. V prípadoch, keď sa páchatel potrestá pokutou, zaplatí tieto peniaze štátu alebo neziskovým organizáciám, nie obetiam. V tejto súvislosti nie je prekvapujúce, že mnohé obeť nie sú spokojné s výsledkami trestného konania. **Majú len „uspokojenie“, že páchatel je potrestaný – viac či menej prísne. To tiež podporuje túžbu po prísnom treste.**

Moderná trestná politika sa zameriava predovšetkým na obnovenie „trestného mieru“, ktorý automaticky nerešpektuje sociálny mier (Sessar,²⁰⁹ Henham²¹⁰). Trestný mier sa týka predovšetkým kontroly, prestíže trestného práva a autority štátu, takže sociálny mier bol propagovaný oddelene. Zahŕňa to snahu zastaviť presun týchto problémov na úroveň trestného práva namiesto toho, aby sa zaoberali tým, kde sa vyskytli, t. j. v sociálnej komunite, a hľadať riešenia tam.²¹¹ Regulácia interpersonálneho rozmeru kriminality má pozitívne účinky na socializáciu a mier v spoločnosti a ak verejnosť vie o týchto účinkoch, úloha trestného práva sa znižuje.

London²¹² zdôrazňuje, že všetky strany majú prospech z úspešnej mediácie: „pre obeť prináša obnovenie prístupu k dôvere vyhlídky na skutočnú nápravu materiálneho a emocionálneho poškodenia ... Pre spoločnosť restoratíva dôvery ponúka perspektívu zapojenia sa do riešenia problémov smerom k dosiahnutiu bezpečnosti a riešeniu prebiehajúcich konfliktov. Pokiaľ ide o páchatela, obnovenie prístupu k dôvere zvyšuje pravdepodobnosť opätovného nadobudnutia akceptovania zákonodarných ľudí morálnou komunitou prostredníctvom preukázania zodpovednosti za hmotné straty a za morálne prekážky, ktoré sa týkajú trestného činu“.

Pokiaľ ide o vplyv mediácie na páchatelov, najmä o resocializáciu, výsledky sú zložitejšie, čo nie je prekvapujúce. Mediácia sa bežne uskutočňuje na krát-

²⁰⁹ SESSAR, K.: Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992. 21 s.

²¹⁰ HENHAM, R.: Sentencing. Time for a paradigm shift. London, New York: Routledge. 2014.

²¹¹ SESSAR, K.: Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992. 21 s.

²¹² LONDON, B.: First Forum Press, 2011. 320 s.

kých stretnutiach, ktoré trvajú niekoľko hodín, takže vo všetkých prípadoch nemožno očakávať, že budú mať trvalé vplyvy na páchatelov, ktorí majú zvyčajne silný sociálny deficit, najmä v prípadoch väznených páchatelov. Mediácia však môže zohrávať dôležitú úlohu ako jeden z prvkov komplexného resocializačného programu, ktorý zahŕňa aj ďalšie opatrenia. Na tomto pozadí vrátane účinnej resocializácie páchatelov, sa musí podporiť širšie používanie a rozšírenie tejto metódy. Tradičné trestné konanie má jednoznačné nevýhody týkajúce sa opätovného začlenenia páchatelov, ktoré sa môžu aspoň čiastočne obmedziť prostredníctvom profesionálnej mediácie.

Možné trendy rozvoja trestnej politiky vo sfére restoratívnej justície a ukladania alternatívnych trestov z hľadiska špecifik v Slovenskej republike vyžadujú systémové úsilie o zníženie značnej nerovnováhy restoratívnej justície vo vzťahu k retributívnej justícii. Nastolenie tohto trendu bude vyžadovať:

- meniť právne vedomie a zaužívané stereotypy, osobitne zvyky, tradície a neochotu k alternatívam v súdnictve a právnej praxi všeobecne,
- zásadne ovplyvňovať a znižovať punitivitu verejnej mienky,
- pozitívne využiť existenciu elektronického systému monitoringu osôb (ESMO) na Slovensku, zvyšovať možnosti jeho využitia v trestnej praxi a pravidelne hodnotiť jeho resocializačné dopady,
- systematicky presvedčovať orgány a inštitúcie v trestnom konaní, že úspešná prevencia je vhodnejšia a časom aj lacnejšia ako represia,
- získať presvedčivé vedecké dôkazy, že alternatívne tresty na Slovensku dostatočne ovplyvňujú resocializáciu páchatela a posilniť tak vyššiu aktivitu právnikov v tomto procese a zároveň ovplyvniť ústretovosť verejnej mienky pre podporu alternatív,
- v normotvorbe a justičnej praxi harmonizovať právny i spoločenský vzťah a proces medzi páchatelom, obeťou a komunitou,
- zmeniť chápanie obete len ako poškodeného a podporiť prijatie komplexného zákona o obetiach trestných činov,
- podporiť nárast vplyvu komunit, osobitne rodiny na morálnom a etickom odsúdení kriminálnych činov svojich blízkych a zároveň ich orientovať pre aktívnu účasť na procese ich resocializácie.

Trendy širšieho a systémového uplatnenia alternatívnych trestov a rozvoj prvkov restoratívnej justície budú ovplyvňovať nasledovné skutočnosti:

- implementácia odporúčaní Európskej únie na úseku trestnej politiky rozvíjajúcej princípy slobody, bezpečnosti, spravodlivosti, demokracie vrátane prehlbovania ľudských práv a slobôd,

- zmena verejnej mienky, zatiaľ naklonenej k retribúcii, k jej rovnováhe s restoratívnou justíciou a praktická participácia komunit na ich výkone,
- zapojenie kvalifikovaných odborníkov a inštitúcií do resocializačného procesu s dôrazom na personálny rozvoj a odbornú kompetenciu pracovníkov probačnej a mediačnej služby.

Literatúra

1. ABEL, R.: *The Politics of Informal Justice*. New York, 1982.
2. AERTSEN, I.: *Mediation bei schweren Straftaten – Auf dem Weg zu einer neuen Rechtskultur?* In: PELIKAN, C. (Ed.): *Mediationsverfahren: Horizonte, Grenzen, Innensichten*. Jahrbuch für Rechts- und Kriminalsoziologie. Baden-Baden: Nomos, 1999. s. 115–138.
3. *Alternativ-Entwurf Wiedergutmachung (AE-WGM): Entwurf eines Arbeitskreises deutscher, österreichischer und schweizerischer Strafrechtslehrer (Arbeitskreis AE)*. München, 1992.
4. AUSTIN, J. – IRWIN, J.: *It's About Time: America's Imprisonment Binge*. Belmont, CA: Wadsworth, 2001.
5. BALS, N.: *Täter-Opfer-Ausgleich – Cui bono? Befunde einer Befragung von Geschädigten und Beschuldigten*. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 89, 2006. s. 131–145.
6. BANNENBERG, B. – WEITEKAMP, E.G.M. – RÖSSNER, D. – KERNER, H.-J.: *Mediation bei Gewaltstraftaten in Paarbeziehungen*. Baden-Baden, 1999.
7. BAZEMORE, G. – ELIS, L.: *Evaluation of restorative justice*. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 397–425.
8. BONTA, J. – WALLACE-CAPRETTA, S. – ROONEY, J.: *Quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program*. *Criminal Justice and Behavior* 27, 2000. s. 312–329.
9. BRAITHWAITE, J.: *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, UK: University Press, 1989.
10. BRAITHWAITE, J.: *Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts*. In: TONRY, M. (Ed.): *Crime and Justice: A Review of Research*. Vol. 25. Chicago: University of Chicago Press, 1999. s. 1–127.
11. BRAITHWAITE, J.: *Between proportionality and impunity: confrontation – truth – prevention*. *Criminology* 43, 2005. s. 283–306.

12. BRAITHWAITE, J.: Restorative Justice. In: SCHNEIDER, H.J. (Hrsg.): Internationales Handbuch der Kriminologie. Band 2: Besondere Probleme der Kriminologie. Berlin: DeGruyter, 2009. s. 53–98.
13. Bundesministerium des Innern/Bundesministerium der Justiz (Hrsg.). Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht. Berlin: BMI/BMJ, 2006.
14. BUNTINX, K.: Victim-offender mediation in homicide cases. Opportunities and risks. Unpublished presentation in Tübingen, 2012.
15. BUSH, R.A.B. – FOLGER, J.P.: The Promise of Mediation – The Transformative Approach to Conflict. San Francisco. 2005.
16. BUSSE, J.: Rückfalluntersuchung zum Täter-Opfer-Ausgleich. Eine statistische Untersuchung im Amtsgerichtsbezirk Lüneburg. Diss. Jur. Marburg. 2001.
17. BUSSMANN, K.-D.: Das Konzept „Versöhnung statt Strafe“. Konzept und Praxis von Mediationsprogrammen in Kanada und USA – Bericht einer Studienreise. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 69, 1986. s. 152–163.
18. CARRABINE, E.: Crime, Culture, and the Media. Malden, MA: Polity, 2008.
19. CHANKOVA, D. – VAN NESS, D.W.: Themes. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 529–533.
20. CLEMMER, D.: The prison community. Boston: Christopher. 1940.
21. CRAWFORD, A. – NEWBURN, T.: Youth Offending and Restorative Justice: Implementing Reform in Youth Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2003.
22. DALY, K.: Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, research findings and prospects. In: MORRIS, A.M. – MAXWELL, G. (Eds.): Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation and Circles. Oxford: Hart Publishing, 2001.
23. DALY, K.: Restorative Justice: The real story. In: McLAUGHLIN, E. u.a. (Eds.): Restorative Justice. Critical Issues. London: Sage, 2003.
24. DALY, K.: Mind the gap: Restorative Justice in Theory and Practice. In: HIRSCH, A. von u.a. (Eds.): Restorative Justice and Criminal Justice. Oxford: Hart Publishing, 2003.
25. DELATTRE, G.: Der Täter-Opfer-Ausgleich – die Praxis eines anderen Umgangs mit Straftaten. In: SENGHAUS, P. (Hrsg.): Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 81–102.
26. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Teória reintegrovaného zahanbenia. Justičná revue, č. 1., 2009.
27. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Porovnávacía kriminológia a trestná politika. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Bratislava: APZ, 2016. s. 453–459.

28. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. – VRÁBLOVÁ, M. et al.: Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 2011, 2009.
29. DÖLLING, D. – HARTMANN, A. – TRAUlsen, M.: Legalbewährung nach TOA im Jugendstrafrecht. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 85, 2002. s. 185–193.
30. DÖLLING, D. – ENTORF, H. – HERMANN, D. – RUPP, T.: Meta-Analysis of Empirical Studies on Deterrence. In: KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): *Punitivity. International Developments. Vol. 3: Punitiveness and Punishment*. Bochum/Germany: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011. s. 315–378.
31. DOOB, A.N. – ROBERTS, J.: *Sentencing: An analysis of the public's view of sentencing*. Ottawa: Department of Justice, 1983.
32. DÜNKEL, F. – GRZYWA-HOLTEN, J. – HORSFIELD, P. (Eds.): *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters. A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*. 2 Vols. Mönchengladbach: Forum-Verlag Godesberg, 2015.
33. FREHSEE, D.: *Schadenswiedergutmachung als Instrument strafrechtlicher Sozialkontrolle*. Berlin, 1987.
34. FRÜHAUF, L.: *Wiedergutmachung zwischen Täter und Opfer. Eine neue Alternative in der strafrechtlichen Sanktionspraxis*. Gelsenkirchen: Verlag Dr. Mannhold, 1988.
35. GELBER, C.: Victimologische Ansätze im Strafvollzug. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafvollzugsreform* 95, 2012. s. 441–450.
36. GELBER, C. – WALTER, M.: Über Möglichkeiten einer opferbezogenen Vollzugsgestaltung. *Forum Strafvollzug* 61, 2012. s. 171–172.
37. GOODEY, J.: *Victims and Victimology: Research, Policy and Practice*. Harlow: Pearson Longman, 2005.
38. GREEN, S.: The victims' movement and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 171–191.
39. GRIFFITHS, C.: The victims of crime and restorative justice: The Canadian experience. *International Review of Victimology* 6, 1999. s. 279–294.
40. GRIMES, R. – WALSH, S.: Restorative Justice and Crime Prevention. Constructive Alternative or Soft Option? In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): *Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends*. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 231–251.
41. GROMET, D.M.: Psychological perspectives on the place of restorative justice in criminal justice systems. In: OSWALD, M.E. – BIENECK, S. – HUPFELD-HEINEMANN, J. (Eds.): *Social Psychology of Punishment of Crime*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009. s. 39–54.

42. HAGEMANN, O.: Restorative Justice in Prison? In: WALGRAVE, L. (Ed.): *Repositioning Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2003.
43. HAGEMANN, O.: Restorative Justice: Concept, Ideas and Impediments. In: LUMMER, R. – Hagemann, O. – TEIN, J. (Eds.): *Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective*. Schleswig-Holstein Association for Social Responsibility in Criminal Justice; Victim and Offender Treatment, Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 34–59. and s. 151–178. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf)
44. HAMMACHER, P.: Widerstand gegen Mediation abbauen. *Zeitschrift für Schiedsverfahren*, 2008. s. 30–33.
45. HARRINGTON, C.: *Shadow Justice: The Ideology and Institutionalization of Alternatives to Court*. London et al, 1985.
46. HARTMANN, A.: Mediation und Verfahrensgarantien. In: BARON, S. (Hrsg.): *Beziehungsgewalt und Verfahren*. Baden-Baden, 2004. s. 77–90.
47. HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 426–444.
48. HEINZ, W.: Opfer und Strafverfahren. In: KAISER, G. – KERNER, H.-J. – SACK, F. (Hrsg.): *Kleines Kriminologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C.F. Müller, 1993. s. 372–377.
49. HENHAM, R.: *Sentencing. Time for a paradigm shift*. London, New York: Routledge. 2014.
50. HENTIG, H. v.: *The criminal and his victim*. New Haven. 1948.
51. HESS, H.: Verhandlungen des 67. Deutschen Juristentages Erfurt 2008, Band I: Gutachten, Teil F: Mediation und weitere Verfahren konsensualer Streitbeilegung. 2008.
52. HERETIK, A.: *Forezná psychológia*. Bratislava: SPN, 2004.
53. HESTERMANN, T.: Fernsehgewalt und die Einschaltquote. Welches Publikumsbild Fernseherschaffende leitet, wenn sie über Gewaltkriminalität berichten. Baden-Baden: Nomos. 2010.
54. HESTERMANN, T.: “Violence against children sells very well”. Reporting crime in the media and attitudes to punishment. In: KURY, H. – REDO, S. – SHEA, E. (Eds.): *Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration. Suggestions for Succeeding Generations*. Heidelberg, New York: Springer (in print). 2016.
55. HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
56. HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation. Rechtsstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck. 2008.

57. HOPT, K.J. – STEFFFEK, F.: Vorwort. In: HOPT, K.J. – STEFFFEK, F. (Hrsg.), *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, VII-IX. 2008.
58. HOPT, K.J. – STEFFFEK, F.: *Mediation – Rechtsvergleich, Regelungsmodelle, Grundsatzprobleme*. In: HOPT, K.J. – STEFFFEK, F. (Hrsg.), *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 3–102.
59. HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): *New Visions of Crime Victims*. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing. 2002.
60. HOYLE, C.: *Securing restorative justice for the 'Non-participating' victim*. In: HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon, Hart Publishing, 2002. p. 97–131.
61. JALČ, A.: *Spolupráca s probačnými a mediačnými úradníkmi a ich aplikácia v procesnej praxi*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015. s. 88–105.
62. JEHLE, J.-M.: *Strafrechtspflege in Deutschland*. Berlin. 2005.
63. JESSEL-HOLST, C.: *Mediation in Ungarn*. In: HOPT, K.J. – STEFFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. p. 906–921.
64. JEWKES, Y.: *Media & Crime*. Los Angeles: Sage. 2008.
65. JOHNSTONE, G.: *Critical perspectives on restorative justice*. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. p. 598–614.
66. JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (EDS.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan. 2007.
67. JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W.: *The meaning of restorative justice*. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.), *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. p. 5–23.
68. KAISER, G.: *Kriminologie. Ein Lehrbuch*. Heidelberg: C.F. Müller, 1996.
69. KAMINSKI, D.: *Victims and the criminal justice system: Threat of promise?* In: SNACKEN, S. – DUMORTIER, E. (Eds.): *Resisting Punitiveness in Europe? Welfare, human rights and democracy*. London, New York: Routledge, 2012. pp. 190–201.
70. KARSTEDT, S.: *Emotions and criminal justice*. *Theoretical Criminology* 6, 2002. 299–317.
71. KARSTEDT, S.: *Emotions, crime and Justice: Exploring Durkheimian Themes*. In: Deflem, M. (Ed.), *Sociological Theory and Criminological Research: Views from Europe and the United States*. Amsterdam et al.: Elsevier, 2006. p. 223–248.

72. KARSTEDT, S. – LOADER, I. – STRANG, H. (Eds.): *Emotions, Crime and Justice*. Oxford and Portland/Oregon: Hart Publishing, 2011.
73. KARSTEDT, S.: *Handle with Care: Emotions, Crime and Justice*. In: KARSTEDT, S. – LOADER, I. – STRANG, H. (Eds.): *Emotions, Crime and Justice*. Oxford and Portland/Oregon: Hart Publishing, 2011. s. 1–19.
74. KERNER, H.-J. – HARTMANN, A. – LENZ, S.: *Täter-Opfer-Ausgleich in der Entwicklung. Auswertung der bundesweiten Täter-Opfer-Ausgleichs-Statistik 1993 bis 2002*. Berlin, 2005.
75. KERNER, H.-J. – HARTMANN, A. – EIKENS, A.: *Täter-Opfer-Ausgleich in Deutschland – Auswertung der bundesweiten TOA-Statistik für den Jahrgang 2005, mit Vergleich zu den Jahrgängen 2003 und 2004, sowie einem Rückblick auf die Entwicklung seit 1993*, 2008.
76. KRAJEWSKI, K.: *Different penal climates in Europe*. Vilnius Universiteto Leidykla, Mokslo darbai Kriminologijos studijos, 1/2014, 2014. s. 86–111.
77. KRAUSE, M. – VOGT, M.: *Gerichtliche Mediation in Strafvollzugssachen*. Be trifft Justiz 110, 2012. 297 s.
78. KUMPMANN, S.: *Kosten und Kostenersparnis im Täter-Opfer-Ausgleich*. Praxisheft Täter-Opfer-Ausgleich Nr. 5. Servicebüro für Täter-Opfer-Ausgleich und Konfliktschlichtung, 2007.
79. KUNZ, F.: *Im Osten was Neues: Täter-Opfer-Ausgleich aus Sicht der Beteiligten*. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. 2007.
80. KURILOVSKÁ, L.: *Rekognoskácia probácie a mediácie v slovenských podmienkach*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikáčnej praxi*. Praha: Leges, 2015. s. 51–71.
81. KURY, H.: *Die Behandlung Straffälliger*. Teilband In: *Inhaltliche und methodische Probleme der Behandlungsforschung*. Berlin: Duncker & Humblot, 1986.
82. KURY, H.: *Zur (Nicht-)Wirkung von Sanktionen – Ergebnisse internationaler empirischer Untersuchungen*. In: KURY, H. – SCHERR, A. (Hrsg.): *Zur (Nicht-)Wirkung von Sanktionen. Immer härtere Strafen – immer weniger Kriminalität? Soziale Probleme* 24, 2013. s. 11–41.
83. KURY, H.: *Kriminalprävention durch härtere Sanktionen?* In: Marks, E., Steffen, W. (Eds.), *Prävention braucht Praxis, Politik und Wissenschaft*. Ausgewählte Beiträge des 19. Deutschen Präventionstages 2014. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015. s. 323–361.
84. KURY, H.: *Härtere Strafen – oder mehr Alternativen? Was ist die bessere Kriminalprävention?* In: Bannenberg, B., Brettel, H., Freund, G., Meier, B.-D., Renschmidt, H., Safferling, C. (Eds.), *Über allem: Menschlichkeit*. Festschrift für Dieter Rössner. Baden-Baden: Nomos, 2015. s. 240–258.

85. KURY, H. – Lerchenmüller, H. (Hrsg.): *Diversions. Alternativen zu klassischen Sanktionsformen*. 2 Bde. Bochum: Studienverlag Dr. N. Brockmeyer. 1981.
86. KURY, H. – DÖRMANN, U. – RICHTER, H. – WÜRGER, M.: *Opfererfahrungen und Meinungen zur Inneren Sicherheit in Deutschland*. 2nd Edition, Wiesbaden: Bundeskriminalamt. 1996.
87. KURY, H. – SHEA, E. (Eds.): *Punitivity – International Developments*. 3 Vols., Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 2011.
88. KURY, H. – SHEA, E.: *Punitivity and Punishment – An Introduction*. In: KURY, H. – SHEA, E. (Eds.), *Punitivity – International Developments*. Vol. 3: *Punitiveness and Punishment*. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011. s. 7–18.
89. KURY, H. – SHEA, E.: *Attitudes to Punishment – International results*. In: Groenhuijsen, M., Letschert, R., Hazenbroek, S. (Eds.), *KLM Van Dijk. Liber amicorum prof. dr. mr. J.J.M. van Dijk*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2012. s. 247–258.
90. KURZYNSKY-SINGER, E.: *Mediation in Russland*. In: HOPT, K.J. – STEFFEK, F. (Hrsg.): *Mediation, Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 837–853.
91. LIPPELT, I. – SCHÜTTE, D.: *Innenansichten und Wirkungsforschung zum Täter-Opfer-Ausgleich im Jugendstrafrecht. Die Zufriedenheit von Opfern und Tätern mit „ihrer“ Mediation der Jugend- und Konflikthilfe der Landeshauptstadt Hannover*. Frankfurt: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2010.
92. LIPTON, D.S. – MARTINSON, R. – WILKS, J.: *The Effectiveness of Correctional Treatment: A Survey of Treatment Evaluation Studies*. New York, 1975.
93. LONDON, R.: *Crime, Punishment, and Restorative Justice. From the Margins to the Mainstream*. London, Boulder: First Forum Press, 2011.
94. LUBELCOVÁ, G.: *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. Bratislava: Veda, 2009.
95. LUBELCOVÁ, G.: *Uplatňovanie mediácie v slovenských podmienkach*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015. s. 72–87.
96. LUDWIG, H. – KRÄUPL, G.: *Viktimisierung, Sanktionen und Strafverfolgung. Jenaer Kriminalitätsbefragung über ein Jahrzehnt gesellschaftlicher Transformation*. Möchengladbach: Forum Verlag Godesberg. 2005.
97. LUMMER, R. – HAGEMANN, O. – TEIN (Eds.): *Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective*. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. 235 – 242 s. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf).

98. LUMMER, R.: Restorative Justice – EU-Projekt. Konferenz an der Fachhochschule Kiel. Arbeitsgruppen – Ergebnisse. In: Lummer, R., Hagemann, O., Tein, J. (Eds.), Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Band 1, 2011. s. 235–242. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf).
99. MARTINSON, R.: What Works? – Questions and Answers about Prison Reform. *The Public Interest*, 1974. s. 22–52.
100. MATT, E. – WINTER, F.: Täter-Opfer-Ausgleich in Gefängnissen. Die Möglichkeiten der restorative justice im Strafvollzug. *Neue Kriminalpolitik*, H. 4, 2002. s. 128–132.
101. MATTHEWS, R. (ED.): *Informal Justice. Theory and Practice*. Beverly Hills et al., 1988.
102. MCEVOY, K. – MIKA, H.: Restorative justice and the critique of informalism in Northern Ireland. *British Journal of Criminology* 42, 2002. s. 534–562.
103. MEIER, B.-D.: Restorative Justice – Bericht über Deutschland. In: SCHÖCH, H. – Jehle, J.-M. (Eds.): *Angewandte Kriminologie zwischen Freiheit und Sicherheit*. Möchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2004. s. 415–428.
104. MENKEL-MEADOW, C.: Restorative justice: What is it and does it work? *Annual Review of Law and Social Science* 3, 2007. s. 161–187.
105. MESTITZ, A.: A comparative perspective on victim-offender mediation with youth offenders throughout Europe. In: MESTITZ A. GHETTI, S. (Eds.): *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*. Amsterdam: Springer, 2005.
106. MIERS, D.: The international development of restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 447–467.
107. Ministry of Justice, UK.: More mediation encouraged as divorce hotspots are revealed. Pressemitteilung des englischen Justizministeriums vom 20. 2. 2013. London: Ministry of Justice, 2013. (<http://www.justice.gov.uk/news/features/figures-show-divorce-hot-spots>; <http://www.justice.gov.uk/news/press-release/moj/more-mediation-encouraged-as-divorce-hotspots-are-revealed>).
108. Ministry of Justice, UK: Moving Family mediation forward. Pressemitteilung des englischen Justizministeriums vom 14. 3. 2013. London: Ministry of Justice, 2013. (<http://www.justice.gov.uk/news/features>).
109. MONTADA, L.: *Nachhaltige Beilegung von Familienkonflikten durch Mediation. Familie, Partnerschaft und Recht*, 2004. s. 182–187.
110. MORRISON, B.: Schools and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 325–351.

111. NUGENT, W. – WILLIAMS, M. – UMBREIT, M.S.: Participation in victim-offender mediation and the prevalence of subsequent delinquent behavior: A meta-analysis. *Utah Law Review*, 2004. s. 137–166.
112. OLWEUS, D.: Annotation: Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Base Intervention Program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 35, 1993. s. 1171–1190.
113. ORTMANN, R.: Sozialtherapie im Strafvollzug. Eine experimentelle Längsschnittstudie zu den Wirkungen von Strafvollzugsmaßnahmen auf Legal- und Sozialbewährung. Freiburg: edition iuscrim. 2002.
114. OSTENDORF, H.: The Breakup of Dichotomy between Offender and Victim. In: Lummer, R., Hagemann, O., Tein, J. (Eds.), *Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective*. Schleswig-Holstein Association for Social Responsibility in Criminal Justice; Victim and Offender Treatment, Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Vol. 1, 2011. s. 24–33. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf).
115. PAULS, M. – WARTHE, D.G. – WINTERDYK, J.A.: Preventing Domestic Violence: An International Overview. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): *Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends*. Boca Raton et al.: CRC Press, 2017. s. 115–146.
116. ROBERTS, J.V. – HOUGH, M. (EDS.): *Changing attitudes to punishment: Public opinion, crime and justice*. Cullompton: Willan, 2002.
117. RÖCHLING, A.: Mediation in der Polizei in Baden-Württemberg. In: Senhaus, P. (Hrsg.): *Mediation und Polizei*. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010. s. 149–170.
118. RÖSSNER, D. – WULF, R.: *Opferbezogene Strafrechtspflege*. Bonn. 1984.
119. RÖSSNER, D.: Die Universalität des Wiedergutmachungsgedankens im Strafrecht. In: SCHWIND, H.-D. – KUBE, E. – KÜHNE, H. (Hrsg.): *Festschrift für Hans Joachim Schneider zum 70. Geburtstag am 14. November 1998*. Kriminologie an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Berlin, 1988. s. 877–896.
120. RÖSSNER, D. – BANNENBERG, B. – KERNER, H.-J. (Hrsg.): *Mediation und Täter-Opfer-Ausgleich bei Gewaltstraftaten in Paarbeziehungen*. Baden-Baden. 1999.
121. SANDERS, A.: Victim participation in an exclusionary criminal justice system. In: HOYLE, C. – YOUNG, R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing, 2002. s. 197–222.
122. SASSE, A.-K.: *Einbindung der Mediation in die Gerichtsbarkeit. Gerichtliche Mediation in Strafvollzugsachen – ein Projekt*. Hamburg: Dr. Kovac. Diss. Konstanz. 2010.

123. SATO, M.: Public opinion and the death penalty in Japan: measuring tolerance for abolition. Berlin: Springer. 2013.
124. SCHÄDLER, W.: The relationship between Victim Support and Victim-Offender Mediation. In: LUMMER, R. – HAGEMANN O. – TEIN, J. (Eds.): Restorative Justice – A European and Schleswig-Holsteinian Perspective. Schleswig-Holstein Association for Social Responsibility in Criminal Justice; Victim and Offender Treatment, Schriftenreihe Soziale Strafrechtspflege, Vol. 1, 2011. p. 17 – 23 p. (http://www.cepprobation.org/uploaded_files/RJ_Band1.pdf).
125. SCHIFF, M. – BAZEMAORE, G.: Restorative conferencing for juveniles in the USA: Prevalence, process and practice. In: Weitekamp, E., Kerner, H.-J. (Eds.), Restorative Justice: Theoretical Foundations. Cullompton: Willan Publishing, 2002.
126. SCHLEPPER, C.: Strafgesetzgebung in der Spätmoderne. Eine empirische Analyse legislativer Punitivität. Wiesbaden: Springer. 2014.
127. SCHMIDT, A.: Strafe und Versöhnung. Eine moral- und rechtsphilosophische Analyse von Strafe und Täter-Opfer-Ausgleich als Formen unserer Praxis. Berlin: Duncker & Humblot. 2012.
128. SCHNEIDER, H.J.: Viktimologie – Wissenschaft vom Verbrechenopfer. Tübingen. 1975.
129. SCHNEIDER, H. J.: Auf Beweis gegründete Kriminalitätskontrolle. Effektive Verbrechensvorbeugungs-, Straftäterbehandlungs- und Mediations-Programme. In: Görge, T., Hoffmann-Holland, K., Schneider, H., Stock, J. (Hrsg.), Interdisziplinäre Kriminologie. Festschrift für Arthur Kreuzer zum 70. Geburtstag. Frankfurt/M.: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2009. s. 697–718.
130. SCHNEIDER, H.J.: Kriminologie. Ein internationales Handbuch. Band 1: Grundlagen. Berlin: DeGruyter. 2014.
131. SCHWIND, H.-D.: Kriminologie. Eine praxisorientierte Einführung mit Beispielen. Heidelberg: Kriminalistik Verlag. 2013.
132. SENGHAUS, P. (Hrsg.): Mediation und Polizei. Rothenburg/Oberlausitz: Sächsische Polizei, 2010.
133. SESSAR, K.: Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992.
134. SESSAR, K.: Restitution or punishment. An empirical study on attitudes of the public and the justice system in Hamburg. Eurocriminology 8, 1995. s. 199–214.
135. SHAW, M.: The Politics of Crime Prevention. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017. s. 427–447.

136. SHERMAN, L.W.: Reason for emotion. Reinventing justice with theories, innovation, and research. *Criminology* 41, 2003. s. 1–37.
137. STRANG, H.: Repair or Revenge. Victims and Restorative Justice. Oxford: Clarendon Press. 2002.
138. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
139. STRÉMY, T. (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-1045.
140. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
141. ŠTAHULOVÁ, S.: Restoratívna justícia v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Mílniky práva v stredo európskom priestore*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011. s. 417–421.
142. ŠIMUNOVÁ, L.: Sankčná politika. In: DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. – VRÁBLOVÁ, M. et al.: *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 161–187.
143. SYKES, G.M.: The society of captives. New Jersey: University Press. 1958.
144. TONRY, M.: Thinking about Punishment across Space and Time. *Vilniaus Universiteto Leidykla, Mokslo darbai Kriminologijos studijos*, 1/2014. s. 5–30.
145. TRÄNKLE, S.: Im Schatten des Strafrechts. Eine Untersuchung der Mediation in Strafsachen am Beispiel des deutschen Täter-Opfer-Ausgleichs und der französischen médiation pénale auf der Grundlage von Interaktions- und Kontextanalysen. Berlin: Duncker & Humblot. 2007.
146. TRENCZEK, T.: Mediation im Strafrecht. *Zeitschrift für Konfliktmanagement* 3, 2003. s. 105–109.
147. TYLER, T.R. – SHERMAN, L.W. – STRANG, H. U.A.: Reintegrative shaming, procedural justice and recidivism: The engagement of offenders' psychological mechanisms in the Conberra RISE drinking-and-driving experiment. *Law & Society Review* 41, 2007. s. 553–586.
148. UMBREIT, M. – GREENWOOD, J.: National Survey of Victim Offender Mediation Programs in the United States. Minneapolis, MN: University of Minnesota Center for Restorative Justice and Peacemaking. 1998.
149. UMBREIT, M. – COATES, R. – VOS, B.: Victim impact of meeting with young offenders: Two decades of victim offender mediation practice and research. In: MORRIS, A. – MAXWELL, G. (Eds.): *Restorative Justice for Juveniles: Conferencing, Mediation and Circles*. Oxford: Hart Publishing, 2001.
150. VAN NESS, D.W.: Prisons and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2007. s. 312–324.

151. VÁZQUEZ-PORTOMENE, F.: Vorgehensweisen und Vermittlungsstandards zur Bearbeitung von TOA-Fällen bei häuslicher Gewalt in Deutschland und Österreich. Ein Modell für Europa? *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 95, 2012. s. 413–440.
152. WALGRAVE, L.: Integrating criminal justice and restorative justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 559–579.
153. WALGRAVE, L.: *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Cullompton: Willan, 2008.
154. WALLER, I. – MARTINEZ SOLARES, V.: Smarter Crime Control. Putting Prevention Knowledge into Practice. In: WINTERDYK, J.A. (Ed.): *Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends*. Boca Raton et al.: CRC Press, 2017.
155. WALTER, M.: Mediation im strafrechtlichen Bereich: der Täter-Opfer-Ausgleich. In: HENSSLER, M. – KOCH, L. (Hrsg.): *Mediation in der Anwaltspraxis*, 2004.
156. WEITEKAMP, E. – KERNER, H.-J. (Eds.): *Restaurative Justice. Theoretical Foundations*. Cullompton/Devon, Portland/Oregon: Willan, 2002.
157. WEITEKAMP, E.: Restorative justice: Present prospects and future directions. In: WEITEKAMP, E. – KERNER, H.-J. (Eds.): *Restorative Justice: Theoretical Foundations*. Cullompton: Willan Publishing, 2002.
158. WILLEMSSENS, J. – WALGRAVE, L.: Europe. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W. (Eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. s. 488–499.
159. WILSON, T.: *Thinking about Crime*. New York, NY: Basic Books, 1983.
160. WINTERDYK, J.A. (Ed.): *Crime Prevention. International Perspectives, Issues, and Trends*. Boca Raton et al.: CRC-Press, 2017.
161. WRIGHT, M.: Is it time to question the concept of punishment? In: WALGRAVE, L. (Ed.): *Repositioning Restorative Justice*. Cullompton: Willan, 2003. s. 3–23.
162. YANTZI, M.D.: Das Täter-Opfer-Ausgleichsprojekt (VORP) in Kitchner (Ontario), Kanada. In: JANSSEN, H. – KERNER, H.-J. (Eds.): *Verbrechensopfer, Sozialarbeit und Justiz. Das Opfer im Spannungsfeld der Handlungs- und Interessenkonflikte*. Bonn: DBH Schriftenreihe, 1985. s. 329–343.
163. YOUNG, R.: Testing the limits of restorative justice: The case of corporate victims. In: HOYLE, C. – YOUNG R. (Eds.): *New visions of crime victims*. Oxford, Portland/Oregon: Hart Publishing 2002. s. 133–172.
164. ZEHR, H.: *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*. Scottsdale, PA: Herald Press, 1990.

Kontaktné údaje

Prof. Dr., Dr. h.c.mult. Helmut Kury

Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law
Günterstalstraße 73
79100 Freiburg i. Br.
Germany
E-mail: helmut.kury@web.de

Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra propedeutiky právnických predmetov
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: gustav@dianiska.sk

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo námestie č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
E-mail: tomas.stremy@flaw.uniba.sk

MEDIA AND RESTORATIVE JUSTICE

Aleksandra Ilić

Abstract: The media have an important role in promoting the concept of restorative justice. The public is traditionally retributive oriented in terms of punishment for crimes. In that sense, public often criticized judges who impose sanctions different from those expected. That climate is not conducive to strengthening the restorative justice which need public support to be more applied in practice. It is important to raise public awareness about the usefulness of restorative justice measures and it cannot be done without participation of media as part of civil sector. Media promotion of restorative justice should refer to the role of all participants in that process, the offender, the victim and the community. Special attention should be paid on reintegrative shaming which is important for understanding the restorative justice. Calling on the conscience could be more effective mechanism of punishment than prosecution and punishment in criminal proceedings and media could take an active part in that process reporting on individual cases that cause great public attention. Positive media campaigns can contribute significantly not just to wider acceptance of restorative justice, but also greater applying the concrete alternative sanctions by the prosecutors and judges.

Key words: media, restorative justice, alternative sanctions, crime, punishment, reintegrative shaming.

1. INTRODUCTION

The role of the media in promoting the idea of restorative justice is important. Restorative justice is relatively new concept which is contained in certain alternative forms of dealing with crime. This may be alternative measures that are applied in criminal proceedings in order to diversify the procedure in non-penal direction. Other way of applying the concept of restorative justice is prescribing different alternative sanctions which are available to courts when deciding on criminal sanctions.

The main problem with restorative justice idea is poor understanding of its essence and purpose among people. Public in general is retributive oriented and usually expect strict punishment. Media image of crime and punishment influences public understanding so that majority of people believe that such media image is true. The truth is that there is a lot of exaggerations especially

in the context of violent crimes and typical characteristics of the offenders. Because of the strong influence of the media on the understanding the problem of crime by ordinary people will be considered main characteristics of media image.

Unfortunately, the idea of restorative justice is not present enough in media. There are occasional examples of media coverage of restorative justice but it is a modest contribution to the development and popularization of that idea. The basic question which needs an answer is what are the reasons for poor public promotion of the restorative justice idea. Answers can help restorative justice advocates to improve that media promotion in order to gain better public understanding and support for wider application.

Special attention should be directed to the fact that the promotion of restorative justice involves sending different messages to different subjects that are typically involved in it. This is something that is often overlooked in a variety of media campaigns. Offenders, victims and local community are typical participants in restorative justice process and specific media messages should be directed towards every mentioned particular category.

It must not be forgotten the role of the police, prosecution, and courts because without their willingness things couldn't change. They must be open to a different approach in solving the problems of crime. However, this change is difficult because of frequent political interference which manifests itself in public statements of politicians about penal policy of courts. This usually include highlighting the lenient penal policy of the courts.

2. MEDIA IMAGE OF CRIME AND PUNISHMENT

2.1 Media Image of Crime

Media coverage of crimes and punishment influence the public understanding of these phenomena. For majority of people media is basic source of knowledge about different aspects of crime and punishment. Because of that media have a great responsibility to inform the public in adequate way. This means that reporting should be based on facts, complete and accurate.

Unfortunately reality of media reporting on crime and punishment is different than those imaginary which is ideal. The fact is that media reporting is full of exaggerations, sensationalism and stereotypes that contributes to the creation and maintenance of misconceptions and misunderstandings. Stere-

otypes are especially great problem of contemporary society, because to a large extent limit the ability of common-sense thinking of people. Stereotypes are natural thing to many people since they are so entrenched that there is no question of different thinking. In the area of crime this “naturalness” of stereotypes is particularly dangerous. The wrong conclusions of crime officials and unfounded media persecution based on stereotypes can cost certain people a lot. It is therefore of the vital importance that media, which are essential for a healthy democracy of each country, ultimately lie in the hands of the public, rather than in the hands of the rich and unelected elite.¹

Typical media image of crime refers mainly to violent crimes which cause great public interest – especially domestic violence, rape and paedophilia. These crimes are “popular” among ordinary citizens due to their capacity to cause great emotional reaction. Media are aware of this fact and used it to improve the sale of newspapers and popularity of television news.

Typical media image of criminal offender refers to predator type of offender which is very rare in reality. The most common image of predatory criminal highlights its diversity in relation to all other “normal” people. His criminality arises from the individual problems. He is free to choose his criminality whereby the normal social rules and values do not limit him in any way.² Favored predatory crimes, according to a variety of media content, are serial murders and rapes. A lot of crime movies and series deal with the serial killers and rapists, causing viewers gain a false impression that the police activities mainly related to finding of such predatory criminals.

The obsession of the media with predatory criminals and their crimes leads to that the public has prevailing view that this is a common occurrence. The truth is quite different, as the contribution of such crimes in the overall structure of crime is statistically insignificant. This led to the fact that most people have fear of these criminals and expect from the authority to take everything possible in order to prevent such cases.

2.2 Media Image of Punishment

One of the main characteristics of modern criminal law is that it represents the *ultima ratio* that is a last resort in the fight against crime. In this regard, priority should be given to other, more efficient forms of suppression of socially

¹ MEK KVIN, D.: *Televizija (Television, 1998, translator: Đorđević, M.),* Beograd: CLIO, 2000. 207 s.

² SURETTE, R.: *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Pollicies,* Belmont. Thomson Wadsworth, 2007. 131, 132.

undesirable behavior. However, criminal law increasing the total number of criminalization and expand existing ones. The prescribed penalty ranges for individual criminal acts are also frequent change in a way that increases minimum or maximum prescribed penalty. Courts in circumstances like this, imposing penalties that are closer to the minimum, thus correcting the excesses of the legislator.

Public is traditionally retributive oriented in terms of punishment. Expectations are primarily focused on the sentencing (imprisonment). Criminal Courts are often criticized in media for allegedly lenient penal policy. The basic question is what is lenient penal policy. The most important elements for the analysis and evaluation of penal policy are the imposed criminal sanctions, the prescribed penalty ranges and the character, structure and severity of crime in specific country.³ In connection with that, public expectations are moving in the direction of frequent imposition of prison sentence, so that the imposition of a suspended sentence or alternative forms of punishment are perceived as softness of penal policy of courts. The public expects a prison especially in cases that cause great media attention.

The imposition of imprisonment is not guarantee that the public will be satisfied with the penal policy of the courts. The cause of dissatisfaction may be the height of the imposed penalties. Approaching the legal minimum in most cases the public interpreted as an expression of lenient penal policy of courts. Conversely, the imposition of sentences that are closer to the legal maximum public generally approved.

The courts are under the pressure due to the public expectations that in some cases decide in a certain way while ignoring all the specifics of the particular case. It is usually expected from the courts to show no tolerance for example in case of murder or rape. These are generally cases that are in some way suitable to provoke turbulent emotions such as fear, revulsion, disgust, anger or rage. If it happened that the court makes a decision that is contrary to such expectations, it would cause a stormy reaction of public followed by appropriate media headlines.

The important question is who is behind the media influence on the penal policy of the courts. The media is usually just messengers of other subjects. The relationship between media and criminal policy in general is important because the influence of the media shows on what the limited budget is spent and what is really going on with perpetrators and victims. It should take into

³ STOJANOVIĆ, Z.: *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Novi Sad. Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 1991. 74 s.

account that in a society such as Serbia it is difficult to talk about independent media who are trying to report objectively. Media are generally in favor of those who have mentioned power and resources.

Accordingly, politicians often believe that a firmly dealing with offenders and making statements in the media to support this attitude brings political benefits. The consequence of this behavior is the so-called penal populism which means that the public experiences crime prevention as a “soft” approach in fighting crime and requires firmer option.⁴

Many people think that lenient sentencing by the criminal courts is the biggest problem in connection with the crime. When the ordinary individual is asked whether the courts are too lenient or strict as they should be, the most common answer is that they are too lenient. It is not a new tendency, respondents expressed this attitude for decades, since the first survey of public opinion was conducted on this issue. Some of the research results clearly indicate that such a belief is the consequence of the impression created in the public that the scales of justice prevail mostly in favor of the suspect, accused or convicted, to the detriment of victims.⁵

The question is why that attitude dominates in public. There are not many people who participated during their lives in criminal proceedings as a defendant, the injured party or witness. Also, it can not be argued that the above mentioned attitude is a result of retelling of the people who had the status of participants in criminal proceedings, because all this is not enough to influence the formation of such attitude with most people. The answer lies in the creation of appropriate media images that greatly affects people’s thinking.

The impact of the media on the penal policy of the courts certainly exists. Public opinion is generally in favor of harsh repression and generally supports the broad boundaries of criminal law. The public usually overestimates the possibilities of criminal law and punishment in the fight against crime and don’t see the negative effects of excessive use of criminal mechanisms.⁶

Public pressure through the media on the penal policy of the courts can be successful or unsuccessful. The independence and autonomy of courts and

⁴ HOUGH, M. – ROBERTS, V. J.: Public opinion, Crime, and Criminal Justice. In: Maguire, M., Morgan, R. and Reiner, R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Fifth edition. Oxford. Oxford University Press, 2012, s. 283, 284.

⁵ HOUGH, M. – ROBERTS, V. J.: Public opinion, Crime, and Criminal Justice. In: Maguire, M., Morgan, R. and Reiner, R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Fifth edition. Oxford. Oxford University Press, 2012, s. 285, 286.

⁶ SURETTE, R.: *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies*, Belmont. Thomson Wadsworth, 2007, s. 120.

judges, who handle specific cases, in these circumstances can be seriously questioned. If the public for a long time puts the pressure on the courts in the direction of making appropriate decisions for certain crimes, it is very likely that the penal policy of courts will change under that influence. Many repressive and ineffective punitive policies such as those called “three mistakes and you’re out of the game” (three-strikes and you’re out) are the result of taking into account public opinion.⁷ If from today’s perspective we analyze the steps taken towards harmonization of penal policy of the courts with the public opinion, it can be concluded that the public is a source of pressure in the direction of a harsher punishment, which, however, did not lead to satisfactory results in the crime prevention.⁸ Despite the great problem which has a majority of states related to overcrowded prisons and that it can be solved to certain extent by the frequent imposition of alternative sanctions, the fact is that a prison sentence for now remains the key one in solving the problem of crime.

3. THE PRESENCE OF RESTORATIVE JUSTICE IN MEDIA

The overall result of media construction of crime, the authority responsible for its suppression, courts, prisons and crime control is the attitude of the necessity of retributive penal policy. Bearing in mind the dominant media portrait of the offender any thinking about a different penal policy, which would be based on the greater use of alternative forms of punishment, seems naïve.⁹ The public is constantly asking for more severe punishment convinced that it is a cure for all ills concerning crime. This constant need for retributive approach seems neurotic because, regardless of the fact that for certain crimes the legislator continuously increase the prescribed statutory minimums and maximums public demands for stricter criminal reaction does not stop there. This is logical because the media image of crime does not change, so that the public discontent with height of penalties imposed is perpetual problem.

⁷ IGNJATOVIĆ, Đ.: *Teorije u kriminologiji*. Beograd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, s. 29.

⁸ HOUGH, M., ROBERTS, V. J.: Public opinion, Crime, and Criminal Justice. In: Maguire, M., Morgan, R. and Reiner, R. (Eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, Fifth edition. Oxford. Oxford University Press, 2012, s. 286.

⁹ SURETTE, R.: *Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies*, Belmont. Thomson Wadsworth, 2007, s. 121.

Although politicians are the loudest in the public debate on penal policy of courts it can be heard and other entities that have the power to affect changes in society. These are individuals who express in public their own opinions and views on a currently ongoing phenomenon. These individuals usually do that through the media or in other ways, mainly informal. They influence public opinion. The opinions expressed are intertwined and leads to the formation of a qualitatively new phenomena.¹⁰

Wider application of alternative sanctions and restorative justice depends on the attitude of the public in this regard. Media have an important role in promoting the idea of restorative justice and alternative sanctions. Dominant image can be changed only by a continuous and uninterrupted media campaign which would promote all advantages of restorative justice and different alternative sanctions.

4. PROMOTION OF RESTORATIVE JUSTICE IN MEDIA

There is no doubt that restorative justice idea need wider public support, but the question is how to achieve that. The fact is that restorative justice advocates need to be more active in media promotion. The power of the news media can be intimidating. Restorative justice practitioners should *not* be afraid of initiating media interactions but, rather, should embrace media relations as an opportunity to educate the community about restorative justice, its principles and benefits.¹¹

There are two basic reasons why restorative justice advocates have neglected collaboration with the media. The first reason relate to the perceived damage the media do with regard to misinforming the public on crime and justice, and to the problematic exposure of crime victims and offenders. The second reason has been due to their failure to speak the “language” of the media.¹² Gen-

¹⁰ STOJANOVIĆ, Z.: Politika suzbijanja kriminaliteta. Novi Sad. Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 1991, s. 92.

¹¹ NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE, Office of Justice Program. Engaging the media, <https://nij.gov/topics/courts/restorative-justice/marketing-media/Pages/engaging-media.aspx> (1. 5. 2017.).

¹² PALI, B. (Ed.): Media Toolkit for Restorative Justice Organizations. European Forum for Restorative Justice. Leuven, 2007, s. 15, http://euforumrj.org/assets/upload/Media_Toolkit.pdf.

erally restorative justice advocates have problem with lack of understanding how the media work.

Restorative justice advocates have to overcome the reality of media reporting on crime and punishment. Nobody has the benefit of ignorance the media. Things couldn't be changed by doing nothing in promoting restorative justice concept. The fact is that promotion in media is the best way for convince the public in reasons for wider acceptance the restorative justice and alternative sanctions.

Of course this is not an easy task. Even though there is a readiness of restorative justice advocates to collaborate with media it is not irrelevant how it will be used the possibility of cooperation. It is not enough just to show up in the media and talk about the benefits of restorative justice not paying attention to the language used and to whom the message is intended. In other words who are the target group that needs to understand the message. It is illusory to expect that a uniform message can convince the general public or at least the greater part of it. Restorative justice advocates must be ready to adapt to the different audiences. Considering that the process of restorative justice involves engagement of three parties, the messages that are sent to each of them must be different from each other. People usually think that it is enough to convince potential victims and the general public of the benefits of the restorative justice. The problem is overlooked position of the potential offenders which also need to be convinced in advantages of restorative justice idea. For some offenders alternative sanctions and restorative justice do not look attractive. They would rather go to the prison than agreed to some form of alternative punishment.

It is necessary to establish the cooperation between media and restorative justice advocates because that is the only efficient way to receive public support for the implementation of restorative justice concept and different form of alternative sanctions. Without public support everything is much harder. Beside specific messages the energy also has to be directed to the general acceptance of restorative justice and alternative sanctions. It is not an easy task because it requires long-term and sustained campaign. This means that restorative justice advocates must be persistent and constantly present in media. It is not enough to appear occasionally. Due to the difficult acceptance of such a concept, it is necessary to convince the public in its significance and advantages. People usually expect severe punishment in case of crime so the challenge is to persuade them that alternative way of sanctioning is better for the society as a whole.

Reintegrative Shaming

Media have an important role in promoting the idea of reintegrative shaming as one of the basic element of the restorative justice. That is contrary to the mentioned public opinion on crime and punishment that insist on retribution and imprisonment.

In that sense it is necessary to consider the issue of reintegrative shaming *versus* imprisonment in media coverage. For now there is no doubt that imprisonment is more popular but it cause many different consequences especially to person who are labeled in media reports on specific crimes.

When considering the problemacy of labeling and stigmatization it is important to consider one important issue related to this. A lot of offender manage to avoid media attention and labeling. Labeling theory suggests that certain people and certain behaviors are more likely to be labeled as criminal.¹³ On the other side some offenses and some perpetrators remain hidden. Important question is why is that happening. There are many reasons for that. First of all, media reporting on crime is selective. There is a lot of criminal offenses that occure daily and it would be impossible to expect from media to cover all of them. That's why selection is necessary. But the problem is how media do the process of selection. Although it seems that it is a complex job, media organizations largely set up a pattern made of the criteria for selection of news, so journalists need only to "fit into" when they make decisions about what will be news. Unfortunately the result of that journalist adjustment is that those selected crimes are not representative. The main rule for selection is *newsworthiness* of the crime which means the necessity of determination the nature of a criminal event and making decision on its suitability to be news.¹⁴ It is not an easy process but all media organization have such rules and it affect everyday decisions of journalists in terms of reporting on crime.

What other reasons influence the problem of selecting and labeling in general? Labeling is often selective because not all offenders will be labeled. The process of labeling is missing if criminal offense remains in the dark figure or if there is no prosecution. In this context, a common occurrence is an *exemplary punishment* (punishment for example), which is especially characteristic

¹³ BARKAN, E. S.: *Criminology: A Sociological Understanding*. New Jersey. Pearson Prentice Hall, 2009, s. 232.

¹⁴ CHERMAK, S.: *Crime in the News Media: A Refined Understanding of How Crimes Become News*. In: Barak, G. (Ed.). *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminolog*. New York. Garland Publishing, 1994, s. 109.

for those situations where there are a lot of committed criminal offenses, but the state is not able to detect all of them, prosecute and punish, but the public is aware that there are many of those who escaped retribution.¹⁵ In this sense, those who are caught and punished, “paying the price” for everyone else, but also for the fact that the state was not able to detect and prosecute all. Those who avoid labeling (no matter what is the reason) remain the ideal citizen, because it looks that nothing had happened. In this case only the conscience of those “lucky” can do something in the process of the deserved punishment. In this respect it should be mentioned an idea of reintegrative shaming and the namesake theory that was created by the Australian criminologist John Braithwaite (John Braithwaite). For Braithwaite the shaming is an essential factor of responsibility of each person who violate the (criminal) laws, as the conscience of the majority of people are much more effective instrument to control the misconduct than penalty.¹⁶ On this idea it was developed the concept of restorative justice, which implies bringing together a perpetrator, victim and members of the local community as to find the best possible way to solve the problem through conversation.¹⁷

If we observed the issue of selective labeling and punishing through the prism of the theory of reintegrative shaming then it would not be so important that somebody avoids public labeling when conscience “penalize” more efficiently than any formal penalty. But it remains the problem of those who didn’t have much luck because the labeling is aggressive act and the punishment involves the use of force and harm which further increases the hostility between labeled and those who are on the opposite side.¹⁸ Pointing to the negative aspect of public labeling is an important contribution to the theory and its settings could be applied when it comes to media coverage. If a call to the conscience is more effective mechanism of punishment than prosecution and punishment in the criminal proceedings, then the media could exploit this knowledge by reporting on individual cases that cause great public attention. Media reference to the conscience of potentially responsible person should be separated from the issue of criminal responsibility in order to achieve its purpose. Bearing in mind the reality of media reporting on crime (and oth-

¹⁵ ČIRIĆ, J.: Egzemplarno kažnjavanje. CRIMEN (III), 1\2012, 2012, s. 29, www.ius.bg.ac.rs/.../Crimen_0012012_2.Jovan%20Čirić,%20Egzemplarno%20kažnjavanje.pdf.

¹⁶ IGNJATOVIĆ, Đ.: Teorije u kriminologiji. Beograd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, s. 129, 130.

¹⁷ CARIO, R.: La justice restaurative et les victimes. In: Herzog-Evans, M. (Ed.). *Transnational Criminology Manual*. Wolf Legal Publishers. Nijmegen, Vol. 2, 2010, s. 355.

¹⁸ SIEGEL, J. L.: *Criminology: The Core*. Belmont. Thomson Wadsworth, 2008, s. 163.

er socially important topics) there is a reasonable suspicion that it could be implemented.

Public condemnation plays a significant role in the process of labeling. Condemnation is often made in the form of a “ceremony” in which the identity of individuals are officially transformed. Such individuals receive the label of “mentally ill”, “rapist” and “child molester”. This labeling takes place in the production of permanent records, such as criminal charges, indictments, verdicts or appropriate media content so that the labeled person is ritually separated from existing legitimate position in society and puts in other place out of the world consisting of only good people. As well, labeling and stigmatization tend to completely change the whole personality of the individual. The created public image of an individual determined not only his life but also the attitude of other people towards him. This usually means that the individual will forever be labeled as a criminal.

5. CONCLUSION

Excessive retribution required by public can not be a way of solving the problem of crime. If modern civilizational, cultural and historical development goes in the direction of humanization overall human relationships, then it must relate to the fields of punishment and human rights. Also it must relate to the criminals which means that they must be given the right to be treated in a humane manner, without too severe punishment.¹⁹ Also, it can not be completely ignored the attitude that is prevailing at a given moment in the society. It is an attitude that is expressed through the media which have great power to influence the ordinary people. Under such influence many people believe that the lenient penal policy of the courts is a major problem and that in order to be more efficient in fighting against crime it is necessary to impose more stringent penalties.

In this respect it would be essential that the public is properly informed, and even educated in connection with socially dangerous behavior, the possibilities of criminal law and the negative consequences of its widespread use. Public should be also informed about the necessity of consideration the other instruments of fighting against crime. In that sense it is important to search more for the solution connected to restorative justice idea and alternative measures.

¹⁹ ČIRIĆ, J.: Egzemplarno kažnjavanje. CRIMEN (III), 1\2012, 2012, s. 34, www.ius.bg.ac.rs/.../Crimen_0012012_2.Jovan%20Ćirić,%20Egzemplarno%20kažnjavanje.pdf.

One of the reasons of retributive tendency of public is the exaggerated fear of crime that should be reduced by providing truthful and complete information on the state of crime in society. Fear of crime is connected with phenomenon of moral panic. Media are responsible for creating a moral panic in relation to certain forms of crime especially violent. Moral panic is one of the reason for popularity of retributive orientation in terms of punishment. So if we manage to establish control over the creation and expansion of moral panic than we can expect a qualitative shift in efforts to limit the retributive tendency. Limitation of retributive efforts opens the door for more successful media promotion of restorative justice.

Maybe the most important conclusion is the necessity of organizing adequate media campaign directed to wider acceptance of the concept of restorative justice and greater application of different alternative sanctions. Successful media campaign includes the participation of all relevant stakeholders (theoreticians and practitioners together). It must have the necessary authority in order to convince the public of the importance of a wide use of restorative justice and alternative sanctions. Also it must be strengthen the independence of the judicial authorities especially courts which should not be under any political influence. Generally the strengthening of institutions is the way of moving things forward.

Literature

1. BARKAN, E. S.: *Criminology: A Sociological Understanding*. New Jersey, Pearson Prentice Hall, 2009, s. 630, ISBN-13 978-0-13-235006-8.
2. CARIO, R.: *La justice restaurative et les victimes*. In: Herzog-Evans, M. (Ed.). *Transnational Criminology Manual*. Wolf Legal Publishers. Nijmegen, Vol. 2, 2010, s. 650, ISBN 978-90-5850-5491.
3. CHERMAK, S.: *Crime in the News Media: A Refined Understanding of How Crimes Become News*. In: Barak, G. (Ed.). *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminolog*. New York. Garland Publishing, 1994, s. 95–129, ISBN 0-8153-1855-3.
4. ČIRIĆ, J.: *Egzemplarno kažnjavanje*. CRIMEN (III), 1\2012, 2012, s. 21–38, www.ius.bg.ac.rs/.../Crimen_0012012_2.Jovan%20Čirić,%20Egzemplarno%20kažnjavanje.pdf.
5. HOUGH, M., ROBERTS, V. J.: *Public opinion, Crime, and Criminal Justice*. In: Maguire, M., Morgan, R. and Reiner, R. (Eds.), *The Oxford Handbook of*

- Criminology, Fifth edition. Oxford. Oxford University Press, 2012, s. 279–297, ISBN 978-0-19-959027-8.
6. IGNJATOVIĆ, Đ.: Teorije u kriminologiji. Beograd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, s. 555, ISBN 978-86-7630-211-6.
 7. MEK KVIN, D.: Televizija (Television, 1998, translator: Đorđević, M.). Beograd. CLIO, 2000, s. 355.
 8. PALI, B. (Ed.): Media Toolkit for Restorative Justice Organizations. European Forum for Restorative Justice. Leuven, 2007, s. 114, http://euforumrj.org/assets/upload/Media_Toolkit.pdf.
 9. SIEGEL, J. L.: Criminology: The Core. Belmont. Thomson Wadsworth, 2008, s. 443, ISBN-13 978-0-495-09477-7.
 10. STOJANOVIĆ, Z.: Politika suzbijanja kriminaliteta. Novi Sad. Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 1991, s. 134, ISBN 86-80769-11-8.
 11. SURETTE, R.: Predator Criminals as Media Icons. In: Barak, G. (Ed.), Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminology. New York. Garland Publishing, 1994, s. 131–158, ISBN 0-8153-1855-3.
 12. SURETTE, R.: Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies, Belmont. Thomson Wadsworth, 2007, s. 268, ISBN 0-534-55147-5.
 13. NATIONAL INSTITUTE OF JUSTICE, Office of Justice Program. Engaging the media, <https://nij.gov/topics/courts/restorative-justice/marketing-media/Pages/engaging-media.aspx>.
 14. SURETTE, R.: Media, Crime and Criminal Justice: Images, Realities and Policies, Thomson Wadsworth, Belmont, 2007, pp. 268, ISBN 0-534-55147-5.

Contact

Dr. Aleksandra Ilić

University of Belgrade

E-mail: alex.mag.ilic@gmail.com

SYSTÉM KONTROLY VÝKONU ROZHODNUTIA TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI¹

The control system of enforcement by technical means

Jaroslav Klátik

Abstrakt: Autor sa v príspevku venuje možnostiam využívania elektronického monitoringu osôb, poukazuje na nedostatky vo využívaní a navrhuje určité opatrenia pre efektívnejšie uplatňovanie kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami je nesporne súčasťou koncepcie restoratívnej justície a moderného trestného konania, rovnako aj zásady humanizmu v trestnom práve. Je dôležité pri ukladaní alternatívnych trestov prísne zohľadniť účel trestu, a to chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život, a tým výchovne pôsobil aj na ostatných členov spoločnosti. Veľkým pozitívom alternatívneho trestania je aj nižšie finančné zataženie súvisiace so samotným výkonom trestu.

Kľúčové slová: elektronický monitoring, kontrola výkonu rozhodnutia, elektronický náramok, probačný a mediačný úradník, trest domáceho väzenia, elektronický systém monitoringu osôb

Abstract: The author discusses the possibilities of using electronic monitoring of people, points out the deficiencies in its use and proposes certain measures for more effective application of oversight of the execution of court's decision by technical means. Oversight of the execution of court's decision by technical means is indisputably part of the concept of restorative justice and modern criminal proceedings, as well as the principle of humanism in criminal law. It is important when imposing alternative sentences to strictly take into account the purpose of the sentence, namely to protect society against criminals, to prevent convicted people from committing further crimes and to educate them as to how to a righteous life, and thus to educate the other members of society too. A major plus of alternative sentences is also the lower financial burden associated with the execution of the punishment itself. The number of prisoners in the prison system increases and for example, according to the Ministry of Justice, the direct costs to the state per prisoner amount to more than EUR

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0437.

13,500 per year. Furthermore, experience shows that after serving the actual prison sentence, it is very hard for convicts to return into the normal life.

Key words: electronic monitoring, oversight of the execution of court's decision, electronic bracelet, probation and mediation officer, house arrest sentence, electronic system for monitoring people

1. ÚVOD

Odborná a laická verejnosť upriamuje v poslednom čase svoju pozornosť na význam a ukladanie alternatívnych trestov v kontexte restoratívnej justície, tzv. (obnovujúcej) koncepcie trestania. Je potrebné vyzdvihnúť pozitívne funkcie takejto formy trestania páchatelov pri niektorých menej závažných trestných činoch, ktoré boli zavedené do Trestného zákona. K výraznému rozvoju restoratívnej justície a aj k častejšiemu ukladaniu alternatívnych trestov tzv. *community sanctions* ako trestov alternujúcich trest odňatia slobody v európskom priestore dochádza od druhej polovice 20. storočia. Tento stav je spätý aj s tzv. krízou trestu odňatia slobody, ktorá spočíva v nízkej preventívnej a resocializačnej efektívnosti trestu odňatia slobody, ako tradičného retributívneho prístupu trestania páchatelov trestných činov. Restoratívna justícia predstavuje maximálnu možnú mieru uzdravenia a obnovu trestným činom narušených vzťahov, a preto účastníkom umožňuje aj prostredníctvom alternatívnych trestov spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky. Cieľom restoratívnej justície je obnova začlenenia do bezpečných komunít (kde bol spáchaný trestný čin) poškodených a páchatelov, ktorí chcú vyriešiť svoje konflikty, príp. empaticky sa vcítiť do prežívania jeden druhého.²

Podstatou ukladania alternatívnych trestov je ponechať odsúdeného na slobode a uložiť mu taký druh trestu, ktorý bude pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochráni spoločnosť a v neposlednom rade uspokojí záujmy obetí trestného činu. Takéto tresty by mali upevniť v páchatelovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života. Samozrejme, nemožno opomenúť ani humánne trestanie s dôrazom na represívnu a preventívnu funkciu trestu. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami je nespoorne súčasťou koncepcie restoratívnej justície a moderného trestného konania, rovnako aj zásady humanizmu v trestnom práve.

² STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 58 s.

Pri ukladaní alternatívnych trestov je dôležité prísne zohľadniť účel trestu, a to chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život, a tým výchovne pôsobil aj na ostatných členov spoločnosti. Veľkým pozitívom alternatívneho trestania je aj nižšie finančné zaťaženie súvisiace so samotným výkonom trestu. Počet väzňov vo výkone trestu odňatia slobody vzrastá a napríklad podľa Ministerstva spravodlivosti SR (MS SR) priame náklady štátu na jedného väzňa sú ročne vyše 13 500 €. Skúsenosti navyše deklarujú, že po výkone samotného trestu odňatia slobody sa odsúdený len ťažko zaraďuje do normálneho života. Odsúdený po výkone trestu odňatia slobody má problém nájsť si prácu, čo vyvoláva opäť len ďalšie výdavky štátu na jeho sociálnu podporu a zvyšuje tak riziko, že bude páchať ďalšiu trestnú činnosť ako recidivista a práve tomu by mali zabrániť alternatívne tresty. V slovenskom trestnom práve môžeme v rovine alternatívnych opatrení hovoriť o alternatívnych opatreniach hmotnoprávných a procesných. V trestnom práve procesnom ide o tzv. odklony v trestnom konaní. Za hmotnoprávne alternatívne opatrenia môžeme označiť alternatívy k potrestaniu a alternatívne tresty.

2. VYUŽITELNOSŤ TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA

Trest domáceho väzenia v našom právnom poriadku existoval už v Trestnom zákone z roku 1852, pričom bol alternatívou väzenia prvého stupňa. Následne sa z nášho právneho poriadku vytratil, ale napriek tomu znovu rozšíril systém trestov v rámci rekodifikovaného zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona s účinnosťou od 1. januára 2006. Podstata trestu domáceho väzenia spočíva v povinnosti odsúdeného zdržiavať sa v čase, ktorý určí súd vo svojom obydľí vrátane vonkajších priestorov k nim prináležiacich, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, prípadne dodržiavať stanovené povinnosti a obmedzenia. Novela Trestného zákona účinná od 1. januára 2016 koncipovala ukladanie trestu domáceho tak, že ho je možné uložiť až na 2 roky, pričom uloženie tohto trestu bude postačovať vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela. Páchatel pritom musí dať písomný sľub, že sa v určitom čase bude zdržiavať v obydľí na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť a je potrebné, aby boli splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.³ V prí-

³ ČENTÉŠ, J. A KOL.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2016. 346 s. a nasl.

pade porušenia zákazu opustiť obydlie a neplnenia uložených povinností a obmedzení zákon sprísňuje premenu nevykonaného trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody, a to tak, že doteraz platné 2 dni trestu domáceho väzenia za jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody sa sprísnia na 1 deň trestu domáceho väzenia za jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody.⁴ Umožňuje sa aj možnosť premeniť zvyšok nevykonaného nepodmienečného trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, pričom nemôže ísť o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa po skúšobnej dobe určenej pri podmieničnom odklade výkonu trestu odňatia slobody alebo výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, alebo výkonu zvyšku trestu pri podmieničnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Trest odňatia slobody môže byť premenený na trest domáceho väzenia, ak odsúdený vo výkone trestu plnil povinnosti a preukázal polepšenie, ak vykonal aspoň 1/3 trestu a zároveň ak zvyšok nevykonaného trestu nepresahuje 2 roky. Nemôže ísť o odsúdeného, ktorému bol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody a pokiaľ odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.⁵

Je samozrejmé, že trest domáceho väzenia nemôže byť aplikovaný na všetkých odsúdených, prípadne za akékoľvek spáchané trestné činy. Týka sa najmä menej závažných trestných činov – prečinov, a v prípade, ak odsúdený nedodržiava stanovené povinnosti, obmedzenia, zákaz opúšťať obydlie a príslušiacie priestory, môže mu tento trest súd kedykoľvek zmeniť na nepodmienečný trest odňatia slobody.

Trest domáceho väzenia má nepochybne viaceré pozitíva, tak pre štát, ako aj pre samotného odsúdeného a v konečnom dôsledku aj pre spoločnosť. Pre štát je vyhovujúce ukladanie tohto alternatívneho trestu najmä z hľadiska vysokých nákladov na každého jedného odsúdeného vykonávajúceho trest odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ktorý predstavuje takmer 39 € na jedného väzňa na deň, čo je v prepočte na rok až 14 235 € na jedného odsúdeného. Síce je zrejmé, že zavedenie technických prostriedkov na kontrolu odsúdených je pre štát finančne náročné (najmä vzhľadom na už uskutočnený nákup elektronických zariadení a ich servis), avšak v dlhodobom horizonte pri markantnom ukladaní tohto alternatívneho trestu môže predsta-

⁴ ŠIMOVČEK, I. A KOL.: Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 320 s. a nasl.

⁵ MAŠLANYOVÁ, D. A KOL.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. doplnené a prepracované vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 148 s. a nasl.

vovať zníženie nákladov. Treba uviesť, že náklady na zavedenie projektu elektronického monitoringu boli cca v sume 26 945 900 €, avšak z veľkej časti boli spolufinancované z Európskeho regionálneho fondu v rámci elektronizácie verejnej správy a rozvoja elektronických služieb na centrálnej úrovni, operačný program informatizácia spoločnosti. Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF) je pritom jeden z hlavných nástrojov štrukturálnej a regionálnej politiky EÚ, ktorého cieľom je prispievať k rozvoju najmenej rozvinutých regiónov Európskej únie a územnej spolupráce.

Ďalším dôvodom je nesporne aj preplnenosť ústavov na výkon trestu odňatia slobody, pričom v súčasnosti je ubytovacia kapacita ústavov zaplnená na 94,1 %. S týmto problémom, prirodzene, súvisia aj iné komplikácie, ako je preťaženosť pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže (ZVJS), nemožnosť zriadiť špecializované oddiely, prípadne oddelenia na výkon trestu matiek s deťmi.

Pozitívom ukladania trestu domáceho väzenia je nesporne aj nádejnejšia resocializačná prognóza odsúdených, keďže odsúdení nie sú vytrhnutí z domáceho prostredia, ostávajú v kruhu svojich blízkych, naďalej pracujú, rodina neprichádza o ich príjem, môžu si plniť záväzky, prípadne nahradiť škodu poškodenému. Predchádza sa „nainfikovaniu“ kriminálnym správaním od iných „skúsenejších“ odsúdených, pretože izolácia odsúdeného od jeho rodiny a od spoločnosti a jeho pobyt medzi ostatnými odsúdenými nesporne negatívne vplyva na jeho resocializáciu. Odsúdený sa vo výkone trestu odňatia slobody adaptuje na väzenský život – prizonizuje a odsúdení od seba navzájom preberajú aj spoločensky nežiaduce správanie a protispoločenské postoje, čo je nebezpečné najmä pre prvotrestancov. Je mimoriadne dôležité dbať na prevýchovu páchatelov, na ich resocializáciu, pretože tým je ovplyvnená ich aktivita v budúcnosti. Hlavným účelom tohto alternatívneho trestu je ochrana spoločnosti. Nepochybne aj alternatívne tresty pri účinnej aplikácii technických prostriedkov kontroly sú schopné zabezpečiť ochranu spoločnosti rovnako účinne ako trest odňatia slobody. Ukáže čas, ako sa tento inštitút uplatní v praxi a v akej miere bude pre naše väzenstvo prínosný.

Zákonodarca zaradením tohto trestu do systému trestov umožnil súdom ukladať aj iné alternatívne tresty a dbať pritom na zásadu humánosti, ktorá spočíva v tom, že nepodmienečný trest odňatia slobody je *ultima ratio* a má byť uložený v prípade, ak iné prostriedky boja proti trestnej činnosti nie sú účinné. Mnohé medzinárodné dokumenty apelujú na využívanie alternatívnych trestov, napr. rezolúcia OSN č. 6 o alternatívnych opatreniach v trestných

veciach, rezolúcia OSN č. 16 o znížení počtu väzňov, o alternatívach trestu odňatia slobody a o spoločenskej reintegrácii páchatel'ov.⁶

V tejto súvislosti však možno konštatovať, že napriek zavedeniu trestu domáceho väzenia do systému trestov už pred desiatimi rokmi, nebol tento inštitút často využívaný. Práve tento problém má vyriešiť zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. Tento zákon vytvára reálne predpoklady pre zavedenie elektronického monitoringu odsúdených, a to zavedením tzv. elektronických náramkov. Bol vypracovaný na základe Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky podľa Plánu legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2014 a uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 453/2014. Cieľom tohto zákona bolo a stále je vytvoriť legislatívne podmienky pre reálne využívanie kontroly dodržiavania niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami so zámerom zlepšenia využívania alternatívnych trestov alebo odklonov v trestnom konaní. Právna úprava trestu domáceho väzenia je zakotvená v ustanoveniach § 435 a § 435a TP, ako aj v ustanovení § 79a Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špecializovaný trestný súd a vojenské sudy a pokiaľ ide o náhradu nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami aj vo Vyhláške Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami.

3. PROJEKT ELEKTRONICKÉHO SYSTÉMU MONITORINGU OSÔB (ESMO)

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (MS SR) spustilo v roku 2013 projekt Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených (ESMO), ktorý bol spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom Operačného programu Informatizácia spoločnosti. Projekt ESMO v konečnom dôsledku vytvoril predpoklady k prelomu v boji s drobnou kriminalitou a neprispôsobivým správaním. Tam, kde sa doteraz systém probácie ukázal ako málo efektívny, nová technológia umožňuje ďaleko flexibilnejšiu a v konečnom dôsledku účinnejšiu kontrolu výkonu rozhodnutí i napríklad tých, ktorými je uložený alter-

⁶ MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 335 s.

natívny trest. Jedným z cieľov projektu bolo práve naplnenie pôvodných cieľov rekodifikácie trestných kódexov a zavedenie funkčného systému kontroly technickými prostriedkami, ako aj podpora využívania alternatívnych trestov. Vzhľadom na možnosti, ktoré toto technické riešenie ponúka sa súčasne navrhlo rozšírenie využitia kontroly technickými prostriedkami aj pri výkone ďalších rozhodnutí vydávaných v trestnom konaní. Ide o rozhodnutia, ktorými sa ukladajú niektoré ďalšie alternatívne tresty (trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach) alebo ktorými sa ukladajú niektoré primerané obmedzenia alebo povinnosti spravidla v rámci probačného dohľadu (podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, podmienečné zastavenie trestného stíhania, nahradenie väzby).

Vo všeobecnosti možno elektronický monitoring stručne charakterizovať ako činnosť, ktorá s využitím technických prostriedkov slúži na kontrolu dodržiavania uložených zákazov, povinností alebo obmedzení. V rámci tejto kontroly sa rozlišuje šesť typov elektronického monitoringu, a to monitoring trestu domáceho väzenia – kontrola prítomnosti kontrolovanej osoby v určený čas na určenom mieste, monitoring zákazu pobytu – kontrola pohybu a pobytu kontrolovanej osoby na základe určenia jej aktuálnej geografickej polohy, monitoring zákazu priblíženia – detekcia priblíženia sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe a okamžité varovanie chránenej osoby, monitoring zákazu požívania alkoholu – kontrola dodržiavania zákazu požívania alkoholických nápojov kontrolovanou osobou, hlasový monitoring – telefonické overenie prítomnosti kontrolovanej osoby na určenom mieste v určenom čase a diskrétna kontrola – zisťovanie prítomnosti kontrolovanej osoby na určitom mieste bez vedomosti kontrolovanej osoby.

Pre každý typ monitoringu sa používajú odlišné druhy technických prostriedkov. Náklady na ich prevádzku znáša štát za spoluúčasti kontrolovanej osoby, ktorej výška je ustanovená vykonávacím predpisom. Technické prostriedky sú majetkom štátu a sú napojené na tzv. centrálny monitorovací systém. Ide o informačný systém, ktorý prostredníctvom signálov vysielaných technickými prostriedkami umožňuje kontrolu dodržiavania režimu a tiež zaznamenáva bezpečnostné i prevádzkové incidenty. Obsluhujú ho zamestnanci operačného strediska, ktoré je v prevádzke nepretržite 24 hodín denne 7 dní v týždni. Na nich sa môžu v prípade potreby obrátiť kontrolované i chránené osoby.

Realizácia projektu ESMO, ako aj príprava samotného návrhu osobitného zákona, ale i účinnosť zákona bola v pôsobnosti medzirezortnej pracovnej skupiny, v ktorej mali zastúpenie ako ústredné orgány štátnej správy, tak aj súdy,

prokuratúra, Zbor väzenskej a justičnej stráže a akademická obec. Pri koncipovaní právnej úpravy sa vychádzalo z obdobných úprav v iných štátoch. V súčasnosti umožňujú rovnaký alebo obdobný systém kontroly technickými prostriedkami právne poriadky štátov ako Rakúsko, Švajčiarsko, Česká republika, Nórsko, Škótsko, Veľká Británia, Belgicko, Holandsko, Kanada, Spojené štáty americké, Austrália, Nový Zéland, Juhoafrická republika, Singapur a Brazília.

Skutočný potenciál elektronického monitorovania odsúdených sa naplno využije publikovaním elektronických služieb, ktoré umožnia občanom a podnikateľom nahlasovať porušenia zákona, zavedenie aktívnych služieb varujúcich pred prítomnosťou odsúdených osôb (využitie pre obeť domáceho násillia, varovanie predajcov pred prítomnosťou páchatelov drobných krádeží a pod.), ako prevencia násilnej a majetkovej trestnej činnosti a v neposlednom rade v zavedení samotného elektronického monitoringu odsúdených využívajúcich alternatívne tresty (napr. domáce väzenie, monitorovanie dodržiavania zákazu priblíženie sa k inej osobe a lokalite, dodržiavanie určených hodín pobytu na pracovisku a pod.).

Možnosť využitia technickej kontroly výkonu rozhodnutia je daná trestnými kódexmi a Civilným sporovým poriadkom, ktoré ustanovujú konkrétne typy rozhodnutí, ktorých kontrolu výkonu je možné monitorovať technickými prostriedkami. Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami dotvára túto právnu úpravu tým, že upravuje samotné technické prostriedky, podmienky ich používania a priebeh kontroly.

Nariadenie kontroly výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami prichádza do úvahy pri rozhodnutí, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia, alebo ktorým sa premieňa trest odňatia slobody na trest domáceho väzenia, rozhodnutí, ktorým sa ukladá trest zákazu pobytu, rozhodnutí, ktorým sa ukladá trest zákazu účasti na verejných podujatiach, rozhodnutí, ktorým sa ukladá ochranný dohľad, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami, rozhodnutí, ktorým sa ukladá probačný dohľad pri podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami, rozhodnutí, ktorým sa ukladá probačný dohľad pri podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami, rozhodnutí, ktorým sa podmiennečne zastavuje trestné stíhanie, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami a napokon rozhodnutí o nahradení väzby

dohľadom probačného a mediačného úradníka, ak sa súčasne uložili primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami, t. j. ide najmä o elektronické náramky. Náramky sa pripevňujú na nohu alebo ruku pomocou špeciálnych klieští. Náramok nie je možné jednoducho sňať dole, ale dá sa tak urobiť napr. v situácii ohrozujúcej život. O tejto skutočnosti ale náramok informuje a v prípade neoprávneného odobratia ide o marenie úradného rozhodnutia.

4. KONTROLA VÝKONU TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI

Kontrola prítomnosti kontrolovanej osoby v určený čas na určenom mieste – túto kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia zabezpečuje osobné identifikačné zariadenie a zariadenie na kontrolu prítomnosti. Osobné identifikačné zariadenie má podobu náramku, ktorý sa upevňuje spravidla na členok kontrolovanej osoby.

Obrázok č. 1: Elektronická výbava na výkon trestu v domácom väzení

Obrázok č. 2: Upevnenie elektronického náramku na členok kontrolovanej osoby

Podmienkou jeho použitia je potvrdenie od lekára o zdravotnej spôsobilosti na jeho inštaláciu. Jeho úlohou je zabezpečiť jednoznačnú identifikáciu kontrolovanej osoby – v centrálnom monitorovacom systéme je spárovaný s údajmi a režimom konkrétnej osoby. Náramok prostredníctvom rádiových signálov nonstop komunikuje so zariadením na kontrolu prítomnosti, ktoré odosiela údaje centrálnemu monitorovaciemu systému, čím umožňuje monitorovanie pohybu, resp. pobytu kontrolovanej osoby. Zatiaľ čo náramok má vlastnú zabudovanú batériu, zariadenie na kontrolu prítomnosti vyžaduje pripojenie do elektrickej siete a – okrem iného – aj dostupnosť telefónnej prípojky alebo signálu mobilnej siete. Toto zariadenie, pripomínajúce klasickú pevnú linku, je so súhlasom spolubývajúcich umiestnené v obydľi kontrolovanej osoby počas celej doby trvania elektronického monitoringu.

Obrázok č. 3: Elektronický náramok**Obrázok č. 4:** Zariadenie na kontrolu prítomnosti

Kontrola pohybu a pobytu kontrolovanej osoby na základe určenia jej aktuálnej geografickej polohy sa vykonáva v prípade, že súd nariadi obvinenému alebo odsúdenému zákaz zdržiavať sa napr. pri futbalových štadiónoch v čase konania športového zápasu. Kontrola výkonu tohto rozhodnutia sa realizuje prostredníctvom náramku a zariadenia na určenie polohy. Toto zariadenie umožňuje kontrolu pohybu a pobytu na základe určenia aktuálnej geografickej polohy. Ide o prenosné zariadenie podobné mobilnému telefónu, ktoré je kontrolovaná osoba povinná mať pri sebe, napr. vo vrecku počas celého trvania elektronického monitoringu. Princíp jeho fungovania je podobný ako pri zariadení na kontrolu prítomnosti kontrolovanej osoby v určený čas na určenom mieste, avšak dostupnosť signálu mobilnej siete a tiež GPS (Global Positioning System) je v tomto prípade nevyhnutnosťou. Batériu zariadenia je potrebné pravidelne nabíjať.

Obrázok č. 5: Zariadenie na určenie aktuálnej geografickej polohy kontrolovanej osoby

Detekcia priblíženia sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe a okamžité varovanie chránenej osoby sa využíva na zlepšenie ochrany obete domáceho násillia, resp. poškodeného. V zmysle § 46 ods. 1 TP môže súd s jej súhlasom uložiť obvinenému alebo odsúdenému zákaz priblížiť sa k nej na určenú vzdialenosť, ktorého dodržiavanie bude kontrolované s využitím elektronického monitoringu. Vtedy sa používa kombinácia rovnakých zariadení ako v prípade monitoringu pri zákaze pobytu, čiže obvinený alebo odsúdený ako kontrolovaná osoba bude nosiť náramok a zariadenie na určenie polohy. Obeť alebo poškodený získa postavenie, resp. štatút tzv. chránenej osoby a počas celého trvania kontroly technickými prostriedkami musí mať pri sebe zariadenie varovania blízkosti. Toto prenosné zariadenie s rozmermi bežného mobilného telefónu umožňuje okamžité varovanie chránenej osoby v prípade priblíženia sa kontrolovanej osoby. Jeho batériu je potrebné pravidelne nabíjať a na správnu funkčnosť potrebuje dostupný mobilný i GPS signál.

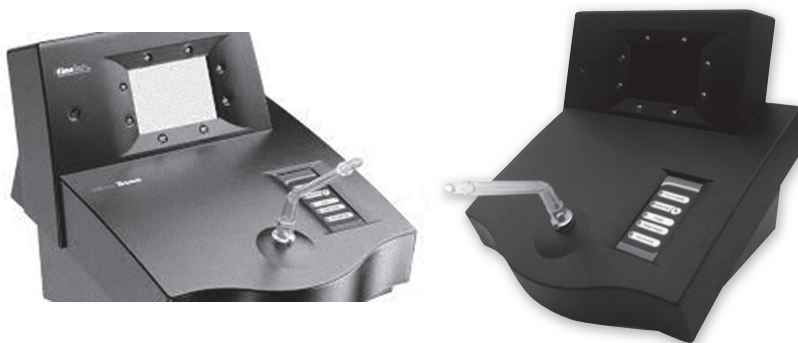
Obrázok č. 6: Zariadenie na určenie polohy

Kontrola dodržiavania zákazu požívania alkoholických nápojov kontrolovanou osobou sa vykonáva s pomocou zariadenia kontroly požitia alkoholu. Funguje na princípe sledovania úrovne alkoholu v dychu za súčasného rozpoznania tváre kontrolovanej osoby. Na vyzvanie centrálného monitorovacieho systému kontrolovaná osoba vykoná priamo na zariadení dychovú skúšku (rovnako ako to býva pri bežnej policajnej kontrole), pričom sa zároveň zosníma jej tvár. Získané údaje sú automaticky odoslané centrálnemu monitorovaciemu systému, ktorý ich následne vyhodnotí. Zariadenie sa štandardne používa samostatne, avšak v prípade súbežného uloženia trestu domáceho väzenia je to v kombinácii s elektronickým náramkom. Kontrolovaná osoba má toto zariadenie vo veľkosti faxu umiestnené vo svojom obydlií a zapojené do elek-

trickey siete počas celej doby trvania monitoringu. Na svoju prevádzku tiež potrebuje telefonickú prípojku alebo signál mobilnej siete.

Obrázok č. 7: Zariadenie na kontrolu požívania alkoholu

Telefonické overenie prítomnosti kontrolovanej osoby na určenom mieste v určenom čase je tiež formou kontroly výkonu rozhodnutia. Obvineného alebo odsúdeného, ktorému súd nariadil napr. zákaz návštev športových alebo iných hromadných podujatí, možno kontrolovať aj cez telefón. Na tento účel sa však dá použiť len pevná linka, nie mobilný telefón. Monitoring prebieha na diaľku pomocou telefonátu z operačného strediska a je založený na rozpoznaní hlasu kontrolovanej osoby. Telefonicky sa overí jej prítomnosť na určenom mieste. Pri tomto type monitoringu sa nepoužíva elektronický náramok. Vyžaduje sa len dostupnosť pevnej linky alebo možnosť jej zavedenia. Zisťovanie prítomnosti kontrolovanej osoby na určitom mieste bez vedomosti kontrolovanej osoby je osobitným typom monitoringu. Realizuje sa s použitím zariadenia probačného a mediačného úradníka. Ide o tzv. diskrétnu kontrolu priamo na mieste, kde si probačný a mediačný úradník môže overiť, či sa kontrolovaná osoba nachádza počas výkonu trestu domáceho väzenia vo svojom obydľí alebo, naopak, nie je prítomná na futbalovom zápase v prípade trestu zákazu účasti na verejných podujatiach. Nevyhnutnou požiadavkou sú nainštalované zariadenia a aktivovaný režim kontrolovanej osoby v centrálnom monitorovacom systéme. Kontrolovaná osoba nie je o tejto kontrole vopred informovaná ani nijako notifikovaná.

5. SYSTÉM KONTROLY VÝKONU ROZHODNUTIA TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI

Predpokladom vykonávania monitoringu v praxi je stanovenie režimu použitia technických prostriedkov. Režim je zapísaný v centrálnom monitorovacom systéme a určuje, kto je kontrolovanou a chránenou osobou, aké technické prostriedky sa použijú, ďalej miesto výkonu trestu, zakázané a povolené zóny pohybu kontrolovanej osoby, frekvenciu kontrol a podobne. Podľa ustanovenia § 16 zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov režim použitia technických prostriedkov určuje na základe rozhodnutia probačný a mediačný úradník tak, aby bol zabezpečený riadny výkon kontroly technickými prostriedkami.

Režim použitia technických prostriedkov obsahuje označenie technických prostriedkov, ktoré sa majú použiť v rámci kontroly výkonu rozhodnutia a je podkladom pre operačné stredisko na vykonanie úkonov, pričom tento režim je potrebné vytvoriť pre každú kontrolovanú osobu samostatne, v súlade s rozhodnutím súdu. Každý režim musí byť doslovne „ušitý na mieru“ kontrolovanej osobe. Na to, aby ho bolo možné správne zostaviť, musí probačný a mediačný úradník najskôr zistiť, či je vôbec možné elektronický monitoring použiť. Preveruje, či sú na to vhodné materiálne-technické podmienky, napr. zapojená elektrina, takisto zabezpečuje poučenie dotknutých osôb a obstaráva ich súhlasy a o svojich zisteniach informuje súd.

Prvými krokmi po preskúmaní podmienok a rozhodnutí súdu o nariadení elektronického monitoringu sú inštalácia a aktivácia zariadení. Vykonáva ich probačný a mediačný úradník s asistenciou operačného strediska. Zjednodušene možno uviesť, že inštalácia spočíva v upevnení náramku na telo osoby a umiestnení zariadenia v obydľí. Následnou aktiváciou sa prenesie režim z centrálného monitorovacieho systému priamo do zariadenia, čo znamená začiatok elektronického monitoringu. Dohľad nad dodržiavaním stanoveného režimu monitoringu zabezpečuje operačné stredisko. Jednotlivé nainštalované zariadenia sú režimom prepojené na centrálny monitorovací systém, komunikujú aj priamo s kontrolovanou osobou – upozorňujú ju pri vstupe do zakázanej zóny, vyzvú na dychovú skúšku a podobne. Rovnako i chránená osoba je varovaná, ak sa k nej približuje násilník. Kontrolovaná, ako aj chránená osoba sa tiež môžu spojiť priamo s probačným a mediačným úradníkom a riešiť s ním vzniknutú situáciu. Ak sa kontrolovaná osoba snaží napr. odpnúť náramok alebo vypne technické zariadenie, odošle sa o tom informácia do

centrálneho monitorovacieho systému. Pracovníci operačného strediska preveria vzniknutý incident, ktorý môže byť buď prevádzkovej, alebo bezpečnostnej povahy. Prevádzkovým incidentom môže byť napr. výpadok mobilného signálu, vybitie batérie náramku či neočakávaná porucha zariadenia. V takom prípade kontaktujú priamo kontrolovanú alebo chránenú osobu s cieľom objasniť vzniknutú situáciu, ako aj overiť funkčnosť zariadení.

Ak však prevádzkový incident vykazuje znaky bezpečnostného incidentu, pracovníci ho ohlásia príslušnému probačnému a mediačnému úradníkovi, ktorý ho musí bezodkladne riešiť. Pri ohrození života alebo zdravia, prípadne pri podozrení na spáchanie trestného činu o tom informujú aj príslušný útvar policajného zboru. Počas tohto režimu môže dôjsť k bezpečnostnému incidentu, teda porušeniu zákazu alebo povinnosti uložených súdom, teda zámerne priblíženie sa kontrolovanej osoby k chránenej osobe, opustenie obydľia pri treste domáceho väzenia, návšteva futbalového štadiónu v čase konania zápasu. Ďalší postup je na rozhodnutí súdu, pričom môže dôjsť aj k ukončeniu elektronického monitoringu a premene na trest odňatia slobody. Probačný a mediačný úradník je povinný bezodkladne preveriť ohlásené bezpečnostné incidenty najmä pohovorom s kontrolovanou osobou alebo chránenou osobou, alebo miestnym zisťovaním.

O každom preverení bezpečnostného incidentu probačný a mediačný úradník vyhotovuje písomný záznam. Tiež bezodkladne informuje o preverenom bezpečnostnom incidente toho, kto vydal rozhodnutie. Ak je chránenou osobou maloleté dieťa, alebo ak bezpečnostný incident ohrozil maloleté dieťa, informuje probačný a mediačný úradník o preverenom bezpečnostnom incidente aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Operačné stredisko preveruje prevádzkové incidenty najmä kontaktovaním kontrolovanej osoby alebo chránenej osoby na účely poskytnutia vysvetlenia, ako aj preverovaním materiálno-technických podmienok a overovaním funkčnosti technických prostriedkov. Skončenie monitoringu je možné, okrem riadneho skončenia po uplynutí doby, na ktorú bol nariadený, aj v prípade, ak kontrolovaná osoba spôsobom svojho života počas neho preukázala, že takáto kontrola nie je potrebná. Elektronický monitoring je možné tiež prerušiť na nevyhnutný čas – pri plánovanej hospitalizácii v nemocnici a podobne. Po prerušení alebo skončení monitoringu probačný a mediačný úradník zabezpečí odobratie zariadení dotknutým osobám a deaktiváciu režimu.

6. NÁKLADY SPOJENÉ S ELEKTRONICKÝM MONITORINGOM OSÔB A NEDOSTATKY V JEHO VYUŽÍVANÍ

Dôležité je však poukázať aj na náklady spojené s realizáciou elektronického systému monitoringu osôb (ESMO). Finančná čiastka určená na národný projekt ESMO z nenávratného finančného príspevku (NFP) bola v maximálnej výške 26 945 900 €, čo zodpovedalo kalkulácii pre 2 000 náramkov ročne. Oprávnené výdavky na projekt dosiahli výšku 26 896 257 €. Okrem týchto výdavkov boli na projekt čerpané aj výdavky z rozpočtu kapitoly MS SR – na hardvér a softvérové licencie vo výške 358 800 €. Celkové výdavky sa tak navýšili na sumu 27 255 057 €. Udržateľnosť projektu minimálne na dobu piatich rokov bola zabezpečená zmluvou o poskytovaní servisných služieb v maximálnej ročnej cene 3 860 000 € vo forme paušálnej mesačnej platby. Poskytovateľom servisných služieb sa na základe priameho rokovacieho konania stal dodávateľ technického riešenia projektu ESMO, spoločnosť ICZ Slovakia, a. s. Servisná zmluva bola uzatvorená 15. júna 2015 na dobu neurčitú. Harmonogram fakturácie cien bol stanovený na tri roky. V rámci mesačného paušálu plateného za služby prevádzkovej podpory a údržby MS SR platilo fixný poplatok za počet servisných výjazdov, ktorý bol dohodnutý v počte 300 výjazdov/rok. Dodatkou k tejto zmluve bola cena znížená o 210 306 € v roku 2016, v nasledujúcich rokoch o takmer 750 000 € ročne.

V období úvodného využívania projektu, keď monitorovacie náramky boli využité v prípade 25 osôb sa podľa NKÚ zdá, že projekt elektronického monitoringu osôb je až pridrahý spôsob moderného slovenského trestného konania bez akéhokoľvek účinku. Navyše vnútorný audit MS SR poukázal na to, že IS ESMO nie je plne funkčný a bude ho potrebné dopracovať do stavu potrebného pre riadne a komfortné fungovanie, na čo budú potrebné ďalšie prostriedky z rozpočtu príslušnej kapitoly. Keďže aj v trestnom práve platí určitý stupeň vývoja, je zrejme, že nemožno ihneď očakávať splnenie účelu a cieľa zavedenia takéhoto monitoringu osôb. Projekt predpokladal naplniť cieľovú hranicu 2 000 monitorovaných osôb ročne. V roku 2016 bol počet kontrolovaných osôb elektronickým monitoringom 25, čo predstavuje 1,25 % z cieľového počtu. Z toho len ôsmim bol uložený trest domáceho väzenia. Napriek snahe MS SR riešiť nedostatočné využívanie monitoringu aj na monitoring pohybu a činnosti 270 odsúdených v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, projekt v súčasnosti vykazuje vysokú mieru neúčinnosti a neefektívnosti. Dá sa pove-

dať, že v dôsledku tohto súčasného stavu sú ohrozené takmer všetky parametre projektu vrátane doby návratnosti zdrojov. Hlavné problémy, ktoré boli dôvodom na jeho realizáciu, sa nepodarilo a, zrejme, ešte dlho nepodarí vyriešiť.

Nedávno zverejnená záverečná správa Najvyššieho kontrolného úradu (NKÚ) SR o kontrole implementácie a využívania elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb z februára 2017 konštatovala viaceré nedostatky vo využívaní elektronického monitoringu osôb, najmä pokiaľ ide o preverenie správnosti vykonania inventarizácie majetku nadobudnutého z projektu ESMO a jeho ochrany (kontrola bola vykonaná v čase od 30. septembra 2016 do 22. decembra 2016 na MS SR). Za najzávažnejšie zistenie NKÚ považuje, že skutočný stav majetku projektu ESMO nezodpovedal účtovnému stavu, v dôsledku čoho nebolo zabezpečené preukázateľné vedenie účtovníctva podľa zákona o účtovníctve. Konkrétne časť technických zariadení bola presunutá na rozpočtové organizácie v pôsobnosti MS SR, pričom účtovne bola vykazovaná v majetku MS SR. Presun majetku bol realizovaný na základe preberacích protokolov, bez uzatvorenia zmluvného vzťahu; inventúrne súpisy a inventarizačné zápisy neobsahovali všetky náležitosti ustanovené zákonom o účtovníctve; nebola zabezpečená ani dostatočná ochrana majetku projektu ESMO z dôvodu neuzatvorenia dohody o hmotnej zodpovednosti so zodpovedným zamestnancom. Táto bola uzatvorená až po vykonaní vnútorného auditu MS SR, pričom na časť technických prostriedkov, ktoré boli presunuté v celkovej hodnote 1 258,2 tis. €, sa dohoda nevzťahovala. Presunom uvedeného majetku bez hmotnej zodpovednosti a právneho aktu kontrolovaný subjekt nevyužil všetky právne prostriedky na jeho ochranu, čím nepostupoval v súlade s ustanovením zákona o správe majetku štátu. Robustnosť systému, nadimenzovaná už v štúdiu uskutočniteľnosti, nezodpovedala reálnej potrebe a možnostiam využívať systém ESMO pre cieľovú hranicu 2 000 osôb ročne.

Ako ďalej konštatuje NKÚ v spomínanej správe, náklady na udržateľnosť projektu sú výrazne predražené, a to vzhľadom na nevyužívanie všetkých komponentov systému a nízku mieru ukladania alternatívnych trestov. Funkcionalita informačných systémov ESMO, z dôvodu nedostatočnej komfortnosti, dostupnosti a využiteľnosti niektorých jej komponentov si bude vyžadovať dopracovanie, čo bude mať vplyv na čerpanie prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Pretrvávajúci stav v nedostatočnom využívaní systému ESMO môže viesť k neefektívnemu vynakladaniu verejných prostriedkov z dôvodu potreby zabezpečenia udržateľnosti projektu, k čomu sa MS SR zaviazalo v Zmluve o poskytnutí nenávratného finančného príspevku. Pri súčasnom počte monitorovaných osôb a miere využívania ESMO hrozí riziko nedodržania návrat-

nosti investície, ktorá bola vyčíslená v CBA analýze (6 rokov). Nedostatky boli zistené aj v procese verejného obstarávania štúdie uskutočniteľnosti a v správe majetku obstaraného z projektu ESMO, najmä vo vykonávaní inventarizácie, vedení účtovníctva a zabezpečení ochrany majetku.

Tabuľka: Počet monitorovaných osôb

Druhy monitoringu	Počet monitorovaných osôb
Monitoring trestu domáceho väzenia	6
Monitoring zákazu priblíženia k osobe	3
Monitoring zákazu priblíženia k obydlíu	4
Monitoring povinnosti zotrvania v povinnej zóne	4
Monitoring zákazu priblíženia k chránenej osobe + zákazu priblíženia k obydlíu	5
Monitoring zákazu priblíženia k zóne + povinnosť zotrvania v povinnej zóne	1
Monitoring trestu domáceho väzenia v kombinácii sa zákazom požívania alkoholu	2

7. ZÁVER

Ako vyplýva z poslednej kapitoly tohto príspevku, zavedením elektronického monitoringu osôb do praxe neboli zatiaľ dosiahnuté stanovené zámery a prínosy – zvýšiť intenzitu ukladania alternatívnych trestov, vyriešiť kapacitný problém väznenstva a dosiahnuť tým úsporu verejných financií. Skôr, ako uvediem odporúčania pre skvalitnenie a zefektívnenie kontroly výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami, chcem uviesť, že deklarovaný prínos, vyplývajúci z úspory nákladov na monitorovaného odsúdeného v porovnaní s nákladmi v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, je nepatrný, samozrejme, pri počte ukladania trestu domáceho väzenia ôsmim osobám. Priemerné náklady na jedného odsúdeného v ústave na výkon trestu odňatia slobody predstavovali cca 40 € denne, náklady na monitorovaného odsúdeného na trest domáceho väzenia cca 3 € denne, suma náhrady nákladov zo strany kontrolovanej osoby je v zmysle vyhlášky MS SR, ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami, stanovená na 1,5 € denne.

Zavedením projektu ESMO sa zatiaľ nepodarilo vyriešiť základné problémy, ktoré boli dôvodom na jeho realizáciu, a to veľmi nízka miera ukladania alternatívnych trestov a dlhodobá nedostatočná kapacita väznic v podmienkach SR. Ani ďalšie prínosy a dosahy projektu, prezentované MS SR, konkrétne pokles recidívy, resp. pokračovania páchania trestnej činnosti, zvýšenie šance resocializácie delikventov, ochrana rodiny, zmiernenie ekonomických a sociálnych následkov väzobného postihu odsúdeného a jeho rodinných príslušníkov, ochrana obetí domáceho násilia, obmedzenie výtržníctva na spoločenských podujatiach a iné, to všetko nebolo možné z dôvodu krátkej doby aplikačnej praxe systému ESMO a nízkej intenzity ukladania alternatívnych trestov kvalifikovane zhodnotiť.

Komplexný prínos zo zavedenia ESMO však nie je možné vzhľadom na krátku dobu jeho aplikačnej praxe kvalifikovane posúdiť. Každopádne je prejavom moderného trestného konania mať v systéme právnych inštitútov technické zariadenia na kontrolu výkonu rozhodnutí. V súčasnosti už na Slovensku sú právoplatne odsúdení páchatelia, ktorí sú monitorovaní technickými prostriedkami. Vhodnosť zavedenia tohto inštitútu ukáže až čas, najmä z hľadiska efektívnosti, hospodárnosti, teda najmä, či je výkon trestu domáceho väzenia formou elektronického monitoringu odsúdenej osoby z hľadiska nákladov lacnejší oproti nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Treba si tiež uvedomiť veľmi nízku právnu kvalifikáciu, za ktorú možno tento trest uložiť. Pre štát je oveľa lacnejší spôsob skončenia trestnej veci už v prípravnom konaní, napr. podmieneným zastavením trestného stíhania (bez elektronického monitoringu) alebo zmierom, teda odklonmi v trestnom konaní, resp. aj v konaní pred súdom podmieneným odkladom výkonu trestu odňatia slobody a podmieneným odkladom výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (bez elektronického monitoringu), čo sú tiež alternatívne tresty, čo je pre Slovenskú republiku oveľa lacnejší výkon trestu než výkon trestu domáceho väzenia formou elektronického monitoringu. Navyše každý trestný senát a samosudca sú nezávislé a nestranné subjekty v trestnom konaní, a teda im nemožno nijak predpisovať – nariaďovať – prikazovať ukladanie trestu domáceho väzenia a rozhodnúť o použití technických zariadení.

V tomto kontexte *pro futuro* by som navrhol zvýšiť hornú hranicu pri výkone trestu domáceho väzenia na päť rokov, resp. v prípade trestných činov s výnimkou I., II., XII. hlavy osobitnej časti Trestného zákona by mala platiť výnimka zavedenia elektronického monitoringu pri dohľade probačného a mediačného úradníka ako možnosti nahradenia väzby aj pre spáchané zločiny, čím by tento nový prvok v slovenskom trestnom zákonodarstve nabral na

význame a na opodstatnenosti svojho využitia. V prípade stíhaného zločinu by to napr. mohlo byť možné pri nahradení väzby osoby stíhanej za niektorý z trestných činov v IV. alebo V. hlave osobitnej časti Trestného zákona. Bolo by to, samozrejme, náročnejšie vzhľadom na vykonávanie procesných úkonov v rámci vyšetrovania, dostavenia sa obvineného na iné miesto určené na vykonanie procesného úkonu, prípadnú potrebu prerušenia elektronického monitoringu, avšak ide o technické záležitosti, ktoré by nebol problém vyriešiť.

Je potrebné tiež povedať, že kontrolovaná osoba je povinná podieľať sa na náhrade nákladov štátu podľa § 2 Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami, v sume 1,50 € za každý začatý deň výkonu kontroly technickými prostriedkami. Správcom takejto pohľadávky štátu je Ministerstvo spravodlivosti SR. V tomto prípade by sa mohla navýšiť pri nahradení väzby spoluúčasť obvineného na elektronický monitoring z 1,50 € na jeden deň na podstatne vyššiu sumu. Dovtedy, podľa môjho názoru, zrejme, možno očakávať nedostatočné ukladanie trestu domáceho väzenia a nedostatočné využívanie elektronického monitoringu.

Na druhej strane elektronický monitoring má nesporne v slovenskom trestnom zákonodarstve niekoľko pozitív a má tu svoje miesto. Nepodmienečný trest odňatia slobody a umiestnenie odsúdeného páchatela v ústave na výkon trestu odňatia slobody sťažuje prepusteným na slobodu zaradenie do riadneho života.⁷ Naproti tomu uloženie alternatívnych trestov zasahuje do života odsúdeného v obmedzenej miere, ktorá odsúdenému umožňuje ďalej vykonávať svoju prácu a viesť doterajší rodinný život. V skutočnosti alternatívny trest dokonca posilňuje vedenie riadneho života (napr. zákaz vychádzok v noci). Preto aj sociálna inklúzia po skončení trestu je omnoho jednoduchšia a pravdepodobnosť recidívy nižšia. Probační a mediační úradníci tak majú k dispozícii nástroje, ktoré budú namiesto nich vykonávať rutinné úkony zabezpečujúce kontrolu dodržiavania podmienok výkonu rozhodnutia. Rovnako budú mať k dispozícii komplexný agendový informačný systém pre spracovanie agendy probácie, mediácie a technickej kontroly výkonu rozhodnutí.

Alternatívne tresty môžu byť nielen oveľa efektívnejšie, ale náklady spojené s ich výkonom sú podstatne nižšie. Služba elektronického monitoringu predstavuje silný nástroj varovania pre obe domáceho násillia. Obet domáceho násillia môže prostredníctvom využitia technických prostriedkov s dostatočným predstihom zistiť, že sa v jej blízkosti nachádza násillník. Kontrola

⁷ MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 335 s.

technickými prostriedkami je jednou z metód výkonu kontroly rozhodnutia v trestnom konaní a jej aplikácia nevyklučuje aplikáciu iných metód kontroly toho istého rozhodnutia (napr. návšteva odsúdeného v mieste výkonu trestu domáceho väzenia). Kontrola technickými prostriedkami však môže byť využívaná v dvojakom režime – na účely kontroly niektorých rozhodnutí vydávaných v trestnom konaní a v civilnom konaní a na druhej strane na účely kontroly pohybu odsúdených v miestach, kde sa vykonáva trest odňatia slobody, pričom v prípade kontroly odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody nejde o výkon rozhodnutia súdu, ale o jednu z foriem či spôsobov realizácie úloh Zboru väzenskej a justičnej stráže (ZVJS) – kontrolovať odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Kontrola technickými prostriedkami nie je sankčným mechanizmom, ale je nástrojom kontroly výkonu zákonom ustanovených rozhodnutí, ktorými sa ukladajú zákazy, povinnosti alebo obmedzenia (sankcie). Kontrolovaná osoba sa podieľa na náhrade nákladov, ktoré štátu budú vzniknúť s prevádzkou technických zariadení.

Využitie e-služieb môžu pokryť aj také oblasti, ako sú prípady domáceho násillia, drobných krádeží, obťažovania, prenasledovania, neprispôsobivého susedského správania a podobne. Využitie elektronického monitorovania možno v zásade pri všetkých troch základných etapách trestnej justície, t. j. pred samotným súdnym rozhodnutím o vine, ako súčasť alternatívneho trestu voči trestu odňatia slobody a po prepustení ako súčasť probačného dohľadu. Kontrola výkonu rozhodnutí technickými prostriedkami je nesporne súčasťou koncepcie restoratívnej justície a moderného trestného konania, rovnako aj zásady humanizmu v trestnom práve. Pri treste domáceho väzenia je potrebné prísne zohľadniť účel trestu, a to chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a vychovať ho k tomu, aby viedol riadny život, a tým výchovne pôsobil aj na ostatných členov spoločnosti.

LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

1. Legislatívne zmeny smerujúce k skutočnému využitiu technických prostriedkov na kontrolu výkonu rozhodnutia:

- a) zmena ustanovenia § 53 TZ, týkajúca sa možnosti uloženia trestu domáceho väzenia až na päť rokov,
- b) zmena ustanovenia § 51 ods. 1 TZ, týkajúca sa možnosti uloženia výkonu trestu odňatia slobody neprevyšujúceho päť rokov,

- c) prijatie vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR týkajúca sa zjednotenia postupu pri vykonaní inštitútu predbežného šetrenia na účely uloženia výkonu kontroly technickými prostriedkami,
- d) legislatívne zmeny s cieľom vykonať predbežné šetrenie už v prípravnom konaní. Za tým účelom na podnet Generálnej prokuratúry SR sa OČTK musia zamerať na osobu páchatela. Je dôležité využívať kontrolu technickými prostriedkami v zmysle § 77 ods. 3 TZ v rámci ochranného dohľadu po prepustení odsúdeného z výkonu trestu.

2. Navýšiť (napriek už uskutočnenému kroku) počet probačných a mediačných úradníkov (PMÚ) na okresných súdoch a týchto špecializovať na:

- a) PMÚ vykonávajúci probáciu nad prepusteným obvineným z výkonu väzby a prepusteným z výkonu trestu odňatia slobody,
- b) PMÚ zabezpečujúci vykonanie predbežného šetrenia a zabezpečovanie nerušeného výkonu kontroly technickými prostriedkami.

3. Zabezpečovať školenia sudcov, prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov (i napriek tomu, že v minulosti tieto školenia o elektronickom monitoringu už prebiehali):

- a) tieto školenia by mali byť povinné a malo by ich zabezpečovať Ministerstvo spravodlivosti SR pre sudcov a probačných a mediačných úradníkov a Generálna prokuratúra SR pre prokurátorov prostredníctvom Justičnej akadémie SR,
- b) súčasťou školenia by malo byť využívanie elektronického monitoringu v zahraničí a podrobný spôsob aplikácie zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami,
- c) súčasťou takýchto školení by mal byť podrobne vysvetlený procesný postup pre sudcov v nadväznosti na § 435 TP,
- d) v rámci školenia by mal byť pre probačných a mediačných úradníkov vysvetlený postup pri preskúvaní splnenia podmienok na uloženie trestu domáceho väzenia,
- e) lektormi by mali byť okrem odborníkov z prostredia súdov a prokuratúry aj zahraniční odborníci na danú problematiku, prípadne aj vedecko-pedagogickí zamestnanci právnických fakúlt špecializujúci sa na danú tému,
- f) školenia by sa mali zamerať na všetky druhy rozhodnutí, kde je možné zabezpečiť kontrolu výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami,
- g) zo strany Ministerstva spravodlivosti SR zabezpečiť odbornú publikáciu, kde bude presne špecifikovaná kontrola výkonu technickými prostried-

kami vrátane riešenia rôznych modelových situácií, ku ktorým môže pri kontrole výkonu rozhodnutia dôjsť,

- h) zabezpečiť komentár k zákonu č. 78/2015 Z. z., ku konkrétnym ustanoveniam Trestného zákona a najmä Trestného poriadku, kde je možný spôsob výkonu rozhodnutia technickými prostriedkami.

V súčasnosti sudcovia a probační a mediační úradníci vychádzajú z rôznych stručných brožúrok, manuálu – postup pri predbežnom šetrení a výkone rozhodnutia, z internetových zdrojov a z dôvodovej správy k zákonu o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

4. Publicitou (štúdie, články, konferencie, televízne šoty a pod.) o elektronickom systéme monitorovania osôb zvýšiť informovanosť a dôveryhodnosť odbornej a laickej verejnosti (i keď na tento účel bola už vyčlenená suma v rámci dotácie z fondov EÚ; publicita a informovanosť projektu bola zabezpečená dvoma zmluvami, ktorých hodnota plnenia predstavovala spolu 515 436 €).

CONCLUSIONS – RECOMMENDATIONS

1. Legislative changes leading to real application of technical means for oversight of execution of court's decision

- a) amendment of the provisions of § 53 CC, concerning the possibility to impose a house arrest sentence of up to five years,
- b) regulation change of § 51 art. 1 CC, regarding the option of imposing a custodial sentence of up to 5 years in prison,
- c) Adoption of the Decree of the Ministry of Justice of the Slovak Republic on the unification of the procedure at conducting a preliminary investigation institute for the purpose of imposing execution of oversight by technical means,
- d) legislative changes to carry out the preliminary investigation already in the preparatory procedure. To this end, at the initiative of the General Prosecutor's Office, the LEA's must focus on the perpetrator. It is important to use the oversight via technical means in the sense of § 77 par. 3 CC within the framework of the protective supervision of a convict released from imprisonment.

2. Increase (despite the steps already taken) the number of probation and mediation officers (PMO's) in district courts and specialize those in:

- a) PMO executing probation over suspect released from custody and convict released from imprisonment,

- b) PMO providing preliminary investigation and ensuring uninterrupted execution of oversight by technical means.
- 3. Provide training for judges, prosecutors, probation and mediation officers (even though those training already occurred in the past):
 - a) Such training should be mandatory and should be provided by the Ministry of Justice of the Slovak Republic for judges and probation and mediation officers and by the General Prosecutors office for prosecutors via the Judicial Academy of the Slovak Republic,
 - b) the training should include the use of electronic monitoring abroad and a detailed way of applying Act no. 78/2015 Z. z. of Oversight of the Execution of Certain Decisions by Technical Means,
 - c) such training should include a detailed explanation of the procedural conduct for judges pursuant to § 435 CC,
 - d) as part of the training, the procedure for examining the fulfillment of the conditions for imposing a house arrest sentence should be explained to probation officers and mediators,
 - e) in addition to experts from courts and prosecutor's offices, foreign experts in this field and scientific and pedagogical staff of law faculties specializing in this field should be appointed to be the lecturers of such trainings,
 - f) training should focus on all types of court's decisions where it is possible to ensure the oversight of execution of court's decisions by technical means,
 - g) Ministry of Justice of the Slovak Republic should provide a specialized publication, which will precisely specify the oversight of execution of court's decisions by technical means, including the solutions of the various model situations that occur during oversight of execution of court's decisions,
 - h) provide a comment on the law no. 78/2015 Z. z., and on the specific provisions of the Criminal Code and, in particular, the Criminal Procedure Code, where the method of court's decision's execution is possible by technical means.

In the present, judges and probation and mediation officers are using various short brochures, manual – the procedure for preliminary investigation and execution of the court's decision, internet sources and the explanatory report on The Oversight of Execution of Certain Decisions by Technical Means Act.

4. Publicity (studies, articles, conferences, TV spots, etc.) about an electronic system for monitoring people should be used to raise the awareness and credibility of the professionals and general public (although there has already been an amount allocated from the EU funds for this purpose; two contracts with a value of 515 436 Euro).

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. A KOL.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2016. 496 s. ISBN 978-80-8173-021-4.
2. MADLIAK, J. A KOL.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 455 s. ISBN 978-80-557-0800-3.
3. MAŠLANYOVÁ, D. A KOL.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. doplnené a prepracované vydanie. Plzeň: Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
4. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
5. ŠIMOVCĚK, I. A KOL.: Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 407 s. ISBN 978-80-7380-617-0.
6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
8. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, špecializovaný trestný súd a vojenské sudy.
9. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami.
10. Dôvodová správa k zákonu č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20

974 01 Banská Bystrica

E-mail: jaroslav.klatik@umb.sk

MŮŽE RESTORATIVNÍ JUSTICE SPLNIT JEDEN ZE SVÝCH HLAVNÍCH CÍLŮ – ALESPOŇ ČÁSTEČNĚ VYPRÁZDNIT ČESKÉ VĚZNICE?

**Can restorative justice fulfill one of its main aims – at least
partially empty Czech prisons?**

Alena Marešová

Abstrakt: Jedním z cílů restorativní justice v ČR bylo snížit počty vězněných osob. Prvky restorativní justice jsou trestní justicí ČR již uplatňovány, ale počty vězňů stále rostou. Proč? Znamená to, že restorativní justice selhává? O odpověď na tyto otázky se pokusí následující příspěvek.

Klíčová slova: restorativní justice, vězněné osoby, trestní justice.

Abstract: One of the aims of restorative justice in the Czech republic was the reduce the numbers of imprisoned individuals. The techniques of restorative justice have been implemented by the Czech criminal justice for several years however the number of prisoners is growing. Why? Does this mean that restorative justice is failing? The below article will attempt to answer these questions.

Key words: restorative justice, imprisoned individuals, criminal justice.

ÚVOD

Této konferenci se účastním s očekáváním, že zde prezentované příspěvky věnované restorativní justici vyvrátí v současnosti u mne převažující vlastní i zprostředkovanou zkušenost, že uplatnění prvků restorativní justice u mladých pachatelů trestných činů v mnoha konkrétních případech neobnovuje spravedlnost, spíše navozuje u nich pocit prominutí trestu za jimi spáchaný trestný čin (provinění). Jinak řečeno ve svých důsledcích u mnoha mladistvých a mladých pachatelů podporuje recidivní kriminální jednání (a rozšiřuje tak mimo jiné počty jejich dalších obětí). V konečném důsledku jim tak připravuje budoucnost v podobě delších trestů odnětí svobody, kdy je na ně po-

Může restorativní justice splnit jeden ze svých hlavních cílů – alespoň částečně...

hlíženo jako na kriminální multirecidivisty. Zcela výjimečně se setkávám s poznatkou, že oběti byla způsobená škoda kompenzována, a tam, kde ano, mívá pozice pachatele povahu „přihlížitele“ celému řízení, nikoliv toho, kdo se má aktivně podílet na odčinění kriminálním skutkem způsobené újmy, tj. navození spravedlnosti.

I.

Většina diplomových prací, ale i různých publikací věnovaných restorativní justici obsahuje tvrzení, že „s ohledem na aktuální problémy vězeňství a stále malou nápravu nepodmíněně odsouzených je ... princip restorativní justice a jeho využití v praxi přínosem, který může zčásti pomoci vyřešit problém s ‚nadměrným‘ ukládáním nepodmíněného trestu odnětí svobody“. Dále bývá v textech zdůrazňována přeplněnost věznic, se kterou se v posledních letech potýká Česká republika a dle tvrzení právníků Sotoláře, Púryho a Šámala „může tak docházet k tomu, že stát nebude moci plně zajistit dodržování některých základních práv odsouzených“.¹ Dále bývají často prezentovány grafy znázorňující jednodenní náklady na jednoho vězně v ČR a tvrzení typu: „koncepte odplatné justice souvisí i s tím, že věznění představuje pro společnost nákladný způsob výkonu trestu“... „jednoznačným pozitivem alternativních trestů je ekonomická stránka věci“ apod. V materiálech Probační a mediační služby se pak můžeme dočíst, že „podpora restorativní justice vychází z názoru, že u tradiční trestní justice dochází k narůstajícím problémům, způsobeným vyčerpáním možností, jako je např. vysoký růst kriminality a tím přeplněné věznice, tak i velké zatížení soudů“ (www.pmscr.cz).

Odborná literatura je velmi bohatá, ale zpravidla obsahuje stejné formulace typu: V restorativní justici je velký význam přisuzován využívání alternativních trestů a alternativních způsobů trestního řízení. Ukládání přísnějších trestů je považováno za kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů.

Dle výše jmenovaných českých právníků celý koncept restorativní justice by měl směřovat k řešení reflektujícímu zájmy všech zúčastněných subjektů (delikventa, poškozeného a dalšího trestným činem dotčeného okolí) i zájmy státu coby garanta zajišťování ochrany svých občanů před pachateli trestných činů, kdy se jedná o tzv. strategii win – win (vítězství všech).²

¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. 2000.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, ISBN 80-7179-350-7, s. 15.

² SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. 2000.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, ISBN 80-7179-350-7, s. 9–12.

OSN definovala restorativní justici jako proces, ve kterém oběť, pachatel nebo jakýkoliv další jedinec nebo člen komunity dotčený zločinem aktivně participuje na společném řešení jeho důsledků.

V průběhu 90. let i v současnosti prostřednictvím dílčích novel trestního zákona a řádu bylo mnoho prvků restorativní justice včleněno do českého trestněprávního systému. Jen krátce připomínám: odklony, trest obecně prospěšných prací, institut narovnání, trest podmíněného odsouzení s dohledem, institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, dohoda o vině a trestu, probace, mediace.

Ověření účinnosti některých ukládaných sankcí v letech 2012–2015 prováděl IKSP spolu s katedrou sociální práce FF UK. Výzkum měl za cíl analyzovat a zhodnotit změny u sankcí po přijetí nového trestního zákoníku. Analyzovány byly tresty obecně prospěšných prací (u více než 2 tis. osob) a podmíněný trest odnětí svobody s dohledem (u více než 1 tis. osob). Výsledky účinnosti sankcí nevyzněly příznivě – nový záznam v trestním rejstříku mělo téměř 50 % respondentů. A závěr zněl: typ trestu, který byl soudem pachateli uložen, neměl významný vliv na to, zda se následně závadová osoba dopustí či nedopustí dalšího trestného činu.³ Jinak řečeno míra recidivy u alternativních trestů byla víceméně totožná s mírou recidivy při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Z hlediska hodnocení dopadu restorativních prvků uplatňovaných českou trestní justicí tak lze konstatovat, že účinnost uložených alternativních trestů z pohledu předcházení další trestné činnosti – recidivě je jednoznačně omezená.

II.

Uplatnění restorativních přístupů lze doložit i poklesem stavu vězňených mladistvých. Resortní statistiky o stavu i vývoji počtu stíhaných a vězňených mladistvých pachatelů – srov. tabulky 1, 2 – ukazují výrazný pokles jejich počtu v posledním desetiletí, a to zhruba o polovinu výchozího stavu.

³ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. a kol. Sankční politika a její uplatňování. Praha: IKSP 2015, s. 194. ISBN 978-80-7338-154-7.

Může restorativní justice splnit jeden ze svých hlavních cílů – alespoň částečně...

Tabulka 1. Počty policíí stíhaných mladistvých pachatelů v letech 2007–2016

Roky/mladiství	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16
Známi pachatelé	6322	6014	5339	4010	4038	3486	2939	2593	2186	3233

Zdroj dat: Policie ČR

Tabulka 2. Vývoj stavů vězňených mladistvých odsouzených v letech 2007–2016

Roky/Mladiství vězni	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16
Muži	133	148	166	142	150	47	34	78	90	67
Ženy	1	4	8	9	9	4	1	5	2	6
Celkem odsouzení	134	152	174	151	159	51	35	83	92	73
Celkem obvinění a odsouzení	168	213	215	200	205	83	67	108	98	85

Zdroj statistických dat: (Vězeňská služba, 2017)

Srovnání obou tabulek vede k nezpochybnitelnému závěru, že k nepodmíněnému trestu odnětí svobody je odsouzeno zanedbatelné množství pachatelů provinění – do 5 % ze všech trestně stíhaných mladistvých.

Pokud dohledáme poměr stíhaných mladistvých k mladistvým zastoupeným mezi obyvateli ČR (ročenka ČSÚ za rok 2015), tak zastoupení mladistvých delikventů mezi všemi vrstevníky (ve věku 15–18 let) obou pohlaví činilo v roce 2016 cca 0,9 % (a 0,6 % v roce 2015); jen u chlapců to bylo v roce 2016 1,8 % (a 1,2 % v roce 2015).

III.

Dále se pokusím vyargumentovat svůj v úvodu prezentovaný názor **výsledky sondy** – jednorázového šetření provedeného na moji žádost **v listopadu 2014 M. Tamchynou – psycholožkou ve Věznici Všehrdy**. Dle našich zkušeností je bylo možno zobecnit i na všechny v tu dobu vězňené mladistvé.

Všehrdy jsou profilovány jako věznice pro mladistvé odsouzené muže, ale jsou tam umístováni i dospělí odsouzení v typu s dohledem a s dozorem. Kapacita věznice činí 590 míst. K 30. 11. 2014 bylo ve Věznici Všehrdy umístěno 267 dospělých odsouzených v dozoru, 93 v dohledu a 31 mladistvých odsouzených.

Celkem bylo v listopadu 2014 vězněno 101 mladistvých mužů a 6 žen. Z toho 78 mužů a 5 žen, tj. 83 osob bylo odsouzených. Mimo 31 odsouzených mladistvých ve Všehrdech bylo 23 mladistvých mužů ve věznici Heřmanice, 17 ve věznici Pardubice a 7 v jiných věznicích.

U 31 vězněných mladistvých ve Všehrdech byla následující skladba trestných činů, které měli mladiství uvedené v rozsudku.⁴ **Mezi níže uvedené trestné činy nebyly zahrnuty trestné činy, pro které byly v době šetření mladiství vězni v trestním řízení!**

- Jen 11 – tj. cca **třetina ze všech mladistvých ve Všehrdech – bylo odsouzeno za 1 druh trestné činnosti** – zpravidla loupeže.
- Za **loupež** (§ 173) bylo odsouzeno celkem 15 respondentů, tj. **polovina** ze všech.
- Za **krádež** (§ 205) – 12 mladistvých respondentů, tj. **více než třetina**.
- Dále v tabulce četností bylo uvedeno:
 - vydírání (§ 175) – 6 mladistvých,
 - maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337) – 5 mladistvých,
 - neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234) – 4 mladiství.
- Za **vraždu** (§ 140), porušování domovní svobody (§ 178), poškozování spotřebitele (§ 353) – po 3 respondentech.
- Ostatní v tabulce četností evidované trestné činy byly: těžké ublížení na zdraví, útisk, výtržnictví, neoprávněné užití cizí věci, poškozování cizí věci, zatajení věci.

Z uvedeného výčtu trestných činů lze vyvodit, že u vězněných mladistvých respondentů převažovala ziskuchtivá motivace trestné činnosti.

Další data, která jsme o mladistvých respondentech zjistili, se týkala délky uloženého trestu, věku a recidivy.

Průměrná délka uloženého trestu činila cca 23 měsíců – tj. cca 2 roky. To je u mladistvých, kde léta převládaly krátké tresty (do 6 měsíců), opravdu nezvyklé. Neovlivnily to zásadně ani níže uvedené tři dlouhé tresty, ale 16 mladistvých s tresty delšími 6 měsíců. (Trest do 2 let vykonávalo v roce 2013 cca 40 % z dospělých vězňů.)

⁴ Tj. nikoliv jen ty, za které byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Počty trestných činů podle četnosti zastoupení trestných činů ve statistice VS ČR zahrnují též trestné činy v souběhu apod., a proto jejich počet je vždy výrazně vyšší než počty respondentů, i počty trestných činů, za něž jim byl uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.

Z celkového počtu 31 respondentů vykonávalo trest:

- Do 6 měsíců (včetně) – 6 mladistvých
- Do 2 let (včetně výše uvedených 6 mlad.) – **22 mladistvých**
- Další tresty: 3 roky – 2 mladiství, 4,5 roku – 1 mladistvý, 7,5 roku – též 1 mladistvý a 1 dokonce 8,5 roku.

Průměrný věk mladistvých respondentů byl: 17,5 roku.

Z celkového počtu 31 respondentů bylo **9 z nich prvotrestaných** (a současně prvovězněných) – ale...

Z toho:

Pro vraždu byli odsouzeni 3 mladiství: jeden spáchal vraždu pod vlivem drog, jeden ve skupině se dopustil vraždy hosta v baru a poslední ve skupině a po přípravě uskrtil a okradl vozíčkáře.

Z prvotrestaných respondentů, kteří vykonávali trest za loupež, konkrétně z 5 mladistvých: se jeden dopustil poprvé loupeže a jako spolupachatel, jeden již dříve napadl vychovatele výchovného ústavu, o dalším bylo uvedeno, že již dříve obíral a napadal vrstevníky, u dalšího, že dříve byl vyšetřován za krádeže kol a součástek, vloupání do rodinného domu a auta, za krádeže aut, poslední byl opakovaně vyšetřován pro loupeže, krádeže, padělání peněz. Přesto nebyli dříve trestně stíháni.

Jeden prvotrestaný byl odsouzen k trestu za znásilnění. Opakovaně – ve 3 případech – nutil chovance ve výchovném ústavu k orálnímu sexu a pod pohrůžkou jej následně nutil odvolat výpověď.

Z malé terénní sondy nám vyplynulo, že u určitých druhů pachatelů tresty jiné než nepodmíněné nejsou vůbec chápány jako tresty.

Podporuje to i zjištění pracovníků IKSP, zabývajících se alternativními tresty (studiem cca více než 4 tis. výpisů z trestního rejstříku), že není zvláštností, či spíše je zcela běžné, že trestně stíhaní mají soudem uloženou „podmínku v podmínce“ či „podmínku v podmínce v podmínce“ a OPP, a to občas i od stejného soudu. To znamená, že v jednom časovém úseku má odsouzený uloženo souběžně několik alternativních trestů! Toto zjištění můžeme doložit i námi ověřenou skutečností, že značná část mladistvých vězňů byla v průběhu výkonu trestu odnětí svobody současně v trestním řízení pro jinou trestnou činnost, než za kterou byla uvězněna.

Další poznatky sondou zjištěné se týkaly respondentů, kteří byli již dříve ve soudně trestáni – měli záznam v rejstříku trestu – tj. **recidivistů**. V našem vzorku se jednalo o 22 osob. Protože by bylo zbytečné uvádět data o recidivě všech zkoumaných mladistvých recidivistů, neboť jsou si velmi podobná, uvádím jen prvních 8 vybraných z respondentů podle abecedy. Mohu čtenáře

ujistit, že i ostatních 14 mladistvých recidivistů se od těch dále prezentovaných v základních znacích nijak nelišilo.

- 1) Za **opakované krádeže a loupeže** měl první respondent 10 záznamů v rejstříku trestů (dále jen RT): 3× odložený výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS), jednou uložený dohled, jednou přeměnu na VTOS, obecně prospěšné práce (dále jen OPP) 3×. Prvního činu jinak trestného se dopustil ve 12 letech.
- 2) Též **opakované krádeže a loupeže**. Záznam v RT 5×, VTOS odložen 1×. OPP 1×. Začátek trestné činnosti v 15 letech (Možná!). Navíc ublížení na zdraví.
- 3) **Opakované krádeže a loupeže**. Počet záznamů v RT – 3. VTOS odložen 2×. 1 opakovaně vězněn. Prvního činu jinak trestného se dopustil ve 12 letech. U poslední loupeže spáchané ve skupině po oznámení trestného činu vyhrožovali vychovateli v VÚ smrtí a smrti jeho dítěte.
- 4) **Opakované krádeže a loupeže**. Počet záznamů v RT – 6. VTOS odložen 2×. NEPO uložen 4×. Zahájení trestné činnosti ve 14 letech. Peníze z lupu prohrával v automatech.
- 5) **Opakované krádeže a loupeže**. RT 2. VTOS odložen 1×. Zahájení trestné činnosti ve 13 letech.
- 6) **Opakované krádeže a loupeže**. RT 4×. VTOS odložen 1×. Zahájení trestné činnosti v 15 letech.
- 7) **Opakované krádeže a loupeže**. RT 2×. VTOS odložen 1×. Zahájení trestné činnosti v 8 letech.
- 8) **Opakované krádeže**. U posledních krádeží navíc loupež. RT 5×. OOP 1× s přeměnou. NEPO 5×. Zahájení trestné činnosti ve 14 letech.

Výsledky této jednorázové sondy plně korespondují s nashromážděnými výsledky dlouhodobých, periodicky po dekádách standardizovaným způsobem Tamchynou realizovaných srovnávacích výzkumů vězněných mladistvých i dospělých vězňů.

Z dalších výsledků jeho výzkumů pak vyplývá, že mimo trend výrazných sociálně podmíněných změn osobnosti, deprivace osobnosti u vězněných mladistvých je v současnosti srovnatelná s charakteristickými rysy deprivace osobnosti dospělých vězňů, přičemž nejbliže má k osobnosti dospělého majetkového recidivisty.⁵

⁵ TAMCHYNA, M.: Deprivace osobnosti ve forenzní psychologii. Doktorská práce. Praha: FF UK, 2014.

ZÁVĚR

Zřídka se lze setkat s menšinovými názory typu: restorativní justici nestačí její zakotvení v zákoně a vychválení očekávání, která má naplnit dle citací ze zahraničních zdrojů – společnost musí být nakloněna přijetí uplatňování restorativních prvků v praxi, a to především dobrými zkušenostmi s jejich funkčností. Já často postrádám ve všech těch písemných a ústních projevech o skvělosti restorativní justice informace o uplatňování prvku, dle mého pohledu téměř nejdůležitějšího – a to zapojení do procesu širšího okolí pachatele a oběti – komunity. Nejsme v Kanadě ani nepraktikujeme rozhodující vliv náboženství, dávno nemáme zemědělské usedlosti s obyvatelstvem pobývajícím na místě několik generací či komunity, kde se všichni navzájem znají – ale právě na existenci takových podmínek byla kdysi myšlenka restorativní justice postavena, a v takové podobě bych jako psycholog věřila její účinnosti. Ne duální vztah pachatel – oběť pod formálním dohledem trestní justice či Probační a mediační služby, ale tlak komunity, širšího sociálního prostředí na narovnání vztahu pachatel – poškozený jeho jednáním. Jsem přesvědčena, že jen až do důsledku realizované vědomé jednání pachatele příznávajícího sobě samému svoji vinu na ublížení oběti a snaha toto jednání odčinit může vést k alespoň částečnému (nikdy ne úplnému) naplnění tak krásného pojmu, jako je obnovení spravedlnosti.

V současnosti však bohužel stále platí argument, že nemáme k dispozici přesvědčivé empirické poznatky, které by prokázaly, že restorativní postupy jsou schopny adekvátně zasáhnout a změnit, natož zastavit kriminální kariéru pachatele.

Mezi dospělými vězni se však stále častěji lze setkat s recidivisty. Jejich počet i podíl zastoupení mezi všemi vězněnými osobami narůstá – z 60% zastoupení mezi všemi vězni se zvýšil na 70% zastoupení. U většiny z nich lze prokázat, že se jedná o muže (podstatně méně často o ženy), jejichž kriminální kariéra v obecné kriminalitě byla zahájena ve věku mladistvém – a lze se jen dohadovat (s ohledem na vysokou latenci kriminality nezletilých), že mnozí se prvního kriminálního jednání dopustili již jako děti.

Na otázku položenou v názvu mého příspěvku: zda restorativní justice může splnit očekávání, které do ní vkládají mnozí kriminologové a trestní právníci, tj. alespoň částečně vyprázdnit české věznice? Odpovídám: Na základě svých zkušeností částečně uvedených v textu se domnívám, že nelze očekávat, že uplatňování prvků restorativní justice v českém trestním právu v nejbližší budoucnosti nějak významně ovlivní celkové počty v Čechách vězněných osob.

Ani pokles kriminality nezletilých nelze dávat do přímé souvislosti s uplatňováním prvků restorativní justice v českém trestním právu.

Diskusemi se studenty kombinovaného studia na Policejní akademii v Praze, terénními pracovníky policie, státní správy, pracovníky sociálních služeb, vězeňství apod. zjišťují, že v takovém přesvědčení nejsem osamocená. Obdobné závěry však lze učinit i srovnáním s výsledky některých šetření – např. v další publikaci IKSP „Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy“ je v závěru uvedeno, že vliv probace na nápravu pachatele není, a ani nemůže být přímý, ale vždy jen nepřímý, přičemž velmi záleží na kvalitě probačního pracovníka a prostředí, ve kterém se reálné změny pachatele mohou odehrát⁶ – tj., dle mého názoru, na komunitě. A s tímto názorem se plně ztotožňuji.

Osobně, tak jako mnozí, restorativní přístup ke kriminálnímu skutku, jeho pachateli a oběti považuji za správný, ale přesvědčení o správnosti myšlenky nás nemůže zaslepovat při její realizaci ani při hodnocení její v současnosti malé účinnosti.

Kontaktné údaje

PhDr. Alena Marešová, PhD.

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7

P.O.BOX 54

143 01 Praha 4

E-mail: maresova@polac.cz

⁶ TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., SCHEINOST, M.: Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: IKSP. 2016. s. 135.

KONKURENCIA PROCESNÝCH ALTERNATÍV

Competition of procedural alternatives

Sergej Romža

Abstrakt: Zákonodarca normatívnou úpravou podmienok, za splnenia ktorých možno rozhodnúť niektorou formou procesnej alternatívy, vytvoril dostatočný priestor na adresný, ale zároveň eventuálny výber spomedzi ustanovených procesných alternatív. Podmienky jednotlivých procesných alternatív vychádzajú primárne z účelu, ktorý je sledovaný tou-ktorou procesnou alternatívou, a to tak primárneho, ako aj sekundárneho účelu. Napriek uvedenému existuje pomerne významný prienik v normatívnych podmienkach aplikácie (využitia) jednotlivých procesných alternatív, pričom nie je vylúčené, že v konkrétnej veci budú splnené podmienky na rozhodnutie viacerými procesnými alternatívami, čo, prirodzene, zakladá ich reálnu konkurenciu a v tejto súvislosti vyvstáva absolútne negatívna otázka, ktorú z procesných alternatív je potrebné uplatniť v konkrétnom prípade.

Kľúčové slová: konkurencia, procesné alternatívy, zmier, podmienené zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, dohoda o vine a treste, restoratívna justícia, retributívna justícia, obvinený, poškodený, škoda, skúšobná doba

Abstract: The legislator, by normalizing the conditions for which it can be decided by some form of procedural alternative, has created sufficient space for an addressable but also eventual selection from the established procedural alternatives. The conditions, of the individual procedural alternatives, are based primarily on the purpose pursued by this procedural alternative, both primary and secondary. Despite this, there is a relatively significant penetration in the normative conditions of the application (utilization) of individual procedural alternatives, and it is not excluded that in a particular case the conditions for decision will be met by several procedural alternatives, which naturally relies on their real competition and, in this connection, the absolutely negative question of procedural alternatives need to be applied in a particular case.

Key words: competition, procedural alternatives, reconciliation, conditional termination of prosecution, conditional termination of prosecution of the co-operating accused, guilt and sentence agreement, restorative justice, retributive justice, accused, damaged, damages, probation

1. PODSTATA A VÝZNAM RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Z prezentovaného prehľadu rozhodnutí v prípravnom konaní je zjavné, že súčasnú koncepciu rozhodnutí v trestnom konaní možno charakterizovať ako klasickú koncepciu *retributívnej justície*, pre ktorú je charakteristické autoritatívne rozhodnutie OČTK a súdov, bez možnosti zásadnejšej ingerencie dotknutých subjektov. Do tejto klasickej koncepcie kreovania rozhodnutí v prípravnom konaní, zákonodarca implementoval veľmi silné prvky a inštitúty restoratívnej justície.

Podstata *restoratívnej justície* spočíva v odlišnom prístupe k trestnému činu, keď v trestnom čine vidí predovšetkým poškodenie jednej osoby inou osobou, nie však útok na štát (poškodenie verejných záujmov).¹

Koncepcia restoratívnej justície sa sústreďuje na konflikt, ktorý vznikol medzi obeťou trestného činu a jeho páchatelom ako reakcia na spáchaný trestný čin, resp. stíhaný trestný čin, ktorý posudzuje ako prejav určitého sociálneho konfliktu medzi nimi.²

V trestnom procese sa preto počíta nielen s aktívnou úlohou obvineného, ale taktiež s individuálnym zohľadnením záujmov a potrieb obeť trestného činu a ďalších dotknutých subjektov, pričom kladie dôraz na odstránenie konfliktu medzi nimi, čo je, samozrejme, aj v širšom verejnom záujme.

Koncepcia restoratívnej justície je teda chápaná ako úsilie po obnovení trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov.³

V tomto zmysle ide o kvalitatívne nové ponímanie zodpovednosti za riešenie problémov kriminality, ktoré sa už nesústreďuje iba v rukách štátu, resp. jeho orgánov, ale rovnako v rukách tých, ktorých sa to bezprostredne týka. Presadzovanie prvkov restoratívnej justície do koncepcie rozhodnutí trestného konania je reflexiou hľadania nových foriem, podoby trestnej spravodlivosti, ktoré boli iniciované zásadnými sociálno – ekonomickými zmenami po roku 1989. Výsledkami zmien trestnej politiky je vytvorenie podmienok na široké uplatnenie alternatívnych spôsobov prejednávania a rozhodovania v trestných veciach. Pri vypracovaní rôznych foriem odklonov a zjednodušených konaní

¹ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. 8 s.

² LORTIC, S. – POLANSKI, M. – SOTOLÁŘ, A. a kol.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 59. Praha, 2000. s. 227–229.

³ C. d. v poznámke č. 1. 9 s.

by sa malo rešpektovať odporúčanie Výboru ministrov členských štátov Rady Európy vo veci zjednodušenia konania č. R (87/18) prijaté dňa 17. 9. 1957.

Použitie odklonov („*diversion*“) pritom nesmie vylučovať docielenie štandardného trestného konania. Je vecou jednotlivých štátov a ich exekutív, v akej forme a akým spôsobom implementujú do svojich trestných kódexov jednotlivé inštitúty, resp. prvky restoratívnej justície.

K podpore restoratívnej justície sa prihlásil zákonodarca pri príprave a tvorbe koncepcie rozhodnutí v rekodifikovanom Trestnom poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. v znení noviel), keď v dôvodovej správe sa uvádza, že cieľom rekodifikácie je – okrem iného – dosiahnuť stav, aby sa podstatná časť trestných vecí vybavovala mimo hlavného pojednávania, a to už v štádiu prípravného konania.

Pre úplnosť veci je potrebné poznamenať, že aj samotná koncepcia rozhodnutí vo forme odklonov, prešla určitým vývojom, ktorý sa završil prijatím nového Trestného poriadku zákonom č. 301/2005 Z. z., keď do Trestného poriadku bol inkorporovaný inštitút konania o dohode o vine a treste a inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.

2 KOMPARATÍVNE VÝCHODISKÁ UPLATNENIA PROCESNÝCH ALTERNATÍV

2.1 USA

Alternatívne spôsoby rozhodovania trestných vecí majú v USA dlhodobú tradíciu a zároveň predstavujú neoddeliteľnú súčasť ich právnej kultúry, ich právneho systému *common law*. Je evidentné, že práve koncepciou úpravy alternatívnych spôsobov riešenia vecí v USA sa nechal inšpirovať aj zákonodarca pri príprave nášho rekodifikovaného Trestného poriadku. Aj keď zároveň je potrebné poznamenať, že jednotlivé spôsoby alternatívneho riešenia trestných vecí boli implementované do nášho Trestného poriadku postupne, v období, ktoré predchádzalo samotnej rekodifikácii (zákon č. 301/2005 Z. z. v platnom znení).

V anglosaskom systéme je základnou formou trestnoprávneho odklonu *prehlásenie viny* („*plea of guilty*“), ku ktorému, predovšetkým v USA, dochádza spravidla po „*plea bargaining*“ (dohadovacie konanie). Podstata „*plea bargaining*“ spočíva vo vyjednávaní medzi štátnym žalobcom a obhajcom s cieľom dosiahnuť dohodu, ktorej obsahom je na strane obvineného vzdanie sa práva

na súdne prejednanie veci, za sľub zo strany obžaloby, že buď zoslabí svoje obvinenie (spravidla vypustí niektoré žalované skutky alebo trestné činy, resp. bude skutok kvalifikovať podľa miernejšieho ustanovenia Trestného zákona), alebo navrhne nižší trest. Obvinený však môže aj po takomto vyjednávaní prehlásiť nevinu alebo v niektorých prípadoch „*nolo contendere*“. Prehlásenie odmietnutia sporu („*nolo contendere*“, „*no contest plea*“) umožňuje obvinenému bez priznania viny predísť súdnemu prejednávaniu veci a prijať potrestanie, akoby bol vinný. Na rozdiel od prehlásenia viny, nemôže byť takéto prehlásenie použité proti obvinenému ako priznanie viny v inom ďalšom trestnom alebo civilnom konaní.⁴

2.2 Česká republika

Koncepcia českej normatívnej úpravy je zaujímavá z dôvodu existencie veľmi blízkych východísk pre jej kreovanie, a to tak historických, ako aj spoločensko-ekonomických. V tejto súvislosti je potrebné jednoznačne konštatovať, že ak našu koncepciu s českou koncepciou rozhodnutí spája spoločná cesta, ktorou sme sa v minulosti uberali, tak cieľ, ku ktorému sme sa na Slovensku dopracovali je podstatne odlišný.

České trestné právo procesné *de lege lata* pod pojem odklon radí predovšetkým:

- trestný rozkaz,
- podmienené zastavenie trestného stíhania,
- narovnanie.

Normatívnu úpravu inštitútov trestného rozkazu a podmieneného zastavenia trestného stíhania obsiahnutá v českom Trestnom poriadku nevykazuje zásadné rozdiely oproti ich normatívnej úprave obsiahnutej v našom Trestnom poriadku. Za zmienku, hľadám, stojí skutočnosť, že v období do 31. 12. 2001 v prípade inštitútu narovnania o jeho schválení v prípravnom konaní rozhodoval súd na návrh štátneho zástupcu. Po uvedenom termíne o schválení narovnania, tak ako to je aj v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania, v prípravnom konaní rozhoduje štátny zástupca.

Inštitút narovnania možno z hľadiska jeho normatívnych podmienok, ako aj dôsledkov pre dotknuté subjekty prirovnať k inštitútu zmieri, ktorý je upravený v našom Trestnom poriadku.

⁴ MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, J. – ŠÁMAL, P.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 755 s.

Uvedené inštitúty, ktoré majú charakter odklonov nie sú v českom Trestnom poriadku koncipované ako nárokovateľné, t. z., že obvinený ani poškodený nemajú právny nárok domáhať sa takéhoto rozhodnutia.

2.3 Rakúsko

Rakúska normatívna úprava rozhodnutí v trestnom konaní, osobitne úprava odklonov od štandardného trestného konania je pre koncepciu odklonov v našom Trestnom poriadku *de lege ferenda* v mnohých smeroch inšpiratívna. Uvedené platí o to viac, že legislatívnemu spracovaniu tejto problematiky v Rakúsku, na rozdiel od nás, predchádzala dlhoročná kvalifikovaná odborná diskusia, veľmi rozsiahla komparatistika rôznych zahraničných úprav a experimentálne overovanie niektorých alternatívnych prístupov k riešeniu trestných vecí v oblasti trestného súdnictva nad mládežou.

Výsledkom týchto legislatívnych prác bolo prijatie nového rakúskeho spolkového zákona č. 55 BGBl z roku 1999.⁵

Rakúsky Trestný poriadok rozoznáva nasledovné *formy odklonov* od štandardného trestného stíhania:

- *odstúpenie od stíhania trestnej činnosti štátnym zástupcom alebo zastavenie trestného stíhania súdom:*
 - a) *po zaplatení peňažnej čiastky* (§ 90c rakúskeho Trestného poriadku),
 - b) *po vykonaní všeobecne prospešných prác* (§ 90d rakúskeho Trestného poriadku),
 - c) *po splnení podmienok probačnej doby* (§ 90f rakúskeho Trestného poriadku),
 - d) *mimosúdne narovnanie* (§ 90g rakúskeho Trestného poriadku).

Ad a): Predpokladom tejto formy odklonu je zaplatenie peňažnej čiastky v prospech štátu, ktorá v zmysle § 90c rakúskeho Trestného poriadku nesmie prekročiť čiastku zodpovedajúcu peňažnému trestu vo výške 180 denných pokút navýšenú v prípade odsúdenia o čiastku náhrady nákladov trestného konania (§ 389 ods. 2, 3, § 391 ods. 1 rakúskeho Trestného poriadku).

Ak dospeje štátny zástupca k záveru, a to už aj pred vznesením obvinenia podozrivému, že v danom prípade je namieste využitie tejto formy odklonu,

⁵ K problematike odbornej diskusie na tému odklonov v rakúskom trestnom práve procesnom, porov.: BURGSTALLER, M.: Aktuelle Wandlungen im Grundvestäsdnis des Strafrechts. JBI, 1996. 362 s. MOOS, P.: Der Aussergerichtliche tatusgleich für Erwachsene a/s strafrechtlicher Sanktionersatz. VBI, 1997. 337 s. SCHROLL, V.: Diversion als Ausdruck eines Paradigmenwechsels der Strafrechtsdogmatik. Wien, 1997.

oznámí podozrivému, že sa voči nemu pripravuje vedenie trestného stíhania za určitý trestný čin, avšak k tomuto konaniu by nedošlo, pokiaľ by uhradil stanovenú peňažnú čiastku a prípadne napravil spôsobenú škodu. V prípade, že podozrivému už medzičasom bolo vznesené obvinenie, môže zaplatenie peňažnej čiastky viesť k tomu, že štátny zástupca odstúpi od pokračovania v trestnom stíhaní, resp. súd zastaví trestné stíhanie. Zaplatenie peňažnej čiastky má v podstate rovnaký efekt ako úhrada peňažného trestu.

Po zaplatení peňažnej čiastky a prípadne nápravy škody štátny zástupca alebo sudca, nezačne trestné stíhanie, alebo v prípade, že už bolo začaté trestné stíhanie, odstúpi od pokračovania v ňom alebo ho zastaví, ak sa neukáže dodatočne potreba stíhanie začať alebo v ňom pokračovať podľa § 90h rakúskeho Trestného poriadku.

Ad b): Predpokladom tejto formy odklonu je vykonanie všeobecne prospešných prác. Rozhodnutie v tejto forme odklonu má *dve fázy*. V *prvej fáze* štátny zástupca alebo sudca vyzve podozrivého alebo obvineného, aby výslovné vyhlásil, že je ochotný po stanovení doby, najviac však 6 mesiacov, vykonávať bezplatne všeobecne prospešné práce. *Druhá fáza* rozhodovania nasleduje až potom, čo obvinený, resp. podozrivý explicitne prehlásil, že súhlasí s výkonom všeobecne prospešných prác.

Následne štátny zástupca, resp. sudca rozhodne o odstúpení od trestného stíhania, resp. o jeho zastavení. Vykonanie všeobecne prospešných prác, prípadne odstránenie následkov trestného činu sú teda predpokladom toho, aby štátny zástupca, resp. sudca rozhodol niektorým z naznačených spôsobov.

Osobitne je potrebné zdôrazniť, že súd aj štátny zástupca sú povinní zaoberať sa v každej veci podmienkami na využitie odklonov a v prípade, že sú splnené, musia tento postup využiť. Uvedené znamená, že uvedené spôsoby alternatívneho riešenia trestných vecí sú obligatórne a zo strany podozrivého, obvineného či poškodeného, nárokovateľné, na rozdiel od našej úpravy, keď alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí majú iba fakultatívny charakter. Pre prípad, ak by štátny zástupca, resp. sudca nerespektoval zákonný imperatív na využitie odklonov, rakúsky trestný poriadok v ust. § 211 a § 288 priznáva právo odvolacieho súdu v rámci konania o opravných prostriedkoch zrušiť napadnuté rozhodnutie a vec vrátiť príslušnému súdu a nariadiť mu, aby postupoval podľa IXa hlavy v alternatívnom riešení predmetnej trestnej veci.

3. KONKURENCIA PROCESNÝCH ALTERNATÍV (INTERPRETAČNÉ A APLIKAČNÉ PROBLÉMY A NÁČRT ICH MOŽNÝCH RIEŠENÍ)

Procesné alternatívy, a to vo forme odklonných rozhodnutí v trestnom konaní, tvoria základný pilier restoratívnej justície.

Cieľom restoratívnej justície vrátane procesných alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, je v konečnom dôsledku alternatívne potrestanie páchatela trestného činu, predovšetkým trestom bez odňatia slobody.

Osobitne v súvislosti s procesnými alternatívami sa žiada pripomenúť, že podstatou a zmyslom procesných alternatív je napomôcť k spravodlivému, avšak zároveň k rýchlemu riešeniu trestných vecí, ktorý by zohľadňoval záujmy všetkých subjektov dotknutých trestných činov, dosiahnutý špecifickým procesným postupom bez konania formálne náročného a komplikovaného hlavného pojednávania. V konečnom dôsledku teda možno konštatovať, že jednotlivé procesné alternatívy (odklony) riešenia trestných vecí, znamenajú posilnenie procesných práv poškodeného, ktorý s vysporiadaním svojho nároku nemusí čakať na skončenie trestného stíhania, prípadne sa spoliehať na záhlavé súdne vymáhanie nároku na náhradu škody.

Medzi hlavné dôvody, ktoré viedli k rozšíreniu alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, patrí:

- snaha individualizovať trestný postih,
- pozitívne motivovať páchatela trestných činov,
- aktívne zapojiť do riešenia trestných vecí osoby poškodené trestnou činnosťou,
- riešiť preťaženie súdov a OČTK, znížiť ekonomickú náročnosť trestného konania
- v konečnom dôsledku nájsť účinné formy prevencie kriminality.

To všetko pri zachovaní vysokých nárokov na vecnú správnosť a spravodlivosť rozhodovania.

To znamená, že pri zavádzaní jednotlivých foriem procesných alternatív do trestného konania je dôležitý balanc – vyváženie celospoločenského záujmu na strane jednej a individuálneho záujmu dotknutých subjektov na strane druhej.

Jednoducho reštitúcia narušených spoločenských vzťahov spáchaných trestným činom, je natoľko efektívna, nakoľko sú uspokojené oprávnené záujmy všetkých dotknutých subjektov trestného konania.

V tejto súvislosti zákonodarca pre dotknuté procesné subjekty (trestného konania, poskytuje pomerne široký okruh elektorát procesných alternatív – rozhodnutí odklonného charakteru, ktoré sú objektívne spôsobilé naplniť deklarovaný cieľ a účel sledovaný restoratívnou justíciou.

Samozrejme, zákonodarca pri kreovaní normatívnych podmienok, za splnenia ktorých možno uplatniť konkrétnu formu procesnej alternatívy, sledoval tak generálny cieľ, ktorý je spoločný pre všetky procesné alternatívy, o ktorom som sa už v úvode zmieňoval, ako aj individuálny – konkrétny účel, ktorý je vlastný tomu-ktorému procesnému rozhodnutiu a ktorý adresne poskytuje dotknutým procesným subjektom konkrétne procesné benefity.

Primárne medzi procesné alternatívy, teda medzi tzv. odklony v trestnom konaní radíme: zmier, podmienené zastavenie trestného stíhania (PZTS), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (PZTSSO), dohoda o vine a treste a sekundárne tu radíme aj trestný rozkaz.

Samozrejme, odlišnosti medzi jednotlivými procesnými alternatívami identifikujeme už pri prezumpovanej miere participácie – ingerencie jednotlivých dotknutých procesných subjektov. Kým pri inštitúte zmieru zákonodarca uplatnenie tejto formy procesnej alternatívy ponecháva na iniciatíve a autonómnej vôli dotknutých procesných subjektov (konkrétne na vôli obvineného a poškodeného), pričom prokurátorovi tu skôr svedčí status supervízora, ktorého úlohou je kontrasignovať uzatvorenú dohodu o zmierni, potom pri inštitúte PZOS, resp. PZTSSO zákonodarca favorizuje prokurátora na úkor ostatných dotknutých procesných subjektov, osobitne obvineného, pričom ingerencia obvineného pri tomto rozhodnutí sa predpokladá vo forme podania podnetu (teda iniciovania) takéhoto procesného rozhodnutia, ktoré však nie je kreované ako procesné právo obvineného. Navyše pri PZTSSO sa obvinený dostáva do stavu tzv. procesnej podriadenosti a závislosti na prokurátorovi. Pri inštitúte dohody o vine a treste procesný mechanizmus je nastavený obdobným spôsobom, ako je to, v prípade zmieru, avšak status supervízora, a teda kontrasignáciu uzavretej dohody o vine a treste zákonodarca zveruje do rúk príslušného súdu.

Zároveň v súvislosti so zmieňovanými procesnými alternatívami sa žiada poznamenať a pripomenúť, že jednotlivé procesné alternatívy poskytujú dotknutým procesným subjektom, rôznu mieru právnej istoty. V prípade zmieru a v zásade dohody o vine a treste (zákonodarca v prípade PZTS, či PZTSSO), miera poskytovanej právnej istoty pre obvineného, sa odvíja od spôsobu, akým sa tento bude správať v priebehu stanovenej skúšobnej doby.

Zároveň možno teda konštatovať, že medzi jednotlivými procesnými alternatívami existuje celkom prirodzená a faktická konkurencia, ktorá však nenadobúda charakter antagonistickej konkurencie. V dôsledku uvedeného, v konkrétnom prípade môže nastať procesná situácia, keď do úvahy prichádza uplatnenie viacerých procesných alternatív. Osobitne táto situácia sa stáva aktuálnou v prípade konkurencie medzi zmierom a PZTS.

V tejto súvislosti vyvstáva absolútne legitímna otázka:

- či rozhodnutie – voľba konkrétnej procesnej alternatívy je vecou autonómnej úvahy dozorového prokurátora,
- či súdu alebo do voľby – rozhodovania o uplatnení konkrétnej procesnej alternatívy môže ingerovať obvinený,
- či poškodený, ak áno, akým spôsobom, za splnenia akých procesných podmienok,
- či prípadný prejav jeho výberu – voľby nadobúda charakter procesného práva, ktorému by v takomto prípade korešpondovala procesná povinnosť prokurátora,
- či súdu rešpektovať jeho voľbu.

V prípade, že sa prokurátor rozhodne určitú trestnú vec vybaviť uplatnením procesných alternatív, vyvstáva otázka, či existujú nejaké procesné pravidlá, ktorými sa tento musí riadiť pri výbere konkrétnej procesnej alternatívy.

Trestnoprocesná jurisprudencia sa zhoduje v tom, že súčasná koncepcia procesných alternatív v trestnom konaní nepriznáva tak poškodenému, ako aj obvinenému právny nárok domáhať sa rozhodnutia o odklonoch, aj keď mu prizná právo podať návrh na vybavenie veci takýmto spôsobom, teda iniciovať vydanie odklonného rozhodnutia. Inak povedané, odklonné rozhodnutia nie sú nárokovateľné.

Doterajšie poznatky a skúsenosti aplikačnej praxe avizujú nejednotnosť v prístupe a posudzovaní možností vybaviť vec alternatívnym spôsobom rozhodnutia. Jednoducho v súčasnosti nemožno spoľahlivo a objektívne ustáliť prečo prokurátor v prípade jedného obvineného, napriek tomu, že boli splnené všetky normatívne podmienky pre alternatívne vybavenie veci, nevyhovie návrhu podnetu obvineného na takéto rozhodnutie a v prípade iného obvineného takémuto návrhu vyhovie. Nieкто by možno povedal, že tak to v živote chodí. To je síce pravda, ale takáto odpoveď neposkytuje adekvátnu odpoveď ani riešenie nastoleného interpretačného a aplikačného problému.

Som toho názoru, že jedným z dôvodov takéhoto nekonzistentného prístupu prokurátora je absencia adekvátneho kontrolného mechanizmu ich rozhodovania o tom, či určitú vec vybaví alternatívnym spôsobom.

Uvedené bez výnimky platí aj vo vzťahu k úvahám prokurátora, pri reálnej konkurencii viacerých do úvahy prichádzajúcich procesných alternatív – rozhodnutí odklonného charakteru.

V uvedených prípadoch je absolútne namieste výhrada obvinených, že takýto prístup prokurátora k uplatňovaniu jednotlivých procesných alternatív je v rozpore so zásadou rovnosti občanov, deklarovanou v čl. 12 ods. 1, 2 Ústavy SR, ktorej cieľom je poskytnúť ochranu občanom proti diskriminácii zo strany orgánov verejnej moci, ale rovnako tak v rozpore s princípom právnej istoty, ktorý zakladá predvídateľnosť správania orgánov verejnej moci pri aplikácii právnych noriem, tak ako to v konečnom dôsledku judikoval aj ÚS vo svojom náleze PL. ÚS 15/1998; PL ÚS 8/04.

De lege lata som toho názoru, že v prípade reálnej konkurencie viacerých do úvahy prichádzajúcich procesných alternatív, je prokurátor povinný (pokiaľ sa rozhodne využiť procesné alternatívy) zvoliť – uplatniť takúto procesnú alternatívu, ktorá je pre obvineného najpriaznivejšia, pretože len takáto interpretácia a aplikácia procesných alternatív korešponduje podstate a účelu sledovaného restoratívnu justíciou a zároveň vyjadruje podstatu a účel sledovaný trestným právom ako prostriedku ultima ratio. Jednoducho v takýchto procesných situáciách je potrebné uplatniť ústavne konformný výklad zákona.

De lege ferenda by bolo namieste priznať oprávneným subjektom právny nárok domáhať sa „odklonných“ rozhodnutí za splnenie normatívnych podmienok ustanovených pre jednotlivé druhy „odklonných“ rozhodnutí s tým, že tomuto právnemu nároku oprávnených subjektov musí korešpondovať právna povinnosť prokurátora o tomto nároku, a to aj negatívne.

Prokurátor v tejto súvislosti by bol povinný svoje rozhodnutie riadne odôvodniť s tým, že v záujme zabezpečenia kontroly správnosti a zákonnosti takéhoto rozhodnutia by sa oprávneným subjektom priznalo právo podať opravný prostriedok – sťažnosť, o ktorom by rozhodoval v prípravnom konaní sudca pre PK v zákonom ustanovenej lehote.

Navrhovaný spôsob riešenia nastolených aplikačných problémov vytvára objektívny korektív subjektívnym úvahám prokurátora pri rozhodovaní o aplikácii alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, čím sa vytvára priestor pre nastolenie stavu právnej rovnováhy medzi oprávnenými záujmami trestným činom dotknutých osôb a celospoločenskými záujmami deklarovanými predovšetkým v ust. § 1 TP, ako záujem na náležitom zistení všetkých trestných činov a spravodlivom potrestaní ich páchatelov.

Literatúra

1. BURGSTALLER, M.: Aktuelle Wandlungen im Grundvestäsdnis des Strafrechts. JBI, 1996.
2. KLÁTIK, J.: Uplatnenie práva na náhradu škody pri rozhodovaní o odklonoch v trestnom konaní. In.: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Trnava. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-807502-104-5.
3. LORTIC, S. – POLANSKI, M. – SOTOLÁŘ, A. a kol.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 59. Praha: 2000.
4. MOOS, P.: Der Aussergerichtliche tatusgleich für Erwachsene a/s strafrechtlicher Sanktionersatz. VBI, 1997.
5. MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, J. – ŠÁMAL, P.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003.
6. ROMŽA, S.: Konceptia prípravného konania, Brno: Tribun EU, 2010. ISBN: 978-80-7399-924-7.
7. SCHROLL, V.: Diversion als Ausdruck eines Paradigmenwechsels der Strafrechtsdogmatik, Wien. 1997.
8. SOTOLÁŘ, A. – PÚRÝ, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, Praha: C. H. Beck, 2000.
9. STRĚMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In.: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Trnava. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-807502-104-5.
10. ŠIMOVČEK, I.: Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo procesné. In.: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Trnava. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-807502-104-5.
11. ZÁHORA, J.: Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí. In.: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Trnava. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-807502-104-5.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Právnická fakulta

Katedra trestného práva

Kováčska ul. č. 26

041 80 Košice

Slovensko

E-mail: sergej.romza@upjs.sk

NÁSTROJE RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE V APLIKAČNEJ PRAXI SR – VÝVOJOVÉ TRENDY A POSTREHY

Restorative justice tools in the application practice of the Slovak Republic – developmental trends and remarks

Darina Mašľanyová – Štefan Zeman

Abstrakt: Autori sa v príspevku najprv stručne zamýšľajú nad niektorými aktuálnymi trendmi v trestnej justícii vo všeobecnosti. V druhej kapitole detailne rozoberajú aplikáciu alternatívnych procesných postupov v podmienkach Slovenskej republiky počnúc rekodifikáciou trestných kódexov v roku 2006 až po súčasnosť a poskytujú rozsiahle komentáre k existujúcim trendom. V tretej kapitole sledujú ukladanie alternatívnych trestov v praxi našich súdov, pričom svoje postrehy obohacujú početnými grafmi a tabuľkami. V závere práce napokon navrhujú niektoré procesné zmeny v rámci úvah de lege ferenda.

Kľúčové slová: alternatívne riešenie trestných vecí, odklon, ukladanie alternatívnych trestov, návrhy de lege ferenda

Abstract: The authors first briefly mention some recent trends in criminal justice in general. In the second chapter, authors deals in detail with the application of diversions in criminal law procedures of the Slovak Republic, from the recodification of the penal codes in 2006 to the present, and gives to readers extensive comments on the existing trends. In the third chapter, they are focused on alternative penalties, how are they used by Slovakian criminal courts. They outlines the development of the application of diversions and alternative punishments in the Slovak Republic through extensive tables, charts and comments. At the end of the work they propose some procedural changes de lege ferenda.

Key words: alternative solution of criminal cases, diversions, alternative punishments, proposals de lege ferenda

1. ÚVODOM K AKTUÁLNYM TRENDOM V TRESTNEJ JUSTÍCII

Jedným z aktuálnych trendov moderného trestného práva je snaha o racionalizáciu justície, s cieľom odľahčiť súdy a zároveň prispieť ku skráteniu doby trestného konania a zníženiu jeho finančnej náročnosti. Súčasne dochádza k prehodnocovaniu paušálneho ukladania trestu odňatia slobody, ktorý bol dlhú dobu výhradným a privilegovaným trestným prostriedkom a chrbtovou kosťou trestných systémov. V literatúre sa v poslednom období pomerne často možno stretnúť s názorom, že trest odňatia slobody prežíva akúsi krízu,¹ pokazuje sa na jeho neefektívnosť, a to nielen z pohľadu nápravy páchatela, ale taktiež z hľadiska jeho finančnej náročnosti pre štát.² Trest odňatia slobody, hoci na jednej strane viac-menej plní ochrannú a represívnu funkciu trestu, na strane druhej vykazuje veľmi malý výchovný účinok, osobitne pokiaľ ide o krátkodobé tresty odňatia slobody, ktoré neposkytujú dostatok času k prevýchove páchatela. Naproti tomu sú tu početné negatíva, ktoré je pri ukladaní tohto trestu potrebné zakaždým zohľadniť (osobitne pri menej závažných trestných činoch a pri mladistvých), ako napr. prizonizácia a s tým súvisiaca kriminálna nákaza, ako aj stigmatizácia puncom kriminálnika, ktorá funguje ako prekážka pri sociálnej reintegrácii páchatela, či deštrukcia pozitívnych väzieb s rodinou, priateľmi a domácim prostredím, nedostatočné zohľadnenie poškodeného a podobne.³ Aj vzhľadom na už uvedené možno konštatovať, že vo viacerých vyspelých krajinách sa zdá byť tradičná retributívna trestná politika⁴ v slepej uličke a nie je schopná zabrániť rastu kriminality, ani riešiť s tým spojené kumulujúce sa problémy, akými sú enormná preťaženosť súdov, nízka účinnosť trestov a recidíva, naplnenosť väzníc atď.⁵

¹ Napr. ROZUM, J.: Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 11 s.

² Priame náklady štátu na jedného väzňa predstavujú v SR ročne vyše 13 500 €. Dostupné na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1738>, cit. 23. 4. 2017.

³ ČERNÍKOVÁ, V.: Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 130 s.

⁴ Tzv. odplatná spravodlivosť, ktorá považuje trest za prirodzený dôsledok kriminálneho konania, zakladá si na formálnom riešení problému a zdôrazňuje hierarchický vzťah štát, resp. spoločnosť ako poškodený verzus páchatel trestného činu.

⁵ K tomu pozri napr. ZEMAN, Š.: Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternatívnych trestov v Slovenskej republike. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 7–8. 177 s.

Tieto vyvstávajúce problémy, s ktorými bojuje aj naša spoločnosť, dávajú tak priestor pre hľadanie nových foriem trestnej spravodlivosti. Jednou z takých je myšlienka tzv. restoratívnej justície,⁶ s ktorou postupným presadzovaním súvisia početné zmeny dovtedy zaužívaných trestných politík štátov vrátane Slovenskej republiky. Tu možno spomenúť zavádzanie alternatívnych procesných postupov prostredníctvom tzv. odklonov v trestnom konaní, bez nutnosti viesť procesne, dôkazne a časovo náročné konanie pre súdom, v hmotnoprávnej oblasti umožnenie hmotnoprávnych podmienok pre ukladanie alternatívnych trestov ako opciu k trestu odňatia slobody, resp. vytváranie podmienok na tzv. alternatívy k potrestaniu, ktoré môžu zabezpečiť nápravu páchatela aj bez uloženia trestu odňatia slobody, posilňujúc tak zásadu pomocnej úlohy trestnej represie.

Považujeme však za potrebné opakovane zdôrazniť, že existencia takýchto prístupov sama osebe ešte nezaručí, že alternatívne opatrenia, či už hmotnoprávnej alebo procesnej povahy, budú skutočne plniť svoj účel. Pristúpiť totiž musí aj efektívna aplikácia jednotlivých opatrení v praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov, a to s ohľadom na všetky okolnosti prípadu, t. j. vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a jeho následky, na motívy a osobnosť páchatela, jeho správanie pred, počas a po spáchaní činu, na perspektívu jeho budúceho osobného rozvoja, ako aj vzhľadom na oprávnené záujmy poškodených a v neposlednom rade aj na záujem samotnej spoločnosti.

Napokon je potrebné dodať, že hoci restoratívna justícia predstavuje nový a veľmi sľubný spôsob nazerania na riešenie spoločenských konfliktov plynúcich z páchania trestnej činnosti, myšlienka, že by jej nástup odstránil všetky súčasné kriminologické problémy je úplne scestná. Hoci moderné trendy naznačujú, že klasickú represiu trestného práva je namieste uplatňovať iba za predpokladu, ak sa nedá zvoliť iný vhodnejší spôsob riešenia veci, aj vtedy je potrebné ju aplikovať len v nevyhnutnej miere,⁷ predsa len restoratívny a retributívny spôsob vedenia trestnej politiky nie je možné klásť do kontrastu s cie-

⁶ K charakteristike restoratívnej justície pozri napr. ZEMAN, Š.: Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2015, č. 9. s. 27–37.

⁷ K tomu pozri napr. KURÝ, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 15–40.

lom určiť, ktorý je lepší a ktorý horší.⁸ Nech bude totiž miera uplatňovania restoratívnych princípov akokoľvek rozsiahla, vždy tu bude existovať určitý okruh trestných vecí, ktoré bude nevyhnutné riešiť nie alternatívne, ale jednoznačne postupmi retributívnej justície. Restoratívna a retributívna koncepcia sú preto akoby dve strany plúc, ktoré sú plne funkčné, len keď dobre spolupracujú pre dobro celého organizmu. Mnoho propagátorov restoratívnych prístupov prichádza preto k záveru, že ideálny trestný systém by mal do seba zakomponovať to najlepšie z oboch.⁹ My s nimi nemôžeme nesúhlasiť.

2. VÝVOJ APLIKÁCIE ODKLONOV Z POHLADU ŠTATISTÍK A APLIKAČNEJ PRAXE V SR 2006 – 2016

Tabuľka č. 1: Spôsobý ukončenia trestných stíhaní osôb a vývoj aplikovania odklonov v SR

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ukončené TS osôb	46 491	51 579	51 029	53 413	53 557	52 010
Obžalovaných osôb	27 523 (59,2 %)	29 926 (58 %)	30 070 (58,9 %)	32 266 (60,4 %)	30 920 (57,7 %)	30 452 (58,5%)
Podmienečné zastavenie prokurátorom	5 200 (11,2 %)	5 165 (10 %)	4 452 (8,7 %)	4 241 (7,9 %)	4 277 (8 %)	4 180 (8 %)
Zmier prokurátorom	583 (1,25 %)	1 130 (2,2 %)	971 (1,9 %)	1010 (1,9 %)	991 (1,9 %)	1 117 (2,2 %)
Dohoda o vine a treste prokurátorom	2 916 (6,3 %)	5 328 (10,3 %)	6 039 (11,8 %)	7 100 (13,3 %)	7 619 (14,2 %)	8 022 (15,4%)
<u>Uvedené odklony celkom</u>	8 699 (18,7 %)	11 623 (22,5%)	11 462 (22,5 %)	12 351 (23 %)	12 887 (24 %)	13 319 (25 %)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2011

⁸ BRUNK, C.: Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment. In: HADLEY, M. (ed.): The Spiritual Roots of Restorative Justice. New York: State University of New York Press, 2001.

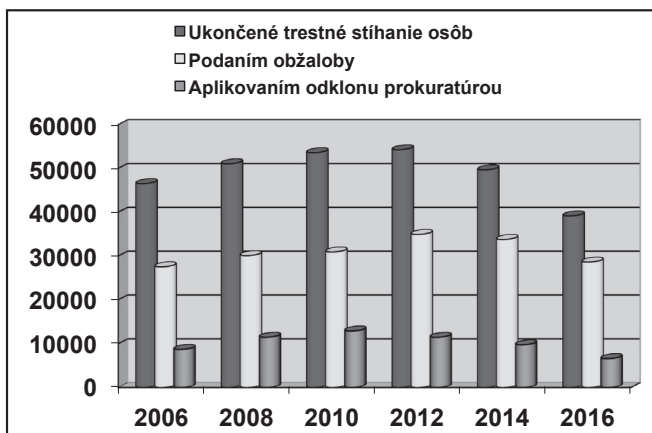
⁹ AERTSEN, I. – BEYENS, K.: Restorative Justice and the Morality of Law: a Reply to Brochu. In: CLEAS, E. – FOQUÉ, R. – PETERS, T. (eds.): Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005. s. 106–107.

Tabuľka č. 2: Spôsoby ukončenia trestných stíhaní osôb a vývoj aplikovania odklonov v SR

	2012	2013	2014	2015	2016
Ukončené TS osôb	54 223	53 899	49 644	43 772	39 139
Obžalovaných osôb	34 909 (64,3 %)	35 328 (65,5 %)	33 759 (68 %)	31 932 (72,9 %)	28 612 (73 %)
Podmienečné zastavenie prokurátorom	2 898 (5,3 %)	2 935 (5,4 %)	2 255 (4,5 %)	1 764 (4 %)	1 485 (3,8 %)
Zmier prokurátorom	779 (1,4 %)	848 (1,6 %)	634 (1,3 %)	586 (1,3 %)	469 (1,2 %)
Dohoda o vine a treste prokurátorom	8 471 (15,6 %)	8 091 (15 %)	6 850 (13,8 %)	4 878 (11,1 %)	4 639 (11,9 %)
Uvedené odklony celkom	11 448 (21 %)	11 874 (22 %)	9 739 (19,6 %)	7 228 (16,5 %)	6 593 (16,8 %)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2012 – 2016

Graf č. 1: Pomer a dynamika odklonov na ukončených trestných stíhaniach osôb v SR

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006–2016

K tabuľkám č. 1 a č. 2, resp. grafu č. 1:

V uvedených tabuľkách a grafe možno názorne sledovať, ako sa vyvíjal od rekodifikácie trestných kódexov v SR počet ukončených trestných stíhaní osôb, resp. akým spôsobom sa trestné veci ukončovali z procesného hľadiska na prokuratúrach. V tejto súvislosti však považujeme za dôležité uviesť, že pri sledovaní vývojových trendov nie sú ani tak dôležité absolútne čísla, ktoré sú do veľkej miery závislé od celkovej poznanej kriminality, ako skôr údaje uvádzané v percentách, pretože práve tie demonštrujú rastúci či klesajúci pomer zastúpenia odklonov a iných sledovaných údajov na celkovom počte ukončených stíhaní osôb prokuratúrou. Z uvedených štatistík je potrebné poukázať na viacero zaujímavých faktov a vývojových trendov.

V prvom rade možno všeobecne konštatovať, že v sledovanom období od rekodifikácie trestného práva v SR až po súčasnosť, t. j. od roku 2006 až po zatiaľ posledný štatisticky spracovaný rok 2016, bolo niektorým z uvedených odklonov ukončených dokopy v priemere približne 21 % trestných stíhaní, čiže približne každé piata trestná vec.

Avšak z hľadiska celkových čísel, ako aj pomeru ukončenia trestných stíhaní aplikovaním odklonu možno pozorovať dve vývojové línie.

Tá prvá začína rekodifikáciou od roku 2006 a končí rokom 2011, pričom je pre ňu príznačný nárast významu odklonov, ktoré v praxi prokuratúr SR získavajú stále väčší aplikačný ohlas. Druhá vývojová etapa začína rokom 2012 a trvá až po súčasnosť a možno ju charakterizovať naopak pomerne výrazným ústupom využívania odklonov, takpovediac, v prospech ukončovania trestných stíhaní podaním obžaloby a postavením obžalovaného pred súd. Od roku 2006, keď sa sledovanými odklonmi skončilo takmer 19 % trestných stíhaní osôb, tento pomer každoročne stúpala, až kým v roku 2011 kulminoval na 25 % pomere, t. j. odklonom skončila na prokuratúre každá 4. trestná vec. V tejto prvej etape vývoja tak šlo o nárast podielu odklonov na celkovom ukončení trestných stíhaní o vyše 33 %, v absolútnych číslach o vyše 53 % (r. 2006 – 8 699 odklonov; r. 2011 – 13 319 odklonov). Obzvlášť silnela aplikácia inštitútu dohody o vine a treste, ktorý zaznamenal skok v celkových číslach o vyše 175 % (r. 2006 – 2 916 dohôd; r. 2011 – 8 022 dohôd).

Avšak počnúc rokom 2012 podiel skončenia trestných stíhaní osôb aplikovaním odklonu zaznamenáva pomerne významný ústup, pričom v roku 2016 skončilo na prokuratúre odklonom len necelých 17 % trestných stíhaní, t. j. len asi každá 6. trestná vec. To znamená, že v porovnaní s rokom 2011, keď podiel odklonov na celkovom ukončení trestných stíhaní kulminoval, v roku

2016 došlo k poklesu podielu odklonov až o takmer 49 %, v absolútnych číslach dokonca o vyše 100 % (r. 2011 – 13 319 odklonov; r. 2016 – 6 593 odklonov). Inak povedané, v uvedených dvoch etapách nastali úplne protichodné vývojové tendencie, ktoré majú za následok, že prokuratúra využíva v súčasnosti odklony o polovicu menej, ako to bolo na konci prvej uvedenej etapy, t. j. v roku 2011.

Ďalším významným faktom, na ktorý chceme upozorniť, je značný nárast podielu ukončenia trestných stíhaní podaním obžaloby prokurátorom. Od rekodifikácie ide o nárast tohto podielu o vyše 23 % (r. 2006 – 59,2 % trestných stíhaní ukončených podaním obžaloby; r. 2016 – 73 % prípadov). Možno teda konštatovať, že stále viac vecí je zo strany prokuratúry ukončených podaním obžaloby a postavením páchatela pred súd, na úkor alternatívneho riešenia a že tento pomer od roku 2012 neustále narastá.

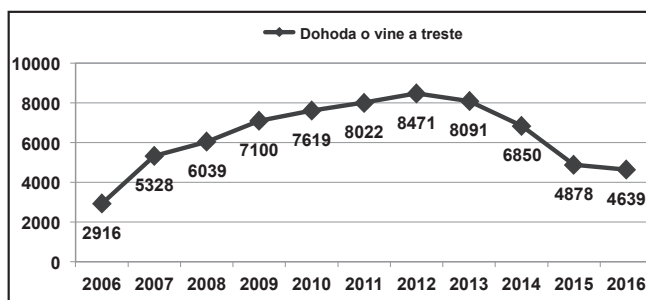
Vzhľadom na to, že sa pri rekodifikácii počítalo s tým, že prostredníctvom odklonov sa vyrieši až 80 % trestných vecí,¹⁰ dnes po vyše 10 rokoch od zavedenia právnej úpravy odklonov v súčasnej podobe vidíme, že sa nesplnili očakávané predpoklady, ktoré boli, zrejme, až príliš ambiciózne. To však nič nemení na fakte, že ak sa odklonmi v súčasnosti končí len každé šieste trestné konanie, nemožno to hodnotiť ako pozitívny trend (r. 2016).¹¹

¹⁰ K tomu pozri KLÁTIK, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 3. 28 s.

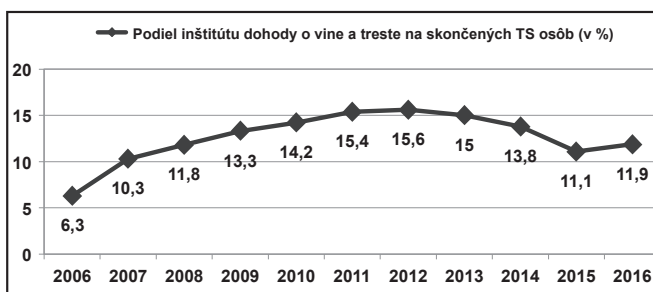
¹¹ Trendy sú negatívne aj pri aplikácii odklonov v trestných konaniach proti mladistvým, kde takisto dochádza k čoraz výraznejšiemu prepadu ich využívania. Možno konštatovať, že kým do roku 2011 sa v prípadoch mladistvých končilo odklonom takmer 40 % trestných stíhaní, dnes je to len 27 %, čiže len takmer každý štvrtý prípad. K tomu pozri bližšie ZEMAN, Š.: Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistík a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. In: Trestněprávní revue, 2016, č. 6. s. 136–144.

2.1 Aplikácia inštitútu dohody o vine a treste

Graf č. 2: Dynamika aplikovania inštitútu dohody o vine a treste prokuratúrou v SR

Graf č. 3: Percentuálny podiel inštitútu dohody o vine a treste na skončených TS osôb

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2016

Ku grafu č. 2 a č. 3:

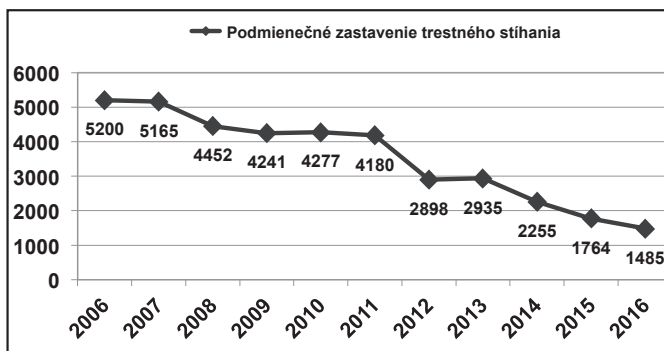
Je všeobecne známym faktom, že najčastejšie aplikovaným odklonom je v podmienkach SR inštitút dohody o vine a treste (§ 232 až 233 TP), ktorým sa od rekodifikácie ukončilo necelých 13 % trestných stíhaní osôb (pri mladistvých 18 %). Najviac uzavretých dohôd v absolútnych číslach bolo v roku 2012 (v 8 471 prípadoch) a v tomto roku bol zaznamenaný aj najvyšší podiel ukončenia trestných stíhaní prostredníctvom dohody o vine a treste, ktorý kulmi-

noval na hodnote 15,6 %, čiže približne každé 6. – 7. stíhanie bolo ukončené predmetným odklonom.

Trend ústupu aplikovania odklonov je však zjavný aj v tomto prípade. Len za uplynulých 5 rokov ide o pokles využívania tohto inštitútu v absolútnych číslach o vyše 45 % (r. 2012 – 8 471 dohôd o vine a treste; r. 2016 – 4 639 dohôd) a z hľadiska podielu dohôd na ukončených trestných stíhaniach osôb je to pokles o vyše 31 % (r. 2012 – 15,6 % trestných stíhaní ukončených dohodou o vine a treste; r. 2016 – 11,9 %). Možno konštatovať, že v súčasnosti sa aplikuje predmetný odklon asi ako pri jeho zavedení po rekodifikácii.¹²

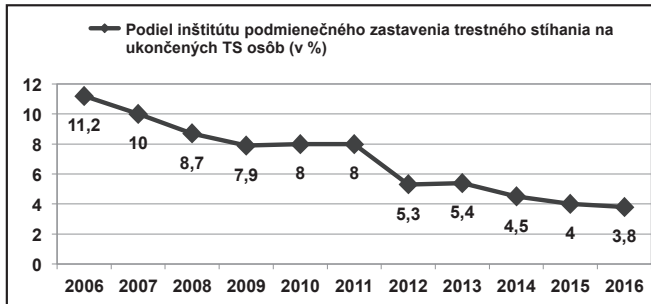
2.2 Aplikácia podmienčného zastavenie trestného stíhania

Graf č. 4: Dynamika aplikovania inštitútu podmienčného zastavenia trestného stíhania

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2016

¹² Zo štatistik GP SR vyplýva, že sudy schvaľujú dlhodobo približne 85 % uzavretých dohôd.

Graf č. 5: *Percentuálny podiel inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania na skončených TS osôb*

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2016

Ku grafu č. 4 a č. 5:

Ako to vyplýva zo štatistík Generálnej prokuratúry SR, dlhodobo druhým najčastejšie aplikovaným odklonom v prípravnom konaní je podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 až 217 TP), ktorým sa od rekodifikácie ukončilo necelých 7 % trestných stíhaní osôb (pri mladistvých 10 % TS).

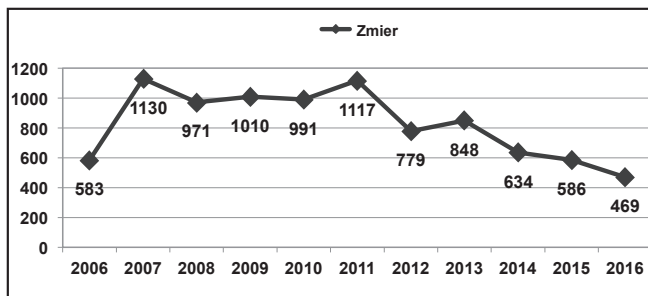
Tento inštitút však zaznamenáva od rekodifikácie každoročný postupný prepád jeho aplikovania a v roku 2016 dosiahol historické minimum tak v absolútnych číslach (r. 2006 – 5 200 podmienených zastavení TS; r. 2016 – 1 485), ako aj v percentuálnom podiele ukončených trestných stíhaní práve predmetným odklonom (r. 2006 – 11,2 % trestných stíhaní bolo ukončených podmieneným zastavením TS; r. 2016 – 3,8 %).

Ide tak o alarmujúci pokles v absolútnych číslach o vyše 71 % a v percentuálnom pomere na skončených TS ide o pokles o 66 %. V súčasnosti sa týmto odklonom ukončí len približne každé 26. trestné stíhanie, pričom po rekodifikácii to bolo každé 9.

Zaujímavým sa javí aj ten fakt, že kým v porovnaní s dohodou o vine a treste bol tento inštitút pôvodne aplikovaný asi v polovičnom počte, od roku 2012 tento pomer výrazne klesol len na tretinu. Z toho možno usúdiť, že prokurátormi prichádza k stále väčšiemu preferovaniu vyriešenia trestnej veci už v prípravnom konaní prostredníctvom dohody o vine a treste na úkor podmieneného zastavenia trestného stíhania, hoci ako sme to uviedli už predtým, pokles aplikácie je zrejmy aj pri dohode.

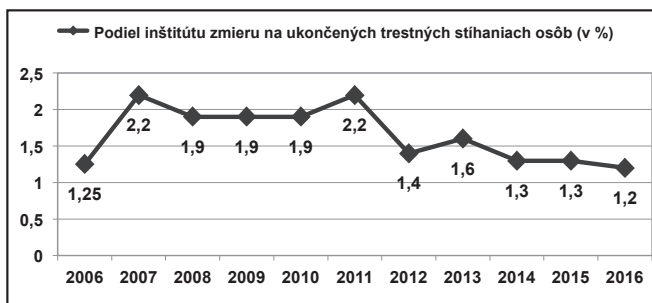
2.3 Aplikácia zmiern

Graf č. 6: Dynamika aplikovania inštitútu zmiernu prokuratúrou

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2016

Graf č. 7: Percentuálny podiel inštitútu zmiernu na skončených TS osôb

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry 2006 – 2016

Ku grafu č. 6 a č. 7:

Pomerne známym je ten fakt, že zmier (§ 220 až 227 TP) má medzi uvedenými odklonmi suverénne najmenšie zastúpenie v aplikačnej praxi prokuratúry v prípravnom konaní. Vzhľadom na prínosy tohto odklonu, ktoré možno v rámci restoratívnej justície hodnotiť ako najväčšie,¹³ môže až zarážajúco

¹³ Podstata zmiernu, ako to napokon vyplýva už aj z názvu, spočíva v tom, že sa páchatel prečinu (§ 10 TZ) a poškodený (§ 46 TP), ktorý má pri tomto odklone osobitne vý-

pôsobiť, že sa zmierom od rekodifikácie skončilo len 1,65 % trestných stíhaní (u mladistvých niečo vyše 3 %), čiže iba každá 60. trestná vec. Príčiny treba hľadať v mnohých páľčivých praktických problémoch, ktoré sú najvy-puklejšie zrejme práve pri zmieri a vďaka ktorým prokurátori tento inštitút nepreferujú.¹⁴

Pokiaľ ide o dynamiku aplikovania zmieru, tá istým spôsobom kopíruje už predtým opísané odklony s tým rozdielom, že zmier sa v praxi ani len nepriblížil ostatným dvom ani v absolútnych číslach, ani z hľadiska podielu na ukončených trestných stíhaniach. Do roku 2011 si držal pomerne stabilný po-diel okolo 2 %, avšak od roku 2012 zaznamenáva takisto výrazný prepád apli-kovania. Prostredníctvom zmieru sa dnes končí len niečo vyše 1 % trestných stíhaní (pri mladistvých necelé 3 %), t. j. len každý stý prípad, čo je neuveriteľne nízke číslo.

Pri zmieri sme navyše zaznamenali druhý najväčší prepád aplikácie spo-medzi predmetných troch sledovaných odklonov. Od roku 2011 ide o prepád v absolútnych číslach o vyše 58 percent (r. 2011 – 1 117 zmierov; r. 2016 – 469) a z hľadiska percentuálneho podielu na ukončených trestných stíhaniach osôb ide o prepád aplikovania zmieru o vyše 45 % (r. 2011 – 2,2 % stíhaní skonče-ných zmierom; r. 2016 – 1,2 %).

znamné postavenie, zmierili a následky trestného činu sú odstránené, verejný záujem bol dotknutý len natoľko, že vyriešenie veci prostredníctvom zmieru bude dostačujúce a nie je potrebné vyriešiť trest, príp. ochranné opatrenie. Zmier umožňuje, aby pá-chateľ odčinil škodlivé následky svojho konania, pričom dôležité pri usporiadaní tohto vzťahu je to, že obaja sa aktívne podieľajú na procese hľadania obojstranne prijateľného riešenia.

¹⁴ Napr. neexistencia skúšobnej doby, vďaka čomu prokurátori skôr preferujú podmienené zastavenie TS; neochota odovzdať trestnú vec probačnému a mediačnému úradníkovi, aj vzhľadom na istotu ukončenia veci v lehote naproti neistému úspechu mediácie; nedostatočné a často iba formálne poučenie obvineného a poškodeného o možnosti skončenia veci zmierom; nemožnosť obvineného a poškodeného podať sťažnosť proti uzneseniu o zastavení trestného stíhania schválením zmieru v zmysle § 215 ods. 6 TP; otázky s ohľadom na náhradu škody; a napokon kardinálny problém v podobe povinnosti obvineného zložiť peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely, ktorá zrejme najviac znižuje záujem obvinených o zmier, keďže okrem uhradenia škody musia zložiť ďalšiu finančnú čiastku, čo je pre nich neúnosnou finančnou záťažou. K tomu pozri napr. ZEMAN, Š.: Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6. s. s. 24–34., ako aj ŠRAMEL, B.: Zmier (narovnáni) ako procesnoprávny prvok restoratívnej justície a problémy s jeho aplikáciou v praxi. In: Trestní právo, 2013, č. 11–12. s. 30–40.

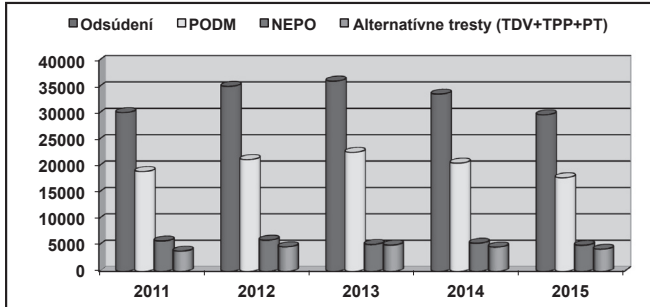
3. VÝVOJ APLIKÁCIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV Z POHLADU ŠTATISTÍK A APLIKAČNEJ PRAXE V SR¹⁵

Tabuľka č. 3: Ukladanie samostatných (alternatívnych) trestov v SR v rokoch 2011 – 2015

	2011	2012	2013	2014	2015	Spolu
Odsúdení	30 110	35 077	36 079	33 610	29 691	164 567
Nepodmienečné odňatie slobody	5 754 (19,1 %)	5 913 (16,9 %)	5 095 (14,1 %)	5 333 (15,9 %)	4 946 (16,7 %)	27 041 (16,5 %)
Podmienečné odňatie slobody	18 936 (62,9 %)	21 191 (60,4 %)	22 574 (62,5 %)	20 527 (61 %)	17 753 (59,8 %)	100 980 (61,3 %)
Domáce väzenie	28 (0,09 %)	25 (0,07 %)	21 (0,05 %)	17 (0,05 %)	18 (0,06 %)	109 (0,06 %)
Trest povinnej práce	2 265 (7,5 %)	3 123 (8,9 %)	3 581 (9,9 %)	3 351 (10 %)	3 037 (10,2 %)	15 357 (9,3 %)
Peňažný trest	1 547 (5,1 %)	1 512 (4,3 %)	1 392 (3,9 %)	1 243 (3,7 %)	1 152 (3,9 %)	6 846 (4,2 %)
Alternatívne tresty spolu	3 840 (12,8 %)	4 660 (13,3 %)	4 994 (13,8 %)	4 611 (13,7 %)	4 207 (14,2 %)	22 312 (4,5 %)

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2011 – 2015

¹⁵ Ministerstvo spravodlivosti SR systematicky zverejňuje predmetné štatistické údaje až od roku 2010 (resp. pri niektorých údajoch od roku 2007), pričom za uplynulý kalendárny rok vždy v júli nasledujúceho roku, nebolo možné v tejto kapitole spracovať všetky údaje od rekodifikácie, iba za obdobie rokov (2007) 2011 – 2015.

Graf č. 8: Dynamika ukladania trestu odňatia slobody súdmi v rokoch 2011 – 2015

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2011 – 2015

K tabuľke č. 3, resp. grafu č. 8:

V predmetnej tabuľke máme uvedené údaje o počte odsúdených a im uložených vybraných trestoch, medzi ktorými okrem trestu odňatia slobody (nepodmienečne, resp. s podmienečným odkladom výkonu) nachádzame aj 3 alternatívne tresty v užšom zmysle slova, pričom všetky tieto tresty boli uložené ako samostatné.

Prvou významnou skutočnosťou, ktorá vyplýva zo štatistík Ministerstva spravodlivosti SR, je každoročný postupný nárast počtu odsúdených až po rok 2013, keď kulminoval na hodnote 36 079, pričom od roku 2014 nastáva pomerne významný pokles až na 29 691 odsúdených v roku 2015. Len pre zaujímavosť z tohto počtu bolo až 25 % páchatelov odsúdených pre majetkovú trestnú činnosť (krádeže, sprenevera, podvody atď.).

Z hľadiska uložených trestov je možné poukázať takisto na viacero zaujímavých faktov. Pokiaľ ide o nepodmienečné tresty odňatia slobody, možno konštatovať, že od roku 2007 sa každoročne ukladá približne 5 000 – 6 000 nepodmienečných trestov (najviac v roku 2010 – 6 291 nepodmienečne odsúdených), pričom až zatiaľ v poslednom štatisticky spracovanom roku 2015 sa tento počet znížil pod uvedenú hranicu a dosiahol hodnotu 4 946. V porovnaní s celkovým počtom odsúdených od roku 2007 to znamená, že priemerne 17,5 % odsúdených dostáva nepodmienečné tresty, t. j. približne každý 6. páchatel. Pozitívne však vnímame ten fakt, že tento pomer od kulminovania v roku 2010 prakticky každoročne klesá (r. 2010 – 20,2 % páchatelov odsú-

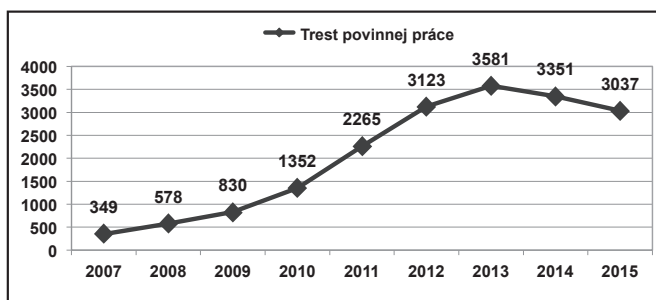
dených nepodmienečne; r. 2015 – 16,7 % odsúdených), čo je pokles o takmer 17 % (pri mladistvých až o 25 %).

Ďalším dôležitým poznatkom je skutočnosť, že ak už dôjde k odsúdeniu páchatela, súdy s pomerne veľkým náskokom ukladajú podmiennečné tresty odňatia slobody. Od roku 2007 predstavuje podiel podmiennečne odsúdených na celkovom počte odsúdených páchatelov okolo 63 %, t. j. vo viac ako 3/5 prípadov. Dynamika podmiennečných trestov odňatia slobody je však zaujímavá v tom, že hoci v absolútnych číslach možno vykázať určitú stabilitu (r. 2007 – 17 430 podmiennečne odsúdených; r. 2015 – 17 752), percentuálny podiel na celkovom počte odsúdených zaznamenal výraznejší prepád (r. 2008 – 67,5 %; r. 2015 – 59,8 %), od roku 2008 až o vyše 11 % (pri mladistvých až o 30 %).

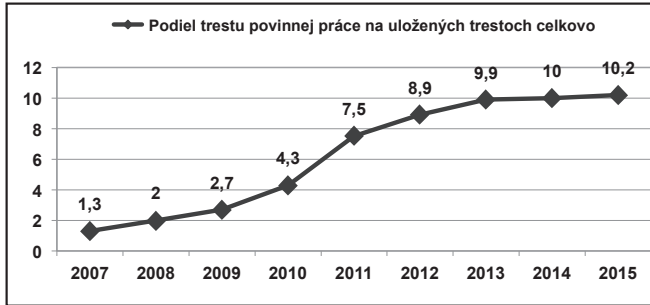
Napokon, ak sa pozrieme na uvedené alternatívne tresty v užšom význame (TDV+TPP+PT), ktoré sa uložili výlučne ako samostatné a predstavujú tak skutočnú alternatívu k trestu odňatia slobody, trend ich ukladania zaznamenáva pozitívny nárast, čo je potrebné vyzdvihnúť a oceniť. Kým totiž v roku 2008 boli predmetné alternatívne tresty uložené len niečo vyše 8 % odsúdených, v roku 2015 sa tak stalo už u vyše 14 % páchatelov, čo znamená nárast za sledované obdobie o 71 %. Inak povedané, v súčasnosti každý približne siedmy odsúdený páchatel dostane niektorý z predmetných samostatných alternatívnych trestov. Avšak jediným, ktorého podiel neustále narastá, je trest povinnej práce, pri ostatných ich percentuálne zastúpenie postupne klesá.

3.1 Ukladanie trestu povinnej práce

Graf č. 9: Dynamika ukladania trestu povinnej práce

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

Graf č. 10: *Percentuálny podiel odsúdených, ktorým bol uložený samostatný trest domáceho väzenia*

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

Ku grafu č. 9 a č. 10:

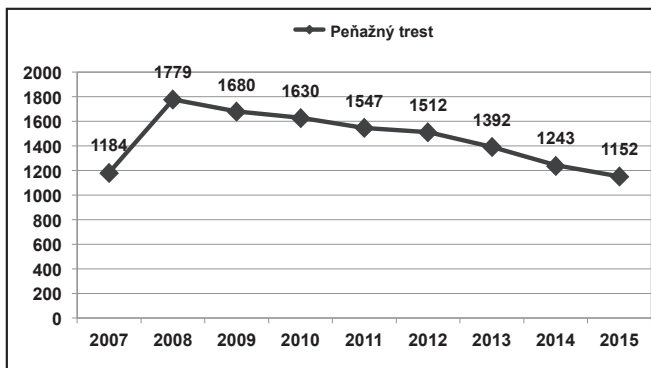
Trest povinnej práce je z hľadiska frekvencie ukladania v súčasnosti jasne vedúcim alternatívnym trestom, ktorý sa ukladá odsúdeným páchatelom ako samostatný trest.

Možno konštatovať, že sa počas sledovaného obdobia uložil približne 6,3 % odsúdeným páchatelom, čiže asi každému pätnástemu. Tento pomer však v súčasnosti dosahuje už vyše 10 %.

Dynamika jeho ukladania teda zaznamenala výrazný progresívny trend a jeho aplikácia sa zvýšila v absolútnych číslach od roku 2007 po rok 2015 o vyše 770 % (r. 2007 – 349 uložených trestov povinnej práce; r. 2015 – 3 037 TPP). Rastúci význam tohto trestu je však možné preukázať najmä z hľadiska jeho podielu na uložených trestoch odsúdeným páchatelom celkovo, keďže za sledované obdobie prišlo k nárastu o 685 % (r. 2007 – 1,3 % páchatelom bol uložený samostatný TPP; r. 2015 – 10,2 %), pričom sa tento podiel neustále zvyšuje.

3.2 Ukladanie peňažného trestu

Graf č. 11: Dynamika ukladania peňažného trestu

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

Graf č. 12: Percentuálny podiel odsúdených, ktorým bol uložený samostatný peňažný trest

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

Ku grafom č. 11 a č. 12:

Peňažný trest je v súčasnosti druhým najčastejšie ukladaným samostatným trestom ako reálna alternatíva k trestu odňatia slobody. V sledovanom období

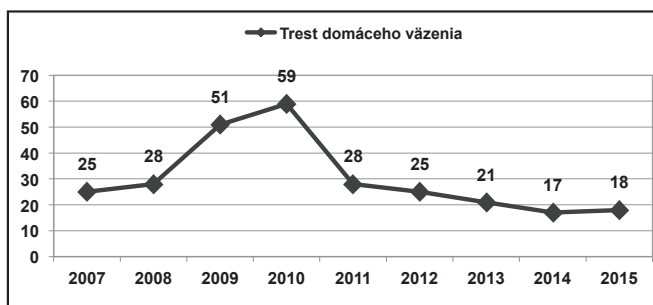
sa však dlhodobo ukladá len asi 4,7 % odsúdeným páchatelom, t. j. len asi každému dvadsiatemu prvému. Tento pomer v súčasnosti klesol na necelé 4 %.

To ukazuje na postupný pokles aplikácie samostatných peňažných trestov, a to tak v absolútnych číslach (r. 2008 – 1 779 uložených PT; r. 2015 – 1 152 PT), ako aj z hľadiska podielu peňažného trestu na celkovom počte uložených trestov (r. 2008 – 8,3 % odsúdených páchatelov dostalo samostatný PT; r. 2015 – 3,9 %). Znamená to prepad v absolútnych číslach o 35 % a z hľadiska podielu peňažného trestu na celkovom počte páchatelom uložených trestov o takmer 59 %.

Ako vyplynulo z výskumu Strémyho a Donevovej, pri pohľade na mapu vzniká domnienka, že väčšie množstvo peňažných trestov je ukladaných, až na určité výnimky, predovšetkým v ekonomicky silnejších regiónoch (Bratislava, Žilina, Poprad).¹⁶

3.3 Ukladanie trestu domáceho väzenia

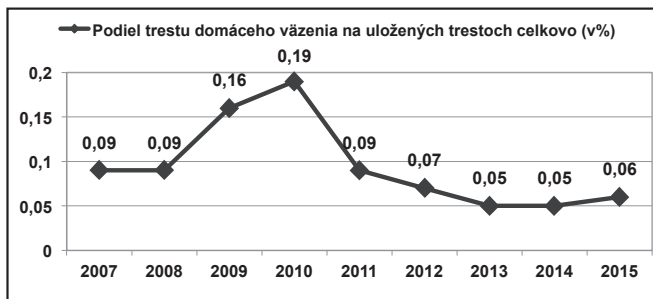
Graf č. 13: Dynamika ukladania trestu domáceho väzenia

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

¹⁶ STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikáčnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 223 a 227.

Graf č. 14: *Percentuálny podiel odsúdených, ktorým bol uložený trest domáceho väzenia*

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR – Štatistické ročenky 2007 – 2015

Ku grafu č. 13 a č. 14:

Trest domáceho väzenia predstavuje v podstate marginálnu skupinu z hľadiska počtu ukladaných alternatívnych trestov vôbec. V sledovanom období rokov 2007 – 2015 sa tento trest uložil ako samostatný len 0,09 % odsúdeným, t. j. len každému 1 111. páchatelovi.

Ukladanie tohto trestu sa spočiatku zvyšovalo až do roku 2010, keď kulminovalo na hodnote 59 uložených trestov domáceho väzenia, čo vtedy predstavovalo 0,19 % uložených trestov páchatelom. Odvtedy však v podstate každoročne klesá nielen jeho aplikácia, ale aj podiel na celkovom počte uložených trestov. Tento pokles je v absolútnych číslach o 69 % (r. 2010 – 59 uložených trestov domáceho väzenia; r. 2015 – 18 TDV) a z hľadiska pomeru samostatného trestu domáceho väzenia na celkovo uložených trestoch odsúdeným páchatelom šlo o pokles jeho ukladania o 68 % (r. 2010 – 0,19 % odsúdeným bol uložený samostatný trest domáceho väzenia ako alternatíva k trestu odňatia slobody; r. 2015 – 0,06 % odsúdeným).

Ukladal sa najmä v obvodech okresných súdov Lučenec, Spišská Nová Ves a predovšetkým Rimavská Sobota. Strémy a Donevová ako najvýznamnejší dôvod presadenia sa predmetného trestu v uvedených obvodech súdov predpokladajú či už osobné presvedčenie trestných sudcov na týchto súdoch o vhodnosti trestu domáceho väzenia, prípadne aj aktívnych probačných a mediálnych úradníkov a prokurátora.¹⁷

¹⁷ Ibidem, s. 222.

V tomto kontexte bude napokon zaujímavé sledovať, aký vplyv na jeho ukladanie prinesie zavedenie elektronického systému monitorovania osôb.

4. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Ako sme to naznačili už v úvode, účelom odklonov je rýchlejšie a efektívnejšie vybavenie vhodných prípadov, ktoré z pohľadu účelu trestného konania nevyžadujú prejednanie veci pred súdom na hlavnom pojednávaní, keď obvinený má zákonnú možnosť skončiť vec podstatne miernejším a menej zaťažujúcim spôsobom a vyhnúť sa tak stigmatizácii svojej osoby a väzenskému prostrediu. Do veľkej miery môžu tiež zapojiť do vyriešenia veci poškodených, ktorí tak dostanú lepšiu satisfakciu za trestným činom spôsobenú ujmu. Alternatívne tresty zase predstavujú vhodnú eventualitu k trestu odňatia slobody s tým, že pokiaľ v danej trestnej veci s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu a osobu páchatela je ich uloženie možné, mali by sa súdmi preferovať v zmysle zásady ukladania trestu odňatia slobody až ako *ultima ratio* s cieľom individualizovať trestný postih. Možno teda uzavrieť, že či už odklony alebo alternatívne tresty, oba majú dôležité miesto v modernej trestnej justícii.

Po rekodifikácii slovenského trestného práva pozná aj naša úprava pomerne dosť možností alternatívneho vyriešenia trestnej veci, či už prostredníctvom svojich procesných alebo hmotnoprávných inštitútov, pričom zákonodarca v posledných rokoch dokonca rozširuje taxatívny výpočet trestov, ktoré možno páchatelom v zmysle § 32 TZ uložiť, resp. uskutočňuje viaceré prínosne modernizačné opatrenia (napr. ESMO). V aplikačnej praxi však predsa badať určitý konzervativizmus orgánov činných v trestnom konaní a súdov, často pod vplyvom punitívnych nálad verejnosti. Okrem určitých legislatívnych a praktických problémov spojených s nedostatkami našej právnej úpravy je potrebné uviesť aj materiálne, technické a personálne deficity slovenskej justície.

Možno aj dôsledkom uvedených ťažkostí praxe dochádza v príspevku sledovanom období rokov 2006 – 2016 k väčšinou negatívnym tendenciám využívania restoratívnych možností, ktoré by predstavovali alternatívny postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

Osobitne to platí u odklonov, kde dochádza u každého k výraznému ústu- pu ich aplikovania, a to tak v absolútnych číslach, ako aj v pomere k spôsobom ukončenia trestných stíhaní. Fakt, že sa dnes odklonom končí v priemere len každé 6. trestné stíhanie (r. 2016 – 17 %), pričom podiel ukončenia trestných

vecí podaním obžaloby neustále narastá a v súčasnosti sa až vyše 73 % (r. 2016) prípravných konaní končí postavením páchatela pred súd, nemožno hodnotiť pozitívne.

Na strane ukladania alternatívnych trestov v užšom význame, teda trestu povinnej práce, peňažného trestu a trestu domáceho väzenia, ktoré sa ukladajú ako samostatné a predstavujú tak skutočnú alternatívu k trestu odňatia slobody, nie je situácia podstatne odlišná. Súdny ich ukladajú v čoraz menšej miere, až na trest povinnej práce, ktorý v podstate zaznamenal ako jediný z alternatívnych spôsobov riešenia trestnej veci pozitívny nárast (v absolútnych číslach od rekodifikácie až o 770 %).

Čo však možno hodnotiť pozitívne, je pokles ukladania nepodmienečných trestov, a to tak z pohľadu absolútnych čísel, ako aj z hľadiska ich pomeru na uložených trestoch odsúdeným páchatelom celkovo. Možno konštatovať, že ak už dôjde k odsúdeniu, v súčasnosti sa len asi každému šiestemu páchatelovi uloží nepodmienečný trest (r. 2015 – 16,7 %), podmienečné odňatie slobody sa ukladá asi v 60 % prípadov a alternatívny trest približne 14 % odsúdeným. Či je to však dostatočné, to závisí v prvom rade vždy od individualít konkrétneho prípadu.

Zrejme aj vzhľadom na finančné ťažkosti väčšiny obyvateľstva však klesá ukladanie samostatných peňažných trestov ako alternatív k trestu odňatia slobody. Trest domáceho väzenia sa v SR prakticky takmer neukladá, dokonca trvale klesá jeho aplikácia súdmi. Bude preto zaujímavé sledovať, aký dopad bude mať zavedenie elektronického monitoringu osôb nielen na tento konkrétny druh trestu, ale všeobecne na alternatívne riešenia trestných vecí.

Napokon si dovoľíme stručne aspoň niekoľko legislatívnych návrhov *de lege ferenda*, a to osobitne pre jednotlivé predtým opísané procesné alternatívy, pretože práve pri nich vidíme väčšie rezervy:

1. Pokiaľ ide o **inštitút podmienečného zastavenia trestného stíhania**, hoci tu nevnímame zásadne nedostatky, predsa by stálo za úvahu zákonodarcu vykonať určité zmeny:
 - a) Tie by sa mohli dotknúť, po vzore českej právnej úpravy, zavedenia povinnosti vydať bezdôvodné obohatenie, čo by posilnilo restoratívny charakter tohto opatrenia a prinieslo by to aj posilnenie práv poškodených, ktorým síce trestným činom nebola spôsobená škoda, avšak páchatel sa bezdôvodne obohatil na ich úkor (napr. ak bola osoba poškodená trestným činom neoprávneného užívania cudzej veci podľa § 215 TZ).

- b) Okrem toho by sme navrhovali aj prehodnotiť rigidné vylúčenie aplikácie tohto odklonu v zmysle ustanovenia § 216 ods. 6 písm. a) TP, a to za okolností, ak bola trestným činom spôsobená smrť z nedbanlivosti, napr. ak otec pri love z nedbanlivosti zastrelí svojho syna, a nebolo by nutné k náprave páchatela vykonať trestné konanie v celom rozsahu a vystaviť ho tak ďalšej zbytočnej záťaži.¹⁸
2. O určitých problémoch spojených s **inštitútom zmieru** sme sa už v príspevku zmienili:
- a) Vzhľadom na skutočnosť, že za kľúčovú prekážku vyššej aplikácie predmetného odklonu považujeme povinnosť obvineného zložiť peňažnú sumu na všeobecne prospešné účely, pre zvýšenie jeho aplikovania navrhujeme odstrániť túto povinnosť, prípadne zaviesť alternatívu k zaplateniu peňažnej čiastky, napr. vo forme povinnosti vykonať určitú verejnoprospešnú činnosť.
- b) Domnievame sa, že väčšiemu využívaniu zmieru by pomohlo aj zavedenie povinnosti na uskutočnenie mediácie tým, že by bol prokurátor povinný v prípade vhodnosti veci vydať pokyn na uskutočnenie mediácie s tým, že tá by sa mala prednostne vykonať v prípravnom konaní, čím by sa odstránila aj určitá nechota orgánov činných v trestnom konaní presunúť na probačných a mediačných úradníkov väčšiu časť zodpovednosti.
- c) Napokon by pri zmieri stálo za zváženie aj zavedenie možnosti opravného prostriedku, keďže v súčasnosti nemôže ani obvinený ani poškodený podať sťažnosť proti uzneseniu o zastavení trestného stíhania v prípade schválenia zmieru v zmysle § 215 ods. 6 TP. Hoci výnimočne môžu totiž nastať situácie, že dôjde napr. k zmene postoja niektorej zo strán k schváleniu zmieru, alebo tiež ak dôjde k zásadnému pochybeniu prokurátora či súdu, ktorý zmier schváli bez toho, že by boli splnené všetky zákonom predpísané podmienky.¹⁹
3. Napokon pokiaľ ide o posledný, v príspevku sledovaný alternatívny procesný postup, a to vo forme **inštitútu dohody o vine a treste**, tu by sme navrhovali:
- a) Zvážiť určité obmedzenia jeho prípustnosti, aj vzhľadom na tú skutočnosť, že slovenská právna úprava je pomerne často kritizovaná, že

¹⁸ K tomu pozri ZEMAN, Š.: Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6. s. 4–34.

¹⁹ Ibidem, s. 24–34.

pripúšťa konanie o dohode o vine a treste bez obmedzenia závažnosti skutku, pre ktorý sa trestné konanie vedie. Aj keď malo byť zefektívnenie a zrýchlenie trestného konania jedným z hlavných príčin zavedenia tohto pôvodne anglo-amerického inštitútu do nášho právneho poriadku (napr. pri odhaľovaní organizovaného zločinu), nepovažujeme za správne, že je prípustný prakticky bez limitov, o to viac, že pri predtým uvedených dvoch odklonoch existuje viacero obmedzení ich použitia. Stálo by preto za úvahu zákonodarcu zvážiť určité limity, napr. v prípade obzvlášť závažných zločinov, aby sa spravodlivosť nestala len predmetom obyčajného vyjednávania.

- b) Zároveň považujeme za potrebné uviesť, že je pri tomto inštitúte nevyhnutné podstatne zvýšiť práva poškodeného, pretože minimálne pri porovnaní s podobnou českou úpravou, nemožno tú našu považovať za dostatočne kvalitnú, tobôž nie za prijateľne restoratívnu. Pomôcť by preto mohlo napr. zavedenie povinnosti prokurátora *expressis verbis* dbať aj na záujmy poškodeného, ako aj možnosti dospieť k náhrade škody aj v neprítomnosti poškodeného (§ 175a ods. 5 Trestního rádu), resp. možnosti podať opravný prostriedok proti rozsudku, ktorým prišlo k schváleniu dohody o vine a treste zo strany poškodeného, a to pre nesprávnosť výroku o náhrade škody (§ 245 Trestního rádu) a podobne.²⁰

Literatúra

1. AERTSEN, I. – BEYENS, K.: Restorative Justice and the Morality of Law: a Reply to Brochu. In: CLEAS, E. – FOQUÉ, R. – PETERS, T. (eds.): *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005. 201 s. ISBN 90-5095-423-5.
2. BRUNK, C.: Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment. In: HADLEY, M. (ed.): *The Spiritual Roots of Restorative Justice*. New York: State University of New York Press, 2001. 264 s. ISBN 0-7914-4852-5.
3. ČERNÍKOVÁ, V.: *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
4. KLÁTIK, J.: *K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 3. s. 25–29. ISSN 1335-1079.

²⁰ K tomu pozri aj SZABOVÁ, E.: Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 1–2. s. 44–54.

5. KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
6. ROZUM, J.: *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 199 s. ISBN 80-7338-042-0.
7. STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
8. ŠRAMEL, B.: *Zmier (narovnaní) ako procesnoprávny prvok restoratívnej justície a problémy spojené s jeho aplikáciou v praxi*. In: *Trestní právo*, 2013, č. 11–12. s. 30–40. ISSN 1211-2860.
9. ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, č. 6. s. 24–34. ISSN 1335-1079.
10. ZEMAN, Š.: *Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2015, č. 9. s. 27–37. ISSN 1335-1079.
11. ZEMAN, Š.: *Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternatívnych trestov v Slovenskej republike*. In: *Trestněprávní revue*, 2016, č. 7–8. s. 176–182. ISSN 1213-5313.
12. ZEMAN, Š.: *Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia*. In: *Trestněprávní revue*, 2016, č. 6. s. 136–144.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: darina.maslanyova@truni.sk

JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva a kriminológie

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: zeman.stefan@centrum.sk

ODRAZ RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE V APLIKAČNEJ PRAXI¹

Legacy of restorative justice in application practice²

Margita Prokeínová

Abstrakt: Článok je zameraný na mieru využívania odklonov ako nástroj restoratívnej justície v aplikačnej praxi. Tento aspekt je zdokumentovaný štatistickými ukazovateľmi za obdobie rokov 2006 až 2016. Úvaha autorky je nasmerovaná aj na otázku možnosti uplatňovania odklonov vo vzťahu k právnickým osobám. V závere príspevku sú sformulované závery a odporúčania legislatívneho zámeru vo vzťahu k predmetnej tematike.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, odklony, aplikačná prax, právnické osoby, námety de lege ferenda

Abstract: The article focuses on the use of diversion as a tool of restorative justice in application practice. This aspect is documented by statistical indicators for the period from 2006 to 2016. The author's consideration is also directed at the question of the possibility of applying diversions in relation to legal entities. At the end of the article, the conclusions and recommendations of the legislative intention are formulated in relation to this topic

Key words: restorative justice, diversions, application practice, legal entities, suggestions de lege ferenda

1. ÚVOD

Koncepciu restoratívneho trestania možno chápať ako súbor metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky trestnej činnosti. Zdôraznené sú práva poškodeného a mimosúdne prejednanie trestných vecí. Poškodenému je daná možnosť priamo participovať na výkone trestnej spravodlivosti. Úsilím je obnoviť trestným činom narušené vzťahy a systém chránených hodnôt. Preto aj pojem „restoratívny“ je odvodený z angličtiny restore a zname-

¹ Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/0907/16.

² This article was supported scientific project VEGA no. 1/0907/16.

ná obnoviť, znovuzaviesť, navrátiť do pôvodného stavu.³ Restoratívny prístup riešenia konfliktov poskytuje výhody všetkým zúčastneným stranám trestného činu. Restoratívna justícia nie je protikladom retributívnej (trestajúcej) justície, ale je jej časťou.⁴

Prvky restoratívnej justície sa uplatňujú jednak v hmotnoprávnej a jednak v procesnoprávnej oblasti. V hmotnoprávnej oblasti sa prejavujú predovšetkým vo forme ukladania alternatívnych trestov a v procesnoprávnej oblasti sa uplatňujú vo forme alternatívneho riešenia trestných vecí pomocou odklonov. Typickými alternatívnymi trestami sú trest domáceho väzenia a trest povinnej práce, pretože ich ukladanie sa vylučuje spolu s trestom odňatia slobody. Ostatné druhy trestov⁵ síce možno uložiť popri treste odňatia slobody (v niektorých prípadoch dokonca musia byť uložené len popri treste odňatia slobody), ale povahu alternatívnych trestov majú iba v prípade, keď sa neuložia spolu s trestom odňatia slobody. Čo sa týka odklonov (diversions), medzi ne zahrňujeme:⁶

- podmiennečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 a 217 Tr. por.),
- podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 a 219 Tr. por.),
- zmier (§ 220 až 227 Tr. por.),
- dohodu o vine a treste (§ 232 a 233 Tr. por. – konanie o dohode o vine a treste, § 331 až 335 Tr. por.),
- trestný rozkaz (§ 353 a 354 Tr. por.).

Meritórnymi rozhodnutiami, ktorými sa rozhoduje vo veci samej sú v prípade týchto odklonov:

- uznesenie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania,
- uznesenie o zastavení trestného stíhania schválením zmiernu,

³ STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 194–195.

⁴ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 211 s.

⁵ Trestný zákon upravuje druhy trestov. V § 32 a v § 34 ods. 7 je ustanovené, ktoré tresty nemožno uložiť popri sebe.

⁶ Niektorí odborníci nepovažujú dohodu o vine a treste za odklon s odôvodnením, že sa ňou môže uložiť sankcia a ide o konečné rozhodnutie, proti ktorému nemožno podať riadny opravný prostriedok. Trestným rozkazom tiež možno uložiť sankciu, ale proti nemu možno podať odpor do ôsmich dní od jeho doručenia na súd, ktorý trestný rozkaz vydal. Podľa môjho názoru, treba odklony posudzovať z toho hľadiska, že sa odkláňajú od štandardného spôsobu vedenia trestného konania, aby sa stalo jednoduchšie, efektívnejšie a hospodárnejšie. Ak je výsledkom odklonu aj uloženie sankcie, to vyplýva z jeho povahy, ale podstatné je, že nemuselo prebehnúť zdĺhavé, komplikované vedenie sporu.

- rozsudok,
- trestný rozkaz.

Ak ide o rozhodnutia vo veci samej, zákon stanovuje ich presnú formu, obsah a aj spôsob vydania takýchto rozhodnutí.

2. TRESTNOPROCESNÝ NÁHLED NA RESTORATÍVNU JUSTÍCIU

Vzhľadom na rozsiahlosť tematiky je článok zameraný na restoratívnu justíciu z trestno-procesného hľadiska. Pozornosť je teda sústredená na odklony ako nástroj restoratívnej justície. Odklony nie sú novým fenoménom v našom právnom systéme. Niektoré z nich boli súčasťou ešte predchádzajúceho zákona č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok. Jeho novela zákon č. 247/1994 Z. z. zakotvila dva nové odklony, ktoré prevzal aj rekodifikovaný Trestný poriadok – podmiennečné zastavenie trestného stíhania a trestný rozkaz. Ďalšou novelou predchádzajúceho Trestného poriadku zákonom č. 422/2002 Z. z. pribudol zmier. V rámci rekodifikačných zmien prešli pôvodné inštitúty drobnými zmenami, pričom ich aplikáciou nedošlo k ovplyvneniu ich povahy a významu. Rekodifikáciou Trestného poriadku sa počet odklonov rozšíril o ďalšie nové odklony – podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného a dohodu o vine a treste.

Hlavným poslaním odklonov je prispievať k rýchlosti, efektívnosti, hospodárnosti trestného konania. Okrem toho poskytujú aj ďalšie výhody. Jednak to, že poškodený nemusí absolvovať traumatizujúce súdne konanie, umožňujú osobe trestne stíhanej zaradiť sa do spoločnosti a znižuje sa počet prípadov prejednávanych v štandardnom procesnom konaní. Alternatívne riešenie trestných vecí taktiež umožňuje diferencovať a individualizovať procesné formy s prihliadnutím k povahe trestnej činnosti i k osobe páchatela.⁷ Odklony nemožno v žiadnom prípade vnímať ako prvok dekriminalizácie, pretože obvinení sú riadne braní na trestnú zodpovednosť za svoje protiprávne konanie. Odklony ponúkajú miernejší postih, resp. môžu vyústiť až do zastavenia trestného stíhania pri splnení podmienok, ktoré sú zákonom určené pre každý druh odklonu. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že obvinený nemá právny nárok na riešenie veci zjednodušeným procesným postupom. Na druhej strane nemôže byť k nemu ani nútený. Keď napríklad obvinený nemá záujem pristú-

⁷ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. 20 s.

piť k zmiernu s poškodeným alebo nemá záujem o dohodu o vine a treste, musí sa to rešpektovať. Odklony taktiež vytvárajú lepšie podmienky pre poškodeného v otázke ľahšieho dosiahnutia uspokojenia jeho nároku na náhradu škody, ktorú si riadne a včas uplatnil, a to bez traumatizujúceho súdneho konania. Týka sa to hlavne podmieneného zastavenia trestného stíhania a zmiernu, pretože k rozhodnutiu o zastavení trestného stíhania v oboch prípadoch môže dôjsť z tohto hľadiska v prípade, keď obvinený nahradil poškodenému škodu alebo urobil iné opatrenia na jej náhradu. V konaní o dohode o vine a treste nie je prekážkou na uzavretie dohody o vine a treste medzi prokurátorom a obvineným, ak nedošlo k dohode o náhrade škody. V takom prípade prokurátor navrhne, aby súd odkázal poškodeného s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na civilný proces alebo iné konanie. Podobne to platí pri trestnom rozkaze, keď poškodený podá odpor proti výroku o náhrade škody. Trestný rozkaz sa ruší vo výroku o náhrade škody a samosudca odkáže uznesením poškodeného na civilný proces, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

3. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA V APLIKAČNEJ PRAXI

Odraz restoratívnej justície v aplikačnej praxi možno najlepšie zdokumentovať a podložiť štatistickými ukazovateľmi. Dostupné zdroje dávajú k dispozícii prehľad o:

- podmienenom zastavení trestného stíhania,
- zmierni,
- podaných návrhov na dohodu o vine a treste prokurátorom.

Časové obdobie je uvádzané od r. 2006 (teda od účinnosti rekonštruovaného Trestného poriadku) až do roku 2016 so zameraním len na predsúdne konanie z dôvodu, že efektívnosť využívania odklonov má svoje výrazné opodstatnenie práve v tomto štádiu trestného konania.

Podmienené zastavenie trestného stíhania

r. 2006	r. 2007	r. 2008	r. 2009	r. 2010	r. 2011	r. 2012	r. 2013	r. 2014	r. 2015	r. 2016
5 200	5 165	4 452	4 207	4 277	4 176	2 898	2 918	2 255	1 764	1 485

Zdroj: *Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 až 2016.*

Z tabuľky je zrejmé, že podmienené zastavenie trestného stíhania sa v prvých dvoch uvádzaných rokoch uplatňovalo v najvyššej intenzite a následne neskôr dochádzalo k jeho postupnému poklesu, pričom v poslednom roku 2016 zaznamenávame najnižšiu mieru využitia tohto inštitútu.

Zmier

r. 2006	r. 2007	r. 2008	r. 2009	r. 2010	r. 2011	r. 2012	r. 2013	r. 2014	r. 2015	r. 2016
583	1 130	971	1 032	991	1 116	779	848	634	586	469

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 až 2016.

Z uvedenej tabuľky môžeme vidieť, že v roku 2006 bola využiteľnosť zmieru nízka a až v nasledujúcich rokoch dochádzalo k jeho lepšiemu využívaniu. Od roku 2012 zaznamenávame jeho pokles, čo sa prehĺbilo do najnižšej miery jeho využitia v roku 2016.

Návrh na dohodu o vine a treste prokurátorom

r. 2006	r. 2007	r. 2008	r. 2009	r. 2010	r. 2011	r. 2012	r. 2013	r. 2014	r. 2015	r. 2016
2 916	5 328	6 039	7 209	7 619	8 012	8 458	8 119	6 850	4 878	4 639

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 až 2016.

Inštitút dohody o vine a treste sa od roku 2006 začal postupne transformovať do aplikačnej praxe, a to hlavne zásluhou Generálnej prokuratúry SR, pričom v roku 2012 bolo v najväčšom počte podaných návrhov na dohodu o vine a treste prokurátorom. V nasledujúcich rokoch už potom dochádzalo k ich postupnému poklesu.

Pri uvádzaní štatistických údajov využitia jednotlivých druhov odklonov môžeme vyvodiť záver, že dochádza k ich poklesu. Ak je to spôsobené poklesom kriminality, tak je to prijateľné, ale ak to tak nie je, potom tento záver, samozrejme, nie je potešujúci. Z uvádzaných údajov si taktiež možno všimnúť, že inštitút zmieru sa pohybuje v nízkych číslach, čo možno pripísať tomu, že okrem obvineného sa vyžaduje aj súhlas poškodeného na schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania. Takýto postup si vyžaduje povaha daného in-

štitútu, čo ale na druhej strane spôsobuje blokáciu jeho využívania. Naopak vyššie čísla sa vyskytujú v súvislosti s podanými návrhmi na dohodu o vine a treste prokurátorom. Tento fakt možno odôvodniť tým, že dohoda o vine a treste nie je limitovaná vzhľadom na závažnosť trestného činu. To znamená, že sa môže použiť na všetky formy jeho závažnosti. Toto tvrdenie neplatí pri podmienenom zastavení trestného stíhania a zmieri, pretože tieto odklony možno použiť len vo vzťahu k prečinom, na ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov. Aj keď nemáme k dispozícii štatistické údaje o využívaní trestného rozkazu, z aplikačnej praxe je všeobecne známe, že tento druh odklonu je využívaný veľmi intenzívne. Dokonca, ak v prípravnom konaní prebieha tzv. super skrátene vyšetrovanie podľa § 204 Tr. por., sudca pre prípravné konanie môže vec vybaviť tiež trestným rozkazom [§ 348 ods. 1 písm. a) Tr. por.]. Praktická využiteľnosť odklonov často závisí od dôkladného vysvetlenia jeho podstaty orgánmi činným v trestnom konaní alebo advokátmi.

Pri aplikácii všetkých týchto inštitútov je potrebné dôsledne dbať na ich zákonné ustanovenia, ako i na správne zvažovanie možnosti ich použitia v konkrétnych prípadoch. Treba ich jednoducho vedieť plne využívať, kde to okolnosti prípadu dovoľujú a kde možno považovať rozhodnutie o odklone za dostačujúce. Potreba účelného využívania alternatívnych spôsobov konania a celkového zefektívnenia trestného procesu pravidelne zaznieva na medzinárodných kongresoch trestného práva AIDP.⁸

4. ODKLONY VO VZŤAHU K PRÁVNICKÝM OSOBÁM

Vzhľadom na skutočnosť, že od 1. júla 2016 máme v účinnosti osobitný zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoTZPO“) vyvstáva otázka, či možno uplatniť alternatívne riešenie trestnej veci pomocou odklonov voči právnickým osobám. Právnické osoby predsa tiež majú právo na spravodlivý a rýchly proces. ZoTZPO však túto otázku nerieši. Môžeme sa jedine oprieť o § 1 ods. 2 ZoTZPO, kde sa uvádza: „*Ak tento zákon neustanovuje inak a ak to povaha veci nevyklučuje, na trestnú zodpovednosť právnickej osoby a tresty ukladané právnickej osobe sa vzťahuje Trestný zákon a na trestné konanie proti právnickej osobe sa vzťahuje Trestný poriadok*“. Formulácia slov „*ak to povaha veci nevyklučuje*“

⁸ K tomu bližšie pozri KLÁTIK, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 119 s.

vytvára priestor pre nejednotnosť a právnu neistotu. Trestné kódexy síce pôsobia subsidiárne k osobitnému ZoTZPO, ale obsahová náplň tohto predpisu napovedá k tomu, že vo veľkej miere bude potrebné vychádzať jednak z Trestného zákona a jednak z Trestného poriadku.

V Česku funguje inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb už od roku 2012,⁹ odkedy už bolo vydaných niekoľko právoplatných rozhodnutí voči nim, no nemám vedomosť, že by bol nejaký spor riešený odklonom. V českom komentári Trestného poriadku sa na margo tejto problematiky jedine uvádza, že nie je vylúčené použitie ustanovení o zmieri (narovnaní) i v konaní proti právnickým osobám, pretože to nie je z povahy veci vylúčené.¹⁰ Pri ostatných druhoch odklonov sa takéto stanovisko nevyskytlo. Možno sa však domnievať, že keď autori spomenutého komentára pripúšťajú pri trestnej zodpovednosti právnickej osoby spor riešiť zmierom, analogicky by to mohlo byť možné i pri ostatných odklonoch. Z toho vyplýva, že vieme si predstaviť uplatňovanie všetkých druhov odklonov vo vzťahu k právnickým osobám, ktoré naplnili skutkovú podstatu nejakého trestného činu, za ktorý môžu niesť trestnú zodpovednosť podľa § 3 ZoTZPO. Takýto názor zastáva aj Hrušáková.¹¹ Treba vychádzať z toho, že právnická osoba je len fikcia bez vôle a rozumu, a preto vždy za ňou stojí fyzická osoba, ktorá koná v jej mene.¹² V tejto súvislosti súhlasím s Klátikom, ktorý vyjadril názor, že „trestná zodpovednosť právnických osôb nemôže byť založená bez individuálnej viny páchatela, keďže z hľadiska zavinenia, akýkoľvek trestný čin právnickej osoby by bol vždy len trestným činom jej členov alebo orgánov, to znamená jednotlivých fyzických osôb“.¹³ Polemika o možnosti uplatňovania odklonov voči právnickým osobám je, samozrejme,

⁹ Zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s účinnosťou od 1. januára 2012.

¹⁰ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 3528 s.

¹¹ Bližšie pozri STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 178 s.

¹² V zmysle § 4 ods. 1 ZoTZPO je trestný čin spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal:

- a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,
- b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby,
- c) iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.

¹³ KLÁTIK, J.: Individuálna trestná zodpovednosť verzus trestná zodpovednosť právnických osôb. In: ZÁHORA, J. – KERT, R.: Trestná zodpovednosť právnických osôb. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2009. 207 s.

na diskusiu a iste sa môžeme stretnúť i s opačnými názormi, ktoré nie sú naklonené nášmu tvrdeniu.

5. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

1. Zo zákona by malo priamo vyplývať, že rozhodujúci orgán je povinný vždy v prvom rade zvážiť možnosť vybavenia trestnej veci alternatívnym spôsobom. Ak sa v konkrétnom prípade preukáže, že nie sú splnené podmienky na uplatnenie niektorého z odklonov, až potom treba prísť k štandardnému procesnému postupu.
2. Vzhľadom na to, že dohoda o vine a treste je konečným rozhodnutím vo forme rozsudku a nie je proti nemu prípustný riadny opravný prostriedok, mala by sa na konanie o dohode o vine a treste vzťahovať povinná obhajoba pre obvineného.
3. V ZoTZPO treba explicitne vyjadriť, či sa môžu uplatniť odklony i voči právnickým osobám, aby sa zabezpečil jednotný postoj k tejto otázke i právna istota.

Literatúra

1. KLÁTIK, J.: Individuálna trestná zodpovednosť verzus trestná zodpovednosť právnických osôb. In: ZÁHORA, J. – KERT, R.: Trestná zodpovednosť právnických osôb. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: EU-ROKÓDEX, 2009. ISBN 978-80-89447-15-2.
2. KLÁTIK, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. ISBN 978-80-8083-806-5.
3. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.
4. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-034-5.
5. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-104-5.

6. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8.
7. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
8. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
9. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
10. Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
11. Zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Margita Prokeínová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. 6, P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

E-mail: margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

RESTORATÍVNA SPRAVODLIVOSŤ – APLIKAČNÉ VÝZVY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

The Restorative Justice – Challenges for the Application

Gabriela Lubelcová

Abstrakt: Teoretické zásady restoratívnej spravodlivosti ako doplnujúceho alternatívneho modelu riešenia trestných vecí sa zatiaľ do praxe v slovenských podmienkach nepodarili naplno presadiť. Príspevok sa pokúša identifikovať hlavné oblasti limitov jej aplikácie. Zameriava sa na oblasť normatívnu (trestnoprávna), inštitucionálnu (aplikačná prax) a sociálnoreintegračnú (alternatívy zaobchádzania) a ponúka niektoré inšpirácie pre posilnenie uplatňovania restoratívnej spravodlivosti v našich podmienkach.

Kľúčové slová: restoratívna spravodlivosť, teoretické princípy, limity aplikačnej praxe, bariéry, príležitosti, odporúčania – oblasť normatívna, inštitucionálna a sociálnoreintegračná

Abstract: Theoretical principles of the Restorative Justice as additive model for solutions to criminal cases have so far failed to push through in the practice in full. The contribution is trying to identify the limits of its application. It focuses on the normative (criminal law), institutional (application to practice) and social-reintegration (alternative treatment) area and offers some inspiration for the strengthening of the application of Restorative Justice in our conditions.

Key words: restorative justice, theoretical principles, limits of the application, barriers, opportunities, recommendations: area normative, institutional and reintegrative

Východiská – špecifiká restoratívnej spravodlivosti:

- posun vo vnímaní trestného činu (nielen porušenie zákona, ale komplexnosť spoločenskej ujmy, zahŕňa obeť, páchateľa a sociálne prostredie, trestný čin ako konflikt);
- posun vo vnímaní reakcie na trestný čin (nielen orientácia na páchateľa, ale zahŕňa aj obeť a širšie spoločenstvo, orientácia nie na potrestanie, ale najmä na odčinenie a reintegráciu).

Dôsledky:

- do procesu trestného konania (alternatívne postupy, odklony, posilnenie pozície obetí);
- do sankcií (alternatívne tresty, „dohodnuté“ odčinenie, prepájanie trestu so sociálnou prácou s páchatelom, za mobilizácie širšieho sociálneho prostredia);
- nové prístupy a inštitúty prekračujúce tradičné (retributívne) trestno-právne hranice, čo si vyžaduje potrebu aplikačnej podpory.

Situácia v aplikačnej praxi:

- relatívne nízka frekvencia aplikácie,
- veľká diferencovanosť v územnej aplikácii OČ v TK,
- oslabenie inštitucionálnej podpory pre aplikáciu v praxi,
- absencia špecializovaných programov práce s páchatelom a sociálnym prostredím (prepájanie sociálnej práce s trestným právom),
- slabá informovanosť v odbornej i laickej verejnosti.

Aplikačné výzvy (základné oblasti):

- normatívna (aplikácia v TP normách, najmä v Trestnom poriadku),
- inštitucionálna (organizačná, personálna a odborná podpora aplikačnej praxi),
- sociálnoreintegračná (sociálne programy alternatív zaobchádzania pri výkone alternatívnych sankcií a odklonov).

ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Oblasť normatívna (trestného práva):

- zväzovanie posilnenie obligatórnosti odklonov (vo vhodných prípadoch, podľa povahy TČ a páchatela, najmä u mladistvých),
- posilnenie pozície obetí pri alternatívnych sankciách,
- inštitút mediácie vniesť do trestného poriadku (nielen v samostatnom zákone o probačných a mediačných úradníkoch),
- konceptuálne reflektovanie princípov restoratívnej spravodlivosti v kontexte trestnoprávnej teórie (problém súkromnoprávných prvkov vo verejnoprávnom charaktere trestného práva, problém „dohodnutej“ spravodlivosti, apod.) ► významný predpoklad akceptácie restoratívnej spravodlivosti v aplikačnej praxi, v tradične retributívnej právnej kultúre orgánov činných v trestnom konaní.

Inštitucionálna oblasť:

- potreba inštitucionálnej podpory – najmä:
 - informačnej (vo vzťahu k odbornej zainteresovanej verejnosti, ako aj k laickej občianskej verejnosti),
 - vzdelávacej (kontinuálne špecializačné vzdelávanie zainteresovaných odborníkov, najmä probačných a mediačných úradníkov),
 - metodickej (metodické usmernenia, manuály, tréningy, supervízie, výmeny skúseností vrátane zahraničných),
 - analytická (systematické vyhodnocovanie situácie v aplikačnej praxi).

(možnosti riešenia: oddelenie na ministerstve spravodlivosti, samostatná štátna inštitúcia – Probačná a mediačná služba, spolupráca s Justičnou akadémiou).

Oblasť sociálnoreintegračná:

- posilnenie sociálnej práce v trestnej oblasti (v spolupráci s orgánmi sociálno-právnej ochrany a sociálnej kurately, najmä u mladistvých páchatelov),
- vývoj špecializovaných sociálnych programov (ochranná výchova, resocializácia, reintegrácia, komunitné prístupy),
- podpora akreditovaných subjektov pre oblasť sociálnej práce v trestnej oblasti, nadväzujúce sociálne služby (v spolupráci s MPSVaR).

Literatúra

1. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-075-8.
2. LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha: Leges 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
3. LUBELCOVÁ, G.: Uplatnenie mediácie v slovenských podmienkach. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Praha: Leges 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.

Kontaktné údaje

Doc. PhDr. Gabriela Lubelcová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Katedra sociológie

Gondova 2

814 99 Bratislava

E-mail: gabriela.lubelcova@uniba.sk

AKTUÁLNÍ TRENDY PŘI APLIKACI ODKLONŮ A SANKCÍ S RESTORATIVNÍMI PRVKY V ČESKÉ REPUBLICE

Current trends in application of diversions and sanctions with restorative elements in the Czech Republic

Jana Hulmáková

Abstrakt: Příspěvek je zaměřen na problematiku aktuální sankční politiky v oblasti odklonů a sankcí s restorativními prvky v ČR. Zabývá se analýzou a zhodnocením dopadu některých legislativních změn v této oblasti. Pozornost je též věnována vztahu mezi uplatňováním odklonů a důrazem na zásadu rychlosti řízení. Zmíněny jsou i aktuální trendy rozšiřování principů restorativní justice do oblasti správního trestání.

Klíčová slova: odklony – alternativní sankce – restorativní justice – zásada rychlosti řízení – podmíněné zastavení trestního stíhání – narovnání.

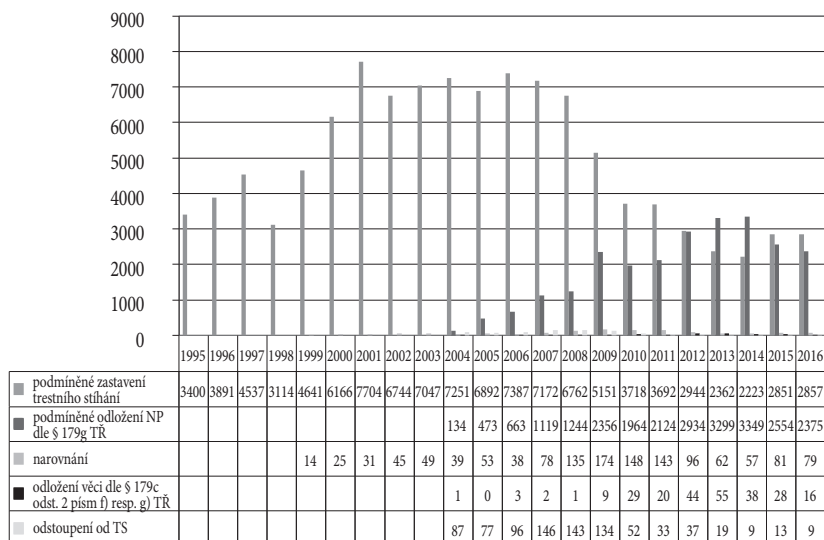
Abstract: The paper deals with issues of current trends of sanction policy in the field of diversions and sanctions with restorative features in the Czech Republic. It deals with an analysis and evaluation of the impact of some legislative changes in this field. An attention is also paid to the relationship between the principle of speedy trial and an application of diversions. Current trends of the dissemination of principles of restorative justice into administrative penal law are also mentioned.

Key words: diversions – alternative sanctions – restorative justice – principle of speedy trial – conditional discontinuation of criminal prosecution – reconciliation.

Většina odklonů v trestním řízení, které jsou zakotveny v právní úpravě v České republice, má již relativně dlouhou tradici a celkem ustálená je i praxe při jejich aplikaci. To platí i v případě odklonů, které lze označit za odklony s výraznými restorativními prvky – tj. podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a u mladistvých též odstoupení od trestního stíhání. Přesto je patrné (srov. blíže graf č. 1), že ve srovnání se situací před 10 lety je patrný pokles jejich využívání a poté určitá stabilizace. Nejčastěji využívaným odklonem je dlouhodobě podmíně-

né zastavení trestního stíhání, resp. v letech 2013–2014 podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, což je ovšem obsahově shodný odklon, aplikovaný ve zkráceném přípravném řízení. Narovnání ani odstoupení od trestního stíhání se nikdy výrazněji v aplikační praxi neprosadilo. Význam těchto odklonů nadále spíše klesá.¹

Graf č. 1: Odklony s intervencí v trestním řízení v ČR – rozhodnuto státními zástupci v abs. číslech

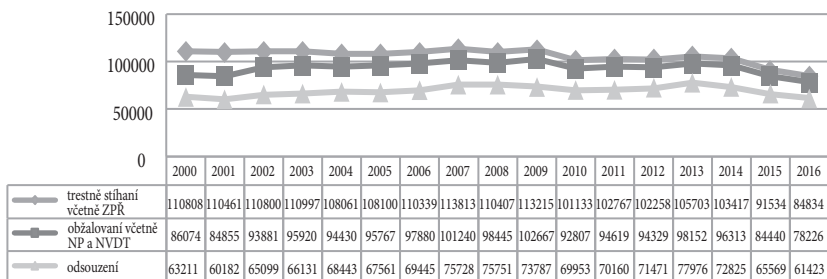

Pramen: Statistické ročenky kriminality MS ČR, Statistické údaje státních zastupitelství – Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných podezřelých osobách, Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR – CSLAV

Pokles absolutních počtů aplikovaných odklonů lze samozřejmě dát do souvislosti obecně s poklesem počtu stíhaných a obžalovaných osob (blíže viz graf č. 2).

¹ V případě narovnání jsou jako důvody nejčastěji zmiňovány poměrně přísné podmínky, jako jsou např. plné nahrazení škody, nutnost uzavření dohody s poškozeným i nutnost platit částku na pomoc obětem trestné činnosti aj. Blíže viz ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L. Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodmíněného trestu a jeho alternativ. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 48–49.

Graf č. 2: Vývoj trestní politiky v ČR v abs. č.

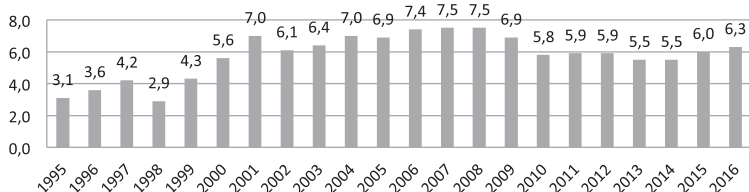
Pramen: Statistické ročenky kriminality, MS ČR, Statistické údaje státních zastupitelství – Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných podezřelých osobách, statistické údaje soudů – Přehledy o pravomocně odsouzených osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR – CSLAV

Nicméně pokles je patrný i v případě podílu osob, u nichž byly aplikovány odklony s restorativními prvky, na celkovém počtu stíhaných osob a osob ve zkráceném přípravném řízení. Tento pokles je patrný zejména po roce 2009, a do jisté míry ho lze dát do souvislosti se změnami právní úpravy, která výrazně rozšířila možnost projednávání věcí ve zkráceném přípravném řízení.² Obecně pak důraz na co nejrychlejší vyřízení v konkrétní fázi trestního řízení věci např. podáním návrhu na potrestání a poté rozhodování trestním příkazem³ koliduje právě s možností na přípravu a aplikaci odklonů s restorativními prvky. Zajímavé je, že v posledních dvou letech lze sledovat určité, byť ne příliš výrazné, zvýšení podílu těchto odklonů, přičemž právě od roku 2015 výrazně poklesl podíl věcí projednávaných ve zkráceném přípravném řízení zřejmě též v souvislosti se stanoviskem trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR č. j. Tpjn 303/2014 ze dne 25. 9. 2014, ve kterém se poměrně restriktivně vykládá, kdy je na místě vést zkrácené řízení.

² Blíže viz HULMÁKOVÁ, J., ROZUM, J.: Aktuální trendy sankční politiky v ČR. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11–12, s. 259.

³ Blíže viz HULMÁKOVÁ, J.: Sankční politika v kontextu vybraných zásad trestního řízení, *Trestněprávní revue*, 2015, č. 11–12, s. 254–256.

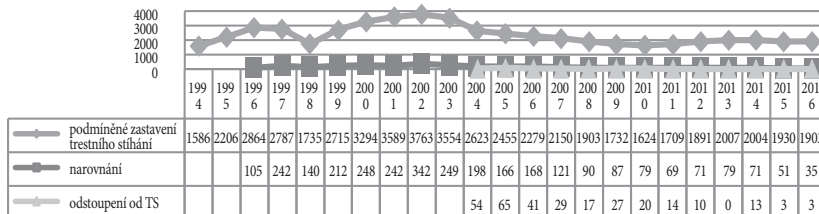
Graf č. 3: Podíl odklonů s intervencí na počtu stíhaných osob a osob ve ZPRĚ

Pramen: Statistické ročenky kriminality MS ČR, Statistické údaje státních zastupitelství – Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných podezřelých osobách, Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR – CSLAV

Nutno dodat, že pokles podílu odklonů s restorativním prvky nebyl kompenzován ani zvýšením jejich aplikace před soudy.

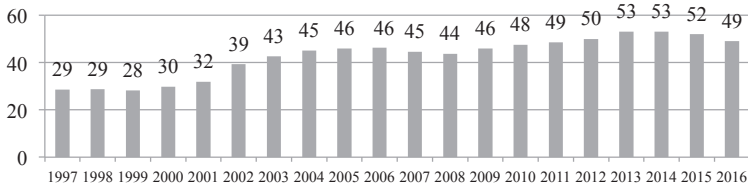
Graf č. 4: Odklony v trestním řízení – rozhodnuto OS soudy

Pramen: Statistické přehledy soudních agend – Trestní příkazy, podmíněné zastavení, narovnání, dohody o vině a trestu u OS, Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Obecně je tady však třeba upozornit i na další aspekt, který může s daným vývojem poměrně výrazně souviset. Jedná se o nárůst počtu recidivistů ve sledovaném období. Přitom tyto charakteristiky pachatelů se mohou samozřejmě výrazně promítnout při aplikaci těchto odklonů. Nutno upozornit, že zejména rok 2013, ale zřejmě ještě i 2014 jsou výrazně ovlivněny amnestií prezidenta republiky.

Graf č. 5: Podíl recividistů na počtu stíhaných osob

Pramen: Statistické přehledy kriminality, Policejní Prezídium ČR; Ministerstvo vnitra ČR, Dostupné na: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

Zároveň je třeba, zejména v případe narovnání, poukázat na poměrně výrazné rozdíly v jejich aplikaci při srovnání jednotlivých regionů (blíže následující tabulky).

Tabulka č. 1

Podíl PZT a PONP z celkového počtu stíhaných osob a osob ve ZPŘ v %									
	Praha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM	ČR
2008	5	6	8	6	6	7	11	8	7
2009	4	5	6	6	7	7	9	7	7
2010	4	5	4	5	5	5	9	6	6
2011	4	5	4	5	4	5	10	7	6
2012	4	5	5	4	4	5	10	6	6
2013	3	5	4	4	4	5	9	6	5
2014	4	4	4	5	4	5	9	7	5
2015	4	5	5	5	4	6	9	7	6
2016	4	5	5	5	4	6	9	8	6

Tabulka č. 2

Počet narovnání (včetně ZPŘ) dle regionů v abs. č.									
	Praha	StČ	JČ	ZČ	SČ	VČ	JM	SM	ČR
2008	2	0	3	9	10	9	94	9	136
2009	3	1	6	13	7	9	43	101	183
2010	0	0	3	6	7	12	50	99	177
2011	0	1	3	6	9	7	34	103	163

Počet narovnání (včetně ZPŘ) dle regionů v abs. č.									
2012	6	0	4	5	5	5	17	98	140
2013	0	0	5	4	4	7	18	79	117
2014	0	1	4	4	1	0	9	76	95
2015	3	0	6	7	0	0	5	88	109
2016	0	0	1	5	1	1	8	79	95

Pramen: Statistické údaje státních zastupitelství – Přehledy o vyřízených věcech a stíhaných podezřelých osobách, Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR – CSLAV

Pokud jde o nejužívanější odklony v ČR, tedy podmíněné zastavení trestního stíhání a podmíněné odložení návrhu na potrestání, je zajímavé se též podívat na to, do jaké míry se projeví relativně nedávné změny právní úpravy těchto odklonů s účinností od 1. 9. 2012.⁴

Ty spočívaly v zavedení jejich zpřísněné formy, kdy vedle obecných podmínek, které je třeba splnit, zavádí další, kdy, je-li to odůvodněno povahou a závažností spáchaného přečinu, okolnostmi jeho spáchání anebo poměry obviněného, soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodne o podmíněném zastavení trestního stíhání pouze tehdy, pokud se obviněný zaváže, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil přečinu, nebo složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu. Zkušební doba je pak prodloužena a může být uložena v rozmezí 2–5 let.

Dle důvodové zprávy k tomuto zákonu bylo smyslem novelizace rozšířit možnosti uplatnění těchto odklonů i na závažnější případy, kde: „zejména u trestných činů spáchaných v dopravě, však dochází místo aplikace odklonů k podání obžaloby, neboť podmíněné zastavení trestního stíhání nebo podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je vnímáno jako nepřiměřeně mírné řešení, není-li doprovázeno znemožněním řízení motorového vozidla pachatelem, či alespoň jeho finančním postihem, který by pachateli hrozil např. v přestupkovém řízení. V případě podmíněného zastavení trestního stíhání i podmíněného odložení podání návrhu na potrestání není totiž možné ome-

⁴ Zákon č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

zit výkon činnosti pachatele ani cestou uložení přiměřeného omezení podle § 307 odst. 4 tr. řádu nebo § 179g odst. 3 tr. řádu.⁴⁵

Jak je patrné z následující tabulky, nepředstavuje zatím tato zpřísněná forma významnější podíl na celkovém počtu těchto odklonů, v roce 2016 to bylo celkem necelých 12 %. Ani absolutní počty věcí vyřízených touto formou nejsou příliš významné. Zároveň zde zůstává otázka, zda došlo skutečně k takovému rozšíření počtu věcí vyřízených těmito formami odklonů, nebo zde částečně působil net widening efekt, tj. v některých případech došlo jen ke zpřísnění podmínek u pachatelů, u kterých by zřejmě stejně tento odklon byl realizován. K zodpovězení této otázky by však bylo nutné se zaměřit na analýzu konkrétních spisů, kde došlo k vyřízení věci tímto způsobem.

Tabulka č. 3

	PZTS		PZTS zpřísněné		PONP		PONP zpřísněné		celkem v abs.
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	
2008	6762				1244				8006
2009	5151				2356				7507
2010	3718				1964				5682
2011	3692				2124				5816
2012	2967				2934				5901
2013	2328	98,6	34	1,4	3126	94,8	173	5,2	5561
2014	2173	97,8	50	2,2	3194	95,3	158	4,7	5575
2015	2800	98,2	51	1,8	2408	94,3	146	5,7	5405
2016	2773	97,1	84	2,9	2169	91,3	206	8,7	5232

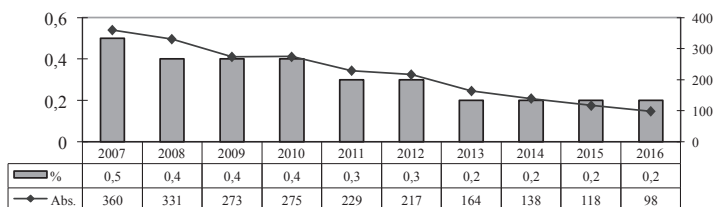
Pramen: Statistické údaje státních zastupitelství – Přehledy o počtu rozhodnutí, Ministerstvo spravedlnosti ČR – CSLAV

Hledáme-li, které z alternativních sankcí lze považovat za sankce s výraznějšími restorativními prvky, je na místě mezi ně zařadit především ty, které jsou spojené s dohledem probačního úředníka, kdy v rámci dohledu, případně při uložení některých přiměřených povinností, je kladen důraz i na úhradu škody či kompenzaci újmy, která byla činem způsobena. V případě alternativ k potrestání lze od roku 2008 zaznamenat pokles aplikace podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (blíže viz graf č. 6) i snižování jeho podílu ve

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb. [online] [2017-04-15] Dostupné na: <http://psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=510&ct1=0>.

strukturu sankcí ukládaných jako hlavní,⁶ což patrně souvisí s poklesem prvotrestaných osob před soudy.

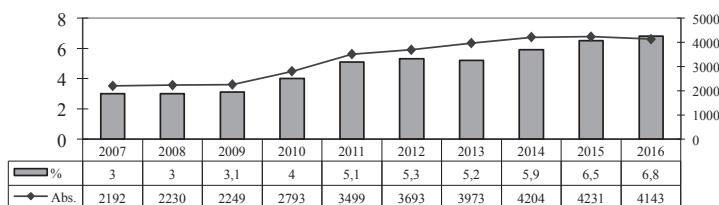
Graf č. 6: Vývoj podmíněného upuštění od potrestání s dohledem

Pramen: Statistické údaje soudů – Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

Klesají i počty dohledů ukládaných jako výchovná opatření mladistvým, zde to však do značné míry souvisí s klesajícími počty mladistvých, kteří se ocitají před soudy. Naopak, pokud jde o podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, je patrný dlouhodobý nárůst jeho ukládání, a to jak v absolutních číslech, tak i jeho podílu na celkovém počtu sankcí ukládaných jako hlavní.

Graf č. 7: Vývoj ukládání podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Pramen: Statistické údaje soudů – Přehledy o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle soudů (odsouzených + vyřízených jinak), Ministerstvo spravedlnosti ČR, CSLAV

⁶ Není-li dále uvedeno jinak, řadí se mezi tyto sankce tresty, trestní opatření a alternativy k potrestání uložené odsouzenému jako hlavní sankce, nejsou zde zahrnuty případy upuštění od souhrnného, dalšího či společného trestu, resp. trestního opatření.

To zároveň koresponduje i s údaji Probační a mediační služby, která dlouhodobě zaznamenává nárůst zátěže v oblasti dohledů.⁷ Z výzkumu IKSP, který vycházel i z dotazníkového šetření mezi probačními úředníky, pak vyplývají další poznatky a problémy praxe, jako jsou např. nárůst problémových klientů, opakované ukládání dohledu, ukládání dohledu recidivistům či někdy laxní přístup soudů při oznamování porušení podmínek dohledu.⁸

Dle údajů Probační a mediační služby ČR připadalo v roce 2016 přibližně 75 případů dohledů na jednoho pracovníka, kromě toho mají samozřejmě na starosti ještě další agendu, která s dohledem nesouvisí. Z šetření mezi probačními pracovníky pak vyplynulo, že 32 % respondentů považuje za optimální počet 40–50 klientů a necelých 21 % 50–60 klientů, přitom poukazovali též na to, že velmi záleží na druhu trestné činnosti a charakteristikách klientů či počtu poškozených.⁹ Nadměrné zatížení probačních pracovníků se pak samozřejmě negativně odráží na konkrétní realizaci dohledu.

V neposlední řadě je na místě zmínit, že koncepce restorativní justice, alespoň v oblasti právní úpravy, proniká i do oblasti správního trestání. V souvislosti s přijetím nového zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, s účinností od 1. 7. 2017 je zaveden v § 87 nový odklon v přestupkovém řízení – narovnání, který se vedle shodného označení i zákonnými předpoklady velmi podobá stejnému nazvanému odklonu v trestním řízení. Je otázkou, i s ohledem na zkušenosti s aplikací narovnání v trestním řízení, do jaké míry bude tento poměrně komplikovaný odklon v přestupkovém řízení realizován. Vzhledem k tomu, že v těchto věcech nebude mediaci provádět probační úředník, bude zřejmě jednou z možností využít služeb mediátorů dle zákona o mediaci,¹⁰ nicméně zde může být limitujícím faktorem i problém s tím, že je třeba počítat i s odměnou a náhradou nákladů mediátora.

⁷ TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., SCHEINOST, M.: Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 25.

⁸ TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., SCHEINOST, M.: Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 126.

⁹ Blíže viz TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., SCHEINOST, M.: Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 124–125.

¹⁰ Zákon č. 202/2012 Sb.

LEGISLATIVNÍ ZÁMĚR – ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Obecně lze říci, že stávající úprava odklonů v České republice v zásadě poskytuje prostor pro jejich aplikaci, nicméně:

- širšímu využití odklonů s restorativními prvky však vedle změn ve struktuře pachatelů – nárůst recidivistů – může bránit i rozšiřování některých zrychlených forem řízení, resp. jiných odklonů, jako je např. rozhodování formou trestního příkazu,
- v rámci rekodifikace trestního práva procesního je tedy třeba hledat vyvážený poměr mezi důrazem na rychlost řízení a vytvořením prostoru pro přípravu podmínek pro aplikaci odklonů, čímž dojde i k posílení zájmů poškozených, což je ostatně jedno ze základních východisek koncepce restorativní justice,
- kromě změn právní úpravy je pak třeba při aplikaci odklonů, ale i dalších alternativních sankcí spojených s dohledem zajistit dostatečný počet osob, které se podílejí na jejich realizaci a výkonu.

Literatura

1. HULMÁKOVÁ, J.: Sankční politika v kontextu vybraných zásad trestního řízení, *Trestněprávní revue*, 2015, č. 11–12, s. 251–258
2. HULMÁKOVÁ, J. ROZUM, J.: Aktuální trendy sankční politiky v ČR. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11–12, s. 256–262
3. ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodmíněného trestu a jeho alternativ. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, 198 s. ISBN 80-7338-042-0
4. TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., SCHEINOST, M.: Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, 170 s. ISBN 978-80-7338-163-9

Kontaktní údaje

JUDr. Jana Hulmáková, Ph.D.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Nám. 14. října 12

150 00 Praha 5

E-mail: jhulmakova@iksp.justice.cz

SÚČASNÉ AKTIVITY RADY EURÓPY V OBLASTI ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Present Day Activities of the Council of Europe in the Sphere of Community Sanctions

Jozef Záhora

Abstrakt: Preplnenosť väznic je problém viacerých justičných systémov v Európe. Rada Európy sústavne odporúča národným orgánom riešiť problémy preplnenia väznic. Výbor ministrov Rady Európy dňa 22. marca 2017 schválil odporúčanie CM/Rec (2017) 3 o Európskych pravidlách pre komunitné sankcie a opatrenia. Autor predstavuje jeho základné východiská. V závere autor poukazuje na nedostatky slovenskej právnej úpravy a predkladá úvahy de lege ferenda.

Kľúčové slová: komunitné sankcie, probácia, mediácia v trestných veciach, trestná politika, preplnenosť väznic

Abstract: Prison overcrowding is a problem for many judicial system in Europe. The Council of Europe has persistently recommended to the national authorities to remedy the problem of prison overcrowding. The Committee of Ministers of the Council of Europe adopted on 22 March 2017 Recommendation CM/Rec (2017) 3 on the European Rules on community sanctions and measures. The author presents its fundamental outlines. Finally, the author points out some failing of the Slovak legislation and presents suggestions de lege ferenda.

Key words: Community sanctions, Probation, Mediation in penal matters, Criminal policy, Prison overcrowding

1. ÚVOD

Trestná politika v rámci zjednocujúcej sa Európy je určovaná predovšetkým Radou Európy a Európskou úniou. Jedným z cieľov Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi, najmä prostredníctvom zosúladenia zákonov o otázkach spoločného záujmu. Na pôde Rady Európy bolo prijatých viacero dohovorov a odporúčaní voči členským štátom s cieľom harmonizovať trest-

né právo, alebo zefektívniť spoluprácu v trestných veciach medzi členskými štátmi.

Z dôvodu vzrastajúcej väzenskej populácie a s tým súvisiacim preplňaním väznic sa medzinárodné organizácie spolu s mimovládnyimi organizáciami pokúsili navrhnúť komplexný nástroj riešiaci problematiku zvyšovania väzenskej populácie a zároveň garantujúci práva osôb vykonávajúcich tresty nespojené s odňatím slobody. Prvé štandardné minimálne pravidlá boli navrhnuté expertmi inštitútu OSN pre prevenciu kriminality a zaobchádzanie s páchatelmi (UNAFEI). Definitívna verzia Minimálnych pravidiel pre opatrenia nespojené s odňatím slobody (*Tokijské pravidlá*),¹ bola prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1990.²

2. HISTORICKÝ EXKURZ

S cieľom harmonizovať postupy členských štátov Rady Európy pri alternatívnom riešení trestných vecí boli prijaté viaceré odporúčania. Z tých najvýznamnejších možno spomenúť:

- a) Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy o Európskych pravidlách pre komunitné sankcie a opatrenia,³
- b) Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy týkajúce sa mediácie v trestných veciach,⁴
- c) Odporúčanie výboru ministrov členských štátov Rady Európy o pravidlách probácie.⁵

¹ United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules), Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990.

² Bližšie MORGENSTERN, Ch.: European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2, 2009. 129 s.

³ Recommendation Rec(92)16 on the European rules on community sanctions and measures, Adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482 Meeting of the Ministers' Deputies.

⁴ Recommendation Rec (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters, Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679th meeting of the Ministers' Deputies.

⁵ Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules, Adopted by the Committee of Ministers on 20 January 2010 at the 1075th meeting of the Ministers' Deputies.

Ad a) Európske pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia boli Radou Európy prijaté v roku 1992 prostredníctvom odporúčania Rec(92)16. Uvádzané odporúčanie definuje komunitné sankcie a opatrenia ako sankcie a opatrenia, ktoré páchatela ponechávajú na slobode v spoločenstve a zahŕňajú niektoré obmedzenia slobody prostredníctvom zavedenia obmedzení a/alebo povinností a ktoré sú vykonávané orgánmi zákonom určenými na tento účel.⁶ Z uvedenej definície vyplýva, že tieto sankcie zahŕňajú všetky sankcie a opatrenie v prípravnom konaní, počas súdneho konania alebo po skončení súdneho konania, probáciu a mediáciu nevyvímajúc.⁷

Pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia pozostávajú z preambuly a deväťdesiatich pravidiel ktoré sú zoradené v jedenástich kapitolách. Kapitoly sú rozdelené do troch častí, nazvaných „Všeobecné princípy“, „Ludské a finančné zdroje“ a „Riadiace aspekty sankcií a opatrení“. Na záver odporúčania je glosár pre definovanie základných pojmov. Taktiež bolo vypracované „*Explanatory memorandum*“,⁸ ktoré bližšie vysvetľuje jednotlivé pravidlá.

Podľa preambuly, účelom odporúčania je stanoviť a spresniť štandardy, ktoré umožnia národným legislatívnym orgánom a praktikom zavedenie a efektívne vykonávanie komunitných sankcií a opatrení. Táto aplikácia musí poskytovať nevyhnutnú rovnováhu medzi potrebou chrániť spoločnosť v zmysle zachovania právneho poriadku, ako aj uplatňovanie noriem stanovujúcich náhradu škody spôsobenú obetiam na strane jednej, ako aj uznanie potrieb páchatela so zreteľom na jeho sociálnu adaptáciu na strane druhej.

V prvej časti nazvanej Všeobecné princípy je zdôraznená zásada *nulla poena sine lege* a potreba právnej ochrany pred každou sankciou, ktorá má punitívny obsah. Zdôrazňujú, že zaužívaný názor, v zmysle ktorého komunitné sankcie predstavujú miernejšiu voľbou alebo dokonca výsadu pre páchatela vo vzťahu k trestu odňatia slobody, je nesprávny.⁹

⁶ Porovnaj OANCEA, G. – MICLE, M. I. – FAUR, A.: Perceptions of Magistrates and Public Opinion Related to Community Sanctions. In.: Journal of Community Positive Practices, 2012, vol. 12, no. 1. 137 s.

⁷ Pozri MORGENSTERN, Ch. European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2, 2009. 131 s.

⁸ EXPLANATORY MEMORANDUM to Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to member states European rules on community sanctions and measures (adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies).

⁹ Porovnaj MORGENSTERN, Ch.: European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2. 2009. 131 s.

Z dôvodu problémov pri implementácii tohto odporúčania v roku 2000 bolo vydané odporúčanie na implementáciu Európskych pravidiel pre komunitné sankcie a opatrenia.¹⁰ Odporúčanie z roku 2000 rozširuje pravidlá zavedené odporúčaním z roku 1992 nielen na tresty, ale aj na opatrenia náhrady väzby, probáciu, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody či prípady obmedzenia osobnej slobody, ktoré sú elektronicky monitorované.¹¹

Ad b) S cieľom zjednotiť postupy v rámci mediácie v jednotlivých členských štátoch Rada Európy prijala odporúčanie týkajúce sa mediácie v trestných veciach.¹² Odporúčanie zdôrazňuje, že mediácia by sa mala aplikovať iba na prípady, keď obeť a páchateľ sú na takýto postup oprávnení, slobodne s mediáciou súhlasia a aktívne participujú na riešení sporu vyplývajúceho z trestného činu za pomoci tretej osoby – mediátora. Ktorákoľvek strana je oprávnená svoj súhlas s mediáciou kedykoľvek odvolať. Mediácia by mala byť dostupná vo všetkých štádiách trestného konania. V procese mediácie musia mať strany zodpovedajúce nástroje na právnu ochranu, najmä právo na právnu pomoc, a keď je to nevyhnutné, aj právo na tlmočenie alebo preklad. Mladistvý má nárok na pomoc zákonného zástupcu. Rozhodnutie o postúpení veci na mediáciu či vyhodnotenie výsledku mediácie je výlučným oprávnením justičných orgánov pôsobiacich v trestnom konaní. Dohoda strán by mala byť založená na dobrovoľnosti strán. Mala by obsahovať iba racionálne a proporcionálne povinnosti. Informácie získané počas mediácie sú dôverné a bez súhlasu strán nemôžu byť využité na iný účel ako urovanie sporu v rámci mediácie. Okrem pravidiel týkajúcich sa samotnej mediácie, odporúčanie obsahuje aj ustanovenia o fungovaní mediačných služieb a kvalifikačných predpokladoch a vzdelávaní mediátorov.

Ad c) Jednou z oblastí spoločného záujmu Rady Európy je aj trestná politika, súčasťou ktorej sú aj probačné opatrenia. Vzhľadom na to, že cieľom probačných opatrení je prispieť k spravodlivému trestnému procesu, ako aj k bezpečnosti obyvateľov prostredníctvom prevencie a znižovania trestných činov,

¹⁰ Rec(2000)22 on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures Adopted by the Committee of Ministers on 29 November 2000 at the 731 Meeting of the Ministers' Deputies.

¹¹ Bližšie LULEI, M. – ZÁHORA, J. – KURILOVSKÁ, L.: Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax. In: *Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii*. Dolný Kubín: Edukos, 2013. s. 109 a nas.

¹² Rec (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters.

Rada Európy prijala Európske probačné pravidlá.¹³ Komentár k pravidlám bol spracovaný Európskym výborom pre problémy kriminality.¹⁴ Pravidlá vytyčujú základné zásady a stanovujú základné podmienky pre organizáciu, stratégiu a výkon probácie.¹⁵

Odporúčanie pozostáva zo 108 článkov, ktoré sú rozdelené do ôsmich častí. Súčasťou je aj glosár s vymedzením pojmov uvedených v odporúčaní. Prvá časť vymedzuje predmet definície a základné zásady odporúčania. V čl. 1 je výslovné zdôraznené, že predkladané pravidlá sa majú vykladať v súlade s už uverejnenými pravidlami pre komunitné sankcie a opatrenia.¹⁶ Probáciou sa v zmysle tohto odporúčania rozumie uplatňovanie komunitných sankcií a opatrení, ktoré sú definované zákonom a sú ukladané páchatelovi trestného činu. Probácia zahŕňa celý rad činností a zásahov, ktoré sa týkajú dohľadu, poradenstva a pomoci, ktoré sú zamerané na začlenenie páchatela do spoločnosti, ako aj zaistenie bezpečnosti obyvateľov. Medzi základné zásady probácie patrí rešpektovanie ľudských práv páchatela, rešpektovanie práv a potrieb obetí, individuálny prístup na základe okolností a potrieb, probácia podľa možností len na základe súhlasu páchatela, prezumpcia neviny, právo na opravný prostriedok počas probácie, vládna kontrola probačných agentúr.

Druhá časť sa venuje organizácii probácie a personálnemu zabezpečeniu a tretia pojednáva o zodpovednosti a vzťahoch probačných agentúr k iným inštitúciám.

Ďalšie časti sa venujú vlastnému procesu dohľadu a ostatným aspektom práce probačných agentúr, napr. práci s obeťami trestných činov, restoratívnej justícii a prevencii kriminality.¹⁷

¹³ Recommendation Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules.

¹⁴ European Committee on Crime Problems (CDPC) – d. Draft Recommendation CM/Rec (2010) ... of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe probation rules – Commentary [1075 meeting], CM(2009)187add3E / 15 December 2009.

¹⁵ Porovnaj STOUT, B. – CANTON, R. 2010. Towards a European Approach to Probation Education and Training. In.: British Journal of Community Justice, Autumn, 2010, vol. 8, no. 2. s. 10.

¹⁶ Rec(92)16 on the European rules on community sanctions and measures.

¹⁷ Bližšie LULEI, M. – ZÁHORA, J. – KURILOVSKÁ, L: Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax. In: Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. Dolný Kubín: Edukos, 2013. s. 112 a nas.

3. ODPORÚČANIE O EURÓPSKÝCH PRAVIDLÁCH PRE KOMUNITNÉ SANKCIE A OPATRENIA 2017

Rada Európy venuje problematike preťaženia väzenského systému už dlhšiu dobu príslušnú pozornosť. V roku 1999 vydal Výbor ministrov Rady Európy odporúčanie týkajúce sa preplnenenia väzenského systému a zníženia väzenskej populácie.¹⁸ Hoci od prijatia uvedeného odporúčania uplynulo už viac ako pätnásť rokov, neboli dosiahnuté želateľné výsledky. V uvedenom období boli vydané aj viaceré rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva či Súdneho dvora Európskej únie,¹⁹ ktoré zdôrazňujú zákaz neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania. Preto bola v roku 2016 pripravená tzv. biela kniha o preplnenosti väzníc.²⁰ Hoci neexistuje žiadna medzinárodne dohodnutá definícia preplnenosti „*overcrowding*“, v zásade sa preplnenosťou väzenského systému rozumie situácia, keď požiadavky na umiestnenie osôb do ústavov na výkon trestu odňatia slobody presahujú kapacitné možnosti väzenského systému v konkrétnom štáte.

Výsledkom tohto postupu bolo prijatie **odporúčania o komunitných sankciách a opatreniach**.²¹ Odporúčanie nahrádza doterajšie existujúce nástroje: Európske pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia Rec(92)16 a Odporúčanie na implementáciu Európskych pravidiel pre komunitné sankcie a opatrenia Rec(2000)22.

Pravidlá pre komunitné sankcie a opatrenia pozostávajú z preambuly a 105 pravidiel, ktoré sú zoradené v desiatich kapitolách: 1. Základné princípy, 2. Právny rámec, 3. Komunitné sankcie a opatrenia: implementácia a metódy, 4. Participácia spoločnosti, 5. Súhlas, spolupráca a vynucovanie, 6. Nespolupracovanie a zrušenie, 7. Organizácia, personál a zdroje, 8. Kontrola, monitorovanie a vybavovanie sťažností, 9. Výskum, hodnotenie, práca s médiami a verejnosťou, 10. Revízia pravidiel.

Uvádzané odporúčanie, podobne ako odporúčanie Rec(92)16, **definuje komunitné sankcie a opatrenia ako sankcie a opatrenia, ktoré páchatela pone-**

¹⁸ Recommendation No. R(99) 22 of the Committee of Ministers to member States concerning prison overcrowding and prison population inflation. Adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1999 at the 681st Meeting of the Ministers' Deputies.

¹⁹ Napr. Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 5. apríla 2016, Pál Aranyosi a Robert Căldăraru, spojené veci C-404/15 a C-659/15 PPU.

²⁰ White paper on prison overcrowding, CM(2016)121-add3, 23 August 2016.

²¹ Recommendation CM/Rec (2017) 3 on the European Rules on community sanctions and measures, adopted by the Committee of Ministers on 22 March 2017 at the 1282nd meeting of the Ministers' Deputies.

chávajú v spoločenstve a zahŕňajú niektoré obmedzenia slobody prostredníctvom zavedenia obmedzení a/alebo povinností a ktoré sú vykonávané orgánmi zákonom určenými na tento účel.²² Z uvedenej definície vyplýva, že tieto sankcie zahŕňajú všetky sankcie a opatrenie pred súdnym konaním, počas súdneho konania alebo po skončení súdneho konania, probáciu a mediáciu nevynímajúc.²³

Vzhľadom na obmedzený rozsah vystúpenia, nie je možné sa venovať všetkým odporúčaniam, preto si dovoľím poukázať, z môjho pohľadu, na najvýznamnejšie časti odporúčania.

V zmysle základných princípov uvedených v prvej kapitole, vnútroštátne právne predpisy majú zabezpečiť **dostatočnú škálu vhodne kombinovateľných komunitných sankcií** a opatrení a tieto sa majú sprístupniť pri používaní v praxi. Odporúčanie uvádza príklady takýchto sankcií a opatrení:

- a) alternatívy k vyšetrovacej väzbe, ktoré vyžadujú aby sa obvinený zdržoval na určitej adrese alebo dohľad agentúrou, ktorá je špecifikovaná justičnou autoritou,
- b) probácia/dohľad spoločnosti ako samostatná sankcia uložená bez uloženia trestu odňatia slobody,
- c) odklad výkonu trestu odňatia slobody s uloženými podmienkami,
- d) komunitné služby (napr. bezplatná práca v prospech spoločenstva),
- e) odškodnenie obeť,
- f) mediácia medzi obeťou a páchatelom,
- g) liečenie drogového, resp. alkoholového závislých páchatelov a tých, ktorí trpia duševnou poruchou, ktorá súvisí s ich kriminálnym správaním,
- h) obmedzenie slobody pohybu,
- i) elektronické monitorovanie,²⁴
- j) podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom.

Povaha a trvanie komunitných sankcií a opatrení majú byť **úmerné závažnosti trestného činu**, pre ktoré boli osoby odsúdené, alebo pre ktoré boli obvinené a musí brať do úvahy ich individuálne vlastnosti a potreby.

²² Porovnaj OANCEA, G. – MICLE, M. I. – FAUR, A.: Perceptions of Magistrates and Public Opinion Related. to Comunity Sanctions. In.: Journal of Community Positive Practices, 2012, vol. 12, no. 1. s. 137.

²³ Pozri MORGENSTERN, Ch.: European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures. In.: European Journal for Probation. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 131.

²⁴ Recommendation CM/Rec(2014)4E of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring Adopted by the Committee of Ministers on 19 February 2014, at the 1192nd meeting of the Ministers' Deputies.

Komunitné sankcie alebo opatrenia nikdy **nemôžu obsahovať lekárske alebo psychologické liečenie**, ktoré nie je v zhode s medzinárodne prijatými etickými normami. Medzinárodne prijaté etické pravidlá obsahujú požiadavku, že jednotlivec má dostať úplné informácie o účele, povahe, metódach a možných dôsledkoch liečby. Je nevyhnutný jeho informovaný súhlas.

Pri ukladaní a výkone komunitných sankcií a opatrení nesmie existovať **žiadna diskriminácia** z dôvodov rasy, farba pleti, etnického pôvodu, národnosti, pohlavia, veku, postihnutia, sexuálnej orientácie, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, hospodárskeho, sociálneho alebo iného stavu, alebo fyzického alebo duševného stavu. Je potrebné zohľadniť rozmanitosť a rôzne individuálne potreby podozrivých a páchatelov. Zmyslom tohto pravidla je zabezpečiť, aby komunitné sankcie a opatrenia boli ukladané a vykonávané spravodlivo a nediskriminačne. Pri ukladaní a výkone komunitných sankcií a opatrení je potrebné rozlišovať medzi diskrimináciou a diferenciaciou. Zákaz diskriminácie neznamená, že so všetkými obvinenými alebo odsúdenými sa musí zaobchádzať identicky. Očakáva sa, že diferenciacia, na rozdiel od diskriminácie, zmierni akúkoľvek nevýhodu alebo dosiahne nejaké zlepšenie. Ľudia a situácia, za ktorej bol čin spáchaný, nie sú vždy identické a niekedy je vhodné reagovať na špecifické individuálne problémy a potreby.

Komunitné sankcie a opatrenia majú byť sprístupnené aj pre **podozrivých cudzincov a páchatelov z iných štátov**. Z uvedeného odporúčania vyplýva, že obvinení, resp. odsúdení by pri ukladaní komunitných opatrení nemali byť diskriminovaní na základe štátnej príslušnosti. Podobne by sa malo pristupovať aj k ľuďom bez štátnej príslušnosti.

Povaha, obsah a metódy výkonu komunitných sankcií a opatrení **rešpektujú ľudskú dôstojnosť a súkromie** podozrivých, odsúdených, ich rodín, popri prípade iných osôb. Zakázané je neprimerané obťažovanie podozrivých osôb alebo páchatelov prostredníctvom príliš častých kontrol.

Ak komunitné sankcie a opatrenia zahŕňajú kontakt obvineného alebo odsúdeného **s obeťu**, práva obete musia byť rešpektované v súlade s medzinárodne uznávanými etickými normami v tejto oblasti. Toto pravidlo vyžaduje, aby orgány vykonávajúce komunitné sankcie a opatrenia rešpektovali práva obetí. Akákoľvek komunitná sankcia môže mať dôsledky pre obeť, ich záujmy by sa mali zohľadniť a ich práva by mali byť rešpektované. V odôvodnených prípadoch a po náležitom zohľadnení práv a potrieb obetí trestných činov, by mali byť prijaté opatrenia na náhradu škody obetiam alebo spoločnosti.

Právny poriadok by nemal obsahovať **žiadne ustanovenia pre automatickú konverziu** komunitnej sankcie na trest odňatia slobody, resp. uväznenie.

nie v prípade nedodržania akejkoľvek podmienky alebo záväzku vzťahujúcej sa k takejto sankcii alebo opatreniu. Toto pravidlo však nevyklučuje možnosť poslať naspäť do väzenia tých páchatelov, ktorí nedodrжали svoje povinnosti a podmienky pre podmienené prepustenie z väzenia. Toto pravidlo preto zakazuje ustanovenia vo vnútroštátnom práve pre automatické uplatnenie uväznenia v takýchto prípadoch. Orgány rozhodujúce o takejto konverzii, by mali mať možnosť zvážiť situáciu a rozhodnúť na základe starostlivého uváženia a nie hneď konštatovať, že páchatel nedodrжал stanovené podmienky, a preto musí nastúpiť nepodmienený výkon trestu odňatia slobody. V závislosti od vnútroštátneho práva a okolností prípadu, príslušný orgán môže povoliť pokračovanie vo výkone uloženej sankcie alebo opatrenia, uložiť inú komunitnú sankciu alebo opatrenie, alebo namiesto toho nariadiť peňažnú pokutu, alebo ako poslednú možnosť uložiť trest odňatia slobody.

Pri ukladaní a výkone komunitných sankcií a opatrení by mali byť obvinenému a odsúdenému **zachované práva a sociálne dávky** vyplývajúce z existujúceho systému sociálneho zabezpečenia s výnimkou obmedzenia práv, ktoré sú výrokom trestu, resp. opatrenia. Toto pravidlo stanovuje, že vykonávanie komunitnej sankcie alebo opatrenia nesmie poškodzovať nárok jednotlivca na sociálne zabezpečenie alebo sociálne dávky okrem prípadov, kde takéto práva zámerne obmedzuje výrok trestu. Aby sa predišlo situáciám, keď napr. z dôvodu výkonu trestu povinnej práce príde odsúdený o príspevok v nezamestnanosti, stanovuje sa pravidlo, že práva na sociálne zabezpečenie a dávky nemôžu byť obmedzené z dôvodu plnenia záväzkov vyplývajúcich z komunitných sankcií alebo opatrení.

Priame náklady vykonávania komunitných sankcií a opatrení by v zásade **nemali znášať podozriví alebo odsúdení**. Je všeobecným pravidlom pri výkone sankcií, že podozriví a odsúdení nie sú povinní platiť všetky náklady na výkon trestov a opatrení a táto zásada sa uplatňuje aj na komunitné sankcie a opatrenia. Hoci výkon komunitných sankcií a opatrení vyžaduje určité náklady, vykonávajúci orgán by mal urobiť všetko pre to, aby sa minimalizovali dodatočné náklady a ťarchy. Ak významné výdavky vznikli zo strany páchatela v priebehu výkonu, vykonávajúci orgán môže zvážiť možnosť náhrady vo vhodných prípadoch. Niektoré štáty zastávajú názor, že konkrétne náklady elektronického monitorovania by mali hradiť podozriví alebo odsúdení. Vo väčšine štátov Rady Európy sú náklady na elektronické monitorovanie hrazené zo štátneho rozpočtu, v niektorých štátoch ako Spojené kráľovstvo a Švéd-

sko sa na nákladoch na monitorovanie podieľa aj podozrivý resp. odsúdený.²⁵ Podľa odporúčania o elektronickom monitorovaní²⁶ sa v prípade uplatňovania nákladov voči monitorovanej osobe uplatňuje **primeranosť úhrady nákladov** za elektronické monitorovanie. V prípade, že monitorovaná osoba má povinnosť podieľať na nákladoch na elektronické monitorovanie, výška poplatku má byť primeraná finančnej situácii monitorovanej osoby a pravidlá pre stanovovanie výšky poplatku majú byť stanovené zákonom. Neschopnosť zaplatiť príspevok by nemala byť považovaná za dôvod odmietnutia možnosti technickej kontroly niektorých druhov rozhodnutí.²⁷

Komunitné sankcie a opatrenia majú byť ukladané vo vhodných prípadoch, najmä keď je dostatočne zistená ochota podozrivého alebo páchatela, že má **záujem spolupracovať** pri výkone týchto sankcií a opatrení. Na rozdiel od trestu odňatia slobody, ktorého výkon môže byť vynucovaný bez ohľadu na vôľu dotknutých osôb, v prípade výkonu komunitnej sankcie alebo opatrenia sa vyžaduje spolupráca jednotlivca pri dosahovaní stanovených cieľov. Ak jednotlivец nie je zjavne ochotný spolupracovať a splniť príslušné podmienky, nie je na mieste ukladať komunitnú sankciu alebo opatrenie.

4. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

V súčasnosti v podmienkach Slovenskej republiky spomedzi trestov uvedených v § 32 Trestného zákona²⁸ za **alternatívne tresty** možno považovať trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienený odklad výkonu trestu, podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom a trest zákazu účasti na verejných podujatiach. V zmysle uvedeného odporúčania pre komunitné sankcie a opatrenia by som si dovoľil vo vzťahu k slovenskému právnemu poriadku predložiť nasledovné návrhy.

²⁵ Draft Recommendation CM/Rec(2014)... of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring Draft commentary Item to be prepared by the GR-J at its meeting on 11 February 2014, s. 3.

²⁶ Recommendation CM/Rec(2014)4E of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring Adopted by the Committee of Ministers on 19 February 2014, at the 1192nd meeting of the Ministers' Deputies.

²⁷ Bližšie ZÁHORA, J.: Európske štandardy pre monitorovanie osôb v trestnom konaní. In Trestněprávní revue. č. 11–12/2014, s. 258.

²⁸ Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Podľa čl. 2 odporúčania vnútroštátne právo má zabezpečiť dostatočnú škálu rôznorodých komunitných sankcií vzájomne kombinovateľných a tieto sa sprístupnia na používanie v praxi. Navrhoval by som **zvážiť zavedenie možnosti premeny niektorých alternatívnych trestov na iný alternatívny trest**. Napr. ak odsúdenému je uložený peňažný trest a odsúdený prestane byť zárobkovo činný, čiže nemá možnosť vykonať peňažný trest, súd by automaticky nenariadil výkon trestu odňatia slobody, ale po výsluchu odsúdeného by mohol uložiť iný trest, napr. trest povinnej práce alebo trest domáceho väzenia v primeranom rozsahu. Podobne by som navrhoval možnosť premeny trestu povinnej práce na trest domáceho väzenia, resp. peňažný trest a nepodmienečný trest odňatia slobody by bola posledná možnosť. Obdobnú právnu úpravu obsahuje aj § 65 ods. 2 a § 69 ods. 2 českého Trestného zákonníka.²⁹

V zmysle čl. 12 citovaného odporúčania právny poriadok by nemal obsahovať **žiadne ustanovenia pre automatickú konverziu** komunitnej sankcie na trest odňatia slobody, resp. uväznenie v prípade nedodržania akejkoľvek podmienky alebo záväzku vzťahujúcej sa k takejto sankcii alebo opatreniu. Preto by som navrhoval pri treste **domáceho väzenia** v zmysle § 53 ods. 3 Trestného zákona a pri **treste povinnej práce** v zmysle § 55 ods. 4 Trestného zákona **preformulovať obligatórne pravidlá** pre premenu týchto trestov na trest odňatia slobody a súdu dať voľnú úvahu individuálne rozhodnúť o premene na iný alternatívny trest alebo trest odňatia slobody vzhľadom na okolnosti prípadu a osobu páchatela.

Čo sa týka nákladov výkonu kontroly alternatívnych trestov technickými prostriedkami, v zásade platí, že v Slovenskej republike náklady znáša štát. Kontrolovaná osoba je povinná podieľať sa na náhrade nákladov štátu za každý začatý deň výkonu kontroly technickými prostriedkami v sume, ktorú ustanoví ministerstvo všeobecne záväzným právnym predpisom.³⁰ V súčasnosti je táto suma určená na 1,50 € na deň. Stálo by za úvahu zvážiť zavedenie možnosti odpustenia týchto nákladov, konkrétne do § 26 zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami,³¹ vzhľadom na osobné a majetkové pomery monitorovanej osoby. **Neschopnosť zaplatiť náhradu nákladov** by nemala byť považovaná za dôvod odmietnutia možnosti technickej kontroly niektorých druhov alternatívnych trestov.

²⁹ Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

³⁰ Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 225/2015 Z. z., ktorou sa ustanovuje suma náhrady nákladov výkonu kontroly technickými prostriedkami.

³¹ Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Literatúra

1. AEBI, M.F. – DELGRANDE, N. and MARGUET, Y.: *Have Community Sanctions and Measures Widened the Net of the European Criminal Justice Systems?*. In: *Punishment & Society*, 12, 2015, vol. 17, no. 5. s. 575–597.
2. LULEI, M. – ZÁHORA, J. – KURILOVSKÁ, L.: *Komparatívna štúdia probačnej a mediačnej činnosti vo Švajčiarsku a na Slovensku – implikácie pre prax*. In: *Výchovné a probačné programy v sociálnej práci v trestnej justícii*. Dolný Kubín: Edukos, 2013. s. 85–137.
3. MORGENSTERN, Ch.: *European initiatives for harmonisation and minimum standards in the field of community sanctions and measures*. In.: *European Journal for Probation*. Vol. 1, No. 2, 2009. s. 124–141.
4. OANCEA, G. – MICLE, M. I. – FAUR, A.: *Perceptions of Magistrates and Public Opinion Related to Community Sanctions*. In.: *Journal of Community Positive Practices*, 2012, vol. 12, no. 1. s. 136–147.
5. ROBERTS, J.-V. – STALANS, L. – J.: *Restorative Sentencing: Exploring the Views of the Public*. In: *Social Justice Research*, 09, 2004, vol. 17, no. 3. s. 315–334.
6. SEVERSON, M., M. – BANKSTON, T. V.: *Social Work and the Pursuit of Justice through Mediation*. In.: *Social Work*, 09, 1995, vol. 40, no. 5. s. 683–691.
7. SUPERIOR, H.: *Community Service and White-Collar Offenders*. *Journal of Financial Crime*, 2017, vol. 24, no. 1. pp. 148–156.
8. TURNER, M.G. – CULLEN, F.T. – SUNDT, J.L. and APPELEGATE, B.K.: *Public Tolerance for Community-Based Sanctions*. In: *The Prison Journal*, 03, 1997, vol. 77. no. 1. s. 6–26.
9. VALKOVA, J.: *Some Remarks on Implementation of Community Sanctions and Measures*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1998, vol. 6, no. 4. s. 573–579.
10. WODAHL, E.J. – Boman, J. H., and GARLAND, B.E.: *Responding to Probation and Parole Violations: Are Jail Sanctions More Effective than Community-Based Graduated Sanctions?*. *Journal of Criminal Justice*, May, 2015, vol. 43, no. 3. s. 242–250.
11. ZÁHORA, J.: *Európske štandardy pre monitorovanie osôb v trestnom konaní*. In: *Trestnôprávná revue*. č. 11–12/2014. s. 255–262.
12. ZÁHORA, J.: *Kontrola výkonu niektorých alternatívnych trestov technickými prostriedkami v Slovenskej republike*. In: JELÍNEK, J. (ed.): *Alternatívni řešení trestních věcí*. Sborník z mezinárodní konference Olomoucké právnické dny 2015. Praha: Leges, 2015. s. 59–71.

Kontaktné údaje

Prof. JUDr. Jozef Záhora PhD.

Paneurópska vysoká škola

Fakulta práva

Ústav verejného práva

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: jozef.zahora@paneurouni.com

MEDIÁCIA V TRESTNOM KONANÍ – AKTUÁLNY ALEBO AKÚTNY STAV MEDIÁTOROV V TRESTNÝCH VECIACH

Mediation in criminal proceedings – current or acute condition mediators in criminal matters

Michal Žofčák

Abstrakt: De Lege ferenda v spojitosti so zákonom o probačných a mediačných úradníkoch.

Kľúčové slová: mediácia, trestná justícia, vzdelávanie a príprava probačných a mediačných úradníkov, pôsobnosť mediačného úradníka

Abstract: Due to the fact that mediation officers who are employees of the courts and their activity is subject to management by the chairman of the Senate, self-judge or in the preparatory proceedings of the Prosecutor, as well as to the fact that the number of such mediators is limited, in the view of the author of the article would be appropriate, by common forces, in cooperation with the Ministry of Justice of the Slovak Republic, the Association of Mediators of Slovakia and Selected Universities, with a focus on law education, to prepare an amendment to the Act on Mediation in Criminal Law, which should strengthen the powers of mediators in criminal proceedings, expand the possibilities of alternative punishments for defendants. But also that mediators (entrepreneurs) who are not in state employment can also be mediated in criminal law. This joint effort, which should be completed by the proposal to amend the Act on Mediation in Criminal Proceedings, will bring about the speeding up of the solution of crimes in the form of mediation, the abolition of judicial authorities by the resolution of crimes which can be dealt with through mediation, and in particular from the saved funds are designed for individual courts, the work of courts can be improved by introducing new legal aids, salaries of judges and court staff, and so on. On the other hand, it will strengthen the position and the wider influence of mediators, who will definitely perform good and unquenchable service for the citizens of the Slovak Republic, accelerate the process of solution of criminal disputes out of court and, ultimately, will contribute such an amendment on mediation in criminal law to the creation of new prayer opportunities for mediators.

Key words: mediation, criminal justice, education and training of probation and mediation officers, the role of mediation officer

1. ÚVOD

Na vývoj trestného práva majú – okrem iného – značný vplyv aj medzinárodné akty. Pozornosti medzinárodného práva „neušla“ ani mediácia, následkom čoho vzniklo aj Odporúčanie¹ Rady Európy o mediácii v trestných veciach označované ako č. RE (87) 18 – „*Odporúčanie Rady Európy 2/87/18*“. Jedným z problémov, pred ktorými stoja Európska únia, ako aj iné medzinárodné subjekty, je roztrieštenosť systému trestného práva. Dôvodom relatívne novej koncepcie, ktorou je restoratívna justícia (spravodlivosť), t. z. že nie sú jednotlivé inštitúty zakotvené v právnych predpisoch dostatočne zrozumiteľné, a v podmienkach Slovenskej republiky sú aplikované veľmi minimálne vrátane zákonov vzťahujúcich sa na výkon povolania probačného a mediáčného úradníka (ďalej len PMÚ), ktorým bude pozornosť venovaná v príspevku.

Vládny návrh zákona PMÚ o zmene a doplnení niektorých zákonov bol predložený do legislatívneho procesu v súvislosti s plánom legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2003, na základe ktorého bol v NR SR prijatý zákon č. 550 /2003 Zb.z. o mediáčnych a probačných úradníkoch.²

Problematika mediácie a probácie v trestných veciach je upravená v:

- *Odporúčani Rady Európy č. R (92) 16 výboru ministrov členským štátom k európskym pravidlám o trestoch a opatreniach realizovaných v spoločensve – vzťahuje sa na tresty a opatrenia, v priebehu ktorých ostáva obvinený v spoločensve (t. j. na slobode) a ktoré zahŕňajú určité obmedzenia jeho slobody vyplývajúce z povahy uložených obmedzení alebo povinností a ďalej tie, ktoré uplatňujú orgány k tomuto účelu ustanovené zákonom,*

¹ Odporúčanie Rady Európy je príkladom, ako by bolo možné postupovať aj v ďalších prípadoch. Neznamená to, že ide o záväzné normy, ale o procedurálne postupy, podľa ktorých môžu štáty postupovať pri príprave vnútroštátnych zákonov.

² Z dôvodovej správy k prijímanému zákonu „Ministerstvo spravodlivosti SR pred prípravou predloženého návrhu zákona uskutočnilo pilotný projekt probačných a mediáčnych úradníkov na troch okresných súdoch, ktorého vyhodnotenie za obdobie 1. 4. – 31. 12. 2002 je priložené za dôvodovou správou. V súvislosti s prijatím zákona sa predpokladá minimálne prijatie 2 probačných a mediáčnych úradníkov priemerne na každý okresný súd (spolu 110 úradníkov) a vytvorenie príslušného odboru na ministerstve (6 úradníkov). Na okresných súdoch bude od 1. 1. 2004 probačnú a mediáčnú činnosť zabezpečovať 82 probačných a mediáčnych úradníkov a od 1. 1. 2005 ďalších 28 probačných a mediáčnych úradníkov zaradených v štátnej službe. Na Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky vznikne k 1. 1. 2004 nový odbor probačnej a mediáčnej služby so šiestimi zamestnancami, z toho 5 bude zaradených do štátnej služby a 1 do verejnej služby.“

- *Odporúčania Rady Európy č. R (99) 19 výboru ministrov členským štátom k mediácii v trestných veciach a dodatku k odporúčaniam č. R (99) 19 – upravuje vymedzenie mediácie v trestných veciach, dobrovoľnosť strán zúčastniť sa procesu mediácie, činnosť mediačných služieb, kvalifikáciu mediátorov a výstupy mediačného procesu.*

V rámci zisťovania stavu restoratívnej justície a alternatívnych trestov z pohľadu probačných a mediačných úradníkov (ďalej len PMÚ) v rámci projektu agentúry na podporu výskumu a vývoja, kolektívom členov katedry trestného práva a kriminológie Trnavskej univerzity v Trnave sa kolektív členov katedry trestného práva podujal zrealizovať v poradí druhú etapu – vo fáze vlastného výskumu, kde zmapoval danú problematiku v uvedených súvislostiach. Odpovede respondentov preukázali, že probační a mediační úradníci zastávajú pozitívny postoj k restoratívnej justícii a alternatívnym trestom. Restoratívna justícia je vhodným nástrojom riešenia zníženia kriminality, odbremenenia zaťaženia súdov riešenia trestných konaní s hornou hranicou trestu do päť rokov, zvýšenia účinnosti trestov a zvýšenie ochrany detí. Zatiaľ je restoratívna justícia uplatňovaná v značnej nerovnováhe s retributívnou justíciou.

Mediácia sa pre účely tohto zákona chápe ako mimosúdne sprostredkovanie, s cieľom riešiť spor medzi obvineným a poškodeným a činnosť smerujúca k urovnaniu konfliktu. V súlade s týmto zákonom vykonávajú probační a mediační úradníci úkony probácie a mediácie vo veciach vedených v trestných konaniach, čím preukazujú svoje kompetencie ako probační a mediační úradníci v **štátnozamestnaneckom pomere**. Vo všeobecnosti možno uviesť, že len občan SR má právo uchádzať sa o prijatie do štátnej služby, za splnenia podmienok, a to spôsobom výberového konania alebo výberu na voľné štátnozamestnanecké miesta a ak spĺňajú podmienky ustanovené osobitným predpisom.³

Predpoklady na výkon funkcie PMÚ sú upravené v zákone konkrétne v ustanovení § 5, zákona č. 550/2003 Z. z. a nasl. „*Za PMÚ môže byť vymenovaný občan SR, ktorý spĺňa predpoklady kladené zákonom o štátnej službe, kde tento zákon upravuje štátnozamestnanecké vzťahy v súvislosti s vykonávaním štátnej služby štátnymi zamestnancami a získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa, absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu, alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou*“.

³ Pozri aj zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch. V tomto zákone je uvedené v zmysle § 2 ods. 1 písm. c), „probační a mediační úradníci sú štátnymi zamestnancami, ktorí spĺňajú predpoklady podľa osobitného právneho predpisu“.

Štátna služba sa vykonáva v štátnozamestnaneckom pomere k štátu. PMS disponuje vlastným systémom vzdelávania pracovníkov. Prínajmenšom je nutné hneď úvodom uviesť, že okrem požiadaviek stanovených zákonom získaných znalostí a zručnosti v systéme vzdelávania PMS je pre výkon mediácie trestnej justície dôležitá podmienka osobnostného predpokladu jednotlivých mediátorov.

V ustanovení § 5, zákona č. 550/2003 Z. z. PMÚ je povinný zúčastňovať sa na odbornej príprave. Spôsob formy odbornej prípravy a kvalifikačné skúšky ustanoví osobitný predpis.⁴ Vzdelávanie PMÚ podľa zákona č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov patrí do pôsobnosti Justičnej akadémie.

2. MEDIÁCIA V TRESTNOM KONANÍ A Z NEJ VYPLÝVAJÚCE NÁROKY KLADENÉ NA MEDIÁTORA

Zvláštnym miestom medzi nárokmi kladenými na mediátora tvoria jeho osobnostné predpoklady, pretože práve tie nakoniec rozhodujú, či sa mediačný úradník bude vo svojej praxi špecializovať a či ju bude aj realizovať. Ide hlavne o to, či má mediačný úradník predpoklady pre prácu s obeťami trestných činov. Osobnostné kompetencie v sebe zahŕňajú schopnosť sebareflexie vo vzťahu k úlohe, ktorú probačný úradník ako mediátor zastáva. Práve táto kompetencia sa javí ako kľúčová pre profesionálne vedenie mediácie v trestnej justícii.

Postupy uplatňované v mediácii v rámci trestnej justície sa líšia od obdobných postupov používaných v civilných mediáciách, a to najmä v súvislosti s tým, že zúčastnené strany nemajú rovnakú právnu pozíciu. Mediátor tak nielen uľahčuje dialóg medzi stranami, ale vytvára aj priestor, pre hľadanie riešenia, a teda vyváženia tejto nerovnosti. Mediátor musí byť vždy nestranný, jeho pôsobenie v mediačnom procese by malo byť vyvážené vo vzťahu tak k obvinenému, ako aj k poškodenému, prípadne k ďalším zúčastneným osobám, musí mať rešpekt k osobám sporu, k ich schopnostiam zodpovednosti za svoj život, k ich vlastnému posúdeniu toho, čo potrebujú a čo je pre nich uspokojujúce.

Z uvedeného jasne vyplýva, že na mediátora v trestnej justícii sú kladené vyššie nároky v podobe odborných znalosti z oblasti trestného a ústavného

⁴ Pozri aj zákon č. 548/2003 Z. z. o Justičnej akadémii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

práva, príslušných ustanovení občianskeho zákonníka, ale aj z oblasti psychológie, sociológie a predovšetkým z oblasti mediálnych techník všeobecne. Mediácia v trestnom konaní prebieha podobne, ako je to aj v iných oblastiach mediácii, no v mediáciách, realizovaných v súvislosti s trestným konaním, možno identifikovať v niektorých postupoch určité zvláštnosti. Pre tieto existujúce špecifiká mediácie medzi obeťou a páchatelom však platí, že PMS rešpektujú akékoľvek princípy charakterizujúce mediálny proces.

Požiadavky na vzdelanie PMÚ obsiahnuté v slovenskej legislatíve však nezabezpečujú, že uchádzači o túto prácu ju budú vykonávať na vysokej profesionálnej úrovni. Pri obsahovej analýze zverejnených materiálov z týchto podujatí je možné zistiť, že zahŕňali aj tieto uvedené témy: vymedzenie základných pojmov, legislatívne súvislosti výkonu probácie a mediácie, teória konfliktov agresivity, teória delikvencie, teória komunikácie a základné komunikačné zručnosti, obsah rozhovoru pri prvom kontakte s klientom, otázky na klientov v prípravnej fáze mediácie, cieľ a princípy mediácie, poslanie mediátora, proces mediácie, podmienky a prekážky mediácie, výstupy mediácie (zmier, podmienčne zastavenie trestného stíhania), a štatistiky súvisiace s probáciou a mediáciou na Slovensku.

Výskumy poukazujú na to, že východisková vedomostná výbava PMÚ by mala byť tvorená poznatkami z oblasti sociálnej práce, kriminológie, psychológie, trestného práva, prevencie kriminality, viktimológie a sociológie. Cieľom vzdelávania PMÚ je zabezpečenie podujatí, na ktorých získavajú poznatky z pozitívneho práva, na získanie sociálnych zručností, ktoré sú predpokladom ich efektívnej práce s klientmi. Zákom akceptovateľné vzdelanie uchádzačov je veľmi rôznorodé a ich ďalšie vzdelávanie nie je systematicky zabezpečené. Aktuálnym svetovým trendom súvisiacim so zvyšovaním efektivity probácie a mediácie je ich diferenciacia na základe rôznorodých cieľových skupín. Dôvodom je skutočnosť, že dynamika niektorých druhov kriminality je natoľko komplikovaná, že adekvátny prístup k páchatelom a obetiam si vyžaduje, aby sa probační a mediálni pracovníci špecializovali.⁵

Ďalšou nevýhodou a ohrozením kvality probácie a mediácie v trestných veciach je nerozlišovanie profesií. V slovenskom systéme je funkcia probátora a mediátora zlúčená do jednej pracovnej pozície.

V slovenskej praxi je spolupráca PMÚ so širším sociálnym prostredím klienta označovaná za činnosť, ktorá je vykonávaná v nedostatočnej miere s ohľadom na rastúcu kriminalitu a zároveň je považovaná za menej význam-

⁵ KARKOŠKOVÁ, S. – DOLANSKÁ, R. (ed.): *Súčasnosť a perspektívy mediácie a probácie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, GTF, 2013. 188 s. ISBN 978-80-555-0740-8.

nú. Nízky počet PMÚ kritizujú viacerí odborníci. Od nástupu PMÚ do úradu (t. j. od 1. 1. 2004) na Slovensku nedochádza k zvyšovaniu ich počtov v potrebnej miere, čo ohrozuje napĺňanie cieľov restoratívnej spravodlivosti v praxi.

Zvláštnou črtou slovenského systému je, že v snahe o dosiahnutie kompatibility s modernou Európou v oblasti restoratívnej justície je možné registrovať nesúlad zákonodarcov a legislatívy, keď sa u nás prijímajú zákony skôr, než sú v praxi vytvorené podmienky pre ich aplikáciu. Niekoľko málo mimovládnych organizácií sa snaží ponúknuť takéto programy, ich financovanie si však musia vykryť prostredníctvom grantov, ktorých administrácia je veľmi náročná.

Probácia a mediácia v trestných veciach je inštitútom, ktorý by sa mal rozvíjať v súlade s najnovšími vedeckými poznatkami. Súčasná absencia štandardov probačnej praxe, ako i etického kódexu, prispieva k nejednotným prístupom k probácii a mediácii v praxi, čo sa reflektuje obzvlášť v oblasti probácie ako rizikový faktor, vo vzťahu k recidíve trestnej činnosti.

Upraviť platnú zákonnú normu, o probačných a mediačných úradníkoch a nasl. tak, aby bola mediačná činnosť v trestnom konaní nezávislá na probačnej činnosti a zároveň stanoviť podmienky pre poskytovanie služieb mediácie v trestnom konaní aj mediátormi mimo PMÚ, t. z. prijať novelu zákona PMÚ v prospech mediátorov v trestnom konaní zo súkromnej sféry, čím by sa odľahčili súdy od trestných konaní, v ktorých trestná sadzba neprevyšuje päť rokov, zároveň by sa dal priestor pre existujúce školiace mediačné centrá, ktoré by svoju činnosť rozšírili aj o prípravu mediátorov v trestnom konaní. Znížila by sa nezamestnanosť, zanikla by akútna potreba prijímania probačných a mediačných úradníkov na úkor štátneho rozpočtu. Spomínaná úprava by sa dotkla týchto platných zákonov:

- zákon č. 300/2005 Trestný zákon,
- zákon č. 301/2005 Trestný poriadok,
- zákon č. 550/2003 o Probačných a mediačných úradníkoch,
- zákon č. 548/2003 o Justičnej akadémii,
- zákon č. 55/2017 o štátnej službe,
- zákon č. 549/2003 o súdnych úradníkoch,
- vyhláška 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku.

V súvislosti so spomínanými právnymi úpravami, sú PMÚ počas výkonu v štátnej službe povinní poznať a v praxi aplikovať aj nasledujúce právne úpravy:

Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce, zákon č. 365/2004 Z. z. – antidiskriminačný zákon, zákon. č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele, zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby, zá-

kon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti, zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi, zákon č. 552/2003 Z. z. o výkone práce vo verejnom záujme, zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka, zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv, zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, zákon č. 372/1990 Z. z. o priestupkoch, zákon č. 564/1991 Z. z. o obecnej polícii, zákon č. 71/1967 Z. z. o správnom konaní.

Po priblížení uvedených právnych noriem a jednotlivých odporúčaní je možné konštatovať, že v podmienkach Slovenskej republiky sú prijaté právne normy na vykonávanie mediácie a postavenie mediátorov v procese trestnej mediácie a civilnej mediácie. Rozdielnosť týchto zákonov je najmä v tom, že trestná mediácia odráža osobitosti postavenia účastníkov sporu v ich rozdielnom právnom prostredí, ktoré upravujú trestné kódexy.

Doterajšia prax mediácie v trestnom práve nie je PMÚ dostatočne pokrytá, vzhľadom na rastúcu trestnú činnosť, ktorá by mohla byť v procese trestného konania vyriešená prostredníctvom mediátorov v trestnom konaní zo súkromnej sféry, tak ako to už bolo spomínané. Ak by teda došlo k všeobecnej zhode zainteresovaných inštitúcií, bolo by potrebné upraviť zákon o probačných a mediačných úradníkoch, ktorý vyžaduje **nedostatočnú právnu úpravu** o mediácii a probácii, pretože tieto dva odlišné inštitúty upravuje len jeden zákon (548/2003 Z. z.), čo v konečnom dôsledku vedie k nesprávnemu pochopeniu ich účelu a k zjednoteniu pôsobenia PMÚ pri výkone týchto inštitútov.

3. SYSTÉM VZDELÁVANIA PMÚ V ČESKEJ REPUBLIKE

Bolo by nanajvýš vhodné oprieť túto prípravu mediátorov o doterajšie skúsenosti PMÚ, ale aj o skúsenosti z mediácie v trestnom konaní v Českej republike. **Príprava mediátorov v Českej republike prebieha nasledovným spôsobom:**

Systém zvyšovania odbornosti zamestnancom PMS plne zodpovedá kompetenčnému prístupu k vzdelávaniu, v ktorom je kladený dôraz na získavanie celoživotným vzdelávaním. Je súčasťou štatútu PMS a je upravený „Študijným programom pre kvalifikačné, špecializované a ďalšie vzdelávanie zamestnancov Probačnej a mediačnej služby“, ktoré schvaľuje ministerstvo spravodlivosti ČR.

Systém vzdelávania PMS je 4-úrovňový:

- I. Základná úroveň odbornosti pre výkon funkcie úradníka PMS podľa zákona č. 257/200 Zb., o Probačnej a mediačnej službe. Úradník podľa tohto zákona musí mať vysokoškolské vzdelanie magisterského stupňa v oblasti spoločenskovedných odborov.
- II. Druhú úroveň tvorí povinný kvalifikačný vzdelávací kurz (ďalej len KVK), ktorý účastníkom sprostredkováva ako teoretické znalosti z oblasti práva a mediačnej a probačnej činnosti, tak praktické zručnosti z komunikačných techník používaných v tzv. pomáhajúcich profesiách. KVK je ukončené záverečnou skúškou pred 5-člennou komisiou zloženou z komisárov menovaných ministerstvom spravodlivosti.
- III. Tretia úroveň odbornosti úradníkov PMS je tvorená systémom ďalšieho vzdelávania, ktorý nadväzuje na predchádzajúce dva stupne a ich cieľom je prehĺbiť znalosti (vedomosti), zručnosti (činnosti) v špecializáciách, ktorým sa počas praxe venujú. Do systému ďalšieho vzdelávania pracovníci vstupujú dobrovoľne.
- IV. Štvrtú úroveň tvorí povinné celoživotné – ďalšie vzdelávanie, ktoré reflektuje aktuálne zmeny trestných kódexov a metód v probačných a mediačných činnostiach i aktuálne trendy v trestnej politike. Súčasťou tejto úrovne sú tiež supervízie, ktoré slúžia predovšetkým k reflexii prípadovej praxe.

I. a II. stupeň

Povinný kvalifikačný vzdelávací kurz (KVK) sa skladá:

- 9-týždňové sústredenie v celkovom rozsahu (288 hodín),
- stáž na odborných pracoviskách (64 hodín),
- regionálne stretnutia (min. 32 hodín).

V teoretickej i praktickej rovine je kurz koncipovaný ako štruktúrally a kumulatívny proces osvojovania si zručností a informácií so súčasným posilňovaním schopnosti k ich efektívnemu využívaniu v praxi. Témy jednotlivých sústredení v rámci kurzu na seba nadväzujú a je kladený dôraz na využitie skúseností účastníkov kurzu z obdobia medzi jednotlivými sústredeniami. Prednášková a seminárna výuka je dopĺňovaná modelovými situáciami. Výcvikový program slúži k prehĺbeniu znalosti získaných v rámci seminárnych hodín s dôrazom na špecifické situácie v priebehu diskusií s klientmi. Dôraz je kladený na interaktívnu formu výučby založenú na otvorených a riadených disku-

siách, prehlbovanie získavaných poznatkov a na spoločné precvičovanie praktických zručností.

Cieľom stáží je zoznámiť sa s prostredím, agendou a spôsobom práce inštitúcií a zariadení, pokiaľ ich činnosť úzko súvisí s PMS. Pracovníci vykonávajú stáže na okresných a krajských súdoch, štátnych zastupiteľstvách, Polícii ČR, základných útvaroch SKVP, v Justičnej službe ČR (väznice) a u ďalších spolupracujúcich štátnych alebo neštátnych organizáciách, napr. kontaktných centier, centier pre mediáciu, liečebne pre drogovu závislých, krízových centrách, azylových domoch atď.

Zmysel regionálnych stretnutí, ktoré vedie tútor (odborný konzultant pre nových členov regiónu) v danom kraji, je spoločné zdieľanie a intervízia doterajších skúsenosti a získaných vedomostí a ich aplikácia do praxe. Tútor je frekventantom daného regiónu, pomáha pri priebežnom plnení povinnosti KVK a plní pozíciu odborníka metodologickej činnosti a spojky medzi lektormi, oddeleniami vzdelávania riaditeľstva PMS, strediskami PMS a frekventantmi.

Vybrané modely KVK vzťahujúce sa k výkonu mediácie.

- Probačná a mediácia činnosť vrátane komunikácie (rozsah 168 hodín):

Úvod do probácie a mediácie a alternatívny spôsob riešenia trestných vecí (Vybrané okruhy – filozofické východiská alternatívneho riešenia trestných vecí, pojmy, úvod do trestnej politiky, poslanie a rola úradníka PMS a jeho odborné kompetencie, restoratívna justícia – trendy a programy, podstata a zmysel alternatívnych trestov, historický vývoj sprostredkovania alternatívneho riešenia trestných vecí, uplatnenia alternatív k trestu odňatia slobody, kategorizácia alternatív – rozdelenie a koncept odplatnej a obnovujúcej justície, aktuálne trendy trestnej politiky, zahraničné skúsenosti a systém riešenia trestnej činnosti).

Komunikácia (medicínsky a sociálny prístup v kontexte vývoja riešenia konfliktov, používanie techniky a zručností, metódy, koncepty pomoci a kontroly, profesionálny spôsob pomoci a kontroly, ich úloha v práci PMS, vzťahy a komunikácia, tímová spolupráca, profesionálny štruktúrovaný rozhovor, a kľúčové zručnosti vedením rozhovoru v jeho jednotlivých fázach: príprava, otvorenie, dojednávanie, priebeh, ukončenie, techniky „*pripojenie*“ sa ku klientovi, dokazovanie, reflektovanie – základné pravidlá v procese podávania prijímania spätnej väzby, nácvik vedenia profesionálneho rozhovoru).

- Činnosť PMS v štádiu pred rozhodnutím vo veci, vybrané okruhy: Sprostredkovanie riešenia konfliktov (rozsah cca 20 hodín) → spracovanie podkladov pre orgány činné v trestnom konaní (ďalej len OČTK),

vyhodnotenie potrieb a záujmov klientov, t. j. páchatela aj poškodeného vrátane vymedzenia potencionálnych rizík recidívy a silných stránok páchatela a potrieb poškodeného, mediácia – všeobecné zhrnutie podľa metodických štandardov, činnosť smerujúca k urovneniu konfliktného stavu, restoratívna justícia – aktuálne trendy a využiteľné programy, profesionálne zaobchádzanie s informáciami, spôsob ich zhromažďovania, princípy a zásady činnosti pracovníka PMS.

Mediácia medzi páchatelmi a obeťami (rozsah 20 hodín) → medzi obeťou (O) a páchatelom (P) ako mimosúdny spôsob (riešenia) naplnenia spravodlivosti, podstata mediácie medzi O/P a jej zásady (všeobecné zásady mediácie a fáza mediálneho procesu, rola mediátora individuálne stretnutie s obvineným, individuálne stretnutie s poškodeným, fáza spoločného stretnutia, obvineného a poškodeného, pracovný postup), právne uplatnenie mediácie z jej výsledkov (záverov).

- Právny blok:
 - ⇒ Základné ľudské práva a slobody, organizácia súdov, medzinárodné dokumenty v oblasti probácie, mediácie, väznenstva, súvisiace zákonné a podzákonne právne predpisy (rozsah 12 hodín);
 - ⇒ Trestné právo hmotné, trestné právo procesné v rámci činnosti PMS, (rozsah 80 hodín);
 - ⇒ Zákon o obetiach trestných činov (rozsah 4 hodiny);
 - ⇒ Zákon o súdnictve vo veciach mládeže (rozsah 12 hodín);
 - ⇒ Civilné právo v rámci činnosti PMS (rozsah 28 hodín).

III. a IV. stupeň

Systém ďalšieho vzdelávania v rámci probačnej a mediácie činnosti.

Dobrovoľný systém ďalšieho vzdelávania (ďalej len SDV) pripravuje pracovníkov PMS pre špecializáciu v základných odborných agendách PMS. Zaradenie probačných úradníkov do SDV vychádza z ich záznamu z doterajšej praxe v danej oblasti a z odbornej profilácie. SDV prebieha súbežne s výkonom činnosti probačného úradníka, jeho celková dĺžka je ohraničená minimálnou dĺžkou 18 mesiacov maximálnom trvaním 5 rokov, priebehu ktorých je probačný úradník zaradený do SDV povinný absolvovať vzdelávacie moduly podľa programu SDV, uzavrieť a odovzdať portfólio SDV, prihlásiť sa ku skúške pre špecialistov PMS v zvolenej špecializácii.

Program definuje profily špecialistov PMS (absolventov SDV), vstupné podmienky jednotlivých špecializácií, charakterizuje vzdelávací modul týchto

špecializácií (cieľ, obsah, metódy vyučovania, rozsah vyučovania) a štrukturalizuje ju do 4 skupín: stupňuje moduly, povinné moduly pre všetky špecializácie, povinné moduly jednotlivých špecializácií, voliteľné moduly.

I keď sa v praxi PMS prezentujú prípady mediácií uskutočňovaných vo vykonávacom konaní, stále platí, že drvivá väčšina mediácií je vykonávaná v prípravnom konaní a pred súdom. Príprava špecialistov na sprostredkované riešenie konfliktu (ďalej len SRK) mediátorom prebieha podľa rovnakých pravidiel ako príprava špecialistov pre ďalšiu oblasť, líši sa však obsahom vzdelávacích modulov a, samozrejme, so zameraním na vlastnú prax. Podmienkou pre zaradenie probačného úradníka špecialistu na SRK podľa metodických štandardov PMS sú:

- absolvovanie kvalifikačného vzdelávania vrátane zvládnutia záverečnej skúšky,
 - prax v oblasti agendy SRK podľa metodických štandardov PMS preukazovaná predkladanými dokladmi – súpis 20 samostatne vedených prípadov (PM) čísel, zahrňujúce priame vedenie mediácie medzi obeťou a páchatelom trestnej činnosti, 10 dohôd medzi obeťou (poškodeným) a páchatelom trestnej činnosti o náhrade škody spôsobenej trestným činom,
 - spracovaná kazuistika, t. j. popis prípadov v rámci agendy sprostredkovania riešenia konfliktu zahrňujúci priamu mediáciu medzi obeťou a páchatelom doplnený odborným komentárom ku kľúčovým témam daného prípadu, ktorý preukáže schopnosť spätne reflektovať pracovný postup.
- Moduly SDV vzťahujúcim sa k výkonu mediácie.

Vstupné modely pre všetky špecializácie:

- ⇒ Profesionálny rozhovor (24 hodín),
- ⇒ Práca s rizikom (27+7 hodín).

Povinné modely pre všetky špecializácie:

- ⇒ Princípy a programy restoratívnej justície (12 hodín),
- ⇒ Problematika závislostí na probačných prácach, extrémizmus, fanúšikovské násilie (18 hodín),
- ⇒ Prípadová práca s obeťami trestného činu (24 hodín),
- ⇒ Problematika priesťahov v probačnej práci (12 hodín),
- ⇒ Vyhodnotenie efektivity práce, zber a analýza dát (12 hodín).

Špecifická časť pre SRK ďalej obsahuje 6 modelov v rozsahu 156 vyučovacích hodín:

- ⇒ Legislatíva (16 hodín),
- ⇒ Skúsenosti dobrej praxe v zahraničí (8 hodín),
- ⇒ Teória konfliktu (16 hodín),

- ⇒ Mediácia medzi obeťou a páchatelom (56 hodín),
- ⇒ Restoratívne programy – skúsenosti z dobrej praxe (12 hodín)
- ⇒ Prípadová práca (case management) – vedenie prípadov (48 hodín v 6 stretnutiach).

Povinných 300 vyučovacích hodín frekventant dopĺňa voľiteľnými modelmi (napr. Sociálne služby a ich využitie v rámci probačnej práce, Riziká sociálneho vylúčenia – prevencia, Ústavná starostlivosť vs. alternatívne formy výchovy, Projektový manažment, lektorské schopnosti, Duševná hygiena a predchádzanie stresu, Práca s časom, podpora obetí pri tvorbe prehlásenia obete, motivačné rozhovory, Dezistancia – ukončenie páchania trestnej činnosti alebo jeho protispoločenského správania). SDV je pilotne overované v rámci projektovej činnosti od roku 2014, a to za využitia bilaterálnych spoluprác s partnerom projektu Norwegian Directorate for Correctional Service, je financovaný z prostriedkov EHP, nórskeho štátneho rozpočtu ČR.

Lektorský tím

Vyučovanie a odbornú prípravu i supervíziu úradníkov PMS zabezpečujú:

- skúsení odborníci v oblasti probácie a mediácie, sociálna práca a sociálne služby v justícii, ďalší odborníci z oblasti trestnej politiky venujú sa praktickému uplatneniu mediačných a probačných postupov a realizácii probačných a resocializačných programov vrátane priznania renomovaných expertov z domova a zo zahraničia;
- skúsení sudcovia, zo súdov na každom stupni, štátni zástupcovia a ďalší odborníci z oblasti práva, trestnej politiky, kriminológie, viktimológie;
- učitelia z vysokých škôl, ktorí sa zaoberajú tematikou trestného a civilného práva v súvislosti so sprostredkovaním alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, vyjednávania a komunikácie, tematikou sociálnej práce, sociálnych služieb a probačných činností;
- skúsení a erudovaní supervízori.

Základný interdisciplinárny lektorský tím dopĺňujú hosťujúci lektori, lektori tzv. špecifických tém a ďalších súvisiacich tém, napr. Práca s drogovým závislým klientom, práca s obeťou a pod. Títo hosťujúci lektori sú vyberaní z radov skúsených odborníkov (napr. pracovníkov neziskových organizácií venujúcich sa danej oblasti). Hosťujúci lektori môžu byť aj z radov PMS s dostatočnou kvalitnou praxou v danom odbore (napr. regionálni metodici). O zapojení týchto lektorov rozhoduje oddelenie riaditeľstva PMS.

4. KONCEPCIA MEDIÁCIE VO FRANCÚZSKU

Koncepcia mediácie vo Francúzsku pochádza z tradičného kontinentálneho pohľadu na trestnú spravodlivosť. Mediácia v trestných veciach bola do francúzskeho právneho systému zavedená v roku 1993. Vo Francúzsku nájdeme dva modely, ktoré umožňujú mediáciu v trestnom konaní a to:

- ⇒ Tzv. „sudcovský model“, ktorý je realizovaný v budovách súdov decentralizovaných súdnych a právnych strediskách (Maisons de justice et du droit). Mediácia je vykonávaná právnikmi, ktorí nemusia mať žiadnu špecifikáciu mediáčnej kvalifikácie. Strany sporu sú postavením „obete a páchatel“ trestného činu.
- ⇒ Druhý model je založený na prvkoch restoratívnej spravodlivosti a je zabezpečovaný prostredníctvom špeciálnych organizácií na základe dohody medzi nimi a príslušným štátnym zastupiteľstvom. Mediátori sú odborne školení samostatnými organizáciami. Strany sporu sú nazývané ako žalobca a obžalovaný.

Francúzsky mediálny systém je založený na úzkej spolupráci medzi súkromnými organizáciami s justičným systémom. Za najvýznamnejšiu organizáciu alebo najdôležitejší spolok sa považuje „Národný inštitút mediácie a pomoci obetiam trestnej činnosti – tzv. INAVEM. Ide o najväčšiu a najznámejšiu organizáciu na pomoc obetiam trestnej činnosti združujúca 150 spolkov pomoci obetiam trestnej činnosti. Spoločnosť INAVEM bola založená v roku 1986 na popud ministerstva spravodlivosti. Spoločnosť INAVEM identifikovala základné prvky mediácie v trestnom konaní a to nasledujúce: bezplatnosť mediácie, neutralita mediátora, dobrovoľná účasť strán v procese trestne mediácie, rešpekt k právam jednotlivých strán sporu, dôveryhodnosť mediácie (súvisí so zásadou mlčanlivosti). Mediácia vo Francúzsku je možná vtedy, keď: bolo podané trestné oznámenie, okolnosti prípadu sú dostatočne známe, strany sú známe a súhlasia s mediáciou, došlo k tzv. „zanedbateľnej trestnej činnosti“.

5. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Mediácia sa čoraz viac využíva ako alternatíva k súdnemu riešeniu sporov. Mediácia je v porovnaní so súdnym procesom rýchlejšia, menej nákladná a hlav-

ne je jej prítomnosť účinnejšia na výchovné pôsobenie na účastníkov mediácie. Pri mediácii v trestnom práve sa na rozdiel od štandardného súdneho procesu v trestných veciach zapája vo väčšej miere do riešenia sporu obvinený a aj poškodený. Podstatou mediácie v trestnom konaní je mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporov medzi obvineným a poškodeným. Aplikácia mediácie prichádza do úvahy od vznesenia obvinenia až do rozhodnutia súdu vo veci samej. Účasť na mediácii je na rozdiel od účasti na súdnom konaní fakultatívna. Mediačný a probačný úradník plní pri mediácii funkciu sprostredkovateľa, riadi komunikáciu medzi obvineným a poškodeným. Medzi úlohy mediátora patrí predovšetkým zber informácií o riešenom prípade, analýza informácií, sprostredkovanie komunikácie medzi obvineným a poškodeným a v konečnom dôsledku sprostredkovanie dohody. Mediátor vykonáva úkony v rámci svojej pôsobnosti na základe písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. Vo vhodných prípadoch môže mediátor vykonávať úkony aj bez pokynu uvedených osôb, najmä z podnetu obvineného alebo poškodeného. O výsledku vykonaných úkonov je mediátor povinný bez zbytočného odkladu písomne informovať príslušný orgán činný v trestnom konaní. Mediácia sa vykonáva len so súhlasom obvineného a poškodeného. Výsledkom mediácie môže byť napríklad uzavretie dohody o náhrade škody alebo zmier. Za určitých okolností má uzavretá mediačná dohoda právnu relevanciu na ukončenie trestného konania. Výsledkom mediácie môže byť tiež podmienené zastavenie trestného stíhania. Ak bola uzavretá dohoda o náhrade škody pri prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov a boli splnené aj ďalšie podmienky v zmysle ustanovenia § 216 Trestného poriadku, môže prokurátor so súhlasom obvineného trestné stíhanie podmienenčne zastaviť. Ďalšou alternatívou, ako je možné ukončiť mediačné konanie, je uzavretie zmiernu. Ak obvinený s poškodeným v konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcej päť rokov uzavrujú zmier, môže prokurátor po splnení podmienok ustanovených v § 220 Trestného poriadku rozhodnúť o schválení zmiernu a zastaviť trestné stíhanie.

Z uvedeného postupu mediácie v praxi je zjavné, že tento inštitút má v podmienkach trestného konania odôvodnené uplatnenie, a to najmä vzhľadom na skutočnosť, že je možné v konaní pred prokurátorom zastaviť trestné stíhanie, po splnení zákonných podmienok, čo má v konečnom dôsledku pozitívum v tom, že odpadne väčšinou zdĺhavé konanie pred súdom, znížia sa náklady na súdne konanie a hlavne sa zabezpečí právna istota páchatela trestného činu pri mediácii skôr ako prostredníctvom súdov.

V nadväznosti na uvedené skutočnosti je nutné poukázať na akútnosť legislatívnej úpravy zákona o probačných a mediačných úradníkoch, odčleniť a hlavne jednoznačne definovať úlohu, postavenie a právomoci mediátora v trestnom konaní, rozšíriť pôsobnosť a právomoci v trestnom procese pre mediátorov zo súkromného sektora, odbremeniť a zákonne vymedziť, ktoré trestné činy, resp. prečiny budú spadať do právomocí mediátorov v trestnom konaní, posilniť v tejto súvislosti postavenie a právomoci probačných úradníkov v neodlučnej spolupráci s príslušníkmi Policajného zboru, vytvoriť podmienky a legislatívnu úpravu prípravy mediátorov v rozsahu uvedenom v tomto príspevku:

1. Obnoviť Radu pre probáciu a mediáciu Ministra spravodlivosti Slovenskej republiky (Sekcia legislatívy).
2. Spoločnými silami v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, Asociáciou mediátorov Slovenska a vybranými vysokými školami so zameraním na výučbu práva pripraviť novelu zákona o probačných a mediačných úradníkoch na zákon o mediácii v trestnom konaní.
3. Zapojiť do procesu trestnej mediácie mediátorov, ktorí sú aktívni a zapísaní v zozname vedenom na ministerstve spravodlivosti.
4. Posilniť by sa mali právomoci mediátorov v trestnom konaní prostredníctvom zákona a doplnení súvisiacich právnych predpisov.

Literatúra

1. ŠTERN, P. – OUŘEDNÍKOVÁ, L. – DOUBRAVOVÁ, D. 2010. Probace a mediace. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
2. HOLÁ, L.: Mediace v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN: 978-80-247-7537-1.
3. HOLÁ, L.: Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4109-3.
4. ROZUM, J. – KOTULAN, P. – LUPTÁKOVÁ, M. a kol.: Uplatnění mediace v systému trestní justice II. IKSP, závěrečná správa z výskumu 2010. ISBN 978-80-7338-097-7.
5. BURIANOVÁ, J.: Vzdělávání mediátorů v trestní justici v rámci probační a mediační služby v České republice. In: Súčasný trendy vzdelávania v mediácii. Zborník, Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska, 2017.

6. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
7. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
8. ŽOFČÁK, M.: Výhody mediácie v trestnom práve. In.: Profesionalizácia a inštitucionalizácia mediácie. Zborník. Bratislava: Asociácia mediátorov Slovenska. ISBN 978-80-971-616-44.
9. ÚLEHLA, I.: Umění pomáhat. Učebnice metod sociální práce. Písek: Renesance, 1996.

Kontaktné údaje

JUDr. Michal Žofčák

Právnická fakulta PEVŠ v Bratislave

Tomašíkova 20

820 09 Bratislava

E-mail: michal.zofcak@uninova.sk

SATURACE POTŘEB OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ V KONTEXTU ZÁKONA O OBĚTECH V ČESKÉ REPUBLICE

Saturation needs of victims of crime in the context of the law on victims in the Czech Republic

PhDr. JUDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M.

Abstrakt: Autorka se v příspěvku zabývá problematikou uspokojování potřeb obětí trestných činů z multidisciplinárního pohledu, při současném respektu poměrně nové právní úpravy, kterou v České republice přinesl zákon o obětech trestných činů. Zdůrazněna je potřeba individuálního přístupu k obětem při respektu jejich specifických potřeb. Poukazováno je též na požadavek vysoké profesionality všech pomáhajících subjektů včetně orgánů činných v trestním řízení.

Klíčová slova: oběť, pomoc, potřeby, práva, trestný čin.

Abstract: The author deals with the issue of meeting the needs of victims of crime from a multidisciplinary point of view, while respecting the relatively new legislation introduced in the Czech Republic by the Act on Victims of Crime. Emphasis is placed on the need for individual access to victims while respecting their specific needs. It also refers to the requirement of high professionalism of all assisting entities, including law enforcement agencies.

Key words: victim, assistance, needs, rights, crime.

1. ÚVOD

Práva obětí trestných činů v kontextu jejich potřeb se dostávají do popředí zájmu mezinárodních organizací teprve v druhé polovině minulého století. V osmdesátých letech zaznamenáváme na mezinárodním poli iniciativu řady mezinárodních institucí usilujících o sjednocení právních úprav jednotlivých států v oblasti podpory, péče a pomoci obětem trestných činů. V České republice se oběti trestných činů a jejich potřebami začíná odborná veřejnost zabývat o něco později, a to především díky snaze a úsilí Bílého kruhu bezpečí, díky kterému se tato problematika do dnešních dnů dostává čím dál více též

do povědomí laické veřejnosti. Jak na poli mezinárodním, tak v českém kontextu se setkáváme v souvislosti s vymezením samotného pojmu obětí s odlišnými přístupy, které se následně odrážejí též v pojímání celého systému péče, podpory a pomoci obětem trestných činů.

2. VYMEZENÍ POJMU OBĚŤ

Na první pohled se zdají být pojmy „oběť“ a „poškozený“ pojmy totožnými. Takto jsou pojímány především z řad laické veřejnosti. Mezi těmito pojmy však existují podstatné rozdíly, které je třeba při vymezení pomoci obětem trestných činů reflektovat. Pojem „poškozený“ je pojmem trestněprávním. Trestní řád vymezuje poškozeného v ustanovení § 43 odst. 1. jako toho, „komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“. Podle trestního řádu může být tedy poškozeným jak fyzická, tak i právnická osoba.

Pojem oběť je pojmem kriminologickým (viktimologickým), který používá též zákon o obětech trestných činů, tedy v tomto kontextu můžeme říci, že se jedná též o pojem právní. V kriminologických publikacích narážíme na vymezení obětí trestných činů jako osob dotčených trestným činem, přičemž autoři řeší otázku, zda se zbývat pouze osobami bezprostředně dotčenými trestným činem, nebo též osobami blízkými, kterých se následek trestného činu dotýká zprostředkovaně.¹ Slovenští autoři hovoří v této souvislosti o okamžiku, kdy se osoba stává obětí trestného činu. Jde o okamžik, kdy jsou objektivně a svévolně narušena její práva, a toto narušení je doprovázeno silným emocionálním prožíváním.²

V Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci přijaté Valným shromážděním OSN v roce 1985 nacházíme jednu z prvních komplexnějších definic. Za oběti jsou zde považovány „osoby, které individuálně nebo kolektivně utrpěly újmu, včetně fyzického nebo psychického poškození, emocionálního utrpení, ekonomické ztráty nebo závažného porušení základních práv z důvodů konání nebo nekonání, které je porušením vnitrostátních trestních zákonů platných v členských státech, včetně těch zákonů,

¹ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. Kriminologie, 3. přepracované vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 150. ISBN 978-80-7353-376-8.

² DIANIŠKA, Gustáv a kol. Kriminológia, 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 113. ISBN 978-80-7380-344-5.

kteře ustanovují trestnost zneužití pravomoci“.³ Následně Rámcové rozhodnutí EU o postavení obětí v trestním řízení (2001) definuje oběť jako fyzickou osobu, která utrpěla újmu, včetně fyzického či psychického poškození, emocionálního utrpení nebo ekonomické ztráty, která byla přímo způsobena konáním nebo nekonáním, které porušuje trestní právo členského státu.

V České republice je od 1. 8. 2013 účinný zákon č. 45/2013 sb., o obětech trestných činů. Přijetí této právní úpravy znamenalo výrazný posun v oblasti přístupu v celém širokém komplexu pomáhajících institutů a služeb ve prospěch obětí trestných činů. Dle tohoto zákona je třeba oběť vnímat jako osobu – fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková a nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Ustanovení § 2 odstavec 3. hovoří též o okolnosti, kdy byla trestným činem oběti způsobena smrt. Za těchto okolností se považuje za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Reflektováno je na tomto místě Doporučení Rady Evropy č. 8 ze 14. června 2006 o pomoci obětem trestných činů, které rozšiřuje pojem obětí právě na rodinné příslušníky a osoby závislé na přímé oběti trestného činu. Tyto osoby označujeme jako nepřímé či sekundární oběti trestných činů.

V souvislosti s výkladem pojmu oběť v kontextu v České republice platné právní úpravy nesmíme opomenout vymezení kategorie tzv. „zvlášť zranitelných obětí“.

Zvlášť zranitelnou obětí se dle zákona o obětech trestných činů rozumí:

- a) dítě,
- b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v kon-

³ HOLCR, Květoň. Kriminologie. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-23-3.

krétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní (§ 2 odst. 4).

Smyslem zakotvení ustanovení o zvlášť zranitelných obětech je především zabezpečení vyšší míry ochrany dětským obětím, obětím s fyzickým, mentálním či psychickým hendikepem, případně smyslovým poškozením, dále obětím obchodování s lidmi či trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo těch, jež zahrnují násilí či pohrůžku násilím, je-li zde zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy. V praxi nastává řada skutečností, které mohou sehrát významnou úlohu při posuzování konkrétní oběti a přiznání jí statusu zvlášť zranitelné oběti. V každém případě je třeba postupovat přísně individuálně s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného skutku a též k riziku vzniku sekundární a opakované viktimizace.⁴

3. POTŘEBY OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ

Z pohledu psychologického je potřeba vnímána jako „*nutnost organismu něco získat nebo něčeho se zbavit*“, případně jako „*stav lidského organismu, který znamená porušení vnitřní rovnováhy nebo nedostatek ve vnějších vztazích osobnosti*“. Potřeby pak mohou být uspokojovány výběrem hodnot, které se v průběhu vývoje společnosti proměňují, zatímco systém potřeb se zásadně nemění.⁵

Okolnost spáchání trestného činu znamená vždy pro oběť narušení či porušení její vnitřní rovnováhy. Jedná se o vysoce zátěžovou situaci, která na každého z nás působí individuálně odlišně. Každý trestný čin, především pak ty závažnější – násilné, mravnostní, zraňuje psychickou integritu jedince. V nových restorativních přístupech trestní justice je trestný čin pojímán jako určitá sociální událost zasahující všechny účastníky trestného činu (Howard Zehr), oběť pak především. Cílem restorativních projektů je prioritně zmírnění mate-

⁴ Více: JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 320 s. ISBN 978-80-7502-016-1.

⁵ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 444. ISBN 80-7178-303-X.

riálních a lidských škod za současného umožnění oběti aktivně se na procesu vlastní satisfakce podílet.⁶

V souvislosti se spácháním trestného činu vyvstávají na straně obětí určité, od běžných potřeb pramenících z normálních životních situací v jistém ohledu odlišné specifické potřeby. Matoušek⁷ zdůrazňuje problematiku potřeb obětí právě prioritně v rámci aplikace postupů restorativní justice. Popisuje potřeby obětí trestných činů ve vztahu k vzniklé újmě několika body:

- vyrovnání se ztrátou blízkého člověka,
- vyrovnání se s poškozením zdraví u sebe nebo blízkého člověka,
- vyrovnání se se ztrátou majetku,
- vyrovnání se s pocity ponížení, ohrožení, bezmoci, s myšlenkami na odplatu, s poruchami soustředění, spánku, příjmu potravy, s depresí či jinými stavy – posttraumatický stresový syndrom,
- vyrovnání se s reakcemi blízkých,
- vyrovnání se s rozpadem rodiny,
- vyrovnání se s reakcemi pachatele, případně s obavou z jeho propuštění,
- vyrovnání se s reakcemi lidí blízkých pachateli,
- vyrovnání s mediálními prezentacemi činu,
- během vyšetřování a rozhodování systému uplatňování spravedlnosti – komunikovat s tímto systémem a definovat si roli v něm.

Poukazováno je též na individuální odlišnost potřeb obětí a problematiku jejich identifikace v procesu tzv. transcendence.⁸

Jiní autoři hovoří v této souvislosti o frustraci potřeb obětí trestných činů. Dle Čírtkové může být oběť frustrována v potřebách:

Potřeba přiměřené důvěry – *oběť, přestože chápe důležitost poskytnout odpověď, se nachází v takové situaci zpravidla poprvé. Proto může být způsobem, taktikou nebo průběhem výsledku zaskočena. Upřesňování si některých skutečností a dotazy na detaily často chápe jako nedůvěru ze strany vyslyšajícího. Tím u ní vzniká pocit nespravedlnosti.*

⁶ Projekt restorativní justice – Podpora a poradenství obětem trestných činů – manuál dobré praxe. Probační a mediační služba České republiky.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In. JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

⁸ Transcendence – proces vyrovnání se s traumatem u obětí. (Zehr, 2001) In: MATOUŠEK, Oldřich. Transcendence a desistence. In. JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

Potřeba získat informace – základem této potřeby je hrozba, že oběť získá pocit pouhého důkazního prostředku, a tím pocit nedůstojnosti. Oběť se může dostat do sociálně složité situace (nedostatek peněz kvůli absenci v práci v důsledku zranění), ale měla by znát i důvody, které vedou OČTR k určitému jednání a postupu.

Potřeba bezpečí – oběti mají tuto velmi důležitou potřebu často narušenu. Netýká se jen obětí násilných TC, ale i obětí vloupání, kdy skutečnost, že se někdo dostal např. do ložnice, prohlédl zásuvky s intimním prádlem, může znamenat značné trauma. Na oběť také stresujícím způsobem působí to, co připomíná trestný čin.⁹

Potřeby obětí byly dlouhou dobu opomíjenou oblastí. Situace se však výrazným způsobem v České republice změnila právě přijetím zákona o obětech trestných činů, který znamená zásadnější průlom do oblasti poskytované péče, podpory či pomoci obětem trestných činů. Nejedná se na tomto místě pouze o legislativní krok, ale můžeme říci, že se přijetím této právní úpravy podařilo nastartovat jistou transformaci v oblasti vytvoření efektivního systému podporujícího oběti trestných činů. Mám tím na mysli provázanou, multidisciplinární spolupráci subjektů participujících na procesu nápravy, zhojení ran u obětí trestných činů. Právě podpoře těchto subjektů, jež sehrávají v rámci celého systému nezastupitelné místo, je v zákoně věnována samostatná hlava.

4. MOŽNOSTI USPOKOJOVÁNÍ POTŘEB OBĚTÍ TRESTNÝCH ČINŮ

Intervenci ve prospěch obětí trestných činů můžeme s ohledem na výše definované potřeby rozdělit do čtyř základních skupin:

- a) psychologická,
- b) sociální,
- c) ekonomická,
- d) právní.

V širším slova smyslu můžeme vnímat intervenci jako jakýkoli zákrok. V užším pojetí pak jde o „*cílený, předem promyšlený zásah, zpravidla zaměřený na zmírnění tíživé osobní situace*“.¹⁰ Tíživá situace s sebou nese přítomnost psy-

⁹ Převzato z: SOCHŮREK, Jan, SLUKOVÁ, Květa a kol. Úvod do viktimologie pro pomáhající profese. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7372-951-6.

¹⁰ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 239. ISBN 80-7178-303-X.

chických, sociálních či ekonomických potřeb vyvstávajících do popředí právě u oběti v důsledku nepříznivých okolností nastalých v důsledku trestného činu. Potřeba být informován, především v oblasti právních okolností, institutů či důsledků, je v případech potenciálního či již probíhajícího trestního řízení více než pravděpodobná.

Psychologická intervence je u obětí trestných činů realizována dle zásad a principů krizové intervence. Cílem je prioritně včasné a správné ošetření psychických zranění ve smyslu prevence fyzických, psychických či sociálních obtíží, které by mohly u oběti v budoucnu nastat. Rozlišována je tzv. prvotní neodkladná péče ve formě psychologické „první pomoci“, jež probíhá přímo na místě činu, a terapie akutního traumatu, které se následně, zpravidla několik dní po spáchání trestného činu, věnují odborníci z řad psychologů či psychoterapeutů s cílem psychické stabilizace oběti a zmírnění stresových stavů a příznaků.¹¹

Sociální intervence, která v praxi probíhá v rozličných formách sociální práce, stojí, stejně tak jako další druhy intervenčních zásahů, na znalostech participujících subjektů o dopadu trestného činu na oběť, a to nejen v sociální oblasti. Obecně můžeme sociálního pracovníka využít ve prospěch obětí trestných činů v oblasti poskytování informací o právech obětí, nárocích a existujících formách pomoci. Důležité je též ze strany sociálního pracovníka kvalifikované posouzení stavu uspokojování základních potřeb oběti a v úzké návaznosti též kvalifikované posouzení zdrojů, které mohou být k naplňování potřeb využívány. Nezastupitelné místo zde též má poskytnutí přímé pomoci při vyjednávání s dalšími subjekty či navržení způsobů prevence rizikových způsobů chování. V neposlední řadě dochází v rámci sociální pomoci obětem trestné činnosti k navržení rozličných forem sociálních služeb, které mohou adekvátně reagovat na identifikovatelné potřeby obětí, a jejich následné poskytnutí.¹² Odborníky je poukazováno např. na vhodnost přítomnosti sociálního pracovníka – specialisty, jako zprostředkovatele a společníka pozůstalých v průběhu procesních úkonů, který bude v úzkém kontaktu jak s orgány činnými v trestním řízení, tak i s oběťmi, komunitou, dalšími participujícími subjekty a formou vhodné komunikace mezi jednotlivými aktéry, v řadě případů

¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: GRADA Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

¹² MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana a kol. *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005, s. 15. ISBN 80-7367-002-X.

složitého procesu, předejde v praxi se poměrně hojně vyskytujícím zbytečným a ve směru k oběti zraňujícím situacím.¹³

Právní pomoc obětem trestných činů v praxi, stejně tak jako již výše zmíněné formy intervence, může nabývat rozličných podob, a zasahuje tak široký okruh sociálních a právních vztahů, se kterými se v rámci práce s oběti trestných činů setkáváme. V kontextu tohoto příspěvku s ohledem na jeho omezený rozsah není možné celou tuto oblast komplexně postihnout, a proto se omezím spíše na popis v obecnější rovině, stejně tak jako u výše popsanych forem (psychologické či sociální).

Obsahem právní pomoci obětem je seznámení s v úvahu přicházejícími kroky, jejich vysvětlení, pro oběť srozumitelným způsobem, včetně uvedení a vysvětlení možných dopadů, důsledků takového postupu. Je nutné si na tomto místě uvědomit, že samotné rozhodnutí bude záležet vždy na oběti. V tomto ohledu je nutné poskytovat obětem ucelené, kvalifikované informace, a to jak pozitivní, tak ty negativní, které je nasměrují k volbě, pokud možno, toho správného, pro oběť nejvýhodnějšího postupu. Z hlediska potřeb obětí v postavení poškozeného jsou rozlišovány především tyto základní skupiny práv:

- právo na informace,
- právo na aktivní účast v trestním řízení,
- právo na zmocněnce,
- právo na náhradu škody,
- právo na ochranu a bezpečí.¹⁴

Všechna tato práva jsou reflektována ve stávající právní úpravě v České republice. Zákon o obětech trestných činů ve své hlavě první definuje práva obětí, které kategorizuje do několika skupin. Právo na poskytnutí odborné pomoci, na informace, na ochranu před hrozícím nebezpečím, na ochranu soukromí, na ochranu před druhotnou újmou a samostatně v hlavě druhé nacházíme právo na peněžitou pomoc. Z výše uvedeného je více než zřejmé, že oběť v procesu vyrovnávání se s trestným činem a jeho následky potřebuje odbornou pomoc ať psychologickou, sociologickou, tak i právní. Můžeme konstatovat, že pomoc obětem trestných činů je v zákoně komplexně uchopena. S ohledem na odlišnosti spočívající v akreditaci jednotlivých subjektů – poskytovatelů pomoci obětem trestných činů je zde pomoc diferencována na:

¹³ VITOUŠOVÁ, Markéta. Sociální pomoc. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: GRADA Publishing, 2007, s. 141–143. ISBN 978-80-247-2014-2.

¹⁴ MATZNER, Jiří. Právní pomoc. In: ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: GRADA Publishing, 2007, s. 149–166. ISBN 978-80-247-2014-2.

- psychologické poradenství – subjekty akreditovány dle zákona o sociálních službách,
- sociální poradenství – subjekty akreditovány dle zákona o sociálních službách,
- právní pomoc poskytovaná dle zákona o advokacii,
- poskytování právních informací – akreditace dle zákona o obětech TČ,
- restorativní programy – akreditace dle zákona o obětech TČ.¹⁵

Dle zákona o obětech trestných činů jsou akreditovány pouze subjekty poskytující právní informace a restorativní programy. Z tohoto důvodu se v další části příspěvku budu zabývat pouze touto kategorií subjektů – poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.

5. AKREDITOVANÉ SUBJEKTY DLE ZÁKONA O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ

Zákon v hlavě třetí jasně stanovuje podmínky pro udělení akreditace subjektům poskytujícím pomoc obětem trestných činů. Subjekty poskytující služby sociálního či psychologického poradenství jsou oprávněny poskytovat služby obětem trestných činů na základě registrace u Ministerstva práce a sociálních věcí ČR dle zákona o sociálních službách, kde také mají možnost čerpat dotace ze státního rozpočtu. Jak již bylo uvedeno výše, dle zákona o obětech trestných činů jsou akreditovány pouze subjekty poskytující právní informace a restorativní programy. Obecné podmínky jsou stanoveny přímo v zákoně o obětech trestných činů. Ministerstvo spravedlnosti dále postupuje při udělování akreditace dle dalších souvisejících právních předpisů.¹⁶ Velký důraz je kladen na naplňování standardů kvality poskytovaných služeb stanovené vyhláškou č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů.

Ministerstvo dále vede v elektronické podobě Registr poskytovatelů pomoci obětem trestné činnosti, který je on-line dostupný na internetových stránkách ministerstva. Cílem je, mimo jiné, zabezpečit širší informovanost veřejnosti o síti poskytovatelů pomoci obětem trestné činnosti, především pak zajistit

¹⁵ Obdobně: GŘIVNA, Tomáš. Zákon o obětech trestných činů. In. JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 22–30. ISBN 978-80-87576-39-7.

¹⁶ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, vyhláška č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů.

nepřetržitou dostupnost informací o možné pomoci pro oběti trestných činů a také pro další participující subjekty. V registru je v současné době zapsáno velké množství subjektů, které se v různé míře a z různého úhlu pohledu zabývají pomocí obětem trestných činů. Otázkou však zůstává, jak jsou skutečně potřeby obětí trestné činnosti ze strany těchto subjektů v praxi uspokojovány. V současné době absentuje v České republice relevantní výzkum dotýkající se této oblasti. Je to samozřejmě dáno poměrně krátkou dobou účinnosti zákona o obětech trestných činů a s tím související „novou“ praxí subjektů – poskytovatelů. Domnívám se však, že v nejbližší době by k určité evaluaci mělo dojít. Zatím se musíme spokojit pouze s útržkovými zprávami z kontrolní činnosti úředníků ministerstva či s evaluačními zprávami jednotlivých subjektů, které musíme vždy následně hodnotit s jistou mírou opatrnosti a obezřetnosti. Samozřejmě vždy nejlepším zdrojem informací o spokojenosti klientů s poskytovanými službami je zpětná vazba ze strany klientů samotných. Realizovat výzkum zaměřený tímto směrem je však vždy složitější, čímž neříkám, že by se výzkumníci tímto směrem vydávat neměli. V zájmu objektivního posouzení stávajícího stavu v dané oblasti by to jistě bylo více než žádoucí.

6. DOTACE POSKYTOVANÉ SUBJEKTŮM POSKYTUJÍCÍM POMOČ OBĚTEM

Ministerstvo podporuje činnost subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů poskytováním dotací ze státního rozpočtu (ust. § 38 odst. 1 zákona o obětech TČ). Dotace ze státního rozpočtu u Ministerstva spravedlnosti ČR může získat subjekt, jenž má na poskytování právních informací nebo restorativního programu platnou akreditaci Ministerstva spravedlnosti ČR podle zákona o obětech trestných činů. Dotační řízení je vypisováno na rozvoj služeb pro oběti trestné činnosti poskytovaných na základě zákona o obětech trestných činů.

Data dotýkající se jednotlivých dotačních titulů jsou zpřístupňována ze strany ministerstva v omezené míře. Díky vstřícnosti pracovníků ministerstva se mi však, pro účely zpracování tohoto příspěvku, některá data podařilo zpracovat, a nabídnout tak alespoň omezený vhled do státem vynaložených finančních prostředků formou poskytnutých dotací na poskytování právních informací a restorativních programů obětem trestné činnosti.

Při své v jistém ohledu omezené analýze jsem se zaměřila na oblast využití dotací poskytnutých akreditovaným subjektům na základě jejich žádosti ze strany Ministerstva spravedlnosti ČR v roce 2016.

V roce 2016 poskytlo Ministerstvo spravedlnosti v rámci vyhlášeného dotačního řízení na dotační titul „Rozvoj služeb pro oběti trestné činnosti poskytovaných na základě zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů“ dotace v celkové částce 7 790 310,- Kč. Do dotačního řízení se přihlásilo celkem 22, resp. 21 akreditovaných subjektů (jeden ze subjektů se do dotačního řízení přihlásil se dvěma projekty – jak v rámci poskytování právních informací, tak pro restorativní program). Dotaci ze strany ministerstva nakonec získalo 19, resp. 18 subjektů.

Pokud bychom se podívali na strukturu poskytovaných služeb, tak pouze jeden ze subjektů, a to ACORUS – centrum pro osoby ohrožené domácím násilím, se přihlásil do dotačního řízení s restorativním programem, a to s programem pro rodiny s dětmi zasažené domácím násilím. Restorativní programy zasahující poradenský proces obětem trestných činů přitom mají obrovský potenciál, který je třeba v budoucnu dále rozvíjet. Principem těchto programů je nabídka ve směru k obětem trestné činnosti aktivně se podílet na procesu narovnání a odškodnění například formou účasti na programu mediace mezi obětí a pachatelem, a nebýt tak pouze jednostranným subjektem poskytované ochrany.¹⁷

Program prezentovaný společností ACORUS má za cíl přispět k narovnání vztahů v rodinách s přítomností prvku domácího násilí s důrazem kladeným na potřeby dětí jako zvláště zranitelných obětí. Dětem má pomáhat vyrovnat se s následky domácího násilí a žít normální život. Cílem projektu bylo též ověřit a optimalizovat metody práce s původci násilí a začlenit je do koncepce práce s celým rodinným systémem ohroženým domácím násilím. Ostatní subjekty získaly dotace za účelem poskytování právních informací. Z analýzy ze strany jednotlivých subjektů předložených závěrečných zpráv o realizaci projektu zaměřeného na rozvoj služeb pro oběti trestné činnosti v roce 2016 je zřejmé, že se praxe jednotlivých subjektů, poskytovatelů služeb obětem trestných činů, v oblasti právních informací liší. Některé subjekty popisují své aktivity jako osobní konzultace s klienty při řešení konkrétního případu, zastupování v roli zmocněnce, pomoc při zpracování jednotlivých listin, jiné subjekty, do této činnosti zahrnují též vzdělávací a informační kampaně o postavení a právech

¹⁷ Více k restorativním programům pro oběti – Projekt restorativní justice – Podpora a poradenství obětem trestných činů – manuál dobré praxe. Probační a mediační služba České republiky.

obětí v rámci trestního řízení, někteří též hovoří o emocionální podpoře, která by spíše náležela do komplexu psychosociálního poradenství. Na druhou stranu je však třeba si uvědomit, že ani právní pomoc nelze poskytovat izolovaně bez současně přítomné psychosociální podpory a péče. Obecně lze říci, že rozsah, a především formy poskytovaných služeb ze strany jednotlivých subjektů byly opravdu rozmanité a vyžadovaly by též důkladnější kvalitativní analýzu.

Co se týče oblasti hodnocení poskytovaných služeb, tak subjekty nejčastěji uváděly jako evaluační aktivity hodnocení ze strany klientů formou různých dotazníků, ze strany samotných aktérů realizace pomoci pak aspekt naplnění stanoveného cíle u klienta. Subjekty v rámci hodnocení využívají standardní metody, jako je intervize či supervize. Často definovaly konkrétní činnosti jako pravidelné porady, hodnocení jednotlivých případů v rámci interdisciplinárních týmů, v omezené míře pak nastavení kvalitativních a kvantitativních indikátorů. Zpravidla byla uváděna obecně spokojenost klientů s poskytovanými službami.

Nedílnou součástí závěrečné zprávy jsou též kvantitativní ukazatele dotýkající se především počtu klientů či počtu jednotlivých forem kontaktů, např. telefonické, osobní, e-mailové či jiné kontakty. Bližší informace k této oblasti poskytuje následující tabulka.

Tabulka č. 1 Počet klientů 2016 – uváděný v závěrečných zprávách jednotlivých subjektů¹⁸

subjekt	počet klientů celkem	z toho žen	z toho mužů	z toho ZZO
ACORUS	29	29	0	29
ACORUS rest. prog.	13	12	1	16
Azylový dům Vsetín	39	36	3	6
Centrum nové naděje	30	26	4	0
Cesta Integrate	81	63	18	26
Člověk v tísni (KV)	32	18	14	5
Člověk v tísni (PLZ)	47	34	13	18

¹⁸ V tabulce jsou uváděny údaje ze zpráv předložených subjekty ministerstvu spravedlnosti. Již při prvotní analýze jsem si však všimla, že ve zprávách uváděné počty se u některých subjektů v určitých momentech neshodují. Nicméně do této tabulky jsou přeneseny údaje, tak jak byly subjekty předloženy v závěrečných zprávách.

subjekt	počet klientů celkem	z toho žen	z toho mužů	z toho ZZO
DROM	65	49	16	0
Diecézní charita Brno	51	33	18	0
In Iustitia	157	86	67	147
Jekhetani Luma	51	36	15	15
La Strada	354	148	206	354
Obč. porad. Středisko	171	98	73	0
Persefona	201	180	21	58
proFem	111	102	9	111
Prosapia	147	102	45	44
Respondeo	70	45	25	0
Rozkoš bez rizika	608	559	49	21
Theia	208	119	89	15
Celkem	2465	1775	686	865

Zdroj: *Vlastní zpracování na základě analýzy závěrečných zpráv poskytnutých ministerstvu spravedlnosti ze strany povinných subjektů*

Tabulka č. 2 následně demonstuje počet realizovaných kontaktů ze strany akreditovaných subjektů, které obdržely dotaci, a to z pohledu jejich druhu. Z doložených informací tedy vyplývá, že ve většině případů jsou subjekty – poskytovatelé služeb obětem trestné činnosti v osobním kontaktu s dotčenou osobou. Což se z hlediska možné realizace opravdu efektivní intervence jeví jako žádoucí a pozitivní zjištění. Nesmíme však opomenout též velký počet telefonických kontaktů. Lze předpokládat, že v praxi dochází ke kombinaci jednotlivých typů kontaktů, a tak z této jednoduché analýzy nelze dále usuzovat na jejich efektivitu.

Jednotlivé subjekty též uváděly tzv. jiné kontakty, jednalo se například o doprovody k soudnímu jednání apod. Lze v tomto ohledu předpokládat, že si jednotlivé subjekty tuto položku vysvětlovaly odlišně, a některé subjekty tak mohly například do osobních kontaktů zahrnovat právě i různé formy doprovodů. Nicméně získaná data nám umožňují udělat si alespoň hrubou představu o prevalenci různých forem kontaktů mezi poskytovateli služeb a oběmi trestných činů.

Tabulka č. 2 Počet kontaktů – dle druhu¹⁹

subjekt	telefonický	email	osobní	jiný	celkem
ACORUS	27	28	80		135
ACORUS rest. prog.	12	50	66	20	148
Azylový dům Vsetín	8		68	2	78
Centrum nové naděje	1	0	36	0	37
Cesta Integrace	48	20	91	2	161
Člověk v tísni (KV)	48	4	99	0	152
Člověk v tísni (PLZ)	170	12	205	14	401
DROM			126		126
Diecézní charita Brno					
In Iustitia	296	181	482	263	1222
Jekhetani Luma					
La Strada	76		278		354
Obč.porad. středisko	38	68	72	31	209
Persefona	331	141	305	0	777
proFem	189	76	204	161	630
Prosapia	172	10	106	279	567
Respondeo	26	3	41	0	70
Rozkoš bez rizika	9	13	632	3	657
Theia					
Celkem	1451	606	2891	775	5724

Zdroj: Vlastní zpracování na základě analýzy závěrečných zpráv poskytnutých ministerstvu spravedlnosti ze strany povinných subjektů

Závěrečné zprávy obsahují řadu dalších zajímavých údajů, které je možné z různých úhlů pohledu dále zanalyzovat a využít je pro další zefektivňování systému péče, podpory a pomoci obětem trestných činů. Dle informací, které mi poskytli pracovníci ministerstva, se podrobnější evaluace připravuje a výsledky by mohly být k dispozici ještě v průběhu letošního roku. Z rozhovorů s pracovníky, kteří mají danou oblast na ministerstvu na starosti, jsem zjistila,

¹⁹ Tabulka má omezenou vypovídající hodnotu, jelikož některé subjekty počet a druh kontaktů ve zprávě neuvedly.

že v praxi nedochází k případům, že by např. některému z akreditovaných subjektů byla akreditace odebrána. Nastávají ale případy, kdy pro nesplnění některých zákonných podmínek není udělena dotace, ale to, že by následně dotace byla odebrána, se též zatím nestalo. V tomto ohledu sehrává velkou roli též kontrolní činnost ministerstva. Průběžné kontroly subjektů dle zákona probíhají, ale je třeba si přiznat, že v omezené míře. Personální situace není ani na ministerstvu v tomto ohledu příznivá, jistě by si zasloužila pozornost ze strany kompetentních manažerů. Personální posílení s cílem realizace častějších a ve svém důsledku též efektivnějších kontrol subjektů – poskytovatelů služeb obětem trestných činů je v zájmu zajištění kvalitní, kvalifikované pomoci obětem bezesporu žádoucí.

7. ZÁVĚR

Systém péče, podpory a pomoci obětem trestných činů je v České republice určitým způsobem nastaven. Bezesporu významným krokem v tomto ohledu bylo přijetí zákona o obětech trestných činů v roce 2013. Česká republika v současné době disponuje širokým aparátem poskytovatelů služeb obětem trestných činů zapsaných v Registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Jaká je však efektivita jejich působení v praxi? Dá se tento faktor nějakým relevantním způsobem změřit? To jsou otázky, které je třeba si klást a nalézat na ně adekvátní odpovědi. V České republice nebyl v této oblasti zatím realizován žádný rozsáhlejší relevantní výzkum. Určitě je to dáno též poměrně krátkým časovým úsekem účinnosti nového zákona o obětech a ruku v ruce s tím jdoucí krátká praxe v poskytování služeb dle tohoto zákona. Určitá, i když omezená data již k dispozici máme. Je více než žádoucí na jejich základě provádět průběžné evaluace v zájmu zefektivnění nastaveného systému.

LEGISLATIVNÍ ZÁMĚR – ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- zefektivnit kontrolní činnost kompetentních subjektů ve směru k realizátorům služeb pro oběti trestných činů,
- realizace průběžné evaluace činnosti a efektivnosti využití finančních prostředků poskytnutých subjektům ze strany státu na základě přesně definovaných kritérií,

- návrh a následná realizace výzkumu dotýkajícího se hodnocení činnosti poskytovatelů služeb obětem trestných činů,
- posílení vzdělávání subjektů participujících na práci s oběti trestných činů ve smyslu včasné identifikace a uspokojování jejich potřeb.

Literatura

1. NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. Kriminologie, 3. přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.
2. ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha: GRADA Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
3. DIANIŠKA, Gustáv a kol. Kriminológia, 2. rozšířené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-344-5.
4. HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. Psychologický slovník. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 444. ISBN 80-7178-303-X.
5. HOLCR, Květoň. Kriminologie. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-23-3.
6. JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 320 s. ISBN 978-80-7502-016-1.
7. JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.
8. MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana a kol. Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005, s. 15. ISBN 80-7367-002-X.
9. SOCHŮREK, Jan, SLUKOVÁ, Květa a kol. Úvod do viktimologie pro pomáhající profese. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7372-951-6.

Kontaktní údaje

PhDr. JUDr. Jana Firstová, Ph.D., LL.M.

Vysoká škola finanční a správní

Katedra trestního práva a kriminologie

Estonská 500

101 00 Praha 10

Česká republika

E-mail: firstovi@seznam.cz

OPRÁVNENÉ ZÁUJMY POŠKODENÉHO TRESTNÝM ČINOM A UKLADANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV¹

Legitimate interest of victims of criminal offenses and storage of alternative sanctions²

Ivan Šimovček

Abstrakt: Restoratívna justícia predstavuje posilnenie páchatelovej zodpovednosti vo vzťahu k poškodenému jeho trestnou činnosťou vrátane odškodnenia poškodeného a celkového urovnania vzniknutého konfliktu medzi páchatelom, poškodeným a spoločnosťou. Napĺňanie daného cieľa sa plne prejavuje v problematike širšieho využitia alternatívnych trestov. Poškodený takto ťaží z aktívnej účasti na restoratívnom procese. Páchatelia na druhej strane dostávajú príležitosť na nápravu spôsobenej škody a jej kompenzáciu.

Kľúčové slová: Restoratívna justícia, alternatívne tresty, poškodený, trestné konanie

Abstract: Restorative justice is a strengthening of the offender's responsibility with respect to victims of crime, including compensation for victims and comprehensive settlement of the conflict arising between the offender, the victims and society. The fulfillment of that objective will be fully reflected in the issue of wider use of alternative punishments. Damaged thus benefits from active participation in the restorative process. The perpetrators on the other hand, are given the opportunity to remedy the damage caused and the compensation.

Key words: Restorative justice, alternative punishments, victim of crime, criminal proceedings

Hlavným cieľom restoratívnej justície je posilnenie páchatelovej zodpovednosti vo vzťahu k poškodenému jeho trestnou činnosťou vrátane odškodnenia poškodeného a celkového urovnania vzniknutého konfliktu medzi páchate-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

lom, poškodeným a spoločnosťou. Napĺňanie daného cieľa sa plne prejavuje v problematike širšieho využívania alternatívnych trestov. Poškodený takto ťaží z aktívnej účasti na restoratívnom procese. Páchatelia na druhej strane dostávajú príležitosť na nápravu spôsobenej škody a jej kompenzáciu. Spoločnosť má potom prospech z justície, ktorá rieši jej konflikty.³

V rámci systému restoratívnej justície získava poškodený osobitné postavenie, pretože alternatívna odpoveď na spáchanie trestného činu má potenciál riešiť práve potreby poškodených. Restoratívna justícia ponúka poškodeným trestnou činnosťou viaceré benefity. Poškodeným je v prvom rade poskytnutá možnosť prerozprávať svoj príbeh a čo je podstatnejšie dochádza k vytvoreniu priestoru, v rámci ktorého môžu byť tieto osoby, ktoré sú najviac dotknuté spáchaným trestným činom, skutočne vypočuté.

Restoratívna justícia vníma poškodených ako reálnych účastníkov procesu, nie iba ako prostriedok poskytujúci príslušným štátnym orgánom dôkazy o protiprávnom konaní páchatela. Takto maximalizuje možnosti pre výmenu informácií, ako aj možnosti pre dosiahnutie vzájomnej dohody medzi poškodeným a páchatelom. Tento prvok možno súčasne označiť za ďalšiu skutočnosť, ktorou sa zásadným spôsobom odlišuje proces restoratívnej justície od formálneho súdneho procesu, kde práve dialóg medzi poškodeným a páchatelom väčšinou absentuje.⁴

Treba však aj konštatovať, že restoratívna justícia vykazuje viaceré negatívne aspekty s ohľadom na postavenie poškodeného trestným činom, pretože prináša riešenie pre obmedzený počet poškodených. Dôvodom tohto obmedzenia je najmä nečinnosť samotných poškodených, ktorí často ani neoznámia spáchanie trestného činu, ďalej určité zlyhanie na strane orgánov činných v trestnom konaní, ktorým sa nie vždy podarí identifikovať páchatela oznámeného skutku. No v tejto súvislosti je potrebné poukázať na to, že ani úspech štátnych orgánov, pokiaľ ide o označenie páchatela a jeho následné obvinenie, neznamená automaticky jeho vzatie do väzby a stíhanie na podklade obžaloby v konaní pred súdom.⁵

Skutočnou príčinou obmedzeného počtu poškodených je podmienenosť modelov restoratívnej justície identifikáciou a zadržaním páchatela trestné-

³ HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In Johnstone, G., VAN NESS D. W. (Eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton/UK: Willan Publishing, 2007. 426 s.

⁴ LIEBMAN, M.: Restorative justice – how it works. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. 26 s.

⁵ Tamtiež, s. 76.

ho činu.⁶ Alternatívny koncept riešenia trestných vecí je vybudovaný na nevyhnutnosti aktívnej účasti páchatela na restoratívnom konaní. Zákonitým dôsledkom tejto podmienky je tak značné obmedzenie prípadov, ktoré sú spôsobilé stať sa predmetom restoratívneho konania.⁷ Popísaný nedostatok sa objavuje dokonca aj v rámci programov restoratívnej justície, ktoré účasť páchatela na restoratívnom konaní nevyžadujú v absolútnom zmysle slova. Aj v týchto prípadoch totiž narážame na potrebu prijatia určitej miery zodpovednosti zo strany páchatela, čo je predsa len predpokladom istej participácie tejto osoby na restoratívnom konaní.

Podmienkou uplatnenia restoratívnej justície pre širší okruh poškodených je restoratívny proces bez účasti páchatela. Takéto riešenie je však ťažko uplatniteľné v praxi. Na druhej strane úplná participácia poškodeného na restoratívnom procese predstavuje ideálny obraz tohto alternatívneho spôsobu riešenia trestných vecí. Naopak väčšina programov restoratívnej justície umožňuje konať aj bez prítomnosti poškodenej strany, a to za predpokladu, že stanovisko obete je prezentované osobou plne schopnou adekvátne vyjadriť pohľad, názory poškodeného na riešenie trestnú vec (napr. tzv. facilitátorom – sprostredkovateľom, rodinným príslušníkom či priateľom poškodeného).⁸ Možno tu hovoriť o tzv. čiastočnom restoratívnom procese, ktorý síce nepredstavuje tak ideálny koncept úplného restoratívneho procesu, ale aj tak má potenciál poskytnúť poškodeným trestnou činnosťou významné benefity.⁹

Koncept čiastočnej restoratívnej justície je často kritizovaný z toho dôvodu, že páchatelia trestných činov dokážu venovať reálnu pozornosť iba tým osobám, ktoré priamo poškodili svojou trestnou činnosťou a ktoré jediné majú skutočné oprávnenie na vyjadrenie svojich pocitov. Emocionálna sila, ktorá môže vzísť výlučne od poškodeného, je akýmsi hnacím motorom restoratívneho konania a základným predpokladom jeho úspešnosti.

Jedným z kľúčových pilierov programov restoratívnej justície by mala byť myšlienka, že poškodení nielenže môžu, ale mali by participovať na priebe-

⁶ WALKER, L.: Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation. In: VAN WORMER, K.S. – WALKER, L.: Restorative Justice Today – practical applications. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 35 s.

⁷ HERMAN, S.: Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: ZEHR, H. – TOEWS, B.: Critical Issues in Restorative Justice New York: Criminal Justice Press, 2004. 77 s.

⁸ Ministry of Justice of New Zealand: Restorative Justice. Best Practice in New Zealand. 2004. 13 s.

⁹ WALKER, L.: Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation. In: VAN WORMER, K.S. – WALKER, L.: Restorative Justice Today – practical applications. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 36 s.

hu restoratívneho procesu. Táto aktívna účasť obetí by pritom mala predstavovať cieľ, ktorého dosiahnutie by malo ležať na pleciach príslušných štátnych orgánov.¹⁰

Pokiaľ obdobným spôsobom ako v prípade poškodených posudzujeme požiadavku fyzickej prítomnosti páchatela na restoratívnom konaní, možno dospieť k záveru, že páchatelia majú možnosť participovať na restoratívnom programe bez účasti poškodeného, ktorý takouto možnosťou nedisponuje. Súčasny restoratívny trestný systém takto poskytuje širší okruh možností páchatelom trestných činov ako osobám, ktorým bola trestnými činmi spôsobená škoda.¹¹

Restoratívna justícia naplňajúca atribúty spravodlivosti vyžaduje, aby obdobným spôsobom, akým je upravená prítomnosť poškodeného na priebehu restoratívneho konania, by mala byť upravená tiež participácia páchatela,¹² pretože k začatiu poskytovania pomoci a podpory poškodeným by malo prísť okamžite po spáchaní trestného činu, a to bez ohľadu na úspešnosť štátnych orgánov, pokiaľ ide o zadržanie páchatela.¹³

Restoratívne konanie bez účasti páchatela vyznieva o to opodstatnenejšie, že percento prípadov, keď páchatel na restoratívnom procese participovať nemôže je pomerne vysoké, pričom dôvodov, ktoré túto neúčasť spôsobujú je hneď niekoľko. V prvom rade ide o zlyhanie štátnych orgánov pri identifikovaní páchatelov trestných činov.¹⁴

Ďalšou významnou príčinou, ktorá veľmi často spôsobuje neprítomnosť páchatela na restoratívnom konaní, je neochota páchatela trestného činu prijať zodpovednosť za svoje protiprávne konanie. Túto skutočnosť možno podložiť štatistickými údajmi o počtoch trestných vecí, v ktorých došlo k priznaniu viny zo strany páchatelov trestných činov v rámci alternatívneho vybavenia trestných vecí.

¹⁰ STRNAG, H.: *Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims?* In: In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice* New York: Criminal Justice Press, 2004. 97 s.

¹¹ WALKER, L.: *Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation*. In: VAN WORMER, K.S. – WALKER, L.: *Restorative Justice Today – practical applications*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 36 s.

¹² HERMAN, S.: *Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims?* In: ZEHR, H. – TOEWS, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. 77 s.

¹³ ZEHR, H. – GOHAR, A.: *The little book of restorative justice*. s. 56–57.

¹⁴ WALKER, L.: *Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation*. In: VAN WORMER, K.S. – WALKER, L.: *Restorative Justice Today – practical applications*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 35 s.

Restoratívne konanie umožňuje širšie využitie restoratívnych programov, teda aj v rámci takých prípadov, keď trestné stíhanie nemožno viesť voči konkrétnej osobe. Otázkou zostáva, či restoratívne konanie v tejto podobe je vôbec reálne dosiahnuteľné. Odpoveďou môžu byť tzv. restoratívne konverzácie, t. j. nekontradiktórne fóra, ktorých účastníkmi sú iba obeť a sprostredkovatelia zohrávajúci v ich rámci osobitnú úlohu. V úlohe sprostredkovateľov vystupujú výlučne osoby, ktoré boli v minulosti samy subjektom viktimizácie a ktoré preto disponujú špecifickou schopnosťou pochopiť pocity a potreby poškodených trestnou činnosťou. Napravenie škôd zo spáchanej trestnej činnosti, najmä škôd nemateriálnej povahy, je reálne dosiahnuteľné aj bez prítomnosti páchatela, a to na základe vytvorenia priestoru pre prerozprávanie zážitkov poškodených spojených s prežitou trestnou činnosťou, pre popísanie toho, aký dopad mal tento akt na ich životy a pre pomenovanie prostriedkov, ktoré poškodení považujú za potrebné na navrátenie svojich životov do pôvodných koľají.¹⁵

Alternatívne tresty predstavujú formy trestania mimo trestu odňatia slobody. Tieto formy trestov sú zamerané najmä na potreby poškodených trestným činom a súčasne sa snažia odstrániť nežiaduci vplyv uväznenia na osobu páchatela.¹⁶ Preventívny význam alternatívnych trestov spočíva v rozšírení možnosti pôsobiť pozitívne na osobu páchatela, napríklad umožnením kontaktu s poškodeným a aktívnou participáciou páchatela na náprave spôsobenej ujmy a na odčinení vlastného previnenia.¹⁷

Restoratívna justícia významne súvisí s uplatňovaním alternatívnych trestov. Nejde však o totožné pojmy. Alternatívne tresty sú širším pojmom a ich ukladanie neznamená vždy uplatňovanie restoratívnej justície, ktorá je charakteristická úsilím o komplexnú obnovu sociálnych vzťahov, narušených trestným činom a zahŕňajúcich páchatela, poškodeného a širší okruh ich sociálneho prostredia.¹⁸

¹⁵ WALKER, L.: Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation. In: van WORMER, K.S. – WALKER, L.: Restorative Justice Today – practical applications. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 36 s.

¹⁶ KARABEC, Z.: Kriminologické aspekty trestní represe. In: NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J.: Kriminologie. Praha: ASPI, 2004. s. 215–223.

¹⁷ SCHEINOST, M.: Česká veřejnost a sankční politika. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 42 s.

¹⁸ LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 82 s.

Alternatívne sankcie možno rozdeliť v zásade do dvoch kategórií, ktorých spoločným rysom je, že páchatela nezabavujú slobody, ale obmedzujú ich niektoré práva.¹⁹ Do prvej kategórie možno zaradiť sankcie, ktoré obmedzujú určité slobody páchatela, ako napr. elektronické monitorovanie,²⁰ kontrolovaná sloboda, domáce väzenie, ako aj peňažne tresty, (obmedzenie finančných slobôd) alebo výkon verejno-prospešných prac.²¹

Druhá kategória alternatívnych trestov smeruje ku konfrontácii páchatela s jeho trestným činom a jeho individualizovanými dôsledkami (prostredníctvom poškodeného trestným činom) a s jeho zodpovednosťou voči sebe samému a voči spoločnosti tým, že sa mu poskytne príležitosť odčiniť svoj čin (vinu) a poskytnúť niečo pozitívne poškodenému alebo spoločnosti (náhrada spôsobenej škody, kompenzácia poškodeného, vyrovnanie, kurzy sociálneho výcviku, výkon bezplatnej práce v prospech spoločenstva a pod.).²² Daná kategória alternatívnych trestov reprezentuje novú stratégiu prístupu restoratívnej justície.

Je možné sa stotožniť s názormi, že trest uložený na základe trestného práva by mal byť používaný viac tvorivo tak, aby predstavoval pre páchatela začiatok jeho transformácie. Rozhodnutie a trest uložený súdom by mali byť viac aplikované, aby vrátili páchatelovi zodpovednosť za zmenu na sebe samých a motivovať ich tým, že navrhnutý trest odňatia slobody môže byť znížený, ak páchatelia spolupracujú.²³

Pri trestaní páchatelov zaraďujeme alternatívne tresty k hmotnoprávnym alternatívnym opatreniam. Alternatíva je v podstate možnosť voľby medzi dvomi možnosťami, teda možnosť výberu medzi nepodmienečným trestom odňatia slobody a alternatívnym trestom nespojeným s odňatím slobody, pričom sa garantuje rovnaké splnenie účelu trestu.²⁴

¹⁹ KALMTHOUT, A. M.: Uplatňování alternativních sankcí – některé zkušenosti západoevropských zemí. In: K problematice alternativních trestů a opatření. Praha: IKSP, 1996. s. 125–126.

²⁰ Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²¹ LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 83.

²² Tamtiež. S. 84.

²³ KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 34.

²⁴ JURČOVÁ, J.: Alternatívne tresty. In: Justičná revue. 2012, roč. 64, č. 4. 523 s.

Rekodifikácia slovenského Trestného zákona (ďalej len „TZ“) z roku 2005²⁵ priniesla ďalšie druhy alternatívnych trestov, a to trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.²⁶

V roku 2014²⁷ bol ustanovený nový alternatívny trest – trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Alternatívnu povahu vo vzťahu k trestu odňatia slobody má tento trest zákazu účasti na verejných podujatiach výlučne v prípade, keď je uložený ako samostatný trest, za podmienky, že súd vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela usúdi, že uloženie iného trestu nie je potrebné. Hlavným cieľom zavedenia toho trestu bolo zabezpečiť efektívny nástroj boja proti rôznym druhom výtržností a iným formám násilného konania, ktorého aktérmi sú predovšetkým účastníci podujatí športového charakteru. Rozšírenie druhov trestu bolo odrazom depenalizácie, pretože umožnilo súdom vo zvýšenej miere siahť aj k trestom bez odňatia slobody. Rozšírenie alternatívnych trestov posilnilo zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je vždy len ultima ratio.²⁸

V súčasnosti Trestný zákon umožňuje nepodmienečný trest odňatia slobody nahradiť uložením týchto alternatívnych trestov:

- trest domáceho väzenia,
- trest povinnej práce,
- peňažný trest,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach.

Niektorí autori medzi alternatívne tresty zaraďujú aj podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Jedna časť autorov sa prikláňa k názoru, že obidva inštitúty treba chápať ako samostatné tresty s alternatívnou povahou, zatiaľ čo iná časť spochybňuje ich postavenie ako samostatných trestov a pri-

²⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z. v znení noviel.

²⁶ Dôvodová správa k Trestnému zákonu uvádza, že po rekodifikácii pribudli tri nové tresty (trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom), čím sa prikláňa k chápaniu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom ako samostatného druhu trestu.

²⁷ Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁸ Dôvodová správa k návrhu Trestného zákona. [online]. NR SR [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=3&CPT=1061>.

kláňa sa k názoru, že ide iba o osobitný, resp. alternatívny spôsob výkonu trestu odňatia slobody.²⁹

Trest domáceho väzenia predstavuje miernejšiu formu obmedzenia osobnej slobody odsúdeného páchatela, ktorá umožňuje, aby bol ponechaný v jeho prirodzenom prostredí, ale súčasne čiastočne obmedzuje jeho osobnú slobodu, pričom je vykonávaný dozor nad jeho správaním.³⁰ Trestný zákon umožňuje uložiť trest domáceho väzenia výlučne páchatelom najmenej závažných foriem trestnej činnosti, ktoré sú limitované hornou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ktorá nesmie tak v prípade úmyselných, ako ani v prípade nedbanlivostných trestných činov prekročiť hranicu piatich rokov.

Alternatívne tresty v oblasti sankcionovania mladistvých páchatelov by mali hrať väčšiu rolu. Slovenský Trestný zákon pri mladistvých páchateloch vylučuje trest domáceho väzenia, čo viacerí autori kritizujú, pretože považujú resocializáciu mladistvého v domácom prostredí v kruhu jeho najbližších za efektívnejšiu cestu nápravy.³¹

Na riadny výkon trestu domáceho väzenia je potrebné, aby sa odsúdený počas jeho výkonu zdržiaval vo svojom obydľí, viedol riadny život a podrobil sa kontrole. Čas, po ktorý sa ma zdržiavať v obydľí závisí od okolnosti prípadu, spravidla súd ponechá odsúdenému čas na to, aby sa mohol dopraviť na a z pracoviska, môže mu povoliť zúčastňovať sa náboženských obradov, prípadne iných podobných udalostí, ktoré pokladá za vhodné.³²

Na rozdiel od Slovenska prevažná väčšina krajín využívajúcich inštitút domáceho väzenia stanovuje ako jednu zo základných podmienok pre vydanie rozhodnutia o domácom väzení predchádzajúci súhlas páchatela trestného činu s takýmto druhom trestu. Nevyhnutnosť udelenia súhlasu páchatela ako podmienky pre uloženie trestu domáceho väzenia by pomohlo predchádzať ukladaniu tohto trestu vo veciach, keď je jeho úspešné vykonanie v dôsledku negatívneho a odmietavého postoja páchatela už od počiatku nereálne.

²⁹ ŠČERBA, F.: Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011. 212 s.

³⁰ ČENTĚŠ, J.: Trest domáceho väzenia. [online]. Bratislava: Generálna prokuratúra SR. s. 10. [cit. 2014-01-09]. Dostupne na internete: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>>.

³¹ HOŘÁK, J.: Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených. In: Trestní právo. 2005, roč. 10, č. 12. 11 s. STRÉMY, T.: Aplikácia trestu domáceho väzenia na Slovensku, v Čechách a v Poľsku. In Policijná teória a prax. 2014, roč. 22, č. 1. 97 s. KURUCOVÁ, V.: Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In: Bulletin slovenskej advokácie. 2013, roč. 19, č. 5. s. 33.

³² LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. In: Alternatívne tresty v praxi. Dolný Kubín: Edukos, 2007. s. 31.

Súhlas páchatela s uložením trestu domáceho väzenia by mal byť doplnený súhlasom s výkonom tohto trestu aj zo strany osôb spolužijúcich s odsúdeným v jednom obydľí. Postoj a stanovisko týchto osôb k výkonu trestu domáceho väzenia má osobitný význam z dôvodu, že výkon trestu a jeho kontrola má oveľa väčší vplyv na ľudí v blízkom okolí páchatela, ako je to pri probačnom dohlade alebo pri treste povinnej práce.³³

Naliehavosť takéhoto súhlasu sa zvyšuje v prípadoch, ak poškodený trestným činom (prípady domáceho násillia), zostáva bývať v spoločnej domácnosti s odsúdeným na trest domáceho väzenia. Možno konštatovať, že oprávnené záujmy poškodeného v týchto prípadoch viac-menej vylučujú uloženie alternatívneho trestu domáceho väzenia v prípade spoločnej domácnosti páchatela a poškodeného.

Trest povinnej práce je alternatívou krátkodobého trestu odňatia slobody, ktorý sa ukladá páchatelovi v prípade, že nebol odsúdený na trest odňatia slobody. Výkonom trestu povinnej práce odsúdený rieši konflikt so zákonom vo svojom prirodzenom prostredí a má tak príležitosť odčiniť zlo dobrom.³⁴ Trest povinnej práce musí páchatel vykonať najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu trestu, ak nie je dlhodobo práceneschopný alebo invalidný. Páchatel je povinný vykonať trest osobne, vo voľnom čase a bez nároku na odmenu, čím sa naplňa obsah trestu povinnej práce ako represívneho opatrenia, bez čoho by uloženie tohto trestu neplnilo svoj účel.

Oprávnené záujmy poškodeného sa prejavia v prípade trestu povinnej práce včasným upozornením príslušných orgánov na tú skutočnosť, že odsúdený v čase výkonu trestu povinnej práce nevedie riadny život, zavinene nevykonával dohodnuté práce a najmä nedodržiaval stanovené povinnosti a obmedzenia vo vzťahu k oprávneným záujmom poškodeného, predovšetkým nenahradil trestným činom spôsobenú škodu. Kontrolu nad výkonom trestu povinnej práce vykonávajúci probačný úradník môže oznámiť súdu a podať návrh na premenu trestu povinnej práce na trest odňatia slobody.

Peňažný trest má charakter alternatívneho trestu iba v prípade, keď je uložený samostatne a nie popri nepodmienečnom treste odňatia slobody (§ 56 ods. 2 TZ). Peňažný trest nemá výhradne povahu alternatívneho trestu vo vzťahu k trestu odňatia slobody, pretože ho súd môže uložiť aj ako trest samostatný.

³³ BURDA, E. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – 1. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 398.

³⁴ LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J. Alternatívne tresty a ich podstata. In Alternatívne tresty v praxi. Dolný Kubín: EDUKOS, 2007. s. 18.

Peňažný trest predstavuje ujmu na majetku odsúdeného, a tým postihnúť snahu páchatela získať neoprávnený prospech cestou odčerpania finančných prostriedkov získaných trestnou činnosťou alebo tých, ktoré by mohli byť použité na páchanie ďalšej trestnej činnosti.³⁵ Výmera peňažného trestu nie je obmedzená hodnotou majetkového prospechu získaného trestnou činnosťou. Peňažným trestom možno postihnúť aj majetok, ktorý páchatel nadobudol legálnou cestou.³⁶

Oprávnené záujmy poškodeného predstavujú povinnosť súdu pri ukladaní peňažného trestu prihliadnúť na možnosti náhrady škody spôsobenej trestným činom zo strany páchatela, najmä na hodnotu jeho majetku, ktorý získal aj legálnou cestou. Nazdávam sa, že najskôr by mala byť vyriešená oprávnená požiadavka poškodeného na náhradu škody a až potom táto skutočnosť premietnutá do uloženia finančného trestu a jeho výšky.

Významné postavenie pri zabezpečení riadneho výkonu peňažného trestu má aj probačný úradník, ktorý môže zisťovať majetkové pomery odsúdeného, prípadne zmeny či dodržiavanie režimu platieb v pravidelných mesačných splátkach.³⁷

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach má obdobne ako peňažný trest alternatívnu povahu iba v prípade, keď je uložený samostatne. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na športových, kultúrnych alebo iných verejných podujatiach v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu (§ 62a ods. 1 TZ). Trest zákazu účasti na verejných podujatiach môže byť uložený ako samostatný trest iba pri prečine (ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečiny, osobu a pomery páchatela, uloženie iného trestu nie je potrebné), ktorého horná hranica trestu odňatia slobody neprevyšuje päť rokov.³⁸

³⁵ GREGUŠOVÁ, A.: Peňažný trest ako sankcia ukladaná fyzickým a právnickým osobám. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 415 s.

³⁶ R 51/88 – I.

³⁷ DEMETER, M.: Peňažný trest ako významná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. In: Justičná revue. 60, 2008. č. 3. 444 s.

³⁸ BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 376 s. Pozri aj MAŠLANYOVÁ, D. – ZEMAN, Š.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 393 s.

Treba konštatovať, že oprávnené záujmy poškodeného pri ukladaní tohto alternatívneho trestu zákazu účasti na verejných podujatiach všeobecne vyplýva z práva jednotlivca nestáť sa objektom trestného útoku, t. j. práva na zabezpečenie patričnej ochrany aj v takých spoločensky napätých situáciách, akými často bývajú niektoré športové podujatia.

Na záver možno konštatovať, že restoratívna justícia je primárne prostriedkom riešenia potrieb poškodených trestných činov.³⁹ Uspokojenie oprávnených záujmov poškodených trestnou činnosťou stelesňuje primárny princíp modelov restoratívnej justície a predstavuje jeden z najvýraznejších rozdielov medzi restoratívnou a retributívnou justíciou.

V restoratívnom procese treba vytvárať podmienky na plné uplatnenie procesných práv poškodeného, predovšetkým v zmysle spravodlivého uspokojenia jeho zákonných nárokov na náhradu škody spôsobenej spáchaním trestného činu. Takto uspokojenie zákonných nárokov poškodeného sa stáva nevyhnutnou podmienkou ukladania alternatívnych trestov. Slovenské trestné právo venuje problematike oprávnených práv poškodeného v trestnom konaní, aj pod vplyvom európskej legislatívy,⁴⁰ patričnú pozornosť, ktorá sa prejavila v posledných novelách slovenského Trestného poriadku.⁴¹

Literatúra

1. BURDA, E. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – 1. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010.
2. BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 376 s.
3. ČENTĚŠ, J.: Trest domáceho väzenia. [online]. Bratislava: Generálna prokuratúra SR. s. 10. [cit. 2014-01-09]. Dostupne na internete: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>>.
4. DEMETER, M.: Peňažný trest ako významná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. In: Justičná revue, 60. 2008. č. 3. 444 s.

³⁹ ZEHR, H. – GOHAR, A.: The little book of restorative justice. s. 8.

⁴⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012).

⁴¹ Novela Trestného poriadku zákonom č. 397/2015 Z. z. s účinnosťou od 1. 1. 2016.

5. GREGUŠOVÁ, A.: Peňažný trest ako sankcia ukladaná fyzickým a právnickým osobám. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 415 s.
6. HAYES, H.: Reoffending and restorative justice. In Johnstone, G., Van Ness D. W. (Eds.). Handbook of Restorative Justice. Cullompton/UK: Willan Publishing, 2007. 426 s.
7. HERMAN, S.: Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: Zehr, H., Toews, B.: Critical Issues in Restorative Justice New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 77.
8. HOŘÁK, J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. In: Trestní právo. 2005, roč. 10, č. 12. s. 11.
9. JURČOVÁ, J.: Alternatívne tresty. In: Justičná revue. 2012, roč. 64, č. 4. 523 s.
10. KALMHOUD, A.M.: Uplatňování alternativních sankcí – některé zkušenosti západoevropských zemí. In: K problematice alternativních trestů a opatření. Praha: IKSP, 1996. s. 125–126.
11. KARABEC, Z.: Kriminologické aspekty trestní represe. In: Novotný, O. – Zápletal, J.: Kriminologie. Praha: ASPI, 2004. s. 215–223.
12. KURUCOVÁ, V.: Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In: Bulletin slovenskej advokácie. 2013, roč. 19, č. 5. s. 33.
13. KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 34.
14. LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J.: Alternatívne tresty a ich podstata. In: Alternatívne tresty v praxi. Dolný Kubín: Edukos, 2007. s. 17.
15. LIEBMAN, M.: Restorative justice – how it works. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 26.
16. LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 82.
17. MAŠLANYOVÁ, D. – ZEMAN, Š.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 393 s.
18. Ministry of Justice of New Zealand: Restorative Justice. Best Practice in New Zealand. 2004. s. 13.

19. SCHEINOST, M.: Česká veřejnost a sankční politika. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 42.
20. STRNAG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: In: Zehr, H., Toews, B.: Critical Issues in Restorative Justice New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 97.
21. ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011. 212 s.
22. STRÉMY, T.: Aplikácia trestu domáceho väzenia na Slovensku, v Čechách a v Poľsku. In Policajná teória a prax. 2014, roč. 22, č. 1. s. 97.
23. WALKER, L.: Restorative Justice for Victims Without Offenders Participation. In: VAN WORMWR, K.S. – WALKER, L.: Restorative Justice Today – practical applications. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013.
24. ZEHR, H. – GOHAR, A.: The little book of restorative justice.

Právne predpisy

1. Zákon č. 300/2005 Z. z. v znení noviel, Trestný zákon.
2. Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
3. Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
4. Zákon č. 397/2015 Z. z.
5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012).

Kontaktné údaje

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovenská republika
E-mail: ivan.simovcek@truni.sk

VÝSKUM VEREJNEJ MIENKY O ALTERNATÍVNYCH TRESTOCH – AGENTÚRNY VÝSKUM II¹

Public Opinion Research on Alternative Penalties – agency research II²

Gustáv Dianiška – Tomáš Strémy

Abstrakt: Verejná mienka čiastočne objavuje princípy restoratívnej justície a v ich rámci si najviac všíma aj využívanie alternatívnych trestov. Verejná mienka je nedostatočne ovplyvňovaná vedeckými poznatkami a „negatívne“ na ňu pôsobí doterajšia justičná prax. Systém trestov je občanmi stále považovaný za nedostatočný, prehnanne mierny (keď sa to týka iných) a nespravodlivý (keď sa ich to týka bezprostredne). Treba sa usilovať o intenzívnu mediálnu kampaň s obsahom restoratívnej justície, aby sa zmenili tieto predstavy. Kriminológia a trestné právo by mali razantnejšie presadzovať reformu sankčnej politiky a požadovať dorovnanie nerovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou justíciou. Mali by zamedziť, aby z výskumných poznatkov o tejto téme robili kompetentní jedálny lístok, t. j. vyberať si tie konkrétne zistenia, ktoré uspokoja ich momentálny politický apetít.

Kľúčové slová: spoločenská náhrada škody, alternatívne tresty, trestný zákon, fenomenológia alternatívnych trestov, verejná mienka o alternatívnych trestov, predpoklady rozvoja alternatívnych trestov v trestnom práve

Abstract: Public opinion appears partly principles of restorative justice and in the context of the most notes and the use of alternative sanctions. Public opinion is not sufficiently influenced by scientific evidence and “negative” treated with hitherto judicial practice. The penalties are citizens still considered inadequate, excessively modest (when it concerns others) and unjust (though be concerned immediately). Efforts must be made on an intense media campaign with a restorative justice in order to change these ideas. Criminology and criminal law should vigorously promote the reform of the sanctions policy and demand imbalance match between retributive and restorative justice sector. They should prevent that from research findings on this

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

subject made competent menu, i.e. to choose those particular findings, to satisfy their current political appetites.

Key words: Social damages, Alternative punishments, Criminal Code, Phenomenology of alternative sanctions, Public opinion about alternative sentences, Preconditions of alternative sanctions in criminal law

1. HISTORICKÝ EXKURZ O ALTERNATÍVACH

Trestné právo, jeho normotvorba, ako aj procesná činnosť, sa dynamicky v Slovenskej republike rozvíja, ale stále prevažuje u jeho fungovaní retributívna koncepcia. Aj pod jej vplyvom dochádza k neúmernému nárastu väzenskej populácie a dominancia tejto koncepcie sa javí pre budúcnosť ako neudržateľná. Hľadajú sa preto alternatívy. Alternatíva znamená možnosť voľby medzi možnosťami alebo vôbec možnosť výberu. Možnosť výberu poskytujú alternatívne tresty, ktoré sa stali súčasťou trestného zákona a ktoré umožňujú zabrániť nadmernému hromadeniu odsúdených za múrmi väznic a poskytujú širšiu možnosť spravodlivo a účelne trestať. Sú taktiež nástrojom umožňujúcim efektívnejšie podporovať resocializačný proces odsúdených páchateľov.

V západných krajinách sú už dávnejšie známe úvahy o spoločenských náhradách škody spôsobené trestnou činnosťou. Zdôrazňuje sa, že úvahy o tomto fenoméne sú žiaducou súčasťou alternatív voči doteraz osvedčeným postupom v trestnom práve. Alternatívy umožňujú nielen riešiť ekonomické škody, ale taktiež sú účinným prostriedkom na znižovanie recidívy. Dôležité je tiež, aby na rozdiel od iných možností boli spoločenské náhrady škôd navrhnuté tak, aby sa minimalizovala možnosť páchateľa zneužiť tento systém. Pojem „spoločenská náhrada škody“ vyvoláva mnoho otázok o jeho prednostiach a nedostatkoch a evokuje vnímanie ľudí v závislosti od ich osobných skúseností, verejnej mienky, tradícií či ďalších sociálnych javov. To vyžaduje nielen zmysluplné odpovede na tieto otázky, ale aj dôslednú obsahovú analýzu vnímania tohto fenoménu verejnosťou.

Verejnosť má možnosť na základe spoločenskej náhrady škody vidieť konkrétnu nápravu páchateľov pod vplyvom pôsobenia probačnej a mediačnej služby, neformálneho pôsobenia jeho blízkej komunity, ako aj korekciu ich správania, ktoré ovplyvnila napr. ich účasť na verejnoprospešných prácach. Napriek osobnej skúsenosti majú mnohí členovia verejnosti tendenciu spájať spoločenskú náhradu škôd, len s „ľahšou trestnou činnosťou“. Takéto vnímanie značne ovplyvňuje politikov a odráža sa v obsahu trestnej politiky. Po-

litici, bez rozdielu ich stránickej orientácie, pozorne vnímajú vývoj verejnej mienky, berú veľmi vážne jej punitívnu naladenosť. Preto radšej hrajú rolu „tvrdého“ zástancu trestnej politiky, akoby mali prejaviti „mäkkosť“ v postihovaní trestnej činnosti. „Mäkkosť“ sa podľa vyjadrenia viacerých odborníkov zo Spojených štátov amerických (napr. M. Toury a ďalší),³ rovná politickému trestu smrti. Zabrániť tomu, podľa M. Touryho, má skúmanie toho, aké trestné politiky boli neúspešné nielen v USA, ale aj v iných krajinách, aby bolo možné sa vyvarovať zbytočným chybám a nedostatkom. Výsledkom takýchto výskumov by mali byť závery pre osvetovú kampaň pozitívne ovplyvňujúce verejnosť ku komplexnejšiemu pochopeniu významu spoločenskej náhrady škôd. To vytvára priaznivú situáciu k tým postojom verejnosti, ktoré pripúšťajú voľbu medzi viacerými možnosťami (alternatívami) realizácie trestnej politiky.

1.1 Spoločenské korekcie a náhrady škôd

Spoločenské vnímanie je dôležité pre celkovú účinnosť spoločenských korekcií, čo logicky vyvoláva otázku, ako si spoločnosť predstavuje spoločenskú korekciu takéhoto programu a ako táto chápe korektívny program. Pod pojmom spoločenská korekcia sa rozumejú korekcie, ktoré obsahujú všetky nápravné sankcie uvalené na páchatela pre účely opätovného začlenenia páchatela do spoločnosti.

Rozoberme túto definíciu podrobnejšie: Definícia uznáva, že sa skladá zo všetkých nápravných sankcií. Definícia však netvrdí, že práca za sankcie existuje len kvôli potrebe alternatívy k uväzneniu. To je veľmi dôležitý bod uvažovania a naozaj si zaslúži pozornosť. Je nepochybne pravda, že potreba alternatív k väzeniu je nevyhnutná. Väzenské zariadenia bývajú preplnené, ohrozujú tak resocializačný proces. Je potrebné vytvoriť ďalšie možnosti trestov v nadväznosti na šírenie spoločenských korekcií programov, ktoré sa vyskytli v západných krajinách po roku 1990 a pokračovalo sa s ich realizáciou ďalej do 21. storočia. Nie všetky štáty však bojovali za vhodné prostriedky korekcie vo vzťahu k odsúdeným na dlhšie obdobie. Preto je potrebné hlbšie preskúmať alternatívu umožňujúcu dosiahnuť účel trestu v prepojení s rehabilitáciou. To vyžaduje príklon k zvýšenému používaniu stratégií, ktoré reintegračnými programami zahŕňajú napríklad prácu a návrat do spoločnosti. Spoločenské korekcie tak predstavujú alternatívu nápravného systému. Ide o alternatívu, ktorá pripúšťa voľbu takých prostriedkov a postupov, ktoré umožňujú úspeš-

³ Elektronická verzia: [http://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/39373_1.pdf, ku dňu 30. 3. 2017].

ný resocializačný proces mimo múrov väzenia. Mnohí sudcovia si uvedomujú nedostatočnú kapacitu vo väzniciach. Riešiť tento problém čiastočne umožňuje nápravny systém pomocou trestnoprávných inštitútov osobitne podmieneným prepustením z výkonu trestu odňatia slobody, čo umožňuje páchatelov udržať pod probačným dohľadom, až do uplynutia trestu. Navyše mnoho štátov začalo používať alternatívne tresty, ako možnosť výberu, čo páchatelom, ktorí majú byť odsúdení na trest odňatia slobody, umožňuje voliť probáciu. Takýto prístup slúži na zníženie potreby nadmerne používať trest odňatia slobody a presvedčať verejnosť o tom, že ide o efektívny systém trestania.

Vykonaná korekcia spoločnosti poskytuje alternatívu k trestu odňatia slobody a podporuje zámer a využitie spoločenských korekcií. To znamená, že aj v prípade, ak by bolo dost priestoru vo väzení, spoločenské korekcie sú potrebné a užitočné. Spoločenské náhrady škôd sú implementované v jurisdikciách, a preto by nemali mať problém byť aplikované. Práve spoločenské korekcie samy osebe majú hodnotu ako primárne sankcie, ktoré sú typické pre odňatie slobody. V minulosti sa nekonali prípady, kde sú takéto sankcie obmedzené len na rad možností ich používania v rôznych väzenských inštitúciách. Využívanie alternatív ku korekcii má preto široký spoločenský priestor a uplatnenie. Často sa stáva, že voľba medzi sankciami a programami, ktoré teraz používajú ako alternatívu zvyšuje účinnosť ukladania trestov. Trestné súdnictvo v mnohých krajinách tvorilo programy spoločenstva založené na tom, že fungujú lepšie ako väzenie a skutočne sú vnímané ako prednostné modalita pre potrestanie páchatela. Potvrdili to analýzy, ktoré sú získané na základe empirických výsledkoch a ich komparácia s recidívou. Bolo zistené, že programy sú často výkonnejšie pri presadzovaní dlhodobej verejnej bezpečnosti občanov. Realizácia korekčných programov je náročná. Lepšie výsledky sa dosahujú v práci s menej závažnými páchatelmi, a to najmä s tými, ktorí nemajú násilné sklony. Aj vo väzniciach existuje veľký počet takýchto páchatelov, ktorí dopadnú lepšie, ale pokiaľ ide o recidivistov, v takom prípade sú účinky väzenského prostredia málo účinné. Títo páchatelia predstierajú, že nie sú zodpovední za svoju trestnú činnosť spáchanú v spoločnosti. To však neznamená potretie prínosu alternatívnych terapeutických prístupov. Naopak je veľmi dôležité rozvíjať korekčné poznatky obsahujúce prvky restoratívnej justície.

Spoločenské korekcie reintegrácie sú dôležité z hľadiska spoločenského, ako aj z pohľadu samotného páchatela. V prípade, že páchatel sa znovu úspešne zapojí do riadneho života, začne normálne pracovať a produkovať materiálnu hodnotu (prostredníctvom zárobkovej činnosti), platí dane, ako aj ďalšie náklady na život, je to prínosom pre neho i pre celú spoločnosť. Páchatelia, ktorí

sú zamestnaní, sú schopní sami generovať prostredie pre liečebné programy a zároveň aj náhradu škôd. Žiadne z týchto výhod nie sú realizovateľné v rámci väzenského prostredia. Reintegrovaný páchateľ môže poskytovať príspevky prostredníctvom efektívneho rodičovstva niektorého z vlastných detí. To je tiež dôležitá skutočnosť. Ženy – páchatelky, sú často hlavnými „správcami“ svojich detí (aspoň 70 % vyhľadávaných páchatelov, ktoré majú deti). Mužským páchatelom často chýba skúsenosť zo života svojich detí (ďalej existuje problém spojený s absenciou styku s otcom). Ide o pobočný efekt uväznenia, sociálnych problémov spojených s domovmi, t. j. citových problémov, ktoré majú deti z chaotického detstva. U páchatelov, ktorí sa môžu znovu začleniť do spoločnosti, sa tento trend zastavuje a napomáha integrácii rodinných vzťahov (Eddy a Reid, 2003). To samo osebe má značnú sociálnu pôsobnosť, ktorá zvyšuje hodnotu programu páchatela.

Ďalšie sociálne benefity sa môžu objaviť prípadne aj angažovať páchatela do spoločenských aktivít. Reintegrovaní páchatelia môžu byť zapojení do práce náboženských inštitúcií, dobrovoľníckych organizácií, alebo dokonca do preventívnych programov proti trestnej činnosti s mládežou. Ide o tie skupiny, ktoré by mohli byť vystavené riziku trestnej činnosti (bývalí páchatelia môžu poskytnúť pohľad na nebezpečnosť ich životného štýlu v škole alebo v inom sociálnom prostredí). Potenciálne výhody pre spoločnosť nemusia byť zrejmé z hľadiska financií, ale môžu za výrazný úspech vo vytváraní dobrých a súdržných vzťahov medzi ľuďmi.

Ďalej snahy o prevenciu môžu pomôcť vstupu bývalého páchatela prostredníctvom programov organizovaných v spoločnosti. Preventívne programy, ktoré spoločnosť podporuje právnymi normami aj finančne, tak predstavujú nielen platformu napomáhajúcu reintegrácii, ale aj aktivity účinne zamedzujúce recidíve.

Z pohľadu páchatela potenciálne prínosy korekcie by mohli byť prínosné. Je potrebné počúvať názory páchatelov, ktorí majú slobodu s obmedzeným voľným pohybom a takisto páchatelov, ktorí sú uväznení. Osobitne treba vnímať páchatelov, ktorí chcú byť v kontakte s rodinou (najmä s ich deťmi) a páchatelov, ktorí pracujú a sú schopní udržiavať zmysluplné spojenie so spoločnosťou.

Títo páchatelia sú ušetrení traumy a oslabujúcich účinkov spojených s „pobytom“ vo väzení. Dá sa o väčšine z nich predpokladať, že sú schopní rozvíjať vzťahy s ostatnými, udržiavať kontakt s deťmi, usilovať o odborné a vzdelávacie programy, workshopy. Tie budú vnímané ako výhodnejšie pre nenásilných páchatelov, viac, ako pre páchatelov, ktorí si zaslúžia trest odňatia slobody. To

znamená, že reintegratívna povaha korekcií spoločenstva má hodnotu sama osebe, bez ohľadu na kapacitu zadržiavania vo väzenských zariadeniach.

Keď sa uvažuje o rozvoji spoločenských korekcií (spoločenských náhradách škody), je tam viacero historických skúseností, ktoré sa skutočne stali a je im dôležité porozumieť. Osvojenie týchto skúseností poskytuje možnosť lepšie pochopiť niektoré alternatívy k trestu odňatia slobody, ktoré v minulosti existovali. Rovnako aj vývoj právneho systému a presadzovania práva, jeho korekcie je odvodený z európskych metódič overených najmä v Anglicku. Pri osvojení tohto širokého historického pozadia je zrejmé, že je potrebná alternatíva k uväzneniu. Mala by mať terapeutický alebo reintegratívny zámer, skôr než túžba ušetriť väzenský priestor alebo hlavný zdroj v programoch nápravy. V začiatkoch rozvoja väzenského systému v dnešnej podobe boli napr. žalostné podmienky považované za štandardnú tarifu vo väzenskom prostredí. V podstate nezdravé a nebezpečné podmienky boli neoddeliteľnou súčasťou akéhokoľvek väzenia. To znamená, že obmedziť úvahy o alternatívach nemôže motivovať, len túžba ušetriť miesto, alebo výdavky štátu. Ekonomický záujem je v tomto prípade dôležité skĺbiť s celospoločenským záujmami, čo sa odrazí na vysokej účinnosti trestania a efektívnosti resocializačných procesov.

Spoločenské korekcie a náhrady škody potrebujú zvýšenú pozornosť a podporu spoločnosti. Preto je veľmi dôležité poznať ako túto problematiku vníma slovenská spoločnosť.

2. VEREJNÁ MIENKA SLOVENSKEJ VEREJNOSTI O ALTERNATÍVNYCH TRESTOCH

Verejná mienka pochádza od verejnosti. Verejnosť, ako je známe, predstavuje väčšiu časť spoločnosti, národa, občanov, ktorá má záujem o problémy tejto komunity. Nejde pritom len o prostý záujem, ale aj o sociálnu komunikáciu, ktorou verejnosť vyjadruje k problémom spoločnosti svoj súhlas či nesúhlas. Verejnosť nie je formálna inštitúcia, ale je to súhrn jednotlivcov, ktorých spája neformálny záujem o určitú vec či spoločenský problém. Práve neformálny záujem zvyšuje silu sociálnej komunikácie verejnosti a jej súhlas či nesúhlas nemôžu verejné (formálne) inštitúcie brať na ľahkú váhu.

Pre presadenie uplatňovania alternatívnych trestov v trestnej politike sú názory verejnosti veľmi dôležité. Predpokladáme, že práve verejná mienka nakošená v prospech využívania alternatívnych trestov v trestnom procese patrí k faktorom, ktoré by posilnili dynamiku ich využívania. Zároveň mravný

tlak vyjadrujúci skupinový tlak verejnej mienky by pozitívne ovplyvnil justičnú prax udeľovania alternatívnych trestov, ktorá je minimálna a nedostatočná. Normotvorba síce vytvorila nové, progresívne možnosti trestania, ale justičná prax pri využívaní trestov je strnulá a stereotypná. Ako je to v tomto smere s verejnou mienkou?

Verejná mienka predstavuje súhrn názorov, postojov a hodnotení členov verejnosti k určitej verejnej téme. Nejde o prostý súhrn, ale o určitú zhodu názorov medzi členmi verejnosti. Ďalším znakom je jej verejné prezentovanie. Verejná mienka je tak fenoménom skupinového vedomia či mysle, čo spôsobuje presah individuálnej reality a vyvoláva synergetický efekt.

Každý deň sa presvedčujeme o sile verejnej mienky v živote ktorejkoľvek spoločnosti. Verejná mienka značne ovplyvňuje výsledky volieb, konanie politikov, uzatváranie medzinárodných zmlúv, riešenie rôznych káuz, ako aj programové vyhlásenie vlád. Bytostne sa to týka aj trestnej politiky a smerov jej rozvoja. Medzi nové prílohy trestnej politiky patrí i využívanie alternatívnych trestov. Časť verejnosti túto skutočnosť registruje, ale intenzívna podpora verejnej mienky pre ich aplikáciu v trestnom procese citelne chýba. I keď faktory, ktoré v tomto smere pôsobia sú rozmanité, autori článku sa obávajú, že nízka podpora verejnej mienky, ktorá v súčasnosti je viac punitívne naladená, značne ovplyvňuje nevyužívanie alternatívnych trestov v súdnej praxi.

Pre pochopenie verejnej mienky v rámci riešenia projektu APVV „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“ sa uskutočnil agentúrny výskum verejnej mienky. Realizáciu tohto výskumu zabezpečila profesionálna agentúra FOCUS v júni roku 2016. Agentúrneho výskumu sa zúčastnilo 1003 respondentov. Údaje o respondentoch potvrdzujú, že ide o reprezentatívny výber verejnosti na Slovensku, čo značne zvyšuje hodnotu odpovedí respondentov na položené otázky.

Rozoberieme odpovede respondentov na položené otázky podrobnejšie (vyjadrenie v %):

Viete, počuli ste už o možnosti uloženia alternatívnych trestov páchatelom odsúdeným v trestnom konaní?

1	áno	45,7
2	nie	54,3

O možnosti uloženia vedelo, či počulo 45,7 % respondentov agentúrneho výskumu verejnej mienky. Prevažuje tu skupina respondentov, ktorí nepočuli o možnosti uloženia alternatívnych trestov v justičnej praxi. Možno sa na

tomto základe nazdávať, že súčasná verejná mienka na Slovensku nedisponuje ani dostatočnou kvantitou (či výraznými verbálnymi postojmi), ktoré by aktivizovali jej morálnu a právnu funkciu a vytvárali potrebný tlak na širšie uplatňovanie alternatívnych trestov. Navyše aj frekvencia osobného stretávania respondentov s procesom uplatňovania alternatívnych trestov v súdnej praxi je v podstate len mierne nad bodom mrazu. Prispieva k tomu osobitosť samotnej trestnej činnosti v porovnaní s inými oblasťami ľudskej činnosti, napr. zdravotníctvom, školstvom, kde taktiež existujú negatívne javy. Tu však zároveň stretávame množstvo schopných a prospešných odborníkov a skvelé profesionálne výkony. Naša osobná skúsenosť je tak bohatšia a vyváženejšia. Takéto poznanie kriminalita neprináša, evokuje skôr negatívne pocity. Nevedomosť a nedostatok osobných skúseností s uplatňovaním alternatívnych trestov, dáva priestor fámam, laickým úvahám a posilňuje špekulatívne prvky v ich využívaní.

Odkiaľ ste sa dozvedeli o možnosti uloženia takýchto alternatívnych trestov? Možnosť viacerých odpovedí.

		áno	nie	netýka sa
1.	z televízie	37,3	8,4	54,3
2.	z tlačených médií (noviny, časopisy)	15,0	30,7	
3.	na internete	13,7	32,0	
4.	z rozhlasu	9,8	35,9	
5.	od príbuzných, známych	6,0	39,7	
6.	od kolegov v práci	5,2	40,5	
7.	nevie (nečítaná možnosť)	0,9	44,8	
8.	odinakiaľ (škola, vonku pri venčení psa)	0,4	45,3	

Väčšina verejnosti, ktorá vie o možnosti uloženia alternatívnych trestov (45,7 %) získava informácie o kriminalite (zločine) z masmédií (televízia, rozhlas, tlač) a na internete. Váha medziosobnej komunikácie je nedostatočná. Obraz, ktorý médiá ponúkajú je oproti realite však značne skreslený. Novinári sa zaujímajú o také trestné činy, ktoré sú „príťažlivé“ a zvyšujú sledovanosť. V médiách je prednostne venovaná pozornosť zločinom násilného a mravnostného charakteru.

J. Tomášek (2010) uvádza klasickú štúdiu Diltona a Duffyho z 80. rokov 20. storočia, zaoberajúcu sa regionálnym spravodajstvom o kriminalite v Škótsku. Skutočný stav násilných trestných činov predstavoval 2,4 % podiel na celkovej kriminalite a pozornosť v médiách bola na úrovni 45,8 %. Je však škoda,

že na Slovensku nemáme obsahovú analýzu kriminovín súkromných médií. Predpokladáme však, že výsledky tejto analýzy by znamenali podobný trend.

Pri ktorých trestných činoch by ste navrhovali takéto alternatívne tresty? Vyjadrite sa, prosím, ku každému z nich.

Návrh respondentov na aplikáciu alternatívnych trestov je nasledovný:

	Trestný čin	áno	nie
1.	ohováranie	67,6	24,7
2.	drobná majetková kriminalita	52,7	39,8
3.	výtržníctvo	40,4	52,0
4.	sprenevera	33,1	59,5
5.	podvod	32,6	60,6
6.	korupcia	26,7	66,1
7.	obmedzovanie osobnej slobody	21,9	70,4
8.	lúpež	19,4	74,5
9.	ublíženie na zdraví	15,7	77,6
10.	nebezpečné prenasledovanie	14,8	77,6
11.	domáce násilie	14,8	78,7
12.	znásilnenie	10,2	84,0
13.	vražda	8,5	85,4
14.	Iné (neúmyselné ublíženie, ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky, daňové podvody, krádež, menej závažné trestné činy (prečiny), zanedbanie povinnej výživy, zneužívanie detí, vandalizmus, ...)	2,8	97,2

V škále „rozhodne áno, skôr áno“ sa na prvých priečkach ocitli trestné činy ohovárania (67,6 %), drobnej majetkovej kriminality (52,7 %), výtržníctva (40,4 %), a sprenevery (33,1 %). Najnižšie odmietavé postoje zaznamenávame u trestných činov ohovárania (24,7 %) a drobnej majetkovej kriminality (39,8 %). U trestných činov výtržníctva (52,0 %) a sprenevery (59,5 %) už počet tých respondentov, ktorí čiastočne či rozhodne odmietajú aplikáciu alternatívnych trestov už narastá a presahuje 50 % hodnotu. Výrazne negatívne sa respondenti vymedzujú k aplikácii alternatívnych trestov na trestný čin vraždy (84,5 %), znásilnenia (84 %) a lúpeže (74,5 %). Boľavým problémom sa pre respondentov javí aj trestný čin domáceho násillia, ktorý odmieta až 78,7 % respondentov. Pozoruhodné hodnoty odmietania respondentov dosiahli trest-

né činy ublíženia na zdraví (77,6 %), nebezpečného prenasledovania (77,6 %) a obmedzovania osobnej slobody (70,4 %).

Zaujímavé výsledky priniesli postoje k trestnému činu sprenevery, kde odmietavé stanovisko vyjadruje 59,5 % respondentov, ale za udeľovanie alternatívneho trestu je až 31,1 % účastníkov agentúrneho výskumu. Podobne prekvapujúce je vyjadrenie respondentov k trestnému činu korupcie 66,1 % je proti a 26,7 % je za udeľovanie alternatívnych trestov. Tieto výsledky naznačujú, že časť verejnej mienky je tolerantná k podvodnému konaniu (32,6 %), ktoré tvorí zázemie trestných činov sprenevery a korupcie.

Spomínali sme, že masmédiá vrátane internetu, sa stále viac presadzujú pri utváraní verejnej mienky o trestaní. Výsledky agentúrneho prieskumu však naznačujú, že občania nestrácajú úplne zdravý rozum a opierajú sa o svoju životnú skúsenosť. Ich výber trestných činov, ktorých páchatelia by mohli byť potrestaní uplatnením alternatívnych trestov, je príslubom pre možnosti rozšírenia týchto trestov. Avšak morálny relativizmus mnohých občanov, ktorý je často v pozadí týchto vyjadrení, je zdrojom určitého pesimizmu, pretože v ich mienke necítiť pevne orientačné body, ani vplyv širších interpretačných rámcov dotýkajúcich sa princípov restoratívnej justície, ktorá uplatňovanie alternatívnych trestov výrazne podporuje.

Aký efekt podľa Vás prináša ukladanie alternatívnych trestov?

Efekt je podľa odpovedí respondentov nasledovný:

	Efekt ukladania alternatívnych trestov	1= áno	2 = nie	9 = nevie
A	finančné zafaženie (ide o zníženie finančného zafaženia, ktorým ušetrí štát finančné prostriedky)	66,3	20,9	12,8
B	zamedzenie kriminálnych návykov	37,6	46,2	16,3
C	zníženie pracovnej záťaže sudcov a súdov	49,4	36,9	13,8

Najvýraznejšie sa objavujú odpovede s ekonomickým podtextom. Z hľadiska efektívnosti fungovania spoločenských procesov je to potrebné a povzbudzujúce. Avšak zároveň je potrebné neprehliadnúť, že sa prejavuje stále zreteľnejšia komercionalizácia medziludských vzťahov a v pozadí tohto trendu je egoizmus, nezdržanlivosť a nedostatočné morálne hodnoty. Orientácia verejnej mienky na preferenciu úspešnej resocializácie páchatelov je v ich vnímaní druhoradá, čo oslabuje vplyv komunít na postepenitenciárnu prax.

3. FENOMENOLÓGIA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV – AKO SÚ TIETO TRESTY REALIZOVANÉ V SÚDNEJ PRAXI

Súdna prax dlhšie namietala, že alternatívne tresty nevyužíva preto, že je tu nedostatočná kontrola procesu resocializácie. Podaril sa husársky kúsok – elektronický systém monitoringu osôb sa stal v roku 2004 na Slovensku realitou (Vrobelová, L., 2014).

Avšak elektronické náramky (ďalej len „ESMO“) dokázala Slovenská republika zatiaľ len v minimálnej miere aplikovať, pretože počet alternatívnych trestov zostal v porovnaní s minulosťou takmer nezmenený. „Na základe záverov kontroly Najvyššieho kontrolného úradu (ďalej len „NKÚ“) je možné konštatovať, že systém po 1. 1. 2016 projektu vykazuje **vysokú mieru neúčinnosti a neefektívnosti**, nie sú naplnené jeho základné ciele a očakávané prínosy pre spoločnosť“.⁴

NKÚ skonštatoval, že v roku 2016 bol počet monitorovaných cez ESMO „len na úrovni 25 ľudí, čo je 1,25 % z cieľových 2 000 osôb ročne. Z tohto počtu bol udelený trest domáceho väzenia ôsmim ľuďom.“ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky poskytlo aktuálne čísla ku dňu 8. 3. 2017, pričom podľa týchto údajov je kontrolovaných 30 osôb, z nich deväť má uložený trest domáceho väzenia.

V tomto kontexte možno len súhlasiť so stanoviskom NKÚ: „pri súčasnom počte monitorovaných osôb a miere využívania ESMO hrozí riziko nedodržania návratnosti investície, ktorá bola v analýze vyčíslená na šesť rokov.“

Možno by stálo zato zamyslieť sa, či nemožno tento druh trestu využívať u viacerých osôb a trestných činov, ako napríklad nebezpečné vyhrážanie, kde podozrivé osoby sú vzaté do väzby pri podozrení zo spáchania trestného činu. Už samotné vznesenie obvinenia spôsobuje viaceré defomujúce účinky, ako napríklad stratu sociálnych, ale aj pracovných väzieb. Panuje „ako keby“ pocit strachu udelenia trestu domáceho väzenia zo strany prokurátorov, ale najmä súdov. ESMO je však v súčasnosti, žiaľ, viac aplikované na monitorovanie odsúdených pracujúcich mimo väznic, pričom podľa správy NKÚ bolo tak monitorovaných celkom 270 väzňov.

⁴ Elektronická verzia (<https://www.nku.gov.sk/documents/10157/265201/96037-145052-57.pdf>).

Tabuľka č. 1: Ukladanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike v rokoch 2007 – 2014

UKLADANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV										
Rok	PO trest spolu	domáce väzenie	trest povinnej práce	peňažný trest	trest prepadnutia		vyhodenie	zákaz pobytu	trest zákazu činnosti spolu	NEPO tresty
					majetku	veci				
2007	17 430	25	349	1 184	2	168	341	5	514	5 430
2008	19 364	28	578	1 779	3	131	112	6	721	5 391
2009	20 742	51	830	1 680	2	137	67	1	688	5 933
2010	20 263	59	1 352	1 630	1	156	53	2	620	6 291
2011	18 936	28	2 265	1 547	0	135	47	6	659	5 754
2012	21 191	25	3 123	1 512	1	124	49	7	2 298	5 913
2013	22 574	21	3 581	1 392	1	93	46	38	2 491	5 095
2014	20 527	17	3 351	1 243	1	110	65	10	2 258	5 333
2007–2014	161 027	254	15 429	11 967	11	1 054	780	75	10 249	45 140

Z nasledujúcej tabuľky je zrejmé, že najviac ukladanými trestami sú podmienené tresty, po ktorých nasleduje nepodmienečný trest. Nasleduje trest povinnej práce, peňažný trest a trest zákazu činnosti. Čiže situácia s využívaním alternatívnych trestov v slovenskej súdnej praxi je viac ako žalostná.

4. ZÁVER

V článku sme vychádzali zo skúseností v zahraničí so spoločenskými korekciami a náhradami škôd v trestnom práve. Analýza týchto skúseností, ktoré majú historický podklad, ukázala, že voľba alternatív v systéme trestania umožňuje už dlhodobo a efektívne uplatňovať a rozvíjať normotvorbu i trestnú súdnu prax. Alternatíva znamená možnosť voľby medzi rôznymi možnosťami, alebo vôbec možnosť výberu. Možnosť výberu, ako potvrdzujú skúsenosti zo sveta, poskytuje aj využívanie alternatívnych trestov.

Alternatívne tresty sa stali súčasťou nového Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, účinného od 1. 1. 2016. Ako však nasved-

čuje stav, štruktúra a dynamika udeľovania AT v SR, táto alternatíva trestania je v súdnej praxi využívaná úplne nedostatočne. Napriek tomu, že Slovensko má k dispozícii od roku 2014 elektronický systém monitoringu osôb, súdna prax zotrúva na princípoch retributívnej justície. Panuje „ako keby“ pocit strachu z udelenia alternatívnych trestov, osobitne trestu domáceho väzenia zo strany prokurátorov a súdov. Myslíme si, že kľúčovú úlohu pre rozsiahlejšie uplatnenie alternatívnych trestov zohráva osobnosť právnik (sudcu, prokurátora a pod.), ktorá je ochotná osvojiť si princípy restoratívnej justície a taktiež uplatňovať ich v justičnej praxi.

Osobitnú pozornosť sme v článku venovali verejnosti, osobitne verejnej mienke o spoločenských korekciách, s využitím alternatívnych trestov v súdnej praxi. Výsledky agentúrneho prieskumu verejnej mienky zachycujúcej celé územie Slovenskej republiky sú zaujímavé, podnetné, ale zároveň veľmi znepokojujúce. Len menej ako polovica Slovákov (45,7 %) vie o existencii alternatívnych trestov. Zdrojom ich názorov nie sú bezprostredne skúsenosti, ale informácie masmédií. Aj ďalšie zistenia potvrdzujú, že podpora verejnosti pre uplatnenie alternatívnych trestov je nedostatočná a varujúca. Ak sa má situácia v tomto smere výrazne zlepšiť, je nutné ovplyvniť verejnú mienku. Politici, bez rozdielu ich straníckej orientovanosti, pozorne vnímajú vývoj verejnej mienky a berú veľmi vážne jej punitívnu naladenosť. Preto pozitívna verejná mienka o užitočnosti alternatívnych trestov je mimoriadne dôležitým faktorom, aby trestná politika, ktorýchkoľvek vlád v SR zaregistrovala, že jej účinnosť a prospešnosť vyžaduje uvažovať o alternatívach. Medzi tieto alternatívy patria nesporne aj alternatívne tresty uplatňované v rovnováhe princípov restoratívnej a retributívnej justície.

LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

1. Novelizovať ustanovenie § 53 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, a to konkrétne možnosti uloženia trestu domáceho väzenia až na päť rokov.
2. Vo vyššej intenzite zabezpečiť školenia najmä pre sudcov a prokurátorov a taktiež probačných a mediačných úradníkov.
3. Navýšiť počet probačných a mediačných úradníkov na okresných súdoch.

Literatúra

1. BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 408 s.
2. ČENTĚŠ, J. a kolektív: Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2015. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
3. ČENTĚŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Bratislava: Eurokódex, 2016.
4. DANICS, Š. – DUBSKÝ, J. – KAMÍN, T. a kol.: Základy sociologie a politologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
5. DIANIŠKA, G.: Metodológia výskumu ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. 206 s.
6. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. – VRÁBLOVÁ, M. et al.. Kriminológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016.
7. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Teória reintegratívneho zahanbenia. Justičná revue. Roč. 61. č. 1. 2009. s. 74–82. ISSN 1335-6461.
8. GRÍVNA, T. – SCHEINOST, M. – ZOUBKOVÁ, J. a kol.: Kriminologie. 4. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
9. HAMRANOVÁ, D.: Restoratívna justícia v teoretických a aplikačných súvislostiach In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. Roč. 35, č. 2, 2016. s. 94–113.
10. JURIŠOVÁ, K.: Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 259–276.
11. MAŠLANYOVÁ, D. et al. 2016. Trestné právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
12. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. 330 s.
13. ŠČERBA, F.: Trest povinnej práce a domáciho väzenia: srovnání české a slovenské právni úpravy. Justičná revue, 62. 2010, č. 8–9. 958 s.
14. TOMÁŠEK, J.: Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, 2010.
15. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alterantívne tresty v teoretických súvislostiach. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
16. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.

17. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
18. ŠIMOVČEK, Ivan et. al: Trestné právo procesné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 479 s. ISBN 978-80-7380-617-0.
19. ELEKTRONICKÁ VERZIA [http://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/39373_1.pdf, ku dňu 30. 3. 2017].

Kontaktné údaje

Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra propedeutiky právnických predmetov
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: gustav@dianiska.sk

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo námestie č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
E-mail: tomas.stremy@flaw.uniba.sk

PRIAMO RIADENÝ ROZHOVOR S PROBAČNÝMI A MEDIAČNÝMI ÚRADNÍKMI¹

Direct interview with probation officers and mediators²

Miroslava Vráblová – Adrián Jalč

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na restoratívnu justíciu a alternatívne tresty vo výskumných súvislostiach, osobitne z pohľadu probačných a mediačných úradníkov. Predmetom tohto príspevku sú teoretické východiská skúmanej problematiky (probácie, mediácie), ako aj poznatky praktické, ktoré vyplynuli z realizovaného výskumu. Výskumu realizovaného prostredníctvom dotazníka a priamo riadeného rozhovoru sa zúčastnilo dvadsať probačných a mediačných úradníkov. Cieľom výskumu bolo zistiť ich odpovede na otázky týkajúce sa aplikácie alternatívnych trestov v praxi, identifikáciu eventuality aplikčných problémov, ďalej zistiť pohľad probačných a mediačných úradníkov na slovenskú trestnoprávnu úpravu alternatívnych trestov, ako aj ich názor na alternatívne tresty z hľadiska splnenia účelu trestu.

Kľúčové slová: restoratívna justícia – alternatívne tresty – probácia – mediácia – probačný a mediačný úradník – výskum – dotazník

Abstract: The contribution focuses the attention at the restorative justice and alternative penalties in research contexts, particularly from the point of view of probation officers and mediators. The object of this contribution is the theoretical basis of the studied issue (probation, mediation) as well as the practical knowledge that emerged from the research that has been carried out. Twenty probation and mediation officers participated in a survey conducted through a questionnaire and a directly managed interview. The aim of the research was to find out their answers to questions about the application of alternative punishments in practice, to identify possible application problems, to find out the view of probation and mediation officers on the Slovak legislation of alternative punishments and their opinion on alternative punishments regarding achievement of purpose of punishment.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Key words: restorative justice – alternative sanctions – probation – mediation – probation and mediation officer – research – questionnaire

1. ÚVOD

Mediácia a probácia sú inštitúty vyznačujúce sa osobitným nazeraním na riešenie konfliktov medzi zúčastnenými stranami. Mediácia predstavuje zásah do konfliktu neutrálnou stranou, ktorej úlohou je pomôcť stranám, ktoré sú v konflikte a viesť ich k riešeniu ich sporu.³ Realizuje sa zvyčajne v situácii, keď sú obe strany už v pokročilom štádiu konfliktu a nie je v ich silách danú situáciu riešiť bez intervencie tretej strany.⁴ Pod pojmom probácie na druhej strane rozumieme jeden zo spôsobov boja s kriminalitou a recidívou, ktorý je založený na dohlade nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným, pričom sa prízvukuje individuálna pomoc a pôsobenie na jednotlivca, aby sa naučil viesť riadny život a aby obnovil narušené právne a spoločenské vzťahy.⁵

Na účely zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediácnych úradníkoch sa pod probáciou rozumie kontrolovanie, organizovanie a výkon probačných programov u obvinených, obžalovaných alebo odsúdených. Taktiež sa sústreďuje na výkon kontroly uložených trestov alebo obmedzení, pod ktoré spadá probačný alebo ochranný dohľad. Pokrýva oblasti, akými sú zabezpečenie predbežného šetrenia u obvineného, organizovanie, koordinovanie a výkon trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia, ako aj dohľadu nad správaním obvineného.⁶ Mediáciou na účely zákona o probačných a mediácnych úradníkoch sa rozumie mimosúdne sprostredkovanie pri riešení sporu medzi stranami sporu – poškodeným a obvineným. Na výkon mediácie je nevyhnutné, aby bol vyjadrený súhlas poškodeného a obvineného. V prípade, že obvineným je mladistvý, je nevyhnutný aj súhlas zákonného zástupcu.⁷

³ HOLÁ, L. 2003. *Mediace – Způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada Publishing, 2003. 50 s.

⁴ BRŤKO, M.: Probačný a mediácny úradník v procese mediácie. In: *Právne vedomie verejnosti v demokratickom štáte*. Bratislava: Katedra verejnej správy a verejných financií, 2011. s. 62.

⁵ DOUBRAVOVÁ, D. – OUŘEDNÍČKOVÁ, L. – ŠTERN, P. 2010. *Probace a mediaci*. Praha: Portál, 2010. s. 206.

⁶ Zákon č. 550/2003 o probačných a mediácnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁷ Zákon č. 550/2003 o probačných a mediácnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

2. PREVENCIA KRIMINALITY V LEGISLATÍVE A PRAXI

Jedna z najdôležitejších otázok, ktoré si kladie nielen právny systém je, či je spoločensky prospešnejšie sa zapodievať prevenciou alebo represiou. Ak sa chceme pozrieť na prevenciu kriminality komplexne, nielen berúc do úvahy trestný systém a všeobecnú prevenciu, musí byť zameraná na tri základné cieľové objekty – páchatelov trestných činov, situácie trestných činov a obe trestných činov. Takéto preventívne pôsobenie predstavuje špecifickú prevenciu kriminality, ktorá zahŕňa v sebe sociálnu prevenciu, situačnú prevenciu a viktimáčnú prevenciu. Sociálna prevencia kriminality zastupuje pôsobenie na páchatelov a zároveň aj na potenciálnych páchatelov. Je súčasťou sociálnej politiky štátu a jej cieľom je zmena a vytváranie priaznivých spoločenských podmienok v oblasti ekonomickej, sociálnej, výchovnovzdelávacej a kultúrnej, v spoločnosti ako celku, v sociálnych skupinách, ako aj u jednotlivcov. Jej podstatu tvoria opatrenia, ktoré sa sledujú v troch oblastiach, ktorými sú inštitucionálna, skupinová a individuálna sociálna prevencia. Inštitucionálnou sociálnou prevenciou sa rozumie reálny výkon sociálnej prevencie, tvorba systému terénnej práce a fungovanie špecializovaných zariadení – krízové centrá, resocializačné a rehabilitačné zariadenia. Pod skupinovú sociálnu prevenciu sa rozumie osвета, vzdelávanie a voľnočasové aktivity. Individuálna sociálna prevencia má svoju opodstatnenú úlohu pri vyhľadávaní jednotlivcov, ktorí potrebujú pomoc, poradenskú činnosť v prípade hmotnej alebo sociálnej núdze a odbornou-resocializačnú činnosť. Efektívnosť sociálnej prevencie tkvie v kvalitnej participácii a koordinácii subjektov prevencie, ich odborné, personálne, finančné a materiálno-technické zabezpečenie.

V prípade situačnej prevencie kriminality ide skôr o pôsobenie na situácie a javy vznikajúce v spoločnosti. Ráta s tým, že určité druhy protispoločenských javov sa dejú v určitom čase, v určitých miestach a za určitých okolností. Na jednej strane sťažuje potenciálnemu páchatelovi spáchať protispoločenský delikt a na druhej strane zvyšuje pravdepodobnosť odhalenia skutočného páchatela. Situačná prevencia je efektívna, ak je orientovaná na určitý objekt, miesto alebo udalosť. Podstatou viktimáčnej prevencie kriminality je pôsobenie na obeť a zároveň na potenciálne obeť. Faktory, ktoré berie do úvahy pri realizácii sú vek, povolanie, funkcia, vierovyznanie, patričnosť k určitej sociálnej skupine, národnosť a rasa. Zahŕňa v sebe prípravu určitých skupín a individualít na uplatňovanie preventívnych opatrení s cieľom eliminovať alebo minimalizovať riziko ohrozenia protispoločenskými deliktami. Zároveň jej ambíciou je

pomoc obetiam trestných činov, týraných matiek, detí a pod. Prioritne má za cieľ, aby sa občan nestal obeťou trestného činu. Jej realizácia je umožnená vďaka vzdelávaniu, informovaniu o nebezpečenstve kriminality, tréningu v preventívnom správaní, propagácii technických možností ochrany pred trestnou činnosťou a poradenstvu. V závislosti od štádia vývoja alebo aktuálneho stavu problému sa člení prevencia na primárnu, sekundárnu a terciárnu. Primárna prevencia umožňuje preventívne pôsobenie na mladistvých, ktorí ešte neprišli do kontaktu s kriminalitou alebo určitým protispoločenským javom. Sekundárna prevencia sa orientuje na skupiny alebo javy, u ktorých je zvýšené riziko, že sa stanú obeťami alebo páchatelmi trestného činu. Terciárna prevencia, ktorá sa zaoberá recidívou protispoločenskej činnosti, deliktov a riešením následkov problému správania sa, má za cieľ sociálnu integráciu a reintegráciu. V závislosti od časovej pôsobnosti na objekt prevencie sa člení na jednorazovú, krátkodobú, strednodobú a dlhodobú. Jednorazová forma prevencie sa realizuje formou jednorazovej intervencie, aktivity alebo poradenstva. Krátkodobá prevencia pôsobí niekoľko týždňov preventívnym opatrením, strednodobá prevencia niekoľko mesiacov (niekedy niekoľko rokov) a dlhodobá prevencia predstavuje mnohoročné alebo sústavné pôsobenie na objekt. Aj keby právny a sociálny systém zabezpečil dokonale premyslenú, pripravenú a realizovanú prevenciu kriminality je nereálne očakávať, že jej prostredníctvom sa podarí za každej situácie predísť kriminalite. Kurilovská v tejto súvislosti uvádza, že restoratívna justícia a alternatívne tresty prinášajú v slovenskom právnom poriadku široké spektrum výhod. K najvýraznejším patrí aktivita odsúdeného pri odstraňovaní ujmy spôsobenej obeťou, jeho aktívny prístup k plneniu povinností a obmedzení, ktoré mu uložil súd, možnosť vykonať trest na slobode, a tým neprerušit' rodinné a ostatné sociálne väzby a pracovné návyky obvineného, nižšie náklady štátu na výkon trestu, k zahladeniu trestu dochádza ich vykonaním a pod.⁸

3. PRÁVNA ÚPRAVA PREVENČIE KRIMINALITY A JEJ INŠTITUCIONÁLNE ZABEZPEČENIE V SR

Jeden z najdôležitejších orgánov, ktorý sa venuje prevencii kriminality je Rada vlády Slovenskej republiky. V rámci špecializácie sa na mládež bola vytvorená

⁸ KURILOVSKÁ, L.: Probačný a mediačný úradník. 284 s. In: STRÉMY, T. – Kurilovská, L. – Vráblová, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s.

Expertná skupina pre prevenciu kriminality detí a mládeže. Rada predstavuje poradný, koordinačný a odborný orgán, ktorý sa riadi zákonmi Slovenskej republiky, všeobecne záväznými právnymi predpismi a uzneseniami vlády. Jej úlohou je pripraviť stratégiu prevencie kriminality v Slovenskej republike, ktorá predstavuje skupinu opatrení na národnej, regionálnej a miestnej úrovni zahŕňajúc preventívne, sociálne, vzdelávacie a kontrolné opatrenia. Snaží sa o čo najkomplexnejšie zainteresovanie subjektov, akými sú štátne orgány, orgány samosprávy s väzbou na mimovládne organizácie, vzdelávacie a vedecké organizácie a ich spolupráca.

Hlavným zámerom stratégie je implementácia prevencie kriminality do systému v nasledovných oblastiach:

- Dobudovanie koordinovaného systému prevencie kriminality štátnymi orgánmi a orgánmi územnej samosprávy a ich spolupráca s mimovládnymi organizáciami, cirkvami, vzdelávacími ustanovizňami s podnikateľskou sférou;
- Začlenenie prevencie kriminality do programových dokumentov krajov a obcí a aktivizovanie samosprávnych orgánov;
- V oblastiach, kde štátne a samosprávne orgány nemajú dosah na preventívne aktivity, podpora aktivít mimovládnych a cirkevných organizácií;
- Efektívne využitie médií ako prostriedku prevencie kriminality;
- Zabezpečenie financovania prevencie kriminality;
- Plnenie medzinárodných záväzkov prevencie kriminality;
- Vytvorenie kontrolných mechanizmov efektivity realizovaných aktivít.

Za úspešnú implementáciu prevencie kriminality do praxe sú zodpovedné orgány štátnej správy na všetkých úrovniach, orgány regionálnej a miestnej samosprávy, verejnoprávne inštitúcie, súdy, prokuratúra, výskumné inštitúcie, mimovládne organizácie, občianske združenia, neziskové organizácie a cirkevi. Ich prepojenie a spolupráca prináša najefektívnejšie výsledky pri znižovaní kriminality, zvyšovaní bezpečnosti miest a obcí, eliminácii sociálnych patologických javov v rizikových skupinách a eliminácii propagácie kriminality prostredníctvom médií. Podľa Zehra sa tak restoratívna justícia usiluje o maximálnu mieru uzdravenia a obnovy trestným činom narušených vzťahov, a za týmto účelom účastníkom umožňuje spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky.⁹

Na to, aby prevencia kriminality bola úspešná, je potrebné, aby boli nastavené pravidlá a ustanovené zodpovedné orgány verejnej moci, ktoré budú do-

⁹ ZEHR, H.: *The little book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books, 2002. s. 37.

hľadať na jej implementáciu. Zákon č. 783/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti upravuje túto oblasť ustanovením organizácie a pôsobnosti orgánov verejnej moci v oblasti prevencie kriminality a nastavením pravidiel poskytovania dotácií zo štátneho rozpočtu na financovanie projektov týkajúcich sa prevencie kriminality. Zákon ukladá povinnosť každému konať spôsobom, ktorý predchádza alebo zamedzuje kriminalitu. Zároveň definuje prevenciu kriminality a orgány verejnej moci v oblasti prevencie kriminality, ktorými sú: vláda, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy, obvodné úrady v sídlach krajov a iné miestne orgány štátnej správy a ostatné orgány verejnej moci. Úlohou vlády v danej oblasti je prijímať opatrenia v oblasti prevencie kriminality, schvaľovať stratégiu prevencie kriminality a hodnotiacu správu v danej oblasti o plnení úloh vyplývajúcich zo stratégie. Stratégia prevencie kriminality predstavuje ústredný dokument, ktorý má za úlohu nastaviť cieľ, priority a úlohy ako i spôsob ich realizácie. Ministerstvo rozpracúva danú stratégiu, predkladá Rade vlády správu o plnení úloh z nej vyplývajúcej, zisťuje a analyzuje príčiny kriminality a v neposlednom rade aj prijíma opatrenia na odstránenie daných príčin. V jeho pôsobnosti je aj vypracovanie projektov, zverejňovanie výzvy na ich predkladanie a schvaľovať dotácie na ich zafinancovanie. Okrem tejto pôsobnosti Ministerstvo vnútra má v kompetencii aj spracovanie a poskytovanie údajov o kriminalite vrátane osobných údajov, získava údaje z oblasti obchodovania s ľuďmi, realizuje typológiu obetí a páchatelov trestných činov. Taktiež zriaďuje Informačné centrum na boj proti obchodovaniu s ľuďmi a prevenciu kriminality.

Ďalším orgánom z oblasti prevencie kriminality je obvodný úrad, ktorý zriaďuje post krajského koordinátora pre prevenciu kriminality, prispôbuje stratégiu prevencie kriminality na podmienky kraja v spolupráci s vyšším územným celkom a predkladá rade správu o jej plnení v predošlom roku. Zároveň sa venuje zisťovaniu, analyzovaniu príčin kriminality a prijímaniu opatrení na elimináciu daných príčin. Jeho úlohou je posudzovanie projektov a po posúdení ich odporúčanie na schválenie rade a uzatváranie zmluvy o dotáciách na schválené projekty. Dotácia je limitovaná do výšky 80 % predpokladaných výdavkov projektu a žiadateľ má povinnosť preukázať zabezpečenie aspoň 20 % finančných prostriedkov z vlastných zdrojov. Dotácia sa môže poskytnúť maximálne raz za daný rozpočtový rok a žiadateľ musí spĺňať nasledovné podmienky:

- Nie je štátnym orgánom, štátnou rozpočtovou ani príspevkovou organizáciou ani štátnym účelovým fondom;
- Má vysporiadané financie so štátnym rozpočtom;

- Nie je evidovaný vo vzťahu ku štátnemu rozpočtu nedoplatok na dani ani na cle;
- Nie je evidovaný na jeho meno nedoplatok na poisťovním na sociálne, starobné dôchodkové ani zdravotné poistenie;
- Nie je v likvidácii, reštrukturalizácii, konkurze, exekučnom konaní a ani nebol proti nemu návrh na vyhlásenie konkurzu pre nedostatok majetku zamietnutý;
- Neporušil zákaz nelegálnej práce, zamestnávania.

V prípade záujmu o poskytnutie dotácie, musí žiadateľ spísať žiadosť a predložiť ju na schválenie obvodnému úradu, ktorý sa nachádza v sídle kraja, kde má trvalý pobyt v prípade fyzických osôb a sídlo v prípade právnických osôb.

4. ALTERNATÍVNE PRÍSTUPY RIEŠENIA KRIMINALITY – PROBÁCIA A MEDIÁCIA

Ralf Waldo Emerson raz povedal: „Trestný čin predstavuje ujmu komunitě, inými slovami, prináša do pavučiny vzťahov horkú skúsenosť a väzenie je lepšie než univerzitné vzdelanie, ale výsledky z neho sú hrozivé. Je možné, aby spoločnosť túto vzájomnosť dokázala efektívne riešiť?“

Jedným z efektívnych riešení kriminality mladistvých predstavujú inštitúty probácie a mediácie. Probácia a mediácia v trestnom konaní predstavuje alternatívu, ktorá je definovaná Trestným zákonom, Trestným poriadkom a zákonom č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dôležité osoby, ktoré plnia úlohy probácie a mediácie uložené súdom alebo iným príslušným orgánom sú probační a mediálni úradníci.

Porovnávajúc tradičný prístup trestného konania a prístup mediácie, môžeme nájsť niekoľko zásadných rozdielov. Trestné konanie je orientované na výsledok, na druhej strane mediácia je orientovaná na proces. V trestnom práve je predvídateľný postup aj výsledok, avšak v mediácii je ťažké predpovedať výsledok, keďže veľa záleží od zúčastnených strán. Trestné konanie sa riadi presne nastavenými krokmi a je štandardizované, čo sa o mediácii nedá povedať.

Mediácia predstavuje mimosúdne sprostredkovanie riešenia konfliktu medzi poškodeným a obvineným, efektívne urovnanie alebo prípadne minimálne zmiernenie konfliktnej situácie spojenej s trestným. Na druhej strane probácia poskytuje možnosť najmä mladistvým a prvopáchatelom, aby jeden trestný čin nepoznačil celý ich život a umožňuje im možnosť návratu do spoločnosti. Keď

porovnáme tradičný trest odňatia slobody, ktorý často má v sebe silný demotivačný faktor s probačným dohľadom, probačný dohľad predstavuje omnoho efektívnejšiu alternatívu pri ukladaní trestov. Dáva príležitosť resocializácie a reedukácie.

Zmyslom probácie by malo byť poskytnutie odborného vedenia, pomoc a motivácia viesť život v súlade s normami spoločnosti. Znovuzačlenenie, podpora jeho ďalšieho sociálneho rozvoja a zníženie rizika recidívy v trestnej činnosti, sú rovnocenne žiadané výsledky probačného procesu. Mediácia býva často alternatívna možnosť k štandardnému stíhaniu a následnému uloženiu trestu. Na druhej strane je to alternatívna možnosť poškodeného, ako získať odškodnenie bez toho, aby musel absolvovať časovo a finančne náročný proces občianskoprávného súdneho sporu. Keď porovnáme mediáciu s klasickým súdnym procesom, je potrebné si všimnúť nespočetné výhody mediáčného procesu:

- dobrovoľnosť,
- rýchlosť,
- menšia finančná náročnosť,
- dôvernosť informácií,
- ústretovosť – hľadanie vzájomného konsenzu.

Komplexne poňaté, probačné a mediáčne činnosti vedú k naplneniu nasledovných cieľov:

- Integrácia obvineného – snaží sa o začlenenie páchatela do spoločenského života bez toho, aby naďalej porušoval zákon. Vedie ho k obnoveniu rešpektu k právnemu stavu spoločnosti a sebarealizácii.
- Participácia poškodenej strany – zapája poškodeného do procesu odškodnenia a znovunadobudnutia dôvery v právny systém.
- Ochrana celej spoločnosti – prispieva k ochrane spoločnosti tým, že napomáha riešeniu konfliktných situácií v oblasti trestného konania a dohliada na realizáciu uložených alternatívnych trestov a opatrení, čo môže mať silný dopad na nové smerovanie života páchatela.

Výstupom celého procesu mediácie je dohoda, ktorá je akceptovaná obooma stranami a zahŕňa konkrétne riešenia konfliktu, prevzatie zodpovednosti a uloženie sankcie za jej prípadné nedodržanie.

Inštitút probácie sa využíva taktiež v kontexte ukladaní alternatívnych trestov. Jedným z nich je podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. V tomto prípade má súd možnosť odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho tri roky, ak uloží probačný dohľad nad správaním páchatela. Kľúčová osoba v tomto procese je probačný úradník, kto-

rý vykonáva kontrolu a spolupracuje s páchatelom. V prípade mladistvých je to taktiež aj z dôvodu, aby sa naučil riešiť problémy a viedol riadny život v budúcnosti. Maximálna hranica probačného dohľadu môže byť primerane predĺžená, avšak nesmie prekročiť päť rokov. V prípade alternatívneho trestu domáceho väzenia, v ktorom je odsúdený povinný sa zdržiavať vo svojom obydli, je taktiež využívaný inštitút probačného dohľadu. Tento nastupuje v prípade, že odsúdený chce opustiť svoje obydlie vo forme poskytnutia súhlasu zo strany probačného pracovníka. Jeho služby vo forme kontroly a dohľadu sú využívané aj pri treste povinnej práce. V oblasti peňažných trestov zisťuje probačný úradník stanovisko obvineného k uloženiu peňažného trestu, jeho majetkové pomery, záväzky a pohľadávky. Jeho úloha pokračuje vo forme kontroly dodržiavania režimu platieb, ak boli nastavené splátky.

5. VÝSKUMNÁ SONDA – RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A ALTERNATÍVNE TRESTY Z POHĽADU PROBAČNÝCH A MEDIAČNÝCH ÚRADNÍKOV

Riešiteľský kolektív členov Katedry trestného práva a kriminológie, Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave v rámci projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja (zmluva č. APVV-0179-12) s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych testov v podmienkach Slovenskej republiky“ sa podujal v druhej etape – fáze vlastného výskumu zmapovať danú problematiku vo výskumných súvislostiach. Uvedomujúc si mimoriadny význam a úlohu probačných a mediačných úradníkov, ako kľúčových subjektov participujúcich na uplatňovaní restoratívnej justície a alternatívnych trestov v aplikačnej praxi, bolo jednou z čiastkových úloh výskumnej časti skúmanie restoratívnej justície a alternatívnych trestov z pohľadu probačných a mediačných úradníkov.

Zvolenými metódami vedeckého výskumu boli dotazník a priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi. Dotazníkové skúmanie bolo zamerané na týchto odborníkov spolupôsobiacich v oblasti aplikácie restoratívnej justície a alternatívnych trestov. V štádiu prípravy dotazníka boli využité pološtandardizované rozhovory s vybranými probačnými a mediačnými úradníkmi. V súlade so zameraním výskumnej úlohy boli v rámci technicko-organizačného zabezpečenia výskumu naformulované položky dotazníka a body rozhovoru. Oslovených bolo všetkých sedemdesiat (70) probačných a mediačných úradníkov pôsobiacich na území Slovenskej republiky, ktorých zoznam

vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Výskumný súbor tvorilo 20 probačných a mediačných úradníkov, ktorí sa zapojili do dotazníkového prieskumu. Napriek nízkej účasti respondentov (t. j. 28,5 %) považujeme výskumný súbor s ohľadom na účel expertného dotazníkového prieskumu za dostatočný. V záujme získania základnej predstavy o zložení výskumného súboru boli súčasťou dotazníka i otázky týkajúce sa veku respondenta, pohlavia a regiónu, v ktorom pôsobí. Priemerný vek respondentov predstavoval 45 rokov (maximálne 62 rokov, minimálne 25 rokov). Z hľadiska pohlavia výskumný súbor tvorilo 15 žien a 5 mužov.

Do riešenia výskumnej úlohy sa zapojilo dvadsať (20) probačných a mediačných úradníkov pracujúcich v nasledovných okresných súdoch: Okresný súd Levice, Okresný súd Žiar nad Hronom, Okresný súd Nitra, Okresný súd Piešťany, Okresný súd Prešov (dvaja PMú), Okresný súd Trenčín (dvaja PMú), Okresný súd Zvolen, Okresný súd Ružomberok, Okresný súd Dolný Kubín, Okresný súd Považská Bystrica, Okresný súd Dunajská Streda, Okresný súd Čadca, Okresný súd Stará Ľubovňa, Okresný súd Žilina, Okresný súd Banská Bystrica, Okresný súd Rožňava a dvaja probační a mediační úradníci bez uvedenia príslušného okresného súdu, kde pôsobia.

Poverení členovia riešiteľského tímu sa snažili prostredníctvom dotazníka a riadeného rozhovoru s probačnými a mediačnými úradníkmi zistiť odpovede na otázky týkajúce sa aplikácie alternatívnych trestov v praxi, identifikáciu eventuálnych aplikačných problémov, ďalej zistiť pohľad probačných a mediačných úradníkov na slovenskú trestnoprávnu úpravu alternatívnych trestov, ako aj ich názor na alternatívne tresty z hľadiska splnenia účelu trestu. Dotazník obsahoval desať (10) otázok,¹⁰ deväť uzavretých otázok a jednu poloopenú

¹⁰ Otázka č. 1: Je podľa Vášho názoru ukladanie alternatívnych trestov v praxi dostatočne aplikované? Otázka č. 2: Je podľa Vášho názoru uloženie alternatívnych trestov dostatočné z pohľadu naplnenia účelu trestu – generálnej prevencie? Otázka č. 3: Považujete resocializáciu páchatela výkonom alternatívneho trestu za dostatočnú? Otázka č. 4: Existujú podľa Vášho názoru prekážky aplikačnej praxe pri ukladaní alternatívnych trestov? (ak áno, uveďte aké). Otázka č. 5: Považujete právnu úpravu alternatívnych trestov za dostatočnú? Otázka č. 6: Podarilo sa rozšírením alternatívnych trestov posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio“, ktorý je treba uplatniť len vtedy, keď iné menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti zlyhali? Otázka č. 7: Je podľa Vášho názoru dostatok ponúkaných pracovných príležitostí pre vykonanie trestu povinnej práce? Otázka č. 8: Považujete spoluprácu medzi orgánmi činnými v trestnom konaní, súdom a probačným a mediačným úradníkom za dostatočnú? Otázka č. 9: Mala by sa podľa Vás pre skvalitnenie práce oddeliť probačná služba od mediačnej služby, t. j. vznik dvoch nezávislých úradov? Otázka č. 10: Považujte v súčasnosti ukladanie trestu domáceho väzenia zo strany súdov v pôsobnosti Vášho obvodu za dostatočné?

nú otázku, pričom v závere dotazníka mohli respondenti uviesť aj ďalšie poznámky, resp. komentár.

Prvá skupina otázok bola zameraná na zistenie postoja probačných a mediačných úradníkov k podstate alternatívnych trestov z hľadiska naplnenia účelu trestu, tak aj z hľadiska účinnosti a vplyvu alternatívnych trestov na osobnosť páchatela. Na otázku, *či je podľa názoru probačných a mediačných úradníkov uloženie alternatívnych trestov dostatočné z pohľadu naplnenia účelu trestu – generálnej prevencie*, kladne odpovedala viac ako polovica (13 PMú, t. j. 65 %). Takmer obdobne odpovedali i na ďalšiu otázku, keď viac ako polovica opýtaných probačných a mediačných úradníkov (12 PMú, t. j. 60 %) považuje resocializáciu páchatela výkonom alternatívneho trestu za dostatočnú. Pozitívne vnímanie alternatívnych trestov zo strany probačných a mediačných úradníkov sa najvýraznejšie prejavilo pri odpovedi na otázku, *či sa podarilo rozšírením alternatívnych trestov posilniť zásadu, podľa ktorej je nepodmienečný trest odňatia slobody prostriedkom „ultima ratio“ uplatňujúci sa len vtedy, keď iné (menej závažné) prostriedky boja proti zločinnosti zlyhali*. V odpovedi na položenú otázku sa takmer všetci probační a mediační úradníci (17 PMú, t. j. 85 %) zjednotili na kladnej odpovedi. Odpovede respondentov preukázali, že probační a mediační úradníci zastávajú pozitívny postoj k restoratívnej justícii a alternatívnym trestom. Restoratívna justícia je vhodným nástrojom riešenia pre zníženie kriminality, odbremenenie súdov, zvýšenie účinnosti trestov a zvýšenie ochrany obetí. Možno sa oprávnene domnievať, že neustále zvyšovanie informovanosti a povedomia o výhodách restoratívnej justície a alternatívnych trestov sa odrzkadlilo i v stotožnení sa respondentov s uvedenými inštitútmi.

Nevyhnutným predpokladom pre efektívne využívanie alternatívnych trestov je kvalitná právna úprava, preto ďalšia otázka smerovala k zisťovaniu mienky probačných a mediačných úradníkov, *či považujú právnu úpravu alternatívnych trestov za dostatočnú*. I v tomto prípade sa prevažná väčšina (16 PMú, t. j. 80 %) súhlasne vyjadrila k priaznivému stavu právnej úpravy. Odpovede respondentov preukázali, že probační a mediační úradníci prisvedčili vytvoreným legislatívnym podmienkam pre aplikáciu restoratívnej justície a alternatívnych trestov.

Ďalšia séria otázok sa týkala samotného využívania alternatívnych trestov v praxi a prípadných aplikačných problémov. Na otázku, *či je podľa názoru probačných a mediačných úradníkov ukladanie alternatívnych trestov v praxi dostatočne aplikované*, má viac ako polovica (13 PMú, t. j. 65 %) negatívnu mienku. S uvedeným súvisela aj ďalšia otázka *smerujúca k zisteniu eventuál-*

ných existujúcich prekážok aplikačnej praxe pri ukladaní alternatívnych trestov. Takmer $\frac{3}{4}$ opýtaných (14 PMú, t. j. 70 %) je toho názoru, že v aplikačnej praxi existujú viaceré prekážky neumožňujúce efektívne využívanie alternatívnych trestov. Príkladmo uvádzajú: „pretrvávajúce nestotožnenie sa s filozofiou alternatívnych trestov, ako aj odklonov v trestnom konaní zo strany sudcov a prokurátorov,“ „sudcovia nie sú naplno stotožnení s ukladaním týchto trestov“, „počas víkendov je IPŠ nevykonateľný, pretože probační a mediační úradníci nie sú k dispozícii,“ „rigidnosť súdov“. Odpovede respondentov preukázali, že probační a mediační úradníci evidujú prekážky vyskytujúce sa v aplikačnej praxi.

Z hľadiska alternatívnych trestov bola pozornosť venovaná aj vybraným druhom trestov – trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. Dopytujú sa na názor probačných a mediačných úradníkov, či *považujú v súčasnosti* (výskum bol realizovaný v roku 2016 – pozn. autora) *ukladanie trestu domáceho väzenia zo strany súdov v pôsobnosti ktorého pracujú za dostatočné*, sa takmer všetci (19 PMú, t. j. 95 %) zhodli na negatívnej odpovedi. Odpovede respondentov potvrdzujú aj reálne štatistické údaje Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky týkajúce sa ukladania trestu domáceho väzenia, z ktorých je zrejme jeho ukladanie vo veľmi nízkych počtoch.¹¹ V súvislosti s aplikáciou ďalšieho alternatívneho trestu – trestu povinnej práce sme zisťovali, či *je podľa názoru probačných a mediačných úradníkov dostatok ponúkaných pracovných príležitostí pre vykonanie trestu povinnej práce*. V tomto prípade sa viac ako polovica (12 PMú, t. j. 60 %) zhodla na tom, že pracovných príležitostí je dostatok. Odpovede respondentov vypovedajú i o tom, že dostatok pracovných príležitostí má priamy vplyv na ukladanie trestu povinnej práce, čo sa odráža i v jeho početnom využívaní.¹²

Keďže probační a mediační úradníci sú kľúčovými subjektmi participujúcimi na uplatňovaní restoratívnej justície a alternatívnych trestov v aplikačnej praxi, zaujímal nás ich názor, či *považujú za dostatočnú ich vzájomnú spoluprácu s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi*. Z odpovedí je zrejme, že väčšina opýtaných (13 PMú, t. j. 65 %) je so spoluprácou spokojná a považuje ju

¹¹ Podľa štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky bol trest domáceho väzenia ukladaný nasledovne: v roku 2007 – 25, v roku 2008 – 28, v roku 2009 – 51, v roku 2010 – 59, v roku 2011 – 28, v roku 2012 – 25, v roku 2013 – 21, v roku 2014 – 17, v roku 2015 – 16 trestov domáceho väzenia.

¹² Podľa štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky bol trest povinnej práce ukladaný nasledovne: v roku 2007 – 349, v roku 2008 – 578, v roku 2009 – 830, v roku 2010 – 1352, v roku 2011 – 2265, v roku 2012 – 3123, v roku 2013 – 3581, v roku 2014 – 3351, v roku 2015 – 3037 trestov povinnej práce.

za dostatočnú. Prostredníctvom poslednej otázky sme sa snažili zmapovať názor probačných a mediačných úradníkov na skutočnosť, či by sa mala v záujme skvalitnenia ich práce oddeliť probačná služba od mediačnej služby, v dôsledku čoho by vznikli dva nezávislé úrady. V odpovedi na položenú otázku sa probační a mediační úradníci nezhodujú, polovica je za oddelenie úradov, druhá polovica za zachovanie súčasného stavu.

Kvalitné fungovanie systému trestnej justície závisí od vzájomnej spolupráce jednotlivých subjektov trestného konania, ktoré následne vedie k naplneniu cieľov restoratívnej justície. Probační a mediační úradníci plnia mimoriadne dôležitú úlohu, preto je nutné sa neustále usilovať o zlepšenie nielen ich materiálno-technických, organizačných podmienok (ich pôsobenie), ale aj personálne posilniť ich stavy a vyriešiť problém ich pracovného preťaženia. Lubelcová zhodne uvádza, že pre efektívne a účinné aplikačné pozadie restoratívnej spravodlivosti nestačí uvedenie jeho inštitútov do právneho rámca, ale nevyhnutná je starostlivosť o dostatočné personálne pokrytie, stála vzdelávacia, metodická, poradenská a supervízna podpora mediačných pracovníkov a vytvorenie podmienok pre ponuku nadväzujúcich sociálnych programov a špeciálnych služieb.¹³

6. ZHRNUTIE

Článok sumarizuje výsledky výskumu realizovaného v roku 2016. Predmetom výskumu bola restoratívna justícia a alternatívne tresty z pohľadu probačných a mediačných úradníkov. Do výskumu sa zapojilo 20 probačných a mediačných úradníkov, priemerný vek respondentov predstavoval 45 rokov (maximálne 62 rokov, minimálne 25 rokov), z hľadiska pohlavia 15 žien a 5 mužov. Dotazník obsahoval desať otázok. Odpovede respondentov preukázali, že väčšina probačných a mediačných úradníkov (60 – 85 % opýtaných) zastáva pozitívny postoj k restoratívnej justícii a alternatívnym trestom. Restoratívna justícia je vhodným nástrojom riešenia pre zníženie kriminality, odbremenenie súdov, zvýšenie účinnosti trestov a zvýšenie ochrany obetí. Zvyšovanie informovanosti a povedomia o význame restoratívnej justície prispelo k stotožneniu respondentov s uvedenými inštitútmi. Pokiaľ ide o právnu úpravu, 80 % opýtaných považuje právnu úpravu alternatívnych trestov za dostatočnú.

¹³ LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. 91 s. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s.

Na strane druhej až $\frac{3}{4}$ opýtaných je toho názoru, že v aplikačnej praxi existujú viaceré prekážky neumožňujúce efektívne využívanie alternatívnych trestov. S tým súvisí i nedostatočné využívanie alternatívnych trestov (65 % opýtaných), osobitne trestu domáceho väzenia (95 % opýtaných). Pokiaľ ide o výkon trestu povinnej práce, situácia je lepšia. Priamy vplyv na ukladanie trestu povinnej práce má dostatok pracovných príležitostí, o čom je presvedčených viac ako polovica opýtaných (60 %). Pozitívne hodnotíme skutočnosť, že väčšina opýtaných (65 %) považuje spoluprácu probačných a mediačných úradníkov so súdmi a orgánmi činnými v trestnom konaní za dostatočnú a uspokojivú.

SUMMARY

The article summarizes the results of research conducted in the year of 2016. The research was focused on the restorative justice and alternative punishments in the context of probation and mediation officers. Into the research activity have joined 20 probation and mediation officers, the average age of the respondents was 45 years old (between 62 years to 25 years old) in terms of gender 15 women and 5 men. The questionnaire contained ten questions. Respondents' answers indicated that most probation and mediation officers (60 – 85 % of respondents) takes a positive attitude to restorative justice and alternative punishments. Restorative justice is a useful tool to the reduction of crime, the relief of the court system, increase the efficiency of penalties and increase the protection of victims. Raising awareness of the importance of restorative justice has contributed to the identification of respondents with these institutes. With regard to the legislation – 80 % of respondents considers that the system of alternative punishments is adequate. On the other hand, three quarters of respondents are of the opinion that the application in practice – that still exist a several barriers which have effect on less uses of alternative sentences. It has also influence on the insufficient use of alternative penalties (65 % of respondents), especially the sentence house arrest (95 % of respondents). With regard to the punishment of compulsory labor – the situation is much better. Direct impact on the sentence of compulsory labor has enough job opportunities what we are convinced together with more than half of respondents (60 %). We appreciate the fact that the majority of respondents (65 %) thinking that cooperation probation and mediation officers with the courts, prosecutors and police is adequate.

LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

- Zlepšiť materiálo-technické a organizačné podmienky pre činnosť probačných a mediačných úradníkov; posilniť personálne stavy probačných a mediačných úradníkov
- Zabezpečiť vzdelávaciu, metodickú, poradenskú a supervíznu podporu pre probačných a mediačných úradníkov

Literatúra

1. ÁRVAIOVÁ, D.: Prejavy europeizácie trestného práva v rekodifikovanom Trestnom zákone. In: *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 307–316. ISBN 978-80-89447-57-2.
2. ČENTĚŠ, J.: Predsúdne konanie. In: IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. s. 511. ISBN 978-80-8078-308-2.
3. ČENTĚŠ, J.: Prípravné konanie po piatich rokoch aplikácie Trestného poriadku. In: *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teória a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 162–171. ISBN 978-80-89447-57-2.
4. FRYŠTÁK, M. – ŽATECKÁ, E.: Princíp restoratívnej justice v novém trestním zákoníku. In: *Dni veřejného práva – zborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 649–660. ISBN 978-80-210-4430-2.
5. IVOR, J. A KOL.: *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
6. KLÁTIK, J.: *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 330 s. ISBN 978-80-8083-806-5.
7. KLÁTIK, J.: Stále aktuálna požiadavka zrýchlenia a zhospodárnenia trestného konania. In: *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teória a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 173–184. ISBN 978-80-89447-57-2.
8. KURILOVSKÁ, L.: Základné zásady trestného konania. In: ČENTĚŠ, J. a kol. 2012. *Trestné právo procesné*. Šamorín: Heuréka, 2012. 864 s. ISBN 80-89122-75-2.

9. LUBELCOVÁ, G.: *Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti*. 91 s. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
10. NETT, A.: *Odklon v trestním řízení jako prostředek řešení trestně právní problematiky*. In: KLÁTIK, J. 2010. *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 330 s. ISBN 978-80-8083-806-5.
11. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
12. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
13. ZÁHORA, J.: *Jednotlivé druhy trestov*. In: IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. 2.vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
14. ZÁHORA, J.: *Pojem a účel trestu, systém trestov*. In: IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: miroslava.vrablova@truni.sk

Doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: adrian.jalc@truni.sk

KRIMINOLOGICKÝ PROFIL ODSÚDENÉHO NA ALTERNATÍVNE TREŠTY V OKRESE TRNAVA¹

Criminology profile of convicted person on the alternative penalties in region of Trnava²

Lucia Šimunová – Ivan Smieško

Abstrakt: Tento príspevok sa zaoberá problematikou kriminologického profilu odsúdených páchatelov na alternatívne tresty v rozhodovacom procese Okresného súdu Trnava. Hlavným cieľom prieskumu bolo zmapovať kriminologický profil odsúdeného páchatela na alternatívne tresty, ktorý by slúžil k bližšiemu pochopeniu osoby páchatela odsúdeného na alternatívny trest s ohľadom na jeho následnú resocializáciu.

Kľúčové slová: Alternatívne tresty, kriminologický profil, odsúdený, Trnava

Abstract: This contribution deals with the problem of criminology profile of convicted person on alternative punishments in the region of Trnava. The main goal of the research was to map criminology profile of convicted person on alternative punishments, which would serve to better understanding of a convicted person on alternative punishment with respect to his potential resocialization.

Key words: Alternative punishments, criminology profile, convicted person, Trnava

1. METÓDY A CIELE VÝSKUMU

Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou kriminologického profilu odsúdených páchatelov na alternatívne tresty v rozhodovacom procese Okresného súdu Trnava. Obsahuje vyhodnotenie druhej časti výskumu uskutočneného v rámci riešenia výskumnej úlohy APVV-0179-12 „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“. Konkrétne, na

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

základe kriminologického skúmania, sa v príspevku zameriavame na obsahovú analýzu súdnych spisov odsúdených páchatelov na alternatívne tresty. Okrem iného, príspevok obsahuje vytýčenie základných kriminologických metód a postupov, ktoré sme použili na získanie potrebných informácií a je doplnený o tabuľky a grafy súvisiace so skúmanou problematikou.

Problematika alternatívnych trestov je natoľko aktuálna, že si vyžaduje jej hlbšie skúmanie za pomoci kriminologického výskumu. Ak chceme túto tému skúmať relevantne, s ohľadom na praktický účel získaných poznatkov, musíme využiť všeobecné poznatky metodológie v kriminológii.

Hlavným cieľom prieskumu bolo zmapovať kriminologický profil odsúdeného páchatela na alternatívne tresty na Okresnom súde Trnava, ktorý by slúžil k bližšiemu pochopeniu osoby páchatela odsúdeného na alternatívny trest s ohľadom na jeho následnú resocializáciu.

Objektom prieskumu boli odsúdení páchatelia, ktorým okresný súd Trnava uložil alternatívne tresty (trest domáceho väzenia, peňažný trest či trest povinnej práce). V 61 právoplatne ukončených rozhodnutiach Okresného súdu v Trnave, od roku 2012 do roku 2014, bolo zmapovaných 63 odsúdených, ktorým okresný súd uložil alternatívne tresty. Išlo o páchatelov, ktorí boli odsúdení najmä za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky (§ 289 Trestného zákona), trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia (§ 348 Trestného zákona), trestný čin ublíženia na zdraví (§ 155 – § 158) či drogovú trestnú činnosť (§ 171 Trestného zákona), trestný čin krádeže (§ 212 Trestného zákona) a iné trestné činy uvedené v tabuľke č. 2.

Tabuľka č. 2 *Jednotlivé trestné činy, ktoré spáchali trestne zodpovední jedinci a bol im uložený alternatívny trest.*³

N = 63		
TRESTNÉ ČINY	POČET	%
§ 289 – ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky	38	60,3
§ 348 – marenie výkonu úradného rozhodnutia	10	15,9
§ 155–§ 158 – ublíženie na zdraví	8	12,7
§ 170–§ 172 – drogové trestné činy	1	1,6
§ 212 – krádež	1	1,6

³ Údaje spracované zo Štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti [elektronická verzia <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm> ku dňu 20. 8. 2016].

N = 63		
TRESTNÉ ČINY	POČET	%
§ 149 – usmrtenie	1	1,6
§ 246 – poškodzovanie cudzej veci	1	1,6
§ 364 – výtržníctvo	1	1,6
§ 211 – ohrozovanie mravnej výchovy mládeže	1	1,6
§ 194 – porušovanie domovej slobody	1	1,6

Vhodný výber a následná aplikácia výskumných nástrojov (metód a techník) ovplyvňuje získané výsledky nielen čo do hĺbky, ale aj kvality poznania. Kvalitné výskumné inštrumentárium zvyšuje možnosť získania čo najobjektívnejších výsledkov. Metóda je teda reálny nástroj na zhromažďovanie empirických informácií o fenomenológii, etiológii a kontrole kriminality, ako i o ďalších kriminogénnych javoch tvoriacich predmet.⁴

Metódou prieskumu bola obsahová analýza súdnych spisov. V súdnych spisoch sme sledovali najmä tieto údaje:

- právna kvalifikácia trestnej činnosti,
- modus operandi trestnej činnosti – charakter a spôsob spáchania trestnej činnosti,
- pohlavie, vek, národnosť a štátna príslušnosť páchatela,
- spolupáchateľstvo, prípadne organizovanosť trestnej činnosti,
- vzdelanie a zamestnanie páchatela v čase spáchania trestného činu,
- osobný stav páchatela,
- predchádzajúca kriminálna minulosť páchatela,
- dĺžka a charakter trestu, výkon ďalších sankcií popri hlavnom treste,
- motivácia trestného činu,
- priznanie sa a olutovanie činu,
- výška spôsobených škôd.

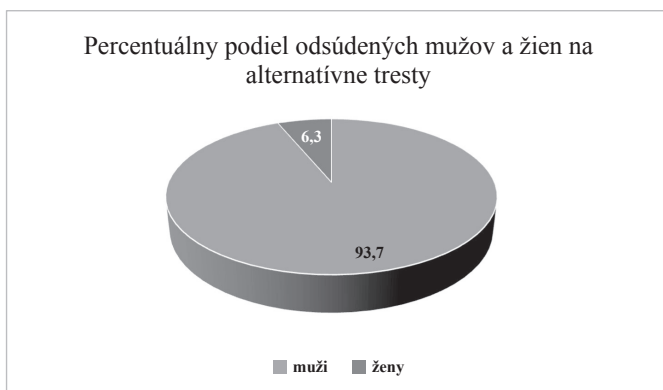
Pri vyhodnocovaní odpovedí sme použili metódy deskriptívnej štatistiky. Údaje sme spracúvali v programe MS Excel 2013 a programe SPSS 16.0 (v jeho free trial verzii).

⁴ GRÄTZER, A.: Vybrané metodologické problémy kriminologického výskumu. Bratislava: APZ, 2001. s. 26. ISBN 80-8054-189-2.

2. PROFIL ODSÚDENÉHO NA ALTERNATÍVNE TRESTY V OKRESE TRNAVA

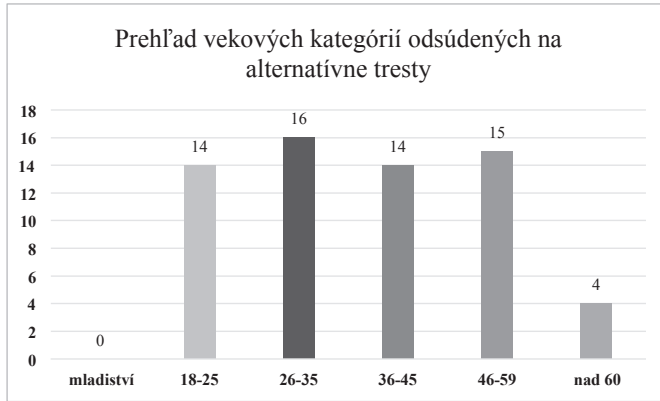
Z celkovej vzorky 63 odsúdených osôb na alternatívne tresty významne prevažoval podiel mužov. Vyplyva to z celkovej skladby kriminality, kde v páchaní trestnej činnosti dominujú muži. Avšak, ak hovoríme o uložení alternatívnych trestov ženám, stotožňujeme sa s názorom G. Lubelcovej a R. Džambazoviča, ktorí podporujú teóriu diferencovaného prístupu k udeľovaniu trestov ženám v systéme trestnej spravodlivosti, interpretovaný ako dôsledok miernejšieho posudzovania deliktov žien v súdnom procese.⁵

Graf č. 1 *Percentuálny podiel odsúdených mužov a žien na alternatívne tresty*

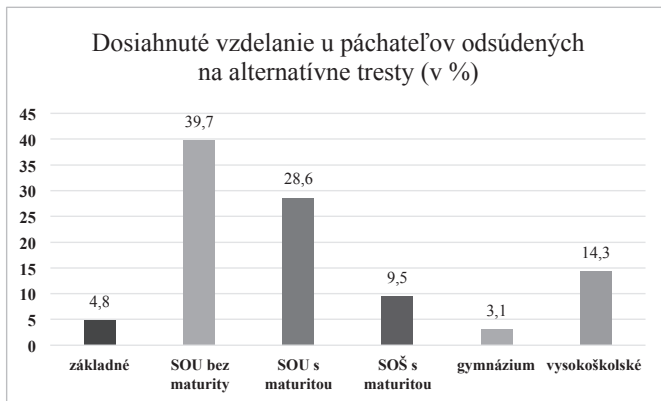

Z hľadiska veku odsúdených na alternatívne tresty v okrese Trnava monitorujeme rovnomerné rozloženie vekových kategórií páchatelov s výnimkou veku páchatelov nad 60 rokov. Zaujímavým faktom bolo neukladanie alternatívnych trestov mladistvým páchatelom. Vzhľadom na dominanciu trestného činu ohrozovania pod vplyvom návykovej látky je potrebné disponovať vodičským preukazom, ktorý je v drvivej väčšine udelený dosiahnutím plnoletosti.

⁵ LUBELCOVÁ, G. – DŽAMBAZOVIČ, R.: Kriminalita žien a ženy vo väzení na Slovensku. In: Sociológia. r. 38, č. 2. 2006. s. 103–126.

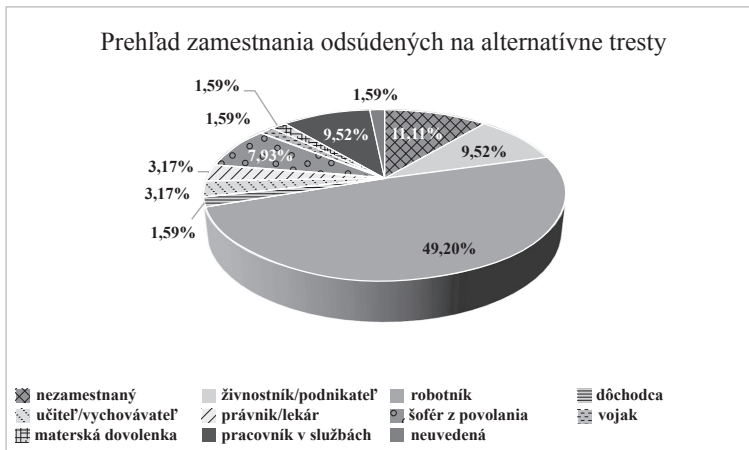
Graf č. 2 Prehľad vekových kategórií odsúdených na alternatívne tresty

V oblasti vzdelania odsúdených možno vidieť prevahu stredoškolského vzdelania, najmä stredné odborné učilišťa bez maturity a s maturitou (ako napríklad odbor automechanik, obrábač strojov, kuchár, čašník, či zámočník, zvárač). No vyskytli sa aj vysokoškolskí vzdelaní ľudia ako právnici a lekári, ktorých trestná činnosť súvisela s alkoholom.

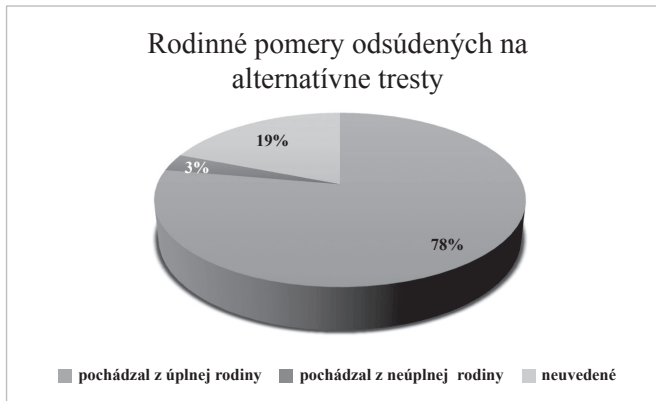
Graf č. 3 Dosaiahnuté vzdelanie u páchatel'ov odsúdených na alternatívne tresty (v %)

Zamestnanie odsúdených vykazovalo širokú rozmanitosť druhov práce, od rádových robotníkov cez vodičov z povolania, bezdomovcov až po vysokoškolsky vzdelaných ľudí (právnik, lekár, pedagóg, agronóm). Neprekvapilo nás, že väčšina odsúdených sú robotníci a nezamestnaní, u ktorých je náchylnosť k pitiu alkoholu bežná.

Graf č. 4 Prehľad zamestnania odsúdených na alternatívne tresty (v %)

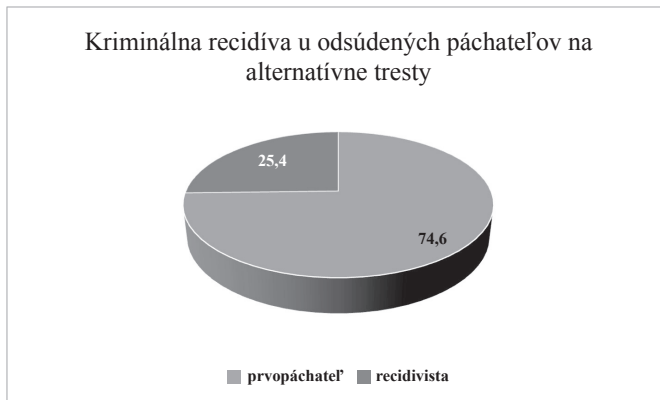
V osobnej anamnéze prevažuje u odsúdených riadny život, pôvod z usporiadanej rodiny (až 78 % odsúdených pochádza z úplnej rodiny a až 34,9 % žije v harmonickom manželskom zväzku). Toto vyjadrenie sa odzrkadľuje aj v podmienkach ukladania alternatívnych trestov vyjadrených v Trestnom zákone. Súd tak pri rozhodovaní o výške a druhu alternatívneho trestu prihliada na predchádzajúcu kriminálnu kariéru, doterajší riadny život či osobné pomery páchateľa a možnosť jeho nápravy.

Graf č. 5 Rodinný stav odsúdených páchatel'ov na alternatívne tresty (v %)**Graf č. 6** Rodinné pomery odsúdených páchatel'ov na alternatívne tresty (v %)

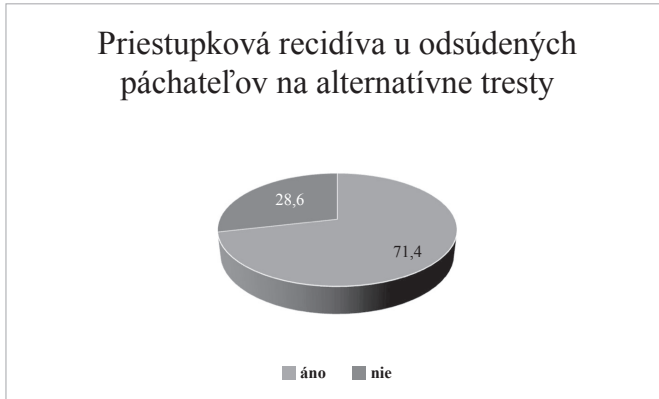
Kriminálna anamnéza odsúdených je zaujímavou oblasťou, ktorú vykladáme nasledovne. Pre účely bližšieho pochopenia a znázornenia ju rozdeľujeme na recidívu trestnej činnosti a recidívu priestupkov. Len 25,4 % odsúdených na alternatívne tresty bolo recidivistov, ostatní boli prvopáchatelia. Prítom podiel druhej recidívy nepreukázal výrazný rozdiel. Naopak dôležitým prínosom výskumu bolo zistenie o priestupkovej recidíve, kde skoro tri štvrtiny odsúdených malo záznam v registri priestupkov. Najčastejšie išlo o priestupky

v doprave (cez nedodržanie rýchlosti, všeobecných povinností vodiča atď), priestupky proti občianskemu spolunažívaniu či priestupky proti verejnému poriadku. Napríklad z 38 odsúdených za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej latky podľa § 289 ods. 1 Trestného zákona až 29 osôb spáchalo priestupky v doprave, t. j. až 76,3 %. Tento údaj poukazuje na možnosť prehodnotenia ukladania peňažného trestu takýmto osobám, keďže sa javí ako neúčinné. De facto sa stiera rozdiel medzi peňažnou pokutou v priestupkovom konaní a peňažným trestom v trestnom konaní. Sme toho názoru, že by bolo potrebné sa zamyslieť nad tým, aby boli ukladané v takýchto prípadoch vo vyššej miere povinnej opatrenia protialkoholickéj povahy, čo by zahŕňalo povinné vyšetrenia vodiča psychológom k zisteniu miery alkoholovej závislosti a spôsobilosti vodiča byť účastníkom cestnej premávky.

Graf č. 7 Recidíva u odsúdených páchatel'ov na alternatívne tresty (v %)

Graf č. 8 Priestupková recidíva u odsúdených páchatel'ov na alternatívne tresty (v %)

3. ŠPECIFIKÁ ODSÚDENÝCH PÁCHATEĽOV

Z hľadiska jednotlivých druhov alternatívnych trestov, ktoré boli uložené, v drivej väčšine išlo o peňažný trest v zmysle § 56 Trestného zákona a v jednom prípade bol uložený podmienený odklad výkonu trestu v zmysle § 49 Trestného zákona. Ako jeden z dôvodov, prečo bol de facto ukladaný iba peňažný trest, môžu byť problémy s aplikovateľnosťou ostatných alternatívnych trestov. Trest povinnej práce, v zmysle § 54 Trestného zákona, môže súd uložiť iba so súhlasom páchatel'a, kde problém spočíva jednak v nutnosti existencie súhlasu páchatel'a a tiež v tom, že na výkon tohto trestu treba, aby niekto takúto možnosť reálne ponúkol. Pri treste domáceho väzenia až do roku 2016 neexistovala možnosť elektronického monitoringu odsúdených, čo prakticky znemožňovalo kontrolu výkonu tohto trestu.

Podľa výšky príjmu odsúdených možno dôjsť k záveru, že páchatelia pochádzajú zo základnej až strednej vrstvy s príjmom do 800 € mesačne. Zaujímavým zistením je aj to, že najpočetnejšia výška trestu je totožná s najpočetnejšou príjmovou skupinou páchatel'ov do 600 €. Možno tak konštatovať, že súdy sa vo všeobecnosti snažia rešpektovať finančné možnosti páchatel'ov, avšak našli sme aj isté anomálie, keď súd uložil páchatel'ovi peňažný trest hoci bol nezamestnaný alebo dokonca bezdomovec. Nezamestnaný v tomto prípade dokonca sa vyhýbal výkonu trestu a nepreberal úradné dokumenty, čo

odôvodnil práve tým, že nemal prácu, ale pretože si ju už našiel, peňažný trest zaplatil.

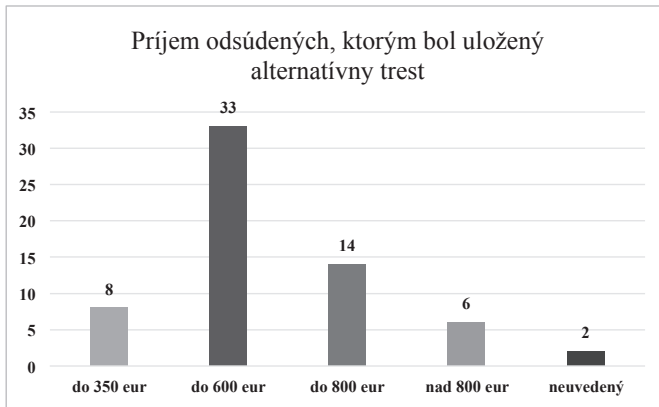
Peňažné tresty nad 800 € boli vo väčšine prípadov uložené z dôvodu spôsobenia závažnejšieho trestného činu, akým je napríklad trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi v zmysle § 172 Trestného zákona, keď páchatel zaobstaral 11 gramov pervitínu pre svojich priateľov. Ďalším dôvodom bolo aj spôsobenie závažnejšieho následku, napríklad páchatel pod vplyvom alkoholu (2,19 ‰) neprispôsobil rýchlosť jazdy svojím schopnostiam, zišiel z cesty a narazil do betónového stĺpu, ktorý bol po náraze zvalený na cestu s tým, že poškodil elektrické vedenie. Išlo o najvyššie uložený peňažný trest, aký sme zaznamenali, 1700 €. Peňažný trest vo výške 1000 € bol udelený páchatelovi, ktorý pod vplyvom alkoholu havaroval s autom, ktoré šoféroval, spolu aj s ďalšími spolucestujúcimi, ktorým spôsobil ublíženie na zdraví s dobou liečenia 1 týždeň až 1 mesiac. Na druhej strane paradoxom je, že v prípade, keď páchatel včas nezastavil svoje vozidlo pri vjazde na križovatku pred priechodom pre chodcov a spôsobil tak poškodenej zlomeninu vonkajšieho hrboľa píšťaľy s dobou liečenia 12 týždňov s možnosťou predĺženia liečby na 4 až 6 mesiacov, plus s trvalým následkom obmedzenia hybnosti ľavého kolena pre rozvoj degeneratívnych zmien v ľavom kolene, bol uložený peňažný trest len vo výške 500 €. Z hľadiska mzdy išlo o páchatelov zhruba v rovnakej platovej kategórii. V oboch prípadoch požadovali poisťovne tzv. regresnú náhradu v tisícoch €. V druhom spomenutom prípade však poškodená požadovala ďalších 2300 € ako odškodné, čo, podľa nášho názoru, mohlo zohrať svoju úlohu pri úvahe súdu o výške peňažného trestu, pretože v tomto prípade už boli na odsúdeného kladené až príliš vysoké finančné požiadavky na odškodnenie.

Tabuľka č. 3 Skladba jednotlivých alternatívnych trestov

N = 63		
druh trestu	POČET	%
domáce väzenie	0	0,0
povinná práca	0	0,0
peňažný trest	62	98,4
podmienečný odklad výkonu trestu	1	1,6

Tabuľka č. 4 Kategorizácia výšky peňažného trestu

N = 62		
výška peňažného trestu	POČET	%
do 350 eur	18	28,6
do 600 eur	27	42,9
do 800 eur	10	15,9
nad 800 eur	8	12,6

Graf č. 9 Príjem odsúdených, ktorým bol uložený alternatívny trest (v %)

Najpočetnejším trestným činom je ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona. Vo všetkých prípadoch boli páchatelia zatknutí pri náhodnej kontrole príslušníkov Pohotovostnej motorizovanej jednotky Policajného zboru Slovenskej republiky. Z toho možno dospieť k poznatku, že takéto náhodné kontroly spĺňajú svoj účel, teda dokážu zabrániť potencionálnemu spáchaniu škody alebo ujmy na zdraví. Zaujímavosťou bola tiež hladina alkoholu v krvi páchatelov. Väčšina páchatelov mala v okamihu zastavenia Policajnou hliadkou niečo vyše 1 ‰ alkoholu v krvi. Právny poriadok sankcionuje „alkohol za volantom“ prostriedkami správneho práva alebo trestného práva. V prípade, ak má páchatel v krvi menej ako 1 ‰ alkoholu, vec je postúpená na priestupkové konanie, ak však má viac ako 1 ‰, začína sa trestné konanie. V týchto prípadoch teda išlo zväčša o páchatelov, ktorí mali tú

smolu, že nafúkali viac ako 1 %, avšak ako sme už uviedli de facto ide stále iba o zaplatenie finančnej čiastky ako formy trestu.

V prípade páchatelov trestného činu ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 Trestného zákona bolo vskutku zaujímavé sledovať odôvodnenia ich konania. Hoci istá časť vôbec svoj dôvod neuviedla, prípadne uviedla iba „vplyv prostredia“, čo je jedna z kolónok v štatistickom formulári, väčšina dôvod uviedla. Napríklad páchatel uviedol, že sa pohádal s priateľkou a potreboval si ísť „vyčistiť hlavu“. Podobne na tom bol páchatel, ktorý žil spolu so svojou manželkou a svokrou, a tak začal nadmerne konzumovať alkohol, pričom sa v súčasnosti lieči na psychiatrii vo Veľkom Záluží. Aj ďalší páchatel reagoval na rodinnú situáciu podobne, keď konzumoval alkohol v deň vybavovania pohrebu svojho otca. Mnoho páchatelov dokonca aj uviedlo, aký typ alkoholického nápoja konzumovali pred spáchaním trestného činu. Najčastejšie išlo o kombináciu piva a pálenky, konzumácie väčšieho množstva piva (najmenej 3 pollitrové poháre), prípade konzumáciu vína. Treba tiež spomenúť, že páchatelia uviedli, že pred konzumáciou alkoholu cez deň prijali veľmi málo potravín, a preto im alkohol začínal rýchlejšie, oni sa však necítili opití, a preto šoférovali vozidlo. Ďalší páchatel uviedol, ako dôvod svojej opitosti to, že pôvodne si išiel kúpiť do krčmy len cigarety, kde však stretol svojich kamarátov a tí ho „ukecali na 1 veľké pivo a 3 vodky“. Mnoho páchatelov tiež uvádza, že nevedeli o tom, že by sa mohli dopustiť trestného činu a ľutujú svoje konanie. Sme toho názoru, že hoci pripúšťame, že občas môžu hovoriť aj pravdu, vo všeobecnosti sú si vedomí, čoho sa dopustili. Už dlhší čas platí v Slovenskej republike zásada nulovej tolerancie pre alkohol za volantom, médiá o nehodách, ktoré alkohol za volantom spôsobil informujú prakticky denne, takže moc nevidíme priestor pre odvolávanie sa na nevedomosť. Skôr si myslíme, že ide o tzv. páchatelov športovcov. Pre tento typ páchatelov je typické jasné uvedomenie si páchania trestnej činnosti, zámerného opakovaného konania, až dovtedy, pokiaľ nie je odhalený. Akonáhle je odhalený, priznáva sa a spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní. Prípadné odhalenie, ako aj následný trest akceptuje a počíta s ním.⁶ Bežnými dôvodmi prítomnosti alkoholu v krvi páchatela boli rôzne oslavy, či už narodeniny alebo iné akcie. Dokonca v dvoch prípadoch páchatelia uviedli, že konzumovali alkohol „z dôvodu víťazstva v hokeji nad Čechmi“. Vyskytol sa aj prípad páchatela, ktorý už bol liečený pre závislosť na alkohole, či dokonca o páchatela, ktorý mal ľahkú formu schizofrénie, kvôli ktorej užíval lieky. Zaujímavým prípadom bol aj právnik, ktorý oslavoval svoje narodeniny u seba doma. Po oslave si išiel kúpiť kolu na

⁶ DIANIŠKA, G., et al.: Kriminológia. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 170.

benzínovú pumpu, avšak išiel príliš pomaly (zrejme z dôvodu strachu z toho, že je pod vplyvom alkoholu a pácha trestný čin), a tak ho zastavili policajti, ktorí mu aj odobrali vodičský preukaz. Neskôr znovu nasadol do auta s tým, že si ho chcel zaviesť iba domov, avšak znova bol zastavený policajtm.

Druhým najčastejšie páchaným trestným činom bol trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia, v zmysle § 348 Trestného zákona. Až na jeden prípad, keď išlo o predbežné opatrenia týkajúce sa zákazu vstupu odsúdeného do spoločného obydlija, išlo o zmarenie zákazu činnosti viesť motorové vozidlá. Všetci páchatelia opäť uvádzali, že o tom nevedeli, alebo že si mysleli, že už doba zákazu uplynula. Podľa nás však znovu išlo o účelové zavádzanie, hlavne vzhľadom na ich počet priestupkov v doprave, dokonca v jednom prípade páchatel už štyrikrát predtým porušil spomenuté ustanovenie Trestného zákona a sedemkrát spáchal priestupok v doprave, teda išlo o učebnicový príklad recidivistu, ktorému ukládanie peňažných trestov vôbec nepomohlo k prevýchove. Páchatelom boli odobraté vodičské preukazy práve pre množstvo priestupkov v doprave.

4. ZÁVER

V príspevku sme prezentovali výsledky výskumu zameraného na profil odsúdeného na alternatívne tresty v okrese Trnava. Najčastejšie aplikovaným trestom bol peňažný trest. Išlo o prevažne mužov s robotníckou profesiou zo základnej až strednej vrstvy, ktorí pochádzali prevažne z usporiadaných rodín. Najčastejším trestným činom bol tzv. alkohol za volantom, za ktorý bol vo všetkých prípadoch uložený peňažný trest. Ako problém vidíme ukládanie peňažného trestu páchatelom, ktorí šoférujú pod vplyvom alkoholu. Po prvé v drvivej väčšine prípadov ide o recidivistov, ktorí sa dopustili nejedného priestupku v doprave. Po druhé v princípe neexistuje rozdiel medzi peňažnou pokutou udelenou v priestupkovom konaní a peňažným trestom udeleným v trestnom konaní – v oboch prípadoch sa iba zaplatí peňažná čiastka a páchatel v oboch prípadoch môže dostať zákaz viesť motorové vozidlá na určitý čas. Motivácia páchatelov je rôznorodá, avšak spoločné majú to, že konzumujú alkohol, aby či už zakryli svoje problémy, oslávili svoj či cudzí úspech alebo akokoľvek iné dôvody, o ktorých sa možno dočítať v relevantnej odbornej literatúre. Pokiaľ nejde o zaručených recidivistov, zvažovať použitie alternatívneho trestu je namieste, ak však ide o osoby, ktoré sa takejto protiprávnej činnosti

dopúšťajú bežne, je namieste zvážiť použitie prísnejšieho trestu alebo efektívnejšieho opatrenia.

Literatúra

1. DIANIŠKA, G. a kol.: Kriminológia. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
2. GRÄTZER, A.: *Vybrané metodologické problémy kriminologického výskumu*. Bratislava: APZ 2001. s. 121. ISBN 80-8054-189-2.
3. LUBELCOVÁ, G. – DŽAMBAZOVIČ, R.: *Kriminalita žien a ženy vo väzení na Slovensku*. In: Sociológia. r. 38, č. 2. 2006. s. 103–126.
4. Údaje spracované zo Štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti [elektronická verzia <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm> ku dňu 20. 8. 2016].

Kontaktné údaje

JUDr. Lucia Šimunová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra propedeutiky právnických predmetov
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: lucia.simunova@truni.sk

JUDr. Ivan Smieško, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: smieskoivan@gmail.com

VYUŽITIE ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU V KONTEXTE VÄZOBNÉHO STÍHANIA OBVINENÝCH S POUKAZOM NA DOTAZNÍKOVÝ VÝSKUM A RIADENÉ ROZHOVORY¹

**Use of electronic monitoring in the context of detention
with the refer to the questionnaire research and managed
interviews²**

Eva Szabová – Viliam Hečko

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou nahradzovania väzby prostredníctvom uplatňovania alternatívnych väzobných prostriedkov, ktorá v súčasnosti vykazuje atribút značnej zásadnosti, a to nielen v oblasti právnej teórie, ale predovšetkým v oblasti aplikačnej praxe. Autori v tejto súvislosti na prvom mieste poukazujú na problém, ktorý je v naznačenej oblasti možné identifikovať nielen v podmienkach Slovenskej republiky, ale rovnako tiež vo väčšine členských štátov Európskej únie – problém veľmi strohého uplatňovania alternatívnych väzobných prostriedkov v praxi. Existenciu predmetného problému pritom preukazujú na konkrétnych štatistických údajoch, ako aj na dokumentoch nelegislatívnej povahy pochádzajúcich z dielne EÚ volajúcich po jeho riešení. Vychádzajúc z uvedených skutočností a s cieľom koncipovania čo najvhodnejšieho riešenia predmetnej situácie vykonávajú autori náhľad do právnych úprav vybraných členských štátov EÚ, pričom osobitnú pozornosť sústreďujú na legislatívu Rakúska. V priamej nadväznosti na jej detailnú analýzu ponúkajú autori príspevku návrh de lege ferenda, prostredníctvom ktorého by bolo možné dosiahnuť nielen frekventovanejšie uplatňovanie aktuálne platných alternatívnych väzobných prostriedkov, ale rovnako tiež ich doplnenie o prostriedok nový – prostriedok v podobe domácej väzby kontrolovanej prostredníctvom systému elektronického monitorovania pohybu osôb.

Kľúčové slová: väzba, elektronický monitoring, alternatívne väzobné prostriedky, rakúska právna úprava, domáca väzba, dohľad probačného a mediačného úradníka

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Abstract: The submitted contribution deals with the issue of the substitution of detention through the use of alternatives to detention, which at present has an attribute of considerable importance not only in the field of legal theory but mainly in the area of application practice. In this respect, the authors point to the problem that can be identified in the indicated area in the Slovak Republic and also in most of the Member States of the European Union – the problem of the very auspicious application of alternative detention means in practice. The existence of the problem in question is demonstrated by specific statistical data as well as documents of a non-legislative nature originating from an EU, that are calling for solution of this problem. On the basis of these facts, and with an aim to draft the most appropriate solution of the situation in question, the authors carry out an overview of the legislation of selected EU Member States, with special attention being focused on Austria's legislation. In direct follow-up to its detailed analysis, the authors propose a *de lege ferenda* proposal, through which it would be possible to achieve not only more frequent application of current alternative detention means, but also their completion with a new mean – a mean in the form of home arrest controlled through the system of electronic monitoring.

Key words: detention, electronic monitoring, alternatives to detention, legislation of Austria, home arrest, supervision of a probation officer

1. ÚVOD

Predkladaný príspevok sa zaoberá pomerne aktuálnou problematikou, a to problematikou nahradzovania väzby alternatívnymi väzobnými prostriedkami, ktorá je významne previazaná s konceptom restoratívnej justície. Otázka, ktorá bola v naznačenom kontexte analyzovaná osobitne detailným spôsobom, je otázka slabého uplatňovania alternatívnych väzobných prostriedkov v aplikačnej praxi príslušných súdnych orgánov. V tejto súvislosti je potrebné na prvom mieste uviesť, že problém nevyužívania alternatívnych väzobných prostriedkov je pomerne vážnym problémom nielen v Slovenskej republike (ďalej len „SR“), ale rovnako tiež vo väčšine členských štátov Európskej únie (ďalej len „EÚ“). Predmetné tvrdenie je možné podoprieť poukazom na dokumenty nelegislatívnej povahy vypracované zo strany príslušných orgánov EÚ. Týmito dokumentmi sú predovšetkým:

1. Zelená kniha o aplikácii trestnoprocesnej legislatívy v oblasti väzby (Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field

of detention³) – ide o dokument prijatý Komisiou 14. júna 2011, ktorého cieľom bolo otvoriť diskusiu EÚ s členskými štátmi a v skúmanej oblasti zainteresovanými subjektmi dotýkajúcu sa otázok väzby uplatňovanej v prípravnom, ako aj súdnom konaní.

2. Analýza 81 odpovedí na Zelenú knihu adresovaných národnými vládami členských štátov, odborníkmi z praxe, medzinárodnými organizácií, ako aj akademickou obcou Európskej komisie (Analysis of the replies to the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention).
3. Biela kniha o preplnenosti väzníc (White paper on prison overcrowding⁴) – tento dokument predstavuje najnovší dokument z dielne EÚ v tejto oblasti, ktorý bol prijatý v septembri 2015. Biela kniha je výsledkom pracovnej skupiny pozostávajúcej zo sudcov, prokurátorov, zástupcov ministerstiev spravodlivosti, väzenských inštitúcií a probačných služieb, ktorej cieľom bolo viesť diskusiu o probléme preplnenosti väzníc a navrhnúť konkrétne kroky smerujúce k jeho riešeniu.

Predmetné dokumenty totiž zásadným spôsobom poukazujú na problém v podobe slabého uplatňovania alternatívnych väzobných prostriedkov predstavujúci jeden z problémov vedúcich k preplnenosti väzníc v členských štátoch EÚ.

Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, predmetný problém, resp. jeho existenciu je možné preukázať na štatistických údajoch, z ktorých je zrejmé, že aktuálne využívanie alternatívnych väzobných prostriedkov je skutočne veľmi nízke – pri počte väzobne stíhaných osôb pohybujúcom sa na úrovni 2 000 sa počet nahradení väzby dohľadom pohybuje na úrovni 250 až 300.⁵ Tento stav pritom existuje aj napriek tomu, že v súvislosti s touto skupinou prostriedkov možno hovoriť o značných pozitívach plynúcich z ich uplatňovania tak pre štát, ako aj pre dotknutú obvinenú osobu. K predmetným pozitívam pritom možno zaradiť predovšetkým:

- a) Odbremenenie rozpočtu štátu – túto skutočnosť možno opätovne podporiť poukazom na údaj pochádzajúci zo Slovenskej republiky, konkrét-

³ European Commission: Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, Brussels, 14. 6. 2011, COM(2011) 327 final.

⁴ European Committee on crime problems, Council for Penological Co-operation: White paper on prison overcrowding, Strasbourg, 24 September 2015 PC-CP (2015) 6 rev 2.

⁵ Údaje vychádzajú z Ročeniek Zboru väzenskej a justičnej stráže za roky 2006 až 2015 a zo Štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za roky 2006 až 2015.

ne údaj z roku 2012, keď bola väzba nahradená dohľadom probačného a mediačného úradníka v 231 prípadoch a keď predstavovala hodnota bežného výdavku na jednu väznenú osobu na deň sumu 35 €. ⁶ Na základe týchto údajov sa dá konštatovať, že v roku 2012 ušetrila SR dohľadom probačného a mediačného úradníka uplatneným vo forme nahradenia väzby sumu vo výške 1 664 730 €. ⁷ Tento pozitívny aspekt alternatívnych väzobných prostriedkov vyznieva o to zásadnejšie, že hodnota výdavkov na väznenú osobu je každý rok vyššia, čo vyplýva z údajov obsiahnutých v štatistických ročenkách Zboru väzenskej a justičnej stráže. ⁸

- b) Odbremenenie obsadenosti väzníc – túto skutočnosť možno opätovne demonštrovať na konkrétnych údajoch obsiahnutých v príslušných ročenkách Zboru väzenskej a justičnej stráže, z ktorých je zrejmé prepojenie medzi nahradením väzby a znížením počtu obvinených v ÚVVaTOS. V rokoch, v ktorých sa zvýšil počet nahradení väzby formou dohľadu probačného a mediačného úradníka, prišlo k poklesu obsadenosti ústavov a naopak. V tejto súvislosti je však možné poukázať na to, že v žiadnej správe či ročenke Zboru väzenskej a justičnej stráže sa však explicitne neuvádza, že takýto vzťah medzi nahradením väzby a obsadenosťou ÚVVaTOS existuje. ⁹
- c) Výhody na strane obvineného – z uplatňovania prostriedkov nahradzujúcich väzbu vyplývajú významné výhody nielen pre štát, ale logicky aj pre osobu, ktorej sa väzba najviac dotýka, t. j. pre obvineného. Prostredníctvom ich aplikovania môže obvinený naďalej vykonávať svoje povolanie, zamestnanie, starostlivosť o rodinu, umožňujú mu tiež uchovať sociálne vzťahy, a to až dovtedy, pokým vina tejto osoby nie je reálne preukázaná formou právoplatného odsudzujúceho rozsudku súdu. ¹⁰ V súvislosti s pozitívmi plynúcimi z alternatívnych väzobných prostriedkov je namieste poukázať aj na určitý protipól, a to na skupinu negatívnych faktorov, ktoré idú ruka v ruke s uplatňovaním inštitútu väzby v príp-

⁶ Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2012.

⁷ VAJZEROVÁ, E. – ŠPÁNIKOVÁ, M.: Východiská a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. Dolný Kubín: Edukos, 2013. 16 s. ISBN 978-80-969885-3-2.

⁸ V roku 2011 to bola suma 35,61 €, v roku 2012 suma 35,75 €, v roku 2013 suma 38,93 €, v roku 2014 suma 39,39 € a v roku 2015 suma 40,53 €.

⁹ VAJZEROVÁ, E. – ŠPÁNIKOVÁ, M.: Východiská a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. Dolný Kubín: Edukos, 2013. s. 16. ISBN 978-80-969885-3-2.

¹⁰ White paper on prison overcrowding, Document prepared by the Directorate General Human Rights and Rule of Law, Strasbourg, 24 September 2015, PC-CP (2015) 6 rev 2. s. 15.

ravnom konaní. Mnoho organizácií pôsobiacich v tejto oblasti totiž zdôraznilo vážny dopad predsudnej väzby na osoby, ktoré väzbu vykonávajú, a to predovšetkým na tie, na strane ktorých existuje pocit neviny zo spáchania trestného činu, pre ktorý je proti nim vedené trestné stíhanie. V tejto súvislosti je zdôrazňovaný predovšetkým negatívny dopad danej situácie na rodinný život obvineného, ako aj dôsledky finančného charakteru, ktoré sú spôsobené tým, že osoba vykonávajúca väzbu je reálne zbavená možnosti získavať, zadovážovať finančné prostriedky. Poukázané bolo tiež na problémy a ťažkosti, ktoré boli identifikované v oblasti prípravy obhajoby obvinenej osoby nachádzajúcej sa vo väzbe v porovnaní s osobou, ktorá je trestne stíhaná neväzobným spôsobom. Ako osobitne zásadné boli pritom charakterizované dôsledky identifikované u tej skupiny osôb, ktoré sa cítili byť nevinnými, na základe čoho osobitne ťažko znášali svoj „pobyt za mrežami“. Práve u tejto skupiny osôb dochádza podľa údajov Fair Trial International veľmi často k diagnostikovaniu ochorení predovšetkým psychického pôvodu a dokonca k evidovaniu zvýšeného rizika samovrážd. V tejto súvislosti bolo poukázané tiež na to, že existuje potreba zabezpečiť hlbšiu vedomosť o daných negatívnych aspektoch väzby medzi sudcami, prokurátormi, ako aj ďalšími subjektmi podieľajúcimi sa na rozhodovaní a výkone väzby.¹¹

2. PRÍČINY STROHÉHO VYUŽÍVANIA ALTERNATÍVNYCH VÄZOBNÝCH PROSTRIEDKOV

Aj napriek existencii už popísaných pozitív, ktoré alternatívne väzobné prostriedky bezpochyby vykazujú, je potrebné, ako bolo naznačené už v úvode tohto príspevku, konštatovať ich veľmi slabé uplatňovanie v praxi. Príčinou tejto situácie pritom de facto nie je nespĺnenie podmienok pre uplatnenie jednotlivých inštitútov nahradzujúcich väzbu, ale absolútna neochota sudcov siahať po širšom využívaní týchto alternatívnych väzobných riešení. Na podklade uvedených skutočností sa zákonite natíska potreba vyhľadania spôsobu, metódy, prostredníctvom ktorej možno dosiahnuť frekventovanejšie uplatňovanie predmetných prostriedkov v praxi súdnych orgánov.

¹¹ Analysis of the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, s. 3.

S cieľom nájsť najideálnejší model riešenia naznačenej situácie sme v príspevku nahliadli do právnych úprav iných členských štátov EÚ a na to, aké metódy širšieho využívania alternatívnych väzobných prostriedkov zvolili vo svojich vnútroštátnych legislatívach. Na podklade uvedeného sme dospeli k identifikovaniu dvoch hlavných opatrení, krokov, ku ktorým príslušné štáty v tejto oblasti pristupujú:

1. obligatórne posudzovanie možnosti uplatnenia prostriedku nahradzujúceho väzbu,
2. koncipovanie nového prostriedku v podobe domácej väzby kontrolovanej prostredníctvom elektronického monitorovania pohybu osôb, pričom možno hovoriť aj o vzájomnej kombinácii týchto dvoch opatrení.

S ohľadom na to, že hlavným predmetom záujmu spracovaného príspevku je otázka využitia elektronického monitoringu vo väzobných veciach, javí sa ako vhodné v tejto súvislosti uviesť, že dôraz na potrebu využitia elektronického monitoringu vo väzobných veciach v súčasnosti kladie aj samotná EÚ, ktorá neustále zdôrazňuje, že rapidný vývoj v oblasti moderných technológií vytvára reálny priestor a možnosti na to, že monitorovanie obvineného bez nevyhnutnosti jeho vzatia do väzby nadobúda čím ďalej, tým viac atribút jednoduchosti.¹² Pokiaľ ide o konkrétne členské štáty, ktoré v súčasnosti už túto možnosť implementovali do svojich vnútroštátnych poriadkov, poukázat možno na Francúzsko, Nemecko, Veľkú Britániu, Írsko, Holandsko, Portugalsko či Španielsko. Aj napriek tomu, že tento systém je spojený s mnohými pozitívami, potrebné je zdôrazniť, že jeho reálne uplatňovanie nie je ani zďaleka také jednoduché, ako sa to javí na prvý pohľad. V tejto súvislosti možno pozornosť upriamiť na Francúzsko, kde systém elektronického monitorovania pobytu obvineného existuje už pomerne dlho – pôvodne bola právna úprava tohto prostriedku obsiahnutá v rámci francúzskeho trestnoprocésneho kódexu, konkrétne v jeho článku 142-5. Od roku 2010 je však zakotvená v samostatnom zákone.¹³ Z prieskumu, ktorý vo Francúzsku uskutočnila organizácia Fair Trial International však vzišiel záver, že uvedený prostriedok je v praxi francúzskych súdov využívaný veľmi zriedkavo, približne 450-krát ročne. Ako dôvod tohto sporadického využívania pritom francúzske súdne orgány uvádzali skutočnosť, že samotné zavedenie systému elektronického monitoringu trvá

¹² White paper on prison overcrowding, Document prepared by the Directorate General Human Rights and Rule of Law, Strasbourg, 24 September 2015, PC-CP (2015) 6 rev 2. s. 15.

¹³ Décret n° 2010-355 du 1er avril 2010 relatif à l'assignation à résidence avec surveillance électronique et à la protection des victimes de violences au sein du couple.

niekoľko týždňov, a preto jeho uplatňovanie nemožno vnímať ako realistické, racionálne riešenie v prípadoch väzby trvajúcej kratší čas.¹⁴

Nedostatočné a veľmi zriedkavé využívanie elektronického monitoringu ako prostriedku nahradzujúceho väzbu (vrátane odobratia cestovného dokladu a ohlasovacej povinnosti) bolo na podklade obdobného prieskumu preukázané tiež v Španielsku. Za hlavnú príčinu tohto stavu pritom bola zo strany španielskych orgánov označená nadbytočná administratívna práca, ktorá robí aplikovanie daných prostriedkov pre súdy neatraktívnym a tiež nedostatok finančných prostriedkov potrebných pre ich aplikovanie. V tejto súvislosti ale možno dodať, že aj napriek tomu, že španielske orgány často poukazovali práve na nedostatok finančných prostriedkov, nebola táto skutočnosť reálne preukázaná tým, že by súdy siahali po „lacnejších“ verziách alternatív nahrádzajúcich väzbu.¹⁵

3. ELEKTRONICKÝ MONITORING A NAHRADZOVANIE VÄZBY DE LEGE LATA

Z predtým uvedených skutočností je zjavné, že priestor pre využitie elektronického monitoringu v oblasti nahradzovania väzby už reálne existuje. S ohľadom na naznačené prvotné problémy, ktoré sa v tejto oblasti vyskytli vo Francúzsku či Španielsku, sa však zákonite natíska otázka, ako zabezpečiť, aby tento spôsob nahradenia väzby v prípade jeho zaradenia do vnútroštátnych legislatív sudcovia aj reálne využívali – inak povedané, ako zabrániť tomu, aby v kontexte domácej väzby neprišlo k obdobnej situácii, akej sme svedkovia v súvislosti s inými alternatívnymi väzobnými prostriedkami obsiahnutými v aktuálne platnej právnej úprave. V tejto súvislosti sme vykonali analýzu legislatívy Rakúska de lege lata, ktorá si v súvislosti s nami skúmanou problematikou zasluhuje osobitnú pozornosť. Rakúsko ako štát, v ktorom súdy po využití domácej väzby kontrolovanej prostredníctvom elektronického monitoringu siahajú pomerne frekventovane, sa totiž vydalo cestou koncipovania povinnosti obligatórneho využívania alternatívnych väzobných prostriedkov. Rakúska právna úprava väzby je totiž formulovaná takým spôsobom, že medzi podmienkami, ktoré musia byť splnené na to, aby mohol sudca rozhodnúť o nariadení väzby

¹⁴ Fair trial international. Communiqué issued after the meeting of the Local expert group (France). Pre-trial detention in France, 13 June 2013. s. 6.

¹⁵ Fair trial international. Communiqué issued after the meeting of the Local expert group (Spain). Pre-trial detention in Spain, 13 June 2013. s. 2.

alebo o jej predĺžení, je zakomponovaná aj podmienka negatívneho charakteru – podmienka, v zmysle ktorej účel väzby nemožno dosiahnuť prostredníctvom uplatnenia tzv. miernejšieho prostriedku. Sudca je tak na základe rakúskeho trestného poriadku (Strafprozessordnung, ďalej len „StPO“) povinný v každom jednom prípade, keď rozhoduje o nariadení väzby, skúmať možnosť využitia alternatívneho väzobného prostriedku, a to bez potreby existencie návrhu podaného zo strany dotknutej osoby. Povedané inými slovami, k popísanému skúmaniu pristupuje sudca v Rakúsku ex offio – týmto spôsobom sa zabezpečuje, že väzba skutočne predstavuje prostriedok s charakterom ultima ratio.

V nadväznosti na uvedené skutočnosti je dôležité ozrejmiť, špecifikovať, čo je v zmysle StPO potrebné rozumieť pod pojmom miernejší prostriedok. Zodpovedanie tejto otázky má totiž zásadný význam pre rakúske poňatie, nahliadanie na povahu domácej väzby. Do predmetnej kategórie prostriedkov totiž spadá celkovo deväť právnych nástrojov, ktoré sa v značnej miere zhodujú s inštitútmi obsiahnutými v slovenskom TP – patrí sem napr. sľub obvineného, záruka či kaucia.¹⁶ Pokiaľ však ide o prostriedok v podobe domácej väzby tento v predmetnej skupine miernejších prostriedkov nenachádzame. Povedané inak, domáca väzba nie je svojím charakterom prostriedkom nahradzujúcim väzbu – nie je alternatívou väzby – predstavuje totiž spôsob samotného výkonu väzby. Pokiaľ teda opätovne nahliadneme na už formulovanú povinnosť rakúskych súdov obligatórne sa zaoberať otázkou možnosti nahradenia väzby, táto povinnosť sa reálne vzťahuje iba na také trestnoprocenčné nástroje, akými sú sľub, dohľad či kaucia, ale nie na prostriedok vo forme domácej väzby. V prípade domácej väzby, resp. elektronického monitoringu sa vzhľadom na jeho formulovanie ako spôsobu výkonu väzby, resp. druhu (typu) väzby už obligatórnosť posúdenia jeho uplatnenia zo strany súdu neuplatňuje. Povedané inými slovami, v kontexte domácej väzby súd „čaká“ na zaslanie návrhu zo strany obvineného alebo prokurátora. Na podklade uvedených skutočností je možné vytvoriť určitý model rozhodovania o väzbe podľa StPO.

V prípade, že súd nepristúpi k prepusteniu obvineného na slobodu, uplatní sa totiž určitý 3-stupňový model procesného postupu, ktorého prvým krokom je už spomenuté obligatórne zváženie využitia niektorého alternatívneho väzobného prostriedku. Pokiaľ tento postup neprichádza v konkrétnom prípade do úvahy, čo musí sudca vo svojom rozhodnutí aj riadne zdôvodniť,¹⁷ nastupuje procesný krok č. 2. Predmetný, v poradí druhý krok, spočíva v rozhodovaní

¹⁶ § 173 ods. 5 StPO.

¹⁷ § 174 StPO.

o vzatí obvineného do väzby, resp. v rozhodovaní o tom, že osoba bude stíhaná väzobne. Na uvedené rozhodnutie súdu následne nadväzuje krok v poradí tretí, a to rozhodnutie o spôsobe výkonu väzby vo forme tzv. domácej väzby – v tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že tento krok súdu, ako už bolo aj spomenuté, má iba fakultatívny charakter vzhľadom na to, že je viazaný na návrh prokurátora alebo obvineného. Súd preto k tomuto úkonu už ex offio nepristupuje.

Pokiaľ sa v súvislosti s popísaným modelom vrátíme k otázke, ako zabezpečiť, že domáca väzba kontrolovaná prostredníctvom elektronického monitoringu bude v praxi aj reálne využívanou, potrebné je upriamiť pozornosť na skutočnosť, ktorá sa môže v rámci naznačeného modelu javiť ako pomerne problematická – ide o skutočnosť, že uplatnenie domácej väzby má v zmysle predmetného modelu iba fakultatívnu povahu a obligatórne skúmanie uplatnenia sa naň nevzťahuje.

4. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

V rámci hľadania odpovede na otázku, ako najideálnejšie nastaviť riešenie naznačeného problému, ktoré by súčasne mohlo predstavovať model *de lege ferenda* pre právnu úpravu SR, sme dospeli k záveru o vytvorení nasledovného modelu procesného rozhodovania súdu o väzbe. Predmetný model by obdobne ako v prípade Rakúska pozostával z troch konkrétnych procesných krokov, pričom k jeho uplatneniu by prišlo za predpokladu, že súd nepristúpil k prepusteniu obvineného na slobodu. Prvý krok v rámci naznačeného modelu by nadobudol podobu posudzovania možnosti využitia prostriedku nahradzujúceho väzbu, ktoré by malo obdobne ako v Rakúsku a Francúzsku obligatórnu povahu. Povedané inými slovami, súd by v tomto kroku obligatórne zvažoval uplatnenie dohľadu probačného a mediačného úradníka, prijatie sľubu, záruky alebo záruky peňažnej. V tejto súvislosti je vhodné upriamiť pozornosť na tú skutočnosť, že určitú prieskumnú povinnosť súdov judikoval v SR aj ÚS SR, a to v rámci svojho rozhodnutia z roku 2013.¹⁸ V jeho rámci totiž explicitne judikoval povinnosť súdu, resp. sudcu pre prípravné konanie rozhodujúceho o väzbe skúmať, či účel väzby nemožno dosiahnuť tým, že vo vzťahu k obvinenej osobe bude uplatnený alternatívny prostriedok vo forme probačného

¹⁸ Nález Ústavného súdu SR z 5. júna 2013, sp. zn. II. ÚS 67/2013-41.

a mediálneho dohľadu. ÚS SR pritom zdôraznil, že sudca vykonáva predmetné skúmanie ex offo. V nadväznosti na uvedené je však potrebné konštatovať, že koncipovanie „prieskumnej“ povinnosti sudcov zo strany Ústavného súdu SR nevedlo vo sfére uplatňovania prostriedkov nahradzujúcich väzbu k žiadnym zásadnejším výsledkom, ktoré by našli svoje odzrkadlenie v štatistických ročenkách príslušných orgánov SR pôsobiacich na úseku väzobného trestného stíhania. Na podklade uvedeného považujeme za osobitne dôležité, aby predmetná prieskumná povinnosť bola koncipovaná priamo zákonodarcom, a to v rámci ustanovení § 80 a § 81 TP.

Pokiaľ sa vrátíme späť k modelu de lege ferenda v ďalšom bode navrhujeme, aby v prípade nemožnosti využitia alternatívneho väzobného prostriedku súd pristúpil ku kroku v podobe posúdenia možnosti uplatnenia domácej väzby – z uvedeného je však zrejmé, že v tomto ohľade dochádza k zásadnému odklonu od modelu rakúskeho. Na rozdiel od rakúskej právnej úpravy totiž navrhujeme, aby mal tento krok povahu obligatórnu. Jeho uplatnenie by pritom malo nasledovať za posúdením otázky možnosti využitia štyroch aktuálne platných alternatívnych väzobných prostriedkov, a to aj napriek tomu, že domáca väzba by v rámci navrhovaného modelu takúto povahu vykazovať nemala. Dôvody, prečo sme sa priklonili k takejto podobe predmetného druhého kroku spočívajú v dvoch nasledovných skutočnostiach:

1. V prvom rade je potrebné poukázať na to, že keď nahliadneme na podobu právnej úpravy obsiahnutej v TP de lege lata, potrebné je konštatovať, že určitá nepriama možnosť pre využitie elektronického monitoringu v rámci nahradzovania väzby už reálne existuje. V rámci rozhodovania o nahradení väzby je totiž súd oprávnený v zmysle ustanovenia § 82 ods. 1 TP uložiť obvinenému povinnosť v podobe zákazu vzďaľovať sa z miesta pobytu alebo z obydľia [ods. 1 písm. e)], pričom v nadväzujúcom odseku 4 sa uvádza, že kontrola tejto povinnosti môže byť uskutočňovaná prostredníctvom elektronického monitoringu. Keď však nazrieme na reálny stav využitia tejto nepriamej zákonnej možnosti, musíme dospieť k záveru, že sudy po jej uplatňovaní nesiahajú, a to aj napriek tomu, že v SR máme k dispozícii 2 000 elektronických náramkov, pričom do dnešného dňa je ich využitie minimálne. O to zásadnejšie vyznieva potreba vykonania legislatívnej zmeny TP, a to zmeny v podobe vytvorenia samostatného inštitútu v podobe domácej väzby kontrolovanej prostredníctvom elektronického monitoringu, ktorej aplikovanie bude zvažovať súd ex offo a ku ktorej reálnemu nariadeniu pristúpi za predpokladu súhlasu obvineného.

2. Druhá skutočnosť predstavujúca dôvod odklonu od rakúskeho modelu tkvie v trestnoprocesnom poňatí charakteru domácej väzby. V nami formulovanom návrhu sme totiž pristúpili ku koncipovaniu domácej väzby ako ďalšieho samostatného v poradí piateho prostriedku nahradzujúceho väzbu. Odpoveď na otázku, prečo sme nezotrvali na myšlienke nahliadania na podobu domácej väzby ako samostatnej formy väzby, je pomerne jednoduchá – súvisí totiž s otázkou započítania väzby do nasledujúceho trestu odňatia slobody. Pokiaľ by sme totiž koncipovali domácu väzbu ako formu výkonu väzby, resp. ako ďalší samostatný typ väzby, automaticky by dochádzalo k započítaniu dĺžky vykonanej domácej väzby do trestu odňatia slobody. Domnievame sa však, že domáca väzba svojou povahou nie je porovnateľná so štandardným výkonom väzby – výkon väzby domácej sa totiž realizuje v domácom prostredí, nedochádza k pretrhnutiu sociálnych väzieb obvinenej osoby a dôsledky jej uplatňovania na obvinenú osobu nie sú ani zďaleka tak zásadné, ako je to v prípade výkonu väzby klasickej. S predmetným návrhom sa však zákonite spája aj určitý nedostatok – pri vedomosti o nemožnosti započítania domácej väzby do budúceho výkonu trestu odňatia slobody je možné u niektorých obvinených predpokladať komplikácie pokiaľ ide o udelenie súhlasu na jej uplatnenie. Domnievame sa však, že pozitíva plynúce z domácej väzby predsa len prevážia negatívny aspekt previazaný s jej trestnoprocesným charakterom.

Pokiaľ ide o tretí krok v rámci modelu *de lege ferenda* zavŕšenie navrhovaného procesného postupu by malo predstavovať pristúpenie k samotnému rozhodnutiu o vzatí obvineného do väzby.

Na podklade všetkých predtým uvedených skutočností je nevyhnutné vysloviť konštatovanie, že možnosti, ako dosiahnuť nahradzovanie väzby prostredníctvom využitia elektronického monitoringu už reálne existujú. Vzhľadom na stav uplatňovania alternatívnych väzobných prostriedkov aktuálne obsiahnutých v právnej úprave *de lege lata* je súčasne potrebné poukázať na to, že pristúpenie k riešeniu tejto otázky v podmienkach Slovenskej republiky je viac ako žiaduce. Domnievame sa totiž, že nový alternatívny väzobný prostriedok v podobe domácej väzby by mal v aplikačnej praxi Slovenskej republiky bezpochyby svoje zásadné opodstatnenie, čo by sme chceli demonštrovať na výsledku výskumu realizovaného formou riadených rozhovorov a dotazníkov, ktorý sa dotýkal náhľadu už odsúdených osôb na alternatívne tresty. Myslíme si totiž, že k podobným výsledkom je možné dospieť aj v prípade využívania

domácej väzby kontrolovanej prostredníctvom elektronického monitoringu ako nového alternatívneho väzobného prostriedku.

V rámci dotazníkového šetrenia bolo oslovených spolu 40 páchatelov, ktorí boli odsúdení niektorou z foriem alternatívneho trestu. Z toho 80 % (32) respondentov tvorili muži a 20 % (8) respondentov ženy. V rámci kriminálnej kariéry jednoznačne prevažovali prvopáchatelia naproti recidivistom, a to v pomere 72,5 % (29) ku 27,5 % (11). Vzdelanostné rozloženie respondentov bolo v pomere 15 % (6) so základným vzdelaním, 77 % (31) so stredoškolským vzdelaním a 8 % (3) s vysokoškolským vzdelaním. Čo sa týka sociálneho statusu dominovala skupina slobodných respondentov – 62 % (25), potom nasledovala skupina rozvedených respondentov – 20 % (8), 15 % (6) tvorila skupina ženatých respondentov a túto skupinu uzavrel jeden ovdovelý respondent. Veková štruktúra respondentov bola rozdelená na 5 vekových kategórií, pričom najmä prvé dve zohľadňujú špecifické trestnoprávne postavenie odsúdených v zmysle TZ. V rámci výskumu mali respondenti uvádzať vek, ktorý mali v čase svojho právoplatného odsúdenia.¹⁹ Konkrétne sa išlo o 13 % (5) mladistvých odsúdených vo veku od 14 do 18 rokov. Ďalej išlo o osoby blízkeho veku mladistvých (19 – 21 rokov), ktoré tvorili 20 % (8) zo všetkých respondentov. Najpočetnejšiu skupinu respondentov tvorili osoby od 22 do 30 rokov, a to 36 % (14). 28 % (11) tvorili respondenti vo veku od 31 do 50 rokov. Jeden respondent bol starší ako 50 rokov. Priemerný vek všetkých respondentov bol na úrovni 27,4 rokov. Čo sa týka doby, v ktorej došlo k uloženiu niektorej formy alternatívneho trestu v drivej väčšine (85 %/34) išlo o alternatívne tresty uložené respondentom v posledných šiestich rokoch, 13 % (5) tvorili alternatívne tresty uložené medzi rokmi 2001 – 2010 a jeden alternatívny trest bol uložený ešte pred rokom 2000.

Jedným z častých problémov bolo správne označenie trestného činu samotnými respondentmi. Preto pri otázke „Akého trestného činu ste sa dopustili?“ sme jednotlivé trestné činy uvedené respondentmi následne zaradili do všeobecnejších skupín pre lepšiu prehľadnosť. Suverénne najväčší podiel v rámci dotazníkového šetrenia tvorila násilná kriminalita,²⁰ a to 42 % (18), pri-

¹⁹ Bolo to tak preto, že naším cieľom bolo zistiť, ako na respondentov vplýval alternatívny trest a z pohľadu autora najmä mladší páchatelia, ktorí boli aj následne za svoje protiprávne skutky odsúdení, avšak medzi odsúdením a spáchaním skutku existovalo aj dlhšie časové obdobie, by mohli s ohľadom na dospievajúcu skutočnosť vnímať inak v čase spáchania skutku (keď mali napr. 17) a v čase odsúdenia niektorou z foriem alternatívneho trestu (keď mali napr. 19).

²⁰ Ide o kriminologické poňatie násilnej kriminality. Bližšie pozri DIANIŠKA, Gustáv a kol.: Kriminológia. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

čom najpočetnejšie zastúpeným trestným činom v tejto skupine bol trestný čin ublíženia na zdraví a výlučnými respondentmi v tejto skupine boli muži.²¹ Druhú skupinu tvorila majetková kriminalita spolu s ekonomickou kriminalitou, a to 21 % (9). Išlo najmä o trestné činy krádeže, podvodu či poškodzovania cudzej veci. Tretia skupina predstavovala drogovú trestnú činnosť s podielom respondentov 12 % (5).

Pri zohľadnení vnímania alternatívnych trestov je celkom logické, že najväčšiu skupinu tvorili respondenti, ktorým bol uložený práve podmienený odklad. Išlo o skupinu až 30 respondentov, čo predstavuje celkový podiel 70 %. Toto číslo ale nie je až tak prekvapujúce, keďže napríklad za obdobie rokov 2007 až 2014 bolo v Slovenskej republike v priemere z celkového počtu uložených alternatívnych trestov až 80,17 % vo forme podmieneného odkladu.²² Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili tresty povinnej práce uložené respondentom a to 21 % (9). Toto číslo je už vyššie ako reálny stav, hoci od roku 2007 dynamika ukladania trestu povinnej práce v Slovenskej republike mala vzostupnú tendenciu.²³ Len dvaja respondenti boli potrestaní vo forme peňažného trestu, čo predstavuje 5 % (2) z celkového počtu. Len jednému zo zúčastnených respondentov súd uložil trest zákazu činnosti (2 % podiel) a v jednom prípade súd uložil zároveň aj trest prepadnutia veci (2 % podiel). V rámci výskumu sa nepodarilo do vzorky respondentov ani za pomoci spomenutých probačných úradníčok zahrnúť žiadneho odsúdeného na trest domáceho väzenia, hoci od 1. 1. 2016 je na území Slovenskej republiky legislatívne (a mal by byť aj technicky) umožnený elektronický monitoring takýchto osôb. Dá sa teda konštatovať, že rozloženie počtu alternatívnych trestov podmieneného odkladu, povinnej práce a peňažného trestu kopíruje vierohodne aj reálne rozloženie ukladania alternatívnych trestov v Slovenskej republike.

Samotný dotazník pozostával zo základnej anamnézy odsúdeného a z deviatich otázok, v rámci ktorých niektoré z nich obsahovali aj ďalšie doplňujúce podotázky. V tejto súvislosti bolo cieľom, aby dotazník bol čo najstručnejší,

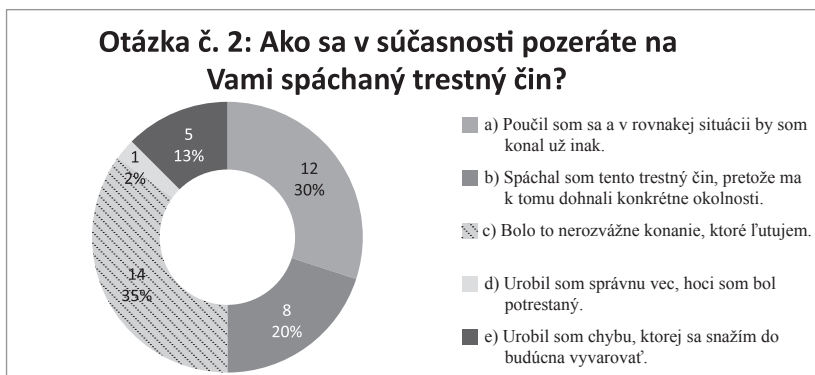
Právnické učebnice (Aleš Čeněk). s. 191. ISBN 978-80-7380-344-5.

²¹ Táto skutočnosť nie je pri násilnej kriminalite vôbec prekvapujúca. Bližšie pozri DIANIŠKA, Gustáv a kol.: Kriminológia. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). s. 96. ISBN 978-80-7380-344-5.

²² STRÉMY, T.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015. 221 s.

²³ STRÉMY, T.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015. 225 s.

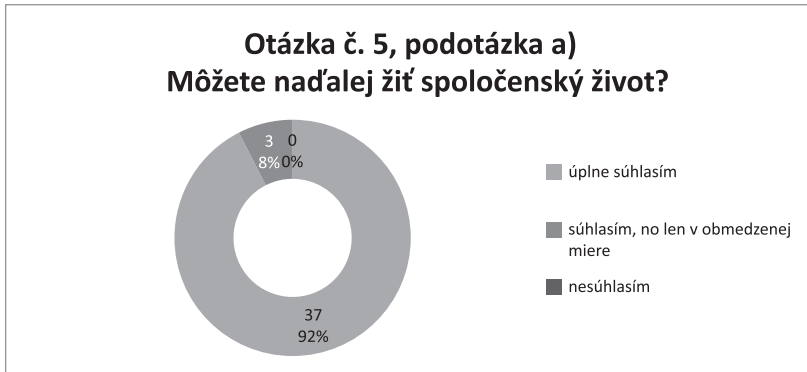
a tak zabezpečil väčšiu ochotu respondentov „míňať svoj čas“ pre výskumný účel, no zároveň poskytol aj relevantné informácie vo vzťahu odsúdeného a jemu uloženého alternatívneho trestu.

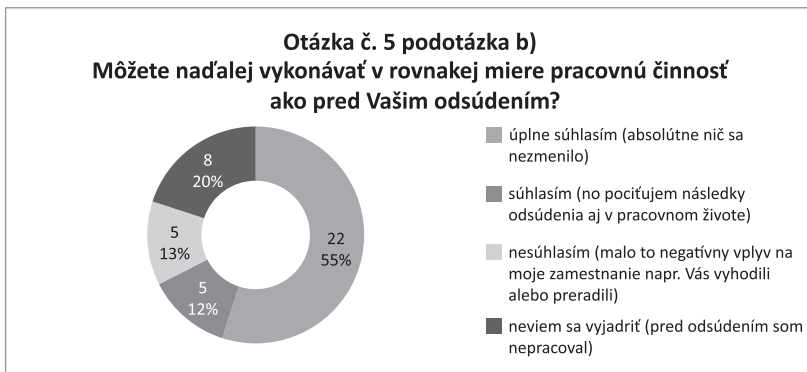
V rámci otázky č. 2 mali respondenti na výber z piatich možností. Odpovede pod písmenami a), ako aj c) boli na skoro rovnakej úrovni, no napríklad typickejšie pre odsúdených za násilnú kriminalitu bola práve odpoveď pod písmenom a). Odpoveď pod písmenom b) označili 3 zo štyroch respondentov odsúdených za zanedbanie povinnej výživy s doplňujúcim komentárom „*nemal som peniaze, nemal som prácu, nemohol som platiť*“. Traja z piatich respondentov, ktorí označili v tejto otázke písmeno e), boli odsúdení za drogovú trestnú činnosť. Úplne špecifickým prípadom bol jediný respondent, ktorý označil odpoveď pod písmenom d) „*urobil som správnu vec, hoci som bol potrestaný*“.

Ďalšie otázky č. 4 a 5 spolu nerozdielne súviseli, preto sú uvedené spolu. V rámci otázky č. 4 boli respondenti najprv dopytovaní: „**Pokladáte Vám súdom uložený alternatívny trest za lepšiu formu potrestania ako keby Vám bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody?**“ Pri tejto otázke panovala 100 % zhoda, a teda všetkých 40 respondentov odpovedalo kladne. Z toho vyplýva jednoznačný záver, že všetci respondenti preferujú alternatívnu formu potrestania pred nepodmienečným trestom odňatia slobody. V nadväzujúcej otázke č. 5 boli respondenti dopytovaní: **V čom je Vám uložený alternatívny trest podľa Vás lepším ako nepodmienečný trest (trest odňatia slobody)?** Ďalšie podotázky mali poskytnúť lepšiu predstavu, v čom vnímajú pozitívnejšie takúto alternatívnu formu potrestania práve k osobnému, pracovnému, ako

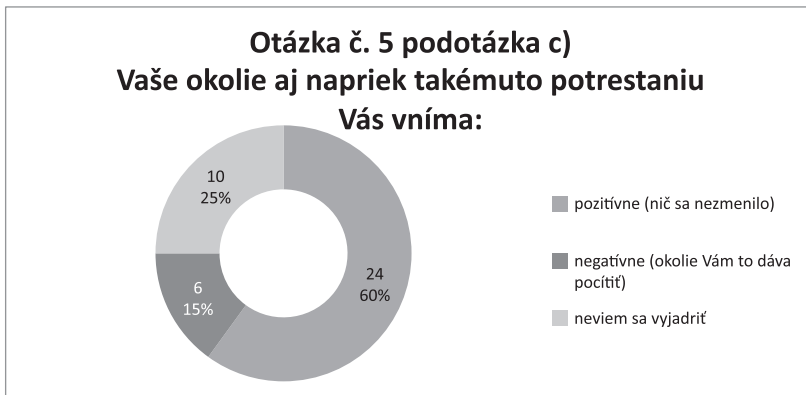
aj vlastnému životu pričom v závere mohli samotní respondenti dopísať ďalšie negatíva či pozitíva im uloženého alternatívneho trestu, ktoré sú uvedené v rámci úvodzoviek v ďalšej časti textu.

V rámci prvej podotázky viažucej sa k možnosti žiť naďalej spoločným životom ako predtým, v drvinej väčšie a to 92 % (37) bola odpoveď úplne súhlasím. Žiadny respondent naopak neoznačil odpoveď celkom zápornú, teda nesúhlasím. Aj na základe týchto odpovedí môžeme vnímať silné pozitívne nazeranie odsúdených práve na vplyv alternatívneho potrestania v rámci ich bežného spoločenského fungovania.

Pri druhej podotázke bol predmetom záujmu dopad tohto druhu potrestania na zamestnanie odsúdeného, respektíve jeho pracovný život. Výsledky taktiež možno vnímať pozitívne, pretože viac ako polovica respondentov nepocítila žiadnu zmenu v ich pracovných životoch, ktorá by súvisela s ich odsúdením. Ďalších 12 % (5) respondentov uviedlo, že pociťuje určité následky vyplývajúce z ich odsúdenia avšak autor poukazuje, že v troch prípadoch išlo o nemožnosť ďalšieho výkonu povolania v rámci „security“ služieb, pretože tie sa viažu na bezúhonnosť, ktorú v momente právoplatného odsúdenia, hoci aj alternatívnym trestom stratili. Len 13 % (5) respondentov sa vyjadrilo negatívne v zmysle, že boli následne z práce prepustení, respektíve preradení, či iným spôsobom „vyštvaní“.

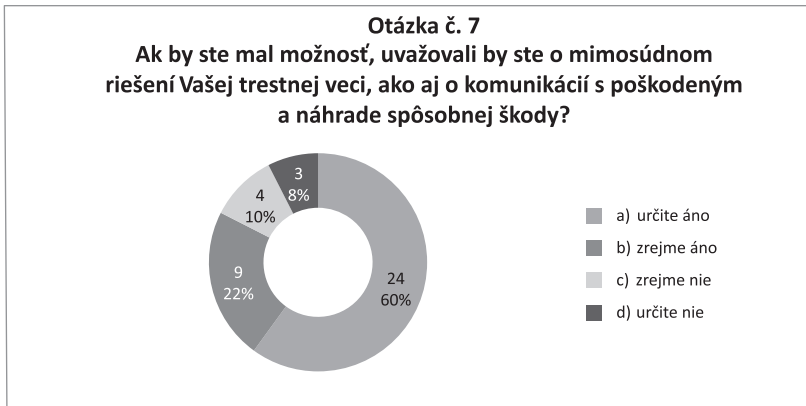

V tejto podotázke bolo zámerom zistiť pohľad okolia odsúdeného (jeho rodiny, priateľov, známych) na jeho osobu potom, ako mu bol uložený alternatívny druh trestu. Ide, samozrejme, o subjektívny názor odsúdeného, ale ten je v tomto ohľade dôležitý, pretože môže vypovedať o tom, či dochádza pri takto ukladaných trestoch k rovnakej stigmatizácii odsúdeného ako pri treste odňatia slobody, alebo práve naopak. Len 15 % (6) respondentov pociťovalo priame negatívne následky. Mnohí respondenti sami označili tento druh potrestania v tomto smere za najlepšiu možnosť pre nich, keďže okolie ich nevníma ako „basistov“.

Poslednou podotázkou v rámci otázky č. 5 bolo, či respondenti vnímajú alternatívnu formu ich potrestania aj ako druhú šancu viesť lepší život. Opätovne v drvivej väčšine a to 90 % (36) bola kladná odpoveď. Poukázat' možno na kladné odpovede dvoch 4-násobných recidivistov, jedného 5-násobného a do-

konca jedného 8-násobného recedivistu, ktorí uviedli, že aj vďaka alternatívnejmu potrestaniu budú už viesť konečne riadny život. Naopak negatívne sa vyjadril napríklad už spomínaný respondent, ktorý vnímal skutok, ktorého sa dopustil ako správnu vec.

V otázke č. 6 boli dopytovaní respondenti na ich vnútorné pocity: *Myslíte si, že táto udalosť Vás zmenila (zmýšľanie, citové prežívanie, správanie sa). A ak áno, tak akým spôsobom?* Až 92 % (37) respondentov konštatovalo, že sa snaží racionálnejšie predchádzať konfliktným situáciám. O niečo menej respondentov – 85 % (34) sa vyjadrilo, že konajú menej impulzívne ako v minulosti. Rovnaké percento z celkového počtu respondentov uprednostňovalo spoluprácu pred súťažou.

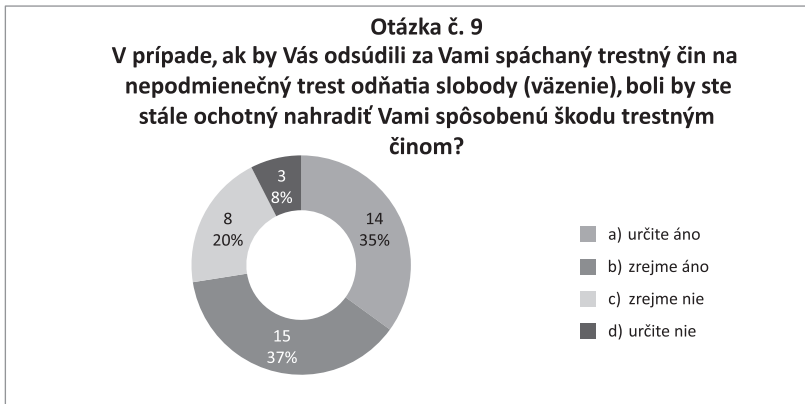

Pri otázke č. 7 bolo dané odsúdeným na zváženie, či v prípade možnosti riešiť ich trestnú vec mimosúdne by o takejto variante uvažovali alebo nie. Rovnako tak v otázke bola zahrnutá aj komunikácia s poškodeným a riešenie náhrady spôsobenej škody. Stopercentnú negatívnu odpoveď vyslovili len traja respondenti, pričom možnosť „zrejme nie“ zvolili len štyria, čo v súhrne predstavuje 18 % respondentov s negatívnym vyjadrením. Prípadná možnosť na mimosúdne riešenie veci bola najčastejším dôvodom kladných odpovedí v danej otázke, spolu až u 82 % respondentov. Na druhej strane najproblematickejšie vnímali odsúdení práve možnú komunikáciu s poškodeným.

Posledné tri otázky sa viažu, či už priamo alebo nepriamo k uspokojeniu škody poškodeného, ktorú svojim protiprávnym konaním zavinil, respektíve spôsobil odsúdený. V rámci posledných troch otázok ide teda o snahu nájsť

odpovede na jednu z hypotéz projektu APVV a to: V retroaktívnom procese sú účinnejšie uspokojované nároky obetí v porovnaní s tradičným systémom trestnej justície. Restoratívna justícia je účinným nástrojom na potlačanie kriminality, modelom riešenia konfliktov, keď sú uspokojované nároky obetí na kompenzáciu, bezpečnosť, informácie, na účasť na procese a na pomoc. Na prvú vetu tejto hypotézy priamo nadväzuje posledná otázka dotazníkového prieskumu. Medzi poslednými dvomi otázkami dotazníka môžeme nachádzať zaujímavé súvislosti a následne ich aj korelovať. Z toho dôvodu budú tieto posledné dve otázky rozobrané v rámci tejto samostatnej podkapitoly.

Najskôr boli respondenti opýtaní, či im bola súdom uložená povinnosť nahradiť škodu, ktorú svojím trestným činom spôsobili. Súdny ukladal takúto povinnosť 23 respondentom, čo predstavuje podiel 57 %, naopak 17 respondentom (43 %) táto povinnosť uložená nebola. Následne boli respondenti v rámci poslednej otázky dopytovaní na náhradu škody.

Uvedený graf demonštruje spoločný výsledok z odpovedí odsúdených, ktorým súd uložil povinnosť nahradiť škodu, ako aj tých, ktorým takáto povinnosť uložená nebola. V zmiešanej skupine respondentov odpovedalo kladne 72 % naopak 28 % respondentov odpovedalo záporne s tým, že len 8 % (3) z nich kategoricky odmietli možnosť náhrady škody. Zaujímavé je, že všetky odsúdené ženy sa v rámci danej otázky vyjadrili kladne (5 žien označilo odpoveď určite áno a 3 zrejme áno).

V tejto súvislosti panovala predstava, že v prípade, ak by respondenti boli potrestaní namiesto niektorého z alternatívnych trestov práve nepodmieneč-

ným trestom odňatia slobody, nebudú ochotní (vo väčšine prípadov) nahradiť následne aj škodu, ktorú svojim konaním zavinili, pretože odpykanie si tohto trestu budú považovať za dostatočné splatenie „dlhu“ spoločnosti. Výsledky preukázali presný opak.

Pri rozdelení skupiny respondentov na skupinu, ktorej súd uložil povinnosť nahradiť škodu a skupiny, ktorej takáto povinnosť uložená nebola môžeme sledovať mierne odchýlky vo výsledku:

- z 23 respondentov, ktorým súd prikázal nahradiť spôsobenú škodu trestným činom väčšina a to 61 % odpovedala kladne (8 by určite nahradilo škodu a 7 zrejme áno aj v takomto prípade). Z 39 % respondentov, ktorí sa vyjadrili negatívne v tejto skupine len 9 % (2) by určite škodu v takomto prípade nenahradili;
- zo 17 respondentov, ktorým súd takúto povinnosť neuložil až 88 % (15) respondentov sa vyjadrilo kladne, pričom 6 by určite nahradilo škodu a 9 zrejme áno aj v takomto prípade. Len 12 % respondentov sa vyjadrilo negatívne (jeden by zrejme nenahradil a jeden určite nie).

Samozrejme, väčšiu relevanciu má pre nás v tomto prípade práve skupina, ktorá mala povinnosť nahradiť škodu, ktorú svojim trestným činom spôsobila, no dané výsledky stále reprezentujú hlavný výsledok a to, že respondenti vo väčšine prípadov by mali vôľu nahradiť škodu, ktorú trestným činom spôsobili, a to bez ohľadu na to, či by boli potrestaní nepodmienečným trestom odňatia slobody alebo niektorou z jeho alternatívnych foriem.

5. ZÁVER

Na podklade všetkých uvedených skutočností možno vyloviť záver, že absolútne všetci odsúdení preferovali alternatívnu formu potrestania pred nepodmienečným trestnom odňatia slobody, čo jednoznačne preukazuje vôľu odsúdených byť potrestaných práve touto formou trestu. Vo väčšine prípadov alternatívna forma potrestania nemala žiadny negatívny dopad na pracovný život odsúdeného, respektíve mala len čiastočný vplyv nevedúci k strate zamestnania. Výnimkou boli špecifické povolania, pri ktorých odsúdený prišiel o zamestnanie pre stratu bezúhonnosti (security služby a pod.). Teda možno preukázateľne potvrdiť, že alternatívna forma potrestania má pozitívny vplyv na bežné spoločenské fungovanie odsúdeného. Pohľad okolia – rodiny, priateľov či známych – sa u väčšiny odsúdených neprejavil negatívne, ba práve naopak väčšina odsúdených považovala alternatívnu formu potrestania za vý-

hodnú aj z toho pohľadu, že nie sú nálepkovaní ako „basisti“. Ak by sme sa na predmetnú skutočnosť pozreli v číslach tak len 15 % respondentov pociťovalo negatívne vnímanie zo strany svojho okolia. Rovnako tak iba malá časť odsúdených (18 % – 7 respondentov) nevyjadrila záujem o žiadne mimosúdne riešenie ich veci, pri ktorom by došlo ku komunikácii s poškodeným a zároveň by sa riešila aj náhrada škody. Z uvedeného možno konštatovať, že v prípade, ak by odsúdeným bola poskytnutá takáto možnosť, vo väčšine prípadov by ju s radosťou využili. Potrebné je však poukázať na skutočnosť, že v otázkach náhrady škody by vo väčšine prípadov mali odsúdení vôľu nahradiť škodu, ktorú trestným činom spôsobili, a to bez ohľadu na to, či by boli potrestaní nepodmienečným trestom odňatia slobody alebo niektorou z alternatívnych foriem. Preto nemožno tvrdiť, že v prípade uloženia alternatívnej formy trestu je jednoznačne vyšší predpoklad náhrady škody, ako keby bol odsúdenému uložený nepodmienečný trest odňatia slobody.

Literatúra

1. Analysis of the Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.
2. Code de procédure pénale.
3. Décret n° 2010-355 du 1er avril 2010 relatif à l'assignation à résidence avec surveillance électronique et à la protection des victimes de violences au sein du couple.
4. European Commission: Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention, Brussels, 14. 6. 2011, COM(2011) 327 final.
5. European Committee on crime problems, Council for Penological Co-operation: White paper on prison overcrowding. Strasbourg, 24 September 2015 PC-CP (2015) 6 rev 2.
6. Fair trial international. Communiqué issued after the meeting of the Local expert group (Spain). Pre-trial detention in Spain, 13 June 2013.
7. Fair trial international. Communiqué issued after the meeting of the Local expert group (France). Pre-trial detention in France, 13 June 2013. 3 s.
8. Fair trial international. Communiqué issued after the meeting of the Local expert group (France). Pre-trial detention in France, 13 June 2013.
9. Nález Ústavného súdu SR z 5. júna 2013, sp. zn. II. ÚS 67/2013-41.
10. Ročenky Zboru väzenskej a justičnej stráže za roky 2006 až 2015.
11. Strafprozessordnung (StPO).

12. STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015.
13. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za roky 2006 až 2014.
14. VAJZEROVÁ, E. – ŠPÁNIKOVÁ, M.: Východiská a prevenčné programy v sociálnej práci v trestnej justícii. Dolný Kubín: Edukos, 2013. s. 16. ISBN 978-80-969885-3-2.
15. White paper on prison overcrowding, Document prepared by the Directorate General Human Rights and Rule of Law, Strasbourg, 24 September 2015, PC-CP (2015) 6 rev 2.

Kontaktné údaje

JUDr. Eva Szabová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: eva.szabova@truni.sk

JUDr. Viliam Hečko

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Katedra trestného práva a kriminológie
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
E-mail: viliam.hecko@tvu.sk

KLADY A ZÁPORY TRESTU

Pros and cons of punishment

Darina Havrlentová

Abstrakt: Trest ako spoločenský inštitút je uplatňovaný ako odplatný systém štátu voči osobám, ktoré porušili zákon. Príspevok sa zaoberá poslaním trestu, jeho aktuálnym právnym zakotvením, dĺžkou trestu, spôsobmi trestania, obsahom trestu a jeho úspešnosťou vo vzťahu k jeho účinnosti. V tejto súvislosti sa zameriava najmä na trest odňatia slobody. Vysoké percento recidívy (dlhodobo 50 a viac percent) nasvedčuje tomu, že skrýva v sebe rad nedostatkov a rezerv, ako je možné účinnosť trestu a trestania zlepšiť. K tomu sa radia aj iné, v súčasnosti menej využívané spôsoby trestania, ktoré majú značný potenciál trest odňatia slobody nahradiť alebo aspoň obmedziť v jeho masívnom uplatňovaní v súčasnej súdnej praxi. Kladmi trestu sú odplata štátu za spáchaný trestný čin a izolácia páchatela, zápormi sú slabé, takmer nulové odstránenie, priepastné rozdiely medzi ukladaním trestov za takmer identické trestné činy, neochota ukladať adresné a relevantné tresty a nízka úspešnosť z dôvodu slabej účinnosti zaobchádzania s obvinenými a odsúdenými osobami. Článok uvedený skutočnosťami uvádza v širších spoločenských súvislostiach a ponúka možné zlepšenie trestania a trestu v zmysle zvýšenia ich účinnosti tak vo vzťahu k páchatelom kriminality, ako aj vo vzťahu k spoločnosti.

Kľúčové slová: trest, dĺžka trestu, spôsob trestu, obsah trestu, trest odňatia slobody, trestná politika, zákonné normy, klady a zápory trestu

Abstract: Punishment as community measure is used as retaliation system of state against violators of law. This paper is about mission of punishment, its actual legal definition, its length, meanings of punishment, its subject matter and about its success rate. Paper is focused mainly on time sentence. High percentage of recidivism (50 % and more) indicates, that it hides many flaws and opportunities for improvement. One of improvements are alternative, lesser used punishment which has high potential to replace or lessen the massive use of time sentence. Pros are retaliation from state and isolation of offender. Cons are weak or almost none discouragement, very high differences between length of sentences for same offence, reluctance to impose direct and relevant sentence and low success rate caused by low effectiveness of dealing with indicted and sentenced persons. This paper is about dealing with aforementioned matter in wider social relations and offers possibilities to improve punishments in terms of its effectiveness to offenders and society.

Key words: punishment, length of sentence, form of punishment, subject matter of punishment, time sentence, punishment politics, legislature, pros and cons of punishment

Od dôb rímskeho práva preberá spoločnosť odplatný systém za rôzne podoby zla, ktorého sa dopúšťa človek, prezentovaním svojich temných stránok osobnosti navonok. Systém rôznych podôb trestu a trestania prešiel tisíckami rokov vývoja, od priamej odplaty obete vinníkovi, až po veľmi prepracovaný trestný kódex skutkových podstát trestných činov s príslušnými sankciami. Vývoj trestov prešiel snáď všetkými možnými formami a obsahmi, kde nechýbali ani tie najstrašnejšie podoby trestania spojené s krutým a dlhoročným mučením, až po súčasné humanizačné snahy. Napriek tomu dochádzame k záveru, že tresty a ich uplatňovanie v spoločnosti sa míňajú účinku. V našom príspevku sa chceme zamyslieť nad tým, prečo to tak je, čo to spôsobuje a čo sa s tým dá robiť.

Každý štát a každé spoločenské usporiadanie má svoj systém trestania, trestných sankcií a ich uplatňovania v praxi. Vychádza pritom zo svojich tradícií, spoločensko-historického vývoja a často je spojené s prevládajúcim náboženstvom či priamo s náboženskou doktrínou. Ich spoločným menovateľom je snaha o čo najefektívnejší spôsob vysporiadania sa s kriminalitou na svojom území. Zohľadňovanie špecifik toho-ktorého štátu či spoločenského usporiadania je veľmi dôležité a má svoj význam z dôvodu účinnosti, pochopenia a efektívnosti trestu a trestania. Našou ambíciou je zamyslieť sa nad súčasným stavom trestania (najmä nad výkonom trestu odňatia slobody), jeho účinnosti a možnosti zefektívnenia z pohľadu penitenciárnej psychológie s 23-ročnou praxou.

Postupne sa budeme zaoberať dĺžkou trestu, spôsobmi trestania a obsahom trestu. Zamyslíme sa aj nad širšími súvislosťami s uplatňovaním trestných sankcií u nás od trestnej politiky štátu, cez orgány činné v trestnom konaní, až po verejnú mienku a úlohu médií vo vzťahu k našej téme.

V začiatkoch našej kariéry sme sa snažili nájsť logiku v udeľovaní dĺžky nepodmienečného trestu odňatia slobody. Cca 2 roky sme pozorne sledovali, za aký skutok súd uložil odsúdenému dĺžku trestu (potom sme to vzdali). Zistili sme, že za rovnaké alebo podobné trestné činy (nielen podľa skutkovej podstaty trestného činu ako ho definuje trestný zákon, ale aj konkrétnej podoby jeho spáchania) mali odsúdení tresty v najrôznejšej dĺžke, v krajných rozpätiach, aké sú uvedené v trestnom zákone vo vzťahu k tomu-ktorému trestnému činu. Nenašli sme jediný logický záchytný bod okrem dvoch faktov. Jedným je

formálne vymedzenie dĺžok trestu v platnom trestnom zákone a druhým je, že za ľahšie trestné činy (ak sa to dá vôbec tak nazvať, pretože každý trestný čin je spoločensky nežiaduci) boli ukladané kratšie tresty a za závažnejšie trestné činy, najmä násilného charakteru, boli ukladané dlhšie tresty. Inak sme zaznamenali nekonceptnosť, nesystémovosť, nelogickosť. Uznávame nezávislosť súdov, avšak ich bezbrehosť v ukladaní dĺžky trestov je až zarážajúca. Týka sa to aj predchádzajúcich trestov, s ktorými odsúdený prichádza do výkonu trestu odňatia slobody. Vieme, že nepodmienečný trest je už poslednou krajnou možnosťou, ktorú štát použije, keď zlyhajú všetky možnosti predtým. Stretli sme sa s prípadmi, keď za podobný (takmer identický) trestný čin dostal minimálnu alebo maximálnu trestnú sadzbu, s predchádzajúcou beztrestnosťou alebo s troma či štyrmi podmiennečnými odsúdeniami, takže buď dostal vysoký trest bez predchádzajúcich podmienok, vysoký trest s predchádzajúcimi podmienkami, nízky trest bez predchádzajúcich podmienok alebo nízky trest s predchádzajúcimi podmienkami. Nedokázali sme pochopiť také priepastné rozdiely v rozhodovaní súdov, čo sudcov viedlo k ukladaní takých trestov, akou filozofiou či morálnym presvedčením sa pri rozhodovaní riadili. Dĺžka trestu je vlastne spoločenskou dohodou. Pri jej stanovovaní sa zákonodarcovia riadili princípom odstupňovania podľa charakteru a závažnosti spáchaného trestného činu, kde viac-menej ich vzájomným porovnaním s ohľadom na dopad na spoločnosť určili, v akom časovom úseku sa trest vykoná. Nijako inak nie je možné dĺžky trestov stanoviť. K tomu sa pridružuje aj slobodné rozhodovanie sudcu a tak sa dĺžka trestu stáva v mnohých prípadoch kontraproduktívnou, málo účinnou a to buď pre jej prílišnú krátkosť alebo naopak, pre jej predimenzovanosť. Uvedomujeme si, že trest je procesuálna stránka, odvíja sa v čase, a tak jej dĺžka určená byť musí. Nedá sa odstúpiť ani od spoločenskej dohody jeho odhadovaného trvania, možno však skvalitniť určovanie dĺžky trestu tým, že sudca bude vychádzať z psychologického vyšetrenia každého obvineného (čiže psychologickému vyšetreniu sa podrobia už obvinení, nie až odsúdení), čo v rozdiely v počtoch až tak nezaváži, pretože sa vychádza z predpokladu kvalitnej práce polície a prokuratúry, takže k justičným omylom by nemalo dochádzať (alebo len výnimočne). Druhým návrhom je určovať časové rozpätie trestu od – do a väčšie právomoci udeliť väzenským odborníkom (psychológom, pedagógom, sociálnym pracovníkom), ktorí sa konzultatívne dohodnú o návrhu ukončiť či naopak predĺžiť trest na základe pozitívnych psychologických zmien odsúdeného (nielen jeho správania sa navonok) počas výkonu trestu odňatia slobody. Následne by o takomto návrhu bezodkladne rozhodol súd. Návrh by mohol obsahovať aj premenu trestu alebo

jeho dokončenie formou iného trestu, napr. domáce väzenie či verejno-prospešné práce a pod. Vo väzenstve pracuje rad vynikajúcich odborníkov, ktorí sú vysoko kompetentní a erudovaní na to, aby dokázali zodpovedne takýto návrh zvážiť a odporučiť ho súdu. Takýmto spôsobom z dĺžky trestu vyťažime maximum a jej časový rozsah tak nadobudne význam a efektivitu. V tejto súvislosti chceme upozorniť ešte na jeden významný prvok, a tým je využívanie krátkych či ultrakrátkych trestov v rozpätí od 2 týždňov do 3 mesiacov. Účinné je to hlavne u prvotrestaných. Človek je tvor prispôsobivý. To znamená, že ak chce prežiť v relatívne dobrom psychickom (často i fyzickom) zdraví, musí sa vždy prispôbiť novým podmienkam, v akých sa ocitne. A to sa týka aj výkonu trestu odňatia slobody. Ide o to, aby úplne neprebehla adaptačná fáza, aby prostredie výkonu trestu bolo pre odsúdeného odradzujúce. Nie pre možné negatívne zaobchádzanie, ale pre samotný fakt, že je vo väzení. Ak si bude neustále opakovať, že on tam nepatrí, že je to preňho ponížujúce, neprijateľné, oberajúce ho o veľa cenného, čo má na slobode, trest nadobudne účinok. Ide o istú formu šokovej terapie, keď si odsúdený uvedomí, že už nikdy sa nechce do väzenia dostať.

S dĺžkou trestu bezprostredne súvisí aj dĺžka väzby. Odbornej verejnosti je známy devastačný účinok väzby na obvineného, ktorý je de iure slobodný, no de facto je obmedzený na právach ešte viac, ako odsúdený. Jeho možnosti rozhodovania sa o sebe sú zúžené na minimum, zákon mu poskytuje obmedzený priestor pre akékoľvek aktivity. Veľa možností, ktoré môže vo väzbe využívať a ktoré mu garantuje zákon, je viazaných na financie, ktorými disponuje iba nepatrná časť obvinených, a tak je obvinený vystavený nečinnosti a nude, čo je jeden z najničivejších dopadov na psychiku obvineného. Napriek tomu, že to vieme, za súčasných podmienok je uzákonené, že väzba môže trvať 25 mesiacov, vo výnimočných prípadoch až 60 mesiacov. To je nemysliteľné a neakceptovateľné, aby štát ponechal obvineného na takú dlhú dobu v neistote. Aj keď má právo, ba dokonca povinnosť chrániť spoločnosť jeho izoláciou od nej, nemal by mať právo po takú dlhú dobu ho ako vlastne slobodného človeka ponechať vo väzbe. Okrem spomínaných devastačných účinkov na psychiku obvineného chceme upozorniť ešte na jeden psychický dej, ktorý sa odohráva v hlave obvineného. Neúmernou dĺžkou väzby sa obvinený postupne prestáva cítiť byť vinným, racionalizuje svoj trestný čin, často mení výpovede vo svoj prospech, až nakoniec sa stavia do roly nevinného. To je jedna z ťažiskových skúseností, ktorú máme z práce s obvinenými a odsúdenými. Aj ten obvinený či neskôr odsúdený, ktorý si vinu priznal, postupom času dôvodil spáchanie skutku vonkajšími okolnosťami, nie vinou vlastnou, ale jeho vyprovokaním

zvonka. Aj z tohto dôvodu by väzba nemala prekročiť prvých zákonných 7 mesiacov, u mladistvých polovicu z uvedeného času.

Pomerne dobre, aj keď nie s úplnou istotou, fungujú stupne stráženia, kde súd pri rozhodovaní vychádza zo závažnosti trestného činu a z predchádzajúcej trestanosti obžalovanej osoby, aj keď ani v tomto prípade nie je súdne rozhodnutie vždy správne. V našej praxi sme sa stretli s prvotrestanými osobami s ťažkou poruchou osobnosti, avšak boli trestaní prvýkrát, a tak sa dostali do ľahkého stupňa stráženia, kde svojím negatívnym vplyvom mohli pôsobiť na ostatných spoluodsúdených. Erudícia skúsených penitenciárnych pracovníkov však zabezpečuje alebo aspoň dáva predpoklad, že aj s takými odsúdenými vie zaobchádzať a jeho negatívny vplyv vie obmedziť, vhodnejší je však návrh na preradenie do stredného stupňa stráženia, kde napriek menej závažnému trestnému činu patrí. V tomto ohľade má nezastupiteľný význam a poslanie vnútorná diferenciacia, ktorá na takéto prípady pamätá. V tejto súvislosti sa nám páči progresívny zámysel legislatívco v Česku zredukovať stupne stráženia z dnešných štyroch (zvýšená ostraha, ostraha, dozor a dohľad) na 2, zvýšená ostraha a ostatné (Marešová, Tamchyna, 2016). Tak nadobudne väčší význam vnútorná diferenciacia a posilnia sa pozície odborných väzenských pracovníkov.

S dĺžkou trestu úzko súvisí aj spôsob trestania. Odpovedá na otázku, ako. Ako previnilca trestať tak, aby sa dosiahol najlepší účinok? Podľa Sochúrka by mal byť trest citelný, až na výnimky istý a mal by nasledovať čo najrýchlejšie po previnení (2008). Začneme od konca. Bezprostredný trest po previnení patrí k základným poučkám pedagogiky, preto má byť vyšetrovací fáza (a pobyt vo väzbe, ak je voči obvinenému uvalená väzba) čo najkratší, aby účinok trestu bol čo najpôsobivejší, ešte keď nastúpila fáza racionalizácie a vyvíňovania sa (skutočné a úprimné pocity viny bez ohľadu na to, čo sa okolo páchatela trestného činu deje, sú epizodické, až raritné). Až na výnimky istý znamená, že si páchatel musí byť vedomý, že ak sa rozhodne páchať zlo, bude nasledovať trest. Trest by mal byť pre páchatela neúmerným rizikom v zmysle vysokej pravdepodobnosti dopadnutia a neodvratnosti odsúdenia (tamtiež). A citelný znamená, že by mal zasiahnuť tú sféru života, ktorú si cení najviac, kde odsúdením stráca konkrétne životné hodnoty, často až nevratne. Najhodnotnejšia je sloboda. Možnosť o sebe rozhodovať, riadiť si svoj život a naplňovať ho aktivitami, ktoré najviac prispievajú k sebarozvoju a k sebarealizácii. (Nateraz vynecháme problematiku recidivizmu, kde je už odsúdený na podmienky výkonu trestu odňatia slobody zvyknutý, a tak pre neho siahnutie na slobodu nič neznamená.)

A čo sa týka trestu? Ako najlepšie vykonať trest, aby bol na prospech tak spoločnosti, ale aj samotného odsúdeného – páchatela kriminality? Ide o jednu z najťažších otázok viažucich sa k téme. Spôsob trestu by mal zaručiť jeho účel a poslanie. To znamená, že odsúdený by mal trest vnímať ako zaslúženú odplatu zo strany štátu, no zároveň niečo, čo do jeho života nepatrí, čo si už nechce zopakovať a čo už nechce zažiť. Mal by si uvedomiť nezmyselnosť a zbytočnosť svojho protiprávneho konania a v budúcnosti od takého konania upustiť. Ide najmä o zmeny v psychike, posun v zmysle uvedomenia si faktu, že spáchaním trestného činu viac stráca ako dostáva. Nemôžeme očakávať, že sa vždy objavia či uchovávajú pocity viny, môže ísť o holú kalkuláciu, aj v takom prípade sa účel dosiahol – jedinec opäť nezlyhal a spoločnosť je ochránená pred ďalšou trestnou činnosťou. Aj v oblasti trestania je nutné uvedomiť si limity a stanovovať si reálne ciele, čo možno dosiahnuť.

Odpoveď na otázku ako, môžeme zodpovedať aj opisom obsahu trestu. Už sme si povedali, že trest je proces, a to aj v prípade jednorazového zásahu do života (napr. trest prepadnutia majetku – aj vtedy je nutné vyrovnáť sa s touto skutočnosťou, a to takisto chce svoj čas). Obsah trestu má viesť k vnútornej očiste, k sebareflexii a k odradeniu od spáchania ďalšieho trestného činu. Ak prvé dva ciele sú príliš vysoké, ba až nedosiahnuteľné, postačí aj tretí, účel trestu sa dosiahol. Obsah trestu má byť naplnený vonkajšími aktivitami vedúcimi k tvorbe vnútorného presvedčenia v trestnej činnosti nepokračovať. Preto má byť citelný, má zasiahnuť páchatela kriminality v najcitlivejšom mieste a nechať mu prežiť si, čo spáchaním kriminálneho skutku stratil a čo ešte stratiť môže, ak od svojho protiprávneho konania neupustí. Náš Trestný zákon č. 300/2005 v § 32 hovorí o 11 možných trestoch, z ktorých 10 predstavuje skôr výnimky v ich ukladaní a iba ten prvý, trest odňatia slobody sa ukladá takmer celoplošne. Je skutočne pravdou, že strata slobody je ten najväčší zásah do života človeka, počty odsúdených na nepodmienečný trest odňatia slobody však svedčia o tom, že tento druh trestu má slabú silu odstrašenia. Šťasti je to spôsobené vysokým percentom recidívy (50 % a viac), šťastí nízkou účinnosťou výkonu trestu odňatia slobody. Z vlastnej skúsenosti môžeme povedať, že väzenstvo disponuje vzdelanými, odborne zdatnými, skúsenými a motivovanými špecialistami, ktorí odvádzajú kus dobrej práce s obvinenými a odsúdenými, nemožno však očakávať vysokú úspešnosť z dôvodu vysokej koncentrácie sociálnej, psychosociálnej patológie v jednotlivých ústavoch na výkon trestu a väzby, kde navyše panujú prísne bezpečnostné pravidlá, ktoré prevyšujú tie resocializačné. Článok neumožňuje sa v širokom rozsahu venovať téme väznenstva, o tom hovoríme na inom mieste, tu sa budeme ďalej zaoberať trestom,

jeho prínosmi, ako aj nedostatkami. Keď sa teda vrátíme k ostatným druhom trestu, veľký potenciál vidíme v domácom väzení a v peňažnom treste a, naopak, veľkým kritikom sme trestu povinnej práce a zákazu činnosti.

Najprv sa vyjadríme k tým, ktoré kritizujeme. Práca nemá byť trestom, práca je výsadou a životnou hodnotou. Je privilegiom, ktoré nám prináša mnoho dobrého, od naplnenia pocitu užitočnosti, po zdroj príjmov. Ak ju previnilec vníma ako trest, nikdy si nemôže k práci vytvoriť kladný vzťah. Tento inštitút vnímame ako nevhodný a kontraproduktívny. Ak aj máme tento inštitút využiť, tak v zmysle verejno-prospešných prác, avšak takisto adresne. Napr. defraudantovi či podvodníkovi nechať zakúsiť, zažiť na vlastnej koži, aký je to pocit zarábať si dennodenne manuálnou prácou. Zákaz činnosti vnímame ako užitočný a vhodný, ak je udelený doživotne. Ak na určitý čas, mal by byť spojený s reabsolvovaním, napr. vodičského kurzu alebo dištančnými skúškami či odbornou prácou načas pod supervíziou a nie, ak určená doba uplynie a potrestaný si jednoducho sadne za volant alebo lekár začne opäť liečiť. Normálny, opatrný človek si do auta s takýmto vodičom nesadne a rovnako nepôjde k lekárovi s 5-ročným dištancom.

Naopak do budúcnosti vidíme zmysel domáceho väzenia s elektronickým monitoringom odsúdenej osoby. V odôvodnených prípadoch, pri relatívne dobrom rodinnom zázemí je predpoklad, že to bude fungovať. Ak nie, vždy je možné premeniť trest domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody. Ešte väčší potenciál však vkladáme do peňažných trestov. Jeho význam pokladáme za natolko závažný, že sa o ňom zmienime na konci nášho článku.

Účinnosť trestov a trestania nestoja osamotene, sú naopak pospájané s ďalšími skutočnosťami v spoločnosti. Prvoradou je trestná politika. Podľa nášho úsudku sú zákony postavené dobre, no prax orgánov činných v trestnom konaní je zdĺhavá, benevolentná a so slabým preventívnym účinkom na spoločnosť. Polícia v mnohom ohľade odvádza dobrú prácu, no stáva sa, že rozpracuje veľký prípad, pripravuje ho polroka, aj rok, zaistiť páchatelov trestnej činnosti a prokurátor či sudca im to zmetie zo stola. Nastane stav hnevu, bezmocnosti a dezilúzie, márnosti tak náročnej a dlho pripravovanej práce. Ďalej sú tam tlaky vyšetrovať určitý prípad tým či oným smerom, zneužívanie polície na politické ciele a podobne. Niet sa potom čo čudovať, že činnosť polície je sprofanovaná a sami policajti sa často doberú k syndrómu vyhorenia, či dokonca sa uchýlia k páchaniu trestnej činnosti. Najfunkčnejší článok trestnoprávneho procesu je prokuratúra, aj keď ani tu to nie je vždy tak. Dochádza k procesným chybám, nedodržovaniu termínov, neposúdenia niektorého prípadu ako trestného činu. Zvláštne postavenie má advokát, (obhajca), ktorý často navá-

dza svojho klienta na klamanie a zavádzanie súdu, čo je hrubé porušenie advokátskeho kódexu a morálnych princípov, ktoré si má advokát ctiť. Najhorší stav možno zaznamenať v súdnictve. Nepochybujeme o tom, že je množstvo sudcov, ktorí si svoju prácu vykonávajú poctivo a s čo najlepším vedomím a svedomím, no, žiaľ, nájdú sa aj takí, ktorí zámerne neplnia svoje povinnosti, takže i len nečinnosťou dokážu napáchať veľa chýb a následne veľa zla. Napr. na základe procesnej chyby či nedodržania termínu je z väzby prepustený ťažký zločinec. Ďalej je to neochota súdiť. Napr. za trestný čin opilstva je za rok odsúdený jeden či dvaja páchatelia, pričom prípadov alkoholu za volantom sú stovky, ba až tisíce. Ďalej sú to mierne tresty či podmienené odsúdenia, keď je evidentné, že si páchatel zaslúži prísnejší trest. V súčasnosti sa objavil nový fenomén, a to sú spolitizované kauzy, keď sa naopak trestá príliš prísne, tzv. exemplárne a dokonca sa tak súdi na základe tlaku médií, čo je už skutočne často na hranici, či za hranicou morálky. Nesmieme zabúdať ani na korupciu, ktorá v súdnictve existuje, v našej praxi nebol ojedinelý prípad, keď sa odsúdený zdôveril s tým, že sudca od neho pýtal úplatok za miernejší trest. Opakujeme, nehádzeme do jedného vreca všetkých sudcov, ich práca je nesmierne náročná a zodpovedná, koniec-koncov rozhodujú o osudoch ľudí, nájdú sa však aj takí, ktorí sa spreneverujú svojim talárom a nerobia tak česť tým, ktorí si svoje povinnosti vykonávajú poctivo.

Už sme spomenuli médiá, ktoré v súčasnosti vo vzťahu k našej téme často robia medvediu službu, ba priamo škodia. Mnohokrát v televízii, v rozhlase, v novinách a na internetových sieťach niektoré kauzy zbytočne nafukujú, demonizujú, ba niekedy aj zosmiešňujú, najmä ak sa to týka radových občanov, ktorí nemajú na nich vplyv či dosah. Naopak, často sa v spoločnosti objavujú závažné kauzy, podozrenia na rozkrádanie, korupciu, nekalú súťaž, klientelizmus, rodinkárstvo, no ide o verejne známu osobu s veľkou mocou, tak sa veci zatĺkajú, zamlčujú, zametajú pod koberec. Takto sa miesi a upravuje verejná mienka, ktorá má potom skreslené predstavy o tom, aký stav kriminality v spoločnosti je a ako sa s jej následkami spoločnosť vyrovnáva.

Tieto zdanlivo odťažité skutočnosti s trestom a trestaním úzko súvisia. Premietajú sa do praxe orgánov činných v trestnom konaní a to sa následne vracia do spoločnosti. Napr. je často medializovaná informácia o tom, ako občania nášho štátu nedôverujú súdnictvu, akú má nízku úroveň a slabú účinnosť v spoločnosti. Ak občan vidí, že sa súdi málo, zdĺhavo, benevolentne a neochotne, dospeje k názoru, že vlastne podstupuje nízke riziko, pretože ak ho aj chytia, čaká ho mierny a možno aj žiadny trest. Súdy si tak samy pridávajú prácu, pretože ak by súdili pružne, spravodlivo a účinne, výskyt kriminality by

v spoločnosti klesol. Druhá skutočnosť, ktorá je laickej i odbornej verejnosti menej známa je, že ústavy na výkon trestu máme plné prevažne páchatelmi tzv. hladovej kriminality – za menej závažnú majetkovú kriminalitu. Z našej praxe ako príklady uvádzame vykradnuté pivnice, záhradné chatky, ukradnuté bicykle, medené káble, hydinu, ovce, občas nejaká menšia sprenevera či podvod. Za našej praxe sme sa nestretli ani s jedným prípadom závažnej hospodárskej kriminality, keď, tak spojenej s organizovaným zločinom a TČ vraždy (Devín banka, „kyselinári“). Uvedené konštatácie a príklady dokladujú, že oblasť trestov a trestania je veľmi citlivá a živá téma. Prax a dopady trestania a trestov na spoločnosť je nepopierateľná a pokiaľ ich potenciál nenaplníme správne, strácame šancu naplniť ich poslanie.

Uvedená veta by sa dobre vynímala ako bodka za naším príspevkom, my sa však chceme ešte vrátiť k inštitútu peňažného trestu a na záver zhrnúť klady a zápory trestu. Ešte v roku 2011 sme publikovali článok s názvom filozofia trestu a tam sme hovorili o význame peňažného trestu a jeho veľký potenciál do budúcnosti. Myšlienka to nie je pritom nová, vychádzali sme z diela Beckera z roku 1968, keď napísal: Ak by trestom bola pokuta, minimalizácia spoločenských škôd spôsobených deliktami by sa rovnala úplnej náhrade škody „obetiam“ a odstrašenie alebo odplata by mohli byť uskutočnené len čiastočne. Ak by sme preto akceptovali argumenty v prospech pokút a trestanie optimálnymi pokutami by sa stalo normou, potom by sa musel zásadne zmeniť tradičný prístup k trestnému právu. Predovšetkým, prvoradým cieľom každého súdneho konania by sa stalo to isté: nie potrestanie alebo odstrašenie, ale jednoducho ocenenie „škody“ spôsobenej obžalovanými. Značná časť tradičného trestného práva by sa stala odvetvím práva občianskoprávných deliktov (občianskeho práva), povedzme „právom spoločenských deliktov“, kde by verejnosť kolektívne žalovala za „verejnú“ škodu. „Trestný“ čin by bol zásadne definovaný nie podstatou činu, ale neschopnosťou osoby nahradiť škodu, ktorú zapríčinila. Takže čin by bol „trestný“ práve preto, že má za následok „nenahradenú škodu“ iným ľuďom. Trestné právo by zahŕňalo všetky takéto činy, zatiaľ čo občianske právo a správne právo by zahŕňalo všetky ostatné činy. (Autor na inom mieste zdôrazňuje, že by nešlo o TČ vraždy alebo iné TČ násilného charakteru.)

Sme si vedomí, že súčasný stav spoločnosti nie je nastavený na takéto spôsob nazerania na trestanie a ukladanie trestov, pričom to v mnohom ohľade umožňujú zákony v tej podobe, ako ich máme teraz. (Už za bývalého režimu bola možnosť vybrať si buď pobyt za mrežami, alebo peňažnú kompenzáciu.) V súčasnosti je takisto možné napr. pri TČ sprenevery či podvodu dať odsú-

denému alternatívu – buď uhradiť obetiam škodu, alebo ísť na niekoľko rokov do výkonu trestu odňatia slobody. Mnohí by obratom zaplatili, aj za cenu zadržania, než by išli do VTOS. Stretávame sa však skôr s odsúdením podmieneným a odkázaním obetí na občianskoprávne konanie. Páchatel' z toho vyviazne takmer bez ujmy a obeť sa môžu ďalej, zdĺhavo a bez záruky dobratia sa kladného výsledku súdiť ďalej. Koho to odradí od spáchania trestného činu? Skúseného podvodníka nie a poctivý občan to nepotrebuje. Preto sa nám myšlienky Beckera javia ako veľmi účinné a vhodné na úspešné, rýchle a účinné riešenie mnohých káuz.

Aké sú teda klady a zápory trestu vychádzajúc zo súčasnej situácie ukladania a aplikácie trestov?

Za klady trestu považujeme:

- uplatnenie odplaty spoločnosti za spáchaný trestný čin,
- izolácia páchatela.

Za zápory trestu považujeme:

- slabé, takmer nulové odstrašenie,
- priepastné rozdiely medzi ukladaním trestov za takmer identické trestné činy,
- neochota ukladať adresné a relevantné tresty,
- nízka úspešnosť z dôvodu slabej účinnosti zaobchádzania s obvinenými a odsúdenými osobami.

Čo všetko by sa dalo robiť, aby sa zlepšil stav vecí? Odpoveď na túto otázku možno hľadať z toho najširšieho záberu, ako je spoločenské zriadenie toho-ktorého štátu, akú trestnú politiku uplatňuje, akú prevenciu realizuje, na akej vysepej úrovni – ekonomickej, hospodárskej, materiálnej, ale aj morálnej je a pod. Ďalej sem patrí úroveň práce OČTK a väzenstva, my sa však zameriame iba na oblasť trestania a trestov. Foucault (2000) tvrdí, že: „Trestanie je umením účinkov; nejde v ňom o postavenie ohavnosti zločinu proti ohavnosti trestu, ale o zladenie dvoch radov, ktoré nasledujú po zločine: jeho vlastných účinkov a účinkov trestu.“

Aby to tak mohlo byť, treba dodržať nasledovných 6 pravidiel:

1. **Pravidlo minimálnej kvantity.** K zločinu dochádza pre výhody, ktoré prináša.
2. **Pravidlo dostatočnej ideálnosti.** Ak je motívom zločinu predstava výhody, účinnosť trestu je v očakávanej nevýhode.
3. **Pravidlo vedľajších účinkov.** Medzi trestami a v spôsobe ich uplatňovania vzhľadom na delikty treba hľadať také, ktoré zapôsobia na myseľ ľudí najúčinnnejšie a najtrvalejšie.

4. **Pravidlo dokonalej istoty.** S ideou každého zločinu a s očakávanými výhodami musí byť spojená idea určitého trestu a z neho presne vyplývajúcich nevýhod.
5. **Pravidlo všeobecnej pravdy.** Verifikácia zločinu musí podliehať všeobecným kritériám pravdy.
6. **Pravidlo optimálnej špecifikácie.** Je potrebný vyčerpávajúci a explicitný zákonník, ktorý definuje zločiny a určuje tresty. Zároveň s potrebou paralelnej klasifikácie zločinov a trestov vzniká potreba individualizácie trestov podľa charakterov jednotlivých zločincov.

Sú to staré osvedčené pravdy francúzskych penológov, hodiach sa do každej doby, a tak rezonujú aj v našich podmienkach. Je tam napísané všetko, dokonca poukázanie na individualizáciu trestu ako najpodstatnejší znak umocňujúci jeho účinok.

Snažili sme sa v našom príspevku podať vlastný názor na problematiku trestu a trestania, ktorý vychádza z opisu aktuálneho stavu vecí, poznatkov, ktoré ponúkajú odborné zdroje a z osobnej skúsenosti prameniacej z dlhoročnej praxe v penitenciárnych podmienkach. Ide o komplikovanú, veľmi ťažko uchopiteľnú a komplexnú tému, ktorá si vyžaduje široký záber, kde sa reťazia podmienky jej riešenia od filozofie trestu, až po páchatela kriminality na strane jednej a štátnej moci na strane druhej. Zozbieraná skúsenosť sveta, poznatková databáza, úroveň štátov a spoločností, štatistické ukazovatele, každodenná prax a každodenná realita dáva mnoho odpovedí a možností, ako k trestaniu a trestom pristupovať tak, aby spĺňali svoj účel a ozdravovali spoločnosť v zmysle bezpečia a ochrany každého z nás.

Literatúra

1. BECKER, J. S. 1968. *Crime and Punishment. An Economic Approach.* Journal of Political Economy, 76. pp. 169–217.
2. FOUCAULT, M. 2000. *Dozerať a trestať.* Bratislava: Vyd. Kalligram. 338 s. ISBN 80-7149-329-5.
3. MAREŠOVÁ A. – TAMCHYNA, M. 2017. *Je anglické väzeneštví náš vzor?* Kriminalistika 1/2017. s. 23–33. ISSN 1210-9150.
4. SOCHUREK, J. 2007. *Penologie III. díl Negativní jevy ve vězení.* Fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická, Liberec: Technická univerzita Liberec. s. 70. ISBN 978-80-7372-205-0.
5. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.
6. Zákon o výkone väzby 221/2006 Z. z.

7. Zákon o výkonu trestu odňatia slobody 475/2005 Z. z.
8. Poriadok výkonu väzby 437/2006 Z. z.
9. Poriadok výkonu trestu odňatia slobody 368/2008 Z. z.

Kontaktné údaje

Doc. PhDr. Darina Havrlentová, PhD.

Fakulta prírodo-vedne humanitní a pedagogická

Technická univerzita Liberec

Česká republika

E-mail: darina.havrlentova@tul.cz

VZÁJOMNÉ UZNÁVANIE ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ V EURÓPSKEJ ÚNII*

Mutual Recognition of Alternative Sanctions in the European Union

Libor Klimek

Abstrakt: Konferenčný príspevok sa zaoberá vzájomným uznávaním alternatívnych sankcií v Európskej únii. Je rozdelený do troch sekcií. Prvá sekcia prezentuje základné východiská vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v Európskej únii. Kým druhá sekcia prezentuje túto problematiku na úrovni Európskej únie, tretia sekcia sa zameriava na kontext Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: vzájomné uznávanie, alternatívne sankcie, Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií zákon č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení

Abstract: The conference contribution deals with the mutual recognition of alternative sanctions in the European Union. It is divided into three sections. The first section introduces general knowledge of mutual recognition of judicial decisions in the European Union. While the second section presents the issue at the European Union level, the third section focuses on the context of the Slovak Republic.

Key words: mutual recognition, alternative sanctions, Framework Decision 2008/947/JHA on mutual recognition of probation measures and alternative sanctions, Act No. 533/2011 Coll. on Mutual Recognition of Penal Sanctions Not Involving Deprivation of Liberty or Probation Measures

* Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu APVV „Možnosti kriminologického a trestnoprávneho riešenia domáceho násillia“ č. APVV-15-0644. Zodpovedným riešiteľom projektu je doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

1. VŠEOBECNÉ VÝCHODISKÁ K VZÁJOMNÉMU UZNÁVANIU JUSTIČNÝCH ROZHODNUTÍ

Koncept vzájomného uznávania nie je v kontexte európskej integrácie úplne nový. Naopak, je všeobecným konceptom, ktorý sa nachádza v samom koreni európskej integrácie. Je celkom jednoduché nájsť príklady v práve Európskej únie (ďalej len „EÚ“), kde sa objavuje. Nachádzame ho napr. v základnom princípe vnútorného trhu EÚ, že výrobok, ktorý je legálne vyrábaný a predávaný v jednom členskom štáte, je možné exportovať do iného členského štátu, ako aj ho v ňom predávať. Následne možno hovoriť o vzájomnom uznávaní vysokoškolského vzdelania, ktoré má vplyv na schopnosť pracovať v inom členskom štáte. Teda vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí a rozsudkov je len jedným uplatnením všeobecného princípu vzájomného uznávania, a to na účely trestného práva.¹

Definíciu mechanizmu vzájomného uznávania nenachádzame v žiadnom legislatívnom dokumente. Avšak, možno ho vymedziť ako **zásadu uznávajúcu justičné rozhodnutia iného členského štátu EÚ, ktorý rieši niektoré záležitosti rovnakým alebo podobným spôsobom ako iný členský štát, no jeho výsledky sú prijímané ako rovnocenné rozhodnutie, a to s minimálnymi formalitami**. Rozhodnutia sú prijímané, aj keď porovnateľný orgán ani nemusí existovať, alebo nemôže prijať takéto rozhodnutia, alebo dokonca by zaujal úplne rozdielne rozhodnutie v porovnateľnom prípade. Zmysel vzájomného uznávania teda spočíva v tom, že **rozhodnutia či rozsudky prijaté v jednom členskom štáte EÚ sú uznané a vykonateľné v inom členskom štáte**.

Nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy² dňa 1. decembra 2009 vzájomné uznávanie bolo umiestnené do centra právnej sily v EÚ, a to do Zmluvy

¹ ASP, P.: Mutual Recognition and the Development of Criminal Law Cooperation within the EU. In: HUSABØ, E. J. et STRANDBAKKEN, A. (eds.): Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2005, ISBN 90-5059-474-X, s. 28–29.

² K právu EÚ po zmenách vykonaných Lisabonskou zmluvou bližšie pozri napr.: CHALMERS, D. – DAVIES, G. – MONTI, G.: European Union Law. 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 1 219 s. ISBN 978-1-107-66434-0. CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: EU Law: Text, Cases and Materials. 5th edition. New York: Oxford University Press New York, 2014. 1 155 s. ISBN 978-0-19-957699-9. KACZOROWSKA, A.: European Union Law. 3rd edition. Oxon – New York: Routledge-Cavendish, 2013. 969 s. ISBN 978-0-415-6959-8. FUNTA, R.: 1000+ otázok a odpovedí o EÚ & EÚ práve. Brno: Tribun EU 2010. 136 s. ISBN 978-80-7399-957-5. FUNTA, R.: Európske právo – otázky a odpovede. Brno: Tribun EU, 2013. 222 s. ISBN 978-80-2630-371-8. TICHÝ, L. – ARNOLD, R. – ZEMÁNEK, J. a kol.: Evropské právo. 4. vydání. C. H. Beck, 2011.

o fungovaní Európskej únie.³ Stalo sa jedným z dvoch hlavných pilierov justičnej spolupráce v trestných veciach, spolu s aproximáciou trestnoprávnych predpisov členských štátov EÚ. Na základe tejto zmluvy **justičná spolupráca v trestných veciach v Únii je založená na zásade vzájomného uznávania rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a zahŕňa aproximáciu zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.**⁴ Teda, vzájomné uznávanie je považované za jeden z dvoch hlavných pilierov justičnej spolupráce v trestných veciach,⁵ spolu s aproximáciou trestnoprávnych predpisov členských štátov EÚ. Sme toho názoru, že Zmluva o fungovaní Európskej únie dáva vzájomnému uznávaniu toľko relevancie, ako je v jej silách. Avšak Zmluva o fungovaní Európskej únie nepredstavila vzájomné uznávanie ako povinnosť s priamym účinkom pre členské štáty EÚ, ale je chápaná ako všeobecný cieľ.

Zmluva o fungovaní Európskej únie dodáva, že majú byť prijaté opatrenia zamerané na vytvorenie pravidiel a postupov na zabezpečovanie uznávania všetkých foriem rozsudkov a iných súdnych rozhodnutí v celej EÚ, ako aj na uľahčovanie spolupráce medzi justičnými orgánmi alebo rovnocennými orgánmi členských štátov v rámci trestného stíhania a výkonu rozhodnutí.⁶ Prostredníctvom *smerníc* môžu byť ustanovené minimálne pravidlá s cieľom uľahčiť v potrebnom rozsahu vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí, ako aj policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný rozmer. Tie ale musia zohľadniť rozdiely medzi právnymi tradíciami a systémami členských štátov.⁷

Súdny dvor Európskej únie považuje vzájomné uznávanie za povinnosť. Napr. v prípade európskeho zatykača sa neraz vyjadril, že „členské štáty EÚ sú v princípe povinné konať“⁸

³ Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010.

⁴ Čl. 82 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy.

⁵ ASP, P.: Mutual Recognition and the Development of Criminal Law Cooperation within the EU. In: HUSABØ, E. J. – STRANDBAKKEN, A. (eds.): Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2005. 25 s. ISBN 90-5059-474-X. KLIMEK, L.: European Arrest Warrant: Mutual Recognition as the Primary Principle of the Surrender Procedure. In: Internal Security. s. 37. ISSN 2080-5268. Vol. 6 (2014), No. 1. KLIMEK, L.: European Arrest Warrant. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015. p. 68 et seq.

⁶ Čl. 82 ods. 1 písm. a) a d) Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy.

⁷ Čl. 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy.

⁸ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo 16. novembra 2010 vo veci C-261/09 – Gaetano Mantello, bod 36; Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 5. septembra 2012

Pokiaľ ide o **konkrétne rozhodnutia, ktoré spadajú pod vzájomné uznávanie na úrovni EÚ**, konkrétne možno poukázať na:

- európsky zatykač t. j. európsky zatýkací rozkaz,
- peňažné sankcie,
- príkazy na konfiškáciu,
- rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody na účely ich výkonu v EÚ,
- **rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami**,
- rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi EÚ,
- európsky ochranný príkaz,
- európsky vyšetrovací príkaz.

Vzájomné uznávanie je zavádzané prijímaním jednotlivých legislatívnych nástrojov, ktoré ho spolu vytvárajú. Tieto nástroje sú prijímané na úrovni EÚ a postupne vytvárajú „mozaiku“ mechanizmu vzájomného uznávania. Do nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy nimi boli *rámcové rozhodnutia*⁹ prijímané Radou Európskej únie, dnes sú nimi *smernice*¹⁰ prijímané Európskym parlamentom a Radou Európskej únie.

Ak chceme vyjadriť vzťah konceptu vzájomného uznávania na jednej strane a rámcových rozhodnutí a smerníc na strane druhej, tak zavedenie vzájomného uznávania je cieľom, kým jednotlivé akty v podobe rámcových rozhodnutí a smerníc sú prostriedkami k jeho dosiahnutiu.

Uplatňovanie alternatívnych sankcií je jedným z aspektov vzájomného uznávania justičných rozhodnutí v EÚ. Každý členský štát upravuje vo vnútroštátnej rovine vlastný systém alternatívnych sankcií, napríklad v rámci restoratívnej justície,¹¹ pričom EÚ predstavila mechanizmus ich vzájomného uznávania.

vo veci C-42/11 – João Pedro Lopes Da Silva Jorge, bod 29; Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 30. mája 2013 vo veci C-168/13 PPU – Jeremy F v Premier ministre, bod 36.

⁹ Čl. 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii v znení Amsterdamskej zmluvy. Úradný vestník Európskych spoločenstiev, C 340, 10. november 1997; čl. 34 ods. 2 písm. b) Zmluvy o Európskej únii v znení Zmluvy z Nice. Úradný vestník Európskej únie, C 321/E/5, 29. december 2006.

¹⁰ Čl. 82 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy.

¹¹ Bližšie pozri: STRÉMY, T. (ed.): Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvis-

Avšak aplikácia vzájomného uznávania vrátane vzájomného alternatívnych sankcií je závislá od vnútroštátnej legislatívy členských štátov EÚ. Keďže ani rámcové rozhodnutia ani smernice nedisponujú priamym účinkom vo vzťahu k vnútroštátnemu právu, **je potrebné ich zaviesť (implementovať) do právneho poriadku každého členského štátu EÚ.** Ich spoločným znakom je, že oba druhy sú záväzné pre členské štáty, pokiaľ ide o výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, pričom voľba foriem a metód sa ponecháva na vnútroštátne orgány. Spravidla sú implementované (zavedené) formou zákona. Ich normy sú zavádzané vnútroštátnym zákonodarcom do domáceho právneho poriadku so zákonným podkladom a až nadobudnutím účinnosti sa stávajú záväznými v danom štáte.

2. PRÁVNA ÚPRAVA VZÁJOMNÉHO UZNÁVANIA ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ NA ÚROVNI EURÓPSKEJ ÚNIE: RÁMCOVÉ ROZHODNUTIE 2008/947/SVV O VZÁJOMNOM UZNÁVANÍ PROBAČNÝCH OPATRENÍ A ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ

Právnym základom vzájomného uznávania alternatívnych sankcií na úrovni EÚ je **Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami**¹² (ďalej len „Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií“). Rámcové rozhodnutie 2008/909/SVV o vzájomnom uznávaní trestov odňatia slobody alebo opatrení zahŕňajúcich pozbave-

lostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 60–72. ISBN 978-80-7502-034-5.

¹² Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 337/102, 16. december 2008. Pokiaľ ide o ukladanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike, bližšie pozri: STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. 216–228 s. ISBN 978-80-7502-1.

nie osobnej slobody¹³ sa týka vzájomného uznávania a výkonu trestov odňatia slobody alebo opatrení zahŕňajúcich pozbavenie osobnej slobody. Vyskytla sa potreba ďalších spoločných pravidiel, najmä ak ide o trest nezahŕňajúci odňatie slobody, ale zahŕňajúci dohľad nad probačnými opatreniami alebo alternatívnymi sankciami uložený osobe, ktorá nemá svoje legálne a obvyklé bydlisko v štáte odsúdenia. V tejto súvislosti bolo prijaté Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV.

Cieľom Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií je uľahčenie sociálnej nápravy odsúdených osôb, zlepšenie ochrany obetí a širokej verejnosti a uľahčenie uplatňovania vhodných probačných opatrení a alternatívnych sankcií v prípade páchatelov, ktorí nežijú v štáte odsúdenia. Na účely dosiahnutia týchto cieľov Rámcové rozhodnutie ustanovuje pravidlá, podľa ktorých iný členský štát EÚ než členský štát, v ktorom bola dotknutá osoba odsúdená, uznáva rozsudky a prípadné probačné rozhodnutia a dohliada na probačné opatrenia uložené na základe takého rozsudku alebo alternatívne sankcie uvedené v takomto rozsudku a prijíma všetky ďalšie rozhodnutia súvisiace s týmto rozsudkom.¹⁴

Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií sa vzťahuje na:¹⁵

- uznávanie rozsudkov a prípadných probačných rozhodnutí,
- postúpenie zodpovednosti za dohľad nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami,
- všetky ďalšie rozhodnutia súvisiace s rozhodnutiami uvedenými v prvom a druhom uvedenom prípade.

Na druhej strane Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií sa nevzťahuje na:¹⁶

- výkon rozsudkov v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody, na ktoré sa vzťahuje rámcové rozhodnutie 2008/909/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

¹³ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahŕňajúce pozbavenie osobnej slobody na účely ich výkonu v Európskej únii v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 327/27, 5. december 2008.

¹⁴ Čl. 1 ods. 1 Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

¹⁵ Čl. 1 ods. 2 písm. a), b) a c) Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

¹⁶ Čl. 1 ods. 3 písm. a) a b) Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

vaní trestov odňatia slobody alebo opatrení zahrňajúcich pozbavenie osobnej slobody,¹⁷

- uznávanie a výkon peňažných sankcií a príkazov na konfiškáciu, na ktoré sa vzťahuje rámcové rozhodnutie 2005/214/SVV o vzájomnom uznávaní peňažných sankcií¹⁸ a Rámcové rozhodnutie 2006/783/SVV o vzájomnom uznávaní príkazov na konfiškáciu.¹⁹

Na účely Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií *rozsudkom* sa rozumie konečné rozhodnutie alebo súdny príkaz štátu pôvodu, ktorým sa ustanovuje, že fyzická osoba spáchala trestný čin a ukladá sa jej:²⁰

- trest odňatia slobody alebo akékoľvek opatrenie zahrňajúce pozbavenie osobnej slobody, ak sa podmiennečné prepustenie udelilo na základe takého rozsudku alebo prostredníctvom následného probačného rozhodnutia,
- podmiennečný trest,
- podmiennečné odsúdenie,
- **alternatívna sankcia.**

Alternatívnou sankciou sa v tomto kontexte rozumie iná sankcia ako trest odňatia slobody, opatrenie zahrňajúce pozbavenie osobnej slobody alebo peňažná sankcia, ktorou sa ukladá povinnosť alebo pokyn.²¹ Konkrétne vymedzenie v Rámcovom rozhodnutí nie je taxatívnym ani iným spôsobom vymedzené. Záleží na vnútroštátnom právnom poriadku každého členského štátu EÚ, ktoré sankcie sú považované za alternatívne.

¹⁷ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/909/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky v trestných veciach, ktorými sa ukladajú tresty odňatia slobody alebo opatrenia zahrňajúce pozbavenie osobnej slobody, na účely ich výkonu v Európskej únii v znení Rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 327/27, 5. december 2008.

¹⁸ Rámcové rozhodnutie Rady 2005/214/SVV z 24. februára 2005 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na peňažné sankcie v znení Rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 76/16, 22. marec 2005. Bližšie pozri: KLIMEK, L. – ŠRAMEL, B.: *Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v Európskej únii*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 249. ISBN 978-80-8168-581-1.

¹⁹ Rámcové rozhodnutie Rady 2006/783/SVV zo 6. októbra 2006 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na príkazy na konfiškáciu v znení Rámcového rozhodnutia 2009/299/SVV. Úradný vestník Európskej únie, L 328/59, 24. november 2006.

²⁰ Čl. 2 ods. 1 písm. a), c) a d) Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

²¹ Čl. 2 ods. 4 Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

Pokiaľ ide o druhy probačných opatrení a alternatívnych sankcií, Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií sa vzťahuje na tieto probačné opatrenia alebo alternatívne sankcie:²²

- povinnosť odsúdenej osoby informovať určitý orgán o akejkoľvek zmene pobytu alebo pracoviska,
- zákaz vstupu do určitých lokalít, miest alebo určitých oblastí v štáte pôvodu alebo vo vykonávajúcom štáte,
- povinnosť, ktorá obsahuje obmedzenia týkajúce sa opustenia územia vykonávajúceho štátu,
- pokyny týkajúce sa správania, pobytu, vzdelávania a odbornej prípravy, trávenia voľného času alebo obsahujúce obmedzenia alebo podmienky, ktoré sa týkajú výkonu povolania,
- povinnosť podávať v určenom čase správy určitému orgánu,
- povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými osobami,
- povinnosť vyhýbať sa kontaktu s určitými predmetmi, ktoré odsúdená osoba použila alebo môže použiť na účely spáchania trestného činu,
- povinnosť finančne nahradiť škodu spôsobenú trestným činom a/alebo povinnosť predložiť dôkazy o plnení takejto povinnosti,
- povinnosť vykonávať verejnoprospešné práce,
- povinnosť spolupracovať s probačným úradníkom alebo zástupcom sociálneho úradu, do ktorého príslušnosti patria odsúdené osoby,
- povinnosť podrobiť sa liečeniu alebo liečbe závislosti.

V rozsahu konferenčného vystúpenia na tomto mieste nie je žiaduce analyzovať procesné postupy príslušných vnútroštátnych orgánov, ale odkazujeme na odbornú literatúru.²³

²² Čl. 4 písm. a) až k) Rámcového rozhodnutia 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

²³ KLIMEK, L.: *Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law*. Cham: Springer, 2017, ISBN 978-3-319-44375-1, 742 strán – pozri Kapitolu Mutual Recognition of Probation Measures and Alternative Sanctions – s. 303–330.

3. PRÁVNA ÚPRAVA VZÁJOMNÉHO UZNÁVANIA ALTERNATÍVNYCH SANKCIÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE: ZÁKON Č. 533/2011 Z. Z. O VZÁJOMNOM UZNÁVANÍ TRESTNÝCH SANKCIÍ NESPOJENÝCH S ODŇATÍM SLOBODY A PROBAČNÝCH OPATRENÍ

Právnym základom vzájomného uznávania alternatívnych sankcií v Slovenskej republike je **zákon č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii**²⁴ (ďalej len „zákon č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení“). Týmto zákonom bolo implementované Rámcové rozhodnutie 2008/947/SVV o vzájomnom uznávaní probačných opatrení a alternatívnych sankcií.

Pre porovnanie, berúc do úvahy doterajšiu legislatívnu prax štátov EÚ, ich záväzky v oblasti vzájomného uznávania justičných rozhodnutí boli zavádzané taktiež formou zákona. Niektoré členské štáty zakomponovali vnútroštátnu právnú úpravu nástrojov vzájomného uznávania justičných rozhodnutí do Trestného poriadku, ako všeobecného kódexu trestného konania, ako to bolo napr. pôvodne v Českej republike. Možno sa stretnúť aj s implementáciou (zavedením) predtým uvedených nástrojov do právneho predpisu, ktorý upravuje otázky spolupráce s inými štátmi v oblasti trestného práva. Príkladom je Nemecko, ktoré implementovalo (zaviedlo) požadované ustanovenia do zákona o medzinárodnej právnej pomoci v trestných veciach.²⁵ Touto legislatívnou cestou sa neskôr ubrala aj Česká republika, ktorá v súčasnosti aplikuje zákon č. 140/2013 Zb. o medzinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných.²⁶

²⁴ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 2. decembra 2011 č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii.

²⁵ Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen vom 3. Dezember 1982. Bundesgesetzblatt, I, 1982, s. 2071.

²⁶ Zákon Parlamentu Českej republiky zo dňa 20. marca 2013 č. 140/2013 Zb. o medzinárodnej justičnej spolupráci vo veciach trestných [zákon Parlamentu České republiky ze dne 20. března 2013 č. 140/2013 Sb. o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních]. Analýzu zákona pozri: KUBÍČEK, M. – POLÁK, P.: Zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních: Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1102 s. ISBN 978-80-7478-389-0. K účinkom práva EÚ do právneho poriadku ČR bližšie pozri: HAMULÁK, O.: Právo Evropské unie v judikatuře Ústavního soudu České republiky:

Zákon č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačné opatrení upravuje postup orgánov Slovenskej republiky: po prvé pri odoslaní rozhodnutia, ktorým sa ukladá trestná sankcia alebo probačné opatrenie vydaného súdom v trestnom konaní na jeho uznanie a výkon v inom členskom štáte EÚ, po druhé pri uznávaní a výkone rozhodnutia vydaného súdom alebo iným príslušným orgánom členského štátu.²⁷

Na účely zákona č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení *rozhodnutím* sa rozumie právoplatné rozhodnutie vydané súdom alebo iným príslušným orgánom štátu pôvodu v trestnom konaní, ktorým bolo rozhodnuté o:²⁸

- podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody za súčasného uloženia probačného dohľadu alebo primeraných obmedzení alebo povinností,
 - podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo ochranného opatrenia spojeného s obmedzením osobnej slobody za súčasného uloženia probačného dohľadu alebo primeraných obmedzení alebo povinností,
 - podmiennečnom upustení od potrestania za súčasného uloženia probačného dohľadu alebo primeraných obmedzení alebo povinností,
 - uložení trestu alebo ochranného opatrenia nespojeného s odňatím osobnej slobody, ak je založené na niektorom z obmedzení alebo povinností.
- Rozhodnutie možno v Slovenskej republike uznať a vykonať, ak:²⁹
- skutok, pre ktorý bolo rozhodnutie vydané, je trestným činom aj podľa právneho poriadku Slovenskej republiky,
 - odsúdený má na území Slovenskej republiky obvyklý pobyt a zdržuje sa na území Slovenskej republiky alebo sa zamýšľa vrátiť na územie Slovenskej republiky,

Reflexe členství a otázek evropského práva v ústavní judikatuře. Praha: Leges, 2010. s. 256. ISBN 978-80-87212-43-1.

²⁷ § 1 ods. 1 písm. a) a b) zákona č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení.

²⁸ § 3 písm. a) zákona č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení.

²⁹ § 4 ods. 1 zákona č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení.

- ukladá trestnú sankciu alebo probačné opatrenie, ktorých povaha spočíva v:
 - povinnosti odsúdeného informovať určený orgán o akejkoľvek zmene pobytu alebo pracoviska,
 - zákaze vstupu do určenej lokality, miesta alebo určitej oblasti v štáte pôvodu alebo vo vykonávajúcom štáte,
 - povinnosti, ktorá obsahuje obmedzenia týkajúce sa opustenia územia vykonávajúceho štátu,
 - pokynoch týkajúcich sa správania, pobytu, vzdelávania a odbornej prípravy, trávenia voľného času alebo obsahujúcich obmedzenia alebo podmienky, ktoré sa týkajú výkonu povolania,
 - povinnosti podávať v určenom čase správy určenému orgánu,
 - povinnosti vyhýbať sa kontaktu s určenými osobami,
 - povinnosti vyhýbať sa kontaktu s určenými predmetmi, ktoré odsúdený použil alebo môže použiť na účely spáchania trestného činu,
 - povinnosti nahradiť škodu spôsobenú trestným činom,
 - povinnosti vykonávať verejnoprospešné práce,
 - povinnosti spolupracovať s probačným úradníkom, alebo
 - povinnosti podrobiť sa liečeniu alebo liečbe závislosti.

V rozsahu konferenčného vystúpenia na tomto mieste nie je žiaduce analyzovať procesné postupy príslušných vnútroštátnych orgánov, ale odkazujeme na paragrafové znenie zákona č. 533/2011 Z. z. o vzájomnom uznávaní trestných sankcií nespojených s odňatím slobody a probačných opatrení.

Literatúra

1. ASP, P.: Mutual Recognition and the Development of Criminal Law Cooperation within the EU. In: HUSABØ, E. J. et STRANDBAKKEN, A. (eds.): Harmonization of Criminal Law in Europe. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2005, ISBN 90-5059-474-X, pp. 23–40.
2. KLIMEK, L.: European Arrest Warrant. Cham – Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer, 2015. ISBN 978-3-319-07337-8, 375 pages.
3. KLIMEK, L.: European Arrest Warrant: Mutual Recognition as the Primary Principle of the Surrender Procedure. In: Internal Security, ISSN 2080-5268, Vol. 6 (2014), No. 1, pp. 33–43.
4. KLIMEK, L.: Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Cham: Springer, 2017, ISBN 978-3-319-44375-1, 742 s.

5. Rámcové rozhodnutie Rady 2008/947/SVV z 27. novembra 2008 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozsudky a probačné rozhodnutia na účely dohľadu nad probačnými opatreniami a alternatívnymi sankciami v znení Rámcového rozhodnutia Rady 2009/299/SVV z 26. februára 2009. Úradný vestník Európskej únie, L 337/102. 16. december 2008.
6. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 30. mája 2013 vo veci C-168/13 PPU – Jeremy F v Premier ministre.
7. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 5. septembra 2012 vo veci C-42/11 – João Pedro Lopes Da Silva Jorge.
8. Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo 16. novembra 2010 vo veci C-261/09 – Gaetano Mantello.
9. STRÉMY, T. (ed.): Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 60–72. ISBN 978-80-7502-034-5.
10. STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 216–228. ISBN 978-80-7502-104-5.
11. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 2. decembra 2011 č. 533/2011 Z. z. o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii.
12. Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie, C 83/47, 30. marec 2010.

Kontaktné údaje

JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

výskumný pracovník

Výskumné kriminologické centrum

Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Tomášikova 20

P. O. BOX 12

820 09 Bratislava 29

Slovenská republika

E-mail: libor.klimek@paneurouni.com / libor.klimek@yahoo.com

ALTERNATÍVNE TRESTY AKO BRZDA JUSTIČNÝCH OMYLOV

Alternative sanctions as check of miscarriages of justice

Rudolf Kasinec

Abstrakt: V príspevku sme sa zamerali na dve typické oblasti pre trestné právo – justičný omyl a alternatívne tresty. Na začiatku sme stručne definovali koncept restoratívnej justície. Jednotlivé druhy justičných omylov sú dôležité pre identifikáciu následkov, ktoré z nich vyplývajú. Justičný omyl môže vzniknúť v ktorejkoľvek fáze trestného konania. Častejším aplikovaním alternatívnych trestov dokážeme predchádzať negatívnym následkom justičného omylu v ktorejkoľvek fáze trestného konania a najmä v jeho skorších fázach (predsúdne konanie).

Kľúčové slová: justičný omyl, alternatívne tresty, nevinná osoba, zmiernenie dôsledkov, návrh de lege ferenda

Abstract: The paper deals with two areas typical for criminal law – miscarriage of justice and alternative sanctions. At the beginning we define concept of restorative justice. Types of miscarriages of justice are important for identification of consequences for people. Miscarriage of justice may be created in every phase of criminal proceeding. Alternative sanctions can prevent negative consequences of miscarriage of justice in early phase of criminal proceeding.

Key words: miscarriage of justice, alternative sanctions, innocent person, elimination of consequences, proposition de lege ferenda

1. ÚVOD

Napriek pokročilým vyšetrovacím metódam, testom DNA, počítačovým simuláciám, audiovizuálnym dôkazom, sa stále objavujú nové justičné omyly. Primárnym dôsledkom ich vzniku je zväčša chyba na strane jednotlivca či skupiny osôb. Kým bude v trestnom konaní prítomný ľudský faktor, nedokážeme možnosť vzniku omylu celkom vylúčiť. Prínosnejšie by bolo eliminovať dôsledky, ktoré vyplývajú z dlhotrvajúceho väzobného stíhania či trestu odňatia slobody. Použitie alternatívnych trestov sa javí ako vhodná alternatíva

zmiernenia negatívnych dopadov v zložitých prípadoch, keď súd nedokáže vy-
niesť jednoznačný rozsudok bez pochybností, prípadne je možné ich apliko-
vať v predsúdnom konaní, a to v prípadoch, keď je nutné páchatela väzobne
stíhať.

Kyberpriestor ako nový virtuálny svet posunul vývoj v oblasti spoločenskej
i ekonomickej o krok ďalej. Vytvorili sa však i nové podoby kriminality. „Vo vý-
voji súčasnej spoločnosti v jej civilizačne najvyspelejších formách si okrem iných
tendencií môžeme všimnúť jeden do značnej miery paradoxný trend – dynamic-
ký nárast kriminality, jej rozsahu a diverzity foriem. Tento trend predovšetkým
v posledných desaťročiach eskaloval dynamické zmeny v trestnej politike a spoloč-
enskej reakcii na kriminalitu. Tieto skutočnosti prinášajú nové výzvy pre poň-
tie spoločenských (predovšetkým inštitucionalizovaných) reakcií na kriminalitu,
poňtie trestu, jeho funkcií a sociálnej efektívnosti.“¹ Nové javy v spoločnosti
i práve si vyžadujú reformy tradičného spôsobu trestania, čo predstavujú naj-
mä idey restoratívnej justície a alternatívne formy trestov.

2. RESTORATIVNA JUSTÍCIA A ALTERNATÍVNE TRESTANIE

Trestanie sa stáva čoraz humánnejším a prispeli k tomu nové koncepty presa-
dzované v trestnom práve. „Model restoratívnej spravodlivosti sa začal rozvíjať
v posledných desaťročiach 20. storočia ako alternatíva ku klasickému modelu
spoločenskej reakcie na kriminalitu v podmienkach modernej spoločnosti repre-
zentovanej jej retributívnym modelom, založenom na princípe potrestania trest-
ného činu“². Nový účelom sa nestalo už len trestanie páchatela, ale prioritne
náprava škôd spôsobených trestným činom.

Princípy restoratívnej justície si osvojili najmä vyspelé demokratické štá-
ty. „Jej východiská sú založené na presvedčení, že pokiaľ má páchatel prevziať
skutočnú osobnú a nie iba formálnu trestnoprávnu zodpovednosť za to, čo svo-
jím trestným činom spôsobil, musí si najprv plne uvedomiť, priznať si a pocho-

¹ LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie krimi-
nality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti), In: Sociológia, 2005. Vol 37
(No. 1: 33–58).

² LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti.
In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislos-
tiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 74.

piť svoje konanie v jeho širších súvislostiach“.³ Stretnutie s obeťou trestného činu a zistenie následkov, aké tejto osobe spôsobil, môže mať pre páchatela rôzne účinky. Najskôr sa mu vytvorí komplexný obraz, ktorý zapríčinil spáchaním trestného činu. Následne sa v ňom môžu začať prebúdzat morálne výčitky ako produkt jeho svedomia. Na záver dokáže jednoduchšie akceptovať udelený trest a zabrániť páchaniu podobných činov do budúcnosti.

Restoratívna justícia je stále rozvíjajúcou sa koncepciou. Nové skúsenosti z rozličných štátov sú odrazovým mostíkom k jej postupnému formovaniu. S každým úspechom či neúspechom prichádzajú nové poznatky, ktoré sú neoceniteľné pri jej zavádzaní a reformovaní v nových i súčasných štátoch, ktoré tento koncept aplikujú v praxi. Za tradičné znaky restoratívnej justície pokladáme:

1. Zameranie sa najmä na konzekvencie trestného činu, nielen na skutočnosť, že došlo k porušeniu zákona.
2. Preferuje rovnaký postoj i odhodlanie k poškodenému a páchatelovi a vyzýva na participáciu oboch v procese realizácie spravodlivosti.
3. Pracuje na odškodnení poškodených a povzbudzuje ich v uspokojovaní ich potrieb podľa ich uváženia.
4. Podporuje a vedie páchatelov k dobrovoľnému plneniu svojich záväzkov.
5. Identifikuje ťažko splniteľné záväzky pre páchatelov, ktorým sa je potrebné vyhnúť. Ukladať je možné len dosiahnuteľné ciele.
6. Poskytuje príležitosti k dialógu, priamemu alebo nepriamemu, a to medzi poškodeným a páchatelom.
7. Nachádza zmysluplné spôsoby, ako zapojiť členov spoločnosti do procesu nápravy.
8. Podporuje spoluprácu a reintegráciu poškodených a páchatelov pred aplikovaním donucovania a izolácie.
9. Dáva pozor na nepremyslené následky svojej činnosti.
10. Rešpektuje všetky strany – poškodeného, páchatela i spoločnosť.⁴

³ ČERNÍKOVÁ, V.: Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terasiární prevenci. s. 132, Citované s. 132. ZEMAN, Š.: Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. In: Trestněprávní revue č. 6, 2016. s. 138.

⁴ ELIZABETH, B. – NANCY P. KROPF. – PAMELA BLUME LEONARD.: Social work and restorative justice. Oxford: University press., 2011. s. 43. Citované z: STRÉMY, T.: Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 67–68.

S restoratívnou justíciou sa často spája aplikácia alternatívnych trestov. „*Alternatívna sankcia tu reprezentuje predovšetkým alternatívu k trestu odňatia slobody, teda uväzneniu ako tradične najčastejšej adekvátnej reakcie spoločnosti na kriminalitu. Aplikácia restoratívnej spravodlivosti teda významne súvisí so širším uplatňovaním alternatívnych trestov. Tento posun v trestnej politike začal v západnej Európe koncom 70. rokov a trvá dodnes*“.⁵ Za najpopulárnejšie alternatívne tresty pokladáme trest domáceho väzenia a trest povinnej práce. Oba tresty sú prospešné pre spoločnosť a potrestaní sú naďalej jej produktívnymi členmi.

Alternatívne tresty „*predstavujú vhodnú eventualitu k trestu odňatia slobody s tým, že pokiaľ v danej trestnej veci s prihliadnutím na všetky okolnosti prípadu a osobu páchatela je ich uloženie možné, mali by sa súdmi preferovať v zmysle zásady ukladania trestu odňatia slobody až ako ultima ratio, s cieľom individualizovať trestný postih*“.⁶ Prax je však v našom právnom prostredí opačná. Väčšina sudcov sa drží skôrnateneho systému trestania a preferuje ukladanie trestu odňatia slobody v čo najväčšej možnej miere. Jasným príkladom tejto praxe je zavedenie elektronického monitorovania páchatelov začiatkom minulého roka a jeho minimálna využiteľnosť.

Prognózy zavedenia „Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (ESMO) v Slovenskej republike“ boli až príliš optimistické. Eduard Burda v roku 2013 predpokladal „*komplexnú modernizáciu prístupu orgánov činných v trestnom konaní, súdov, probačných a mediálnych úradníkov k ukladaniu alternatívnych trestov a ich kontrole a celkovo k alternatívne mu riešeniu trestných vecí a súvisiacich problémov, ale aj mnohonásobné zvýšenie ukladania trestov domáceho väzenia v praxi. Je načase, aby súdy pristupovali zodpovedne k riešeniu menej závažných trestných činov a využívali viac sankcie s dôrazom na prevenciu, než tvrdo represívne ladený trest odňatia slobody, ktorého častým ukladáním preťažujú väzenský systém Slovenskej republiky*“.⁷ Tieto prognózy sa, žiaľ, nenaplnili a väčšina z 2 000 elektronických náramkov ostáva stále nevyužitých.

⁵ LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti) In: Sociológia, 2005. Vol 37 (No. 1: 33–58).

⁶ ZEMAN, Š.: Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternatívnych trestov v Slovenskej republike, In: Trestnéprávní revue č. 7–8, 2016. s. 181.

⁷ BURDA, E.: Trest domáceho väzenia – doterajšie aplikačné poznatky a vízia budúcnosti, In: Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Bratislava: Eurokódex, 2013. s. 13–14.

3. O JUSTIČNÝCH OMYLOCH

Justičný omyl chápeme ako nedosiahnutie požadovaného konečného produktu spravodlivosti (právoplatný rozsudok⁸). Význam spravodlivosti a spôsoby, ktorými môže byť odopretá, je nutné ďalej rozlišovať, pretože rozhodnutie prípadu bude mať kľúčový vplyv na to, čo sa bude považovať za omyl.⁹ Je potrebné zistiť, v ktorej fáze trestného konania justičný omyl nastal a kto nesie zodpovednosť za jeho vznik.

Podľa čl. 14 ods. 6 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach: *Ak sa niekomu dokázalo spáchanie trestného činu a ak bol neskôr tento dôkaz vyvrátený alebo ak bol niekto oslobodený od obžaloby na základe toho, že nejaká nová skutočnosť presvedčivo ukazuje, že výrokom súdu bol porušený zákon, poskytne sa tomu, kto bol potrestaný na základe takého dôkazu, náhrada podľa zákona, pokiaľ sa nedokáže, že včasné uvedenie do známosti prv neznámej skutočnosti nejde úplne ani čiastočne na ujmu tejto osoby.* Justičný omyl je nebezpečným zásahom do základných práv a slobôd osoby. Pri jeho vzniku musí existovať efektívny nástroj odškodnenia, ale ešte ideálnejšie je zabrániť vzniku nezvratných následkov justičného omylu ešte pred jeho samotným vznikom.

Justičné omyly sa vyskytujú v rozličných podobách. Tu môžeme hovoriť:

1. Dokonalý justičný omyl – vznikne v momente vydania právoplatného odsudzujúceho rozsudku osobe, ktorá trestný čin nespáchala. Súdy by mali byť za nespravodlivé odsúdenie (wrongful conviction) zodpovedné, pretože ich vinou nevinná osoba nastupuje k výkonu udeleného trestu.
2. Justičný omyl v priebehu trestného konania – v tomto prípade ešte súd nevydal právoplatný odsudzujúci rozsudok a trestné konanie stále prebieha. Tento omyl sa môže preukázať v ktoromkoľvek štádiu trestného konania. Práve pri tomto druhu justičného omylu chceme predchádzať následkom,¹⁰ ktoré môže spôsobiť.

⁸ Tento rozsudok spĺňa požadované formálne znaky, ale dochádza ním k vzniku závažnej krivdy, za ktorú nesú vinu súdy (v súdnom konaní) alebo orgány činné v trestnom konaní (pred vznesením obžaloby v prípravnom konaní). Môžu nastať rôzne situácie. Najčastejšie býva nevinná osoba umiestnená vo väzbe, právoplatne odsúdená k trestu odňatia spravodlivosti, či dokonca odsúdená k trestu smrti; alebo je naopak osoba vinná oslobodená a nie je jej uložená žiadna sankcia. Justičný omyl môže nastať v rôznych fázach trestného konania.

⁹ WALKER, C. – STERMER, K. (eds): *Miscarriages of justice: A Review of Justice in Error*. New York: Oxford University Press, 2004. s. 31.

¹⁰ O následkoch justičného omylu bližšie pozri: KASINEC, R.: *Justičné omyly a dôsledky s nimi spájané*. In: *Den právni teorie*, Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 29–38.

Odhalenie justičného omylu je zložitým procesom. Od zadržania osoby, cez vznesenie obžaloby až po vydanie odsudzujúceho verdiktu uplynie zväčša dlhá doba. Na tejto ceste za spravodlivosťou¹¹ môže v ktorejkoľvek fáze nastať pochybenie, ktoré bude smerovať k fatálnemu výsledku a ním je vznik dokonalého justičného omylu. Toorvey a Cooley vytvorili typológiu justičných omylov, ktoré členia na:

- neoprávnené zadržanie (wrongful detention),
- nezákonné zatknutie (false arrest),
- pochybenie pri vyšetrovaní a neúspešné zatknutie (failure to investigate and arrest),
- pochybenie pri nevznesení obžaloby (failure to prosecute),
- nezákonné alebo zlovoľné vznesenie obžaloby (wrongful or malicious prosecution),
- zanedbanie povinnosti obhajcu (ineffective assistance of counsel),
- nezákonné oslobodenie spod obžaloby (wrongful acquittal),
- nezákonné odsúdenie (wrongful conviction),
- nezákonné udelenie trestnej sankcie (wrongful sentencing).¹²

Z týchto druhov justičných omylov možno účinne zabrániť vzniku nežiaducich následkov najmä pri nezákonnom alebo zlovoľnom vznesení obžaloby, a to v prípadoch, keď by bola táto osoba vzatá do väzby. Ostatné druhy justičného omylu, ktoré vzniknú pred samotným vynesením odsudzujúceho rozsudku, sú veľmi špecifické a následky pre nezákonne stíhanú osobu nie sú tak devastujúce.

4. JUSTIČNÝ OMYL V PRIEBEHU A ALTERNATÍVNY TREST

Nezákonné alebo zlovoľné vznesenie obžaloby chápeme ako úsilie o odsúdenie obžalovaného, ktorý je podozrivý zo spáchania trestného činu, a to i za predpokladu, že tu absentuje pravdepodobný motív alebo bol umelo vytvorený, prípadne došlo k porušeniu úradných postupov, občianskych práv alebo ustanovení zákona. Nezákonné trestné stíhanie je výsledkom nekompetentnosti, chýb, nezalosti alebo zlomyseľnosti. V týchto prípadoch prokurátor

¹¹ Spravodlivosť bude dosiahnutá len v prípade primeraného potrestania skutočného páchatela trestného činu.

¹² TOORVEY, B. E. – COOLEY, C. M.: *Miscarriages of Justice: Actual Innocence, Forensic Evidence, and the Law*. Oxford: Academic Press, 2014. s. 6.

podáva konkrétne obvinenia proti žalovanému v trestnej veci na súd vo forme obžaloby, no i napriek tomu tieto kroky nemusia smerovať k odsúdeniu obžalovaného v konaní pred súdom. Trestné konanie sa podaním obžaloby dostáva do ďalšej fázy – súdnej, čím sa len predlžuje utrpenie nevinnnej osoby. Počas prebiehajúceho predsúdneho i súdneho konania môže byť táto osoba umiestnená vo väzbe,¹³ alebo môže byť trestne stíhaná na slobode.¹⁴

Zlovoľné vznesenie obžaloby sa najčastejšie objavuje v prípadoch, keď spravodlivosť nie je motívom trestného stíhania. Obžalovaný je stíhaný buď z osobných, alebo politických dôvodov.¹⁵ Často je motivovaný takýto postup snahou o zviditeľnenie sa. Dozorujúci prokurátor si dokáže na „veľkom prípade“ vybudovať profesijnú i politickú (typické najmä pre USA) kariéru. Takýmto rozhodnutím však dokáže i zničiť život nevinného človeka. Ako príklad podobného postupu nám poslúži obrovská kauza z Francúzska, tzv. proces Outreau.

Prípad Alaina Marecaux,¹⁶ ktorý bol spolu s ďalšími osemnástimi osobami obvinený zo sexuálneho zneužívania detí. Celá aféra vypukla v obci Outreau a proces sa začal v novembri 2001. Dôvodom vzniku tejto najväčšej justičnej kauzy v dejinách Francúzska boli krivé výpovede detí a ich rodičov, krivá výpoveď kľúčového svedka, nekompetentné vykonané znalecké dokazovanie zo strany detských psychológov a v neposlednom rade i prílišná horlivosť vyšetrojúceho sudcu a prokurátora, ktorí sa rozhodli vybudovať si kariéru na danom prípade. Dôsledky a dopad celého prípadu sú zarážajúce. Z 18 obvinených boli štyria obžalovaní (tí sa k činu priznali), všetci ostatní trvali na svojej nevine: jeden zomrel vo väzbe počas vyšetrovania, ďalších 7 bolo oslobodených v priebehu prvého súdneho procesu v máji 2004, poslední 6 počas druhého súdneho konania vo večerných hodinách 1. decembra 2005. Alain strávil vo väzbe tri roky a postupne stratil prácu, domov, rodinu i zdravie (viackrát so pokúsil vo väzbe o samovraždu). Všetkým týmto následkom by bolo možné predísť, ak by boli všetky tieto osoby stíhané za pomoci elektronického monitorovania osôb.

¹³ Na základe dôvodov jej udelenia ju delíme na útekovú (existuje obava z útoku alebo skrývania obvineného), kolúznú (obava z marenia dôkazov alebo ovplyvňovania spoluobvinených a svedkov) a preventívnu (obava z pokračovania trestnej činnosti či páchania ďalších trestných činov).

¹⁴ TOORVEY, B. E. – COOLEY, C. M.: *Miscarriages of Justice: Actual Innocence, Forensic Evidence, and the Law*. Oxford: Academic Press, 2014. s. 9.

¹⁵ Tamtiež, s. 10.

¹⁶ Bližšie informácie pozri o Alainovi Marecaux v Wrongly Convicted Database Record (Databáza nespravodlivo odsúdených): <http://forejustice.org/db/Marecaux--Alain-.html>, Dostupné 23. 4. 2017.

Justičné omyly v priebehu sú veľmi častým a nebezpečným javom v trestnom práve. Nezákonných rozsudkov je aspoň u nás len veľmi malé množstvo (dve veľké kauzy nespravodlivo odsúdených v Slovenskej republike v nedávnej dobe). Prípadov nespravodlivo (nezákonne) trestne stíhaných osôb je ďaleko viac. Mnoho z týchto osôb je väzobne stíhaných. Justičným omylom v priebehu by bolo možné predchádzať:

- väzbu nariaďovať len po predložení nezvratných dôkazov,
- nariadiť psychologický posudok sudcom pre prípravné konanie pre páchatelov, na ktorých môže mať väzobné stíhanie významný psychický a fyzický dopad (osoby nikdy netrestané, osoby s psychickými problémami, osoby blízke veku mladistvých a pod.),
- zaviesť inštitút domáceho väzobného stíhania (využitia prostriedkov využívaných pri treste domáceho väzenia).

5. ZÁVER

V Slovenskej republike sa hlásime k princípom restoratívnej justície. Najmä na poli vedeckom sa rozpútala búrlivá diskusia a zapojilo sa do nej i mnoho zástupcov z praxe. Toto je veľké pozitívum pre budúci vývoj v oblasti sankcionovania v trestnom práve. O restoratívnej justícii môžeme povedať, že:

- a) kladie dôraz na obnovu narušených hodnôt a sociálnych vzťahov,
- b) potrestanie páchatela je až druhoradé (sekundárne),
- c) sa vyžaduje aktívne zapojenie všetkých dotknutých strán – páchatela, obete, poškodených i členov ich komunity (sociálneho spoločenstva),
- d) páchatelovi sa využitím princípov restoratívnej justície dáva možnosť zmeniť svoj život,
- e) sa ňou inovuje proces riešenia konfliktov za použitia aktívnej participácie, reparácie, zmierneho riešenia vecí a reintegrácie.¹⁷

Celý koncept restoratívnej justície a alternatívneho trestania je určite prínosom pre oblasť trestného práva u nás. Ešte je však nutné zrealizovať ten najdôležitejší krok, a tým je presun teoretických koncepcií do praxe. Z nášho pohľadu sa ako najschodnejšie javí zavádzanie alternatív pre sudcov priamo do trestného poriadku, kde by sa opreli o konkrétny paragraf a nemuseli by hľadať komplikovaný postup ako nahradiť napr. väzobné stíhanie. A práve v trestnom

¹⁷ ZEMAN, Š.: Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. In: Trestnéprávna revue č. 6, 2016. s. 139.

konaní pred vynesením rozsudku vidíme nevyužitú možnosť aplikácie alternatívnych trestov, ktorých udeľovaním by sa mohlo zabrániť vzniku mnohých justičných omylov v priebehu.

LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Týmto navrhujeme:

1. Zaviest' do právneho poriadku Slovenskej republiky legálnu definíciu justičného omylu, ktorá bude brať zreteľ na komplexný pojem justičného omylu. Ten môže vzniknúť v ktorejkoľvek fáze trestného konania a spôsobí jeho obeti závažné následky. Túto definíciu odporúčame zaradiť do Zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci.
2. Pridať odsek 4 do § 71 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, ktorý bude výslovne upravovať náhradu väzby domácim uväznením za použitia elektronického systému monitorovania osôb na nevyhnutnú dobu, najdlhšie na čas, na ktorý možno osobu väzobne stíhať.

Literatúra

1. BURDA, E.: Trest domáceho väzenia – doterajšie aplikačné poznatky a vízia budúcnosti. In: Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Bratislava: Eurokódex, 2013. s. 13–14. ISBN 978-80-8155-012-6.
2. KASINEC, R.: Justičné omyly a dôsledky s nimi spájané. In: Den právni teorie, Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 29–38. ISBN 978-80-210-7369-2.
3. LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti), In: Sociológia 2005. Vol 37. (No. 1: 33–58). ISSN 1336-8613.
4. LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti, In: STRĚMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
5. STRĚMY, T.: Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície, In: STRĚMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

6. TOORVEY, B. E. – COOLEY, C. M.: Miscarriages of Justice: Actual Innocence, Forensic Evidence, and the Law. Oxford: Academic Press, 2014, xix, 391 s. ISBN 978-0-12-411558-3.
7. WALKER, C. – STERMER, K. (eds): Miscarriages of justice: A Review of Justice in Error. New York: Oxford University Press, 2004, xxix, 402 s. ISBN 1-85431-687-7.
8. Wrongly Convicted Database Record (Databáza nespravodlivo odsúdených), In: <http://forejustice.org/db/Marecaux--Alain-.html>, Dostupné 23. 4. 2017.
9. ZEMAN, Š.: Vývoj aplikácie vybraných odklonov a alternatívnych trestov v Slovenskej republike. In: Trestněprávní revue č. 7–8, 2016. s. 181. ISSN 1213-5313.
10. ZEMAN, Š.: Vývoj kriminality mládeže a jej sankcionovania v Slovenskej republike z pohľadu štatistik a aplikačnej praxe s akcentom na restoratívne riešenia. In: Trestněprávní revue č. 6, 2016. s. 139. ISSN 1213-5313.

Kontaktné údaje

JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
Šafárikovo nám. č. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
E-mail: Rudolf.Kasinec@flaw.uniba.sk

TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ A TREST POVINNÉ PRÁCE

Punishment of public works and Community Service Work

Jana Kursová

Abstrakt: Po krátkém nastínění teoretických východisek restorativní justice a problematiky alternativních trestů bude pozornost věnována analýze, srovnání a zhodnocení nejpodstatnějších aspektů právní úpravy trestu obecně prospěšných prací v České republice a slovenské právní úpravy trestu povinné práce.

Klíčová slova: restorativní justice – alternativní tresty – trest obecně prospěšných prací – trest povinné práce.

Abstract: The article was focused on analysis, comparison and evaluation of the most important aspects of legal framework for punishment of community service in Czech republic and Slovak legal framework for punishment of compulsory work. Czech legislation was compared with Slovak one and main differences were evaluated.

Key words: restorative justice – alternative punishments – punishment of community service – punishment of compulsory work.

1. RESTORATIVNÍ JUSTICE A ALTERNATIVNÍ TRESTY

Restorativní (obnovující, napomáhající) spravedlnost se začala prosazovat od počátku devadesátých let 20. století a představuje určitý protiklad k tradičnímu represivnímu pojetí retributivní spravedlnosti (odplatné, trestající). S tímto konceptem je kromě jiného spojena také snaha o nalézání a zavádění nových možných forem reakcí na trestnou činnost. Toto alternativní řešení trestních věcí je možno charakterizovat jako specifické postupy využívané alternativně oproti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody.¹

¹ SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000.

Alternativní tresty, nespojené s odnětím svobody a separací pachatele od společnosti, se ukládají místo nepodmíněného trestu odnětí svobody, jeho účel by však měly naplnit stejně. Předpokládá se totiž, že u podstatné části pachatelů není potřeba trvat na jejich izolaci od společnosti. Takový přístup by naopak mohl vést k jejich vytržení z přirozeného sociálního okolí, následnému přerušování sociálně užitečných vazeb a ke kontaktu s osobami, které by na pachatele mohly mít negativní vliv.² Nepodmíněný trest odnětí svobody odsouzeného stigmatizuje, vytrhává ho z přirozeného sociálního prostředí a ztěžuje mu návrat do normálního života – často vede k narušení rodinných a společenských vztahů, ztrátě zaměstnání a bydlení. Oproti tomu alternativní tresty tyto typické nevýhody trestu odnětí svobody nemají a jsou také ekonomičtější.

Jednou z významných alternativ k trestu odnětí svobody je jak v českém, tak ve slovenském trestním právu právě trest obecně prospěšných prací, resp. trest povinné práce. Jeho podstata spočívá v omezení volného času pachatele a v povinnosti vykonávat bez nároku na odměnu po určitou dobu předem určenou práci sloužící k obecnému prospěchu. Jedná se tak o určitý druh legální nucené práce, která je, vzhledem k tomu, že jejím účelem je nahrazování nepodmíněného trestu odnětí svobody, v souladu s mezinárodněprávním (čl. 4 odst. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) a ústavněprávním [čl. 9 odst. 2 písm. a) Listiny základních práv a svobod] zákazem nucených prací.³

2. TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE A TREST POVINNÉ PRÁCE JAKO ALTERNATIVNÍ TRESTY

2.1. Základní informace o právní úpravě

Trest obecně prospěšných prací byl do českého trestního práva zaveden již s účinností od 1. 1. 1996 novelou provedenou zákonem č. 152/1995 Sb. V rámci rekodifikace trestního práva a přijetím zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“), v úpravě trestu obecně prospěšných prací došlo k určitým modifikacím, např. ke snížení horní hranice tohoto trestu, ke změně přepočítávacího poměru u přeměny trestu nebo zavedení možnosti pone-

² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck, 2005.

³ ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 416 s.

chat trest obecně prospěšných prací v platnosti, i když pachatel zavedl příčinu k přeměně. Novela provedená zákonem č. 330/2011 Sb. prodloužila možnost vykonat trest obecně prospěšných prací z jednoho na dva roky a vedle přeměny nevykonaného trestu v trest odnětí svobody umožnila také jeho přeměnu na trest domácího vězení. Zákon č. 390/2012 Sb. zavedl možnost přeměny trestu obecně prospěšných prací také na peněžitý trest. Zatím poslední změny v úpravě tohoto institutu pak přinesla novela provedená zákonem č. 150/2016 Sb., která zkrátila dobu, kdy je odsouzený povinen obecně prospěšné práce vykonat, zpátky na jeden rok ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu. Z výše uvedeného je patrné, že přesto, že institut obecně prospěšných prací není v českém trestním právu žádnou novinkou, jeho právní úprava se stále vyvíjí, byť občas poměrně nekonzistentně. Podmínky ukládání trestu obecně prospěšných prací a jeho výkonu jsou aktuálně upraveny v § 62 až § 65 trestního zákoníku a v § 335 až § 340b zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“).

Oproti tomu do slovenského trestního práva byl trest povinné práce zaveden až s účinností od 1. 1. 2006, zákonem č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (dále jen „trestný zákon“). Trest povinné práce je vymezen v § 54 až § 55 trestného zákona a v zákoně č. 528/2005 Z. z. o výkonu trestu povinnej práce a o doplnění zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (dále jen „zákon o výkonu trestu povinnej práce“).

Trest obecně prospěšných prací, resp. trest povinné práce lze v obou právních úpravách shodně označit za relativně citelný alternativní trest, čemuž odpovídá také jeho zařazení v rámci druhů trestů hned za trest odnětí svobody a trest domácího vězení – viz § 52 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku a § 32 písm. c) trestného zákona.

Podle ustanovení § 53 odst. 1 trestního zákoníku nelze trest obecně prospěšných prací uložit vedle trestu domácího vězení ani vedle trestu odnětí svobody, přičemž trestem odnětí svobody se podle § 52 odst. 2 trestního zákoníku rozumí jak nepodmíněný trest odnětí svobody, tak podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Ustanovení § 34 odst. 7 písm. b) trestného zákona proti tomu stanoví, že trest povinné práce nelze uložit toliko vedle trestu odnětí svobody. Byť si je uložení trestu obecně prospěšných prací teoreticky možné představit i vedle uložení trestu domácího vězení (např. u nezaměstnaného odsouzeného), patrně reálně nepůjde o často využívanou variantu.

2.2. Náplň trestu

Podstata trestu obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, tedy takové práce, které směřují k uspokojování obecného zájmu a těžit z nich může větší okruh lidí. Trest obecně prospěšných prací může spočívat v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo v jiných činnostech ve prospěch obcí nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností, přičemž tato práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného (§ 62 odst. 3 trestního zákoníku). Na rozdíl od původní úpravy obsažené v § 45 odst. 3 trestního zákoníku („práce ve prospěch obce při údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací, nebo jiné obdobné práce“) tak již nemusí jít jen činnost obdobnou úklidu nebo údržbě, ale může se jednat i o činnost jinou, kvalifikovanou. Tuto změnu lze hodnotit pozitivně, z případně kvalifikované práce mohou obce, instituce i komunita občanů jen získat a dá se předpokládat, že výkon takové činnosti bude více motivující i pro pachatele.

Obdobně široké vymezení, bez bližšího vymezení konkrétního druhu vykonávané práce, obsahuje § 2 odst. 1 zákona o výkonu trestu povinnej práce, přičemž z ustanovení § 2 odst. 3 téhož zákona taktéž vyplývá, že odsouzený je povinen trest povinné práce vykonat osobně a ve svém volném čase bez nároku na odměnu.

2.3. Podmínky ukládání trestu

Trest obecně prospěšných prací je možné dle § 62 odst. 1 trestního zákoníku uložit za spáchání přečinu, tedy dle ustanovení § 14 odst. 2 trestního zákoníku za spáchání všech nedbalostních trestných činů a těch úmyslných trestných činů, za které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Ve srovnání s předchozí českou právní úpravou obsaženou v § 45 a § 45a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „trestní zákon“), podle které bylo možné uložit trest obecně prospěšných prací za trestné činy, u kterých trestní zákon stanovil trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšovala pět let, tak došlo k rozšíření okruhu trestných činů, u kterých trest obecně prospěšných prací připadá do úvahy. Byť lze

v obecné rovině ocenit možnost aplikovat trest obecně prospěšných prací v širší míře, tato úprava se nezdá být nezbytně lepší, a především plně využitelná, a to zejména s ohledem na skutečnost, že původní maximální výměra trestu v délce 400 hodin byla snížena na 300 hodin obecně prospěšných prací, a případný nevykonaný trest tak lze přeměnit na trest odnětí svobody s maximální délkou trvání 300 dnů, což se u určitých trestných činů může jevit jako ne zcela dostačující. Lze tak předpokládat, že v případě některých závažnějších přečinů, u kterých sice formálně přichází trest obecně prospěšných prací do úvahy, bude k jeho praktickému využívání docházet na základě úvahy soudu spíše ojediněle, a to i s přihlédnutím k tomu, že soud může na základě ustanovení § 62 odst. 1 trestního zákoníku uložit trest obecně prospěšných prací jako samostatný tehdy, pokud vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Aktuální slovenská právní úprava tak v tomto ohledu odpovídá spíše české předchozí právní úpravě, když z § 54 trestného zákona vyplývá, že trest povinné práce může soud uložit, odsuzuje-li pachatele za přečin, za který zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody, jehož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřesahuje pět let. Přečinem se přitom také rozumí trestný čin spáchaný z nedbalosti anebo úmyslný trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující pět let (§ 10 odst. 1 trestného zákona). K tomu viz také § 34 odst. 6 trestného zákona.

Jedna z častých výtek vůči trestu obecně prospěšných prací se týkala opakovaného ukládání tohoto trestu bez ohledu na to, že v předchozích případech pachatel trest řádně nevykonával. Nově tuto situaci v české právní úpravě alespoň částečně řeší § 62 odst. 2 trestního zákoníku, který stanoví, že soud trest obecně prospěšných prací zpravidla neuloží, pokud jde o pachatele, kterému byl trest obecně prospěšných prací v době tří let předcházejících uložení tohoto druhu trestu přeměněn na trest odnětí svobody. Důvodem takové přeměny může být skutečnost, že pachatel nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednání podmínky trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává (§ 65 odst. 2 trestního zákoníku). V případech, kdy to bude odůvodnitelné zásadní změnou postoje pachatele, lze díky formulaci „zpravidla neuloží“ stanovené v § 62 odst. 2 trestního zákoníku trest obecně prospěšných prací teoreticky i přece jen znovu uložit, i kdyby tomu jinak vadila překážka spočívající v přeměně tohoto trestu v trest odnětí svo-

body.⁴ Za zmínku přitom stojí, že zákon toto omezení spojuje pouze s předchozí přeměnou trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody dle § 65 odst. 2 písm. c) trestního zákoníku, přičemž v současné době je možné trest obecně prospěšných prací vedle trestu odnětí svobody přeměnit dle § 65 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku také v trest domácího vězení a dle § 65 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku také v peněžitý trest.

V slovenské právní úpravě ustanovení výslovně zakotvující vhodnost zohlednění průběhu případných předchozích trestů stejného druhu chybí, jeho zavedení však lze doporučit, když zvážení právě uvedeného může pomoci zabránit opakovanému neúčelnému ukládání stejného alternativního trestu a jeho opětovným přeměnám.

Podle ustanovení § 64 trestního zákoníku soud při ukládání trestu obecně prospěšných prací přihlédne ke stanovisku pachatele. V běžných případech bude mít většinou kladné stanovisko pachatele také pozitivní vliv na výkon jeho trestu, na druhou stranu však není na místě ani přeceňování významu případného pozitivního stanoviska, vzhledem k tomu, že i přes toto stanovisko pachatel trest obecně prospěšných prací nakonec nemusí vykonat, a může tak jít spíše o způsob, jak oddálit výkon trestu odnětí svobody. Přestože se stále jedná o ukládání trestu, v případě negativního stanoviska pachatele se jeví jako zbytečné takový trest ukládat, když je již předem jasné, že pachatel trest vykonat nehodlá a později jej bude zapotřebí přeměňovat na trest jiný. Vzhledem k tomu, že dle textu zákona soud ke stanovisku pachatele toliko „přihlédne“, může trest, navzdory právě uvedenému, uložit i přes negativní stanovisko pachatele.

V tomto ohledu se slovenská právní úprava liší, když dle § 54 trestného zákona může soud trest povinné práce uložit jen se souhlasem pachatele.

Obě právní úpravy se naopak shodují v nezbytnosti zohlednit při ukládání tohoto trestu zdravotní stav pachatele. Soud podle § 64 trestního zákoníku přihlédne také ke zdravotnímu stavu pachatele a trest obecně prospěšných prací neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce. Stejně tak dle § 55 odst. 2 trestného zákona soud trest povinné práce neuloží, pokud je pachatel dlouhodobě práce neschopný nebo invalidní. Obecně prospěšné práce také nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých – § 26 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní

⁴ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1450 s.

činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) a obdobně § 111 trestného zákona.

2.4. Výměra trestu

Trest obecně prospěšných prací může soud uložit ve výměře od 50 hodin do 300 hodin (§ 63 odst. 1 trestního zákoníku). U mladistvého pak nesmí horní hranice sazby tohoto trestního opatření převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoníku – viz § 26 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Ve srovnání s dřívější českou právní úpravou (§ 45 odst. 1 trestního zákona) tak zůstala dolní hranice pro ukládání trestu obecně prospěšných prací stejná, zatímco horní hranice byla snížena ze 400 hodin na 300 hodin. Přestože tedy došlo k rozšíření spektra trestných činů, u kterých je možné trest obecně prospěšných prací uplatnit, došlo zároveň k jeho zmírnění.

Slovenská právní úprava výměry trestu povinné práce je téměř totožná – trest může být uložen v rozmezí od 40 hodin do 300 hodin. Při uložení trestu povinné práce mladistvému nesmí horní hranice tohoto trestu stejně jako v případě české úpravy převyšovat polovinu horní hranice trestní sazby stanovené trestným zákonem, tedy 150 hodin – § 111 trestného zákona. V souvislosti se slovenskou právní úpravou výměry trestu povinné práce lze však upozornit také na ustanovení § 38 odst. 3, odst. 4 a odst. 7 trestného zákona.⁵

Soud může pachateli na dobu trestu podle § 63 odst. 2 trestního zákoníku uložit také přiměřená omezení a přiměřené povinnosti demonstrativně uvedené v § 48 odst. 4 téhož zákona. Cílem těchto omezení a povinností je nasměřovat pachatele k tomu, aby začal vést řádný život. Může se jednat o různé rekvalifikační programy, programy sociálního výcviku, psychologického poradenství, léčby závislostí, vyžadováno může být také zdržení se návštěv nevhodného prostředí, zdržení se hazardních her a požívání alkoholických nápojů a jiné. Zpravidla soud také pachateli uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou přečinem způsobil, nebo aby vydal získané bezdůvodné obohacení. Dodržování uložených omezení a povinností je jedním z hledisek toho, zda odsouzený vede v době výkonu trestu obecně prospěšných prací řádný život. Také soud pro mládež může vedle trestního opatření obecně prospěšných prací uložit i vhodná výchovná opatření. Pokud jde o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud na základě ustanovení § 63 odst. 3 trestního zákoníku uložit samostatně nebo vedle

⁵ K tomu blíže viz: ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 416 s.

přiměřených omezení a povinností na stanovenou dobu výkonu trestu obecně prospěšných prací také některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, jejichž cílem je účinnější působení na pachatele, tak aby vedl řádný život.

Právě uvedenému odpovídá také slovenská právní úprava obsažená v § 55 odst. 1 trestného zákona, dle které může soud taktéž uložit pachateli přiměřené omezení a povinnosti uvedené v § 51 odst. 3, odst. 4 trestného zákona směřující k vedení řádného života.

2.5. Výkon trestu

Na základě ustanovení § 65 odst. 1 trestního zákoníku je obecně prospěšné práce odsouzený povinen vykonat osobně a bezplatně ve svém volném čase, nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Motivací pro včasné vykonání trestu obecně prospěšných prací a výkon trestu co nejdříve po jeho uložení je především hrozba přeměny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací nebo jeho zbytku v trest domácího vězení, peněžitý trest nebo trest odnětí svobody. Nepříznivé důsledky lze však vůči pachateli uplatňovat, jen pokud tento stav zavinil sám svým vlastním jednáním, ale nikoliv pokud jde o výsledek objektivních důvodů, např. pro přechodný nedostatek vhodné práce, pro překážky v jejím provádění a podobně.⁶

V této souvislosti lze zmínit, že původně byl odsouzený povinen vykonat trest obecně prospěšných prací právě nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Novelou provedenou zákonem č. 330/2011 Sb. došlo ke změně a zmírnění této úpravy a povinností pachatele bylo vykonat tento trest nejpozději do dvou let ode dne, kdy soud nařídil jeho výkon. V nedávné době se však novelou provedenou zákonem č. 150/2016 Sb. právní úprava opětovně vrátila do původního stavu, a trest je tak nyní pachatel povinen vykonat do jednoho roku od nařízení jeho výkonu. Tento posun lze přivítat, vzhledem k tomu, že i zaměstnaný člověk, který může trest vykonávat jen o víkendech a několik málo hodin denně v průběhu pracovního týdne, by měl být do jednoho roku schopen vykonat i nejtvrdší možný trest ve výměře 300 hodin obecně prospěšných prací, přičemž pro nezaměstnané pachatele by toto časové hledisko nemělo činit problém už vůbec. Pro úplnost lze podotknout, že do této doby se nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat z taxativně uvedených důvodů – pro zdravotní nebo zá-

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1450 s.

konné překážky nebo z důvodu svého pobytu ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody (viz § 65 trestního zákoníku).

Tomu odpovídá také obdobná slovenská právní úprava. Trest povinné práce je odsouzený taktéž povinen vykonat nejpozději do jednoho roku od nařízení výkonu tohoto trestu, přičemž do doby výkonu trestu se nezapočítává doba, během které nemohl trest vykonávat pro dočasnou pracovní neschopnost anebo proto, že mu v této době nebyla práce určena, že vykonával povinnou vojenskou službu nebo jinou službu namísto ní, že se zdržoval v cizině nebo že byl ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody (viz § 55 trestného zákona).

Jako užitečná se přitom jeví podmínka stanovená v § 2 odst. 3 zákon o výkoně trestu povinnej práce, dle které je odsouzený povinný vykonat trest povinné práce tak, aby odpracoval nejméně dvacet hodin za kalendářní měsíc. Tato podmínka, která v české právní úpravě chybí, přitom odsouzeného může poměrně spolehlivě motivovat k průběžnému výkonu trestu povinné práce, a zvyšovat tak šance na úspěšné a včasné vykonání celého trestu.

2.6. Možnosti přeměn trestu

Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může soud na základě § 65 odst. 2 trestního zákoníku přeměnit trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek na trest domácího vězení, peněžitý trest nebo trest odnětí svobody, a to i během doby stanovené pro jeho výkon. Volba, zda vůbec a v jaký trest bude trest obecně prospěšných prací přeměněn, je na úvaze soudu a záleží na důvodech, které ho k přeměně vedly, a na specifických okolnostech každého případu. Pozitivem této úpravy je možnost vyhnout se ukládání a výkonu krátkodobých trestů odnětí svobody, na druhou stranu by však stěžovatel měl již napoprvé dokázat ocenit určité dobrodiní, které se mu v podobě alternativního trestu nespojeného s odnětím svobody dostalo, a nemělo by docházet k řetězení jednotlivých alternativních trestů, k jejich vzájemným přeměnám a k faktickému oddalování výkonu jakéhokoliv trestu.

Podle ustanovení § 65 odst. 2 trestního zákoníku se v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací na trest domácího vězení a přeměny na trest odnětí svobody uplatní stejné přepočtové pravidlo. Každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den

domácího vězení, resp. za jeden den odnětí svobody. V případě přeměny na peněžitý trest není v trestním zákoníku bližší pravidlo upraveno, platí však, že pokud je trest obecně prospěšných prací přeměňován na peněžitý trest, je zároveň, pro případ, že by tento trest nebyl vykonán, stanoven náhradní trest odnětí svobody, který nesmí být přísnější než trest, který by pachateli hrozil v případě přeměny trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody.

Ve výjimečných případech může soud podle § 65 odst. 3 trestního zákoníku vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců, i přesto, že odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu, a stanovit nad odsouzeným po dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dohled, uložit mu dosud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 trestního zákoníku nebo, pokud je ve věku blízkém věku mladistvých, stanovit mu některé z výchovných opatření.

Přeměna trestu povinné práce je zakotvena také ve slovenské úpravě. Jestliže odsouzený v době výkonu trestu obecně prospěšných prací nevedl řádný život, zaviněně nevykonal práce v určeném rozsahu anebo nesplnil uložená omezení nebo povinnosti, soud přemění trest povinné práce nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody a zároveň rozhodne o způsobu výkonu tohoto trestu (§ 55 odst. 4 trestního zákona). Na rozdíl od aktuální české právní úpravy lze tedy trest povinné práce přeměnit pouze na trest odnětí svobody a liší se také poměr této přeměny. V rámci slovenské právní úpravy soud nařídí za každé dvě hodiny nevykonané práce jeden den nepodmíněného trestu odnětí svobody. Shodné pravidlo v minulosti obsahoval § 45a trestního zákona. Tento přepočít však lze považovat za poměrně benevolentní, a jako vhodnější se tak v tomto směru jeví aktuální česká právní úprava. Stejně tak lze pozitivně a jako užitečnou vnímat možnost ve výjimečných případech s přihlédnutím ke specifickým okolnostem případu ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti. Tato možnost by tak mohla také představovat inspiraci pro případnou novelizaci slovenské právní úpravy trestu povinné práce.

Literatura

1. KUČHTA J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 544 s., ISBN 80-7179-813-4.
2. SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s., ISBN 80-7179-350-7.

3. ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1450 s., ISBN 978-80-7400-428-5.
4. ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, 416 s., ISBN 978-80-87212-68-4.

Kontaktní údaje

Mgr. Mgr. Jana Kursová

Masarykova univerzita v Brně

Právnická fakulta

Veveří 70

611 80 Brno

E-mail: 206483@mail.muni.cz

JE POTREBNÉ TREST DOMÁCEHO VÄZENIA ZRUŠIŤ?

Is it necessary to abolish punishment of home arrest?

Andrej Beleš

Abstrakt: Autor v predkladanom príspevku skúma krízu trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike a ako riešenie navrhuje zásadnú systémovú zmenu: domáce väzenie nie ako samostatný druh trestu, ale ako formu výkonu trestu odňatia slobody, čím by sa z rozhodovania o domácom väzení mohli vylúčiť sudcovia.

Kľúčové slová: trest domáceho väzenia, zrušenie, front door, back door, výkon trestu.

Abstract: In the present paper, the author examines the crisis of house arrest sentence in the Slovak Republic, and as a solution proposes a fundamental system change: house arrest not as a separate type of punishment, but as a form of execution of imprisonment, which would allow to rule out the judges from imposing this type of punishment.

Key words: home prison sentence, cancellation, front door, back door, execution of sentence.

1. ÚVOD

Na počiatku úvah o zavedení a podporovaní rozširovania aplikácie trestu odňatia slobody stoja tézy o kríze trestu odňatia slobody.¹ Ako faktory spôsobujúce krízu trestu odňatia slobody (TOS) možno vnímať nasledujúce skutočnosti: a) trest odňatia slobody predstavuje príliš značný zásah do práv jednotlivca (§ 4, 39 a 40 ZVTOS²) v pomere k závažnosti spáchaného činu, a to vzhľadom na to, že zákonodarca neprihliada na zásadu trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* vzhľadom na stúpajúci počet skutkových podstát trestných činov a prepätosť trestných sadzieb; b) nástup do výkonu TOS znamená pre odsúde-

¹ Pozri k tomu ŠCERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011. s. 19.

² Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Je potrebné trest domáceho väzenia zrušiť?

ného okrem pretrhnutia negatívnych sociálnych väzieb na kriminálne prostredie aj pretrhnutie pozitívnych sociálnych väzieb (zamestnanie, rodina); c) prostredie výkonu TOS je významným kriminogénnym prostredím, v ktorom môže prichádzať k tradovaniu kriminálnych zručností, teda ku kriminálnej infekcii aj vzhľadom na premiešavanie osôb medzi diferenciacnými skupinami, keďže v rámci dohody o vine a treste je možné si „dohodnúť“ aj zaradenie do diferenciacnej skupiny; d) pobyt vo výkone prehlbuje efekt stigmatizácie a získania nálepky osoby, ktorá „bola v base“; e) prevádzka väzenstva predstavuje relatívne vysoké náklady pre štát³ a obsadenosť väzníc sa pohybuje medzi 90 % a 100 %. Je však načas si položiť otázku, ako alternatívne tresty (a konkrétne trest domáceho väzenia) zmierňujú načrtnutú krízu TOS. Na položenú otázku možno odpovedať, že krízu TOS nemôže odvrátiť trest domáceho väzenia, pretože sám je v kríze.

2. UKLADANIE TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA

V roku 2016 bol trest domáceho väzenia (TDV) vo *front door* variante – teda ako samostatný trest domáceho väzenia – uložený osemkrát.⁴ V *back door* variante – teda vo forme premeny zvyšku TOS na TDV – len dvakrát. Pri TDV vo *front door* variante ide o vyústenie dlhodobého klesajúceho trendu ukladania tohto trestu, keď jeho podiel na celkovom počte odsúdených je pod úrovňou 0,1 %. V roku 2011 bol TDV uložený v 28 prípadoch ešte s podielom vo výške 0,2 %, v roku 2012 v 25 prípadoch, v roku 2013 v 21 prípadoch, v roku 2014 v 17 prípadoch a v roku 2015 v 18 prípadoch.⁵ Ambíciu zmeniť tento stav si kladie elektronické monitorovanie odsúdených v rámci projektu Elektronické

³ Ročné výdavky Zboru väzenskej a justičnej stráže sú približne na úrovni 157 miliónov € (2015).

⁴ Pozri k tomu Záverečnú správu z kontroly implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb, ktorú realizoval Najvyšší kontrolný úrad. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/documents/10157/265201/96037-145052-57.pdf> [15. 4. 2017].

⁵ Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2011, dostupná na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm> [30. 4. 2017].

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2012, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/13/stat_roc_2012.pdf [30. 4. 2017].

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2013, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/14/stat_roc_2013.pdf [30. 4. 2017].

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2014, dostupná na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/15/index.htm> [30. 4. 2017].

služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (ESMO)⁶ a v rámci neho zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami (ZoKVTP, resp. zákon o kontrole).⁷ Efekt tohto projektu a predmetného zákona je však v tejto problematike po prvom roku účinnosti zatiaľ nulový, skôr opačný – môžeme len predpokladať a domnievať sa, či medzi poklesom ukladania TDV vo *front door* variante na jednociferné číslo v roku 2016 a účinnosťou ZoKVTP je vzťah korelácie alebo kauzality. Ak platí druhý variant, tak z dôvodov uvedených neskôr.

Pri *back door* variante TDV, teda premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia sú podľa nášho predchádzajúceho výskumu⁸ najvýznamnejšími obmedzeniami väčšej aplikácie tohto inštitútu rigidnosť právnej úpravy, ďalej neochota odsúdených dať súhlas na premenu, ak sa im blíži termín možnosti byť podmienene prepustený a nakoniec aj neochota sudcov rozhodnúť o premene, keďže nakoniec po všetkých „selekciami“ z 24 podaných návrhov na premenu sudcovia rozhodli kladne iba v dvoch prípadoch.⁹ Najčastejšie uvádzaným dôvodom zamietavého stanoviska sudcov k návrhu na premenu bola skutočnosť, že vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela podľa názoru súdu nepostačuje uloženie trestu domáceho väzenia (18 prípadov).¹⁰ Súdny takto rozhodovali napriek

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2015, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/stat_roc_2015.pdf [30. 4. 2017].

⁶ Čiastková štúdia uskutočniteľnosti projektov prioritnej osi č. 1 ... : Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (IS ESMO). Verzia 4. Dostupné na: http://www.informatizacia.sk/vdok_simple-mp--esmo/609s15908c [30. 4. 2017].

⁷ Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁸ BELEŠ, A.: Problematika aplikácie premien trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislavské právnické fórum, 2016, sekcia: Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016. s. 5–14. Vyhodnocované boli len údaje od januára do októbra 2016, preto vo výstupe uvádzame len jedinú realizovanú premenu, avšak na zhodnotenie trendov vo všetkých ukazovateľoch boli spracované údaje dostatočné.

⁹ V našom výskume (pozri predchádzajúcu poznámku) sú zahrnuté údaje do októbra 2016. V tom období boli celkovo podané tri návrhy, z ktorých bol schválený len jeden. Do konca roka počet podaných návrhov podstatne narástol, avšak pribudla len jedna schválená premena, čím sa jasnejšie ukázalo, že problémom bude aj rozhodovanie súdov. K uvedeným údajom pozri Správu o zabezpečení výkonu väzby a výkonu trestu v roku 2016. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže.

¹⁰ Tamtiež, s. 17.

Je potrebné trest domáceho väzenia zrušiť?

tomu, že išlo o odsúdených, ktorí splnili prísne zákonné (§ 53, resp. 65a TZ¹¹) i podzákonné (§ 36 rozkazu o zaobchádzaní¹²) podmienky na premenu. Na základe týchto skutočností možno predpokladať určitú obavu sudcov niest' zodpovednosť za uvoľnenie režimu odňatia slobody u týchto osôb, ktorým premena, nepochybne je, rovnako však aj nedôveru k tomuto inštitútu.

V oblasti obmedzení ukladania trestu domáceho väzenia vo *front door* variante sa v hypotetickej rovine môžeme domnievať, ktoré aspekty ukladania tohto trestu možno identifikovať ako najzávažnejšie obmedzenia jeho aplikácie. Predpokladáme však, že ťažiskovým problémom sa stala neochota sudcov, resp. ich nízka motivácia ukladať tento trest, ktoré pramena najmä z dvoch hlavných aspektov. Prvým aspektom je konkurencia zo strany inštitútu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Nazdávame sa totiž, že sudcovia nevidia deliace hranice medzi jednotlivými stupňami závažnosti celkovo menej závažných trestných činov, prečinov, keď nejde o páchatelov recidivistov, ktorým sa ukladá trest odňatia slobody nepodmienenčne, pretože podmienený odklad ani využitie alternatívneho trestu nie sú spôsobilé naplniť represívny a preventívny účinok trestu. Sudcovia tak nevedia nájsť dostatok dobrých dôvodov uložiť technicky náročnejší trest domáceho väzenia, keď môžu uložiť podmienený odklad a príp. k nemu stanoviť aj primerané obmedzenia a povinnosti. Z uvedeného môžeme plynulo nadviazať na druhý aspekt spôsobujúci neochotu sudcov ukladať TDV, ktorým je procedurálna náročnosť uloženia tohto trestu. Technická náročnosť vyplýva najmä z potreby vykonania predbežného vyšetrovania, získania súhlasu obvineného a pod. Pred uložením trestu je totiž sudca povinný podľa § 13 zákona o kontrole nechať preskúmať plnenie podmienok elektronického monitorovania podľa § 12 tohto zákona. Súd poverí príslušného probačného a mediačného úradníka preskúmaním splnenia podmienok výkonu monitorovania (§ 78aa SPR¹³). Úradník skúma najmä plnenie materiálno-technických podmienok na použitie technických prostriedkov, príp. iné skutočnosti, či domácnosti nehrozí prerušenie dodávok elektrickej energie pre neplatenie faktúr a pod. Získanie súhlasu obvineného (resp. spolubývajúcich osôb) je tiež podmienkou, ktorú je potrebné splniť, čo zvyšuje administratívnu záťaž celého procesu, avšak vystupuje tu aj

¹¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹² Rozkaz ministra spravodlivosti č. 16/2015 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými, zbierky rozkazov.

¹³ Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, špecializovaný trestný súd a vojenské sudy v znení neskorších predpisov.

iný aspekt: sudcom z pohľadu svojej pozície nemusí byť „pochuti“ pýtať si od obvineného súhlas na uloženie trestu.

3. ZRUŠENIE DOMÁCEHO VÄZENIA AKO SAMOSTATNÉHO TRESTU

Vzhľadom na nízku atraktivitu trestu domáceho väzenia pre sudcovské rozhodovanie je namiesto otázka, či by nebolo najlepším riešením, aby zákonodarca vykonal zásadnú koncepčnú zmenu – a to vyňatie rozhodovania o domácom väzení z kompetencie sudcov. Bezpochyby, do úvahy prichádza len riešenie, ktoré by bolo ústavne konformné, a teda v súlade s čl. 50 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého len súd rozhoduje o treste.

Z predmetného ustanovenia Ústavy vyplýva, že na to, aby o domácom väzení mohol ústavnoprávne konformne rozhodovať iný subjekt ako súd, domáce väzenie by nesmelo byť zákonne definované ako trest – teda samostatný druh trestu. Jediné do úvahy prichádzajúce riešenie je také, ktoré by si vyžiadalo podstatne zásadnejšie legislatívne zmeny, ktorých ťažisko by spočívalo v tom, že domáce väzenie by nebolo samostatným druhom trestu, ale výlučne spôsobom výkonu trestu odňatia slobody a o zaradení na taký druh výkonu trestu by rozhodoval riaditeľ ústavu na výkon TOS, príp. riaditeľ ústavu na výkon väzby, ak by sa malo o umiestnení do domáceho väzenia rozhodnúť priamo pri nástupe do výkonu trestu, keďže na výkon trestu sa nastupuje v ústave na výkon väzby (§ 7 ods. 1 ZVTOS). Zo systematického hľadiska ustanovenie o zákonných podmienkach premien by tak na Slovensku bolo vložené do zákona o výkone trestu odňatia slobody.

Taký návrh by ideovo vychádzal z rakúskeho právneho stavu. Elektronicky monitorovaný TDV v rakúskych podmienkach je právne upravený v § 156b až 156d rakúskeho zákona o výkone trestu StVG ako samostatný spôsob výkonu trestu odňatia slobody, o ktorom rozhoduje riaditeľ ústavu na žiadosť odsúdeného, ktorú podáva počas výkonu trestu alebo aj pred jeho nástupom. Domáce väzenie sa tak vykonáva výlučne vo forme premeny (*back door*), avšak riaditeľ ústavu premieňa výlučne spôsob výkonu trestu odňatia slobody. Súd však môže v rozsudku vysloviť, že elektronicky monitorované domáce väzenie vzhľadom na generálnopreventívne alebo špeciálnopreventívne aspekty prichádza do úvahy až po splnení podmienok pre podmienené prepustenie z výkonu TOS, najskôr však po troch mesiacoch výkonu trestu (§ 266 rakúskeho trestného poriadku StPO).

Je potrebné trest domáceho väzenia zrušiť?

Prvotnou výhodou takého riešenia by bolo odstránenie problémov sudcov súvisiacich s ich dilemou, či ukladať tresty domáceho väzenia alebo tresty odňatia slobody s podmieneným odkladom. Ak by sa zákonná úprava o rozhodovaní riaditeľa ústavu o zaradení odsúdeného na výkon trestu formou domáceho väzenia nastavila takým spôsobom, že pri splnení určitých zákonom stanovených podmienok (ktoré by boli adekvátne súčasným podmienkam uloženia TDV podľa § 53 TZ) by bol povinný rozhodnúť o výkone trestu formou domáceho väzenia, riaditelia ústavov, ktorí sú ako príslušníci ZVJS vo vzťahoch nadriadenosti a podriadenosti by tak o umiestňovaní do domáceho väzenia rozhodovali v podstatne väčšej miere ako sudcovia so širokým priestorom na úvahu o druhu a výmere ukladaného trestu.

Sekundárnou výhodou by bolo odstránenie znevýhodnenia osôb vo výkone TDV, ktoré z neho podmiennečne prepustené byť nemôžu, v porovnaní s osobami vo výkone TOS, u ktorých je podmiennečné prepustenie prípustné. Pri premenách TDV na TOS je v súčasnosti problém, že odsúdení nesúhlasia s premenou, pretože si po nej budú musieť vykonať trest v pôvodnej výmere. Ak by však bolo domáce väzenie spôsobom výkonu TOS, o možnosť podmiennečného prepustenia by odsúdení zaradení do domáceho väzenia neboli ukrátení, a preto by odpadla najzávažnejšia prekážka na strane odsúdených, ktorá v súčasnosti bráni premenám. Je vecou diskusie, či je/má byť nevyhnutné vyžadovať od odsúdených súhlas na zaradenie do domáceho väzenia, pravdepodobne by však mal zostať tento súhlas zachovaný v podobe písomného sľubu odsúdeného, že bude dodržiavať podmienky umiestnenia v domácom väzení.

Terciárnou výhodou by bolo, že každý odsúdený, ktorý by mal vykonávať domáce väzenie by tak prešiel pri nástupe výkonu trestu v ústave na výkon väzby psychodiagnostickým vyšetrením (§ 8 ods. 2 ZVTOS), čím by bolo možné efektívnejšie zistiť predpoklad plnenia určených povinností a odsúdený, ak by mu boli uložené aj primerané obmedzenia a povinnosti.

Z legislatívneho hľadiska by sa ťažisková právna úprava načrtnutého riešenia nachádzala v ZVTOS a vyhláske Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len Poriadok výkonu trestu).

4. NEVYHNUTNÉ LEGISLATÍVNE ZMENY

Z hľadiska systematiky a pojmológie ZVTOS by bol výkon TOS vo forme domáceho väzenia subsumovaný pod pojem špecializovaný výkon trestu. Do de-

siatej hlavy ZVTOS by bol pred oddiel o výkone trestu v otvorenom oddelení zaradený nový oddiel o výkone trestu vo forme domáceho väzenia s novým ustanovením označeným ako § 75a, do ktorého by boli inkorporované podmienky rozhodnutia o tomto spôsobe výkonu trestu formulované adekvátne ako v súčasnosti v ustanovení § 53 TZ – domáce väzenia postačuje vzhľadom na povahu a závažnosť činu, osobu a pomery páchatela, písomný sľub odsúdeného (teda jeho súhlas) a splnenie podmienok na elektronické monitorovanie, čo by malo byť doplnené minimálne niektorými podmienkami z ustanovenia o premenách podľa § 65a TZ¹⁴ – tu ide najmä o určenie maximálnej doby, ktorá zostáva do konca výkonu trestu: v súčasnosti 2 roky (v rakúskych podmienkach 12 mesiacov); podmienka, že už bola vykonaná tretina trestu by sa vypustila, keďže premena by ako náhrada za doterajší *front door* variant TDV bola možná už od začiatku výkonu trestu. Ďalší okruh podmienok, ktoré sa týkajú premien, je upravený v § 36 rozkazu o zaobchádzaní. Relevantnými podmienkami, ktoré by mali zostať zachované, je skutočnosť, že odsúdený nemá nezahladený disciplinárny trest, ako aj že do konca výkonu TOS zostáva doba prevyšujúca 60 dní, keďže pri kratšom „zvyšku“ sa administratívne náročné nariadenie domáceho väzenia nevypláti.

Otázkou do diskusie je, či má zostať zachované súčasné obmedzenie (§ 53 TZ) možnosti uloženia domáceho väzenia výlučne na prečiny, alebo sa ako vhodnejšie riešenie javí zjednotenie takej úpravy s úpravou výkonu trestu v otvorenom oddelení, kam smú byť zaradení odsúdení v minimálnom stupni stráženia – avšak ihneď po nástupe len za prečiny a neskôr po pobyte v diferenciáčnej skupine B aj za zločiny. Prikláňame sa k druhému variantu, pretože zaradenie podľa vonkajšej diferenciácie zohľadňuje recidívu páchatela, a tým aj stupeň narušenia jeho osobnosti, čo ukladanie domáceho väzenia podľa závažnosti činu nezohľadňuje, hoci v súčasnosti sú diferenciáčne skupiny „pre-

¹⁴ Ust. § 65a ods. 1 TZ: „Súd môže odsúdenému za prečin premeniť zvyšok trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, ak sú splnené podmienky podľa § 53 ods. 1 a súčasne: a) odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal polepšenie, b) odsúdený vykonal jednu tretinu uloženého alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky zmierneného trestu odňatia slobody, c) zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nepresahuje dva roky, d) nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmieničnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmieničnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmieničnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, e) odsúdenému nebol premenený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody a f) odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.“

Je potrebné trest domáceho väzenia zrušiť?

miešané“ vzhľadom na to, že v rámci dohody o vine a treste je možné „si dohodnúť“ aj diferenciačnú skupinu. V súčasnosti uplatňovaná podmienka podľa § 65a ods. 1 písm. f) TZ by sa tak neuplatňovala.

Tu môže vzniknúť praktický problém, že v rámci minimálneho stupňa stráženia nebude možné dostatočne účinne diferencovať, ktorí odsúdení majú byť zaradení do otvoreného oddelenia a ktorí do domáceho väzenia, z čoho môže vyvstať otázka ďalšej potreby existencie otvorených oddelení. Nemožno však opomínať, že do výkonu domáceho väzenia sa smú zaradiť výlučne tí odsúdení menej závažných skutkov, ktorí sú osobnostne a sociálne stabilizovaní, čiže vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu a osobu a pomery páchatela postačuje výkon trestu obmedzujúci slobodu, avšak nespojený s pobytom v ústave na výkon trestu [adekvátne podľa § 53 ods. 1 písm. a) TZ]. Podmienky zaradenia odsúdeného do otvoreného oddelenia podľa § 11 Poriadku výkonu trestu a podmienky na zaradenie do domáceho väzenia je nevyhnutné zosúladiť tak, aby na zaradenie do domáceho väzenia boli kladené vyššie požiadavky než na zaradenie do otvoreného oddelenia. Okrem uvedenej podmienky by tak bolo potrebné, aby do konca výkonu trestu nezostávala dlhšia doba ako dva roky, resp. že nejde o výkon trestu nariadený po neosvedčení sa v skúšobnej dobe podmieniaceňého prepustenia alebo podmieniaceňého odkladu výkonu trestu. Zo systematickeňého hľadiska by bola žiaduca úprava postupu pri zaraďovaní do domáceho väzenia v novom § 10a Poriadku výkonu trestu – teda ešte pred úpravou otvorených oddelení. Na margo témy rozhodovania o vonkajšej diferenciacii stupni stráženia podotýkame, že je na mieste prehodnotiť, či okrem rozhodovania o domácom väzení by nemalo prísť k transferu kompetencie zo súdov na ústavy aj v otázke rozhodovania o vonkajšej diferenciacii výkonu trestu.¹⁵

V súvislosti s časom, keď je možné zaradiť odsúdeného na výkon odňatia slobody v domácom väzení môžeme rozlišovať dva varianty. Jednak o zaradení odsúdeného do výkonu TOS vo forme domáceho väzenia bude môcť rozhodnúť riaditeľ ústavu na výkon TOS, ak sa má o takom umiestnení rozhodnúť až počas výkonu trestu, alebo aj riaditeľ ústavu na výkon väzby, ak sa má o takom zaradení rozhodnúť v čase po nástupe na výkon trestu. Adekvátne je tak potrebné doplniť aj ustanovenie § 8 ZVTOS, keďže taký odsúdený po pobyte v ústave na výkon väzby nebude premiestnený do ústavu na výkon trestu, ale trest bude vykonávať v domácom väzení. Napriek tomu však bude nevyhnut-

¹⁵ Podľa odporúčania CPT: Správa pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky, ktorú vykonal Európsky výbor na zabránenie mučenia, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) v dňoch 24. septembra až 3. októbra 2013.

né, aby bol aspoň evidovaný (teda formálne umiestnený, hoci nie „fyzicky“) v určitom ústave na výkon trestu, ak by sa mal počas výkonu trestu v domácom väzení podrobiť v určitom ústave výcvikovým aktivitám, alebo po výskyte bezpečnostných incidentov by mal riaditeľ ústavu (na výkon trestu, kde bude evidovaný) rozhodnúť o ukončení výkonu trestu vo forme domáceho väzenia a o zmene formy výkonu trestu na pobyt v ústave a zaradení do jednej zo skupín vnútornej diferenciacie, čo si vyžaduje aj zmenu § 79a SPR tak, aby probačný a mediačný úradník poskytoval informácie priamo riaditeľovi ústavu. Adekvátne uvedeným zmenám je potrebné novelizovať aj § 7 Poriadku výkonu trestu. Druhým variantom k načrtnutému riešeniu je zachovať štandardný postup spočívajúci v nástupe do ústavu na výkon väzby, ďalej v umiestnení v určenom ústave na výkon trestu, pričom sa odsúdený ubytuje v nástupnom oddiele (§ 7 ods. 3 Poriadku výkonu trestu). Následne v nástupnom oddiele by mohol psychológ odporučiť, či sú predpoklady na to, aby sa odsúdený umiestnil do domáceho väzenia (postačuje to vzhľadom na povahu a závažnosť činu a pomery páchatela a je predpoklad, že tento zmiernený režim nebude odsúdený zneužívať), príp. do otvoreného oddelenia, ak je to odôvodnené súčasným stavom osobnosti.

Ak je na základe psychologického vyšetrenia (§ 8 ods. 2 ZVTOS) a ďalších dostupných informácií dostatočne odôvodnený záver, že odsúdený je spôsobilý vykonávať trest vo forme domáceho väzenia, riaditeľ ústavu na výkon trestu alebo riaditeľ ústavu na výkon väzby po nástupe musí mať oprávnenie poveriť probačného a mediačného úradníka predbežným vyšetrovaním, či sú splnené podmienky elektronického monitorovania (§ 12 a 13 zákona o kontrole). Miestne príslušným by mal byť probačný a mediačný úradník, ktorý je zaradený na súd, v obvode ktorého sa nachádza daný ústav na výkon trestu, resp. ústav na výkon väzby, príp. probačný a mediačný úradník súdu, v obvode ktorého sa má TOS vo forme domáceho väzenia vykonávať. Adekvátne tomu je nevyhnutná novelizácia § 33b SPR. Otázkou do diskusie zostáva aj systémové začlenenie probačných a mediačných úradníkov pod Zbor väzenskej a justičnej stráže.

5. ZÁVER

Vo svojom príspevku navrhujeme prenos pôsobnosti rozhodovať o domácom väzení zo súdov na riaditeľov ústavov na výkon trestu odňatia slobody, a to tak, že domáce väzenie by nebolo samostatným druhom trestu, ale len for-

mou výkonu trestu. Tieto úvahy vychádzajú z krízy trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike, keď sa jednotlivé počty uložených trestov z roka na rok znižujú. Medzi výhody takého riešenia možno zaradiť skutočnosť, že by bolo možné sa vyhnúť rozhodovaniu zo strany konzervatívnych sudcov, ktorí uprednostňujú podmienený odklad výkonu trestu pred trestom domáceho väzenia, ako aj fakt, že osoba v domácom väzení by mohla byť z výkonu podmienene prepustená; rovnako je výhodou, že každý taký odsúdený by bol podrobený psychodiagnostickému vyšetreniu. Navrhujeme, že výkon vo forme domáceho väzenia by nebol viazaný na závažnosť spáchaného trestného činu, ale zaradenie do stupňa vonkajšej diferenciacie.

Literatúra

1. BELEŠ, A.: Problematika aplikácie premien trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2016, sekcia: Trestné sankcie: Progresívne trendy vo výkone trestných sankcií. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016. s. 5–14.
2. Čiastková štúdia uskutočniteľnosti projektov prioritnej osi č. 1 ... : Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (IS ESMO). Verzia 4. Dostupné na: http://www.informatizacia.sk/vdok_simple-np--esmo/609s15908c [30. 4. 2017].
3. Správa o zabezpečení výkonu väzby a výkonu trestu v roku 2016. Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže.
4. Správa pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky, ktorú vykonal Európsky výbor na zabránenie mučenia, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) v dňoch 24. septembra až 3. októbra 2013.
5. ŠCERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011. s. 19.
6. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2011, dostupná na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm> [30. 4. 2017].
7. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2012, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/13/stat_roc_2012.pdf [30. 4. 2017].
8. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2013, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/14/stat_roc_2013.pdf [30. 4. 2017].
9. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2014, dostupná na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/15/index.htm> [30. 4. 2017].

10. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti SR 2015, dostupná na: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/16/stat_roc_2015.pdf [30. 4. 2017].
11. Záverečná správa z kontroly implementácie a využívania Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených osôb, ktorú realizoval Najvyšší kontrolný úrad. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk/document-s/10157/265201/96037-145052-57.pdf> [15. 4. 2017].

Kontaktné údaje

JUDr. Andrej Beleš

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

811 02 Bratislava

E-mail: andrej.beles@flaw.uniba.sk

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A POŠKODENÝ (OBEŤ)

Restorative justice and victim

Marek Chovan

Abstrakt: Článok sa zameriava nielen na problematiku existencie a pôsobenie tzv. restoratívnej justície v rámci Slovenskej republiky, ale dáva do popredia postavenie poškodeného pri jej úlohách a poukazuje na ich vzájomný vzťah, na väzbu, ktorá medzi poškodeným a určitou obnovou prostredníctvom nej vznikne. Trestný čin sa v týchto intenciách považuje za konkrétny sociálny konflikt, s ktorým následne súvisí práve ozdravný proces, určitá snaha o zmier a rovnako istá náprava spôsobených škôd. Napriek tomu v praxi nie je restoratívna justícia až tak „udomácnená“ a stále je v rámci Slovenskej republiky považovaná určite za veľkú výzvu ako skôr imanentný prvok trestného práva. Jej uplatňovanie v praxi je potrebné dosiahnuť na celoplošnej úrovni, čo momentálne predstavuje žiadaný stav. Aj napriek tomu, že ide o aktuálnu a kruciálnu tému a výzvu najmä na zmenu postavenia poškodeného, bude mať nielen veľký, ale najmä rozhodujúci dopad na budúcnosť.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, poškodený (obeť), páchatel, programy pre páchatelov

Abstract: This article focuses not only to the issue of the existence and operation of the so-called restorative justice in the Slovak Republic, it gives prominence to the status of the victim in its task and points to their relationship, the ties between the victims and a recovery, which by it arises. A crime is along these lines as a concrete social conflict, with which then has to do the healing process, some reconciliation efforts as well as certain harm caused. Nevertheless, in the practice it is restorative justice so “naturalized” and is still in the Slovak Republic definitely considered as a challenge rather than immanent element of the current criminal law. It’s application in practice is needed to be achieved at the national level, which currently represents the desired state. Although it is a current and critical topic, it calls specifically for changing status of the victim it will have not only large, but especially decisive impact to the next future.

Key words: restorative justice, victim, offender, programs for offenders

„Restoratívna justícia nie je mapou, ale je kompasom.“

H. Zehr

Aj súčasná podoba trestnej oblasti a konkrétne trestnej justície sa stretáva s mnohými výzvami. Jednou z takýchto výziev je práve restoratívna justícia. Vzhľadom na nejednoznačnosť viacerých pojmov v tejto oblasti sa preto môžeme okrem pojmu restoratívna justícia stretnúť aj s pojmom restoratívna spravodlivosť. V článku si uvedieme prečo je tento typ justície braný a mal by sa brať ako výzva, ktorú naša spoločnosť a jej chod prináša. Môže sa zdať, že ide o nejaký teoretický výmysel, niečo, čo sa na teoretickej rovine vymyslelo, len aby bolo vymyslené. Nie je to celkom tak. Ide o inštitút, s ktorým sa bolo možné čiastočne stretnúť aj v minulosti a rovnako ide o trend, ktorý prichádza zo zahraničia, ktorý funguje a má svoje opodstatnenie aj v oblasti trestného práva. Vzhľadom na objektívnu situáciu, že sa naša spoločnosť v posledných desaťročiach stala portfóliom na neúmerný nárast páchania trestných činov, sa preto riešenie daného problému stáva nielen nevyhnutným, ale najmä kritickým. V tomto smere je podstatné vnímať a chápať trestný čin a jeho páchanie ako sociálny problém. Preto tradičná oblasť prestáva mať svoje opodstatnenie v tom zmysle, že trest odňatia slobody ako uložený trest prestáva byť nielen adekvátny, ale rovnako aktuálny v mnohých oblastiach trestného práva. Ide o závažnú problematiku, kde na jednej strane pôsobí neúmerný rast počtu trestných činov, na druhej strane prostredníctvom klasických trestov ako napr. trest odňatia slobody nedochádza k účinnej náprave.

1. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA

Pojem restoratívny pochádza z angl. slova „restore“, čo znamená ako podstatné meno návrat, obnova, uvedenie späť do pôvodného stavu a ako sloveso navratiť, obnoviť, uviesť späť do pôvodného stavu.

Autori Zákona o mediácii a probácii poukazujú náležite na základné princípy, ciele a myšlienky tejto koncepcie. Práve obnovenie už narušeného sociálneho vzťahu medzi páchatelom, obeťou a spoločnosťou ako takou, ktorej sa spáchanie trestného činu nejakým spôsobom dotklo predstavuje základný východiskový princíp. Táto koncepcia vychádza z myšlienky, že trestný čin nie je len samotným skutkom, ale predstavuje sociálny konflikt medzi jednotlivými jednotlivcami presadzujúcimi odlišné hodnoty. Východiskom na riešenie sociálneho konfliktu a dosiahnutie efektívnej obnovy pôvodného stavu má byť

aktívna participácia všetkých dotknutých strán. Preto sa procesnými stranami okrem poškodeného a páchatela, stáva aj príslušné sociálne spoločenstvo.¹

Restoratívna justícia vystupuje ako protiklad k retributívnej justícii, ktorá sa zameriava najmä na otázky ako: ako bol porušený zákon (trestný čin, priestupok alebo nebol vôbec); kto sa porušenia zákona dopustil (osoba páchatela, skupiny páchatelov alebo mladistvý páchatel); a najmä zameranie na to, ako má byť páchatel potrestaný. Toto potrestanie sa v rámci retributívnej justície, samozrejme, spája s tradičným trestaním a ukladaním klasických, t. j. tradičných trestov a zároveň sa teda neprikláňa k možnému riešeniu prostredníctvom alternatívnych trestov.

Naopak restoratívna justícia je charakteristická tým, že je zameraná najmä na to, komu vznikla škoda, aká škoda a v akom rozsahu; komu vznikajú zo spáchaného skutku záväzky a povinnosti; a v akom rozsahu a rovnako, aké sú potreby osôb, ktoré trestný skutok zasiahol.

Je dôležité, aby sme restoratívnu justíciu v prvom rade chápali ako proces, nielen ako pojem či inštitút, ktorý sa aktívne usiluje o dosiahnutie určitého žiadaného stavu. „Je proces, v ktorom sa všetky strany s hmotným záujmom a konkrétnom trestnom čine zídu, aby sa kolektívne uzniesli na tom, akým spôsobom sa vyrovnajú s následkami tohto trestného činu a jeho dôsledkami pre budúcnosť“.²

Z odborného hľadiska predstavuje jednu z teórií trestania, kde platí tzv. „punitur, ne peccetur“, t. j. tresta sa preto, aby nebolo páchané zlo, čo predstavuje hlavnú myšlienku celého restoratívneho systému. H. Zehr, ktorý poskytuje náhľad do tejto problematiky, analyzuje nielen podstatu trestania, ale aj samotného trestu a odplaty. Zároveň však musíme uviesť, že ich poňatie je odlišné a v rámci našej spoločnosti nemusí byť ešte v súčasnosti prijaté úplne pozitívne. Je objektívnou skutočnosťou, že v tejto súvislosti v rámci Slovenskej republiky existujú viaceré kritiky a výhrady, aj vzhľadom na novú nepoznanú a ešte neprebádanú oblasť. Aj táto teória trestania obsahuje aktívnu účasť individuálnej a generálnej prevencie. Podstata trestu spočíva v ochrane jednotlivca, ako aj ochrany celej spoločnosti, preto je pre ňu príznačný najmä spoločenský účel. Trestanie sa v tomto smere považuje ako liečenie, pričom trest je považovaný za povinnosť liečiť sa, odplata je absolútne vylúčená.³

¹ VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. a kol.: Zákon o mediaci a probaci. Praha: EUROLEX, 2002.

² McCOLD, P.: Restorative justice handbook. In: KARABEC, Z.: Restoratívni justice. Praha: IKSP, 2003.

³ ZEHR, H.: Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

Oblasť trestného práva a trestania sa v rámci európskeho prostredia dostáva do popredia. Preto z toho dôvodu je konkrétne europeizácia, teda zblížovanie právnych úprav trestného práva jednotlivých členských štátov celkom opodstatnené. V tomto smere pre nás „moderné“ a aktuálne úpravy zodpovedajúce otázky na aktuálny stav v tejto oblasti dávajú dôraz na dôležitosť obeť, ktorá je rovnocenná s dôležitosťou páchatela. V tomto spočíva nielen podstata restoratívnej koncepcie, ale aj hlavný rozdiel medzi restoratívnou a retributívnou justíciou, čo je pri výbere vhodnej justície pre náš trestný model rozhodujúce.

Určenie si hraníc je veľmi dôležité. Ani táto koncepcia, nerieši všetky akútne problémy trestného práva a trestnej oblasti. Za cieľ si však dáva jasné smerovanie, je to žiaduci stav, ktorý pramení priamo z praxe, to, čo sa javí ako správne a fungujúce a stanovuje, ako by to malo byť naozaj. Ako sme už spomínali alfou a omegou je na jednej strane náprava narušených spoločenských vzťahov, na druhej strane aj uvedenie poškodených vecí do pôvodného stavu.

Z. Karabec hovorí hlavne o prevzatí zodpovednosti. Presne to je to, čo sa vyžaduje a malo by sa vyžadovať pri viacerých podobných trestných činoch a následnom trestaní. Stav páchatela a ním spáchané činy nie sú často ani možné napraviť práve trestom odňatia slobody, ale práve poskytnutím náležitej odbornej alebo zdravotnej pomoci, liečenia či iných procesných prvkov trestného práva. Tieto by rozhodne k želanému stavu mohli nakoniec dopomôcť pre obe strany v porovnaní s uplatňovaním trestu odňatia slobody aj oveľa viac efektívne. Poukazuje na dôležitú skutočnosť, ktorá je zároveň najčastejším problémom t. j. „kameňom úrazu“. Prevzatie skutočnej zodpovednosti je veľmi náročný a dlhodobý proces. Je to veľmi namáhavé a z hľadiska náročnosti to podľa viacerých zistení prevyšuje samotný výkon trestu odňatia slobody. Môže sa to zdať paradoxné, ale samotná prax sa tomu prikláňa.

Kým páchatel vôbec prevezme skutočnú zodpovednosť za spáchané činy, je povinný prejsť jednotlivými fázami v plnom rozsahu. Ide o proces nápravy prostredníctvom troch fáz. Ide o fázy uvedomenia, priznania a porozumenia svojho konania v jeho sociálnych, ako aj individuálnych súvislostiach a zároveň aj z toho prameniach trestnoprávných následkov.⁴

Všeobecný cieľ tejto justície je jedna vec, ktorý stanovuje určité smerovanie a viaceré body, avšak v konečnom dôsledku je z hľadiska praxe podstatný tzv. ideálny cieľ tejto koncepcie, ktorým je konkrétne riešenie, t. j. finálny výstup. Konečný výstup musí byť skoncipovaný tak, aby vyhovoval všetkým zúčastneným. Áno, je pravdou, že ide o určitú črtu manažmentu a zorganizovania vý-

⁴ KARABEC, Z.: Koncept restoratívni justice. In KARABEC, Z.: Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003.

sledného riešenia tak aby, v konečnom dôsledku bolo dosiahnuté víťazstvo pre každého, čím sa v praxi uplatňuje tzv. stratégia win-win. Táto býva často uplatňovaná v praxi trestného práva a stretávame sa s ňou napríklad aj v rámci dohody o vine a treste, kde môže dôjsť k určitému vyjednávaniu oboch zúčastnených strán, čo však môže byť považované len za určité pokusy riešiť veci inak, viac efektívne a nie po starom, ako to poznáme a je zaužívané.

Tento proces nápravy, resp. obnovy zanechaných následkov v rámci restoratívnej justície nenahrádza probáciu a mediáciu, ale ide čo sa týka výpočtu efektívnych prostriedkov tejto justície ešte ďalej. Ide o model, ktorý je v zahraničí odskúšaný, avšak nefunguje „ad blok“ teda celoplošne, čo sa možno zdá a môže na prvý dojem tak pôsobiť. V tomto prípade je naozaj zameraný na veľmi špecifickú oblasť a z doterajších výskumov, analýz, ako aj zo samotnej praxe. Na základe skúmania a analýz vyzerá, že celkom účinne aj funguje.

Aj neskôr uvedené a rozobrané tzv. programy pre páchatelov sa orientujú na zníženie recidívy. Treba si však uvedomiť, že zníženie recidívy nie je hlavným účelom ani restoratívnej justície a ani týchto programov. Recidíva má pôsobiť len ako vedľajší účinok, ale, samozrejme, rovnako žiadaný.⁵

2. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA – ANALÝZA KONKRÉTNEJ OBLASTI

Konkrétnou oblasťou v rámci trestného práva, ktorou sa budeme v stručnosti zaoberať je oblasť násilných trestných činov a páchania násilia na ženách. Touto problematikou sa doteraz zaoberalo veľa neziskových organizácií a súčasne ide o veľmi známu a aktuálnu tému, nielen pre odbornú verejnosť, ale už čoraz viac aj pre širokú verejnosť. Aj napriek tomu sa donedávna v tejto oblasti nič nepohlo dopredu.

V tomto smere ide o veľmi citlivú oblasť, pretože pri odsúdení týchto násilných trestných činov páchaných na ženách alebo páchaných na deťoch, iných rodinných príslušníkoch, starých ľudí a rovnako aj na domácich zvieratách – napr. domáceho psa, ide o domáce násilie. Z odborného hľadiska, na ktoré by sme chceli upozorniť, sa v praxi objavuje názor, že pri násilí páchanom na ženách ide o rodovo podmienené násilie, ktoré je páchané len na ženách, preto sa tieto kategórie objektívne oddeľujú. Hlavným zámerom nebolo poukázanie

⁵ ZEHR, H.: Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

na rod, ale práve na to, že v súvislosti s rodovou problematikou sa často poukazuje na uplatňovanie si moci a vplyvu aj nelegálnym spôsobom práve mužského rodu. Následná pomoc je však zameraná len na ženy, čím sa poskytuje špecializované a ženy chrániace a najmä strániace poradenstvo, čo sa javí ako prospešné a úspešné.

Preto táto oblasť je podľa nás typickým príkladom, resp. oblasťou, kde je potrebné minimálne začať s reálnou aplikáciou jednotlivých pravidiel restoratívnej justície. Už len s ohľadom na to, že pri trestaní týchto typov násilných trestných činov dochádza spravidla vždy k uplatneniu trestu odňatia slobody. Tento postup, samozrejme, nerieši pretrvávajúci akútne stav a navyše aj prostredníctvom tohto typu trestu dochádza k opakovanej trestnej činnosti rovnakého charakteru, čím sa konkrétna situácia obeť nijakým spôsobom ďalej nerieši. Len sa posúva dopredu, a tým je stav prípadu, ako aj jeho akútne riešenie v nedohľadne.

Ujma sa tu prejavuje dosť značne a môže mať veľmi veľa podob s veľkým dopadom, preto z hľadiska trestania sa preferuje skôr záväzok voči obeť namiesto sankcií. Sankcie sú v tomto prípade pre obeť, ako aj pre ich rodiny a rovnako aj pre samu spoločnosť nežiaduce.

Preto sa čoraz viac hovorí v odborných kruhoch o tzv. Programoch pre páchatelov násilia na ženách. Platformu tejto iniciatívy zabezpečuje Aliancia žien Slovenska, ktorá tieto programy aj prakticky zabezpečuje. Je dôležité uviesť, že aj Aliancia je na začiatku dlhej a strastiplnej cesty. „*Násilie naozaj končí až vtedy, keď sa muž rozhodne prestať. Preto potrebujeme programy pre páchatelov*“.⁶

Kritika v tejto oblasti spočíva najmä v tom, že obeťami a ich postavením sa najmä Orgány činné v trestnom konaní vôbec nezaoberajú a rovnako sa nijakým spôsobom nereaguje na ich potreby. Naopak, sme svedkami toho, že tu prostredníctvom odsúdenia prostredníctvom trestom odňatia slobody dochádzalo len k zníženiu recidívy, avšak opak bol pravdou, pretože veľká časť páchatelov tieto násilné trestné činy spáchala opäť. Kým neprišlo k diskusiám o tomto inovatívnom spôsobe trestania prostredníctvom obnovujúcej spravodlivosti, sa vlastne dôraz dával len na to, či to páchatelovi dôjde, čo spravil a o čo tu išlo a žiadnym spôsobom neboli páchatelia zapojení do celkového procesu týkajúceho sa poškodeného a roviny odškodnenia.

„*Čakali by sme, že po toľkej práci by malo násilie na ženách a ich deťoch konečne začať ustupovať. Sociologičky D. Gloor a H. Meier zo švajčiarskeho inštitútu Social Insight nedávno zverejnili závery výskumu o kvalite života žien, ktoré v minulosti zažívali násilie od mužského partnera. Zistili, že žiadna z týchto*

⁶ Aliancia žien Slovenska. Programy pre páchatelov násilia na ženách. Online. 2016.

žien ešte stále nie je v bezpečí a zastavenie násilia do veľkej miery závisí od ochoty násilníka prestať sa správať násilne. Teda násilie naozaj končí až vtedy, keď sa muž rozhodne prestať. Preto potrebujeme programy pre páchatelov násilia na ženách a deťoch“⁷

K uvedenej problematike sa rovnako vyjadruje aj odborník v tejto oblasti Mgr. Róbert Vavro, ktorý poukazuje na to, že tieto programy nie sú nejakým novým výmyslom. V rámci zahraničia ako napríklad USA, Taliansko, Nemecko a iné predstavujú v súčasnosti štandardnú súčasť systému na elimináciu násilia páchaného na ženách, kde dlhodobo tieto programy už desiatky rokov fungujú. Na Slovensku zatiaľ neexistujú, na Slovensku ešte len tento spôsob zabezpečenia spravodlivosti – celý proces – ešte len začína.⁸

Je určite potrebné uviesť, že ako dátum vzniku spustenia týchto programov pre páchatelov v rámci restoratívnej justície je vhodné uvádzať rok 2015 – 2016, keď sa tieto, ako aj informačná kampaň o nich spustili.

Takýmto spôsobom by naozaj mohla byť v praxi realizovaná a skutočne aplikovaná skutočná podoba restoratívnej justície, teda obnovujúcej spravodlivosti aj vo viacerých trestných veciach. Zároveň však musíme zdôrazniť, že každý trestný čin, ako aj konfliktné udalosti z tejto situácie plynúce sú veľmi citlivé a špecifické a je potrebné k nim pristupovať skutočne individuálne. V tejto súvislosti by naozaj nebolo účinné, keby sa aplikoval jeden univerzálny program či technika restoratívnej koncepcie, ako aj (predtým uvedený) na všetky prípady. Každopádne v rámci nami analyzovanej oblasti sa práve špecifickým upraveným programom pre páchatelov násilia páchaného na ženách a deťoch, príp. domácim násilím, bude môcť pravdepodobne dosiahnuť lepší efekt ako to bolo doteraz.

3. ZÁVER

Trestné právo je oblasť práva ako imanentná súčasť verejného práva, v ktorom zásadné zmeny pôsobia veľmi citlivo a rovnako, ako aj ich návrhy. Sme toho názoru, že oblasť trestného práva nemusí byť nutne moderná, ale je potrebné, aby zodpovedala všetky otázky prostredníctvom vhodnej a efektívnej právnej úpravy.

Veľmi pozitívnou črtou restoratívnej justície je práve to, že skutočnosť, že medziľudské vzťahy sú v rámci tejto koncepcie postavené na prvé miesto. Toto

⁷ Aliancia žien Slovenska. Programy pre páchatelov násilia na ženách. Online. 2016.

⁸ Aliancia žien Slovenska. Programy pre páchatelov násilia na ženách. Online. 2016.

následne dáva veľký priestor na zameranie sa na samotnú obeť a jej potreby a rovnako na odškodnenie v tejto súvislosti a pod. Avšak ešte dôležitejšou črtou ako nahradiť spôsobenú ujmu je práve uvedomiť si povinnosť niesť zodpovednosť za následky spáchania trestného činu. Doterajší spôsob riešenia tejto problematiky zlyhal, čo je viditeľné prostredníctvom rovnako nežiaducich priamych efektov súčasnej justície, akými sú napr. rastúca tendencia počtu recidivistov, náhrada škody obetiam trestných činov, ktorá je realizovaná v minimálnom rozsahu, ako aj zlyhávanie procesu resocializácie páchatelov a rovnako existencia preplnených nápravných zariadení. Prostredníctvom trestu odňatia slobody pri súčasnej retributívnej justícii, žiaľ, nedochádza k nápravnému, ale dokonca k odstrašujúcemu účinku. Možno práve táto cesta, ktorá dopomáha k zvýšenej miere dosahovania satisfacie u obetí, dobrovoľne prevzatá zodpovednosť páchatelov za spáchaný trestný čin je tou pravou cestou k efektívnemu a účinnému riešeniu trestných záležitostí.

Literatúra

1. VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. a kol.: Zákon o mediaci a probaci. Praha: EUROLEX, 2002.
2. McCOLD, P.: Restorative justice handbook. In: KARABEC, Z.: Restoratívni justice. Praha: IKSP, 2003.
3. ZEHR, H.: Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici 2003.
4. KARABEC, Z.: Koncept restoratívni justice. In: KARABEC, Z.: Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003.
5. <https://www.youtube.com/watch?v=s81rvZX86nU&feature=youtu.be>.

Kontaktné údaje

JUDr. Marek Chovan

Paneurópska vysoká škola

Právnická fakulta

Tomášikova 150/20

821 02 Bratislava

E-mail: marek.chovan@uninova.sk

VYUŽÍVÁNIE ELEKTRONICKÉHO SYSTÉMU MONITOROVANIA OSÔB V PRAXI¹

The use of electronic system for monitoring people in practice²

Andrea Jecková

Abstrakt: Predmetom tohto príspevku je snaha o priblíženie využívania elektronického systému monitorovania osôb v praxi po jeho zavedení do prevádzky, priblíženie používania tohto systému pri rozhodovaní súdov v trestných konaniach a v neposlednom rade jeho využiteľnosť v rámci samotného výkonu trestu odňatia slobody, ktorá je zabezpečovaná prostredníctvom Zboru väzenskej a justičnej stráže.

Kľúčové slová: Elektronický systém monitorovania osôb, trest domáceho väzenia, kontrola výkonu súdnych rozhodnutí, Zbor väzenskej a justičnej stráže, premena trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, výkon trestu odňatia slobody

Abstract: The subject of the present article is to elucidate the usage of the electronic monitoring of persons in practice after launching the system at decision making of the courts in criminal cases and, last not least, its usability within the frame of the service of imprisonment which is secured by the Corps of prison and judicial guard.

Key words: Electronic person monitoring system / electronic system of person monitoring; punishment of house arrest / house confinement; checking the carrying out the judicial decisions; penitentiary and judicial guard; changing the determinate sentence to a house confinement; execution of punishment

1. ÚVOD

Problematika alternatívnych opatrení k nepodmienečnému trestu odňatia slobody predstavuje v súčasnosti jednu z často diskutovaných tém v trestnom

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

práve. Hlavne vo vzťahu k trestu domáceho väzenia je problematika využívania elektronického systému monitorovania osôb v praxi vysoko aktuálna a sledovaná celou spoločnosťou, pretože jej výsledky prinášajú riešenie v mnohých oblastiach trestnej politiky.

Zavedenie elektronického systému monitorovania osôb do praxe je od 1. januára 2016 jednou z hlavných úloh štátu. Fungovanie samotných elektronických služieb pri kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a zabezpečenie vzájomnej elektronickej spolupráce orgánov činných v trestnom konaní, súdov, Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „zbor“), nebolo pre štát jednoduchou záležitosťou, a preto viditeľný prínos elektronického systému monitorovania osôb je stredobodom pozornosti nielen všetkých zúčastnených strán, ktoré sa podieľajú na vedení trestnej politiky v štáte, ale i samotných občanov spoločnosti.

2. DÔVODY ZAVÁDZANIA ELEKTRONICKÉHO SYSTÉMU MONITOROVANIA OSÔB

Prijatím rekodifikovaného Trestného zákona³ a Trestného poriadku⁴ sa s účinnosťou od 1. januára 2006 zaviedol do právneho poriadku Slovenskej republiky inštitút kontroly technickými prostriedkami, a to v súvislosti so zavedením (v tom čase) novej trestnej sankcie – trestu domáceho väzenia. Účelom tohto inštitútu bolo a je zabezpečiť kontrolu výkonu rozhodnutia, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia a napomôcť získať komplexné informácie o dodržiavaní podmienok uloženého trestu.⁵

Systém kontroly uložených trestov technickými prostriedkami nebol vôbec do praxe zavedený, dôsledkom čoho bolo pomerne ojedinelé využívanie a ukladanie tohto alternatívneho trestu v porovnaní s inými druhmi ukladaných trestov.

Ďalším závažným problémom spoločnosti, ktorý bolo potrebné riešiť, bola otázka preplnenosti slovenských ústavov na výkon väzby a ústavov na výkon trestu odňatia slobody (ďalej len „ústavy“). V súčasnosti Slovenská republika nemá zriadený detenčný ústav, ktorého výstavba je pre spoločnosť nevyhnutná. Výstavba úplne nového ústavu, ktorá by vyriešila otázku preplnenosti väznic nie je v súčasnej dobe reálna.

³ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

⁵ <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>.

Tretím faktorom pri rozhodovaní sa o zavedení elektronického monitorovania osôb do reálneho života bola skutočnosť, že elektronický systém monitorovania osôb by mal priniesť v praxi zníženie nákladov, ktoré štát musí vynaložiť na jedného odsúdeného, umiestneného v uzavretom ústave, čo predstavuje ročne približne 14 000 €.

A v neposlednom rade je z praxe zrejmé, že odsúdení sa po výkone trestu odňatia slobody ťažko zaraďujú do života po prepustení na slobodu. Odsúdení po ukončení výkonu trestu majú problém nájsť si prácu, čo vyvoláva ďalšie výdavky štátu na jeho sociálnu podporu a zvyšuje tak riziko, že tieto osoby budú páchať ďalšiu trestnú činnosť.

Na uvedené problémy vláda dostatočne zareagovala, čo vyplýva z obsahu Programového vyhlásenia vlády na roky 2012 – 2016, kde v časti štátu a verejného sektora vzišla pre Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky úloha: *„Vláda sa bude cieľovými úpravami v oblasti trestnej politiky usilovať o to, aby bolo možné účinne a rýchlo postihovať trestné činy, aby sa zvyšovala autorita súdov a obmedzovali sa obštrukcie zo strany obvinených. Úprave trestných sadziieb bude predchádzať dôsledné štatistické analyzovanie udelených trestov a vývoja trestnej činnosti. V rámci analyzovania možností zlepšenia situácie v oblasti väznenstva sa rezort spravodlivosti osobitne zameria na otázku možností ukladania alternatívnych trestov“*.⁶

Všetky uvedené zistenia viedli Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, aby v roku 2013 na základe projektu, ktorý bol spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom Operačného programu Informatizácia spoločnosti, zostavilo odbornú pracovnú skupinu na prípravu legislatívnych postupov a procesov potrebných na zavedenie elektronického systému monitorovania osôb v Slovenskej republike, ktorý v spoločnosti podporí ukladanie alternatívnych trestov. Výsledkom ich práce bol výber elektronického systému, zrealizovanie skúšobnej pilotnej prevádzky i zavedenie do platnosti zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o kontrole“).

Využitie elektronického monitorovania osôb v trestnom konaní sa predpokladalo, že bude oproti jeho využitiu v civilnom konaní určite dominantné, pretože jeho použitie je možné najmä pri náhrade väzby, pri ukladaní trestu domáceho väzenia, ukladaní trestu povinnej práce, trestu zákazu pobytu, podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom,

⁶ Úrad vlády Slovenskej republiky. [online]. 2016. [cit 2016-03-14]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/uloha-statu-a-verejneho-sektora/>.

pri podmieničnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, pri podmieničnom zastavení trestného stíhania, pri výkone ochranného dohľadu. Cieľom projektu bola teda modernizácia trestnej politiky a účinný boj proti vybraným druhom kriminality.

3. PILOTNÁ PREVÁDZKA A POUŽITIE ELEKTRONICKÉHO SYSTÉMU MONITOROVANIA OSÔB V PRAXI V ROKU 2016

V roku 2015 bola v časovom rozpätí päť týždňov realizovaná pilotná prevádzka tohto systému, na ktorej sa zúčastnilo vyše 220 osôb. Pilotná prevádzka neukázala žiadnen závažný technický problém. Medzi 220 testovanými osobami prevažovali samotní odsúdení, ktorých bolo až 156. Išlo o odsúdených z piatich otvorených oddelení zriadených pri ústavoch na celom území Slovenska. Doplnilo ich 23 študentov a štyria novinári.

Systém, ktorý obstaralo ministerstvo, umožňuje monitoring 2 000 osôb. V rámci toho Slovenská republika nakúpila aj zariadenia pre probačných a mediálnych úradníkov. Súčasťou projektu bolo i vybudovanie systému pre mediáciu a probáciu, ktorý v Slovenskej republike dovtedy absentoval a pre monitoring osôb bol nevyhnutný.

Zároveň bol v roku 2015 vyčíslený i finančný dopad zavedenia elektronického systému monitoringu osôb do praxe, z ktorého vyplýva, že v uzavretom ústave sú náklady na odsúdeného, tak ako sme už spomenuli, približne 14 000 € na rok a pri využívaní elektronického systému monitorovania osôb v domácom zaistení sú náklady vyčíslené na 3,18 € na osobu a deň, t. j. 1 160,70 € na rok, čo predpokladá značnú úsporu štátneho financovania samotného výkonu väzby i výkonu trestu. Z nákladov zhruba 3 € na deň si má odsúdený platiť 1,50 €. Tento spôsob financovania je výhodný pre štát, pretože v súčasnosti štát eviduje množstvo pohľadávok na strane odsúdených, ktoré im boli stanovené na pokrytie trov výkonu väzby a výkonu trestu.

Dňom 1. januára 2016 bol oficiálne spustený Elektronický systém monitorovania osôb v Slovenskej republike do praxe a už v tomto mesiaci bol aj po prvýkrát uložený Okresným súdom Martin trest domáceho väzenia s použitím elektronického náramku. Sudca vydal v tomto prípade trestný rozkaz, ktorým uznal obvineného vinným zo spáchania prečinu ublíženia na zdraví v štádiu pokusu a prečinu výtržníctva. Vymeral mu úhrnný trest domáceho väzenia

v trvaní jeden rok.⁷ Odsúdenému bol zároveň uložený aj zákaz požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok, ktorého dodržiavanie sa taktiež kontrolovalo pomocou monitorovacieho zariadenia elektronického systému.

Podľa štatistiky, ktorú ministerstvo poskytlo, bolo v roku 2016 monitorovaných celkom 25 ľudí, čo je 1,25 % z cieľových dvetisíc osôb ročne. Z tohto počtu bol udelený trest domáceho väzenia ôsmim ľuďom.⁸ V zvyšných prípadoch sa Elektronický systém monitoringu osôb využil na kontrolu dodržiavania zákazu priblíženia k chránenej osobe (celkom 10 monitorovaných osôb), zákazu vstupu do určenej zóny (10 osôb), povinnosti zotrvať v prikázanej zóne (5 osôb), zákazu priblíženia k obydliu chránenej osoby (1 osoba) a zákazu požívania alkoholických nápojov (6 osôb).⁹ Ministerstvo poskytlo aktuálne čísla k 8. marcu 2017, podľa nich bolo kontrolovaných 30 osôb, z nich deväť malo uložený trest domáceho väzenia.

Z uvedených štatistických ukazovateľov možno konštatovať, že v roku 2016 neprišlo k naplneniu očakávaní trestnej politiky štátu v súvislosti so zavedením elektronického systému monitorovania osôb do praxe a k zvýšenému ukladaniu trestu domáceho väzenia súdmi.

4. VYUŽITIE ELEKTRONICKÉHO SYSTÉMU MONITOROVANIA OSÔB VO VÄZENSTVE

Využitie elektronického systému monitorovania osôb pripadá do úvahy i v oblasti väznenstva. Ide o ich využitie v troch prípadoch.

4.1 Premena zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia

Od 1. januára 2016 sa ustanovením § 65a Trestného zákona zaviedol do praxe v systéme výkonu trestu odňatia slobody nový alternatívny spôsob ukončenia výkonu trestu odňatia slobody – prepustenie po premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia.

⁷ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. [online]. 2016. [cit 2016-03-28]. Dostupné na internete: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/c6f8b15d-cb2c-429c-a706-84a33c5dab49%3Afa00ec21-7a36-41d7-92bf-a192879954a6>.

⁸ <http://www.aves.sk/kategoria/monitoring-tlace/page/2/>.

⁹ <http://www.teraz.sk/slovensko/projekt-esmo-nedokazal-zvysit-pocet/235740-clanok.html>.

Premeniť nevykonaný zvyšok trestu odňatia slobody uložený odsúdenému za prečin na trest domáceho väzenia v trvaní až na dva roky môže súd v tom prípade, ak sú splnené podmienky podľa § 53 ods. 1 Trestného zákona a súčasne sú splnené podmienky podľa § 65a ods. 1 Trestného zákona.

Podmienky podľa § 53 ods. 1 Trestného zákona sú:

- a) *vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela postačuje uloženie tohto trestu,*
- b) *páchatel dal písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydlí na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť,*
- c) *sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.*

Súd však nerozhoduje o využití inštitútu premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia „automaticky“, ale vždy až na základe kvalifikovaného návrhu riaditeľa ústavu.

Procesný postup vo veci premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia je špecifikovaný v ustanovení § 414a Trestného poriadku, ktorý upravuje postup súdu a príslušnosť súdu na rozhodnutie o premene zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia len na návrh, pričom tento návrh je oprávnený podať len riaditeľ ústavu, v ktorom sa vykonáva trest odňatia slobody. Myslíme si, že zákonodarca postupoval správne, keď možnosť podania návrhu premeny zvyšku trestu odňatia slobody u odsúdeného na trest domáceho väzenia ponechal len na riaditeľov ústavov.

V praxi to znamená, že odsúdený, ktorý spĺňa podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia určené v § 65a Trestného zákona, môže byť na základe rozhodnutia okresného súdu, v ktorého obvode sa trest odňatia slobody vykonáva (ďalej len „príslušný súd“), prepustený na výkon trestu domáceho väzenia.

Riaditeľ ústavu podá súdu návrh na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia v prípade odsúdeného, ktorý spĺňa formálne podmienky uvedené v § 65a ods. 1 písm. b) až f) Trestného zákona, t. j.: *odsúdený vo výkone trestu plnením svojich povinností a svojím správaním preukázal polepšenie, odsúdený vykonal jednu tretinu uloženého alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky zmierneného trestu odňatia slobody, zvyšok nevykonaného trestu odňatia slobody nepresahuje dva roky, nejde o výkon trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe určenej pri podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody, podmienenom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, o výkon zvyšku trestu, ktorý bol nariadený po rozhodnutí o neosvedčení sa v skúšobnej dobe pri podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, odsúdenému nebol pre-*

menený trest domáceho väzenia na trest odňatia slobody, odsúdený nebol pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody.

Návrh riaditeľa ústavu na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia ústav odošle príslušnému súdu aj s hodnotením. Pred samotným uložením trestu – premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, musí však byť v zmysle § 13 zákona o kontrole, na pokyn sudcu príslušného súdu a v ním určenej lehote, vykonané preskúmanie splnenia materiálno-technických podmienok výkonu trestu domáceho väzenia vrátane zabezpečenia súhlasu dotknutých osôb probačným a mediačným úradníkom súdu, v ktorého obvode sa má predmetné rozhodnutie vykonávať.

S cieľom realizovať návrh riaditeľa ústavu na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia u odsúdeného v ústave musia byť kumulatívne splnené všetky už uvedené zákonné podmienky.

Domnievame sa však, že jednou z najdôležitejších podmienok je práve komplexné zhodnotenie správania a procesu resocializácie odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody a zhodnotenie jeho celkovej pripravenosti na zaradenie do spoločnosti po prepustení na slobodu (najmä správanie, disciplinárne odmeny a disciplinárne tresty, pracovné zaradenie, kontakty s vonkajším svetom) na základe získaných poznatkov o odsúdenom, resp. obvinenom v procese zaobchádzania s odsúdeným v priebehu samotného výkonu trestu odňatia slobody, resp. výkonu väzby.

Poznatky o zaobchádzaní s obvineným a odsúdeným v priebehu výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody sa vedú v informačnom systéme agendy obvinených a odsúdených. V rámci zaobchádzania s odsúdeným príslušník zboru, príslušný pedagóg, s využitím pozitívnych zložiek osobnosti odsúdeného určí odsúdenému program zaobchádzania, ktorý je zameraný na zmenu správania odsúdeného, jeho hodnotového systému, postojov, elimináciu porúch v emocionálnej a sociálnej oblasti a interpersonálnych vzťahov, pričom je nutné rešpektovať individualitu, osobitosti a zdravotný stav odsúdeného. Odsúdenému, ktorý spĺňa podmienky na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, sa vypracuje rozšírený program zaobchádzania, ktorý obsahuje krátku kazuistiku, edukáciu, aktivity vo voľnom čase, zaradenie do práce, vzťahy s vonkajším svetom a iné metódy a postupy zaobchádzania.

V súčasnosti evidujeme tri prípady, keď súd rozhodol o premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, pričom v dvoch prípadoch išlo o rozhodnutie Okresného súdu Trnava v ústave Hrnčiarovce nad Parnou.

Zo štatistiky počtu obvinených a odsúdených Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016¹⁰ možno vidieť počet podaných návrhov na premenu zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia, ktorý je vyjadrený v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1: Počet návrhov na premenu TOS na trest domáceho väzenia

Rok 2016	Počet návrhov riaditeľa ÚVV, ÚVTOS na súd	Počet premenených TOS na TDV
apríl	3	0
máj	6	0
jún	3	0
júl	5	0
august	3	1
september	1	0
október	1	0
november	3	0
december	2	0
Spolu	27	1

4.2 Uloženie ochranného dohľadu odsúdenému po výkone trestu odňatia slobody

Trest odňatia slobody je síce najprísnejším represívnym nástrojom trestnej politiky štátu, ale jeho výkon smeruje rovnako k ochrane spoločnosti po skončení výkonu trestu odsúdeného. V prípade, že odsúdený svojím správaním vo výkone trestu odňatia slobody sa vedome odmieta podieľať na procese resocializácie (v ústave neplní program zaobchádzania) a je obava, že po skončení výkonu trestu odňatia slobody bude vzhľadom na doterajší postoj k trestnej činnosti (opakovane sa už dopustil úmyselného trestného činu) pokračovať v jej páchaní, existujú preventívne prostriedky, ktorých cieľom je ochrániť spoločnosť aj po prepustení „problematickeho“ odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody – ochranný dohľad.¹¹ Ak sa súčasne popri ochrannom dohľade

¹⁰ http://www.zvjs.sk/index.php?počty_obvinených_a_odsúdených.

¹¹ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Dôvodová správa k návrhu zákona o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami. [online]. 2015. [cit 2015-10-03]. Dostupné <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>.

odsúdenému uložia aj primerané obmedzenia a povinnosti, ktorých povaha pripúšťa kontrolu technickými prostriedkami, v tom prípade príde k využitiu elektronického systému monitorovania osôb. Ochranný dohľad môže v zmysle § 460 ods. 2 Trestného poriadku navrhnúť prokurátor, riaditeľ ústavu na výkon väzby alebo riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody, v ktorom sa trest odňatia slobody vykonáva.

V tomto prípade je potrebné monitorovať odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ktorí boli pred prepustením z výkonu trestu odňatia slobody umiestnení v oddiele s bezpečnostným režimom podľa § 81 ods. 1 písm. a) osobitného zákona,¹² pretože ide o odsúdených, ktorí sústavne porušujú ústavný poriadok, odmietajú plniť svoje povinnosti, pôsobia na ostatných odsúdených v rozpore s účelom výkonu trestu, ohrozujú bezpečnosť príslušníkov zboru, odsúdených alebo iných osôb, ušli z výkonu trestu odňatia slobody, o útek sa pokúsili alebo ho pripravovali a podľa § 81 ods. 1 písm. c) osobitného zákona,¹² pretože ide o odsúdených, ktorí svojím nezvládateľným agresívnym správaním ohrozujú svoj život, zdravie alebo život a zdravie iného.

Odsúdený, ktorému súd uložil okrem ochranného dohľadu ďalšie obmedzenia alebo povinnosti, je povinný podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je takáto kontrola nariadená.

4.3 Kontrola výkonu trestu odsúdených v ústavoch

Snahou štátu je využitie elektronického systému monitorovania osôb i vo výkone trestu odňatia slobody. Jeho využitie bolo upriamené na kontrolu:

- a) pohybu a činnosti odsúdených na pracoviskách nachádzajúcich sa mimo ústavu,
- b) pohybu a činnosti odsúdených v rámci otvorených oddelení,
- c) pohybu a činnosti odsúdených pri vychádzkach mimo ústavu, resp. pri udelení mimoriadneho voľna na opustenie ústavu,
- d) pohybu a činnosti odsúdených počas eskort.

Keďže, ako sme už spomenuli, neprišlo v takej miere ako bolo očakávané, k zavedeniu elektronického monitorovania osôb do praxe, ministerstvo začalo riešiť nedostatočné využívanie elektronických náramkov v rámci väzenstva a rozhodlo, že náramky budú nasadené na monitorovanie odsúdených pracujúcich mimo ústavov. Monitorovaných bolo približne 260 odsúdených.

¹² Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Podľa § 13 ods. 5 osobitného zákona¹² „*Voľný pohyb odsúdených mimo ústavu, ak bol povolený podľa tohto zákona, možno kontrolovať technickými prostriedkami podľa osobitného predpisu.*“

4.4 Kontrola pohybu a činnosti odsúdených na pracoviskách nachádzajúcich sa mimo ústavu

Na pracoviskách zriadených mimo ústavu môžu byť zaradení len odsúdení vykonávajúci výkon trestu odňatia slobody v minimálnom alebo strednom stupni stráženia. Odsúdení vykonávajúci trest odňatia slobody v maximálnom stupni stráženia sa zaraďujú do práce iba na pracoviskách zriadených vo vnútri ústavu alebo pracujú v celách alebo izbách. Odsúdení, ktorí pracujú na pracovisku nachádzajúcom sa mimo ústavu, môžu byť teda monitorovaní a kontrolovaní prostredníctvom elektronického systému monitorovania osôb. Samotné využitie elektronického systému na týchto pracoviskách však vo veľkej miere závisí od charakteru pracoviska, od možnosti použitia elektronického zariadenia vzhľadom na povahu vykonávanej práce, prípadne v súvislosti s ňou využívaných ochranných pracovných pomôcok, ale i samotného vplyvu (vlhko, teplo) na technický stav využitých elektronických technických prostriedkov.

Ku koncu roku 2016 ministerstvo iniciovalo testovanie elektronického systému monitorovania osôb v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Toto testovanie stále ešte prebieha. V rámci pôsobnosti zboru ide o použitie technických prostriedkov bez rozhodnutia súdu a svoj základ má priamo v zákone. Technické zariadenia v tomto prípade neslúžia na kontrolu výkonu samotného rozhodnutia, ale na kontrolu dodržiavania poriadku počas výkonu trestu odňatia slobody, pohybu a činnosti odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody. Vybraní odsúdení boli monitorovaní prostredníctvom ministerstva na 10 pracoviskách. Tento elektronický monitoring prebieha i v súčasnosti a je monitorovaných do 260 odsúdených na pracoviskách pri ústavoch na výkon trestu odňatia slobody pri Leopoldove, Hrnčiarovciach nad Parnou, Nitre, Žiline a Sučanoch, Ilave, Sabinove, Levoči, Košiciach a Bratislave.

Po zrealizovaní pilotnej prevádzky využívania elektronického systému monitorovania osôb na odsúdených zaradených na vonkajších pracoviskách boli zistené rôzne technické nedostatky, ako sú napr.: veľká plocha pracoviska – zóny, v ktorej je monitorovaná osoba povinná sa zdržiavať, otvorené priestranstvo nie je určené na používanie vo vonkajšom prostredí, ako napr.: vplyv klímy a nedostatočné pokrytie lokality GSM signálom.

4.5 Kontrola pohybu a činnosti odsúdených v rámci otvorených oddelení

Podľa § 76 osobitného zákona:¹² „na účel vytvárania priaznivých podmienok na realizáciu programu zaobchádzania možno odsúdeného, ktorý je zaradený do ústavu s minimálnym stupňom stráženia, umiestniť do otvoreného oddelenia“. Otvorené oddelenia sa nezriaďujú v rámci ústavu so stredným a maximálnym stupňom stráženia. Riaditeľ ústavu alebo vedúci otvoreného oddelenia môže takémuto odsúdenému umiestnenému v otvorenom oddelení v mimopracovnom čase povoliť voľný pohyb mimo tohto oddelenia.

Domnievame sa, že tento druh elektronického monitorovania odsúdených z otvoreného oddelenia v praxi bude využívaný len v minimálnej miere, pretože odsúdených do otvoreného oddelenia umiestňuje na návrh členov umiestňovacej komisie riaditeľ ústavu alebo ním poverený príslušník zboru; členovia umiestňovacej komisie dôkladne posudzujú splnenie podmienok na umiestnenie odsúdených do otvoreného oddelenia a zároveň posudzujú, či majú odsúdení predpoklady, aby z ich strany boli dodržiavané pravidlá a povinnosti, vyplývajúce zo zákona o výkone trestu.

4.6 Kontrola pohybu a činnosti odsúdených pri vychádzkach mimo ústavu, resp. pri udelení mimoriadneho voľna na opustenie ústavu

Voľný pohyb odsúdených mimo ústavu je umožnený odsúdeným len v rámci výkonu trestu odňatia slobody v ústave s minimálnym stupňom stráženia. V ostatných stupňoch stráženia (stredný a maximálny) sa voľný pohyb mimo ústavu odsúdeným nepovoľuje.

V rámci inštitútu udeľovania disciplinárnych odmien odsúdenému podľa § 50 ods. 3 písm. f) osobitného zákona¹² „**mimoriadne voľno na opustenie ústavu**“ nie je možné udeliť odsúdenému umiestnenému v ústave s maximálnym stupňom stráženia.

Disciplinárna odmena môže byť odsúdenému vo výkone trestu odňatia slobody udelená podľa § 50 ods. 1 osobitného zákona¹² z dôvodu dlhodobých pozitívnych výsledkov dosahovaných pri plnení programu zaobchádzania, plnení pracovných povinností, plnení činností súvisiacich so všeobecným rozvojom osobnosti odsúdeného, výkone prospešných prác mimo ústavu alebo za vykonanie príkladného činu. Podľa § 51 ods. 5 osobitného zákona¹² môže riaditeľ ústavu udeliť odsúdenému mimoriadne voľno na opustenie ústavu až na

päť dní, a to aj opakovane; voľno sa odsúdenému započítava do výkonu trestu odňatia slobody.

Tento inštitút udeľovania disciplinárnej odmeny je v ústavoch dostatočne využívaný, a preto si myslíme, že v spojení s elektronickým monitorovaním týchto odsúdených, môže priniesť jeho využívanie ešte na vyššej úrovni.

Doterajšie uplatňovanie tohto inštitútu v penitenciárnej praxi nám dokumentuje štatistika uverejnená v ročenke Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2016.

Tabuľka č. 2: Prehľad o udelených disciplinárnych odmenách¹³

Druh disciplinárnej odmeny		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1.	Pochvala	8 072	7 707	6 858	7 197	3 617	3 770	3 462
2.	mimoriadne povolenie návštevy	2 514	2 452	1 821	2 567	904	896	930
3.	mimoriadne povolenie telefonovať	63	81	45	41	22	27	14
4.	povolenie prijatia balíka	0	0	0	0	306	474	575
5.	finančná odmena	174	294	316	233	215	231	241
6.	mimoriadne voľno na opustenie ústavu	212	444	1084	610	427	420	390
	Spolu	10 305	11 035	10 978	10 648	5 491	5 818	5 612

Použitie elektronického systému monitorovania osôb pri udelení disciplinárnej odmeny – **mimoriadne voľno na opustenie ústavu** u odsúdených, ktorí nespĺňajú podmienky na jeho umiestnenie do otvoreného oddelenia je veľkou motiváciou pre všetkých odsúdených v ústavoch.

¹³ http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Rocenka_2014_1.pdf
<http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf>.

4.7 Kontrola pohybu a činnosti odsúdených počas eskort

Podľa § 49 ods. 4 osobitného zákona:¹⁴ „Eskortou sa na účely tohto zákona rozumie sprevádzanie a stráženie obvineného alebo odsúdeného spravidla ozbrojeným príslušníkom zboru s cieľom zabrániť ich úteku“. Dôvodom eskorty odsúdených môže byť ich účasť v trestnom konaní, ale i v občianskoprávnom konaní, ak je potrebná prítomnosť odsúdeného na tomto súde. Ďalšími dôvodmi vykonania eskorty podľa § 49 osobitného zákona¹⁴ sú:

- eskorta odsúdeného vykonaná na pracovisko mimo ústavu,
- eskorta odsúdeného vykonaná na návrh lekára alebo iného zdravotníckeho pracovníka na účel poskytnutia zdravotnej starostlivosti,
- eskorta odsúdeného vykonaná na účel vykonania lekárskej posudkovej činnosti podľa osobitného predpisu,
- eskorta na účel vzdelávania odsúdených,
- eskorta vykonaná na zabezpečenie vykonávania činností a prác podľa osobitného predpisu,
- eskorta vykonávaná výnimočne na vykonanie návštevy odsúdeného,
- eskorta, ktorá je vykonávaná výnimočne, ak je to bezprostredne nevyhnutné na zaistenie bezpečnosti a poriadku v ústave.

Vidíme, že eskorty odsúdených môžu byť nariadené z rôznych dôvodov, a preto sa dotýkajú všetkých odsúdených bez ohľadu na stupeň stráženia. Účasť odsúdených v trestných konaniach, občianskoprávných konaniach, na výkone lekárskej odbornej činnosti je jednoznačná, no niektoré eskorty iniciujú sami odsúdení a práve pri nich sa vyžaduje zvýšená obozretnosť a profesionálna pripravenosť príslušníkov zboru. Ide o eskorty, ktoré sú vynútené odsúdenými, na ktoré sa pripravujú napríklad pri predstieraní zdravotných problémov, prípadne jeho demonštratívnom sebapoškodení. Ich úmysel nikdy nie je jasný a je veľmi ťažko predvídateľný. Pri týchto eskortách môže byť použitie elektronického systému monitorovania osôb obzvlášť prínosné a užitočné.

5. ZÁVER

Zavedenie elektronického systému monitorovania osôb v Slovenskej republike do praxe považujeme za veľký prínos pre celú našu spoločnosť. Domnievame sa, že elektronický systém monitorovania osôb je veľkým krokom vpred,

¹⁴ Zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

že ide o primárnu potrebu spoločnosti a že elektronický systém je nevyhnutnosťou v rámci globálnej elektronizácie spoločnosti. Dnes nie je celkom jasné, ako sa bude uberať jeho budúcnosť, jeho využitie a aká bude jeho podpora, či už zo strany súdov, orgánov činných v trestnom konaní, zboru a v neposlednom rade ministerstva. Zdá sa nám však, a z doterajšej praxe to i vyplýva, že spoločnosť dôvody, pre ktoré sa elektronický systém monitorovania osôb zavádzal, už nevníma tak intenzívne i napriek tomu, že podmienky a potreby sú v spoločnosti stále rovnaké.

Ťažko odhadnúť, koľko bude trvať, aby naša spoločnosť, ale i príslušné orgány, neprijímali elektronický systém monitorovania osôb len ako systém určený pre odsúdených vo výkone trestu, ale v prvom rade, aby s ním uvažovali už v samotnom trestnom konaní, čiže pred umiestnením odsúdeného do ústavov na výkon trestu.

Na základe uvedeného navrhujeme, pre efektívnosť systému navýšenie počtov probačných a mediálnych úradníkov pôsobiacich na okresných súdoch. Navrhujeme zintenzívniť školenia a komplexné oboznamovanie dotknutých orgánov, sudcov s elektronickým systémom monitorovania osôb, aby sa bližšie priblížil jeho význam a jeho prínos. Navrhujeme zväziť zákonodarcovi i znášaním všetkých nákladov vynaložených na prevádzku elektronického systému monitorovania osôb tak, aby odsúdený nemal povinnosť uhrádzať žiadne poplatky za jeho užívanie. Je potrebné, aby elektronický systém monitorovania osôb bol v praxi plne využívaný, aby sudcovia a orgány činné v trestnom konaní i samotní občania k nemu získali dôveru.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kolektív: Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár, Bratislava: Eurokódex, 2015. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
2. STRĚMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
3. STRĚMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
4. ŠČERBA, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

Právne predpisy

1. Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.
3. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
4. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Iné zdroje

1. Úrad vlády Slovenskej republiky. [online]. 2016. Dostupné na: <http://www.vlada.gov.sk/uloha-statu-a-verejneho-sektora/>.
2. Zbor väzenskej a justičnej stráže. [online]. 2016. Dostupné na: http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Rocenka_2014_1.pdf.
3. Zbor väzenskej a justičnej stráže. [online]. 2017. Dostupné na: [http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro %C4%8Denka%202016.pdf](http://www.zvjs.sk/dokumenty/rocenky/Ro%C4%8Denka%202016.pdf).
4. <http://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>.
5. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. [online]. 2016. Dostupné na: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/c6f8b15d-cb2c-429c-a706-84a33c5dab49%3Afa00ec21-7a36-41d7-92bf-a192879954a6>.
6. <http://www.aves.sk/kategoria/monitoring-tlace/page/2/>.
7. <http://www.teraz.sk/slovensko/projekt-esmo-nedokazal-zvysit-pocet/235740-clanok.html>.
8. http://www.zvjs.sk/index.php?počty_obvinených_a_odsúdených.

Kontaktné údaje

JUDr. Mgr. Andrea Jecková

Ústav na výkon trestu odňatia slobody

Hrnčiarovce nad Parnou

E-mail: andreajeckova@pobox.sk

KONCEPCIA RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

The concept of restorative justice in the decision-making process of the courts

Martin Žuffa – Rastislav Hruška – Renáta Hrušková

Abstrakt: Predkladaný článok s názvom *Koncepcia restoratívnej justície v rozhodovacej činnosti súdov* charakterizuje pojem restoratívna justícia, ktorá predstavuje alternatívne riešenie sankcionovania trestnej činnosti, porovnáva ho s pojmom retributívna justícia a vyzdvihuje význam odklonov v slovenskom trestnom práve vo svetle restoratívnej justície.

Kľúčové slová: Restoratívna justícia, retributívna justícia, odklony v trestnom konaní, alternatívne tresty, spravodlivý proces

Abstract: Presented article entitled *The Concept of Restorative Justice in the Judicial Activity of the Courts* characterizes the concept of restorative justice, which represents an alternative solution to criminal sanctions, compares it with the retributive justice and emphasizes the importance of deflections in Slovak criminal law in the light of the restorative justice.

Keywords: Restorative Justice, Retributive Justice, Deviations in Criminal Proceedings, Alternative Punishments, Fair Trial

1. ÚVOD

Účelom trestného konania je v zmysle ustanovenia § 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný poriadok“) náležité zistenie trestných činov a ich páchatelov tak, aby boli spravodlivo potrestaní, pričom orgány činné v trestnom konaní a súdy sú povinné rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.

Uvedený účel úzko súvisí s účelom zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“), ktorý síce v súčasnosti nie je vyslovene vymedzený v Trestnom zákone, ale ktorým sa zhodne s účelom trestného práva hmotného rozumie ochrana najdôležitejších práv-

nych statkov našej spoločnosti, najmä práv a oprávnených záujmov fyzických osôb a právnických osôb a ďalších subjektov, ako aj právom chránených záujmov spoločnosti a štátu vrátane ústavného zriadenia Slovenskej republiky pred trestnými činmi taxatívne vymedzenými v trestnoprávných normách.¹ Základným konceptom restoratívnej justície, ktorá má svoj pôvod v anglickom označení *restorative justice* (restore – obnoviť pôvodný stav, navrátiť pôvodný stav) je zmena v označení a chápaní účelu trestného práva a trestného konania vymedzených v Trestnom poriadku a v Trestnom zákone.

Koncepcia restoratívnej justície predstavuje nový model uplatňovania spravodlivosti, ktorý sa v podstatnej miere líši od koncepcie retributívnej justície, ktorú možno charakterizovať ako justíciu trestajúcu. Charakteristickým znakom retributívnej justície je, že na strane obete trestného činu stojí štát, ktorý nad fyzickými a právnickými osobami je nadradeným a mocensky silnejším subjektom s centralizovaným štátnym aparátom, ktorý dohliada a vynucuje dodržiavanie práva na jeho území prostredníctvom súdov, prokuratúry, polície a iných orgánov. Všetky prostriedky a sily pri uplatňovaní koncepcie retributívnej justície sa sústreďujú na ochranu štátu pred páchatelom, ktorý ohrozuje verejný záujem. Týmto sa veľmi zreteľne preukazuje dominancia a monopol násilia štátu. Model retributívnej justície je založený na vzťahu medzi štátom a obvineným. Individuálnej obeti sa pripisuje len pasívne postavenie a na výkone trestnej justície sa zúčastňuje často len v pozícii pozorovateľa.

Odlíšny postoj vnímania spravodlivosti prináša restoratívna justícia, ktorá spáchanie trestného činu a jej páchatela vníma iným spôsobom ako trestajúca justícia. Trestný čin chápe ako útok proti individuálnej bytosti a útok proti vzťahom medzi osobami v spoločnosti. Restoratívna justícia nevníma spáchanie trestného činu ako útoku proti štátu alebo proti celej spoločnosti. Je pre ňu charakteristická individualizácia konania a následkov, ako aj ich subjektov. Primárnymi obeťami sú predovšetkým tí, ktorí boli trestným činom bezprostredne poškodení, ale aj rodinní príslušníci obete a páchatela, svedkovia a príslušníci celej spoločnosti. Štát v tomto procese nezaujíma rozhodujúce postavenie a nie je považovaný primárne za postihnutý. Uvedené posilňuje aj definícia restoratívnej justície podľa slovníka trestného súdnictva, ktorý ju definuje ako prístup k trestnému súdnictvu, ktorý sa týka obete, páchatela a spoločnosti s cieľmi o reintegráciu páchatela.

Restoratívna justícia stimuluje obeť k súčinnosti pri hľadaní vhodných spôsobov kompenzácie, stimuluje páchatela k prevzatíu aktívnej zodpovednosti

¹ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád I. § 1 – 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 2.

za spáchaný trestný čin, uznáva a uplatňuje práva obete a vytvára priestor pre aktívne zapojenie všetkých účastníkov konfliktu (páchateľa, obete, komunity). Nové formy alternatívnych riešení trestných vecí je možno charakterizovať ako špecifické postupy používané alternatívne oproti štandardnému trestnému konaniu a zvláštne formy reakcie na trestnú činnosť predstavujú alternatívu k tradičnému trestu odňatia slobody.²

2. KONCEPCIA RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

Alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí môžeme rozdeliť podľa trestného práva hmotného zahŕňajúce uplatňovanie alternatívnych trestov a hmotnoprávnych alternatív k potrestaniu alebo podľa trestného práva procesného v rámci odklonov v trestnom konaní.

Trest odňatia slobody predstavuje univerzálny a zároveň najprísnejší druh trestu, a preto zákon i predpokladá, že bude ukladaný len v tých prípadoch, keď miernejšími druhmi trestov nebude možné dosiahnuť splnenie účelu trestu alebo v prípadoch, keď pôjde o typovo najzávažnejšie zločiny a obzvlášť závažné zločiny a uloženie trestu odňatia slobody bude jediným spôsobom vyjadrenia závažnosti a škodlivosti spáchaného trestného činu (4To/92/2013). Za alternatívne tresty najčastejšie ukladané v rámci rozhodovacej praxe súdov môžeme zaradiť napr. trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.

Význam trestu domáceho väzenia spočíva v tom, že menej závažným spôsobom zasahuje do základných práv a slobôd ako trest odňatia slobody a odsúdený pri výkone trestu nie je odlúčený od svojej rodiny, čím nedochádza k pretrhnutiu citových väzieb.³ Odsúdený po dobu výkonu trestu domáceho väzenia je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydlí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami. Minimálne použitie alternatívneho trestania vo forme uloženia domáceho väzenia preukazujú štatistické ročenky vedené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky (naposledy zverejnené dňa

² SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternatívni řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 3.

³ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 390 s.

22. 7. 2016 za rok 2015). Podľa uvedenej štatistiky bol za rok 2015 uložený trest domáceho väzenia pre celkovo 18 odsúdených. Reformu v oblasti ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia priniesol zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 1. júla 2016. Citovaný zákon vytvára reálne predpoklady pre zavedenie elektronického monitoringu odsúdených zavedením elektronických náramkov, pri použití ktorých možno do budúcnosti sledovať zvýšený počet odsúdených, ktorým bude uložený trest domáceho väzenia rozhodnutím súdu.

Podstata trestu povinnej práce spočíva vo výkone určitej, súdom určenej pracovnej povinnosti, ktorú musí odsúdený vykonávať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu.⁴ Trest povinnej práce je odsúdený povinný vykonať najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu tohto trestu. Súd trest povinnej práce neuloží, ak je páchatel dlhodobo práceneschopný alebo invalidný. Výkon trestu povinnej práce upravuje zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon o výkone trestu povinnej práce) v znení neskorších predpisov, ktorý obsah trestu povinnej práce definuje ako povinnosť odsúdeného v rozsahu určenom súdom vykonať práce v prospech štátu, vyššieho územného celku, obce alebo inej právnickej osoby, ktorá sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, rozvojom telesnej kultúry, ochranou pred požiarmi, ochranou zvierat, sociálnou pomocou, sociálnymi službami, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku. Zo štatistickej ročenky vedenej Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2015 vyplýva, že trest povinnej práce bol v roku 2015 uložený súdom celkovo pre 3 037 osôb. Najvyšší počet odsúdených, ktorým bol uložený trest povinnej práce tvorili odsúdení v Banskobystrickom kraji v celkovom počte 744 osôb.

Trest povinnej práce odsúdený vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má bydlisko. So súhlasom odsúdeného môže byť trest vykonaný aj mimo obvodu tohto súdu. Príslušným súdom na nariadenie výkonu trestu povinnej práce nie je súd, ktorý tento druh trestu uložil, ale príslušný je vždy okresný súd, v obvode ktorého má odsúdený bydlisko (R 45/2008).

⁴ ŠIMOVČEK, I.: Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo procesné. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 114–115.

Peňažný trest je ďalším z alternatívnych trestov, ktorý môže pri menej závažných trestných činoch nahradiť krátkodobý trest odňatia slobody alebo ho dopĺňať, ak páchatel spáchal trestný čin zo ziskuchtivosti. Peňažný trest zasahuje výlučne majetok páchatela. Môže byť uložený samostatne alebo popri inom treste, najčastejšie popri treste odňatia slobody.⁵ Ak to odôvodňuje výška uloženého peňažného trestu a osobné a majetkové pomery páchatela, môže súd rozhodnúť, že peňažný trest zaplatí odsúdený v mesačných splátkach. Pri ukladaní peňažného trestu súd prihliadne na osobné a majetkové pomery páchatela. Peňažný trest neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť. Zaplatená suma peňažného trestu pripadá štátu. Podľa názoru autorov je práve nemajetnosť odsúdených pravdepodobne dôvodom ukladania peňažných trestov súdmi v oveľa menšej miere v porovnaní s inými európskymi štátmi. V roku 2015 bol uložený peňažný trest len 1 152 odsúdeným z celkovo 29 691 odsúdených.

Prostriedkom prevýchovy páchatelov menej závažných trestných činov môže byť podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody. Jeho podstata spočíva v tom, že súd síce vynesie odsudzujúci rozsudok a uloží trest, ale jeho výkon odloží pod podmienkou, že odsúdený bude po určitú dobu viesť riadny život a vyhovie všetkým určeným požiadavkám.⁶ Alternatívu predstavuje tiež podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, ktorým môže súd za podmienok ustanovených zákonom podmienične odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho tri roky, ak páchatelovi zároveň uloží probačný dohľad nad jeho správaním v skúšobnej dobe.

Základným princípom podmieneného odsúdenia je, že súd rozhodne o odsúdení páchatela a uloží mu trest odňatia slobody, ale výkon trestu odloží s podmienkou, že odsúdený sa bude v priebehu určenej skúšobnej doby riadne správať a vyhovie obmedzeniam alebo splní povinnosti, pokiaľ mu boli súdom uložené. Podmienične možno odložiť iba výkon trestu odňatia slobody vo výmere neprevyšujúcej dva, resp. tri roky za podmienky, že s ohľadom na doterajší život páchatela a okolnosti prípadu možno dôvodne predpokladať úspešnú nápravu páchatela a ochranu spoločnosti, alebo ak súd prijme záruku za nápravu páchatela. Podmienky môžu byť splnené aj súčasne. Pre určenie výmery trestu je rozhodujúca výmera trestu, ako ju určí súd po posúdení všetkých okolností v súlade s pravidlami podľa § 38 Trestného zákona, a nie

⁵ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 398 s.

⁶ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 384 s.

výmera určená v osobitnej časti. Spoločným znakom je, že súd nepovažuje výkon trestu za nevyhnutný. Záver súdu o tom, že účel trestu sa dosiahne i bez jeho výkonu sa musí opierať o náležité a všestranné zhodnotenie skutočností týkajúcich sa osoby páchatela, najmä jeho doterajšieho života a prostredia, v ktorom žije a pracuje, ako aj okolností prípadu a nesmie byť s týmito skutočnosťami v logickom rozpore. Pri hodnotení podmienok pre podmienené odsúdenie súd síce musí prihliadnuť na osobu páchatela a k okolnostiam prípadu, súčasne však musí zväžiť, či podmieneným odkladom výkonu trestu bude dosiahnutý účel trestu. To znamená, že podmienky pre podmienený odklad výkonu trestu nie je možné hodnotiť izolovane od ustanovenia § 34 ods. 1 Trestného zákona (5To/18/2014).

Druhú rovinu systému ukladania alternatívnych trestov a využívania postupov pri alternatívnom trestaní predstavuje samotné trestné konanie, v rámci ktorého sa trestná vec rieši prostredníctvom hlavného pojednávania, ktoré je charakteristické finančnou náročnosťou, procesnou náročnosťou a svojou dĺžkou. V duchu hospodárnosti trestného konania, vďaka odklonom sa trestná vec môže vyriešiť rýchlejšie, už v samotnom prípravnom konaní.⁷ Medzi odklony v trestnom konaní môžeme zaradiť podmienené zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmier, dohodu o vine a treste a trestný rozkaz.

V konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného po vznesení obvinenia do podania obžaloby na návrh policajta alebo aj bez návrhu podmienené zastaviť trestné stíhanie za podmienok ustanovených § 216 ods. 1 písm. a), b) a c) Trestného poriadku. Zákon ustanovuje, že podmienené zastavenie trestného stíhania nie je možné, ak bola trestným činom spôsobená smrť osoby, trestné stíhanie je vedené z dôvodu korupcie, alebo ak je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti. Ak obvinený v priebehu skúšobnej doby viedol riadny život, splnil povinnosť nahradiť spôsobenú škodu a vyhovel aj ďalším uloženým obmedzeniam a povinnostiam, prokurátor rozhodne, že sa obvinený osvedčil. Inak rozhodne, a to aj počas skúšobnej doby, že sa v trestnom stíhaní pokračuje. Zo štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti vyplýva, že za rok 2015 bolo rozhodnuté o podmienenom zastavení trestného stíhania voči 154 osobám.

⁷ ŠIMOVICEK, I. a kol. Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 190.

Trestný poriadok osobitne rozlišuje podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, alebo trestných činov terorizmu, alebo na zistení alebo usvedčení páchatela tohto trestného činu a záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; podmiennečne zastaviť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.

Vo všeobecnosti treba pripomenúť, že inštitút spolupracujúceho obvineného možno považovať za kľúčový inštitút pri odhaľovaní závažných foriem organizovanej kriminality. Na jednej strane možno takýto postup chápať ako riešenie nedostatočného zabezpečenia dôkaznej situácie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktoré sú v istej dôkaznej núdzi na to, aby páchatela trestnej činnosti usvedčil spoluprácou s iným páchatelom trestnej činnosti, na druhej strane takýmto postupom dochádza k výraznému potlačeniu zásady legality a oficiality, a teda nosných zásad začatia trestného konania, na ktorých je dlhoročne postavený celý kontinentálny trestný proces. So zákonnosťou dokazovania použitím inštitútu spolupracujúceho obvineného vyvstáva celý rad praktických otázok a pochybností. Tou najzávažnejšou je bezpochyby vierohodnosť spolupracujúceho obvineného, ktorý sám participoval na páchaní trestnej činnosti a ktorý výmenou za istú formu beztrestnosti usvedčuje svojich spolupáchatelov. Je preto namieste sa pýtať, či takýto obvinený nebude svojou dobrovoľnou spoluprácou s orgánmi činnými v trestnom konaní len účelovo zakrývať vlastnú trestnú činnosť a s akou pravdepodobnosťou bude takýto obvinený vypovedať pravdivo. Rovnako je otázne, či dôkaz získaný výpoveďou spolupracujúceho obvineného môže byť zároveň jediným usvedčujúcim dôkazom svedčiacim o vine obvineného a či je ako taký dostatočne presvedčivý pri usvedčovaní iných spolupáchatelov. Jednoznačne možno povedať, že bez ďalších podporných dôkazov proti obvineným, ktorými je možné hodnoverne preveriť výpoveď spolupracujúceho obvineného, by takýto postup v istej miere spochybňoval nielen zákonnosť, ale i spravodlivosť celého trestného konania (4 To 10/2015).

Zo štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2015 vyplýva, že k zmiernu došlo na území Slovenskej republiky v prípade 100 osôb.

V duchu zámeru zákonodarcu je potrebné pri trestných činov, kde páchatelia nie sú závadové osoby, dať stranám v konaní využiť svoje právo k dispozícii v konaní a dať im možnosť, či medzi sebou uzavrujú zmier. Je účelom trestného konania v takýchto prípadoch, aby ustúpila represia štátu prejavujúca sa riešením vecí pred súdom na hlavnom pojednávaní a ukladaním trestov pred vzájomnou a slobodnou dohodou stranami. Vyriešením vecí inak ako represívnym zásahom medzi páchatelom a poškodeným, je vzhľadom na výchovný účel takéhoto riešenia ďaleko efektívnejšie, ako ukládanie trestu páchatelovi. Výchovný efekt sa v tomto smere prejavuje nielen posilneným procesným postavením v konaní, ale výchovne inštitút zmieru pôsobí aj na samotného obvineného a ostatných členov spoločnosti. Je spoločensky nutným trendom ústup od represie a hľadanie iných možností vybavenia vecí, čo zákonodarcu vyjadril v možnom postupe podľa § 220 ods. 1 Trestného poriadku (4Tos/74/2013).

3. ZÁVER

Koncepcia restoratívnej justície predstavuje nový model uplatňovania spravodlivosti, ktorý sa v podstatnej miere líši od koncepcie retributívnej justície, ktorú možno charakterizovať ako justíciu trestajúcu. Restoratívna justícia chápe trestný čin ako útok proti individuálnej bytosti a útok proti vzťahom medzi osobami v spoločnosti. Je pre ňu charakteristická individualizácia konania a následkov, ako aj ich subjektov. Primárnymi obeťami sú predovšetkým tí, ktorí boli trestným činom bezprostredne poškodení, ale aj rodinní príslušníci obete a páchatela, svedkovia a príslušníci celej spoločnosti. Štát v tomto procese nezaujímá rozhodujúce postavenie a nie je považovaný primárne za postihnutý. Uvedené posilňuje aj definícia restoratívnej justície podľa slovníka trestného súdnictva, ktorý ju definuje ako prístup k trestnému súdnictvu, ktorý sa týka obete, páchatela a spoločnosti s cieľmi o reintegráciu páchatela. Trest odňatia slobody predstavuje univerzálny a zároveň najprísnejší druh trestu, a preto zákon i predpokladá, že bude ukladaný len v tých prípadoch, keď miernejšími druhmi trestov nebude možné dosiahnuť splnenie účelu trestu alebo v prípadoch, keď pôjde o typovo najzávažnejšie zločiny a obzvlášť závažné zločiny a uloženie trestu odňatia slobody bude jediným spôsobom vyjadrenia závažnosti a škodlivosti spáchaného trestného činu. Aj napriek uvedenému možno konštatovať, že ukládanie alternatívnych trestov v rozhodovacej činnosti slovenských súdov nie je primárne a veľmi časté. Pri menej závažných trest-

ných činoch je pritom ukladanie alternatívnych trestov, ktorých pozitívum spočíva aj v nepomerne menšej finančnej záťaži, žiaduce a nutné.

Literatúra

1. IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. 2016. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 556 s. ISBN 9788081685095.
2. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. 2000. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 9788071793502.
3. ŠÁMAL, P. a kol. 2013. Trestní řád I. § 1 – 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. 1898 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
4. ŠIMOVČEK, I. a kol. 2016. Trestné právo procesné. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 9788073806170.
5. ŠIMOVČEK, I. 2015. Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo procesné. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. s. 114–115.

Kontaktné údaje

JUDr. Rastislav Hruška

Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
E-mail: hruska.rasto@gmail.com

JUDr. Martin Žuffa

Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
E-mail: martin.zuffabb@gmail.com

JUDr. Renáta Hrušková

Trnavská Univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Kollárova 10
918 43 Trnava
E-mail: renatka.hruskova@gmail.com

TEÓRIA REINTEGROVANÉHO ZAHANBENIA A RESTORATÍVNA JUSTÍCIA

The theory of reintegrated shame and restorative justice

Tomáš Horeháj

Abstrakt: Referát je venovaný úlohe zahanbenia ako jedného z mnohých faktorov uvedomenia si viny nad vlastným negatívnym správaním, uznania spôsobenej škody, prijatia zodpovednosti, konštruktívneho riešenia post-konfliktných problémov a v neposlednom rade znovuprijatia a začlenenia páchatela späť do komunity, čo je elementárnym cieľom restoratívnej justície.

Kľúčové slová: zahanbenie, hanba, vina, restoratívna justícia

Abstract: The paper is dedicated to the role of shaming as one of many factors associated to the realisation of guilt about own, negative behaviour; acknowledgement of caused harm, responsibility taking, constructive resolution of post-conflict issues and last, but not least, acceptance and reintegration of offender back to the community, what is considered to be the elementary goal of the restorative justice.

Key words: shaming, shame, blame, restorative justice

ÚVOD

Kľúčovou postavou mojej práce je austrálsky kriminológ, profesor na Austrálskej Národnej Univerzite a autor knihy *Crime, Shame and Reintegration*, **John Braithwaite**. Ten sa vo svojej knihe zamýšľa nad súčasnou trestnoprávnou justíciou ako neefektívnou a zlyhávajúcou pri sankcionovaní páchatela za trestný čin, ktorého sa dopustil, argumentujúc tým, že trest v podobe odsudzujúceho rozsudku len zhoršuje problematiku jeho resocializácie a reintegrácie.

Spáchanie trestného činu je traumatizujúcou udalosťou. Predsa kto by sa chcel stať obeťou trestného činu a znášať jeho konzekvencie po zvyšok života? Ibaže obeť (pozostalí, rodina) nie je vždy jedinou trpiacou osobou. Často rovnakú, ak nie väčšiu traumu, zažíva samotný páchatel, aktér a vykonávateľ deliktu, ktorý je spoločnosťou opovrhovaný a označovaný za vyvrhela, vydedenca. Avšak, čo ak tento páchatel cíti vo svojom vnútri pocity hanby a viny, no

nemá ich komu adresovať, dusí ich v sebe? Čo ak obeť potrebuje počuť priamo z úst páchatela, že ľutuje svoj čin a namiesto doživotnej nenávisti sa rozhodne odpustiť mu a uzmierniť sa s ním, aby tak mohla uzavrieť túto životnú kapitolu a pohnúť sa vpred?

Na takéto skôr filozofické otázky dáva odpoveď zložitý proces zahanbenia, ktorým si páchatel musí prejsť v prípade, že sa chce pred spoločnosťou „očistiť“ a stať sa znovu jej plnohodnotnou súčasťou. Braithwaite rozlišuje medzi dvomi formami zahanbenia – stigmatizujúcim a reintegrovaným. Kým stigmatizáciou rozumie zahanbenie páchatela a onálepkovanie ho „za toho zlého“, reintegrácia znamená zaobchádzanie s páchatelom ako s „dobrou“ osobou, ktorá sa dopustila „zlého“ činu, t. j. spochybnenie páchatelovho správania namiesto jeho osoby. Položme si však otázku: Je tento vzorec správania za každých okolností v praxi aplikovateľný? Skutočne to takto v živote funguje? Vo svojej práci som dospel k záveru, že nie – *teória reintegrovaného zahanbenia*, hoci vyvolala silnú vlnu ohlasu, rovnako sa stala aj terčom tvrdej kritiky, ktorú rozoberiem v troch bodoch:

1. Kultúrne rozdiely.
2. Psychologické aspekty pocitov hanby a viny.
3. Nedostatok empirickej podpory.

1. KULTÚRNE ROZDIELY

Prvým významným rozdielom je bipolárny pohľad na tento fenomén z kultúrnej perspektívy. Kým západná kultúra je silno individualizovaná (človek je primárne motivovaný vlastnými potrebami a svoje ciele stavia do popredia nad ciele ostatných), východná kultúra, reprezentovaná predovšetkým Japonskom, je komunitne orientovaná (ľudia sú primárne motivovaní potrebami a normami skupiny, do ktorej patria). Elementárne princípy restoratívneho procesu, akými sú hanba, vina, ujma, zodpovednosť, ospravedlnenie, odpustenie a uzmiernenie sú ponímané diferencovane, ako ich v nasledujúcich riadkoch popíšem:

- a) *Ujma*: v západných krajinách definovaná, identifikovateľná, špecifická a pochádzajúca z určitého zdroja ako uznaná škoda medzi dvoma alebo viacerými súkromnými osobami, pričom jedna je poškodenou a druhá zodpovednou za škodu čítajúc i komunitu. Uzmiernenie je potom snahou kooperácie medzi dotknutými stranami a ich komunit. V Japonsku je ujma vnímaná ako porušenie práva iného človeka na život a prvotným

- záujmom je obnovenie narušeného blaha komunity alebo spoločnosti ako celku.
- b) *Zodpovednosť*: na Západe ponímaná dichotómne jednak ako zodpovednosť interná (kde JA preberám zodpovednosť za *svoje* činy) a ako externá (spôsobujúc tak sklamanie v očiach ostatných vrátane prostredia, ktorého som súčasťou). Na Východe to nie je ani interná, ani externá, ale holistická zodpovednosť („Ja sa zodpovedám za svoje činy komunite ako celku“).
- c) *Ospravedlnenie*: kým americké obete majú tendenciu preferovať ospravedlnenie sa za spôsobenú škodu ako za samotný akt, japonské obete považujú ospravedlnenie a kajúcnosť páchateľa za veľmi silný signál a je viac pravdepodobnejšie, že takémuto páchateľovi odpustia.
- d) *Odpustenie*: v západných civilizáciách je chápané z dvoch perspektív. V prvom rade je to odpustenie obete páchateľovi, a do určitej miery aj odpustenie komunity. Druhé oveľa dôležitejšie je odpustenie páchateľa sebe samému, pretože až keď človek dokáže odpustiť sebe, až potom môže očakávať odpustenie od druhých. V Japonsku je za najdôležitejší aspekt obnovenia narušených vzťahov pokladané promptné odpustenie páchateľovi len čo prejavil známky ľútosť. Obet je „nútená“ odpustiť takémuto páchateľovi, bez ohľadu na to, či to tak skutočne cíti a či je na to psychicky pripravená. Dôvodom tohto tlaku na obeť je opäť raz intenzívna potreba obnoviť harmóniu komunity.
- e) *Uzmierenie*: uzmierenie ako záverečný akt celého procesu je najdôležitejším momentom. V západných kultúrach prvotnou potrebou k tomu, aby sa post-konfliktný vzťah mohol začať opäť ozdravovať, je spolupráca a kooperácia všetkých dotknutých strán. Strany sa majú snažiť o vzájomnú empatiu skrz naratívny dialóg, čo má potom viesť k prijatiu zodpovednosti, odpusteniu, ospravedlneniu a nastoleniu rovnováhy medzi nimi. V Japonsku, pokiaľ sa objaví špecifická ujma odhliadnuc na potreby obetí či páchateľov, je ich zodpovednosťou, aby sa uzmierili pre dobro komunity. Skôr ide o obnovenie narušenej rovnováhy v komunite než o ozdravný, dlhodobý proces. Strany v podstate nemajú na výber, chtiac-nechtiac sa to od nich očakáva, a na rozdiel od Západu, kde uzmierenie je len počiatočným krokom k restorácii, v Japonsku sa strany musia pohnúť vpred bez ohľadu na to, či skutočne došlo k uzmiereniu alebo nie.

2. PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY POCITOV HANBY A VINY

Maxwell a **Morrisová** zistili, že zahanbenie je spúšťačom mnohých emócií a môže mať rôznu podobu psychologickú odozvy v závislosti od človeka k človeku. Kritizujú, že na zreteli treba mať aj rozmanitosť ľudských pováh a fakt, že nie v každom vyvolá zahanbenie automaticky pocity viny a hanby, ale rovnako i negatívne emócie v podobe hnevu, poníženia a pod.

Botchkovar a **Title** upozorňujú na vysokú mieru závislosti stigmatizácie/reintegrácie od individuálnych okolností a jednotlivých druhov kriminality. Teória môže pôsobiť ako dvojsečná zbraň, t. j. nielen stigmatizujúce, ale rovnako aj reintegratívne zahanbenie môže viesť k budúcej deviácii a kriminálnej kariére. Podľa nich tieto emócie sú prežívané rôznymi ľuďmi v rôznych situáciách odlišne.

Napokon je to osobnostná štruktúra páchatela, pretože nie každý dokáže zažívať pocity hanby a viny a rozlišovať medzi tým, čo je morálne a čo amorálne. Reč je o psychopatických páchateloch, neschopných empatie a cítenia vyšších morálnych citov.

3. NEDOSTATOK EMPIRICKEJ PODPORY

Súčasná štúdia vychádzala už zo zistených poznatkov a jej cieľom bolo teda prispieť k zavedeniu restoratívnej justície na austrálskych školách v redukovaní školskej šikany a popri doteraz dvoch využívaných faktoroch vnímaného zahanbenia a zvládania hanby, bola doplnená o nový rozhodujúci faktor – vnímané **odpustenie** zo strany rodičov, obetí a školských autorít. Štúdia sa vo veľkej miere spoliehala na self-reports študentov o ich pocitoch, správaní a ich vnímaníach správania vlastných rodičov k nim. Opierala sa o štyri elementárne hypotézy, ktoré boli empiricky preukázané:

1. *Deti, ktoré si prešli procesom reintegratívneho zahanbenia od rodičov, v budúcnosti preukážu menej šikany v škole.*
2. *Deti, ktoré si prešli procesom stigmatizujúceho zahanbenia od rodičov, v budúcnosti preukážu viac šikany v škole.*
3. *Deti, ktorým bolo rodičmi odpustené preukážu menej šikany v škole.*
4. *Deti, ktoré si priznali svoje zahanbenie (prijali zodpovednosť za svoj čin, prešli si nápravou) budú v budúcnosti menej šikanovať ako deti, ktoré po-*

tlačili svoje zahanbenie odmietaním svojej viny, obviňovaním druhých či pocitmi hnevu, v budúcnosti budú ďalej šikanovať.

Vzorkou bolo 1 875 študentov (60 % dievčat, 40 % chlapcov) pochádzajúcich z deviatich základných škôl (verejných i súkromných) situovaných v Dake – hlavnom meste Bangladéša. Použitou metódou bol prieskum, do ktorého sa zapojilo 92 % účastníkov. Študenti boli oboznámení s cieľom tejto štúdie, ktorým bolo lepšie porozumenie faktorov, ktoré spúšťajú správanie spojené so šikanou. Týmito faktormi boli:

A. Zahanbenie

Prvotným cieľom bolo zistiť, či zahanbenie zo strany rodičov doma má nejaký vplyv na tyranské správanie ich detí v škole. Bolo načrtnutých niekoľko scenárov šikany (v každom tyran šikanoval svoju obeť fyzicky aj psychicky) na škole, ktoré si študenti mali predstaviť, keby sa stali páchatelmi. Scenáre sa dali prečítať študentom a potom sa im dali prečítať štyri možné reakcie rodičov na ne, ktoré v sebe zahŕňali rôzny charakter zahanbenia:

- „Ako si to len mohol urobiť?! Prinášaš len hanbu do tejto rodiny!“ (stigmatizujúce zahanbenie);
- „Môj rodič by mi nenadával, ale prestal by sa so mnou rozprávať dlhší čas, preukazujúc, že mi neodpustí.“ (zahanbenie bez reintegrácie);
- „Môj rodič by mi nič nepovedal a hľadel na mňa ako predtým.“ (reintegrácia bez zahanbenia);
- „Viem, že si dobrý chlapec/dievča a mám ťa rád, ale musíš pochopiť, že si zodpovedný/á za svoje správanie. Viac to už neurob!“ (reintegrované zahanbenie).

Výsledky preukázali, že 68 až 89 % detí vnímalo svojich rodičov tak, že ich reakciou by bolo reintegrované zahanbenie, avšak 12 až 34 % rodičov bolo vnímaných tak, že by volili stigmatizujúce zahanbenie. Odpovede reintegrácie bez zahanbenia (2 – 5 %) a zahanbenia bez reintegrácie (2 – 3 %) boli iba výnimočné, a preto sa na ne neprihliadalo v tejto štúdii.

B. Zvládnutie hanby

Zvládnutie hanby bolo merané cez tzv. MOSS – SASD metódu (*Management of Shame State – Shame Acknowledgement and Shame Displacement*). Ide o self-reporty založené na scenároch, kde cieľom je zachytiť emócie hanby detí, ktoré si majú sam seba predstaviť v situácii, kde sú odhalené pri páchaní nejakého spoločensky alebo morálne škodlivého činu.

Bolo použitých päť scenárov, ktoré boli študentom jeden po druhom opísané, študentom bolo potom položených desať otázok týkajúcich sa s hanbou súvisiacich emócií, kde boli spytovaní, ako by sa cítili, keby boli oni páchatelmi šikany. Na základe odpovedí sa potom skúmalo, u ktorých žiakov bola indikovaná uznaná hanba (SA) a u ktorých potlačená hanba (SD).

Čo sa týka uznanej hanby, boli použité tri merítka, podľa ktorých sa meralo uznanie hanby a zodpovednosti za svoj škodlivý čin, a nápravu chýb:

- a) pocit hanby,
- b) brať na seba zodpovednosť,
- c) náprava.

Pokiaľ ide o hanbu potlačenú, boli použité štyri kritériá:

- a) externalizácia obvinenia,
- b) pocit hnevu,
- c) pomstychtivý hnev,
- d) potlačený hnev.

C. Odpustenie

Tento faktor bol použitý s cieľom merať rozsah, do akého mladiství vnímali svojich rodičov, že im odpustia za hypotetické spáchanie šikany opäť pomocou ilustrácie piatich scenárov. Študenti si opäť mali predstaviť, že boli prichytení pri čine svojím rodičom.

Po prečítaní scenárov mali potom použiť päťbodovú stupnicu (od 1 = takmer nikdy po 5 = takmer stále) na nasledovné výroky:

- „Môj rodič mi odpustil a dal mi druhú šancu.“
- „Môj rodič neodpúšťa a toto nelieči moju bolesť.“

Odpustenie je pre restoratívnu justíciu veľmi špeciálnym faktorom a môže byť veľmi účinným pri ozdravnom procese a pri naplnení princípu „pretože zločin škodí (v našom prípade šikana), spravodlivosť by mala liečiť“. Keďže táto štúdia bola vykonaná v moslimskej krajine, odpustenie malo viacdimenziálny rozmer a znamenalo uzdravenie bolestivých pocitov hanby, ako aj pokánie v náboženskom slova zmysle.

4. VÝSLEDKY A ZHRNUTIE

Výsledky testovania preukázali, že tak reintegrované zahanbenie od rodičov, ako aj odpustenie boli asociované s menšou mierou šikany na školách, čím sa

potvrdila hypotéza č. 1 a hypotéza č. 3. Avšak, reintegrované zahanbenie nemalo väčší vplyv na šikanu (zníženie šikany len o 11,3 %). Stigmatizujúce zahanbenie malo za následok zhoršenie jedine v prípade, že dieťa nerado chodilo do školy. Naopak, došlo k potvrdeniu hypotézy č. 4; čo sa týka zvládania hanby, školáci, ktorí si priznali vlastnú vinu, sa zapájali menej do šikanovania. Tí, ktorí si osvojili opačný model, t. j. potlačili svoj pocit zahanbenia a namiesto toho vinili zo svojho správania druhých, pokračovali vo svojom vzorci a šikanovali ďalej. Avšak najznamenitejším kontrolným mechanizmom sa stalo práve odpustenie (od rodičov a aj od samotnej obete), ktoré redukovalo šikanovanie o 22,4 %.

Možno teda zhrnúť, že odpustenie má v tomto prípade väčší efekt ako samotné reintegrované zahanbenie a stigmatizácia. Odpustenie je teda silným faktorom ovplyvňujúcim vnútornú psychiku páchatela a rozhodne pomáha k uvedomeniu si svojho zlého činu, ktorý spáchal a môže hrať významnú rolu pri budúcej kriminálnej činnosti. Samozrejme, berúc do úvahy špecifickosť každého prípadu a osobnosť tak páchatela, ako i obete.

Na záver možno zhrnúť, že táto štúdia sa snažila priniesť lepší obraz na prevenciu školskej šikany. Tak ako rodinné faktory (reintegrované zahanbenie, odpustenie zo strany rodičov) boli kľúčovými pri otázke šikany, aj individuálne faktory (zvládnutie hanby) mali taktiež významný potenciál pri pochopení tohto fenoménu.

Restoratívna justícia – budúcnosť riešenia trestnoprávnych sporov alebo mŕtvy koncept?

Restoratívna justícia sa sformovala ako alternatíva k retributívnej, trestnoprávnej justícii. Jej zástancovia kritizujú súčasný model trestného práva ako neefektívny a argumentujú tým, že trestný proces je striktné zameraný na páchatela a štát ako poškodeného a potreby obete, páchatela a komunity ostávajú nevyriešené, sú len periférne. Jadro restoratívnej spravodlivosti vychádza už z jej samotného názvu – obnovenie (restorácia) narušených vzťahov, navrátenie vecí do pôvodného stavu.

Jej účelom je slúžiť ako nástroj k vyriešeniu konfliktu medzi obeťou a páchatelom na personálnej úrovni na takzvaných restoratívnych procesoch. Na nich sa tieto strany stretávajú a za účasti vyškoleného profesionála a komunity sa majú snažiť o uzmierenie. Obetiam sa má tak poskytnúť omnoho širší priestor na zodpovedanie mnohých otázok, ktoré v klasickom, trestnom procese ostávajú nevysslovené. Úspešným zavŕšením restoratívneho procesu má

byť ospravedlnenie zo strany páchatela, prijatie tohto ospravedlnenia obeťou a odpustenie zo strany obeť, ako aj vzájomné uzmierenie sa ako finálny akt procesu, ale len prvotný krok k vyličeniu.

Restoratívna justícia je dnes v kriminologických, ale i trestnoprávnych a iných kruhoch veľmi skloňovaným termínom a jej uplatnenie môžeme v posledných dvoch dekádach jej vývoja vidieť po celom svete. Výnimkou nie je ani Slovenská a Česká republika, kde sa konala už nejedna medzinárodná vedecká konferencia na túto tému a hoci pôjde ešte o beh na dlhé trate, myslím si, že v budúcnosti by mohla byť do právnych poriadkov zavedená a jej princípy reálne uplatňované.

Literatúra

1. AHMED, E. – HARRIS, N. – BRAITHWAITE, J. (Eds.): Shame management through reintegration. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
2. BRAITHWAITE, J.: Crime, shame and reintegration. Cambridge: Cambridge University Press. 1989.
3. ČÍRTKOVÁ, L.: Forezní psychologie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Praha, 2004. 424 s. ISBN 80-86473-86-4.
4. JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D.W.: Handbook of Restorative Justice, Willan Publishing, 2007. 650 s. ISBN-13 978-1-84392-150-9.
5. MAXWELL, G. – MORRIS, A.: What is the place of shame in restorative justice. In: ZEHR, H. – TOEWS, B.: Critical Issues in Restorative Justice. New York: Criminal Justice Press, 2004.
6. ZEHR, H. – GOHAR, A.: The little book of restorative justice. Good Books, Intercourse, Pennsylvania, USA. 2003.

Kontaktné údaje

JUDr. Tomáš Horeháj

Komárňanská 35

940 02 Nové Zámky

E-mail: thorehaj@gmail.com

ALTERNATÍVNE TRESTY – JEDEN Z MODERNÝCH PROSTRIEDKOV TRESTNEJ POLITIKY DEMOKRATICKÉHO ŠTÁTU II

(Legislatívna súčasnosť a perspektívy)

Vývoj a stav legislatívnych a aplikačných zmien v oblasti
alternatívnych trestov v slovenskom trestnom zákonodarstve
za posledných 17 rokov

Alternative penalties – one of the modern means of the crime policies of the democratic state II.

Vladimír Čečot – Nikol Kánová

Abstrakt: Článok retrospektívne až po stav de lege lata (súčasnosť), vyhodnocuje vývoj a stav legislatívnych súvislosti alternatívnych trestov v slovenskom trestnom zákonodarstve, v porovnaní s publikovanými závermi a východiskami v štúdií: „Alternatívne tresty – jeden z moderných prostriedkov trestnej politiky demokratického štátu“, Justičná revue z roku 2000. V závere konštatuje, že legislatívna prax nedostatočne doceňuje a vyhodnocuje teoretické výsledky a závery, získané vedeckým skúmaním teoretikmi trestného práva v tejto oblasti a tak – okrem iného – z hľadiska svojej normotvorby neposkytuje aplikačnej súdnej praxi dostatočne široký výber alternatívnych trestov pre ich ukladanie.

Kľúčové slová: kriminalita, nárast kriminality, alternatívne tresty, efektívnosť trestu, hospodárnosť trestu, vedecký výskum, aplikačná prax, legislatívna podmienenosť, individuálne posudzovanie, verejnoprospešné práce, elektronicky náramok, kontrola a dohľad nad alternatívnymi trestami, systém zabezpečenia fungovania výkonu alternatívnych trestov, trest denných pokút, rozšírenie druhov alternatívnych trestov

Abstract: The article retrospectively up to the state of de lege lata (present) evaluates the development and condition of the legislative context of the alternative punishments in the Slovak criminal legislation in comparison to the published conclusions and recourses in the article: “Alternative Penalties – One of the Modern Instrument of Criminal Policy of the Democratic State” Judicial Revue from year 2000. Finally the article states that the legislative practice insufficiently appreciates and evaluates the theoretical results and conclusions obtained by the scientific examination of theoret-

ticians of the criminal law in this field, but on the other hand from the point of view of its normative development does not provide for the judicial practice a sufficiently wide choice of alternative penalties for imposing them.

Key words: crime rate, the increase in crime, alternative penalties, effectiveness of punishment, economy of punishment, scientific research, application practice, legislative conditionality, individual assessment, public works, electronic bracelet, control and supervision of alternative punishments, system of ensuring the functioning of alternative punishments, punishment of daily fines, extension of types of alternative punishments

1. ÚVOD

Reformné názory na trest a jeho účel v Európe (Francúzsko) sa prakticky objavili už koncom 18. a začiatkom 19. storočia.¹ Podľa nich bolo potrebné účel trestu spájať nielen so závažnosťou zločinu, ktorý bol spáchaný t. j. na minulé porušenie zákona, ale na to, aby zločinec v budúcnosti nespáchal trestný čin. Reformné úvahy o účele trestu však smerovali aj k jeho zhospodárneniu či zefektívneniu.

Myslíme si, že práve v týchto myšlienkach a názoroch môžeme vnímať aj prvé pra-pa-myšlienky restoratívnej justície, jej podstaty, ktorá sa opiera o koncepciu obnovujúcej spravodlivosti – restoratívnej spravodlivosti oproti represívnemu ponímaniu odplatnej spravodlivosti – retribučnej justícii.

Tým chceme jednoducho naznačiť, že problematika alternatívnych trestov a restoratívnej justície spolu súvisia a že vedecké skúmanie a rozvíjanie jednej bez druhej témy je prakticky nemožné. V tomto duchu je spracovaný aj náš príspevok.

Po roku 1948 bol vývoj nášho trestného zákonodarstva ovplyvnený politickou orientáciou nášho štátu, a tým aj trestná politika mala jednoznačne prísne retribučný charakter.

Po zmene spoločenských a politických pomerov v roku 1989 bolo nevyhnutné zmeniť vývoj trestného zákonodarstva a trestnú politiku štátu tak, aby zodpovedala jeho novým, obnoveným demokratickým princípom. Prostriedkom takejto zmeny je aj koncept obnovujúcej spravodlivosti – restoratívna

¹ Za predstaviteľov reformných názorov 18. a 19. storočia týkajúcich sa účelu trestu sú považovaní francúzsky právnik a filozof Filangieri, Bernavi, ktorí sa prikláňali k názoru, že trest sa nemá vymerať len podľa zločinu samotného, ale aj vzhľadom na jeho možné opakovanie.

justícia, ktorá sa opiera – okrem iného – o potrebu sociálnej integrácie páchatelov, zníženie väzenskej populácie a garantovanie primeranej satisfakcie poškodeným, Medzi jej prostriedky patria aj alternatívne tresty.

2. VÝVOJ A STAV TEORETICKÉHO ROZPRACOVANIA PROBLEMATIKY ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Myšlienka zavedenia alternatívnych trestov do systému sankcií v slovenskom trestnom zákonodarstve nadobudla na svojej aktuálnosti predovšetkým v období po roku 2000. Celkom prirodzene ju priniesla nevyhnutnosť riešiť zvýšený počet odsúdených, potreba výstavby nových väznic pre zvýšený počet odsúdených, zvýšenie nákladov štátu na výkon trestu, nehospodárnosť trestu atď. Dovtedy sa problematika alternatívnych trestov objavovala ako teoreticky zaujímavý problém v zahraničí a dozvedali sme sa o ich charakteristike a podstate predovšetkým vo forme odborných článkov, štúdií a publikácií tak v Českej republike, Maďarsku, ale aj Holandsku, Švédsku či Nemecku.¹

V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že rok 2000 bol – okrem iného – aj rokom prijatia Legislatívnych zásad rekodifikácie trestného zákonodarstva, ktorých súčasťou bol aj návrh zásady zavedenia alternatívnych trestov. Ich zavedenie vyplynulo jednak z Rezolúcie OSN – „Niektoré alternatívne tresty k väznenstvu“, ktorá bola podkladom pre rokovanie 7. kongresu OSN o prevencii kriminality a zaobchádzaní s páchatelmi v roku 1986, jednak zo záväzkov, ktoré vyplynuli pre našu republiku z rezolúcie Výboru ministrov Rady Európy č. (76) 10 z roku 1974 a Odporúčania č. R (92) Rady Európy a v neposlednom rade aj zo stavu aplikačnej praxe v oblasti ukladania trestov. Dovtedajšie zvyšovanie trestných sankcií, ako súčasť trestnej politiky, ale aj nerešpektovanie zásady „ultima ratio“ v legislatívnych procesoch prijímania noviel Trestného zákona spôsobilo na jednej strane zavedenie nových skutkových podstat trestných činov do Trestného zákona a na strane druhej zvýšený počet odsúdených na nepodmienečné tresty odňatia slobody, tým aj vysoký nárast rozpočtu a finančných nákladov na výkon väznenstva. Východiskom z tejto situácie bola jednoznačne nevyhnutnosť prikročiť k prehodnoteniu alternatívnych trestov a ich zavedeniu ako prostriedku smerujúcemu k zefektívneniu a z hospodárneniu ukladania a výkonu trestov v slovenskom trestnom zákonodarstve. Uvedenú legislatívnu zásadu, ako súčasť legislatívneho zámeru rekodifikácie trestného zákonodarstva, ako celok prijala vláda Slovenskej republiky v roku 2000.

Pre dokreslenie je potrebné ešte podotknúť, že niektoré štáty v Európe už vo svojom trestnom zákonodarstve alternatívne tresty zaviedli a majú s nimi v aplikačnej praxi pozitívne skúsenosti.² Medzi takéto štáty patrí napr. susedné Rakúsko, ktoré alternatívne tresty zaviedlo ešte v roku 1989, ďalej Maďarsko, ktorého zákonodarca prijal zavedenie alternatívnych trestov ešte v roku 1993, Švédsko a Holandsko, ktoré alternatívne tresty zaradili medzi trestné sankcie ešte v roku 1980 atď.

Na margo našej témy si dovoľme pripomenúť, že v tom čase aj jeden zo spoluautorov tohto príspevku, Vladimír Čečot, publikoval odborný článok v časopise *Justičná revue* roč. 52 č. 12/2000 na str. 1280–1285 pod názvom „*Alternatívne tresty – jeden z moderných prostriedkov trestnej politiky demokratického štátu*“, v ktorom charakterizoval a objasnil podstatu alternatívnych trestov, dôvody ich zaradenia medzi trestné sankcie v slovenskom trestnom zákonodarstve. Uviedol aj príklad pomerne širokého diapazónu druhov alternatívnych trestov, ktoré sa používajú v zahraničí a prichádzajú do úvahy z hľadiska uplatnenia aj v slovenskom trestnom zákonodarstve. Autorovým cieľným zameraním (v tom čase bol členom Legislatívnej komisie pre rekodifikáciu trestného práva MS SR), bolo predovšetkým vyvolať širokú odbornú diskusiu k zámeru rekodifikácie trestného zákonodarstva a v samotnej podstate sa pokúsiť o získanie názorov trestnoprávných teoretikov na alternatívne tresty a ich uzákonenie.

Alternatívne tresty sa naozaj po roku 2000 stali na Slovensku zaujímavou témou a zároveň aktuálnym problémom vedeckého skúmania. Pribúdali rôzne výstupy vo forme odborných článkov a publikácií,³ ba dokonca sa stali té-

² Napr. MAREŠOVÁ, A. – VÁLKOVÁ, H.: K problematice alternativních trestů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994. OSMANČÍK, O.: Těze o alternativních trestech a probačních úřednících. In.: K problematice alternativních trestů a opatření. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Praha 1996, SUCHÝ, O. – VÁLKOVÁ, H.: Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. In: Právní rozhledy, roč. 4, č. 4, 1996, RIZMAN, S. – SOTOLÁŘ, A. – ŠÁMAL, P.: K problematice alternativních trestů. In: Trestní právo roč. 2, č. 7/8, 1997. DRAŠÍK, P. – HASCH, K.: Jěště k výkonu trestu obecně prospěšných prací. In: Trestní právo, roč. 4, č. 6, 1999.

³ Napr.: BALÁŽ, P.: K alternativným trestom a opatrenia. In: *Justičná revue* roč. 56 č. 4, 2004. TOBIAŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In: *Justičná revue* roč. 58, č. 10, 2006. DANTOR, M.: Peňažný trest ako významná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosti probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. In: *Justičná revue* roč. 60, č. 3 2008. KLÁTIK, J.: Konceptcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. In: *Justičná revue* roč. 50, č. 1, 2008. KURUCOVÁ, V.: Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia

mami doktorandských prác⁴ a monografií,⁵ vedeckých konferencií⁶ a riešenia výskumných projektov.⁷ K diskusiám k problému zavedenia alternatívnych trestov medzi trestné sankcie sa okrem trestnoprávných teoretikov pripojili aj významní predstavitelia justičnej praxe. O tom, že problematika alternatívnych trestov nestráca na svojej aktuálnosti a je ďalej v strede záujmov trestnoprávných teoretikov nasvedčuje aj konanie dnešnej vedeckej konferencie a jej zameranie. Samozrejme, že si nepripisujeme žiadne osobitné zásluhy, že sa tak stalo len vďaka spomínanému článku v Justičnej revue, ale faktom ostáva, že to bol prvý, cielene publikovaný odborný článok k problémom alternatívnych trestov v Slovenskej republike, ktorý možno takýto záujem trestnoprávných teoretikov mohol „vyprovokovať“ k vyjadreniu svojich názorov na alternatívne tresty, o potrebe ich vedeckého skúmania a prirodzene aj možného legislatívneho zavedenia medzi trestné sankcie v Slovenskej republike.

Popri dôležitosti výpočtu nami poukázaných aktivít, a to či už množstva trestnoprávných teoretikov, ktorí sa problematikou alternatívnych trestov zaoberali a zaoberajú, ďalej aktivít vedeckého skúmania problematiky alternatívnych trestov za posledných sedemnást rokov vo forme skúmaných projektov, vedeckých konferencií, monografií a odborných publikácií, je však nemenej významná dosiahnutá miera poznania samotnej skúmanej problematiky. V tomto zmysle bez akéhokoľvek nadsadenia si myslíme, že za sledované obdobie bol v oblasti alternatívnych trestov a ich atomizovaných dielčích problémov, ale aj v širšej súvislosti uplatňovania systému restoratívnej justície urobený veľký krok v oblasti teoretického rozpracovania a poznania.

slobody. In: Buletín slovenskej advokácie. Roč. 19, č. 5, 2013. LUBELCOVÁ, G.: Uplatňovanie mediácie v slovenských podmienkach. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015. ŠIMOVCĚK, I: Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015.

⁴ Napr. TOBIAŠOVÁ, L: Alternatívne tresty. Doktorandská práca, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2006.

⁵ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015.

⁶ Vedecká konferencia „Alternatívne tresty v praxi“. Konzultačné a informačné centrum EDUKOS. Žilina, 2007. Vedecká konferencia „Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície“. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva. 20.–25. mája 2013. Vedecká konferencia „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach“. Bratislava: TU, Právnická fakulta. 6. 5. 2014.

⁷ Napr. Projekt APVV – 0179-12 „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“. STRÉMY, T.: Bratislava: TU, Právnická fakulta.

Za celkom evidentné možno, podľa nášho názoru, považovať precizáciu pojmu restoratívna justícia a hranice jej účinnosti, restoratívna justícia v súdnej praxi, alternatívne tresty, ich vzťah k restoratívnej justícii ako jeden z jej prostriedkov, druhy alternatívnych trestov a ich ukladanie,⁸ osobitosti ukladania takých alternatívnych trestov, ako sú trest povinnej práce, domáce väzenie, zákaz účasti na verejných podujatiach, kontrola a monitoring výkonu alternatívnych trestov, probačný a mediačný dohľad nad výkonom alternatívnych trestov, problematika premeny alternatívnych trestov na trest odňatia slobody, kriminologická podstata a význam alternatívnych trestov a iné.

Teoretické poznatky a závery získané z vedeckého skúmania problematiky alternatívnych trestov sú významným podkladom tak pre ďalší rozvoj skúmania jeho predmetu, ako aj pre tvorbu potrebných zmien a doplnkov systému trestných sankcií v našom trestnom zákonodarstve. *Sú významným podaním a odovzdaním získaných teoretických záverov skúmanej problematiky legislatívcom a pre priestor normotvorby.*

3. VÝZNAM A STAV LEGISLATÍVNYCH ZMIEN V OBLASTI ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Hneď na úvod je potrebné podotknúť, že príprava rekodifikácie trestného zákonodarstva po roku 2000 v súvislosti so zavedením alternatívnych trestov sa začala v duchu zámeru depenalizácie a dekriminalizácie presadzovaním konceptu restoratívnej justície, čo predznamenal podstatnú zmenu v doterajšej filozofii trestnoprávnej legislatívy.

Prvým významným krokom v oblasti legislatívy bol už v roku 2001 realizovaný pilotný projekt Probačnej a mediačnej služby, ktorý kládol dôraz na samotnú agendu a výkon mediačnej a probačnej služby.⁹ Po jeho skončení sa

⁸ Postupne cieľným výskumom boli vygenerované do roku 2005 pre trestné zákonodarstvo v súvislosti s rekodifikáciou nasledujúce druhy alternatívnych trestov: a) ktoré už boli kodifikované v zák.č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších zmien a doplnkov a to: podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, peňažný trest, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest vyhodenia a zároveň b) navrhované nové druhy alternatívnych trestov: podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce.

⁹ Uvedený pilotný projekt súvisel s prípravou zákona o Probačnej a mediačnej službe a bol realizovaný Pedagogickou fakultou UK v Bratislave, Úradom splnomocnenca pre rómske komunity, a tretím sektorom na Okresných súdoch Bratislava IV (zameraný na

jeho závery a skúsenosti stali legislatívnym podkladom pre prijatie zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch.

Zásadnú zmenu v súvislosti s alternatívnymi trestami však priniesla až spomínaná rekodifikácia trestného zákonodarstva prijatím zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, účinného od 1. 1. 2006. Predpokladalo sa, že to bude stabilný Trestný zákon, ktorý po viac ako 40 rokov účinnosti zákona č. 140/1961 Zb. odstráni jeho výkladové problémy súvisiace s množstvom prijatých noviel najmä po roku 1990, sprehľadní ho a predovšetkým sa stane moderným Trestným zákonom v európskom priestore.¹⁰

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon ustanovil jednak alternatívne tresty, ktoré už boli súčasťou trestných sankcií v zák.č. 140/1961 Zb. v znení neskorších zmien a doplnkov a tiež ustanovil *nové druhy alternatívnych trestov, ako trest podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom, trest domáceho väzenia a trest povinnej práce.*

Zák. č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí, ktorý novelizoval aj Trestný zákon vytvorením nového druhu alternatívneho trestu (§ 62a) – trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ktorého účelom je zabrániť odsúdenému jeho fyzickú účasť na verejnom podujatí, a tak rušeniu jeho priebehu či dopustenia sa výtržnosti.

Na základe doteraz uvedeného možno konštatovať, že náš Trestný zákon disponuje nasledovnými alternatívnymi trestami:

- a) podmienený trest odňatia slobody,
- b) trest podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom,
- c) trest domáceho väzenia,
- d) trest povinnej práce,
- e) peňažný trest,
- f) prepadnutie majetku,
- g) prepadnutie vecí,

trestné činy v doprave), Nové Zámky (zameraný na problematiku trestnej činnosti mladistvých a drogovu závislých) a Spišská Nová Ves Novej (zameraný na riešenie problémov rómskej komunity v súvislosti s ich trestnou činnosťou).

¹⁰ Čo sa týka stability rekodifikovaného Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. dovolíme si poznamkať, že zák. č. 140/1961 Zb. Trestný zákon bol do rekodifikácie za svojej viac ako 40-ročnej účinnosti novelizovaný skoro 40-krát, z toho najviac po roku 1990. Súčasný účinný Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. bol za doteraz 11-ročnej účinnosti novelizovaný 36-krát, teda skoro toľko ako zák. č. 140/1961 Zb. za viac ako 40 rokov svojej účinnosti. Zdá sa, že z dôvodov nevyhnutnej prehľadnosti zákona súvisiaceho s jeho výkladom bude zrejme potrebné znovu pristúpiť k myšlienke jeho rekodifikácie. Ale to je iná téma (poznámka autorov).

- h) trest vyhostenia,
- i) trest zákazu činnosti,
- j) trest zákazu účasti na verejnom podujatí.

Z hľadiska zamerania a predmetu nášho príspevku nás však aj bude zaujímať, aký je v súčasnosti stav ukladania alternatívnych trestov v súdnej praxi, ako sa alternatívne tresty využívajú súdmi pre splnenie ich účelu a aké sú aplikačné problémy súvisiace s ukladáním alternatívnych trestov.

Pomyselne by malo ísť o *výsledok prepojenia poznatkov trestnoprávnej teórie s trestnoprávnou legislatívou a aplikačnou súdnou praxou*.

K získaniu odpovedí na položené otázky využijeme štatistiku ukladania alternatívnych trestov v Slovenskej republike. Z nej vyplýva, že *súdy najviac ukladajú podmiennečné tresty* – 20 527 odsúdeným ročne. Štatistika ukladania alternatívnych trestov súdmi v SR, ktorú máme k dispozícii,¹¹ nerozlišuje medzi podmiennečným odsúdením a trestom podmiennečného odloženia výkonu trestu s probačným dohľadom. V poradí *druhým najfrekventovanejším alternatívnym trestom ukladáým súdmi je trest povinnej práce* – 3 351 odsúdených, potom nasleduje *trest zákazu činnosti*, ktorý je ročne ukladáný súdmi v 2 258 prípadoch, nasleduje *peňažný trest* v 1 243 prípadoch, *trest prepadnutia veci* uložený ročne 110 odsúdeným.

Najmenej z druhov alternatívnych trestov sa ukladajú *tresty vyhostenia* – 65 odsúdených ročne, *tresty zákazu pobytu* – 10 odsúdených ročne, *trest domáceho väzenia* – 17 odsúdených ročne, *trest prepadnutia majetku* – 1 odsúdený ročne.

Treba však zdôrazniť, že tieto štatistické výsledky platia pre rok 2014. Ak ich porovnáme s rokom 2007, keď sa začalo štatistické sledovanie ukladania alternatívnych trestov súdmi v SR, tak je potrebné konštatovať, že u všetkých druhov alternatívnych trestov ich počet každoročne narastal.

Čo sa týka samotnej *probiácie* v aplikačnej súdnej praxi, bolo v roku 2015 uložených celkom 6 845 probácii odsúdeným, z toho 3 037 v súvislosti s trestom povinnej práce a 1 800 odsúdeným v súvislosti s uložením podmiennečného trestu odňatia slobody s probáciou. V roku 2015 bolo vykonaných na súdoch v Slovenskej republike celkom 983 *mediácií*.¹²

¹¹ Pre získanie prehľadu o počte a druhoch alternatívnych trestov ukladáých súdmi v Slovenskej republike sme použili už publikovanú tabuľku č. 1 – Ukladanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike. STRÉMY, T. – DONEVOVÁ, A.: Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 221.

¹² Porovnaj Štatistickú ročenku Ministerstva spravodlivosti SR za rok 2015.

Zo stručného prehľadu vyplýva, že súdy SR v aplikačnej praxi ukladania alternatívnych trestov využívajú viac-menej alternatívne tresty podmieneného odsúdenia, podmieneného odkladu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, peňažný trest, trest povinnej práce a na druhej strane málo využívajú trest domáceho väzenia, ktorý bol v posledných dvoch rokoch predmetom vysokých investícií v súvislosti s jeho výkonom a elektronickým monitoringom.

Prečo je takýto stav v aplikačnej súdnej praxi? Zapríčiňujú ho objektívne alebo subjektívne príčiny? K odpovedi na túto otázku použijeme niektoré výsledky prieskumu názorov sudcov na ukladanie alternatívnych trestov a dôvody ich nízkeho počtu ukladania, najmä čo sa týka druhov alternatívnych trestov.¹³ Oslovených bola vzorka celkom 247 sudcov – respondentov, ktorí na otázku:

Aká je miera spokojnosti sudcov s aktuálnym systémom alternatívnych trestov?

- 60 % respondentov odpovedalo, že systém je dostatočný,
- 27 % respondentov by systém alternatívnych trestov rozšírila,
- 13 % respondentov nemá jednotný názor.

Aká je frekvencia sudcov o uložení alternatívnych trestov?

- 43 % respondentov odpovedalo často,
- 17 % respondentov odpovedalo sporadicky,
- 17 % respondentov odpovedalo nikdy.

Aký má vplyv aplikácia alternatívnych trestov na rýchlosť konania?

- 33 % respondentov, že konanie rozhodne zrýchľuje,
- 47 % respondentov, že konanie skôr zrýchľuje,
- 13 % respondentov, že konanie skôr nezrýchľuje,
- 7 % respondentov, že konanie rozhodne nezrýchľuje.

Z uvedeného krátkeho prieskumu názorov sudcov na aplikáciu alternatívnych trestov vyplýva, že až 27 % respondentov by systém alternatívnych trestov rozšírila, až 17 % sudcov nikdy neukladá alternatívne tresty a až 20 % respondentov má názor, že alternatívne tresty konanie nezrýchľujú alebo rozhodne nezrýchľujú.

¹³ Šimunová, L.: Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi – vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 233–239.

4. ZÁVER

Problematika alternatívnych trestov je a bude aktuálnou aj v budúcnosti. Za 17 rokov od prijatia Legislatívnych zásad rekodifikácie trestného zákonodarstva sa vykonalo naozaj veľa tak v oblasti trestnoprávnej teórie, ako aj v oblasti legislatívy. Napriek tomu si myslíme, že sa v legislatívnej praxi akoby sčasti podceňovali výsledky získané v oblasti vedy a výskumu. Daný aplikačný stav môže vyplývať u časti sudcov zo samotnej podstaty a obavy realizovať niečo nové. Na strane druhej by zrejme bolo potrebné zvýšiť počet druhov alternatívnych trestov v ich systéme, aby sudcom ponúkal viac možností – alternatív trestov. Trestnoprávna teória a zahraničné skúsenosti takéto možnosti trestnému zákonodarstvu poskytujú. Za zmienku stojí napr. trest denných pokút tak frekventovane aplikovaný v SRN s jeho významnou, najmä východnou funkciou. Sme toho názoru, že čím poskytneme súdom v aplikačnej praxi širší priestor voľby alternatív, ktoré budú z hľadiska ich výkonu jednoduché bez osobitných zložítostí, tým sa bude viac naplňať aj s tým spojený obsah a posilnenie restoratívnej justície v reálnej praxi.

Kontaktné údaje

Dr.h.c. Prof. JUDr. Vladimír Čečet, CSc.

Ústav pre výchovu a vzdelávanie znalcov
Žilinská univerzita v Žiline
Ul. 1. mája 32
010 26 Žilina
E-mail vladimir.cecot@gmail.com

JUDr. Nikol Kánová

Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
E-mail: nikol.kanova@minv.sk

AKTUÁLNA EURÓPSKA REGULÁCIA OCHRANY, PODPORY A PRÁV OBETÍ TERORIZMU – VYBRANÉ USTANOVENIA SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY O BOJI PROTI TERORIZMU

Current european regulation of protection, support and rights of victims of terrorism – selected provisions of Directive of European parliament and Council on combating terrorism

Lucia Erdeiová

Abstrakt: Zameranie sa nielen na vzniknutú ujmu, s tým súvisiace potreby spoločnosti a na páchatela, ale tiež na ujmu a následné oprávnené potreby obetí trestných činov, čo je jedným z kľúčových princípov restoratívnej justície. Posudzovať trestné činy ako protiprávne skutky smerujúce predovšetkým voči ľuďom a pokúsiť sa hľadať nástroje, ako, pokiaľ možno, obnoviť to, čo bolo poškodené, je alternatívou, ktorej pridaná hodnota je v súčasnosti aktuálnou témou.¹ Ani najnovšia európska regulácia týkajúca sa trestnoprávneho aspektu boja proti terorizmu neopomína úpravu ochrany obetí tohto druhu trestnej činnosti a v samostatnej hlave ustanovuje pravidlá smerujúce k zabezpečeniu ochrany, podpory a práv obetí terorizmu. Priblíženie európskej právnej úpravy tejto časti trestnoprávneho ponímania fenoménu terorizmu je témou nasledujúceho príspevku.

Kľúčové slová: boj proti terorizmu; obeť trestnej činnosti; Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/541 z 15. marca 2017 o boji proti terorizmu, ktorou

¹ Jednou z prvých zmien naznačujúcich zameranie trestnej justície nielen na páchatela, ale aj na ujmu spôsobenú trestnou činnosťou a na následné oprávnené potreby obetí bolo prijatie Deklarácie OSN o základných zásadách spravodlivosti pre obeť trestných činov a zneužitia právomoci, ktorá obsahuje v rámci 21 odporúčaní orientovaných na spravodlivý proces aj garancie podpory, kompenzácie a sociálnej asistencie obetiam trestných činov. Obdobne, následne na sympóziu venované podpore obetí terorizmu v roku 2008 pod záštitou generálneho tajomníka OSN, bolo prijatých 8 odporúčaní pre zabezpečenie efektívnej podpory obetí terorizmu vrátane informovania, služieb lekárskej starostlivosti, finančnej podpory, ako aj zvyšovania všeobecného povedomia o potrebe podpory obetí terorizmu.

sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV; ochrana, podpora a práva obetí terorizmu

Abstract: One of the key principles of restorative justice is to focus not only on harm caused (along with relating needs of the society) and on perpetrator but also on harm and subsequent needs of victims of criminal acts. To consider criminal acts as illegal acts targeting especially persons and seek tools that should mitigate damages is an alternative, added value which is being discussed. The latest European Directive relating to this criminal aspect of countering terrorism contains provisions on protection of victims of such criminal acts and introduces rules for protecting and supporting rights of victims of terrorism in a separate Chapter. The contribution presents the European legislation regarding criminal perception of the phenomenon of terrorism in more details.

Key words: fight against terrorism; terrorist offences victims; Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA; protection, support and rights of victims of terrorism

1. OBETE TERORIZMU – JE KOHO CHRÁNIŤ?

Západná Európa sa v ostatnom čase stala terčom viacerých teroristických útokov.² V roku 2015 v dôsledku teroristických útokov v Európe zomrelo viac ako 150 ľudí a 360 bolo ranených. Bolo zaznamenaných viac ako 200 teroristických útokov,³ v Spojenom kráľovstve 103, vo Francúzsku 72, v Španielsku 25. V roku 2016 zomrelo viac ako 160 ľudí a viac ako 500 bolo zranených. V júli 2016 vo francúzskom Nice počas osláv štátneho sviatku Dňa dobytia Bastily došlo k útoku na dav ľudí s využitím nákladného motorového vozidla, zahynulo 84 osôb a 308 bolo zranených. V decembri 2016 došlo na vianočných trhoch v Berlíne k útoku, pri ktorom útočník s nákladným motorovým vozidlom vrazil do davu ľudí, pričom zahynulo 12 osôb a minimálne 48 bolo zranených. Zatiaľ čo v období po roku 2001 boli najpravdepodobnejšou hrozbou terorizmu masové útoky vykonávané veľkými zahraničnými teroristickými organizáciami, v súčasnosti sa Európa bojí najmä hrozby spojenej s návratom ra-

² Išlo predovšetkým o útoky páchané tzv. osamelými vlkmi – jednotlivcami alebo malými skupinami útočníkov, ktorí súhlasia s ideológiou globálneho džihádu a s cieľmi niektorej z väčších teroristických sietí, avšak priamo do nich nepatria, ani nimi nie sú podporovaní (Národný akčný plán boja proti terorizmu na roky 2015 – 2018, schválený uznesením vlády SR č. 213/2015 zo dňa 29. 4. 2015).

³ Útoky, ktoré sa nepodarilo spáchať, útoky zmarené a útoky spáchané.

dikalizovaných občanov európskych krajín so skúsenosťami z bojov v zahraničí po boku radikálnych islamistov. Uznanie, ohľad a reálna pomoc obetiam tohto druhu trestnej činnosti je ako jeden z trestnoprávných aspektov predmetom samostatnej časti novej európskej úpravy na úseku spoločného boja proti terorizmu.

Dňa 31. marca 2017 bola v Úradnom vestníku Európskej únie uverejnená smernica Európskeho parlamentu a Rady o boji proti terorizmu.⁴ Ide o reguláciu, ktorá bola očakávaná už dlhšie a, žiaľ, až devastáčné dôsledky toho, čo sama smernica upravuje, prispeli k jej rýchlemu prijatiu. Návrh smernice predstavila Európska komisia ešte v decembri 2015. Navrhovaná úprava mala nahradiť rámcové rozhodnutie Rady o boji proti terorizmu č. 2002/475/SVV v znení rámcového rozhodnutia Rady č. 919 z roku 2008 s cieľom efektívne reagovať na nové smerovanie fenoménu terorizmu a jeho následkov.

Vo všeobecnosti možno uviesť, že cieľom pripravovanej smernice bola predovšetkým **integrácia aktuálnych medzinárodných a európskych nástrojov boja proti terorizmu** vrátane úpravy ustanovenej rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN 2178 (2014)⁵ a Dodatkovým protokolom⁶ k Dohovoru⁷ Rady Európy o predchádzaní terorizmu. Ako druhý cieľ prijatia spoločnej európskej regulácie možno uviesť **potrebu harmonizácie úpravy nástrojov boja proti terorizmu na európskej úrovni**, pretože mnohé z členských štátov reagovali na spomenutú medzinárodnú reguláciu a prijali normy reflektujúce na národnej úrovni úpravy napríklad spomenutú rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady o boji proti terorizmu⁸ nahrádza rámcové rozhodnutie Rady o boji proti terorizmu č. 2002/475/SVV⁹ v znení

⁴ SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2017/541 z 15. marca 2017 o boji proti terorizmu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV, Ú. v. EÚ L 88/6.

⁵ Rezolúcia BR OSN prijatá dňa 24. septembra 2014 v režime kapitoly VII Charty Spojených národov je venovaná problematike tzv. cudzích teroristických bojovníkov (foreign terrorist fighters).

⁶ Podpísaný 14. 9. 2016.

⁷ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 186/2007 Z. z.

⁸ Právnym základom smernice je čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. V súlade s ním môžu Európsky parlament a Rada prostredníctvom smerníc ustanoviť minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblastiach obzvlášť závažnej trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom vrátane oblasti terorizmu. Vo vzťahu k úprave práv obetí teroristických trestných činov je základom čl. 82 ods. 2 písm. c) Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

⁹ Rámcové rozhodnutie Rady o boji proti terorizmu č. 2002/475/SVV definovalo štyri skupiny skutkov a použijúc jeho terminológiu, rozlišovalo teroristické trestné činy, trestné činy týkajúce sa teroristických skupín, trestné činy spojené s teroristickými ak-

rámcového rozhodnutia Rady č. 919 z roku 2008, ktoré bolo v rámci trestného práva členských štátov právnou bázou pre boj proti terorizmu a ktoré ako prvé rámcovo definovalo trestné činy súvisiace s terorizmom. Vo vzťahu k obetiam teroristických trestných činov rámcové rozhodnutie konštatovalo ich bezbrannosť a z nej vyplývajúcu nevyhnutnosť osobitných opatrení. Ochrana obetí a pomoc obetiam bola v rámcovom rozhodnutí upravená v čl. 10, v súlade s ktorým boli členské štáty povinné zabezpečiť, aby vyšetrovanie alebo trestné stíhanie trestných činov, na ktoré sa toto rámcové rozhodnutie vzťahovalo, neboli závislé na správe alebo na obvinení vznesenom osobou, na ktorej bol trestný čin spáchaný. V prípade potreby rámcové rozhodnutie ukladalo členským štátom prijať „všetky možné“ opatrenia na zabezpečenie primeranej pomoci rodinám obetí.

V smernici o boji proti terorizmu sa okrem **ustanovenia minimálnych pravidiel týkajúcich sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti trestných činov terorizmu, trestných činov súvisiacich s teroristickou skupinou a trestných činov súvisiacich s teroristickými činnosťami** v samostatnej hlave ustanovujú tiež **opatrenia na ochranu a podporu obetí terorizmu a pomoc týmto obetiam**. Potreba samostatnej úpravy nástrojov zabezpečujúcich ochranu a pomoc obetiam teroristických trestných činov konzistentne nadväzuje na všeobecnú právnu úpravu, ktorá bola obsahom už spomenutého rámcového rozhodnutia a ktorú nahrádza.

Generálne možno konštatovať, že sústava garančných nástrojov upravených v smernici o boji proti terorizmu sa uplatňuje spolu s opatreniami stanovenými v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, a to bez toho, aby boli tieto opatrenia dotknuté.

Z hľadiska **doby zabezpečenia ochrany a poskytnutia podpory a pomoci obetiam** smernica ukladá členským štátom zabezpečiť, resp. poskytnúť uvedené bezprostredne po teroristickom útoku a tak dlho, ako to bude potrebné. Systém poskytovania podporných služieb by mal pritom zohľadňovať skutočnosť, že osobitné potreby obetí terorizmu sa môžu časom vyvíjať. Osobitné potreby obetí terorizmu by mali členské štáty riešiť v rámci ich národnej infraštruktúry pre reakcie na núdzové situácie, pričom sa predpokladá zriaďovanie centrálného webového sídla so všetkými relevantnými informáciami, ktoré sa bude aktualizovať, ako aj centra pre núdzovú podporu, ktoré poskytnú psycho-

tivitami a napokon napomáhanie alebo navádzanie, podnecovanie a pokus o trestný čin.

logickú prvú pomoc a emocionálnu podporu obetiam a ich rodinným príslušníkom. Pokiaľ ide o **miesto poskytnutia podpory** okrem ochrany, podpory a pomoci poskytovanej v členskom štáte, kde bol trestný čin terorizmu spáchaný, smernica vyzýva členské štáty, aby obetiam terorizmu zabezpečili prístup k dlhodobým podporným službám v členskom štáte ich pobytu aj v prípade, že trestný čin terorizmu bol spáchaný v inom členskom štáte.

Okrem samotného zabezpečenia ochrany obetí a poskytnutia podpory a pomoci je ďalšou povinnosťou členských štátov, ktorá je napokon jedným z predpokladov reálneho poskytnutia efektívnej ochrany a pomoci, **zabezpečenie prístupu k informáciám** o právach obetí, o dostupných podporných službách a o systémoch odškodňovania. Smernica logicky viaže túto povinnosť na územie toho členského štátu, kde bol trestný čin terorizmu spáchaný. Berúc do úvahy súčasný medzinárodný, resp. medzištátny aspekt a slobodu pohybu, nielen samotný boj proti terorizmu si vyžaduje intenzívnu spoluprácu členských štátov.

Aj s ohľadom na situáciu riešenia potrieb obetí je potrebné, aby členské štáty, ktoré sú v danej situácii dotknuté, teda štát, na území ktorého k trestnému činu terorizmu prišlo, ako aj iné členské štáty, na území ktorých majú obeť tohto trestného činu pobyt, prijali vhodné opatrenia na uľahčenie vzájomnej spolupráce. Hlavným cieľom na tomto úseku spolupráce je zabezpečiť reálny prístup k informáciám pre tie obeť terorizmu, ktoré majú pobyt v inom členskom štáte než je štát, v ktorom bol trestný čin terorizmu spáchaný.

Vo vzťahu k definovaniu pojmu **obeť** odkazuje smernica o boji proti terorizmu na už zavedenú generálnu definíciu obeť podľa smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

V súlade s tamojšou úpravou je obeťou trestného činu jednak **fyzická osoba**, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy, alebo majetkovej škody a tiež **rodinní príslušníci osoby**, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma; rodinnými príslušníkmi sú manžel, manželka, osoba, ktorá žije s obeťou trvalo a stabilne v pevnom intímnom zväzku v spoločnej domácnosti, príbuzní v priamom rade, súrodenci a osoby závislé od obeť.

2. AKTUÁLNA EURÓPSKA REGULÁCIA OCHRANY, PODPORY A PRÁV OBETÍ TERORIZMU – PREHLAD RELEVANTNÝCH USTANOVENÍ SMERNICE O BOJI PROTI TERORIZMU

Oblasť ochrany, podpory a práv obetí terorizmu je v smernici o boji proti terorizmu upravená v piatej hlave.¹⁰

A. Ustanovenia o pomoci a podpore obetiam terorizmu sú obsahom úpravy čl. 24 smernice. V tejto časti je upravená podmienka nezávislosti postihu teroristických trestných činov, poskytovanie podporných služieb pre osobitné potreby obetí terorizmu, poskytovanie náležitej lekárskej starostlivosti a zabezpečenie prístupu k právnej pomoci. Pokiaľ ide o vzájomný vzťah k smernici EP a R 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ako už bolo uvedené, smernica o boji proti terorizmu sa uplatňuje spolu s opatreniami stanovenými v smernici 2012/29/EÚ bez toho, aby boli tieto opatrenia dotknuté. Z dôvodu komplexnosti možno podotknúť, že pri predložení pôvodného návrhu smernice bolo snahou predkladateľa v tomto článku zakotviť osobitnú kategóriu obetí a vytvorenie prislúchajúcej kategórie služieb na podporu obetí terorizmu. Počas rokovaní bolo znenie prehodnotené a ako kompromis bol všetkými stranami akceptovaný text v aktuálnej podobe.

Ako prvá je v čl. 24 upravená povinnosť členských štátov zabezpečiť **nezávislosť postihu**, a to či už vyšetrovania alebo stíhania trestných činov spadajúcich pod reguláciu smernice o boji proti terorizmu od skutočnosti, že obeť terorizmu alebo iná osoba, na ktorú mal takýto trestný čin dôsledky, tento čin oznámila alebo niekoho obvinila. Uvedené sa štátom kladie za povinnosť aspoň v prípadoch, ak boli tieto činy spáchané na území daného členského štátu. Uvedený záväzok nepodmieňovať postih teroristických trestných činov oznámením alebo obvinením zo strany obeť v tejto časti preberá úpravu smernicou nahradzovaného rámcového rozhodnutia.

Ďalšou povinnosťou členských štátov je **zabezpečenie podporných služieb**, ktoré budú riešiť **osobitné potreby obetí terorizmu**. Podporné služby obetiam s osobitnými potrebami sú členské štáty povinné poskytnúť popri všeobecných službách na podporu obetí alebo v ich rámci ako ich integrovanú súčasť. Ako

¹⁰ HLAVA V: ustanovenia o ochrane, podpore a právach obetí terorizmu: Pomoc a podpora obetiam terorizmu sú predmetom úpravy čl. 24, ochrana obetí terorizmu čl. 25 a práva obetí terorizmu s pobytom v inom členskom štáte čl. 26 cit. smernice.

je zrejme už z uvedeného, podporné služby musia byť spôsobilé reflektovať osobitné potreby, ktoré môžu obeť terorizmu mať a musia byť schopné poskytnúť pomoc a podporu týmto obetiam v súlade s ich špecifickými potrebami. Vychádzajú z úpravy smernice, podporné služby pre obeť terorizmu musia byť dôverné, bezplatné a ľahko prístupné všetkým obetiam terorizmu.

Z hľadiska možného rozsahu poskytovaných služieb zahŕňajú podporné služby najmä nasledujúce druhy podpory:

V prvom rade ide o **emocionálnu a psychologickú podporu**, napríklad o posttraumatickú podporu a poradenstvo. V tejto súvislosti smernica členským štátom odporúča, aby ako prvé boli poskytované práve podporné služby riešiace aspoň emocionálne a psychologické potreby najzraniteľnejších obetí terorizmu a zároveň, aby všetky obeť terorizmu, teda nielen tie najzraniteľnejšie, boli informované o tom, že je dostupná ďalšia emocionálna a psychologická podpora.

Ďalším druhom podporných služieb je **poskytovanie poradenstva a informácií o akýchkoľvek relevantných právnych, praktických alebo finančných záležitostiach**. Obsahom tohto druhu podpory je tiež uľahčenie uplatnenia práva obetí terorizmu na informácie v súlade s čl. 26, ktorý reguluje práva obetí terorizmu s pobytom v inom členskom štáte.

Posledným okruhom podporných služieb je **pomoc so žiadosťami o odškodnenie** pre obeť terorizmu, ktoré je obetiam tohto druhu trestných činov k dispozícii podľa vnútroštátneho práva dotknutého členského štátu.

Ako už bolo spomenuté, smernica o boji proti terorizmu ustanovuje poskytovanie podporných služieb riešiacich osobitné potreby obetí terorizmu spôsobom súladným s reguláciou smernice EP a R 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, pričom tieto služby budú mať obeť terorizmu k dispozícii bezprostredne po teroristickom útoku a tak dlho, ako to bude potrebné.

S cieľom umožniť efektívnu aktiváciu podporných služieb pre obeť terorizmu v prípade potreby ich aktívneho poskytovania smernica v rámci tejto časti úpravy ustanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť **mechanizmy alebo protokoly** v rámci ich vnútroštátnej infraštruktúry určenej pre prípad reakcie na núdzové situácie.

V súlade s príslušnou reguláciou má byť, a to v záujme poskytnutia komplexnej reakcie a zabezpečenia riešenia potrieb obetí a ich rodinných príslušníkov bezprostredne po teroristickom útoku, súčasťou obsahu týchto mechanizmov, resp. protokolov tiež ustanovenie vzájomnej koordinácie príslušných orgánov, agentúr a úradov. Nevyhnutnou súčasťou systému reakcie majú tiež

byť náležité prostriedky na uľahčenie identifikácie obetí a ich rodinných príslušníkov a komunikáciu s nimi.

Ďalším druhom pomoci a podpory obetiam terorizmu je **zabezpečenie lekárskej starostlivosti**. Vzhľadom na spôsoby páchania tohto druhu trestnej činnosti a ich devastačné, často fatálne následky na zdravie a životy ľudí nadobúda táto časť poskytovanej pomoci osobitne dôležitý význam. V súlade s príslušným ustanovením smernice sa ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby bola obetiam terorizmu poskytovaná náležitá lekárska starostlivosť. Lekársku starostlivosť a jej poskytnutie je potrebné zabezpečiť bezprostredne po teroristickom útoku a po dobu tak dlhú, ako to bude potrebné. Vo vzťahu k určeniu spôsobu poskytovania lekárskej starostlivosti pre obeť terorizmu ponecháva smernica právo výberu na členské štáty, ktoré budú voliť obsah a formu poskytovania tohto druhu pomoci v súlade s ich vnútroštátnymi systémami zdravotníctva.

Ostatným druhom pomoci upraveným v rámci ustanovení smernice o pomoci a podpore obetiam terorizmu je **právna pomoc**. V tejto súvislosti smernica o boji proti terorizmu opäť nadväzuje na smernicu EP a R 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, keď ustanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť pre obeť terorizmu **prístup k právnej pomoci** v súlade s čl. 13 smernice 2012/29/EÚ, pokiaľ majú tieto obeť postavenie účastníka trestného konania. Vychádzajúc z generálnej právnej úpravy práva na právnu pomoc, podmienky, resp. procesné pravidlá upravujúce prístup obeť – v tomto prípade obeť teroristického trestného činu – k právnej pomoci sa ustanovia vo vnútroštátnom práve toho-ktorého členského štátu.

V nadväznosti na už uvedené a berúc do úvahy osobitný charakter teroristických trestných činov, a to nielen okolnosti a formy jeho najčastejšieho páchania, ale aj spoločenskú závažnosť a intenzitu a mieru jeho následkov, smernica o boji proti terorizmu ukladá v súvislosti s prístupom k právnej pomoci členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby sa v podmienkach a procesných pravidlách, na základe ktorých sa obetiam terorizmu umožňuje prístup k právnej pomoci v súlade s národnou legislatívou, riadne zohľadňovala závažnosť a okolnosti trestného činu.

Ako už bolo uvedené, sústava opatrení na úseku zabezpečenia práv obetí terorizmu upravených v smernici o boji proti terorizmu sa uplatňuje spolu s opatreniami stanovenými v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ. S prihliadnutím na špecifiká postavenia obetí terorizmu sa v tejto súvislosti ako relevantné javia – okrem iného – **najmä právo na prístup**

k službám na podporu obetí (čl. 8) a podpora, ktorú poskytujú služby na podporu obetí (čl. 9).¹¹

V súlade s čl. 8 cit. smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ sú členské štáty povinné zaistiť pre obeť bezplatný prístup k dôverným službám na podporu obetí konajúcim v záujme obetí, a to pred trestným konaním, počas neho a primeraný čas po ňom. Pre rodinných príslušníkov je garantovaný prístup k službám na podporu obetí v súlade s ich potrebami a s rozsahom ujmy spôsobenej trestným činom spáchaným voči obeti. Vo vzťahu ku sprostredkovaniu služieb na podporu obetí sa na zefektívnenie celého procesu ukladá členským štátom povinnosť uľahčiť príslušnému orgánu, ktorý trestné oznámenie prijíma a ostatným príslušným organizáciám sprostredkovanie týchto služieb. Smernica ďalej v tejto súvislosti ukladá prijatie takých opatrení, ktorých podstatou je zriadenie bezplatných a dôverných služieb špecializovanej podpory, alebo aby sa organizáciám na podporu obetí umožnilo obrátiť sa na špecializované organizácie, ktoré takúto špecializovanú podporu poskytujú. Takáto špecializovaná podpora sa poskytuje popri všeobecných službách na podporu obetí alebo v ich rámci ako ich neoddeliteľná súčasť. Členské štáty sú oprávnené zabezpečiť poskytovanie služieb podpory obetí ako služby verejných alebo mimovládnych organizácií, a to na profesionálnom alebo dobrovoľnom základe.

V rámci rozsahu všeobecných služieb¹² sa tiež poskytujú napr. poradenstvo a podpora v súvislosti s právami obeť vrátane prístupu k vnútroštátnym systémom náhrady škôd spôsobených trestnými činmi, informácie o všetkých príslušných existujúcich špecializovaných službách podpory alebo ich priame sprostredkovanie, poradenstvo týkajúce sa finančných a praktických záležitostí.¹³ V tejto súvislosti má byť zvláštna pozornosť venovaná osobitným potrebám obetí, ktoré utrpeli značnú ujmu z dôvodu závažnosti trestného činu.

V rámci rozsahu služieb špecializovanej podpory¹⁴ sa poskytuje napr. prístrešie alebo akékoľvek iné prechodné ubytovanie obetiam, ktoré potrebujú bezpečné miesto z dôvodu bezprostredného rizika sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zastrasovania a pomsty a cieľená a integrovaná podpora obetiam s osobitnými potrebami vrátane posttraumatickej podpory a poradenstva.

¹¹ Ide o nástroje, ktoré sú v smernici o boji proti terorizmu upravené v čl. 24.

¹² Čl. 8 ods. 1 smernice 2012/29/EÚ.

¹³ Čl. 9 smernice 2012/29/EÚ.

¹⁴ Čl. 8 ods. 3 smernice 2012/29/EÚ.

B. Druhou časťou regulácie smernice o boji proti terorizmu na úseku zabezpečenia ochrany, podpory a práv obetí terorizmu je **ochrana obetí terorizmu** upravená v čl. 25 smernice.

V oblasti úpravy ochrany obetí terorizmu smernica subsidiárne odkazuje na smernicu 2012/29/EÚ a uvádza povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby boli k dispozícii opatrenia na ochranu obetí terorizmu a ich rodinných príslušníkov v súlade s cit. smernicou 2012/29/EÚ. Obdobne ako v súvislosti so zabezpečením prístupu k právnej pomoci, aj pri ochrane obetí terorizmu smernica prihliada na charakter tohto druhu závažnej trestnej činnosti a ustanovuje, že v prípade rozhodovania o uplatnení ochranných opatrení pri obetiach teroristických trestných činov v priebehu trestného konania sa musí osobitná pozornosť venovať riziku zastrašovania a pomsty a potrebe chrániť dôstojnosť a fyzickú integritu obetí terorizmu, a to aj počas výsluchov a svedeckých výpovedí.

Transpozícia cit. smernice 2012/29/EÚ do právneho poriadku Slovenskej republiky bola čiastočne vykonaná zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona vymedzujú látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, a to vo vzťahu k úprave procesných práv poškodených v trestnom konaní. Táto úprava je účinná od 1. januára 2016. Ostatná, z hľadiska rozsahu zásadná, zatiaľ nerealizovaná časť¹⁵ transpozície smernice 2012/29/EÚ v častiach týkajúcich sa zabezpečenia a fungovania podporných služieb pre obeť bude vykonaná v pripravovanom zákone, ktorý by mal **komplexne riešiť problematiku ochrany práv obetí trestných činov, odškodňovania obetí a poskytovania pomoci a služieb obetiam trestných činov**.

Z dôvodu ťažkostí členských štátov s implementáciou nielen smernice 2012/29/EÚ, ale aj iných relevantných právnych nástrojov bola vytvorená Európska sieť pre práva obetí (European network on victims rights –ENVR),¹⁶ ktorá je zložená z kontaktných bodov (ktorými sú národní experti špecializujúcich sa na tvorbu politiky ochrany obetí) a ktorej cieľom je vytvoriť platformu pre výmenu *best practisies*, a tak prispieť k jednotnej a kompatibilnej transpozícii.

¹⁵ Transpozíčná lehota uplynula 16. 11. 2015; Európska komisia začala voči Slovenskej republike konanie pre neplnenie zmluvných povinností – porušenie č. 2016/0149 (Informácia o transpozíčnom deficite a harmonograme jeho odstránenia, bod 1).

¹⁶ Medzi zakladateľské členské štáty patrí spolu s Holandskom, Francúzskom a Írskom aj Slovenská republika. V novembri 2016 sa v Bratislave konalo druhé stretnutie ENVR organizované slovenským predsedníctvom v Rade EÚ.

Ako vyplýva zo smernice 29/2012/EÚ, jej účelom je zaistiť, aby sa obetiam trestných činov poskytli náležité informácie, podpora a ochrana a aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní. Smernica v tejto súvislosti ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť uznanie obetí a zaobchádzanie s nimi s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie, pričom tento charakter zaobchádzania s obeťami má byť garantovaný pri každom kontakte so službami na podporu obetí alebo so službami restoratívnej justície, prípadne s príslušným orgánom činným v trestnom konaní. Smernica 29/2012/EÚ ustanovuje aj zákaz diskriminácie, keď konštatuje, že práva v nej stanovené sa vzťahujú na obeť bez diskriminácie, a to aj vo vzťahu k povahe ich pobytu.

Okrem generálnych práv priznaných smernicou 29/2012/EÚ, či už na úseku poskytovania informácií a podpory (napr. právo rozumieť a byť pochopený, právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s príslušným orgánom, práva obetí pri podávaní oznámení, právo na informácie o svojom prípade, právo na tlmočenie a preklad), práv obetí v rámci účasti na trestnom konaní (napr. právo byť vypočutý, právo na právnu pomoc, právo na náhradu výdavkov) sa v kontexte osobitosti postavenia obetí terorizmu ako relevantné javia najmä (už spomenuté) právo na prístup k službám na podporu obetí (čl. 8), podpora, ktorú poskytujú služby na podporu obetí (čl. 9), ako aj právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti (čl. 12), práva obeť s pobytom v inom členskom štáte (čl. 17) a práva upravené v rámci kapitoly 4 – Ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami ochrany.

C. Treťou a poslednou časťou regulácie smernice o boji proti terorizmu na úseku zabezpečenia ochrany, podpory a práv obetí terorizmu je **úprava práv obetí terorizmu s pobytom v inom členskom štáte**, ktorá je upravená v čl. 26 smernice.

Táto časť úpravy je reflexiou medzinárodného a medzištátneho charakteru aktuálne páchanej, nielen teroristickej trestnej činnosti a s tým súvisiacej potreby jednak intenzívnej spolupráce príslušných orgánov dotknutých členských štátov na úseku boja s trestnou činnosťou, ale tiež v oblasti zabezpečenia efektívneho uplatňovania práv jej obetí.

Smernica v tejto súvislosti ustanovuje predovšetkým povinnosť členských štátov zabezpečiť pre obeť terorizmu, ktoré majú pobyt v inom členskom štáte než je štát, v ktorom bol spáchaný trestný čin terorizmu, **prístup k informáciám**. Uvedený prístup má z hľadiska rozsahu pokrývať najmä informácie o právach obetí, informácie o dostupných podporných službách a tiež o systémoch odškodnenia v tom členskom štáte, v ktorom bol spáchaný trestný čin

terorizmu. V nadväznosti na uvedené a s cieľom skutočnej aplikovateľnosti tohto súboru oprávnení sú dotknuté členské štáty povinné prijať vhodné opatrenia, ktoré uľahčia spoluprácu medzi ich príslušnými orgánmi alebo subjektmi, ktoré poskytujú špecializovanú podporu, s cieľom zabezpečiť obetiam terorizmu reálny prístup k takýmto informáciám.

Okrem uvedeného smernica v tejto časti ukladá štátom zabezpečiť všetkým obetiam terorizmu prístup k pomoci, k službám emocionálnej a psychologickkej podpory a k poradenstvu a informáciám o akýchkoľvek relevantných právnych, praktických alebo finančných záležitostiach na území členského štátu ich pobytu, aj keď bol teroristický čin spáchaný v inom členskom štáte.

Predtým spomenutá regulácia práv obetí terorizmu s pobytom v inom členskom štáte, ktorá je obsahom čl. 26 smernice o boji proti terorizmu, sa uplatňuje popri úprave čl. 17 smernice 29/2012/EÚ.¹⁷ V súlade s ním sú členské štáty povinné zabezpečiť, aby ich „príslušné orgány mohli prijať príslušné opatrenia na minimalizáciu ťažkostí, ktorým obeť čelí, keď má pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, najmä pokiaľ ide o organizáciu konania“. Na tento účel majú orgány členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný, možnosť najmä vypočuť obeť ihneď po podaní trestného oznámenia príslušnému orgánu a v rozsahu, v akom je to možné, realizovať na účely výsluchu obeť, ktorá má pobyt v cudzine, videokonferenčné a telefonické konferenčné hovory.

Smernica 29/2012/EÚ tiež venuje pozornosť uznaniu obetí s osobitnými potrebami ochrany a ich ochrane.¹⁸ Popri práve na ochranu,¹⁹ práve na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom,²⁰ práve obetí na ochranu počas vyšetrovania trestného činu²¹ ustanovuje v čl. 22 „Individuálne posúdenie obetí s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany“ a v čl. 23 upravuje „Právo obetí s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania“. Osobitná úprava je venovaná deťom obetiam.

Pokiaľ ide o individuálne posúdenie obetí s cieľom **identifikovať tzv. osobitnú potrebu ochrany**, členské štáty sú povinné zaistiť, aby sa vykonalo včas-

¹⁷ Úprava smernice o boji proti terorizmu sa uplatňuje spolu s opatreniami stanovenými v smernici Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, a to bez toho, aby boli tieto opatrenia dotknuté.

¹⁸ Kapitola 4.

¹⁹ Čl. 18 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.

²⁰ Čl. 19 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ.

²¹ Čl. 20 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ.

né a individuálne posúdenie a aby sa určilo, či a v akom rozsahu sa na obeť budú v priebehu trestného konania vzťahovať osobitné opatrenia (ustanovené v čl. 23 a 24). Uvedený špecifický prístup reflektuje skutočnosť, že obeť s osobitnou potrebou ochrany sú zvlášť zraniteľné voči sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrášovaniu a pomste. Predmetom individuálneho posudzovania a skutočnosťami, ktoré sú zohľadňované, sú najmä osobné vlastnosti obeť, druh alebo povaha trestného činu a okolnosti jeho spáchania. Zvláštna pozornosť by sa vzhľadom napr. na závažnosť trestného činu mala venovať – okrem iného – práve obeť terorizmu.²²

Obeť s osobitnou potrebou ochrany, ktoré boli identifikované v súlade s čl. 22 ods. 1, majú mať počas vyšetrovania trestného činu napr. možnosť realizovať výsluch v priestoroch určených alebo prispôbených na tento účel alebo viesť výsluch s odborníkmi, ktorí sú na tento účel vyškolení alebo za ich účasti, prípadne mať všetky výsluchy jednej obeť vedené tými istými osobami, pokiaľ to nie je v rozpore s riadnym výkonom spravodlivosti. Vo vzťahu k obeť sexuálneho násillia, rodovo motivovaného násillia alebo násillia páchaného blízkou osobou, pokiaľ ich nevedie prokurátor alebo sudca, smernica ukladá vedenie výsluchu osobou rovnakého pohlavia ako obeť, ak si to obeť želá a ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania. Počas súdneho konania majú obeť s osobitnou potrebou ochrany k dispozícii opatrenia na zamedzenie vizuálnemu kontaktu medzi obeťami a páchatelmi, a to aj počas vykonávania dôkazov, napr. prostredníctvom vhodných prostriedkov vrátane využitia komunikačných technológií, opatrenia na výsluch obeť v súdnej sieni bez toho, aby bola osobne prítomná (najmä s využitím vhodných komunikačných technológií), opatrenia na zamedzenie zbytočnému kladeniu otázok týkajúcich sa súkromného života obeť, ktoré nesúvisia s trestným činom a napokon opatrenia, ktoré umožnia, aby súdne pojednávanie bolo neverejné.

3. OCHRANA OBEŤÍ – DVA UHLY POHĽADU – TEÓRIA A PRAX

Pokiaľ ide o zabezpečenie efektívnej ochrany pre obeť terorizmu, možno na uvedené nahliadať jednak ako na **sústavu systematických nástrojov dispo-**

²² Ale tiež obeťami organizovanej trestnej činnosti, obchodovania s ľuďmi, rodovo motivovaného násillia, násillia páchaného blízkou osobou, násilných sexuálnych deliktov, sexuálneho vykorisťovania alebo trestných činov z nenávisti a obeťami so zdravotným postihnutím (čl. 22 ods. 3 smernice 29/2012/EÚ).

nibilných pre obeť tohto druhu trestnej činnosti – či už ide o osobitné ustanovenia trestnoprocесnej regulácie alebo systém odškodnenia zastrešovaný Ministerstvom spravodlivosti SR²³ – a tiež ako na **akútne riešenie urgentnej situácie a zabezpečenia ochrany pre obeť v prípade spáchania teroristického trestného činu vrátane teroristického útoku**.

Pokiaľ ide o druhý uhol pohľadu, z hľadiska sústavy príslušných štátnych orgánov je potrebné spomenúť Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktorého sekcia krízového riadenia je odborným útvarom – okrem iného – pre integrovaný záchranný systém, civilnú ochranu a krízové riadenie, ďalej Úrad vlády Slovenskej republiky,²⁴ v organizačnej štruktúre ktorého (začlenené do Kancelárie Bezpečnostnej rady Slovenskej republiky) pôsobí Situačné centrum Slovenskej republiky ako informačné analytické pracovisko s celoštátnou pôsobnosťou. Nezastupiteľné miesto, vzhľadom na predpoklad nutného zachraňovania ľudských životov a zdravia prostredníctvom poskytnutia zdravotnej starostlivosti, má Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorého odbor krízového manažmentu je riadiacim, výkonným a kontrolným orgánom ministerstva vo veciach prípravy rezortu – okrem iného – na krízové situácie. Zabezpečuje napr. plnenie úloh organizácie prípravy zdravotníctva za výnimočného stavu, plnenie úloh súvisiacich so zachovávaním bezpečnosti štátu a tiež koordináciu poskytovania zdravotnej starostlivosti v krízových situáciách.

Vo vzťahu k riešeniu akútnej situácie potreby zabezpečenia ochrany pre obeť terorizmu, z hľadiska rýchlosti nasadenia ako prvé prichádzajú do úvahy najmä zložky **integrovaného záchranného systému**: Hasičský a záchranný zbor, zložky Policajného zboru, Záchranná zdravotná služba, prípadne Kontrolné chemické laboratóriá civilnej ochrany. Osobitné postavenie v rámci integrovaného záchranného systému majú útvary Policajného zboru, ktoré sa v rozsahu úloh Policajného zboru podieľajú na poskytovaní bezodkladnej pomoci v tiesni. V rámci integrovaného záchranného systému pôsobia aj

²³ Úlohy ústredného orgánu pri odškodňovaní obetí trestných činov plní odbor rehabilitácií a odškodňovania Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorý – okrem iného – vo vzťahu k osobám poškodeným násilnými trestnými činmi vybavuje žiadosti o odškodnenie, zisťuje právny základ, rozsah a výšku nárokov, vydáva rozhodnutia o odškodnení, zastupuje Slovenskú republiku a ministerstvo spravodlivosti SR v súdnych sporoch o odškodnenie.

²⁴ Vláda SR spolu s Bezpečnostnou radou SR, ministerstvami, ostatnými ústrednými orgánmi štátnej správy a ďalšími subjektmi orgánom krízového riadenia (§ 3 zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov).

tzv. ostatné záchranné zložky – rôzne právnické osoby, občianske združenia a organizácie, ktoré sa zaoberajú poskytovaním pomoci, záchranárskymi činnosťami alebo humanitnou činnosťou, napr. ozbrojené sily SR, jednotky civilnej ochrany a Slovenský Červený kríž. Odborná príprava operátorov koordinačných stredísk integrovaného záchranného systému je orientovaná tak, aby boli schopní zabezpečiť pre postihnutých adekvátnu odbornú a najmä rýchlu pomoc.

Zvyšovanie odbornosti a kvalifikácie pracovníkov, ktorí sa podieľajú na zabezpečovaní úloh v oblasti boja proti terorizmu, je tiež jednou z úloh ustanovených v aktuálnom **Národnom akčnom pláne boja proti terorizmu**. Súčasťou by mala byť realizácia školiacich aktivít (seminárov, školení, výcvikov) pre odborných zamestnancov zúčastnených rezortov²⁵ s cieľom zvýšiť informovanosť – okrem iného – v oblasti terorizmu a tiež vzdelávanie príslušníkov Policajného zboru zaoberajúcich sa bojom proti terorizmu o vývoji bezpečnostných rizík a teroristických trendov a o prostriedkoch zameraných na ich efektívnu elimináciu. V tejto súvislosti, ešte podľa predchádzajúceho Národného akčného plánu boja proti terorizmu na roky 2011–2014,²⁶ bol nariadením Ministerstva vnútra Slovenskej republiky ustanovený postup pri vyhlasovaní stupňa teroristického ohrozenia.²⁷ Uvedená regulácia okrem jednotlivých stupňov teroristického ohrozenia ustanovuje okruh subjektov určených na vyzoznenie (vrátane základných zložiek integrovaného záchranného systému a útvarov Policajného zboru), spôsob a dobu vyzoznenia.

4. OCHRANA OBETÍ VO FRANCÚZSKU – NA ILUSTRÁCIU A STRUČNÉ PRIBLIŽENIE SYSTÉMU PODPORY A OCHRANY OBETÍ V JEDNOM Z TERORIZMOM NAJVIAC SKÚŠANÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTOV

Poskytovanie prvej pomoci a následnej lekárskej starostlivosti ako primárnej zo služieb obetiam je od roku 2006 v rámci služieb prvej pomoci mesta Paríž realizované v regióne Ile de France v rámci systému „Alpha Red“. Ide o troj-

²⁵ Napr. MV SR, MO SR, MZVaEZ SR, MS SR, MH SR, MF SR, MŠVVaŠ SR, MDVaRR SR, NBÚ, MZ SR.

²⁶ Schválený uznesením vlády SR č. 316 zo dňa 18. mája 2011.

²⁷ Vestník MV SR č. 42/2013.

stupňový záchranný systém, podľa ktorého sa zranení zhromaždia a v závislosti od miery ohrozenia života a zdravia rozdelia na skupinu okamžitého ohrozenia a druhú skupinu s možnosťou odkladu, následne sú zranení transportovaní na vysunuté pracoviská lekárskej starostlivosti. Na tomto mieste je v prvom rade vyšetrená skupina okamžitého ohrozenia s cieľom ďalšej diferenciacie na skupinu s okamžite život ohrozujúcim stavom a na skupinu s možnosťou ohrozenia na živote. Obdobne je lekárska starostlivosť poskytnutá aj zraneným zo skupiny s možnosťou odkladu, so špecifickým posúdením nutnosti realizovať transport pacienta v polohe ležmo alebo je možný hromadný transport.

Konkrétne Alpha Red plány sú, samozrejme, prispôsobované špecifikám situácie, nie vždy je napr. možné zriadiť vysunuté pracoviská lekárskej starostlivosti. Uvedené súvisí s jednou z ťažkostí, s ktorou sa práce záchranárov stretávajú najčastejšie, a to je zaistenie bezpečného prostredia pre záchranné tímy. Riešením by mohli byť tzv. GAIS tímy zložené z hasičov (v nepriestrelných vestách a kevlarových helmách) pracujúcich pod ochranou špeciálnych policajných jednotiek, ktoré od začiatku roka 2016 pôsobia v Paríži a jeho okolí a zabezpečujú v prípade potreby bezpečné koridory na transport obetí.

Pokiaľ ide o lekársku starostlivosť poskytovanú v zdravotníckych zariadeniach, tie sú povinné mať vytvorený tzv. Biely plán²⁸ upravujúci mobilizáciu všetkých prostriedkov v prípade masívneho príjmu obetí do zariadenia. Tento plán je riadený z operačného centra krízového riadenia Victoria a po prvýkrát bol použitý v novembri 2015.

Čo sa týka podpory obetí a ich rodinných príslušníkov, v nadväznosti na útoky v januári 2015 bol zriadený výbor pre podporu obetí (CIAV), ktorý má medzirezortný charakter. Táto štruktúra, ktorá pôsobí pod autoritou predsedu vlády Francúzska, nie je permanentná a jej úlohou je zhromažďovanie všetkých informácií o obetiach. Výbor je vytvorený v rámci organizačnej štruktúry ministerstva zahraničných vecí a v jeho pôsobnosti je najmä koordinovanie akcií realizovaných jednotlivými ministerstvami štátu vo vzťahu k obetiam teroristických útokov vrátane vytvorenia telefónneho centra a zbierania relevantných údajov s cieľom vytvoriť zoznam obetí s uvedením poskytovaných služieb. Vhodná psycho-traumatická podpora bude poskytovaná na jednotnom mieste určenom výhradne pre obeť a ich rodinných príslušníkov. Prax ukázala, že skutočne potrebnou je individuálne poskytovaná podpora. Pokiaľ ide o vyhotovovanie zoznamu obetí, s cieľom zabrániť nefunkčnosti spojenej s prípadnou nekompatibilitou informačných systémov využívaných jednot-

²⁸ Obdoba Traumatologických plánov vypracovaných v podmienkach Slovenskej republiky.

livými štátnymi inštitúciami, bol vyvinutý unikátny digitálny identifikačný systém SINUS, ktorý je funkčný od októbra 2009 a je založený na troch elementoch: ako identifikátor sa používa náramok s uvedením čiarového kódu jedinečného pre každú obeť, vytvorená je databáza vedená na špeciálnom serveri a prístup do nej majú všetky autorizované subjekty, ktoré sa podieľajú na vytváraní numerických prehľadov vo vzťahu k obetiam vrátane ich delenia do rôznych kategórií.

Ako už bolo uvedené, potreby obetí sa vyvíjajú a aj preto by mali byť obeť objektom konštantného záujmu príslušných štátnych orgánov. V apríli 2016 bol zriadený medzirezortný výbor pre obeť (CISV) na podporu obetí a zaistenie kontinuity štátnej podpory. Výbor sleduje jednak obeť terorizmu vo Francúzsku a tiež francúzske obeť terorizmu, ku ktorému došlo v zahraničí. Participujúcimi subjektmi sú združenia na podporu obetí, združenia obetí a hlavné ministerstvá. CISV zriaďuje telefónne číslo určené na riešenie situácie v dobe už po bezprostrednej kríze a prevádzkuje webové portály so všetkými informáciami uľahčujúcimi celý administratívny proces.

Vo Francúzsku bol v nadväznosti na prijatie protiteroristickej legislatívy²⁹ zriadený Fond podpory,³⁰ ktorý zabezpečuje kompenzácie pre obeť terorizmu spáchaného vo Francúzsku alebo francúzske obeť terorizmu spáchaného v zahraničí. Oprávnenými osobami sú osoby zranené, šokované, osoby prítomné na mieste útoku a vystavené riziku a napokon pozostalí osôb, ktoré pri útoku zahynuli. Na tieto účely – kontaktovania s pozostalými po obetiach – je využívaný spomínaný zoznam obetí pod záštitou Úradu verejného žalobcu (prokurátora). Zákonná lehota na uplatnenie nároku je 10 rokov po útoku. Pokiaľ ide o sumu, nie je ustanovený žiadny fixný limit ani stupnica.

5. ZÁVER

Vychádzajúc z aktuálnej situácie, podľa ostatných publikovaných správ nie je Slovenská republika bezprostredne ohrozená teroristickou hrozbou. Uvedené ale nič nemení na skutočnosti, že je jednou zo **základných úloh a povinností štátu zabezpečiť bezpečnosť**, alebo sa o to v najvyššej možnej miere snažiť.

Zachovanie bezpečnosti ako stavu, v ktorom je zachovávaný mier a bezpečnosť štátu, jeho demokratický poriadok a zvrchovanosť, územná celistvosť a nedotknuteľnosť jeho hraníc, ale tiež základné práva a slobody a v ktorom sú

²⁹ Zákon č. 86-1020 zo septembra 1986.

³⁰ Fonds de garantie.

chránené životy a zdravie osôb, majetok a životné prostredie, je jedným z cieľov výkonu štátnej moci.³¹

Slovenská republika vykonáva štátnu moc s cieľom zachovať bezpečnosť štátu, – okrem iného – chráni životy a zdravie osôb a ich základné práva a slobody. Ak dôjde k situácii narušujúcej tento ideálny stav, štát je nielen oprávnený prostredníctvom ústavných orgánov použiť nástroj štátnej moci na jej riešenie,³² ale tiež povinný postarať sa alebo zabezpečiť starostlivosť a ochranu tým, ktorým v dôsledku narušenia bezpečnosti vznikla ujma a ktorí trpia.

Želajme si, aby dokončenie procesu transpozície smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a prijatie národnej právnej úpravy zabezpečujúcej efektívnu ochranu a pomoc obetiam (nielen teroristickej) trestnej činnosti bolo tým jediným, čo bude potrebné v tejto súvislosti urobiť a aby ustanovenia regulujúce poskytovanie pomoci reálnym obetiam terorizmu boli normami, ktoré v skutočnosti nikdy nebudú aplikované.

Literatúra

1. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/541 zo dňa 15. marca 2017 o boji proti terorizmu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV a mení rozhodnutie Rady 2005/671/SVV, Ú. v. EÚ L 88/6, 31. 3. 2017.
2. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.
3. Deklarácia OSN o základných zásadách spravodlivosti pre obeť trestných činov a zneužitia právomoci.
4. Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN zo dňa 24. septembra 2014, č. 2178, (2014).
5. Dohovor Rady Európy o predchádzaní terorizmu – oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 186/2007 Z. z.

³¹ Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

³² V prípade teroristického útoku – za podmienky, že k nemu už došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, môže prezident Slovenskej republiky na návrh vlády Slovenskej republiky vyhlásiť v súlade s podmienkami ustanovenými cit. ústavným zákonom č. 227/2002 Z. z. výnimočný stav.

6. Dodatokový protokol k Dohovoru Rady Európy o predchádzaní terorizmu.
7. Rámcové rozhodnutie Rady o boji proti terorizmu č. 2002/475/SVV v znení rámcového rozhodnutia Rady č. 919 z roku 2008.
8. Národný akčný plán boja proti terorizmu.
9. Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.
10. Zákon č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona vymedzujú látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
11. zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.
12. United Nation Office on Drugs and Crime /UNODC, Good Practices in Supporting Victims of Terrorism within the Criminal Justice Framework, vyd. 2015.

Kontaktné údaje

JUDr. Lucia Erdeiová

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: lucia.erdei@gmail.com

PRIMÁRNÍ ZÁSADA RESTORATIVNÍ JUSTICE – NÁHRADA ŠKODY

The primary principle of restorative justice – compensation for damage

Ivana Zoubková

Abstrakt: Příspěvek poukazuje na (ne)úspěšnost trestní politiky vzhledem k náhradě škody způsobené pachatelem. Do 12. století byl zločin chápán jako soukromá záležitost mezi viníkem a obětí. Prioritou vypořádání sporu bylo nahrazení způsobené škody. Následně si evropské státní celky přisvojily trestní monopol jako atribut upevňování svých mocenských pozic. Výchozím konceptem se stal klasický trestající princip a z něho vyplývala odpovědnost na prokázání viny a uložení trestu pachateli. Náhrada způsobené škody oběti nebyla prioritou. Opět až restorativní koncept, a zejména pak jeho maximalistické pojetí, chápe náhradu škody pachatelem jako prioritu. V současnosti trestní právo disponuje jak instituty k zajištění pachatelova majetku z trestné činnosti pro účely výkonu trestu propadnutí majetku a peněžitého trestu (koncept trestající justice), tak instituty pro dobrovolnou náhradu škody oběti (koncept restorativní justice). Jejich efektivita v české justiční praxi je však minimální.

Klíčová slova: restorativní justice, trestající justice, účinnost trestního stíhání, škody z trestné činnosti, škody zjištěné a zajištěné, náhrada újmy, náhrada způsobené škody, oběť trestného činu.

Abstract: The contribution points to the (not)success of the criminal policy with regard to compensation for damage caused by the offender. By the 12th century, crime was perceived as a private matter between the culprit and the victim. The priority for the settlement of the dispute was the replacement of the caused damage. Subsequently, the European states gained a criminal monopoly as an attribute of consolidating of their power positions. The starting concept became the classical punishing principle from which the responsibility to prove guilt and punish the perpetrator emerged. Compensation of harms caused to the victim was not a priority. Again the restorative concept and in particular its maximalistic conception understand compensation of harms by offender as a priority. At present, criminal law has institutes connected with the offenders property gained from criminal activities for the purposes of punishment of forfeiture of assets and a financial penalty (concept of punishing justice), as well as institutes for voluntary compensation of victims' damages (concept of restorative justice). However, their effectiveness in Czech justice practice is minimal.

Key words: restorative justice, punishing justice, the effectiveness of criminal prosecution, damages detected and secured, compensation for injury, compensation for damages, victim of the crime.

1. ÚVOD

Původně byl zločin chápán jako ryze osobní záležitost těch, koho se přímo týkal. Strany sporu společně řešily následky a navrhovaly odškodnění a usmíření v zájmu oběti i celé komunity. Primárním cílem bylo přimět pachatele, aby napravil, co svým skutkem způsobil. Jen tak mohl být narušený vztah obnoven.

Klasický systém spravedlnosti je v protikladu s tím, jak zločin a možnosti jeho řešení chápalo lidstvo po staletí. Prioritně se zabývá dokazováním viny a ukládáním trestu pachateli. Klasická spravedlnost bere oběť jako svědka, který státu pomáhá pachatele usvědčit. Náhrada škody není pro klasické trestní řízení prioritou. Nárok poškozeného na náhradu škody není důvodem řízení. Výkon spravedlnosti je svěřen do rukou nezávislých odborníků, státních zástupců, advokátů, soudců. Kriminologie si tak klade otázku, zda právě toto odosobnění není jedním z důvodů, že justiční a vězeňský systém je v krizi.

Český trestní zákoník stále vychází z klasického pojetí, pro které je domínující určit vinu pachatele a stanovit mu odpovídající trest, přičemž se při jeho určení pouze „přihlédne“ k zájmům poškozeného. Náhrada škody není integrální součástí trestního řízení. Pokud vznikla trestným činem někomu škoda, pak může uplatnit svůj nárok. Předpokladem však je, že nebude důkazně a časově náročný.

Naopak cílem restorativní spravedlnosti je náhrada způsobené škody. V restorativní justici je trestní řízení vedeno tak, aby škoda způsobená trestným činem byla pachatelem oběti nahrazena.

Tabulka č. 1 POJETÍ NÁHRADY ŠKODY Z TRESTNÉ ČINNOSTI

Klasická (trestající) justice	Restorativní (obnovující) justice
Porušením práva vzniká vina	Porušením vztahů vzniká povinnost odstranit škodu
Prioritou je trest	Prioritou je náhrada škody
Škoda se zajišťuje	Škoda se dobrovolně nahrazuje

2. ŠKODY Z TRESTNÉ ČINNOSTI „ZJIŠTĚNÉ“ A „ZAJIŠTĚNÉ“

Účinnost trestní politiky lze měřit z kvantitativního hlediska počtem objasněných trestných činů, počtem osob obžalovaných, pravomocně odsouzených, počtem vykonaných trestů a úspěšnost resocializace pachatele lze posuzovat podle rozsahu recidivy. V širším kontextu je třeba i v klasické trestající justici řadit mezi hodnotící kvalitativní kritéria úspěšnosti trestního stíhání náhradu škody pachatelem. Zcela zásadní důraz na tento požadavek však klade restorativní spravedlnost. Především pak její maximalistické pojetí, které chápe náhradu škody pachatelem jako prioritu.¹

V České republice podle statistických dat uváděných v ročenkách kriminality bylo v uplynulých letech každoročně registrováno něco více než 200 000 skutků, z tohoto počtu se dařilo necelou polovinu skutků objasnit. Každoročně bylo trestně stíháno více než 100 000 osob, z toho bylo kolem 80 % pravomocně odsouzeno. Polovina trestné činnosti byla páchána recidivisty. U restorativních institutů nejsou poznatky k recidivě zcela jednoznačné.²

Zásadně jiná situace je v oblasti registrovaných škod z trestné činnosti. Škody z trestné činnosti „zjištěné“ i „zajištěné“ jsou standardizovaným registrovaným údajem uváděným ve statistických ročenkách kriminality Policie ČR.³ Škody jsou uváděny v mld. Kč, v roce 2016 bylo registrováno v položce „škody zjištěné“ z trestné činnosti celkem 25 mld. Kč., v položce „škody zajištěné“ 42 mil. Kč (viz Tabulka č. 2). V průměru „zajištěné“ škody tak nedosahují ani jednoho procenta škod „zjištěných“. Zajišťovat škody pro trestní řízení i pro nároky oběti se daří zcela minimálně.

¹ BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. (eds.): *Resorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 48. nebo JOHNS-TONE, G., VAN NESS D.W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 93.

² STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 118 an.

³ Policie České republiky [on line]. [cit. 2. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/>.

Tabulka č. 2 ŠKODY z trestné činnosti v ČR v roce 2016 (tis. Kč)

	Zjištěné	Zajištěné
kriminalita celkem	24.864.085	41.613
hospodářská	18.833.956	6.946
majetková	4.470.141	31.617
násilná	101.564	3.050
mravnostní	91	0

ZDROJ: Policie České republiky

Evropská i česká trestní politika se snaží hledat nové legislativní možnosti, jak škody z trestné činnosti zajišťovat. Stávající instituty rozšiřuje, příkladně v poslední době jde o zajišťování „náhradního majetku“ pachatele nebo zajišťování majetku, který „pravděpodobně“ pochází z trestné činnosti.⁴

Následující pozornost příspěvku je naopak soustředěna na legislativní instituty, které pachatele přímější škodu z trestné činnosti nahradit dobrovolně.

3. NÁHRADA ŠKODY Z TRESTNÉ ČINNOSTI V KONTEXTU RESTORATIVNÍ JUSTICE

Pro restorativní justici je otázka náhrady způsobené škody prioritní, a to jak ve vztahu k oběti trestného činu, tak ve vztahu k pachateli. Pojem škoda je v restorativním pojetí chápán široce. Škodou materiální, resp. nemajetkovou újmou je chápána každá změna, která v důsledku spáchaného trestného činu zhoršuje či v negativním smyslu mění kvalitu života oběti i dané komunity.

Koncept restorativní spravedlnosti rozšiřuje možnosti a význam toho, jakým způsobem by se oběť trestného činu měla podílet na rozhodování o trestní věci samotné. Restorativní justice se snaží podpořit soukromoprávní rovinu trestného činu. Jde de facto o vnesení soukromoprávního aspektu do trestního práva.

Posilována jsou procesní práva oběti, primárně v uplatnění nároku na náhradu škody, popřípadě i nemateriální újmy, a to přímo v trestním řízení. Základním předpokladem je vytvoření prostoru oběti, aby mohla sdělit a vyčíslit

⁴ Implementace Směrnice EP a Rady EU o zajišťování a konfiskaci nástrojů z trestné činnosti v EU 2014/42/EU z 3. 4. 2014 do trestního zákona a trestního řádu, novelou zákona č. 55/2017 Sb.

způsobenou újmu tak, aby tato újma byla soudem brána na zřetel a aby byla určujícím hlediskem při ukládání sankce pachateli. Povinnost k náhradě způsobné újmy tvoří součást širší strategie, jak napomoci pachateli uvědomit si následky svého činu. Významné je, jakým způsobem budou povinnosti a závazky pachatele do budoucna stanoveny.

Restorativní koncept předpokládá, že sankce bude mít úzký vztah k danému trestnému činu a bude reflektovat způsobenou újmu. Předpokladem je aktivní přístup pachatele k přijetí odpovědnosti. Sankce v restorativním pojetí by měla směřovat k tomu, aby pachatele motivovala k dobrovolnému rozhodnutí náhradit újmu. Podmínkou, aby mohl být jakýkoli institut restorativní spravedlnosti využit, je vždy dobrovolnost. Restorativní metody nelze uplatnit, pokud pachatel odmítá svou vinu a nemá zájem se oběti omluvit a způsobenou škodu nahradit. Restorativní přístup je postaven na tom, že pachatel a oběť se o způsobu náhrady škody společně dohodnou. Sankce by měla umožňovat nahradit způsobenou újmu a součástí by měl být i plán jejího provedení.

Prvním průnikem restorativních prvků do českého trestního řádu bylo přijetí institutu narovnání zákonem č. 152/1995 Sb. Institut narovnání lze považovat za jednoznačně restorativní způsob řešení následků trestné činnosti. Po dvaceti letech jeho účinnosti je však zřejmé, že je sice zřetelnou legislativní možností, ale bez praktického využití v justiční praxi. Důvodem je především administrativně technická náročnost, nedostatečná aktivita zúčastněných subjektů a neochota obviněných hradit vedle reparace nároku poškozeného též prostředky na pomoc obětem.

Dalším legislativně restorativním krokem v českém právu byla novela trestního řádu přijatá zákonem č. 181/2011 Sb., která v § 43 odst. 3 umožnila rozšíření nároku poškozeného na náhradu škody i o nárok žádat újmu nemajetkovou a vydat bezdůvodné obohacení, i když s dalším zákonným omezením. Konkrétně v kontextu § 229 odst. 1 TŘ soud poškozenému náhradu přizná pouze za podmínky, že nebude potřeba provádět další dokazování, které by protáhlo řízení, jinak by soud poškozeného s jeho nárokem odkázal do řízení civilního.

Restorativní koncept se snaží v procesu nalézání spravedlnosti získat náhradu utrpěné újmy, nejlépe v plném rozsahu. Restorativní proces se orientuje na náhradu způsobné újmy v takové formě, jaká bude nejlépe odpovídat potřebám oběti. Skutečnost, že pachatel v restorativním konceptu nese odpovědnost, současně umožňuje nacházet otevřená řešení.

Česká legislativa pojem „újma“ nechává otevřený. Tím ponechává prostor pro pružné reagování na potřeby, zájmy a snahy o náhradu do rukou zainteresovaných.

sovaných subjektů, tak aby rozhodly o tom, co za újmu považují a jakým způsobem má být nahrazena. Například ustanovení § 175a odst. 6) písm. g) TŘ počítá s ujednáním o rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení; ustanovení § 309 odst. 1 písm. b) TŘ hovoří o „jiném způsobu kompenzace“ a rozšiřuje možnou domluvu mezi obviněným a poškozeným nad běžný rámec náhrady škody, a to ve prospěch „újmý“. Jde o náhradu nemateriální újmy, a to jinou formou než jen pomocí finanční úhrady, např. pachatel pro oběť něco vykoná.

Restorativní justice přináší oběti náhradu újmy, a to v rozličných formách, které reflektují individuální potřeby oběti. Restorativní proces a dohody, které jsou v případě souhlasného stanoviska všech zúčastněných přijímány, umožňují domluvit se na náhradě újmy v podstatě v jakékoli podobě. Může jít jak o finanční náhradu, ale též o vykonání nějaké činnosti ve prospěch oběti. Součástí náhrady újmy může být v podstatě i omluva, která je základním předpokladem pro další nahrazení újmy. Vedle ujednání o náhradě újmy mohou být součástí dohody i další ujednání, ve kterých se pachatel zavazuje k určitým povinnostem.

Průhlednější přístup volí zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který v § 2 odst. 7 stanoví, že řízení musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, případně aby se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění. Náhrada škody je přímo zásadou řízení, a navíc zákon počítá i s jinou možností než náhradou v penězích.

4. ZÁVĚR

Nahrazovat škodu způsobenou pachatelem z trestné činnosti se v současnosti v České republice daří minimálně. V souladu s evropskou legislativou se přijímají nové právní instituty, jak majetek pro tyto účely zajistit. Aktuálně jde o institut zajišťování „náhradního“ majetku a zajišťování majetku, který pochází „pravděpodobně“ z trestné činnosti.

Restorativní proces oproti klasickému naopak dává prostor pro uznání viny a přijetí odpovědnosti ve vztahu ke způsobené újmě. Umožňuje přijímat řešení, která se orientují na náhradu způsobené újmy v takové formě, jaká bude nejlépe odpovídat potřebám oběti, která by v klasickém procesu nebyla vůbec realizovatelná.

V restorativní justici jde o náhradu škody z trestné činnosti pachatele vždy na principu dobrovolnosti. Restorativní přístup je postaven na tom, že pacha-

tel a oběť se o způsobu náhrady škody společně dohodnou. Technickou úlohu přitom hrají restorativní dohody, jako výsledek restorativních procesů, kde rozsah a způsob náhrady škody a další závazky pachatele jsou výsledkem společné dohody zúčastněných stran.

Legislativní provázanost restorativních dohod mezi pachatelem a obětí přímo s trestním řízením se ukazuje jako podpůrný procesní institut k náhradě škody z trestné činnosti.

Literatura

1. BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. (eds.): *Resorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, ISBN 1-881798-13-5
2. JOHNSTONE, G., Van NESS D.W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, ISBN 13978-1-84392-151-6
3. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, ISBN 978-80-7502-075-8
4. ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds.): *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-757-2.
5. ZEHR, H.: *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, ISBN 80-90-2998-1-4.
6. MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: *Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde?* *Trestněprávní revue*. 2016, č. 11–12. s. 258–263, ISSN 1213-5313
7. *Policie České republiky* [on line]. [cit. 2. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/>.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Ivana Zoubková, CSc.

Policejní akademie ČR v Praze

Lhotecká 559/7

143 00 Praha 4

Czech Republic

E-mail: zoubkova@polac.cz

OD RETRIBUTÍVNEJ K RESTORATÍVNEJ JUSTÍCII

From retributive to restorative justice

Iveta Fedorovičová

Abstrakt: Autorka vo svojom príspevku v kontexte historického pozadia prezentuje „cestu“ trestného zákonodarstva na našom území smerom od retributívnej (odplatnej) justícií k justícii restoratívnej (obnovujúcej).

Kľúčové slová: retributívna justícia, trest, účel trestu, systém trestov, restoratívna justícia, právne vedomie, diferenciacia páchatelov, súdnictvo nad mládežou

Abstract: In this contribution in the context of the historical background, the author presents the “path” of criminal law in our territory from the retributive (remunerated) justice to the restorative (restoring) justice.

Key words: retributive justice, punishment, purpose of punishment, penal system, restorative justice, legal awareness, differentiation of perpetrators, judiciary over youth

Problematikou retributívnej justície¹ sa v európskom priestore v rámci historického exkurzu dejinami trestného práva – ako práva verejného – zaoberalo množstvo autorov, pochopiteľne, v spätosti a vzájomnej podmienenosti so spoločenským, ekonomickým a politickým vývojom života spoločnosti a jej kultúrou.

Išlo nielen o právnikov, kriminológov, psychologov, sociológov, filozofov a mnohých ďalších, ktorí sa venovali čiastkovým otázkam a problémom danej tematiky, či už z uhla pohľadu teoretického alebo aplikačného, s akcentom najmä na plnenie účelu trestu (predovšetkým trestu odňatia slobody, ale aj ďalších druhov trestov, resp. iných trestných opatrení) a na tvorbu vyhovujúceho systému konkrétnych druhov trestov v daných etapách vývoja toho-ktorého štátu v závislosti od jeho trestnej (vrátane sankčnej) politiky v intencióch potrieb

¹ Justícia (z lat.) – vykonávanie súdnej moci; súdnictvo; právosúdie. Pozri: IVANOVÁ, M. – ŠALINGOVÁ, MANÍKOVÁ Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, s. 425.

Retribúcia (z lat.) – o. i. trestanie zločínov, ktorých sa dopustili nacisti a zradcovia.

spoločnosti a jej dopadu na tvorbu a formovanie trestného práva v jednotlivých vývojových obdobiach a zemepisných šírkach.

Z hľadísk retributívnej justície, v kontexte historického pozadia, by som teraz rada v krátkosti upriamila pozornosť na naše územie.

V našich podmienkach, konkrétne vo feudálnom Uhorsku, bolo uplatňované tzv. hrdelné právo, stíhajúce ťažké zločiny trestom smrti.² Trest bol v tomto období ponímaný ako odplata za spáchaný trestný čin, pričom jednotlivé formy trestania boli jednoznačne odrazom vtedajšieho pohľadu spoločnosti na spravodlivosť, účel trestu a jeho funkcie. Využívali sa tresty telesné, u poddaných odstrašujúce, tresty cirkevné,³ tresty na slobode⁴ a taktiež tresty majetkového charakteru.⁵

Pod vplyvom osvietenectva v 18. storočí začína postupne hrdelné právo strácať na svojom význame a začína sa skôr zvyrazňovať myšlienka výchovného pôsobenia trestu. V daných súvislostiach nemožno opomenúť učenie C. Beccariu⁶ obsiahnuté v jeho diele „O zločinoch a trestoch“ (r. 1764), ktoré ovplyvnilo tvorcov mnohých európskych trestných kódexov vrátane Jozefa II. pri tvorbe uhorského zákonníka pod názvom „Všeobecný zákonník o zločinoch a trestoch za ne“ (r. 1787). V tomto zákonníku sa po prvýkrát objavila známa zásada, prezentovaná dodnes v mnohých trestných zákonníkoch, „nulum crimen sine lége, nulla poena sine lége“ (žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona). Treba povedať, že došlo tiež k zmene v nazeraní na samotný účel trestu. Trest mal byť úmerný nebezpečnosti deliktu a bol ním spájaný aj aspekt prevýchovy páchatela. Pokiaľ ide o trest smrti, ten bol na na-

² Paleta spôsobov jeho výkonu bola značne široká, počnúc stínaním hlavy cez obesenie, utopenie, upálenie či pochovanie zaživa, lámanie na kolese, štvrtenie tela, zavesenie na hák a ďalšie.

³ Napríklad pokánie, pôst a exkomunikácia.

⁴ Ako príklad môže poslúžiť predaj do otroctva alebo mučenie na klade v meste a pod.

⁵ Medzi majetkové tresty sa zaraďoval peňažný trest (bisargium), ktorý obsahoval jednak náhradu škody pre poškodeného (talio), náhradu pre rodinu poškodeného (compositio) a poplatok pre sudcu. Ďalšími majetkovými trestami bola napríklad konfiškácia alebo zničenie majetku.

⁶ Beccaria ako odporca krutých trestov bol jednoznačne proti trestu smrti spochybňujúc jeho odstrašujúci účinok, ktorý skôr videl v doživotnom treste odňatia slobody. Účel trestu ponímal ako zabránenie vinníkovi spôsobiť nové škody a v odvrátení ostatných od podobných škodlivých činov. Zastával zásadu neodvratnosti trestu za spáchaný zločin a logicky poukazoval na význam jeho rýchleho uloženia po spáchaní činu. Výchovné pôsobenie trestu a jeho preventívny charakter prezentoval vo vzťahu k potenciálnym páchatelom skôr prostredníctvom trestov miernejších než krutých.

šom území zrušený a ponechaný len pre prípad stanného práva. Hlavnou formou trestu sa stalo väzenie a telesné tresty boli obmedzené len na bitie.

Vznik Československej republiky (r. 1918) a prvé kodifikácie trestného práva na našom území možno považovať za ďalšie historicky prelomové obdobie.

Tzv. recepčná norma – Zák. č. 11/1918 Sb. vyriešila zakotvením právneho dualizmu v tom čase existujúci problém, a to, ktoré právo bude v novovzniknutom štáte platiť. Na Slovensku tak platil Uhorský trestný zákonník (z r. 1878) a zákon o priestupkoch (z r. 1879).

Uhorský trestný zákonník ako ťažší variant úmyselného usmrtenia ustanovoval ako jedinú sankciu za vraždu trest smrti, pričom v prípade, že tento sa javil byť neprimerane prísny – zakotvoval aj náhradný trest odňatia slobody, a to káznicu doživotnú alebo káznicu na 15 rokov. V týchto súvislostiach treba zároveň pripomenúť, že Zák. č. 91/1934 Sb. o ukladaní trestu smrti a doživotných trestoch odstránil nejednotnosť právnej úpravy trestu smrti v krajinách českých a na Slovensku.

V porovnaní s trestom smrti, ktorý v podstate existoval od r. 1935 do r. 1938, bol za najrozšírenejší druh trestu pokladaný trest na slobode. Vtedajšie platné právo vtedy rozlišovalo tresty na živote, slobode, majetku a cti.

Za pokrokový a prínosný možno v tom čase považovať zák. č. 562/1919 Sb. o podmienčnom odsúdení a podmienčnom prepustení. Podľa tohto zákona výkon peňažného trestu alebo trestu odňatia slobody neprevyšujúceho jeden rok – v prípade, že sa súd domnieval, že odsúdený bude viesť riadny život a výkon trestu nebude potrebný – bolo možné ho odložiť. V takomto prípade súd stanovil skúšobnú dobu v závislosti od výšky uloženého peňažného trestu, resp. trestu odňatia slobody. Tým, že došlo k odkladu trestu, boli súbežne odložené aj vedľajšie tresty, zabezpečovanie opatrenia a právne následky, ktoré trestný zákon spájal s odsúdením.

Čo sa týka inštitútu podmienčného prepustenia, možno zhrnúť, že väzeň vzbudzujúci počas výkonu trestu nádej vo vlastné polepšenie – mohol byť pred koncom výkonu trestu prepustený na slobodu, avšak pod podmienkou, že sa bude počas určitej doby (skúšobná doba) riadne správať. V prípade, že sa tak nestalo, bol zvyšok trestu na ňom vykonaný.

Z hľadiska systému trestov, okrem trestu odňatia slobody, boli uplatňované aj iné druhy trestov, napr. peňažný trest, prepadnutie majetku, ujma na čestných občianskych právach, strata úradu, strata volebného práva, odňatie práva na výkon povolania, dozor na výkon živnosti, prepadnutie predmetu a ďalšie.

Po oslobodení Československej republiky boli v roku 1945 vydané tzv. retribučné dekréty prezidenta republiky, pretože bolo potrebné v čo najkratšom ča-

sovom intervale potrestať zločiny, ktorých sa dopustili nacisti, zradcovia a ich pomáhači.⁷

V roku 1950 bol prijatý trestný zákon č. 86/1950 Zb., v ktorom sa uplatnila Stalinova téza o zostrovaní triedneho boja, čo viedlo k preceňovaniu úlohy trestnej represie v ľudovodemokratickom štáte. Účel tohto zákona smeroval najmä k ochrane tohto zriadenia cez represívnu funkciu trestného práva, čo sa odrazilo aj v samotnom účele trestu.⁸

V zmysle predmetného zákona bol trestný čin považovaný za jeden druh deliktu. V rámci sankčného systému sa rozlišovali tresty hlavné (trest smrti, trest odňatia slobody, nápravné opatrenie) a viacero vedľajších trestov (strata štátneho občianstva, strata čestných práv občianskych, vylúčenie z vojska, strata vojenskej hodnosti, prepadnutie majetku, peňažný trest, zákaz činnosti, vyhostenie, zákaz pobytu, uverejnenie rozsudku a prepadnutie veci, ktoré bolo možné uložiť len spolu s hlavným trestom. Samotný trest odňatia slobody bolo možné uložiť buď na doživotie, alebo dočasne, maximálne však na 25 rokov. Doživotný trest odňatia slobody bol v podstate alternatívou k trestu smrti.

Ako prostriedok výchovy a prevencie slúžili aj ochranné opatrenia, ktoré tento zákon tiež obsahoval. Možno povedať, že k určitému prehĺbeniu zásady pomocnej úlohy trestnej represie a individualizácie trestu došlo v období tzv. právnickej dvojročnice v rokoch 1956–1957.⁹ Novelou zákona č. 63/1956 Zb. bol zrušený trest odňatia slobody na doživotie a nahradený trestom odňatia slobody na 25 rokov. Pokiaľ ide o charakter trestného práva v danom vývojom období i napriek určitým „posunom“ bolo značne represívne, a to najmä vo vzťahu k triednym nepriateľom.

Po vzniku Československej socialistickej republiky bol v roku 1961 prijatý nový trestný zákon č. 140/1961 Zb., ktorý obdobne ako ten súčasný, vychádzal z dualistickej koncepcie trestných sankcií (tresty a ochranné opatrenia). V porovnaní so súčasným trestným zákonom treba však oceniť skutočnosť, že obsahoval aj ustanovenie o samotnom účele zákona, v ktorom bola jednoznačne

⁷ Bližšie pozri: MADARA, Z. a kol.: Právnický slovník, II. díl, P-Ž, Praha: Panorama 1988, s. 224.

⁸ Účelom trestu bolo predovšetkým zneškodnenie nepriateľov pracujúceho ľudu; zabránenie páchatelovi v ďalšom páchaní trestnej činnosti; v jeho výchove k dodržiavaniu pravidiel spoluzitá a taktiež vo výchovnom pôsobení na ostatných členov spoločnosti (§ 17 zák. č. 86/1950 Zb.).

⁹ V tomto období bol napr. prijatý Zák. č. 63/1956 Zb. upresňujúci niektoré skutkové podstaty trestných činov; Zák. č. 24/1957 Zb. o kárnom (disciplinárnom) stíhaní rozkrádania a poškodzovania majetku v soc. vlastníctve a zák. č. 68/1957 Zb. o umelom prerušení tehotenstva.

prezentovaná ochranná funkcia trestného práva, ktorá pre bežného občana, resp. čitateľa zákona mala aj určitú výpovednú hodnotu. Pre ilustráciu – v súčasnom trestnom zákone je v ust. § 1 (Predmet zákona) prezentované len čisté legislatívne pravidlo v tom smere, čo zákon upravuje. Myslím, a som presvedčená, že by bolo žiaduce sa nad zvýraznením ochrannej funkcie v platnom znení zákona opätovne zamyslieť, a to i napriek skutočnosti, že regulatívna funkcia zvýraznená v súčasnom znení predmetného ustanovenia je v smere naplnenia ochrannej funkcie rozhodujúcou, pretože od precíznej právnej úpravy zohľadňujúcej potreby štátu a spoločnosti v danej etape ich vývoja je de facto závislá aj ich ochrana. Čo sa týka účelu trestu (§ 23 Tr. zák. z r. 1961), tento bol koncipovaný spájajúc v sebe prvky individuálnej represie so súbežnou individuálnou a generálnou prevenciou.¹⁰ Obdobne ako pri účele zákona, by som v porovnaní s (v súčasnosti) platným Trestným zákonom jednoznačne vyzdvihla aj právnu úpravu účelu trestu v samostatnom ustanovení. Podľa môjho názoru by si totiž vzhľadom na svoj význam práve účel trestu zasluhoval v paragrafovom usporiadaní súčasného Trestného zákona samostatné zaradenie. Z teoretického hľadiska nepovažujem jeho právnu úpravu v rámci „Zásad ukladania trestov“ za celkom vhodnú. Systém trestov (§ 27) tvorili v tom čase tresty pravidelné (trest odňatia slobody, nápravné opatrenie ako alternatíva k trestu odňatia slobody, peňažný trest, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, vyhostenie, strata čestných titulov a vyznamenaní, strata vojenskej hodnosti, zákaz činnosti) a trest výnimočný (trest smrti).¹¹

Pokiaľ ide o trest odňatia slobody, jeho maximálna výška bola stanovená na 15 rokov. Ako som už naznačila, trest nápravného opatrenia bol ponímaný ako

¹⁰ Účelom trestu v zmysle predmetného ustanovenia bola jednak ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestných činov; zabránenie odsúdenému v páchaní ďalšej trestnej činnosti a jeho výchova k tomu, aby viedol riadny život pracujúceho človeka, čím sa malo výchovne pôsobiť aj na ostatných členov spoločnosti.

¹¹ Predpoklady uloženia trestu smrti boli upravené vo všeobecnej časti zákona. Mohol byť uložený len vtedy, keď to zákon za spáchanie trestného činu vo svojej osobitnej časti dovoľoval, a to iba v prípade mimoriadne vysokého stupňa nebezpečnosti takéhoto činu pre spoločnosť, pričom uloženie takéhoto trestu si vyžadovala účinná ochrana spoločnosti alebo nebola nádej, že by ešte bolo možné trestom výchovne pôsobiť na páchatela. Trest zákazu činnosti, ako aj peňažný trest bolo možné uložiť aj samostatne, samozrejme za predpokladu, že to zákon v osobitnej časti dovoľoval, pričom vzhľadom na povahu spáchaného činu, ako aj možnosti nápravy páchatela nebolo na dosiahnutie účelu trestu uloženie iného trestu potrebné. Peňažný trest mohol byť uložený aj popri inom treste, a to za predpokladu, že páchatel úmyselnou činnosťou získal, resp. sa snažil získať majetkový prospech. Zákonodarca však s náhradným trestom odňatia slobody pre prípad zmarenia jeho výkonu nepočítal.

alternatíva k trestu odňatia slobody v prípade, že jeho uloženie zákonodarca v osobitnej časti zákona dovoľoval, pričom súčasne vzhľadom na osobu páchatela a možnosti jeho nápravy nebolo na dosiahnutie účelu trestu potrebné uloženie trestu odňatia slobody. Treba dodať, že výkon tohto trestu bol spojený aj s výkonom práce určenej súdom. Vykonať sa na slobode vo výmere od dvoch mesiacov až do jedného roka.

Vyššie 40-ročná existencia Trestného zákona bola počnúc jeho prijatím v r. 1961 až do prijatia nového Trestného zákona v r. 2005 v Slovenskej republike, t. j. pred i po rozdelení ČSFR sprevádzaná pomerne veľkým množstvom noviel, ktoré si jednoducho daná doba vyžiadala. V rámci tohto príspevku by bolo dosť náročné zaoberať sa každou jednou z nich. Možno však zhrnúť, že väčšina zmien, ktoré sa v tom čase zrealizovali v duchu humanizácie a depenalizácie postupne smerovali k určitému odklonu od tradičného systému trestov s dominantným postavením najmä nepodmienečného trestu odňatia slobody. Tento trend bolo možné sledovať aj v nasledujúcich rokoch, a to v prospech podmienečného odsúdenia, ako aj v možnosti uloženia iných druhov trestov namiesto trestu odňatia slobody (najmä peňažného trestu). Trest smrti bol zák. č. 175/1990 Zb. zrušený, pričom trest odňatia slobody na doživotie sa ako výnimočný trest znovu stal súčasťou trestnoprávných sankcií. Rovnako tak je snáď potrebné spomenúť i skutočnosť, že sa zakotvila výnimočnosť uloženia nepodmienečného trestu odňatia slobody za trestné činy, pri ktorých hranica trestnej sadzby neprevýšila jeden rok. Tento trest bolo možné uložiť iba vtedy, ak uloženie iného trestu zjavne nevedlo k dosiahnutiu účelu trestu.

Ak by som mala z komplexného hľadiska tento zákon zhodnotiť a zaujať k nemu vlastné stanovisko, nedá mi nezvýrazniť jeho určitú pokrokovosť, ako aj jeho spracovanie na skutočne veľmi dobrej odbornej úrovni.

Zákonodarca sa veľmi predvídavo snažil o to, aby zákon – pochopiteľne aj s prípadnými novelami (ktoré každé vývojové obdobie štátu a spoločnosti so sebou prináša) mohol byť v platnosti dlhší časový interval, čo považujem za správne, a to aj vzhľadom na určitú právnu istotu občanov vtedajšej spoločnosti.

Myslím si, že tento zákon i napriek spoločensko-ekonomickým a politickým zmenám sprevádzajúcim vývoj štátu a práva v období po roku 1989 mohol pokojne existovať s určitými zásahmi a právnymi úpravami v medzinárodnom a európskom kontexte aj naďalej (aplikačná prax mu tiež privykla...).

Značná väčšina zmien, ktoré sa po viac než desaťročnom rekodifikačnom procese trestného práva odzrkadlila v novoprijatom trestnom zákone (Zák. č. 300/2005 Z. z. účinný od 1. 1. 2006), ktorý si kladol okrem humanizácie, ga-

rancie primeraných satisfakcií obetiam trestných činov, sociálnej reintegrácii páchatelov a pod. i ďalšie pomerne vysoké ciele – dekriminalizáciu a depenalizáciu v prípadoch menej závažnej trestnej činnosti – znamenala určitý posun už od rokmi vžitého systému trestov, v rámci ktorého mal dominantné postavenie najmä nepodmienečný trest odňatia slobody.

Započatá cesta od nepodmienečného trestu odňatia slobody k podmienenému sa teda postupne stávala realitou. A práve tu niekde treba vidieť aj moment zrodu zásady „ultima ratio“ a vytvorenia podmienok pre širšie uplatnenie alternatív vo vzťahu k tradičnému trestu odňatia slobody. Ako určitý prejav depenalizácie možno teda považovať rozšírenie systému trestov o dva nové druhy trestov, a to trest domáceho väzenia a trest povinnej práce, ktoré možno uložiť len za prečiny. V intenciách uvedeného považujem za dôležité dodať, že znovuzavedenie bipartície trestných činov na prečiny a zločiny sa, samozrejme, muselo odraziť aj vo viacerých hmotnoprávných dôsledkoch – okrem iného – pochopiteľne najmä v oblasti trestania (niektoré druhy trestov bolo teda možné uložiť len za prečiny a niektoré zasa len za zločiny; boli stanovené tiež odlišné podmienky podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody pri prečinoch a zločinoch, pričom upustenie od potrestania prichádzalo do úvahy len pri prečinoch a pod.).

Pokiaľ ide o samotný účel trestu, o ktorom som sa už čiastočne zmienila v súvislosti s predchádzajúcou právnou úpravou, tento bol v podstate akoby nahradený úpravou zásad ukladania trestov (§ 34 rekodifikovaného zákona), s čím som sa do dnešného dňa akosi nestotožnila.¹²

Nový trestný zákon – okrem iného – podrobnejšie upravil poľahčujúce a priťažujúce okolnosti vychádzajúc z ich taxatívneho výpočtu, pričom v § 38 ods. 2 uložil súdom povinnosť prihliadať na pomer a mieru ich závažnosti.

Trest odňatia slobody ako najprísnejší z jednotlivých druhov trestov taxatívne vymenovaných v § 32 predmetného zákona je trestom univerzálnym, to znamená, že ho možno ukladať za každý trestný čin uvedený v jeho osobitnej časti (v dikciách ustanovení tejto časti zákona je teda uvádzaný len tento druh trestu a jeho príslušná trestná sadzba za konkrétne spáchaný trestný čin).

Považujem za nevyhnutné zvýrazniť, že najvyššia možná výmera tohto trestu na dobu určitú „narástla“ o desať rokov, t. j. na súčasných 25 rokov; zavied-

¹² Zásada upravená v § 34 ods. 1 Trestného zákona de facto vyjadruje účel trestu, ktorého samostatné ustanovenie bolo pri rekodifikácii zákonodarcom vypustené: „Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou“.

lo sa obligatórne uloženie trestu odňatia slobody na doživotie pri zákonodarcom taxatívne vymenovaných trestných činoch (§ 47 ods. 2 zákona) s cieľom prísnejšie postihnúť recidivistov. Zároveň treba dodať, že pojem výnimočný trest bol zo zákona vypustený a vychádzajúc zo zásady „nulla poena sine lege“ (žiadny trest bez zákona) bol zakotvený širší priestor pre ukládanie iných druhov trestov (upravených vo všeobecnej časti zákona) než trestu odňatia slobody ako trestov samostatných.

Zákonodarca tiež sprecizoval podmienky pri ukladaní peňažného trestu, ako aj jeho výkonu, pričom podstatne zvýšil hornú hranicu tohto trestu (z pôvodných 5 na 10 miliónov v tom čase ešte slovenských korún); pri treste vylodenia zakotvil konkrétnu výmeru trestu od jedného do 15 rokov a ako nový inštitút zaviedol podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, a to pri treste odňatia slobody, ktorý neprevyšoval tri roky. Tolko, snáď, v krátkosti, k najpodstatnejším zmenám.

Od prijatia nového Trestného zákona uplynulo viac ako desať rokov, počas ktorých už bol Trestný zákon „takmer“ toľkokrát novelizovaný ako jeho predchodca. Časté novely podľa môjho názoru nie sú prejavom stability trestnej politiky, zákon zbytočne zneprehľadňujú, robia problémy v aplikačnej praxi a jednoznačne podkopávajú aj právnu istotu občanov ako nevyhnutný postulát právneho štátu. Pýtam sa preto, ako ďalej? A to i napriek skutočnosti, že sme prednedávnom prijali Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb, zák. č. 91/2016 Z. z. (ako *lex specialis* k Trestnému zákonu), ktorý za pomerne krátku dobu svojej existencie bol už taktiež novelizovaný.

Domnievam sa, že práve teraz je vhodná chvíľka na zamyslenie sa do budúcnosti. Vieme zhodnotiť predchádzajúce obdobie v smere retributívnej justície a máme už aj na Slovensku určité (v porovnaní s niektorými európskymi krajinami síce skromné) skúsenosti s iným nazeraním na filozofiu trestania v intenciách restoratívnej justície.¹³

Možno, že práve dnešná konferencia, organizovaná v rámci ukončenia 3. etapy APVV-0179-12 „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmien-

¹³ Restore (angl.) – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu.

Restoratívna justícia (spravodlivosť) – obnovujúca spravodlivosť. Obnovenie činom narušených, resp. ohrozených chránených hodnôt a sociálnych vzťahov. Kriminalita je chápaná ako sociálny konflikt medzi jednotlivými subjektami, ktorý má byť riešený takými mechanizmami, aby dotknuté subjekty mohli participovať na jeho riešení. Zoubková, I. et al.: Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2011, s. 156–157. Bližšie k tomu o.i. pozri tiež: STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015.

kach Slovenskej republiky“ prinesie odpovede na mnohé dosiaľ nezodpovedané otázky.

ZÁVER

Na platforme výstupov z realizovaných výskumných projektov uplatňovaná restoratívna justícia, resp. posilňovanie jej prvkov v jednotlivých európskych krajinách naznačuje do istej miery jej priaznivú budúcnosť.

I napriek snahe mnohých vedeckých pracovníkov a zanietených pracovníkov z aplikačnej praxe presadiť tento nový trend v pohľade na filozofiu trestania a súbežne aj mimosúdneho prejednávania trestných činov ako určitých sociálnych konfliktov medzi jednotlivými subjektmi – nie som osobne celkom presvedčená o tom, že započaté smerovanie, t. j. od retributívnej k restoratívnej (obnovujúcej) justícii bude v našich, špecificky slovenských podmienkach procesom samozrejým a bezproblémovým.

Riešenie tejto značne širokej problematiky si totižto vyžaduje nielen entuziazmus a presvedčenie o správnosti začatej cesty, ale aj množstvo komplexných systémových riešení v ich hmotnoprávnom a procesnoprávnom prepojení, tak v rovine legislatívnej, ako aj v rovine samotnej tvorby takých mechanizmov, v rámci ktorých by trestným činom dotknuté subjekty skutočne mohli participovať na riešení svojho sociálneho konfliktu.

Pochopiteľne, takéto systémové riešenia si vyžadujú dlhšie časové obdobie, v rámci ktorého musí byť vytvorené aj určité portfólio pre ich realizáciu a optimálne fungovanie. To znamená – okrem iného – predovšetkým posilnenie právneho vedomia našej verejnosti (čo považujem za nesmierne dôležité) a, samozrejme, aj nevyhnutná politická vôľa.

Preto sa v súčasných podmienkach – v danom vývojovom období – prikláňam skôr ku kombinácii retributívnej a restoratívnej justície a k postupnému zavádzaniu jej prvkov jednak do hmotného a procesného trestného zákonodarstva, ako aj do samotného života spoločnosti.

Domnievam sa, že pri súbežnom posilňovaní právneho vedomia (formou širšie koncipovanej a cielenej právnej výchovy a propagandy nielen smerom k otázke trestnej zodpovednosti, ale aj k účelu trestu, systému trestov a ich alternatívam, ku konkrétnym možným prístupom trestania a k zvládnutiu trestného práva aspoň v polohe de lege lata, bude najvhodnejšie začať u našej mládeže (ktorá je ešte ako-tak tvárna) so špecifickým orientovaním sa na mladistvých delikventov.

V naznačených súvislostiach, ako aj vzhľadom na skutočnosť, že formovanie restoratívnej justície bude v našich podmienkach procesom dlhodobejším, prihovám sa k nasledovným legislatívnym odporúčaniam.

I napriek tomu, že restoratívna justícia akceptuje skôr než potrestanie páchatela restoráciu poškodeného a spoločnosti, považujem za vhodné:

1. Precizovať účel trestu v samostatnom ustanovení Trestného zákona tak, aby tento bol zrejmý nielen z hľadísk retributívnej (odplatnej) justície, ale aj z hľadísk justície restoratívnej (obnovujúcej), t. j. nielen smerom k náhrade ujmy (škody) vzniknutej spáchaným trestným činom, ale aj k obnove sociálnych väzieb, čím by sa de facto mohol otvoriť väčší priestor pre dialóg medzi páchatelom, obeťou (poškodeným) a spoločnosťou.
2. Stanoviť zákonné podmienky pre diferenciaciu páchatelov, u ktorých by vzhľadom na nízku závažnosť spáchaného trestného činu bolo vhodnejšie zvoliť, a to aj vzhľadom k jeho prevýchove – niektorý z restoratívnych prístupov pri jeho riešení tak, aby sa dosiahla spravodlivosť chránených hodnôt a sociálnych vzťahov.
3. Vytvoriť samostatný systém súdnictva nad mládežou, ktorý by vo vzťahu k všeobecnej úprave obsiahnutej v Trestnom zákone obsahoval špeciálnu právnu úpravu smerom k odlišnému postupu orgánov činných v trestnom konaní, k aplikácii širokej škály trestov alternatívnych, k participácii viacerých subjektov na nápravu a prevýchovu páchatela (psychológovia, sociálni pracovníci, probační úradníci, pedagógovia a pod.). Restorácia obeť (poškodeného) by v intenciách restoratívnej justície mala byť zo strany takéhoto páchatela dosiahnutá akceptujúc jeho možnosti a schopnosti. Na škodu veci je, že sa takýto osobitný systém súdnictva nad mládežou nepripravil v Slovenskej republike súběžne s rekonštrukciou trestnoprávných noriem, keď na to jednoznačne časový priestor bol. Myslím si však, že ešte stále nie je neskoro.

Mimo legislatívnej roviny by som ako jeden z nevyhnutných predpokladov úspešnej realizácie restoratívnej justície videla v systematickom prehľbovaní právneho vedomia našej verejnosti, ktoré – a to mi iste všetci dáte za pravdu – má v súčasnom období klesajúcu tendenciu.

Literatúra

1. IVANOVÁ, M. – ŠALINGOVÁ, MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983.
2. MADARA, Z. a kol.: Právnický slovník, II. díl P-Ž, Praha: Panorama, 1988.

3. ZOUBKOVÁ, I. et al.: Kriminologický slovník. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
4. KOLESÁR, J.: Sankcie v trestnom práve, 1. Vydanie, Prievidza: Citicom, 2010. ISBN 978-80-89433-02-5.
5. Ministerstvo spravodlivosti SR: Rekodifikácia trestného práva – jej základné zásady a ciele. Zborník z konferencie konanej pod záštitou ministra spravodlivosti SR v Trenčianskych Tepliciach v dňoch 22. – 24. septembra 1999. Vytlačila tlačiareň ZUJS SR, Leopoldov.
6. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.
7. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-104-5.
8. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
9. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

Kontaktné údaje

Doc. JUDr. Iveta Fedorovičová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. č. 6

811 02 Bratislava

E-mail: iveta.fedorovicova@flaw.uniba.sk

VYBRANÉ FENOMENOLOGICKÉ UKAZOVATELE VERZUS ALTERNATÍVNE TRESTY OPTIKOU VEREJNEJ MIENKY V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Selected phenomenological indicators versus alternative punishments by public opinion optics in the Slovak Republic

Michaela Jurisová

Abstrakt: Autorka príspevku vychádza z faktov vyplývajúcich z výskumu verejnej mienky o alternatívnych trestoch.¹ Na uvedené reaguje a následne poukazuje optikou vybraných fenomenologických ukazovateľov.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, verejná mienka, fenomenológia

Abstract: The author of the article using facts from public opinion research on alternative punishments. Reactions and comments with using phenomenological indicators are core of article.

Key words: alternative punishments, public opinion, phenomenology

V danom texte je poukázané na vybrané fenomenologické ukazovatele, reflektujú na výsledky verejnej mienky o alternatívnych trestoch odpublikovaných v príspevkoch od K. Jurišovej,² G. Dianišku a T. Strémyho.³

¹ Autorka vychádza z faktov uverejnených v príspevkoch:

JURIŠOVÁ, K. 2015. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach.

DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum.

² JURIŠOVÁ, K. 2015. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 276 s. ISBN 978-80-7502-104-5.

³ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. In: NOVÁ EURÓPA – VÝZVY A OČAKÁVANIA, EURÓPSKE VÝZVY TRESTNÉHO PRÁVA. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – Trnavské

Je možné pozitívne konštatovať, že v európskom priestore dochádza od druhej polovice 20. storočia k výraznému rozvoju restoratívnej justície (z anglického *restore* – navrátiť do pôvodného stavu, obnoviť) a tiež k intenzívnejšiemu ukladaniu alternatívnych trestov, t. j. trestov alternujúcich trest odňatia slobody. Uvedený stav je spätý aj s krízou trestu odňatia slobody spočívajúcej v nízkej preventívnej a resocializačnej efektivite trestu odňatia slobody ako tradičného retributívneho prístupu trestania páchatelov trestných činov.

Cieľom je ponechať odsúdeného na slobode a uložiť mu taký druh trestu, ktorý bude pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochrániť spoločnosť a v neposlednom rade uspokojiť záujmy obetí trestného činu⁴ – uvedené je akousi filozofiou alternatívnych trestov. Takéto tresty by mali upevniť v páchatelovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života.

Odborníci, v príspevkoch z ktorých daný text vychádza, zamerali svoju pozornosť na hmotnoprávne alternatívne opatrenia a ich uplatňovanie verzus verejná mienka. Pilotné skúmanie K. Jurišovej bolo založené na výsledkoch sondy na sociálnych sieťach a následne rozpracované G. Dianiškom a T. Strémym.

Pozitívne výsledky o vedomosti existencie alternatívnych trestov a ich využívaní sú znakom dnešnej uvedomelej a rozhladenej spoločnosti. Odborníci konštatujú, že až 92 % respondentov uviedlo, že vedia alebo už počuli o existencii možnosti uloženia alternatívnych trestov v trestnom konaní. Rátali však aj s možnosťou, že respondent nebude disponovať vedomosťou o takomto spôsobe trestania páchatelov trestných činov a v dotazníku uviedli, podľa ich pohľadu najvhodnejšiu, definíciu alternatívnych trestov: „Alternatívny trest je alternatíva k trestu väzenia (trestu odňatia slobody), ktorá má zaručiť naplnenie trestu rovnako, ako by odsúdený vykonal trest odňatia slobody. Patria sem tieto tresty – peňažný trest, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, trest zákazu účasti na verejných podujatiach“.

Dotazníkom bol zisťovaný aj vzťah respondentov k restoratívnej justícii. Avšak pre širšiu verejnosť je často tento pojem a jeho samotný obsah nie úplne známy, a tak bol využitý konkrétny ilustračný príklad. „Predstavte si, že ste sa stali obeťou trestného činu krádeže z auta. Ako páchatel bol políciou obvinený sedemnásťročný mladík. Boli by ste ochotný/á sa s ním za účasti skúseného právneho sprostredkovateľa (mediátora) stretnúť, prijať jeho ospravedlnenie a spoločne sa dohodnúť na spôsobe náhrady škody, ktorú Vám spôsobil?“ De

právnické dni „Nová Európa – výzvy a očakávania“. Trnava. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 383 s. ISBN 978-80-8168-565-1 (on-line pdf).

⁴ Je nutné konštatovať, že v podmienkach SR sa stretávame s dlhodobou absenciou osobitnej úpravy postavenia obetí trestných činov vo forme zákona *lex specialis*, ktorý by obetiam garantoval určitý diapazón práv.

lege ferenda je záver vyplývajúci z odpovedí pre restoratívnu justíciu lichotivý – vyše 70 % respondentov by za určitých okolností pristúpilo na predtým uvedené riešenie.⁵

Nadväzujúc na už uvedené je možné konštatovať, že pre presadenie princípov restoratívnej justície a uplatňovanie alternatívnych trestov je potrebné brať do úvahy názory verejnosti, pričom je predpokladom, že verejná mienka občanov Slovenskej republiky patrí k dôležitým faktorom, ak má byť proces presadenia jej princípov a trestov do sankčnej politiky a právnej praxe úspešný.

Verejná mienka je nielen súhrnom individuálnych hodnotiacich súdov k verejnej téme, ale mravný tlak či skupinová myseľ verejnej mienky na jednotlivca sú silnejšie ako tlak iného jednotlivca – vox populi, vox dei (hlas ľudu, hlas boží). Verejná mienka je dlhodobo považovaná za tretí zdroj práva, dodávajú vo svojom príspevku G. Dianiška a T. Strémy.

Vyplývajú aj z predtým zmieneného, že by bolo vhodné zamerať väčšiu pozornosť na nerovnováhu medzi uplatňovaním princípov retributívnej a restoratívnej justície, je možné konštatovať, že pre túto rovnováhu je potrebné získať aj verejnú mienku. Určitá nespokojnosť, nejasnosť či neznalosť verejnosti pri presadzovaní princípov restoratívnej justície a alternatívnych trestov v sankčnej politike a právnej praxi môže mať za následok negatívne nálady v spoločnosti či dokonca prípadný nesúhlas verejnej mienky by mohol zmariť šance na presadenie koncepcie restoratívnej justície v Slovenskej republike a posilniť tak špekulatívne tendencie v uplatňovaní alternatívnych trestov.

G. Dianiška a T. Strémy približujú vyjadrenia českých kriminológov, ktorí na základe výskumov poukazujú na fakt, že respondenti úprimne priznali, že nemajú dostatok vedomostí o stave, štruktúre a dynamike kriminality, o konkrétnej práci justičných orgánov či o aktuálnej výške trestov a ich alternatíve. Väčšina respondentov bola bytostne presvedčená, že kriminalita z roka na rok dramaticky stúpa, v jej skladbe dominujú závažné násilné trestné činy, orgány v trestnom konaní plnia funkciu nedostatočne, systém sankcií je príliš mierny a výkon najprísnejšieho trestu odňatia slobody sa podobá pobytu v príjemnom rekreačnom zariadení zadarmo ponúkajúceho chutnú stravu, zdravotnú starostlivosť a bohaté kultúrne vyžitie.⁶ Realita tak v Českej republike, ako aj Slovenskej republike je však iná.

⁵ JURIŠOVÁ, K. 2015. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. s. 259 a nasl.

⁶ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. s. 181 a nasl.

Vyplývajúc z predtým uvedeného je možno vhodné reflektovať a poukázať aspoň na stav celkovej registrovanej kriminality, a to od vzniku samostatnej Slovenskej republiky až po súčasnosť. V rokoch 1993 až 1997 celková evidovaná kriminalita má klesajúcu tendenciu a v rokoch 1997 až 2001 je evidentná akási ustálenosť a kriminalita stagnuje (stav kriminality je na úrovni 88 000 až 94 000 evidovaných trestných činov). Následne až po rok 2004 evidovaná kriminalita v Slovenskej republike stúpa, pričom v spomenutom roku dosahuje svoju maximálnu hodnotu (berúc do úvahy roky 1993 – 2016) a to 131 244 evidovaných trestných činov celkovej kriminality. Pozitívne je možné hodnotiť klesajúcu tendenciu od roku 2004 až po súčasnosť. Stav celkovej evidovanej kriminality v roku 2016 dosiahol hodnotu 69 635 trestných činov.⁷

V nasledujúcom texte je poukázané na výsledky 1. etapy dotazníkového skúmania realizovaného sondou v prostredí sociálnych sietí a 2. etapy skúmania realizovaného prostredníctvom agentúrneho výskumu verejnej mienky. Dané skúmanie umožnilo získať názory slovenskej verejnosti k alternatívnym trestom a restoratívnej justícii, poukázať na mieru punitivity, tolerance medzi občanmi, ako aj na informovanosť verejnosti o danej problematike.

V spomenutej 2. etape výskumu verejnej mienky realizovanej prostredníctvom agentúrneho výskumu, na rozdiel od prvej etapy realizovanej pomocou využitia sociálnych sietí, respondenti na otázku, či majú vedomosť o možnosti uloženia alternatívnych trestov páchatelom odsúdeným v trestnom konaní, odpovedali vo väčšine prípadov nie (54,3 %). Prevažuje tu teda neznalosť nad znalosťou využívania tohto druhu trestov v justičnej praxi, pričom je zároveň možné dodať, že frekvencia osobného stretávania respondentov s procesom uplatňovania alternatívnych trestov v triáde základných pilierov restoratívnej justície (páchatel – obeť – komunita) je v podstate mierne nad bodom mrazu.⁸ Určitá rozdielnosť výsledkov je evidentná a je možné nad daným uvažovať v rôznych intenciách, uvedené však nie je prioritou daného príspevku.

Za zmienku stojí aj odpoveď na otázku odkiaľ sa respondenti o možnosti uloženia alternatívnych trestov dozvedeli – vo väčšine prípadov z masmédií, konkrétne z televízie, z printových médií a z internetu.

Vyplývajúc z výskumu verejnej mienky o alternatívnych trestoch by respondenti takýto trest navrhovali uplatniť (išlo o odpovede „rozhodne áno“ a „skôr áno“) konkrétne pri trestnom čine ohovárania, drobnej majetkovej kriminali-

⁷ Evidenčno-štatistický systém kriminality.

⁸ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. 185 s. a nasl.

ty, výtržníctva či sprenevery (vybrané boli iba trestné činy s najvyššou hodnotou sledovaných odpovedí).⁹

Nižšie je poukázané na počet vybraných trestných činov v podmienkach Slovenskej republiky (využitý bol Evidenčno-štatistický systém kriminality – Štatistika kriminality podľa paragrafov Trestného zákona) a následne aj percento ich objasnenosti (za posledných päť rokov). S uvedeným nepochybne bytostne súvisí reálna možnosť uplatnenia alternatívneho trestu, preto uvedené výsledky je v rámci úvah de lege ferenda vhodné brať do úvahy a pracovať s nimi.

Tab. 1 Trestný čin ohovárania (§ 373 TZ) a % objasnenosti v SR v rokoch 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Počet evid. TČ	133	133	121	99	98
Objasnenosť v % ¹⁰	10 %	16 %	13 %	15 %	26 %

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality, vlastné spracovanie

Z uvedenej štatistiky, v porovnaní s ostatnými trestnými činmi, na ktoré bolo poukázané, je viditeľný relatívne nízky počet evidovaných trestných činov ohovárania. Vyplyvajúc z uvedeného je možné kladne hodnotiť rastúce percento objasnenosti. Ide o čin, za ktorý vyplyvajúc z verejnej mienky občanov Slovenskej republiky, je využitie možnosti uloženia alternatívneho trestu najpodstatnejšie. Prakticky ide o relatívne malú možnosť (z hľadiska početnosti) uplatnenia alternatívneho trestu, na strane druhej je nevyhnutné si uvedomiť, že každé jedno potrestanie páchatela takouto alternatívnou formou je veľkým a pozitívnym krokom vpred a nepochybne prispieva k akémusi dorovnaniu nerovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou justičnou praxou.

Tab. 2 Trestný čin výtržníctva (§ 364 TZ) a % objasnenosti v SR v rokoch 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Počet evid. TČ	988	889	896	1 046	1 063
Objasnenosť v %	79 %	81 %	82 %	82 %	81 %

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality, vlastné spracovanie

⁹ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. 188 s. a nasl.

¹⁰ Percentuálne vyjadrenie je matematicky zaokrúhlené. Platí pre všetky tabuľky v príspievku.

Trestný čin výtržníctva je jediným z pozorovaných činov, ktorého stav za sledované obdobie piatich rokov narastá a objasnenosť stagnuje na úrovni približne 80 %. Relatívne vysoký počet ročne evidovaných trestných činov výtržníctva s najväčšou pravdepodobnosťou opodstatňuje a dáva za pravdu aj názoru verejnosti, ktorý bol vyjadrený v rámci verejnej mienky.

Tab. 3 Trestný čin sprenevery (§ 213 TZ) a % objasnenosti v SR v rokoch 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Počet evid. TČ	1 096	1 020	850	785	707
Objasnenosť v %	61 %	63 %	62 %	63 %	60 %

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality, vlastné spracovanie

Tab. 4 Trestný čin podvodu (§ 221 TZ) a % objasnenosti v SR v rokoch 2012 – 2016

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Počet evid. TČ	3 321	3 449	2 996	2 687	2 309
Objasnenosť v %	37 %	37 %	37 %	38 %	38 %

Zdroj: Evidenčno-štatistický systém kriminality, vlastné spracovanie

Občania Slovenskej republiky by využili uplatnenie alternatívneho trestu aj v prípadoch trestného činu sprenevery a trestného činu podvodu. Je potešujúce, že stav evidovaných trestných činov sprenevery má klesajúcu tendenciu, na strane druhej je možné negatívne hodnotiť stagnujúcu a aj mierne klesajúcu objasnenosť. Nepochybne je nevyhnutné brať do úvahy aj latenciu kriminality tak v rovine všeobecnej, ako aj v prípade konkrétnych trestných činov, ktorým v danom príspevku bola venovaná pozornosť. V prípade trestného činu podvodu je tiež viditeľný pokles evidovaných činov a stagnujúce percento objasnenosti.

Príkláňam sa k tvrdeniu G. Dianišku a T. Strémyho, že „výber trestných činov respondentmi, ktorých páchatelia by mohli byť potrestaní uplatnením alternatívnych trestov, je príslubom pre možnosti rozšírenia týchto trestov. Avšak morálny relativizmus, ktorý je často v pozadí týchto vyjadrení je zdrojom určitého pesimizmu, pretože v ich mienke necítiť pevné orientačné body, ani

vplyv širších interpretačných rámcov dotýkajúcich sa princípov restoratívnej justície“.¹¹

Slovenská verejnosť vidí vo využívaní alternatívnych trestov efekt, pričom odpoveď „áno“ bola najčastejšie uvedená pri možnosti „finančné zaťaženie“ – t. j. zníženie finančného zaťaženia, ktorým štát ušetrí finančné prostriedky (66,3 %), následne pri možnosti „zníženie pracovnej záťaže sudcov a súdov“ (49,4 %) a nakoniec, teda najnižší efekt eventuálneho prínosu je podľa respondentov pri „zamedzení kriminálnych návykov“ (37,6 %).

V závere je možné konštatovať, že systém trestov je občanmi stále považovaný za nedostatočný a prehnane mierny (v prípade, že sa to týka iných) a nespravodlivý (v prípade, že sa to týka ich bezprostredne). Prikláňam sa k názoru erudovaných odborníkov – aby sa tieto predstavy zmenili je potrebné usilovať sa o intenzívnu mediálnu kampaň s obsahom restoratívnej justície. Uvedené však vyžaduje istú dávku trpezlivosti či pozitívneho naladenia. Zároveň je nevyhnutné podotknúť, že kriminológia a trestné právo by mali razantnejšie presadzovať reformu sankčnej politiky a požadovať dorovnanie nerovnováhy medzi retributívnou a restoratívnou justíciou. Je možné očakávať, že európsky priestor je vnútorne dostatočne pripravený a edukovaný, aby postupne vyrovnal spomenutú nerovnováhu a najmä pri realizácii tohto zámeru dôjde ku kvalitatívnemu skoku pri interakcii a spolupráci trestného práva a kriminológie.¹²

Literatúra

1. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. In: NOVÁ EURÓPA – VÝZVY A OČAKÁVANIA, EURÓPSKE VÝZVY TRESTNÉHO PRÁVA. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – Trnavské právnické dni „Nová Európa – výzvy a očakávania“. Trnava. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 383 s. ISBN 978-80-8168-565-1 (on-line pdf).
2. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. – VRÁBLOVÁ, M. et al. 2016. Kriminológia. 3. rozšírené vyd. Plzeň: Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
3. Evidenčno-štatistický systém kriminality.

¹¹ DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum. 191 s.

¹² DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T. 2016. Výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch – agentúrny výskum, s. 192 a nasl.

4. JURIŠOVÁ, K. 2015. Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava. Praha: Leges, 2015. 276 s. ISBN 978-80-7502-104-5.
5. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Kontaktné údaje

JUDr. Michaela Jurisová, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra kriminológie

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

E-mail: michaela.jurisova@gmail.com

INŠTITÚT MEDIAČNEJ A PROBAČNEJ SLUŽBY V INTENCIÁCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A SRBSKEJ REPUBLIKY S POUKÁZANÍM NA TREST POVINNEJ PRÁCE

**The institute of mediation and probation service
in the intentions of the Slovak republic and the Republic
of Serbia with pointing to the sentence of community service**

Patrícia Krásná

Abstrakt: Zvyšovanie zločinnosti, či už v Slovenskej republike alebo v iných krajinách sveta je aktuálnym problémom a problematika neustáleho zvyšovania počtu spáchaných trestných činov sa dostáva na prvé miesto v riešení aktuálnych problémov krajín sveta. Keďže sa zvyšuje kriminalita, priamo úmerne sa s ňou zvyšuje aj potreba uplatňovania prvkov začlenených do trestného systému, ktoré znížia kriminalitu, resp. budú mať pozitívny vplyv smerom na celkový pohľad spoločnosti na kriminalitu, na páchateľov a na obe trestných činov. Preto je dôležité poukazovať na inštitút mediáčnej a probačnej služby v podmienkach našej krajiny, ale aj v podmienkach iných krajín Európskej únie.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, mediácia, probácia, Srbská republika, trest verejnoprospešnej práce

Abstract: Raising crime either in the Slovak Republic or in other countries of the world is an actual problem, and the issue of constantly increasing the number of committed crimes is at the forefront of solving the current problems of countries in the world. As crime increases, we need to apply the elements included in the criminal system that will reduce crime and have a positive influence on the view of society on crime, perpetrators and crime victims. Therefore, it is important to show the meaning of the Institute of Mediation and Probation Service in Slovak republic as well as in other countries of the European Union.

Key words: restorative justice, mediation, probation, Serbian republic, punishment of public Works

1. ÚVOD

Na úvod si dovoľujeme pre lepší úsudok o potrebách vzniku mediácie a probácie¹ poukázať na potrebu tohto nenahraditeľného inštitútu. Mediácia a probácia prinášajú vo svojich koreňoch akýsi spôsob alternatívnych riešení vzniknutých kolízií a prinášajú efektívny výsledok pre obe zúčastnené strany konfliktu. Mediácia a probácia vznikli na základe potreby realizácie niekoľkých variantov pre vyriešenie kolízie medzi dvomi účastníkmi. Mediácia a probácia nesú v sebe prvky uzmiernenia a riešenia sporu alternatívnym spôsobom. V dnešnej dobe sa začína využívať inštitút alternatívneho spôsobu riešenia sporov a využívanie mediácie a probácie sa dostáva do pozornosti verejnosti. Svedčí o tom aj fakt realizácie rôznych konferencií, seminárov na danú problematiku.

Odborníci, ktorí sa zaujímajú a kladú dôraz na presadenie restoratívnej justície, mediácie a probácie a iných alternatívnych spôsobov vyriešenia sporov, sa však aj v dnešnej dobe zhodnú na jednom, a síce, že podstata restoratívnej justície, mediácie a probácie sa stále vyvíja a hľadá svoj vymedzený priestor v podmienkach Slovenskej republiky.

Pri páchaní trestných činov dochádza v spoločnosti k sociálnym konfliktom. Sociálny konflikt, ktorý nastane medzi dvomi subjektmi v spoločnosti je možné vyriešiť len za prítomnosti participovania všetkých dotknutých strán.² Preto využívanie alternatívnych spôsobov riešenia kolízií medzi subjektmi determinuje otázky, na ktoré je potrebné odpovedať.

Za pomoci zodpovedania týchto otázok je možné predchádzať dezinformáciám, ktoré vznikajú práve s ponímaním inštitútu restoratívnej justície, mediácie a probácie.

Restoratívna justícia bola vyvinutá v 70. rokoch minulého storočia ako alternatíva k vyriešeniu otázky trestnej činnosti a spravodlivosti.³ Vývoj mediač-

¹ Probáciu a mediáciu vykonávajú probační a mediační úradníci. Probačný a mediačný úradník vykonáva činnosť v štátnozamestnaneckom pomere na okresnom súde v obvode príslušného krajského súdu alebo na krajskom súde; jeho služobným úradom je krajský súd. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky koncepčne a metodicky riadi a usmerňuje výkon probácie a mediácie. Minister spravodlivosti Slovenskej republiky zriadi ako svoj poradný orgán Radu pre probáciu a mediáciu zloženú zo sudcov z prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, zo zástupcov orgánov štátnej správy a z odborníkov z teórie a praxe.

² KURILOVSKÁ, L. – LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In: Právny obzor, 96, č. 3., 2013. s. 274.

³ STRÉMY, T. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In: STRÉMY, T.: (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 61.

nej a probačnej služby sa už taktiež niekoľko rokov začína uplatňovať v krajinách sveta a nachádza svoje uplatnenie v trestných systémoch krajín. Štáty používajú alternatívne spôsoby riešenia sporov a snažia sa v čo najvyššej miere uplatniť ich efektívne využitie. Medzi hlavné dôvody, ktoré viedli k rozšíreniu inštitútu na celosvetovú pôdu je snaha o individualizáciu trestného postihu, páchateľa pozitívne motivovať a aktívne zapojiť do riešenia sporu aj poškodeného, obeť.⁴ Cieľom činnosti mediačného a probačného úradníka je taktiež dohľad a v niektorých prípadoch aj rozhodnutie o uložení alternatívneho trestu páchateľovi. Alternatívny trest napomáha odsúdenému napríklad aj pri následnej reintegrácii do spoločnosti po výkone trestu. Alternatívny trest podľa nášho názoru pôsobí na páchateľa s oveľa vyšším a efektívnejším účinkom ako výkon trestu odňatia slobody.

V predkladanom článku sa konkrétne zameriame na inštitút mediácie a probácie a jeho uplatňovanie v Srbskej republike s akcentom na alternatívny trest – trest výkonu verejnoprospešnej práce. V Srbsku je probácia a mediácia v právomoci Útvary pre liečbu a alternatívne sankcie, ktorý pôsobí pod záštitou Ministerstva spravodlivosti a verejnej správy.

Právne normy, ktoré sa uplatňujú v podmienkach aplikácie mediácie a probácie v konkrétnych štátoch sa odlišujú. Odlišnosti v právnych normách existujú i napriek snahe za pomoci odporúčaní EÚ o jednotnom systéme uplatňovania prvkov mediácie a probácie. Tiež však v súčasnom období nielen u nás, ale aj v iných európskych štátoch, značne ovplyvňuje efektívnosť aplikácie alternatívnych trestov nedostatok finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu.⁵

2. SRBSKÁ REPUBLIKA A RESTORATÍVNA JUSTÍCIA

V Srbskej republike je rovnako problematika restoratívnej justície a alternatívnych trestov veľmi často rozoberaná a venuje sa jej pozornosť. Problém, ktorý je neustále rozoberaný a riešený z pohľadu odborníkov aj u nás, sa rieši práve

⁴ FENYK, J. – SOTOLÁŘ, A. – SOVÁK, Z.: Mediacie jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo č. 7–8/1997. s. 20.

⁵ BALÁŽ, P.: Zásady a európske pravidlá a ich implementácia pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 251.

aj v Srbsku. Uvádzaným problémom je, že väzenské zariadenia sú preplnené a neustále sa zvyšuje počet väzňov.

Skutočnosti však poukazujú na nezvratiteľný fakt, že udeľované tresty súdmi nedosahujú očakávané účinky a miznú sa prvotnému zámeru potrestania páchatela. Avšak na strane druhej je v Srbsku všeobecne rozšírené prijímanie podmienených odsúdení, najmä pre „nízke riziko“, často kritizované za relatívnu miernosť, nedostatočnú úroveň kontroly a neschopnosť preklenúť širokú medzeru, ktorú tvoria jednotlivé časti trestu odňatia slobody.

Medzi týmito dvoma protichodnými možnosťami – trestami odňatia slobody a podmieneným trestom, stále existuje celý rad sankcií a opatrení, ktoré je možné, aby sa maximálne prispôsobili každému jednotlivcovi. Tieto opatrenia sa spojili do jednotného názvu „alternatívne sankcie“ a predstavujú koncepciu sankcií a opatrení pod záštitou spoločenstva na základe predpokladu, že ciele trestu možno vo veľkej miere dosiahnuť za podmienok, ktoré sú menej reštriktívne ako trest odňatia slobody.

Príčiny tendencie k preventívnym, a nie výhradným, trestným prvkom – okrem iného – spočívajú v negatívnych účinkoch uväznenia na väzňa, jeho rodinu a sociálnu komunitu.

Odborníci, ktorí sa zaberajú uvádzanou problematikou v Srbsku poukazujú na skutočnosť, že trest odňatia slobody má negatívne účinky.

Niektoré negatívne účinky trestu odňatia slobody na odsúdeného, ktoré sú zjavné aj v Srbskej republike uvádzame pre lepšiu ilustráciu uvedeného:

- odsúdený je po výkone trestu odňatia slobody trvalo označený ako zločinec;
- odsúdený je na dlhšiu dobu – na dobu výkonu trestu odňatia slobody oddelený od rodiny;
- pri plnení trestu odňatia slobody dochádza k prerušeniu vzdelávania, práce odsúdeného a následne v tomto dôsledku dochádza k zložitej situácii, keď je možnosť opätovného nájdenia si nového zamestnania veľmi ťažká. Uvedené pôsobí podľa odborníkov v Srbskej republike ako faktor, ktorý zvyšuje šancu na recidívu odsúdeného. S daným tvrdením vyjadrujeme súhlas aj my, pretože uvedené faktory majú veľký vplyv na odsúdeného a žiadnym spôsobom sa nedá ovplyvniť ich dopad na jednotlivca.

Alternatívne tresty a restoratívna justícia aj pre uvedené v Srbsku našli svoje miesto. Zavedenie alternatívnych sankcií do systému trestného súdnictva je v celkovom súlade s modernými európskymi trendmi v oblasti trestnej politiky a v súlade s potrebou stanovenia spoločných zásad trestnej politiky medzi členskými štátmi Rady Európy. Myslíme si, že je veľmi prospešné aj pre rozvoj

restoratívnej justície na Slovensku poukázať, že tento činný prvok nachádza uplatnenie aj v iných krajinách Európy a má svoje miesto v systéme trestného súdництва.

Dovolíme si tvrdiť, že v Slovenskej republike je problémom aplikovať restoratívnu justíciu do praxe a dostávať do povedomia spoločnosti. Tento jav vzniká i napriek krokom a postupom, ktoré už boli uplatňované a neustále sa realizujú. Na základe uvedeného je vždy akýmsi problémom alternatívne tresty aplikovať a v plnej miere akceptovať.

V intenciách Srbska bolo predpokladom pre praktické uplatnenie alternatívnych sankcií prijatie primeranej právnej úpravy, ktorá sa uskutočnila v roku 2006 prijatím Trestného zákona a Zákona o vykonávaní trestných sankcií. Po novelizácii Zákona o vykonávaní trestných sankcií boli prijaté aj kľúčové akty, ktorými sú: bližšie definovať implementáciu alternatívnych sankcií, definovať pravidlá vykonávania podmieneného trestu s dohľadom a tiež bližšie vymedziť pravidlá vykonávania práce vo verejnom záujme.

Je samozrejmé, že pre možnosť primeraného uplatnenia alternatívnych sankcií pri súdnych praktikách, bolo potrebné prijať aj vhodné organizačné predpoklady. Ministerstvo spravodlivosti v Srbskej republike preto v spolupráci s Misiou OBSE v Srbskej republike a Úradom Rady Európy v Belehrade presadilo zmeny predovšetkým v oblasti rozvoja a implementácie Stratégie reformy trestných sankcií a vykonávania alternatívnych sankcií.

V rámci spomínanej stratégie si v Srbsku vymedzili hlavné body, ktoré je potrebné realizovať kvôli organizačným zmenám. Následne uvádzame niektoré základné body, ktoré sú obsiahnuté v zmene.

Uskutočnená zmena prebehla s cieľom kvalitnejšie aplikovať alternatívne spôsoby riešenia sporov v spoločnosti: zriadenie výcviku dôveryhodných správcovských služieb a vytváranie podmienok pre ich prácu, odborné vzdelávanie sudcov a prokurátorov, formovanie koordinácie, vytvorenie nevyhnutných podmienok na plné uplatňovanie alternatívnych sankcií a zvýšenie povedomia verejnosti.

V Srbsku sa snažia o skutočnosť, aby mala spoločnosť aktívnejšiu úlohu v systéme trestného súdництва. Myslíme si, a naše myšlienky sú odôvodnené zo zistených skutočností, že spoločnosť zohráva dôležitú a nenahraditeľnú úlohu v celom systéme uplatňovania alternatívnych sankcií. Spoločnosť ako taká je veľmi nápomocná pri uplatňovaní restoratívnej justície v právnom systéme tej-ktorej krajiny. Spoločnosť môže byť nápomocná pri samotnom riešení sporov, ale aj pri následnej reintegrácii odsúdeného do spoločnosti, pokiaľ ju aplikujeme na samotného odsúdeného a zohráva dôležitú rolu pri znížení so-

ciálnej stigmaty spojenej s odsúdením páchatela. Na strane obeti vnímanie restoratívnej justície spoločnosťou vytvára v Srbsku podmienky na odstránenie alebo zmiernenie škôd spôsobených trestným činom.

3. INŠTITÚT VEREJNOPROSPEŠNEJ ČINNOSTI V SRBSKEJ REPUBLIKE

Trest povinnej práce, resp. v Srbsku nazývaný ako verejnoprospešná činnosť zahŕňa slobodnú službu vykonávanú v prospech verejnosti, ktorá neslúži na získavanie zisku, ale pôsobí s cieľom posúdiť vzťah obvineného k spoločnosti a má za úlohu rozvinúť jeho zodpovednejší postoj a prístup voči spoločnosti. Tiež slúži na uvedomenie si dôsledkov, ktoré trestným činom spáchal a možnosť akejsi nápravy spáchaného uskutočnením prospešnej práce pre verejnosť. Služba v komunite, resp. trest povinnej práce je zahrnutý v Trestnom zákone Srbskej republiky z dôvodu mnohých pozitívnych skúseností, ktoré Srbská republika vidí v iných krajinách, ako aj od postoja ich teórie, že je opodstatnené zaviesť túto sankciu aj v ich právnych predpisoch a následná implementácia v aplikačnej praxi.

3.1 Uloženie a implementácia trestu verejnoprospešnej práce

Verejnoprospešná činnosť v Srbsku môže byť uložená iba ako hlavný trest. Trest verejnoprospešnej práce môže súd uložiť v prípade trestného činu, za ktorý trest odňatia slobody neprevyšuje 3 roky, alebo kde je možné aplikovať ako trest pokutu. Pri udelení alternatívneho trestu verejnoprospešnej práce je nevyhnutné, aby boli dodržané podmienky, keď páchatel prijme alternatívnu sankciu, pretože podľa príslušných medzinárodných zákonov je nútená práca ako inštitút udelenia trestu zakázaná.

Počas služby, ktorá je vykonávaná v prospech spoločnosti s cieľom vykonať alternatívny trest je potrebné, aby boli splnené tri základné podmienky, a to nasledovné:

- výkon alternatívneho trestu verejnoprospešnej práce je užitočný pre spoločnosť,
- výkon verejnoprospešnej práce neporušuje ľudskú dôstojnosť odsúdeného,
- práca, ktorú vykonáva odsúdený nie je uskutočňovaná kvôli dosiahnutiu zisku.

Druh a dĺžka trvania práce vo verejnom záujme je určovaná súdom. Konkrétny druh práce i jej spôsob výkonu musia byť v súlade s možnosťami odsúdeného berúc do úvahy jeho schopnosti, odbornosť a zdravotný stav. Minimálny čas, ktorý musí odsúdený odpracovať je 60 hodín, najviac 360 hodín. Alternatívny trest verejnoprospešnej práce sa určuje od jedného do šiestich mesiacov, pričom je konto času určené na max. 60 hodín za jeden mesiac. Trest služby v prospech spoločnosti sa môže uplatniť na zamestnaných, ale i na nezamestnaných. Odsúdení, ktorí sú zamestnaní vykonávajú prácu v prospech spoločnosti vo svojom voľnom čase tak, aby to nenarušilo ich reálnu prácu, za ktorú dostávajú mzdu.

Práve v tejto podmienke je veľmi vhodne poukázané na skutočnosť, ktorá vyplýva z aplikácie alternatívnych sankcií. Alternatívna sankcia má pôsobiť výchovne popri normálnom živote a dosiahnuť tak možnosť nápravy odsúdeného.

Súd pri uložení trestu zohľadňuje povahu trestného činu, osobnosť páchatela a jeho pripravenosť – súhlas s výkonom práce vo verejnom záujme. Práca vo verejnom záujme môže byť náhradou napr. za neuhradenú pokutu. Predpokladá sa, že je všeobecne prijateľné, aby odsúdení, ktorí neplatia pokutu, namiesto toho vykonávali prácu vo verejnom záujme, a nie aby konvertovali neplatené pokuty do väzenia. Ak nastane moment, keď odsúdený nesplní časť alebo celé konto súdom určených odpracovaných hodín, tak sa jeho trest zmení na trest odňatia slobody. Pre zobrazenie a lepšie porozumenie uvedeného uvádzame: 1 deň väzenia = 8 hodín práce. Pokiaľ odsúdený svedomito plní všetky povinnosti, súd môže znížiť jeho trest verejnoprospešnej práce o štvrtinu.

Tabuľka č. 1 Štatistika o počte uložených trestov verejnoprospešnej práce v Srbskej republike

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2015
Počty uložených trestov povinnej práce v Srbsku	-	48	35	71	357	365	348	371	353

Zdroj: Komunikácia s odborníčkou z Fakulty bezpečnostných štúdií Univerzity v Belehrade, vlastný preklad

3.2 Kontrola výkonu trestu verejnoprospešnej práce

Pokiaľ odsúdený vykonáva verejnoprospešnú prácu mediačný a probačný úradník⁶ vykonáva nad jeho činnosťou ochranný dozor. Ochranný dozor sa implementuje – okrem iného – aj v prípade, že dochádza k podozreniu, resp. ak existujú nejaké pochybnosti o pokračovaní v páchaní trestnej činnosti, za ktorú bol odsúdený, alebo ak je namieste obava z páchania inej trestnej činnosti. Obsah ochranného dozoru má však za úlohu nielen kontrolu, ale aj ochranu odsúdeného, napr. pri možnom zneužívaní odsúdeného na nedôstojnú prácu.

Podľa zákonnej úpravy, ktorá platí v Srbskej republike, má zamestnávateľ, ktorý zamestnáva odsúdeného v súlade so všeobecnými predpismi právo na náhradu škody spôsobenej prácou odsúdeného. Zamestnávateľ má tiež právo na náhradu práce v prípade, ak odsúdený nesplní svoje povinnosti alebo ich hrubo zanedbá (neskoré príchody do práce, skoré odchody z práce, neodôvodnené absencie v práci alebo pri zámernom stave, keď sa odsúdený dostal do stavu zníženej schopnosti pracovať).

4. OCHRANNÝ DOHĽAD MEDIAČNÉHO A PROBAČNÉHO ÚRADNÍKA NA VÝKON TRESTU VEREJNOPROSPEŠNEJ PRÁCE V SRBSKEJ REPUBLIKE

Ochranný dohľad, ktorý vykonáva mediačný a probačný úradník musí obsahovať určité náležitosti a musí spĺňať určité podmienky. Na základe týchto podmienok a náležitostí je možné efektívne dosiahnutie požadovaného výsledku. Požadovaný výsledok je potrebné, aby bol efektívny a priniesol potrebný dopad či už na páchatela, tak aj pre spoločnosť. Následne v niekoľkých bodoch zhrnieme základné náležitosti ochranného dohľadu vykonávaného mediačným a probačným úradníkom.

- Podávanie správ orgánu zodpovednému za vykonávanie kontrol v lehotách určených týmto orgánom;
- príprava páchatela na výkon určenej práce;

⁶ V Srbskej republike predstavuje mediačného a probačného úradníka tzv. dôverný úradník, ktorý ma za úlohu práve pomoc obvinenému a zabezpečuje dohľad nad výkonom aj verejnoprospešnej práce. Úradník pracuje v rámci oddelenia pre liečbu a alternatívne sankcie, pri riaditeľstve väznic ministerstva spravodlivosti. So stabilnou dôverou súdnych orgánov v ich prácu, môžu zvýšiť bezpečnosť v spoločnosti a tiež úroveň úspešnej reintegrácie odsúdených.

- rozhodnutie o možnosti výkonu práce zodpovedajúcej schopnosti páchatela;
- probačný a mediačný úradník musí vykonávať aj kontrolu plnenia povinností odsúdeného a iné;
- dohľad na to, aby sa odsúdený zdržal návštevy určitých miest, barov alebo akcií, ak je tam možná príležitosť alebo podnet na spáchanie trestnej činnosti.

Volba opatrení ochranného dozoru

Súd pri výbere povinností odsúdenému musí určiť trvanie trestu verejnoprospešnej práce. Pri určení dĺžky trestu je smerodajné pre súd, čo sa týka páchatela jeho vek, zdravotný stav, preferencie z okolia páchatela, zvyky, motívy, z ktorých spáchal trestný čin, správanie sa po spáchaní trestného činu, predchádzajúci život, osobné a rodinné pomery, podmienky pre plnenie uložených záväzkov atď.

Po vykonaní trestu

Po vykonaní trestu odsúdeným, mediačný a probačný úradník predloží súdu spis o vykonaní trestu. Záznamy o výkonoch trestu jednotlivých odsúdených sa uchovávajú v spisoch, kde informácie a údaje v súbore musia byť objektívne, spoľahlivé a spracované mediačným a probačným úradníkom, ktorý vykonával počas celého plnenia trestu dozor nad odsúdeným.

Alternatívne sankcie a samotná restoratívna justícia je v mnohých krajinách Európy ešte veľmi stroho popisovaná avšak krok po kroku sa krajiny dostávajú do rámca, keď je aj slovo „restoratívna“ justícia používané čoraz častejšie. Všetko počas svojho vývoja naráža na prekážky a už počas vývoja vieme určiť, čo je potrebné zmeniť. V Srbskej republike taktiež scelili už niekoľko podnetov, ktoré by bolo vhodné aplikovať do budúcnosti pre lepšie uplatnenie alternatívnych trestov:

- a) zlepšenie personálnej, organizačnej a programovej základne,
- b) nový regulačný rámec,
- c) zmeny a doplnenia Trestného poriadku a Trestného zákonníka.

Tieto uvedené zmeny umožnia službe, ktorá poskytuje kompetentnú odbornú pomoc odsúdeným kvalitnejší a efektívnejší výkon ich povolania.⁷

⁷ Osobná komunikácia s odborníčkou z Fakulty bezpečnostných štúdií Univerzity v Belehrade, vlastný preklad.

5. ZÁVER

Mediačná a probačná služba má, dá sa povedať, zatiaľ krátku dobu svojej existencie tak ako v našej krajine, tak aj v iných krajinách Európy. Inštitút mediačnej a probačnej služby má však veľmi efektívne uplatnenie a myslíme si, že čoraz viac by sa mal dostávať do pozornosti spoločnosti odbornej, ale i laickej. Mediační a probační úradníci však vidia v ich činnosti veľkú medzeru, a preto je potrebné, aby rezervu, ktorú mediační a probační úradníci opisujú v čo najkratšom čase orgány na to kompetentné odstránili. Nebude tak možnosť existencie ďalších medzier v činnosti mediačných a probačných úradníkov. V súčasnosti existuje absencia štandardov postupu probačných a mediačných úradníkov, ako i neexistencia etického kódexu, ktorá prispieva k nejednotným prístupom v praxi, čo sa obzvlášť v oblasti probácie reflektuje ako rizikový faktor vo vzťahu k recidíve trestnej činnosti.

V našom článku sme sa zamerali na inštitút restoratívnej justície, činnosť mediačných a probačných úradníkov v Srbskej republike z dôvodu, že je pri skúmaní a hodnotení jednotlivých inštitútov restoratívnej justície veľmi dôležité poznať činnosť symetrických inštitútov v iných krajinách Európskej únie. V predkladanom článku sme poukázali na ukladanie trestu povinnej práce ako alternatívneho trestu, ktorý môže byť ukladaný odsúdenému za splnenia určitých kritérií. Trest povinnej práce nemožno uložiť proti vôli páchatela, vyžaduje sa jeho súhlas s uložením takéhoto druhu trestu.

Informácie o treste povinnej práce a o činnosti mediačných a probačných úradníkov v Srbskej republike, ktoré sú prezentované v nami predkladanom článku sme získali od odborníčky, ktorá pôsobí na Fakulte bezpečnostných štúdií v Belehrade.

Literatúra

1. BALÁŽ, P. Zásady a európske pravidlá a ich implementácia pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
2. FENYK, J. – SOTOLÁŘ, A. – SOVÁK, Z.: Mediacie jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Trestní právo č. 7–8/1997. s. 20.
3. KURILOVSKÁ, L. – LENHARTOVÁ, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In: Právny obzor, roč. 96, č. 3., 2013. ISSN 0032-6984.

4. STRÉMY, T.: Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

Kontaktné údaje

Mgr. Patricia Krásná

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra kriminológie

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

E-mail: patricia.krasna@minv.sk

ALTERNATÍVNE TRESTY A INŠTITÚTY S NIMI SPOJENÉ

The alternative punishments and institutes associated with them

Dominika Kučerová

Abstrakt: V súčasnej dobe sa v oblasti trestania do popredia stále viac dostávajú tendencie alternatívneho trestania. Napriek tomu, že restoratívna justícia je vo svete stále viac používaným nástrojom s fantastickými výsledkami, na Slovensku sme v tejto oblasti ešte len začiatočníci. Zákonomodarca upravuje právny rámec alternatívnych trestov, avšak ich reálnemu ukladaniu bránia viaceré prekážky, či už objektívne, ktorými je napríklad nadmerná byrokracia alebo subjektívne, kam môžeme zaradiť neochotu kompetentných orgánov inovovať svoje postupy. V príspevku sa môžete oboznámiť so základnými informáciami ohľadne jednotlivých alternatívnych trestov, ktoré sú upravené v našom právnom poriadku a taktiež s námetmi, ktoré by uvedené mohli zlepšiť.

Kľúčové slová: trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest zá-
kazu účasti na verejných podujatiach

Abstract: The trend of alternative punishment is currently increasingly prevailing in the area of punishment. Despite the fact that restorative justice is practised in the world with fantastic results, in Slovakia it is only in its beginnings. The legislator regulates the legal framework of the alternative punishments, but their real application is hindered by several obstacles, whether objective, such as excessive bureaucracy or subjective, the authorities' reluctance to innovate their practices. In the contribution you can learn about the basic information on the various alternative punishments that are regulated in our legal order, as well as the ideas that could improve them.

Key words: home prison sentence, forced labor punishment, financial punishment, ban on the participation in public events

1. ÚVOD

Ako je všeobecne známe, tendencie v oblasti trestania sa vyvíjali. Zjednoduše-
ne sa dá povedať, že najskôr bol v spoločnosti dominantný trest smrti, neskôr

trest odňatia slobody a od druhej polovice 20. storočia sa začínajú hľadať nové spôsoby trestania, ktoré by neboli spojené s trestom odňatia slobody.

Významnými medzníkmi vo vývoji alternatívnych trestov boli tri dokumenty prijaté na medzinárodnej, resp. európskej úrovni. Prvý z nich bol prijatý v roku 1976 Výborom ministrov Rady Európy, konkrétne rezolúciou č. 10 „Niektoré alternatívne tresty k väzeniu“. Druhý dokument – rezolúcia č. 16 o znížení počtu väzňov, o alternatívach trestu odňatia slobody a o spoločnej reintegrácii páchatelov – bol výsledkom siedmeho kongresu OSN o prevencii kriminality a zaobchádzania s páchatelmi, ktorý sa konal v roku 1985. „V rezolúcii sa – okrem iného – hovorí, že trest odňatia slobody by sa mal ukladať len ako sankcia poslednej inštancie, pri zohľadnení povahy a závažnosti trestného činu a právne relevantných sociálnych podmienok a iných osobných špecifik páchatela. Bolo doporučené, aby členské štáty ďalej zvyšovali svoje úsilie o znižovanie negatívnych účinkov trestu odňatia slobody a zintenzívnili skúmanie spoľahlivých alternatívnych trestov nespojených s odňatím slobody.“¹ Na túto rezolúciu nadviazala aj Rada Európy, ktorá vydala dva významné dokumenty, v roku 1991 publikáciu s názvom Alternatívne opatrenia k uväzneniu a v roku 1992 prostredníctvom výboru ministrov členských štátov prijala Odporúčenie č. 16 k európskym pravidlám o trestoch a opatreniach realizovaných spoločnosťou.

Ako je možné vidieť, tieto myšlienky sú pomerne staré, avšak na Slovensku začali v spoločnosti rezonovať len nedávno. Napriek tomu, že prijatím nového Trestného zákona a Trestného poriadku v roku 2005 zákonodarca v dôvodovej správe deklaroval, že tieto zákony majú priblížiť slovenské trestné právo k vyspelejším európskym štátom a trest odňatia slobody má byť poslednou možnosťou, možnosťou ultima ratio, de facto táto novela sprísnila trestné sadzby, hlavne s ohľadom na asperačnú zásadu či tresty v súvislosti s omamnými a psychotropnými látkami, ktoré sú takmer dvojnásobne také prísne ako v Českej republike. Dnes, 12 rokov po rekodifikácii a deklarovaní trestu odňatia slobody ako trestu ultima ratio, tvoria alternatívne tresty s výnimkou podmieneného odkladu výkonu trestu len 18 % zo všetkých ukladaných trestov na našom území. Skutočností, ktoré tento faktor spôsobujú je pomerne veľa a pri jednotlivých trestoch sa čiastočne odlišujú. Spoločným znakom je však veľká byrokracia, ktorú v sebe nesú alternatívne tresty, pretože pre sudcu je vždy rýchlejšie a menej náročné uložiť trest odňatia slobody, eventuálne podmienený odklad výkonu trestu a má vec veľmi šikovne a rýchlo rozhodnutú, ako vec odročiť z dôvodu individuálne prešetrenia budúceho odsúdeného mediačným

¹ VAJZEROVÁ, E. et al.: Alternatívne tresty v praxi. Zborník zo seminára. Dolný Kubín: Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, 2007. s. 11–12.

a probačným úradníkom, či je danej osobe možné a účelné uložiť trest povinnej práce a pod. Riešenie je podľa môjho názoru pomerne jednoduché. V zákone by mala byť stanovená povinnosť súdu prednostne skúmať podmienky uloženia alternatívneho trestu, ktorým však nie je podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a akonáhle sú tieto splnené, bolo by obligatórnou povinnosťou súdu, tento uložiť pred nepodmienečným, resp. podmieneným trestom odňatia slobody. Uvedené v podstate korešponduje s názorom sudcu Hlucháňa, ktorý napriek tomu, že patrí k pokrokovejším sudcom, ktorí nemajú problém odkloniť sa od zaužívaného, sám prednostne ukladá trest odňatia slobody s podmieneným odkladom výkonu trestu, pretože je to pre neho efektívnejšie.

2. ALTERNATÍVNE TRESTY

Ak hovoríme o alternatívnych trestoch, je potrebné si uvedomiť, že nie sú totožné s trestami, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Platí pravidlo, že žiaden z alternatívnych trestov nie je spojený s odňatím slobody, avšak nie všetky tresty nespojené s odňatím slobody sú zároveň alternatívnymi trestami. Nie všetci odborníci majú rovnaký názor na podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, resp. odklad s probačným dohľadom. Niektorí sa domnievajú, že tieto dva tresty nemajú povahu alternatívneho, no ja sa prikláňam k názoru, že ide o alternatívne tresty, avšak svojou povahou sui generis, ktoré majú byť uložené až v prípade, že iný alternatívny trest nie je možné uložiť, čiže v hierarchii ukladania trestov stoja tesne pred nepodmienečným trestom odňatia slobody.

„Alternatívnymi trestami rozumieme tresty, ktoré bez toho, aby boli spojené s odňatím slobody, zaručujú splnenie účelu trestu rovnako, ako keby bol na odsúdenom vykonaný nepodmienečný trest odňatia slobody. Alternatívou sa rozumie možnosť zvoliť si medzi dvoma alebo viacerými spôsobmi riešenia. Pri ukladaní trestov to znamená, že sudca pri ukladaní trestu má možnosť uložiť odsúdenému trest odňatia slobody alebo trest, ktorý bude vykonaný na slobode. Alternatívna povaha trestných sankcií sa nestráca, ak sú niektoré z nich spojené s obmedzením osobnej slobody“.²

Hlavnou myšlienkou a aj zmyslom uloženia alternatívneho trestu je odstránenie negatívnych vplyvov na odsúdeného, ktoré sa spájajú s trestom odňatia

² IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 373 s.

slobody. Odsúdený nie je vytrhnutý z rodinného prostredia, neprichádza o zamestnanie, ani nie je vylúčený zo spoločnosti na jej okraj a rovnako odpadajú aj problémy a náklady spojené s jeho resocializáciou. Náklady ako také, sa z dlhodobého hľadiska výrazne znižujú. Napriek tomu, že odporcovia alternatívnych trestov ich zaznávanie často spájajú s tým, že aplikáciou alternatívnych trestov sa na slobodu dostanú zločinci, ktorí budú pokračovať v závažnej trestnej činnosti, toto je v priamom rozpore s alternatívnymi trestami, lebo tieto sú určené páchatelom menej závažnej trestnej činnosti, ktorá je pri jednotlivých trestoch osobitne definovaná. Je len strašením spoločnosti, že sa na slobodu dostanú, resp. nebudú do väzenia umiestnení „vrahovia“ či „lupiči“.

V zmysle Trestného zákona sú alternatívnymi trestami podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest a trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Od alternatívnych trestov je potrebné odlišovať tzv. alternatívy k potrestaniu, ktorými sú upustenie od potrestania, upustenie od súhrnného a ďalšieho trestu a podmienené upustenie od potrestania. S podobnými inštitútmi sa stretávame aj v rámci trestného konania, kde však nejde o alternatívne tresty, ale o alternatívne spôsoby vybavenia veci, nazývané odklonmi, ktorými sú napríklad zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného a iné.

3. PODMIENEČNÝ ODKLAD VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY A PODMIENEČNÝ VÝKON TRESTU ODŇATIA SLOBODY S PROBAČNÝM DOHĽADOM

Ako sme už uviedli, nie všetci autori sa stotožňujú s názorom, že podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, resp. odklad s probačným dohľadom sú alternatívnymi trestami a niektorí ich dokonca nepovažujú za samostatný druh trestov, pretože mechanizmus ich uloženia v rozsudku znie na trest odňatia slobody v konkrétnej výške, avšak s podmieneným odkladom výkonu trestu odňatia slobody, resp. odkladom s probáciou. Po uplynutí doby, ktorá mu bola stanovená sa skúma, či vedie riadny život a v prípade, že to tak je, súd vydá rozhodnutie, v ktorom stanoví, že sa odsúdený v skúšobnej dobe osved-

čil a jeho právoplatnosťou sa na odsúdeného pozerá, ako keby nebol nikdy trestaný.

O podmieničnom odklade výkonu trestu je možné rozmýšľať len v prípade, že bol odsúdenému uložený trest odňatia slobody nie viac ako dva roky a zároveň nie je potrebné vykonať trest odňatia slobody vzhľadom na povahu skutku a osobu páchatela, alebo ak súd prijme záruku za páchatela od osoby, ktorá má výchovný vplyv na páchatela. Predmetné však neplatí v prípade, ak súd odsudzuje páchatela, ktorý je už podmienične odsúdený alebo podmienične prepustený za úmyselný trestný čin.

Skúšobná doba sa ukladá v rozmedzí jedného až piatich rokov, pričom súd môže fakultatívne, spolu s rozhodnutím o podmieničnom odklade výkonu trestu odňatia slobody, rozhodnúť o uložení obmedzenia alebo povinnosti odsúdenému a rovnako mu môže nariadiť kontrolu týchto obmedzení, resp. povinností, technickými prostriedkami, ak je ich uloženie možné a účelné. Ako sme už uviedli, ak odsúdený viedol počas skúšobnej doby riadny život a dodržiaval obmedzenia, resp. plnil povinnosti, ak mu tieto boli uložené, súd rozhodne, že sa osvedčil. V opačnom prípade nariadi nepodmieničný trest odňatia slobody. Výnimočne však môže súd nechať podmieničné odsúdenie v platnosti a nenariadiť nepodmieničný trest odňatia slobody aj v prípade, ak odsúdený nevedie riadny život. Avšak v takom prípade je súd oprávnený ustanoviť odsúdenému probačný dohľad, predĺžiť mu skúšobnú dobu, nie však o viac ako dva roky, uložiť mu nové, resp. ďalšie obmedzenia a povinnosti, alebo mu nariadiť kontrolu technickými prostriedkami.

Zákonomdarca pamätá aj na situáciu, keď súd opomenie vydať rozhodnutie o osvedčení, no v tomto prípade platí fikcia vydania takéhoto rozhodnutia a uplynutím skúšobnej doby sa domnieva, že sa odsúdený osvedčil, resp. v prípade, ak sa proti odsúdenému vedie v skúšobnej dobe nové trestné stíhanie a bez jeho viny súd nenariadi nepodmieničný trest odňatia slobody, resp. alternatívne možnosti pri neosvedčení sa odsúdeného, je presvedčený, že sa odsúdený osvedčil uplynutím dvoch rokov po skúšobnej dobe.

V prípade podmieničného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom sa v podstate používajú tie isté teoretické východiská ako pri predchádzajúcom treste. Avšak tu musí súd obligatórne uložiť určité obmedzenie alebo povinnosť odsúdenému a na strane druhej je potom možné tento trest uložiť aj za trestné činy, za ktoré bol uložený trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou tri roky. Obmedzenia a povinnosti sú v zákone vypočítané len demonštratívne a nič nebráni súdu uložiť aj iné. V § 51 ods. 3 sú vymedzené obmedzenia spočívajúce najmä v zákaze

a) účasti na určených verejných podujatiach, b) požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok, c) stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchatela negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine, d) vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal, e) účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávok, f) kontaktu s určenou osobou v akejkoľvek forme vrátane kontaktovania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby alebo inými obdobnými prostriedkami.³ V nasledujúcom odseku sú taktiež demonštratívne vypočítané povinnosti spočívajúce v príkaze a) nepriblížiť sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlija určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje, b) vystáť sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnené zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil, c) nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu, d) zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné, e) osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému, f) v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze, g) podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu, h) podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie, i) podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve, j) zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie, k) dostaviť sa v určenom čase na príslušný útvar Policajného zboru určený podľa miesta pobytu, v odôvodnených prípadoch aj opakovane.⁴

Z praktického hľadiska, pri rozhodnutí a podmiennečnom odložení výkonu trestu odňatia slobody, resp. pri odklade s probáciou, je rozhodujúcim faktorom najmä výška trestu, ktorú súd ukladá páchatelovi za spáchaný trestný čin, pretože pri niektorých trestných činoch, nemôže súd uložiť trest nižší ako tri roky s ohľadom na zákonom stanovené hranice trestnej sadzby pri konkrétnych trestných činoch. Hlucháň uviedol, že v niektorých prípadoch, keď ukladá tento trest s probáciou, ho dáva len z uvedeného dôvodu a často je veľmi ťažké nájsť nejaké obmedzenie alebo povinnosť, ktorú by uložil páchatelovi a ktorá by súvisela ním spáchaným trestným činom.

³ § 51 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

⁴ § 51 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

4. TREST DOMÁCEHO VÄZENIA

Napriek tomu, že tento trest je považovaný za akési „nóvum“, nie je to tak. „Zakotvený bol už v Trestnom zákone č. 117/1852 r. z. v rámci ustanovení pojednávajúcích o trestaní prečinov a priestupkov. Domáce väzenie predstavovalo v podstate alternatívu k väzeniu prvého stupňa a bolo možné ho uložiť v prípade, ak išlo o trestanca bezúhonnej povesti“.⁵

Najväčší prínos tohto trestu spočíva v tom, že odsúdený nie je počas výkonu trestu odlúčený od rodiny, môže pracovať, nie je do jeho práv zasiahnuté v takom rozsahu, ako pri treste odňatia slobody a nepôsobia tu na neho negatívne faktory výkonu trestu. Výhoda trestu je spojená aj s inštitútom zahľadania trestu, pretože vykonaním trestu domáceho väzenia sa na odsúdeného hľadí tak, ako keby nebol nikdy trestaný. Na druhej strane je však potrebné povedať, že tento trest nemožno aplikovať kedykoľvek. Ak má byť naplnený účel a funkcia trestu, trest domáceho väzenia nesmie byť uložený páchatelovi, na ktorého trestnú činnosť malo najväčší vplyv domáce prostredie, v ktorom buď trestnú činnosť páchal, alebo ktoré ho viedlo a podporovalo v páchaní tejto trestnej činnosti.

Zákonodarca stanovuje podmienky, za splnenia ktorých môže byť tento trest uložený, pričom jeho horná hranica nesmie presiahnuť dva roky. V podmienkach Slovenskej republiky ide o domáce väzenie typu „Front-end“, pretože odsúdený môže celý trest vykonať doma. Základnou podmienkou je povaha trestného činu, za ktorý sa páchatel odsudzuje. Tento musí byť prečinom a súčasne vzhľadom na okolnosti činu a osobu páchatela postačuje tento trest, páchatel dal písomný prísľub, že sa bude zdržiavať na určitom mieste a pri kontrole poskytne potrebnú súčinnosť, čo de facto znamená, že musí s uložením takéhoto trestu súhlasiť a musia byť splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami, medzi ktoré patrí najmä dostupnosť elektrickej prípojky a verejnej elektronickej komunikačnej služby, resp. možnosť jej zavedenia, dostupnosť GPS signálu, pokrytie GSM signálom a pod. Trestný zákon účinný do 31. 12. 2015 neustanovoval obligatornosť použitia technických prostriedkov, no od roku 2016, akonáhle nie sú splnené podmienky takejto kontroly, trest domáceho väzenia nie je možné použiť. Napriek tomu, že tu zákonodarca bližšie nešpecifikuje, o aký prečin môže ísť, z dikcie § 34 ods. 6 je zrejmé, že pôjde len o prečiny, ktorých horná hranica trestnej sadzby v osobitnej časti Trestného zákona nepresahuje päť rokov.

⁵ BURDA, E. et al.: Trestný zákon: všeobecná časť: komentár, I. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2010. s. 397.

Medzi základné povinnosti odsúdeného patrí, zdržiavať sa vo svojom obydľí v čase, ktorý určí súd, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami. Odsúdený môže svoje obydľie opustiť, avšak tomu musí predchádzať súhlas mediačného a probačného úradníka, ktorý mu uvedené povolí len v naliehavých prípadoch a na čas nevyhnutne potrebný, pričom sa aj tento čas započítava do výkonu trestu.

Ako som už uviedla, tento trest nemôže byť uložený spolu s trestom odňatia slobody, avšak súd môže uložiť páchatelovi spolu s týmto trestom aj obmedzenia a povinnosti totožné s tými, ktoré sú definované pri podmienenom odklade výkonu trestu s probačným dohľadom. Ak páchatel porušuje niektorú z podmienok výkonu trestu domáceho väzenia, najmä ak sa nepodrobí kontrole technickými prostriedkami, nevedie riadny život alebo sa nezdržuje v stanovenom čase vo svojom obydľí, súd mu trest domáceho väzenia premení na nepodmienečný trest odňatia slobody, pričom za jeden nevykonaný deň trestu domáceho väzenia mu uloží jeden deň trestu odňatia slobody.

V súvislosti s trestom domáceho väzenia zákonodarca od januára 2016 upravil podmienky, po splnení ktorých je možno premeniť trest odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Základnou podmienkou na premenu trestu je jeho povaha. Musí ísť o prečin a zároveň musia byť splnené podmienky na uloženie trestu domáceho väzenia ako takého. O premene trestu rozhoduje súd na žiadosť riaditeľa ústavu, v ktorom odsúdený vykonáva trest odňatia slobody. Riaditeľ podá žiadosť v prípade, ak si odsúdený plní v ústave svoje povinnosti a preukazuje zlepšenie, tento už vykonal jednu tretinu trestu a zároveň zvyšok trestu, ktorý má byť premenený, nepresahuje dva roky. Súčasne nesmie ísť o takého páchatela, ktorému bol trest odňatia slobody uložený po premene trestu domáceho väzenia alebo po neosvedčení sa, resp. nesplnení podmienok podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, resp. odkladu s probačným dohľadom. Poslednou podmienkou je, že odsúdený je vo výkone trestu odňatia slobody prvýkrát. Čo sa dĺžky takto uloženého trestu domáceho väzenia týka platí, že jeden nevykonaný deň trestu odňatia slobody sa premení na jeden deň trestu domáceho väzenia.

Pred rokom 2016, keď ešte Slovenská republika nedisponovala technickými prostriedkami kontroly, bolo uložených spolu len 5 až 7 trestov domáceho väzenia. Keď sa skúmalo, ako bola zabezpečená kontrola uloženého trestu, jeden zo sudcov uviedol, že probačný a mediačný úradník mal k dispozícii mobilné číslo odsúdeného a kedykoľvek ho skontroloval, či už telefonicky alebo osobne neohlásenou návštevou v obydľí. Napriek dobrej a prepracovanej myšlienke trestu domáceho väzenia, resp. premeny trestu odňatia slobody na tento

trest a zavedenia „monitorovacích náramkov“, je jeho ukladanie skôr výnimkou ako pravidlom. Keď sme zisťovali príčiny, prečo je to tak, mediačný a probačný úradník v zhode so sudcom uviedli, že napríklad pri super rýchlych, resp. v zmysle Trestného poriadku osobitne skrátených konaniach, ktoré prebiehajú mimo pracovného času mediačného a probačného úradníka, tento nie je k dispozícii, pretože službu cez víkend, resp. mimo pracovnej doby majú len úradníci pri krajských súdoch a trvá dlhší čas, kým by sa tento dostavil na okresný súd v inom meste, čo je potom v rozpore so samotným priebehom super rýchleho konania. Aj keď by sa z teoretického hľadiska dali aj v takomto prípade dodržať lehoty ustanovené Trestným poriadkom, pre sudcu je jednoduchšie a rýchlejšie uložiť nepodmienečný trest alebo podmienku. K otázke premeny trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia sa príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže vyjadril tak, že nikto z kompetentných sa nechce „podpísať“ pod takýto návrh, pretože keby odsúdený neplnil podmienky premeneného trestu „išlo by to na ich zodpovednosť“. Z ľudského hľadiska sa môžeme s predmetnou argumentáciou stotožniť, avšak zostáva potom záhadou, prečo im uvedené nerobí problém pri premene zvyšku trestu na podmienku. V tomto prípade sa nám skôr javí argumentácia ako alibistická, ktorá má za cieľ len ospravedlniť bazírovanie na „starom a overenom“, a preto je žalostne nízke množstvo takto premenených trestov.

5. TREST POVINNEJ PRÁCE

„Trest povinnej práce (Community Service) je alternatívny trest, ktorý spočíva vo výkone určitej, súdom určenej pracovnej povinnosti, ktorú musí odsúdený vykonať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu. Je to ďalšia alternatíva krátkodobého trestu odňatia slobody, ktorú popri treste domáceho väzenia zaviedol nový Trestný zákon, ktorého uloženie prichádza do úvahy, ak páchateľ nebol odsúdený na trest odňatia slobody.“⁶

Základnou podmienkou pre uloženie tohto trestu je súhlas páchateľa s týmto druhom trestu. Ďalej sa páchateľ musí odsudzovať za spáchanie prečinu, ktorého horná hranica nepresahuje päť rokov a vzhľadom na okolnosti skutku a osoby páchateľa nie je potrebné uložiť trest odňatia slobody. Na páchateľa sa vykonaním trestu, teda odpracovaním určeného počtu hodín, pozerá ako na netrestaného. Súd môže uložiť tento trest vo výmere od 40 do 300 hodín,

⁶ IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 395.

príčom je potrebné trest vykonať do jedného roku od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol uložený. Tento druh trestu súd nemôže uložiť páchateľovi, ktorý je invalidný, resp. dlhodobo pracovne neschopný, a to ani v prípade súhlasu páchateľa s takýmto trestom. Uvedené skúma, formou individuálne prešetrenia páchateľa, probačný a mediačný úradník, ktorý okrem toho zisťuje, či je nejaká práca pre páchateľa k dispozícii, a či je takáto práca pre neho vhodná. V minulosti individuálne prešetrenie páchateľa probačným a mediačným úradníkom nemuselo obligatórne predchádzať uloženiu trestu, no dochádzalo k situáciám, že odsúdený nemohol vykonať trest povinnej práce, či už z dôvodu jeho zdravotného stavu, alebo z dôvodu nedostatku práce na pracovnom trhu, ktorú by mohol vykonať. Tento nedostatok bol novelou Trestného zákona odstránený, vznikol však nový problém, podobný ako pri treste domáceho väzenia, keď mimo pracovnej doby nemôže byť individuálne prešetrenie vykonané a tiež toto niekedy trvá dlhšiu dobu, čo vedie súdy k neukladaniu trestu povinnej práce.

Zákonodarca v § 54, resp. § 55 Trestného zákona ustanovuje ďalšie zásady ukladania tohto trestu. Jednou z nich je aj určenie miesta výkonu trestu povinnej práce, ktorým je obvod okresného súdu, v ktorom má odsúdený bydlisko. „Príslušným súdom na nariadenie výkonu trestu povinnej práce nie je súd, ktorý tento druh trestu uložil, ale príslušný je vždy okresný súd, v obvode ktorého má odsúdený bydlisko“.⁷ Výkon tohto trestu môže súd tiež odložiť alebo prerušiť na nevyhnutnú dobu, najviac na dobu troch mesiacov, resp. pri tehotnej žene a matke novonarodeného dieťaťa na dobu jedného roku, alebo pri páchateľovi, ktorý je vo väzbe alebo vo výkone trestu za iný trestný čin na túto dobu, podkladom však musí byť lekárska správa, ktorá deklaruje jeho zdravotný stav.

Ak odsúdený nevedie v čase výkonu trestu povinnej práce riadny život, ale svojím zavinením nevykoná uloženú prácu, resp. vlastným zavinením ju vykonať nemohol, premení sa mu trest povinnej práce na trest odňatia slobody, a to tak, že za každé dve nevykonané hodiny trestu povinnej práce sa mu uloží jeden deň trestu odňatia slobody.

6. PEŇAŽNÝ TREST

„Peňažný trest je jedným z najdôležitejších a najvyužívanejších druhov trestov nespojených s odňatím slobody a je významnou alternatívou ku krátkodobým

⁷ R 45/2008.

*trestom odňatia slobody. Napriek tomu, že postihuje majetok páchatela, peňažný trest nie je určený len na postih páchatelov majetkových trestných činov. Svojím obsahom zasahuje majetok odsúdeného, pretože čiastkou, ktorú v rámci rozpätia určí súd, znižuje sa jeho majetok“.*⁸ Za najväčšiu výhodu tohto trestu je možné považovať ten fakt, že jeho zaplatením sa pozerá na páchatela, ako keby nebol nikdy trestaný. Peňažný trest je teda možné uložiť popri inom treste za úmyselný trestný čin, ktorým páchatel získal alebo sa snažil získať majetkový prospech, alebo ako samostatný alternatívny trest za prečin, pri ktorom vzhľadom na povahu spáchaného skutku a možnosť nápravy páchatela iný trest neukladá, pričom v oboch prípadoch jeho výšku stanovuje zákonodarcu v rozmedzí od 160 € do 331 930 €. Súd môže spolu s uložením tohto trestu rozhodnúť o odložení výkonu trestu až na dobu troch mesiacov a tiež o tom, že ho páchatel môže zaplatiť v mesačných splátkach, avšak len v prípade, ak je to odôvodnené výškou peňažného trestu a pomermi páchatela. Zároveň však platí, že celý peňažný trest musí byť uhradený do jedného roka od právoplatnosti rozhodnutia, v ktorom bol uložený. Na zabezpečenie účelu trestu pre prípady nezaplatenia peňažného trestu, resp. zmarenia jeho zaplatenia súd určí náhradný trest odňatia slobody až vo výške 5 rokov, pričom spolu s vykonávaným trestom odňatia slobody tento nesmie presiahnuť trestné sadzby ustanovené v osobitnej časti Trestného zákona.

Pri výške peňažného trestu súd zohľadňuje viacero faktorov, pričom ho nikdy neuloží, ak by tým zmaril možnosť náhrady škody a ani v prípade, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť. Výška trestu by sa mala odvíjať od majetkových pomerov páchatela, avšak mala by byť aj v primeranom pomere k závažnosti spáchaného skutku. Táto problematika bola nedávno pomerne široko medializovaná v prípade, keď súd uložil za trestný čin v spojitosti s motorovým vozidlom páchatelovi vysoký peňažný trest, čo bolo podľa verejnosti spôsobené len tým, že bol futbalista a inému páchatelovi by nebol takýto vysoký trest uložený. Je chybou, že kompetentné orgány sa k tejto skutočnosti nevyjadrili, a nevysvetlili, že jednak pri peňažnom treste musí odsúdený s jeho uložením a aj výškou súhlasiť a jednak tento trest by nemal účel, keby bol v takej výške, ktorá by nezasiahla do majetkovej sféry odsúdeného. Je len samozrejmé, že páchatelovi s priemerným mesačným príjmom 500 € súd nemôže uložiť peňažný trest 4000 € a naopak páchatelovi s priemerným mesačným zárobkom 3 000 € trest 200 €.

⁸ BURDA, E. et al.: Trestný zákon: všeobecná časť: komentár, I. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2010. 422 s.

7. TREST ZÁKAZU ÚČASTI NA VEREJNÝCH PODUJATIACH

Tento trest je posledným z alternatívnych trestov, ktoré je možné uložiť podľa Slovenského právneho poriadku. Ide o pomerne nový druh trestu, ktorý bol zavedený novelou Trestného zákona účinnou od februára 2014. Zavedenie tohto trestu bolo reakciou zákonodarcu na stále sa zvyšujúce „divácke násilie“, ktorého prevenciou bolo zavedenie práve trestu zákazu účasti na verejných podujatiach. Tento trest má dvojaký charakter. Jednak ho možno uložiť ako vedľajší trest popri inom treste a to za podmienok, „*ak sa páchatel dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje so zreteľom na doterajší spôsob života páchatela a okolnosti spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku*“⁹ a jednak ho možno uložiť ako samostatný, alternatívny trest. Ako samostatný trest ho môže súd uložiť páchatelovi v prípade, ak uloženie iného trestu nie je potrebné a súčasne sa páchatel dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku. Horná hranica tohto trestu sa javí ako príliš vysoká. Som toho názoru, že vzhľadom na účel tohto trestu je horná hranica 10 rokov určená primerane.

Čo je možné zaradiť pod pojmy športové, kultúrne a iné verejné podujatia je vymedzené v osobitných predpisoch. Verejným športovým podujatím je verejnosti prístupná športová súťaž, stretnutie, turnaj, preteky, turistické podujatie alebo iné podujatie spojené s pohybovo – rekreačnou aktivitou fyzických osôb v oblasti telesnej kultúry.¹⁰ Verejným kultúrnym podujatím je verejnosti prístupné divadelné, filmové a iné audiovizuálne prestavenie, koncert, hudobná a tanečná produkcia, výstava diel výtvarných umení, diel úžitkového umenia a prác ľudovej výtvarnej tvorivosti, festival a prehliadka v oblasti kultúry a umenia, tanečná zábava a iné podujatia v oblasti spoločenskej zábavy.¹¹

O uložení tohto trestu súd informuje príslušné inštitúcie, najmä príslušný útvar Policajného zboru a tiež správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach. Spolu s týmto trestom môže súd uložiť páchatelovi obmedzenia a povinnosti zakotvené pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, avšak toto je len fakultatívna možnosť súdu. Rovnako súd môže uložiť odsúdenému aj povinnosť podrobiť

⁹ Dikcia § 62a ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

¹⁰ Porovnaj § 2 zákona č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí.

¹¹ Porovnaj § 1 zákona č. 96/1991 Zb. o verejných kultúrnych podujatiach.

sa kontrole technickými prostriedkami, no len za predpokladu, že sú splnené podmienky na uloženie takejto kontroly. V prípade, že odsúdený, ktorému je uložený takýto trest sa napriek tomu zúčastňuje zakázaných verejných podujatí, dopúšťa sa trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Pri tomto alternatívnom treste, podľa môjho názoru, absentuje možnosť premeny trestu na nepodmienečný trest odňatia slobody, bez možnosti podmieneného prepustenia, pretože by to, podľa mňa, viedlo k dostatočnému odstrašujúcemu efektu.

8. LEGISLATÍVNY ZÁMER – ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Ako už bolo v príspevku naznačené, frekvencia ukladania alternatívnych trestov v slovenskom trestnom konaní, nie je vysoká. Od kodifikácie trestných kódexov z roku 2005 sa na Slovensku v oblasti trestania v podstate nič nezmenilo. Významná a dlho očakávaná zmena, ktorou boli zavedené do praxe monitorovacie náramky, je k dnešnému dňu skôr fiaskom ako úspechom v oblasti trestania.

Čo je príčinou popísaného javu? Určite je týchto príčin viac. Niektoré sú jednoducho odstrániteľné, prekonanie iných bude trvať ešte dlho, pretože, podľa môjho názoru, najmä zásluhou médií a ich dezinformovaním spoločnosť nie je pripravená na ukladanie takýchto trestov.

Medzi príčiny, ktoré je možné odstrániť pomerne jednoducho patrí najmä veľká byrokracia, ktorá je „definičným kritériom“ alternatívnych trestov v ponímaní veľkého množstva súdov.

Odporúčania:

- Súd uloží alternatívny trest obligatórne, akonáhle sú splnené podmienky na jeho uloženie.
- Uloženie alternatívneho trestu sa nebude viazať na súhlas odsúdeného, ani inej osoby.
- Zmenil by sa spôsob, ktorým by sa určovali podmienky alternatívneho trestu. Rozhodujúca by nebola len dĺžka trestu, ktorú zákonodarca umožňuje uložiť pre daný trestný čin, ale významnejším kritériom by bola forma zavinenia a okolnosti skutku. Napr. nedbanlivostné trestné činy na úseku cestnej premávky by boli zásadne riešené alternatívne, s výnimkou tých, kde by bol vodič pod vplyvom alkoholu alebo iných látok.

- Uloženie alternatívneho trestu by sa v rámci hodnotenia práce konkrétneho sudcu hodnotilo kvalitatívne lepším hodnotením ako uloženie trestu odňatia slobody.

Literatúra

1. BECCARIA, C.: O zločinoch a trestoch, Bratislava: Kalligram, 2009. s. 128. ISBN 978-80-8101-252-5.
2. BRÖSTL, A.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-248-6.
3. BURDA, E. et al.: Trestný zákon: všeobecná časť: komentár, I. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
4. ČEČOT, V. et al.: Penológia, Sládkovičovo: Vysoká škola Visegrádu, 2009. s. 164. ISBN 978-80-89267-23-1.
5. ČENTĚŠ, J. et al.: Trestný zákon – Veľký komentár, II. vydanie, Bratislava: Eurokódex, 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.
6. DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky, Komentár, III. vydanie, Šamorín: Heuréka, 2012. ISBN 80-89122-73-8.
7. FÁBRY, A.: Penológia, I. vydanie, Bratislava: EUROKÓDEX, 2009. 264 s. ISBN 978-80-89447-01-5.
8. FÁBRY, A.: Úvod do penológie, I. vydanie, Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. s. 176. ISBN 80-89185-23-1.
9. FÁBRY, A.: Väzenie: história a súčasnosť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. s. 238. ISBN 978-80-7380-379-7.
10. IVOR, J. et al.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť, II. vydanie, Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
11. IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J.: Trestné právo hmotné I, Všeobecná časť, Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 555 s. ISBN 978-80-8168-509-5.
12. LYONS, L.: Historie trestu, I. vydanie, Praha: Sojka & Co., 2004. s. 190. ISBN 8073520214.
13. MAŠLANYOVÁ, D. et al.: Trestné právo hmotné, Osobitná a všeobecná časť, II. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 624 s. ISBN 978-80-7380-618-7.
14. NAVRÁTILOVÁ, J.: Trest domácího vězení. In: O novém trestním zákoníku, Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké dny. Praha: Leges, 2009. s. 65–71. ISBN 978-80-87212-21-9.
15. VAJZEROVÁ, E. et al.: Alternatívne tresty v praxis. Zborník zo seminára. Dolný Kubín: Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, 2007. s. 59. ISBN 978-80-969885-0-1.

Periodiká

1. BALÁŽ, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam, In: Justičná revue, 2004, roč. 56, č. 4. s. 401–406. ISSN 1335-6461.
2. CEHLÁR, V.: Aplikačné problémy pri realizácii trestu povinnej práce. In: Justičná revue, roč. 61, č. 1, 2009. s. 83–90. ISSN 1335-6461.
3. HOŘÁK, J.: Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených, In: Trestní právo, roč. 10, č. 12, 2005. s. 7–10. ISSN 1211-2860.
4. JURČOVÁ, J.: Alternatívne tresty. In: Justičná revue, roč. 64, č. 4, 2012. s. 523–530. ISSN 1335-6461.
5. KLÁTIK, J.: Konceptia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. In: Justičná revue, roč. 60, č. 1, 2008. s. 73–85. ISSN 1335-6461.
6. LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). In: Sociológia, roč. 37, č. 1, 2005. s. 33–58. ISSN 0049-1225.
7. SOJKA, S.: Trest povinnej práce a problémy s premenou tohto trestu. In: Justičná revue, roč. 60, č. 5, 2008. s. 812–813. ISSN 1335-6461.
8. TOBIÁŠOVÁ, L.: Trest povinnej práce. In: Justičná revue, roč. 60, č. 8–9, 2008. s. 1167–1180. ISSN 1335-6461.
9. TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone, In: Justičná revue, roč. 58, č. 10, 2006. s. 1373–1385. ISSN 1335-6461.

Právne predpisy

1. Dôvodová správa k Trestnému zákonu č. 300/2005 Z. z.
2. Ústava Slovenskej republiky zverejnená pod č. 460/1992 Z. z.
3. Zákon č. 96/1991 Zb. o verejných kultúrnych podujatiach.
4. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
7. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
8. Zákon č. 528/2995 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

JUDr. Dominika Kučerová

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: kucerovadominika11@gmail.com

LIMITY RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

The limits of restorative justice

Juraj Bališ

Abstrakt: Restoratívny proces predstavuje pomerne nový a inovatívny prístup v oblasti trestnej politiky, ktorý sa stále vyvíja. Restoratívna justícia nahliada na trestný čin ako skutok spáchaný proti poškodenému a tiež proti komunite, pričom jej prvou úlohou je zamedzenie negatívnych následkov u ľudí, ktorí sú postihnutí protiprávnym konaním, čiže restorácia poškodeného a spoločnosti ako primárny záujem trestnej politiky. Existuje predpoklad, že postupne sa budú objavovať rôzne skutočnosti, ktoré môžu limitovať restoratívny proces. Článok poskytuje stručný prehľad základných princípov restoratívnej justície a venuje sa vybraným okruhom obmedzení, ktoré sa vyskytujú pri realizovaní tohto konceptu restoratívnej trestnej politiky.

Kľúčové slová: Definícia restoratívnej justície, princípy restoratívnej justície, limity restoratívnej justície

Abstract: Restorative Justice is a philosophy which provides a different way of thinking about crime and victimization. Our current retributive justice system focuses on punishment, regarding the state as the primary victim of criminal acts and casting victims and prisoners in passive roles. Restorative Justice, by contrast, focuses on healing and rehabilitation. Restorative justice is about creating processes that allow offenders to take responsibility for the harms created by their actions, directly to those harmed. As well, it is an opportunity for community to see its role in contributing to the crime. This paper provides a view of basic principles of restorative justice and it addresses a selected set of limits of restorative justice.

Key words: Definition of restorative justice, principles of restorative justice, limits of restorative justice

1. ÚVOD

Teória restoratívnej justície predstavuje koncept hodný pozornosti, ktorý sa však v rámci vlastnej realizácie stretáva so špecifickými obmedzeniami, či už je to vzhľadom k zákonným možnostiam jeho uplatnenia, schopnostiam a záujmom strán trestného konania (hlavne prokurátora, páchatela a poškodeného

ho) konať spôsobom naplňajúcim zmysel a účel toho, čo nielen odborná verejnosť, ale hlavne spoločnosť by považovala za vhodné prostriedky nápravy. V súčasnej dobe v oblasti trestnoprávnych teórií do popredia prenikajú teórie o zdôrazňovaní snahy o restoráciu poškodeného a spoločnosti ako primárneho záujmu pred výlučným zameraním systému na potrestanie páchatela, ako sekundárneho záujmu. V tejto súvislosti sa prikláňam k názoru, že iba výnimočne môžu byť obeť trestných činov, respektíve poškodení, úplne rehabilitovaní do pôvodného psychického stavu, aj keď dôjde k náprave škody alebo vzniknutej ujmy (napr. fyzickej/zdravotnej – uzdravenie po zranení spôsobenom protiprávnym konaním páchatela, fyzickej/materiálnej – náhrada spôsobenej škody uhradením alebo navrátením do pôvodného stavu, psychickej – negatívne pocity, stigmy). Každá skúsenosť, či už pozitívna alebo v tomto prípade negatívna, zanecháva svoje stopy vo vedomí človeka (poškodeného ako obeť na jednej strane a páchatela na druhej strane, ktorý poniesie následky vo forme trestu). Empirické poznatky dokazujú, že je stále pravdepodobné, že osoby postihnuté trestnými činmi budú naďalej pociťovať negatívne emócie ako dôsledok tohto protiprávneho konania. Domnievam sa, že rôzne restauratívne postupy a procesy vo vykonávacej fáze trestného konania by mohli viesť výlučne len k istému zmierneniu negatívnych aspektov, avšak obmedzene k radikálnej náprave páchatelov a stavu ich obetí.

Hneď v úvode je potrebné konštatovať, že v súčasnej dobe neexistuje legálna definícia pojmu restauratívna justícia. Vysvetlenie tohto pojmu samo osebe predstavuje polemiku. Početné publikácie zahraničných autorov uvádzajú vlastné pokusy o vymedzenie základných postulátov,¹ ktoré by vyčerpávajúco zahrňali všetky aspekty, ktoré je záujem pod tento pojem subsumovať. Tieto definície sú v zásade podobné, odborná verejnosť sa snaží dosiahnuť zohodu v tom, čo sú základné východiská, princípy a ciele restauratívnej justície, pričom pri vymedzovaní pojmu sa líšia zdôrazňovaním rozličných aspektov v rámci teórie restauratívnej justície (napr. zameranie na verejnoprospešné práce v komunite, spoluprácu páchatelov s obeťami, význam vzájomnej komunikácie pri riešení sporov).

¹ Pozn. autora: postulát – filoz. úsudok, ktorý je všeobecne prijímaný bez ďalších dôkazov.

2. KONCEPCIA RESTORATÍVNEJ TRESTNEJ POLITIKY

Vo svojej podstate pojem restoratívna justícia predstavuje **konceptiu**, v rámci ktorej sa v trestnom konaní má, konkrétne vo vzťahu k jeho následkom (sankcia za protiprávne konanie), presadzovať súbor myšlienok o spravodlivosti, ktoré predpokladajú a kladú dôraz na veľkorysosť, empatiu a racionalitu ľudského ducha. Predpokladá, že obeť môžu byť veľkorysá k ľuďom, ktorí im spôsobili ujmu, že páchatelia môžu byť kajúcní vzhľadom na svoje skutky, že príslušná komunita môže zaujať aktívny postoj pri podpore a pomoci ako obeť, tak i páchatelom a že vhodný mediačný prvok/subjekt môže dosiahnuť produktívnu diskusiu a stimulovať ústretové rozhodnutie strán s rôznymi záujmami.²

Pojmom restoratívny proces sa označuje proces, v rámci ktorého poškodený a obeť, a pokiaľ je to potrebné, iná osoba alebo člen spoločnosti (komunity), ktorý bol postihnutý trestným činom, sa aktívne podieľa na spoločnom posúdení príčin trestného činu a jeho následkov s cieľom nájsť spoločné riešenie. Túto pracovnú definíciu ponúka Úrad Organizácie spojených národov pre drogy a kriminalitu vo svojej publikácii,³ ktorá má za cieľ podporiť v jednotlivých členských krajinách implementáciu a rozvoj trestnoprávnej reformy.

Dokonca odborná verejnosť prezentuje názor, že vo svojej podstate nejde výlučne o reformu trestnoprávneho súdnictva, ale ide o spôsob transformácie celého právneho systému, rodinného života, správania sa v pracovnom prostredí, v politike, ktorej cieľom je zmena v zabezpečovaní spravodlivosti v spoločnosti, a teda vo svete (napr. Zehr H., Braithwaite J.).

V zmysle restoratívneho chápania trestania úlohou štátu je vytvárať také podmienky, aby priamo dotknuté strany (obeť, páchatel a komunita) mohli mať riešenie vzniknutého konfliktu v čo možno najväčšej možnej miere vo vlastných rukách.⁴

Systém justície, v rámci ktorej je dôležitý sociologický aspekt pri vysporiadaní sa s následkami protiprávnych činov s cieľom riešiť príčiny, motívy ko-

² KATHLEEN, D.: The Limits of Restorative Justice [elektronická verzia]. [elektronická verzia na stránke http://www.antonioacasella.eu/restorative/Daly_2005.pdf; ku dňu 20. 4. 2017].

³ DANDURAND, Y. – GRIFFITHS, C. T.: Handbook on Restorative Justice Programmes. Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. s. 105. ISBN 978-92-1-133754-9.

⁴ VYSUDIL, F.: Restoratívna justícia – definícia a modely. Societas et iurisprudentia. 2015, ročník III., č. 1, s. 198–215. ISSN 1339-5467.

nania a nakoniec zamedziť novej recidíve páchatela. Dôraz sa kladie na to, aby sa páchatel aktívne podieľal na procese nápravy a nielen mechanicky vykonával trest, ktorý mu bol uložený príslušným súdom. Podstatnou zložkou je páchatelovo uvedomenie si zodpovednosti za svoje skutky, nielen olutovať svoje konanie, ale aktívne sa podieľať na náprave ujmy, ktorú spôsobil, rozobrať príčiny, ktoré ho viedli k takémuto konaniu a hľadať prostriedky na nápravu nepriaznivého stavu, a to všetko v spolupráci s poškodeným. Prvoradou úlohou restoratívnej justície je zamedzenie negatívnych následkov u ľudí, ktorí sú postihnutí protiprávnym konaním, pričom paradoxne im pri prekonaní traumy môže konštruktívne pomôcť práve istá forma spolupráce s páchatelom (diskusia, konfrontácia atď.) V súlade s myšlienkami restoratívnej justície sa prezentuje názor, že obeť si zaslúžia proces, ktorý im umožní uzdravenie, alebo aspoň sa o to bude snažiť, pričom zároveň páchatelia by mali mať povinnosť aktívne zodpovedať za svoje skutky a priamo sa podieľať na náprave.

Krajne nežiaduce sociálne správanie dosahujúce mieru protiprávneho konania, ktoré poškodzuje iných ľudí a spôsobuje im nepriaznivé účinky škody (na zdraví, živote a majetku), pričom prekračuje určité spoločenské normy, čím narúša autoritu a stabilitu spoločenského poriadku, je nevyhnutné podrobiť regulatívnej zásahu spoločnosti.⁵

Restoratívna justícia nahliada na trestný čin ako skutok spáchaný proti poškodenému a tiež proti komunite. Nahliada na spravodlivosť ako spoločenskú normu, ktorá nevyplýva výlučne z činnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu, t. j. orgánov vynucujúcich si právo, ale mala by vyplývať v prvom rade z činnosti komunity, ktorá poskytuje všeobecné zázemie, v ktorom sa osoby pohybujú, a v rámci toho môže najvhodnejšie rozhodnúť, ako najlepšie brať páchatela na zodpovednosť za spáchaný skutok a ako najvhodnejšie umožniť páchatelovi napraviť ujmu spôsobenú osobám, ktoré boli poškodené trestným činom. Táto koncepcia vníma dosiahnutie spravodlivosti ako spoločný projekt, na ktorom sa podieľajú všetci, ktorí boli postihnutí trestným činom. Takýto model trestnej politiky možno chápať ako priamy protiklad, resp. ako alternatívu k retributívnemu konceptu trestnej politiky, v rámci ktorej sa páchatel ponecháva výlučne na zodpovednosť predstaviteľom štátnej moci. Retributívna justícia nahliada na trestný čin ako skutok porušujúci zákon, vychádza z rovnováhy medzi protiprávnym činom a trestom, a teda jej cieľom je snaha o vyrovnanie ujmy spôsobenej páchatelom a ujmy, ktorá má byť pácha-

⁵ LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). Sociológia. 2005, roč. 37, č. 1. s. 33–58. ISSN 0049-1225.

teľovi spôsobená formou uloženého trestu. Viacerí autori v tejto súvislosti poukazujú na negatívny vplyv väzenského prostredia a spornosť účinkov, ktoré sa uvedeným spôsobom, teda výkonom trestu mieni dosiahnuť. Ide hlavne o prevýchovu páchatela a prevenciu pred opätovným páchaním trestnej činnosti. Lubelcová konštatuje, že vo výkone trestu odňatia slobody dochádza k izolácii páchatela od vonkajšieho sveta a zároveň k jeho imobilizácii. Páchatel sa nachádza v prostredí, v ktorom sú pre neho zabezpečované viaceré základné činnosti (napríklad zabezpečenie bytovej otázky, stravovanie), je minimalizovaný priestor na jeho samostatné konanie a rozhodovanie, potláča sa jeho individualita a schopnosť niesť zodpovednosť za svoje rozhodnutia.⁶ Dochádza k jeho vylúčeniu zo spoločnosti, pretrhnutiu jeho rodinných, sociálnych a pracovných väzieb. Rovnaký postoj prezentuje Fábry, ktorý uvádza, že ide o paradox súčasného systému, keď trest odňatia slobody má za cieľ pôsobiť preventívne pred ďalším páchaním trestnej činnosti, pričom sa vytvára situácia, keď tento trest v zásade vytrháva jednotlivca zo spoločnosti, aby ho naučil, ako sa má v spoločnosti správať.⁷

Metódy restoratívnej justície majú za cieľ, aby obeť v dobe po spáchaní skutku dosiahla zadosťučinenie a uzmierenie čo možno v najväčšej možnej miere. Tieto praktiky poskytujú páchatelovi možnosť napraviť ujmu, ktorú spôsobil. V tomto koncepte sa pristupuje k obom stranám ľudsky a ústretovo a nie ako to je v retributívnom trestnom procese, teda formalizovane a neosobne. Obeť a páchatel sú bytosti s určitými potrebami a zodpovednosťou vyplývajúcou zo spáchaného trestného činu. Tvrdý trest nemusí byť dostatočný na uspokojenie potrieb obeť alebo plniť povinnosť vyplývajúcu zo zodpovednosti páchatela. V tejto súvislosti restoratívna justícia môže zohrávať dôležitý význam aj vo fáze stanovenia/určenia vhodného trestu pre páchatela, zámer ktorého bude dosiahnutie predtým spomenutých požiadaviek (t. j. uspokojenie potrieb obeť a aktívna účasť páchatela).

Restoratívna justícia umožňuje svojím charakterom stanoviť najvhodnejší spôsob ako vziať páchatela na zodpovednosť za príslušný trestný čin s ohľadom na hlavný cieľ, ktorým je náprava pôvodného stavu u poškodeného a rehabilitácia a vykúpenie páchatela. Cieľom nie je, aby páchatel za svoje činy trpel, ale aby dostal príležitosť, ak to je možné, napraviť následky svojho konania.

⁶ Tamtiež.

⁷ FÁBRY, A.: *Väzenie: História a súčasnosť*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 102. ISBN 978-80-7380-379-7.

3. VŠEOBECNÉ PRINCÍPY RESTORATÍVNEHO PROCESU

Howard Zehr, ako jeden z významných predstaviteľov restoratívneho procesu trestnej politiky, vymedzil päť základných princípov restoratívnej justície nasledovne:

1. Restoratívna justícia sa zameriava na ujmu a následné potreby (obetí, ale aj komunit a páchatelov);
2. Restoratívna justícia adresuje záväzky vyplývajúce z týchto vzniknutých škôd (u páchatelov, ale aj rodín, komunit a spoločnosti);
3. Restoratívna justícia využíva procesy zamerané na začleňovanie a spoluprácu;
4. Restoratívna justícia zapája tých, ktorí majú oprávnený záujem na veci (obete, páchatelov, rodiny, komunity a spoločnosť);
5. Restoratívna justícia sa zameriava na nápravu (toho, čo bolo trestným činom poškodené).

Ako už bolo v texte viackrát uvedené, vo filozofii restoratívnej justície zohráva významnú úlohu komunita. Páchatel a obeť sú príslušníkmi komunit na niekoľkých úrovniach, ktoré sú založené na rôznych základoch. Týmito základmi môžu byť osobné vzťahy (rodina, priatelia), sociálna príslušnosť (kolegovia/profesijné prostredie, záujmové aktivity, akademické kruhy), územná príslušnosť (miesto aktívneho pobytu páchatela a obeť). Vo vzťahu k vyššej miere angažovanosti ľudí z príslušnej komunity dochádza k zvýšeniu miery morálneho záväzku zo strany páchatela napraviť nepriaznivý dopad protiprávneho konania. Súčinnosťou komunity v tomto procese dochádza pritom aj k výkonu neformálnej kontroly nad konaním a správaním páchatela. Dôležitým aspektom pre dosiahnutie sledovaného pozitívneho účinku na páchatela, a teda formovacieho vplyvu je skutočnosť, že komunitu ľudí, ktorá má na dotýčnú osobu pôsobiť, musia predstavovať osoby, ktoré páchatel považuje za morálne authority, ktoré rešpektuje a pociťuje k nim zaviazanosť. Teoretické východiská pozitívnych účinkov restoratívnej justície vo veľkej miere spoliehajú na existenciu vplyvu príslušných komunit, ich angažovanosti a pôsobenia na osobu páchatela a v neposlednom rade aj na obeť. V tejto súvislosti možno súhlasiť s názorom Dianišku, ktorý poukázal na problematické hľadisko. Považuje za otáznе, či predpoklady ako komunitne štruktúrovaná spoločnosť, prítomnosť lojality v komunitách, vzájomná dôvera, ústretovosť, majú v súčasnosti miesto v modernej spoločnosti, pretože sa čím ďalej, tým viac uplatňuje

myšlienka presadzovania individualizácie všetkých stránok života, s dôrazom na jej spotrebný charakter.⁸

Vo vzťahu k špecifickjšiemu vymedzeniu restoratívnych tendencií v trestnoprávnej oblasti kolektív okolo Johna Braithwaita načrtol predpoklady, ktoré by mali naplňovať ideu restoratívneho procesu trestania. Vo svojom konštatovaní uvádza, že presadzuje myšlienku ustanovenia presne určených vrchných (stropných) trestných sadzieb pre každý druh spáchaného trestného činu bez rozdielu toho, či trest je uložený súdom alebo restoratívnym procesom, pričom podstatný predpoklad predstavuje to, že tvrdý trest, ktorým je trest odňatia slobody, by mal byť prípustný iba pri závažných trestných činoch. Uvádza, že restoratívna justícia pripúšťa represívne opatrenia (uloženie trestu) za podmienok, že ich uložením sa neprekročia stropné obmedzenia ustanovené zákonom ani neporušia základné ľudské práva. Avšak zároveň jednou z funkcií v restoratívnom procese je sprostredkovanie pomoci ľuďom s cieľom maximálne obnoviť a znížiť represiu. Z tohto pohľadu restoratívna justícia poskytuje priestor, variáciu metód a opatrení, v rámci ktorých sa nezameriava výlučne na formalizovanú reguláciu činov v trestnom procese, výsledkom ktorej je prevažne kriminalizácia páchatela, ale v prvom rade individuálne riešenie dopadov, identifikácia príčin a najvhodnejších spôsobov nápravy za súčasného rešpektovania významných spoločenských hodnôt.

4. LIMITY RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Vo vzťahu k možným vyskytujúcim sa limitom, respektíve istým obmedzeniam v aplikácii restoratívneho procesu je potrebné konštatovať, že ani táto oblasť nie je odbornou verejnosťou vyčerpávajúco rozobratá. Keďže restoratívny proces predstavuje pomerne nový a inovatívny prístup v oblasti trestnej politiky, ktorý sa stále vyvíja, existuje predpoklad, že postupne sa budú objavovať rôzne skutočnosti, ktoré môžu limitovať restoratívny proces.

Kathleen Daly poukázala na nasledujúce aspekty, ktoré môžu predstavovať isté limity vo vzťahu k riadnej aplikácii restoratívneho procesu:

1. Neexistencia legálnej definície restoratívnej justície.

V odborných kruhoch neustále prebieha diskusia o tom, čo je podstatou restoratívnej justície, či ide o vlastný proces alebo hodnoty, ktoré by

⁸ DIANIŠKA, G. – BRAITHWAITE, J.: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: STRÉMY, T. ed.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 123. ISBN 978-80-7502-034-5.

mali byť rešpektované v trestnom procese, prípadne osobitné opatrenia a spôsoby realizácie týchto opatrení. Tento nedostatok v podobe žiadnej všeobecne uznávanej definície pojmu restoratívna justícia môže vytvárať množstvo teoretických, empirických a procesných problémov pre jej náležité uplatnenie.

2. Restoratívna justícia sa zaoberá trestom, opomenúva proces dokazovania trestného konania.

Význam restoratívnej justície nastupuje vo fáze, keď sa páchateľ priznal k spáchaniu trestného činu. Zameriava sa na následný postup pri realizácii vhodných spôsobov a opatrení na zabezpečenie nápravy. Bez vykonaného riadneho dokazovania a preukázania viny páchateľovi nemožno legitímne pristúpiť k donucovaciemu konaniu formou uloženia akejkoľvek sankcie alebo povinnosti.

3. V restoratívnom trestnom procese je jednoduchšie dosiahnuť spravodlivosť ako obnovu pôvodného stavu.

Obnova pôvodného stavu u obeť závisí od predispozícií a psychického stavu obeť. Úzkosť a ťažkosti, ktoré obeť trestným činom utrpela, môžu byť takých rozmerov, že opatrenia vykonané na zníženie týchto negatívnych vplyvov môžu mať len minimálne účinky pre jej zotavenie.

4. Dosiahnutie úprimného ospravedlnenia je náročné.

Vo všeobecnosti obeť túžia po odvete za protiprávne činy, majú záujem hlavne na potrestaní páchateľa skôr ako na obnovení stavu a zotavení. Úprimné ospravedlnenie zo strany páchateľa môže predstavovať užitočný východiskový bod, na základe ktorého možno postupovať ďalej v procese spoločného (spolu s obeťou) odstránenia negatívnych následkov protiprávneho konania. V tejto súvislosti preniká do popredia problematika posúdenia úprimnosti ospravedlnenia zo strany páchateľa. Páchateľ môže prejavovať úprimnosť s cieľom uložiť miernejší trest.

5. Mediačný proces môže pomôcť niektorým obeť zotaviť sa z trestného činu, avšak toto je podmienené stupňom prežitej úzkosti (resp. bolesti).

Jedným z hlavných cieľov restoratívnej justície je pomôcť obeť pri zotavení spod negatívnych účinkov trestného činu. Obeť však reagujú na trestné činy a účinky nimi spôsobené rôzne. Niektoré obeť pociťujú „iba“ miernu nepohodu, pričom iné zažívajú viaceré nepriaznivé účinky ako zdravotné problémy, nespavosť, strata sebadôvery a iné. Úzkosť obeť býva jednoznačne spätá s jej postojom k páchateľovi, spáchanému skutku, čo sa odzrkadľuje v záujme, v hľadaní spoločného zázemia v pro-

cese restoratívnej mediácie. Obete závažnejších trestných činov pociťujú vyššiu mieru odporu vo vzťahu k páchatelovi a nesú vo všeobecnosti ťažšie následky.

6. **Žiadne prehnané očakávania, treba skôr očakávať skromné výsledky.** Akékoľvek výsledky sú podmienené od vôle a schopností páchatelov a obetí, ich empatického postoja a schopnosti posúdiť a porozumieť situáciu protistrany. Dôležitý aspekt zohráva úprimnosť ospravedlnenia zo strany páchatela za spáchaný skutok a schopnosť správne odkomunikovať svoju ľútosť. Rovnako to závisí od charakteru obete a od skutočnosti, ako hlboko ho zasiahli následky trestného činu. Všetky tieto aspekty sú mimo formálnej kontroly príslušnej inštitúcie aplikujúcej restoratívny process.

5. ZÁVER

Dovolím si tvrdiť, že restoratívna justícia ako forma trestnej politiky je ambiciózna myšlienka, resp. koncept, ktorý sa rozhodne veľmi ťažko bude presadzovať voči súčasnej retributívnej trestnej politike. Úspešné presadenie restoratívnej justície vidím vo vzájomnej korelácii oboch týchto trestných politík, a to hlavne ako možnú alternatívu, ktorá bude môcť byť aplikovateľná v osobitných prípadoch. Jej uplatnenie vo vzťahu k určitému druhu menej závažnej kriminality, prípadne špecifického páchatela (napr. u mladistvých páchatelov) alebo výnimočných okolností súvisiacich so spáchaním trestného činu môže zaznamenať pozitívny spoločenský význam. V rámci týchto prípadov možno vo väčšej miere predpokladať ochotu podrobiť sa procesu zo strany páchatela, ktorý úprimne prejaví snahu o nápravu, a dobrovoľnú participáciu na riešení príčin vzniku zo strany poškodeného, resp. obete, s cieľom spoločne odstrániť nepriaznivé následky protiprávneho konania. Nestotožňujem sa s názorom Vysudila, že dôvodom nízkej početnosti uplatňovania prvkov restoratívnej justície v porovnaní s aktuálne uplatňovanou retributívnou trestnou politikou je, že ide o nový koncept trestnej filozofie, z čoho vyplýva určitá nedôvera súdov a prokurátorov pri ich aplikácii. Avšak na druhej strane s ním súhlasím v oblasti, že súčasný právny poriadok neposkytuje dostatočnú legislatívnu úpravu v oblasti aplikácie prvkov restoratívnej justície, pričom práve restoratívna justícia svojím rozdielnym prístupom môže poskytnúť alternatívu a doplniť trest-

nú politiku o spôsoby a možnosti ako reagovať na trestnú činnosť,⁹ a to podľa mňa výlučne vo vzťahu k osobitným prípadom. V našom právnom poriadku má svoje výsostné postavenie retributívna justícia, čo jednoznačne vyplýva aj zo základných zásad ukladania trestov, podľa ktorej má trest zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti, pričom má odradiť iných od páchania trestných činov.¹⁰ Súdny a orgány činné v trestnom konaní pritom v rámci svojej činnosti a pri napĺňaní účelu trestného konania, predsa len vedú snahu o dosiahnutie spravodlivosti a využívajú v tomto procese všetky prostriedky, ktorými ich zákon oprávňuje, aby pôsobili do istej miery aj mediačne vo vzťahu k osobe páchatela a uložený trest viedol v prvom rade k prevýchove páchatela a k dosiahnutiu toho, aby páchatel po vykonaní trestu viedol riadny život. Záverom by som chcel poznamenať, že ani samotnou systémovou zmenou trestnoprávnej politiky by sa nedosiahol vytúžený stav, ktorým je zamedzenie nárastu kriminality v spoločnosti, pretože tieto aspekty úzko súvisia so sociálnym, ekonomickým a v neposlednom rade aj spoločensko-politickým prostredím, v ktorom sa osoby nachádzajú. Za humanitnejší prístup v trestnej politike sa prikláňam výlučne v špecifických prípadoch, v ktorých existuje predpoklad pozitívneho vplyvu, avšak nie jeho presadenie celoplošne.

Literatúra

1. DALY, K.: The Limits of Restorative Justice [online]. In: SULLIVAN, D. – TIFF, L. eds.: Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective. New York: Routledge. Dostupné na: http://www.antonioacasella.eu/restorative/Daly_2005.pdf.
2. DANDURANS, Y. – GRIFFITHS, C.T.: Handbook on Restorative Justice Programmes. Vienna: United Nations; United Nations Office of Drugs and Crime, 2006. s. 105. ISBN 978-92-1-133754-9.
3. DIANIŠKA, G. – BRAITHWAITE, J.: Teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť. In: STRÉMY, T. ed.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. 1. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 123. ISBN 978-80-7502-034-5.
4. FÁBRY, A.: Väzenie: História a súčasnosť. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 238. ISBN 978-80-7380-379-7.

⁹ VYSUDIL, F.: Restoratívna justícia – definícia a modely. *Societas et iurisprudentia*. 2015, ročník III., č. 1, s. 198–215 ISSN 1339-5467.

¹⁰ § 34 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

5. LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). Sociológia. 2005, roč. 37, č. 1 s. 33–58. ISSN 0049-1225.
6. VYSUDIL, F.: Restoratívna justícia – definícia a modely. Societas et iurisprudentia. 2015, ročník III., č. 1. s. 198–215. ISSN 1339-5467.
7. ZEHR, H.: The Little Book of Restorative Justice. 1st ed. Intercourse, PA: Good Books, 2002. s. 74. ISBN 1-56148-376-1.

Kontaktné údaje

JUDr. Juraj Bališ

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: balis.juraj@gmail.com

VZTAH RESTORATIVNÍ JUSTICE K ALTERNATIVNÍM TRESTŮM ANEB HLEDÁNÍ PODSTATY RESTORATIVNÍHO KONCEPTU

The relationship of restorative justice to alternative prosecution or the search for the essence of a renewing concept

Petra Masopust Šachová

Abstrakt: Příspěvek se zaměří na hmotněprávní aspekty zapojování restorativní justice do trestního práva, a to zejména ve vztahu k české trestněprávní úpravě. Bude zkoumán vztah restorativního konceptu k institutu alternativních trestů s tím, že mezi zmíněnými nelze činit rovnítko. Byť některá východiska a cíle jsou oběma společné, je připomínáno, že podstatou restorativní justice je snaha posílit soukromoprávní rovinu trestní věci a oslovit, nejlépe za pomoci facilitovaného dialogu, potřeby zúčastněných osob. To na jedné straně předpokládá akcentaci oběti způsobené újmy a možností její reparace a na straně druhé aktivní pojetí odpovědnosti pachatele. Základní polemika bude vedena o tom, do jaké míry může k uvedenému přispět institut alternativních trestů. Závěrem budou vedeny úvahy de lege ferenda, které by širší zapojení restorativních přístupů do oblasti trestního práva hmotného i procesního umožnily.

Klíčová slova: Restorativní justice – alternativní tresty – trestní právo hmotné – dialog – potřeby oběti – aktivní odpovědnost pachatele.

Abstract: The paper focuses on the legal aspects of the incorporation of restorative justice into the criminal law, especially into the substantial part of the Czech criminal legislation. The relationship between the restorative concept and the institute of alternative forms of punishments will be examined, claiming that the two are not equal. Nevertheless, some of the main principals and goals are common to both approaches, it is commemorated, that the basis of restorative justice is vested in the effort to strengthen the private dimension of the criminal matter and call into question the needs of affected individuals. On one hand that means to accentuate, with the help of facilitated dialogue, the damage caused to the victim with the possibilities to its reparation and on the other to emphasize the active concept of the offender's responsibility. The underlying polemic focuses on the fact to which extent the insti-

Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního...

tute of alternative forms of punishment can assist restorative justice in the abovementioned goals. In conclusion, de lege ferenda proposals supporting the broader application of the restorative justice into the area of substantial and procedural criminal law are considered.

Key words: Restorative justice – alternative forms of punishment – substantial criminal law – dialogue – needs of the victim – active responsibility of the offender.

1. ÚVOD

Snahou tohoto příspěvku je vyjasnit vztah mezi institutem alternativních trestů a konceptem restorativní justice. Z tohoto důvodu bude nejdříve pozornost věnována definici restorativní justice a nastavení základních parametrů, které by restorativně nastavené trestní systémy měly reflektovat. Přestože bude hlavní pozornost věnována materii trestního práva hmotného, nelze procesní stránku věci opomenout. Jak bude více rozvedeno níže v návaznosti na definování restorativních konceptů, podstatou restorativní justice je snaha o posílení soukromoprávní roviny v rámci právního odvětví, které je tradičně považováno za právo veřejné. Restorativní optika cílí na nápravu narušených mezilidských vztahů a náhradu způsobené újmy. K tomuto jí tradičně slouží různé formy restorativních programů (mediace, konference, kruhy). Procesní stránka řešení dané věci je tak výchozím bodem restorativního řešení konkrétního případu. Nelze ji z tohoto důvodu od té hmotněprávní oddělit a je třeba v dané otázce postupovat komplexně. Z restorativního úhlu pohledu je proto nutné vytvářet v rámci jednotlivých trestněprávních systémů prostor pro dialogické řešení dané věci a současně soukromoprávní linku s ohledem na zájmy celé společnosti poměřovat prizmatem zájmu veřejného. V tomto bodě nastupuje do hry institut tzv. alternativních trestů, tj. trestů nespojených s odnětím svobody.

S ohledem na výše uvedené bude po definování restorativního rámce přistoupeno k vytyčení základních restorativních aspektů, které by hmotněprávní úprava ve vztahu k pachateli měla posilovat. Současně však budou nastíněny i primární potřeby oběti¹ trestného činu, které by systém, snaží-li se aspirovat

¹ Pracuje-li tento příspěvek s pojmem oběti, vychází z jejího běžného kriminologického pojetí, bez ohledu na jeho vymezení legální. Zahrnuje tak v sobě jak pojem poškozeného ve smyslu § 43 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „trestní řád“ nebo „TR“), tak pojem oběti ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů. Z restorativního úhlu po-

na označení restorativní, měl oběti napomoci saturovat, a to alespoň tak, že k realizaci těchto potřeb vytvoří dostatečný prostor. Dotčena bude v návaznosti na to i úprava procesní, byť jí nebude věnováno s ohledem na téma alternativních trestů vyvážená pozornost. Pouze hmotněprávní úprava bude podrobena bližšímu zkoumání s cílem určit meze její restorativnosti, aby bylo více zřejmé, z jakých důvodů a východisek se budou úvahy de lege ferenda ve vztahu k alternativním trestům ubírat.

2. DEFINIČNÍ RÁMEC RESTORATIVNÍHO KONCEPTU

Definování restorativní justice se na svém počátku odvíjelo zejména od akademické debaty vedené mezi zastánci tzv. puristického a maximalistického přístupu. Prvé pojetí vycházelo z definice, jejímž autorem je T. Marshall a která zní: „*Restorativní justice je proces, v rámci něhož se strany, jichž se trestný čin dotýká, sejdou dohromady za tím účelem, aby společně jednaly o následcích trestného činu a o tom, jak tyto následky vyřešit do budoucna.*“² Maximalistické pojetí se naproti tomu nespokojuje s rovnítkem kladeným mezi restorativní justici a přímou účast trestným činem zasažených osob a posouvá tyto možnosti dále. Současně zastánci maximalistického pojetí Marshallově definici vytýkají, že neobsahuje přímý odkaz na jeden ze základních cílů restorativní justice, a to zdůraznění orientace na náhradu způsobené újmy. Z těchto důvodů maximalistický přístup předkládá definici následujícího znění: „*Restorativní justici je každá snaha, která je primárně orientovaná na nalézání spravedlnosti náhradou újmy vzniklé trestným činem.*“³

Mnozí autoři však následně přináší své vlastní definice, které kombinují či spojují prvky obou výše nastíněných definic. Příkladem takového přístupu

hledu je za oběť považována každá osoba, která byla trestným činem dotčena a jejíž život byl jakýmkoliv způsobem jednáním pachatele poznamenán. V uvedeném smyslu může jít jak o osobu fyzickou, tak právnickou.

² ZERNOVA, M., WRIGHT, M.: Alternative vision of restorative justice. In: Johnstone G.; Van Ness D. W. (eds.): Handbook of Restorative Justice. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 92.

³ In: 1) BAZEMORE, G., WALGRAVE, L.: Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systematic Reform. In: Bazemore G.; Walgrave L. (eds.): Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999, s. 48.

2) ZERNOVA, M., WRIGHT, M.: 2007, op. cit., s. 93.

může být například definice H. Zehra, který definuje restorativní koncept následovně: „*Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.*“⁴ Pomocí uvedené definice H. Zehr zdůrazňuje, že je třeba vytvořit takové podmínky, aby primární účastníci, kteří byli trestným činem bezprostředně zasaženi, měli možnost se setkat a společně hledat řešení dané situace. Autor nicméně restorativní koncept neztotožňuje s procesem, do kterého musí být všichni nutně zapojeni tak, jak tomu činí puristé. Dle Zehrovy definice je třeba usilovat o uzdravení vztahů a vytvořit takové podmínky, aby přímí účastníci mohli v co nejširší možné míře na hledání řešení dané situace společně participovat. Jde tedy o propojení procesní a hodnotové definiční roviny, tj. o kombinaci jak puristického, tak maximalistického pohledu. O obdobné se snaží i I. Vanfraechem. Její definice zní následovně: „*Restorativní justice představuje takový způsob nalézání spravedlnosti, který je primárně orientován na náhradu újmy způsobené trestným činem. Tohoto cíle se nejlépe dosahuje pomocí kooperativních procesů, které zahrnují všechny účastníky.*“ Tuto definici pak I. Vanfraechem doplňuje o základní instrumenty daného přístupu, kterými jsou újma, obnova a komunikační procesy. Autorka tedy do jedné definice zapojuje jak důraz kladený na náhradu újmy, tak akcent na procesní stránku věci, čímž obdobně jako H. Zehr překleňuje maximalisticko-puristické dispute.

Snahu o nalezení definice, která by propojila orientaci jak na procesní stránku věci, tak na její výsledek, je možno zaznamenat i na poli OSN. V roce 2006 v gesci UNODOCu vypracovaný Handbook on Restorative Justice Programmes nepředkládá jednu vyčerpávající všeobsažnou definici, ale soustavu vícero definic, které zní takto:

„*Restorativní justice představuje takový způsob řešení trestné činnosti, který vyvažuje potřeby komunity, obětí a pachatelů.*“

„*Restorativní program je takový program, který užívá restorativních procesů za účelem dosažení restorativního výsledku.*“

„*Restorativní proces je jakýkoliv proces, který umožňuje společnou účast obětí a pachatele, případně dalších osob či zástupců komunity, s cílem aktivně spolupracovat na řešení následků trestné činnosti, a to většinou za účasti třetí osoby – facilitátora.*“

⁴ ZEHR, H.: Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26.

„Restorativní výsledek je dohoda, která je výsledkem restorativního procesu. Taková dohoda může obsahovat ujednání o náhradě způsobené újmy či o provedení práce ve prospěch komunity, přičemž jejím předmětem je oslovení jak individuálních potřeb oběti a dotčené komunity, tak odpovědnost jednotlivých osob s cílem reintegrace oběti a pachatele zpět do společnosti.“⁵

Jiní autoři k názorové polemice puristů a maximalistů dále uvádějí, že odpověď na otázku, co je a co není možno považovat za restorativní, by neměla být volba mezi „buď a nebo“, ale spíše je třeba místo těžko hledané definice vytvořit nástroj, který umožní určit stupeň restorativnosti jednotlivých praktik, programů a přístupů.⁶ V tomto směru J. Dignam a P. Marsh namísto definičního rámce nabízejí tři základní parametry, jež je nutno pro měření restorativnosti sledovat: důraz kladený na pachatelovu odpovědnost za způsobenou újmu, přičemž za újmu se počítá i ta způsobená nejen oběti, ale též dotčené komunitě; inkluzivní rozhodovací proces, který podporuje účast přímých účastníků a vytyčení náhrady trestným činem způsobené újmy za hlavní cíl daného procesu.⁷

Byť už restorativní justice ve snaze nalézt tu jedinou a správnou definici urazila dlouhou cestu, zřejmě ji v cíli nikdy taková definice čekat nebude. Přestože na akademické úrovni můžeme sledovat debatu, která se v průběhu let postupně vyvíjí a otupuje hrany puristicko-maximalistické debaty z počátku jejího vzniku, bylo by zřejmě naivní očekávat, že jednoho dne bude nalezena taková definice, na které by se shodli všichni její zastánci. Shrňme-li však výše uvedené, je možno konstatovat, že základní průsečík uvedených restorativních definic a technik měření restorativnosti systému tvoří následující:

- 1) **náhrada způsobené újmy, obnova narušených vztahů, oslovení potřeb všech přímých účastníků, tj. řešení příčin a následků trestné činnosti**
- 2) **možnost k aktivní participaci přímých účastníků na společném hledání řešení dané situace, tj. vytvoření inkluzivního prostoru pro vedení dialogu a přijetí společného rozhodnutí**

Tato práce předkládá definici vlastní, která reflektuje nastíněný průsečík výše uvedených definic, přičemž je tohoto znění:

⁵ Nations Office on Drug and Crime: Handbook on Restorative Justice Programmes [online]. United Nations: New York, 2006, str. 6–7 [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf.

⁶ ZERNOVA, M., WRIGHT, M.: 2007, op. cit., s. 96.

⁷ DIGNAM, J., MARSH, P.: Restorative Justice and Family Group Conferences in England: Current State and Future Prospects. In: Morris A.; Maxwell G.: Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 85.

„Restorativní justice je takový způsob řešení následků trestné činnosti, který se primárně orientuje na náhradu způsobené újmy, obnovu narušených vztahů, oslovení příčin trestné činnosti a na integraci oběti a pachatele zpět do společnosti. Řešení dané věci se nejlépe dosahuje společně za pomoci vzájemného dialogu a aktivní účasti přímých účastníků, osob na jejich podporu a dotčených komunit, případně osob dalších.“

Chceme-li výše uvedenou definici účinně promítnout do tvorby restorativní podoby trestněprávního systému, je nutné, aby její hlavní aspekty tuto změnu doprovázely a byly na jednotlivých úrovních daného systému reflektovány. Vedle definice restorativní justice je proto současně předkládán i soubor základních parametrů, jež je nutné při hledání cest, jak zrestorativnět klasické podoby trestních systémů, zohlednit. Jde v tomto směru o následující:

- 1) Trestní právo vytváří prostor a poskytuje nástroje **pro náhradu újmy a dalších potřeb oběti**, včetně možnosti sdělit pachateli, komunitě/společnosti, jakým způsobem trestný čin zasáhl do jejího života, a získat od pachatele informace, které jí pomohou se s negativními následky trestného činu vyrovnat.
- 2) Trestní právo vytváří prostor a poskytuje nástroje **pro podporu přijetí aktivní odpovědnosti pachatele** za způsobené následky, pro oslovení příčin, které pachatele k trestné činnosti vedly, k natažení pomocné ruky řešit tyto příčiny a navazující potřeby, a to včetně reintegrace pachatele zpět do společnosti.
- 3) Trestní právo vytváří prostor a poskytuje nástroje **pro aktivní zapojení komunity do procesu řešení následků trestné činnosti**, což podporuje ozdravné procesy ve společnosti, pocit vzájemné sounáležitosti a odpovědnosti a vyhovuje principům demokratické společnosti.

3. RESTORATIVNÍ ASPEKTY V OBLASTI SANKCIONOVÁNÍ PACHATELE

Ve vztahu k pachateli a k vyvozování důsledků z jeho trestněprávního jednání je pro restorativní justici směrodatné směřování k takovému stavu, kdy pachatel vnitřně přijímá svou odpovědnost. V ideálním případě se jedná o překročení vnímání odpovědnosti pachatele jako formálně legální kategorie, která je proklamována vnější autoritou. Jde o zvnitřnělý proces daného jedince. Snaha podnitit v pachateli takový proces představuje naprostý základ toho, aby bylo možno předpokládat, že v jednání pachatele dojde do budoucna k nějaké

změně jeho chování. Má-li však k takové změně dojít, musí tato změna nastat dobrovolně uvnitř daného jedince, tj. ve způsobu jeho vnímání světa a zároveň sebe samého a jeho role v něm. Je-li dynamika klasického trestajícího modelu nalézání spravedlnosti nastavena tak, že pachatel se spíše v procesu dokazování brání, přičemž často jeho jménem hovoří jiná osoba, jeho právní zástupce, a za trestný čin je následně po shledání pachatele vinným autoritou stanoven trest, nezbývá zde pro dobrovolnost příliš prostoru. Takový proces většinou nepodporuje dynamiku vnitřní změny, ale naopak konzervuje svou statickou tenzí stávající stav. Pachatel je od počátku zahájení trestního řízení motivován popírat svou vinu a vyhledávat důkazy, která taková tvrzení podporují, než naopak. Cílem je bránit se. Kdo svou nevinu ubrání, ten vyhrává. Restorativní proces však pachatele vyzývá k něčemu jinému. Východiskem, které restorativní koncept v tomto směru nabízí, je nabídka k otevřenosti a ke komunikaci, která je však vedena přímo mezi trestným činem zasaženými účastníky. Dobrovolnost zde tak jde ruku v ruce s přijetím odpovědnosti, která má aktivní podstatu. Koncept aktivní odpovědnosti je klíčový pro transformaci celé situace. Pachatel potřebuje vidět, co způsobil, k čemuž restorativní justice vytváří prostor.⁸

Vyjevení pravdy ve smyslu přiznání si toho, co jsem způsobil/a, je důležitým aspektem přijetí odpovědnosti a v podstatě její integrální součástí. Budu-li popírat pravdu a skutečnost, že jsem svým konáním způsobil/a určité následky, nemohu za své činy nést odpovědnost ve smyslu odpovědnosti jako vnitřního prožitku. Jen takový prožitek mi navíc umožní nazřít svůj život novou optikou, která může být velmi nepřijemná a bolestivá, nicméně do budoucna skýtá větší naději se s příčinami a negativními následky trestného jednání vyrovnat. S ohledem na výše uvedené by podoba restorativní sankce měla vždy reflektovat zejména následující:

⁸ Blíže k aktivnímu pojetí odpovědnosti pachatele srovnej též: 1) CORNWELL, D.: *Criminal Punishment and Restorative Justice – Past, Present and Future perspectives*: Waterside Press Ltd.: Sheffield-on-Loddon, 2006, s. 98–99.
2) MCELREA, F. W. M.: *Restorative Justice – A New Zealand Perspective*. In: Cornwell D. J.: *Criminal Punishment and Restorative Justice – Past, Present and Future perspectives*: Waterside Press Ltd.: Sheffield-on-Loddon, 2006, s. 126.
3) WRIGHT, M.: *Could a Restorative System of Justice be more Civilised than the Punitive One?*. In: CORNWELL, D. J., BLAD, J., WRIGHT, M. (eds.): *Civilizing Criminal Justice, An International Restorative Agenda for Penal Reform*. Sheffield-on-Loddon: Waterside Press Ltd., 2013, s. 388–389.

- umožňovat reparaci způsobené újmy,
- být vždy motivována snahou podpořit pachatele v procesu změny, byť doprovázeného odsudkem jeho jednání,
- obsahovat povinnost pachatele vrátit něco zpět (v podobě konání/materiálně) i společnosti, a tím reparovat její narušené hodnoty bezpečí a jistoty,
- mít konkrétní vztah a návaznost k trestnému jednání,
- a pokud je to možné, tak být výsledkem restorativního programu a dialogického procesu.

Specifické požadavky klade restorativní justice na trest odnětí svobody. Smyslem jeho uložení by měla být vždy výhradně bezprostřední ochrana společnosti, trest by měl být ukládán jen na nezbytně nutnou dobu a vykonáván ve vězení s restorativní formou (tzv. restorativní detence),⁹ které v maximální míře motivuje pachatele k pozitivní přeměně jeho chování a k přijetí opravdové odpovědnosti za způsobené trestné jednání a jeho následky.

4. RESTORATIVNÍ ASPEKTY TRESTNĚPRÁVNÍHO SYSTÉMU VE VZTAHU K OBĚTI TRESTNÉHO ČINU

Přestože zkoumaným tématem je institut alternativních trestů, nelze vést úvahy o jejich průsečíku s restorativním konceptem bez toho, aby byly zmíněny základní potřeby, které se restorativní justice na straně oběti snaží oslovit. Orientace na potřeby oběti a náhradu jí způsobené újmy je centrální tématem restorativní justice, proto je vždy nutno z restorativního úhlu pohledu veškerá systémová opatření nahlížet tímto prizmatem. Z těchto důvodů je nutné, aby trestněprávní systémy, které aspirují na označení restorativní, vytvářely dostatečný prostor pro následující potřeby oběti:

⁹ Blíže k institutu restorativní detence např.: 1) BLAD, J. R.: The Seductiveness of Punishment and the Case for Restorative Justice: The Netherlands. In: CORNWELL, D. J., Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future Perspective, Winchester: Waterside Press, 2006, s. 144–146.

2) ROBERT, L., PETERS, T.: How restorative justice is able to transcend the prison walls: a discussion of the „restorative detention“ project. In: WEITEKAMP, E. G. M., KERNER, H.-J. (eds.): Restorative Justice in Context: International Practice and Directions, Cullompton, Devon: Willan Publishing, 2003, s. 95.

3) MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva? Časopis pro právní vědu a praxi, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, roč. 2016, č. 24/1, s. 29–30.

- možnost oběti klást pachateli otázky, které se váží k okolnostem a dopadu trestného činu na její život,
- konfrontovat pachatele s tím, jak trestný čin negativně zasáhl do jejího života,
- získat ujištění od ostatních, že pachatelův čin nebyl správný, že oběť si ho nezasloužila a že její pocity či jakékoliv jiné emocionální potřeby jsou oprávněné a pochopitelné,
- možnost hledat a navrhnout řešení, jak danou situaci řešit, a tím nejen získat plnou či symbolickou náhradu utrpěné újmy, ale též zpět narušený pocit vlastní autonomie a schopnosti orientovat se ve svém životě a být v něm spokojená.¹⁰

Restorativní justice za svůj hlavní nástroj, který umožňuje podpořit pachatele v přijetí odpovědnosti a zároveň poskytuje dostatečný prostor pro uspokojení potřeb oběti, vytvořila restorativní programy, jejichž podstatou je asistovaný dialog. Dialogický způsob řešení umožňuje efektivně oslovit trestným činem zasažené životy jednotlivých osob a soukromý rozměr dané věci. Ač se v hmotněprávní úpravě prosazují nové formy trestů nespojené s odnětím svobody, jejichž uložení má ve smyslu § 38 odst. 3 trestního zákoníku¹¹ zohledňovat zájmy poškozeného, a na procesní úrovni dochází k posilování práv oběti (poškozeného),¹² nezaručují tyto instituty bez dalšího, že bude narovnána me-

¹⁰ Blíže k potřebám oběti např.: 1) VAN NESS, D. W.: *Crime and its Victims*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1986, s. 30–37.

2) HERMAN, J.: *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books, a Member of the Perseus Books Group, 1997, s. 218.

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako: „trestní zákoník“ nebo „TZ“).

¹² Za zásadnější posílení procesních oprávnění poškozeného v trestním řízení můžeme označit zejména ve smyslu § 43 odst. 1 TŘ rozšíření nároku na náhradu škody o nárok žádat i újmu nemajetkovou, proměny institutu zmocněnce a možnosti přiznat dle § 51a TŘ nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně či za sníženou odměnu, či veškerá práva, která oběti plynou ze zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Vedle toho oběť (poškozený) disponuje poměrně omezeným právem ovlivnit způsob, jakým bude věc skončena. Za výjimky je možno považovat souhlas poškozeného s vyřízením věci v rámci narovnání dle § 309 odst. 1 TŘ, poskytnutí souhlasu stíhat pachatele ve smyslu § 163 a násl. TŘ či podat stížnost proti rozhodnutí o zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 3 TŘ. Stejně tak má poškozený možnost podávat opravné prostředky, tyto jsou však omezeny jen na odvolání a svým rozsahem jsou limitovány uplatněným nárokem dle § 43 odst. 3 TŘ, jak je tomu u § 246 odst. 1 písm. d) TŘ. Poškozený nemá právo podat jiný opravný prostředek než odvolání, a to ani odpor proti trestnímu příkazu (§ 314 g odst. 1 TŘ). Právě ekonomie trestního řízení a snaha věc vyřídit věc co nejrychleji často výrazným způsobem negativně působí na potřeby oběti

Vztah restorativní justice k alternativním trestům aneb hledání podstaty restorativního...

z lidská vztahová linie a přijato řešení, které bude reflektovat zájmy a potřeby zúčastněných osob. Mají-li mít alternativní sankce restorativní potenciál, je třeba, aby, ve vztahu k výše uvedeným potřebám oběti, byly součástí komplexního mechanismu, který veřejný zájem společnosti efektivně propojí s nalézáním řešení, jež bude potřeby oběti a v rámci restorativních programů přijaté dohody zrcadlit. Ponechání alternativních sankcí bez bližší návaznosti na výše uvedené májí na systémové úrovni hlavní restorativní principy a cíle, ke kterým tento koncept směřuje.

5. RESTORATIVNÍ POTENCIÁL TRESTNÍHO ZÁKONÍKU V OBLASTI SANKCIONOVÁNÍ PACHATELE

Podívejme se nyní, jak se s restorativním konceptem identifikuje přímo trestní zákoník. S jeho přijetím v roce 2009 byla spojena řada snah a očekávání, které měly otevřít pro trestní úpravu novou cestu, a to směrem k depenalizaci, širšímu užití alternativních trestů a k posílení konceptu restorativní justice. Toto směřování mělo být základním proudem, kudy se, mimo závažnější trestnou činnost a případy recidiv, mělo řešení kriminality ubírat.¹³

Budeme-li se snažit nalézt, odkud tendence označovat trestní zákoník za „restorativní“ vlastně plynou, je zajímavé, že důvodová zpráva k trestnímu zákoníku tento pojem užívá v podstatě jen na jednom místě, a to tehdy, když se chce vymezit proti represivním znakům trestního zákona, které považuje za nevyhovující moderním trendům trestněprávních politik.¹⁴ Mezi jednotlivými cíli a východisky trestního zákoníku však přímý odkaz na restorativní koncept nenajdeme. Nalezneme tam nicméně jednotlivé aspekty zacházení s následky trestné činnosti, které do restorativního rámce spadají. Jde zejména o násled-

a institut trestního příkazu je toho dobrým příkladem. Oběť často ani nestihne uplatnit nárok dle § 43 odst. 3 TR, což ve výsledku znamená, že jí trestní příkaz nebude dle § 314f odst. 2) TR ani doručen, tudíž se o vyřízení věci nemusí vůbec dozvědět. Takové přístupy a tendence jsou zcela v rozporu s restorativním pojetím.

¹³ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL.: Sankční politika a její uplatňování, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, str. 11 (dále v textu též jako „Výzkumná zpráva o stavu sankční politiky“).

¹⁴ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku; úvodní komentář k obecné části [online]; dostupné z: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 20. 6. 2017]; (dále též jako „důvodová zpráva k trestnímu zákoníku“).

dující cíle: individualizace trestu a využívání alternativ k trestu odnětí svobody, ukládání trestu odnětí svobody jako ultima ratio, pozitivní motivace pachatele a snaha o jeho reintegraci do společnosti. Taktéž doplnění zásad ukládání trestu o přiměřený ohled na zájmy poškozeného dle § 38 odst. 3 TZ můžeme chápat jako snahu vyhovět restorativním nárokům. Komentář k trestnímu zákoníku dává restorativní koncept do souvislosti právě se zmíněným ohledem na zájmy poškozeného a dále s trestem domácího vězení,¹⁵ přičemž za restorativní považuje důraz na usmíření pachatele a oběti, obnovu narušených vztahů, posílení práv poškozeného v trestním řízení a jeho snadnější cestu k tomu, aby mu byla poskytnuta náhrada škody a odčiněno způsobené příkoří.¹⁶

Otázkou prosazování restorativních přístupů trestního zákoníku v praxi se zabýval i Nejvyšší soud, když ve své zprávě o zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011¹⁷ hovoří o posilování restorativní koncepce v návaznosti na zavedení nových alternativních trestů a modifikaci těch stávajících. Zpráva Nejvyššího soudu taktéž akcentuje propojení hmotněprávní stránky věci s využitím možností procesněprávní úpravy a zde zakotvených odklonů od řízení ve formě institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání. Taktéž Výzkumná zpráva o stavu sankční politiky, která detailně zkoumá, jakým způsobem byla či nebyla naplněna očekávání vložená do trestního zákoníku, hovoří o trendu posilování koncepce restorativní justice v návaznosti na zmíněnou zásadu přihlídnutí k právem chráněným zájmům poškozeného¹⁸ a dále s ohledem na princip depenalizace.¹⁹

Shrneme-li výše uvedené, je možno konstatovat, že v souvislosti s přijetím trestního zákoníku je v hmotněprávní rovině trestního práva za restorativní justici obecně, a to jak na legislativní úrovni, tak v praxi, považováno:

- 1) **zohlednění zájmů poškozeného,**
- 2) **široké užití alternativních trestů,**
- 3) **trest odnětí svobody jako ultima ratio.**

¹⁵ ŠÁMAL, P. A KOL.: Trestní zákoník I., § 1 až 139, Komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 507 a 817.

¹⁶ ŠÁMAL, P. A KOL.: 2012, op. cit., s. 507.

¹⁷ Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012, Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011. Nejvyšší soud [online]. Nejvyšší soud © 2014. [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

¹⁸ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL., 2015, op. cit., s. 11.

¹⁹ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL., 2015, op. cit., s. 33.

Přestože snahou trestního zákoníku bylo v duchu posilování konceptu restorativní justice rozšířit užití alternativních trestů a snížit počty nepodmíněných trestů odnětí svobody, je realita jiná. Počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody nemá klesající tendenci, naopak dochází k jejich mírnému nárůstu²⁰ a do budoucna lze předpokládat, že počet vězňů se bude stále zvyšovat.²¹ Oproti tendenci řešit následky trestné činnosti pomocí trestů alternativních tak můžeme sledovat nárůst nejen počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody samotných, ale i délky jejich trvání.²² O neutěšeném stavu, který řadí Českou republiku mezi evropské státy s nejvyššími počty vězeňské populace, hovoří ve své aktuální zprávě i veřejný ochránce práv.²³ Sankční systém se dostal do této situace i přesto, že jeho očekávání byla v podstatě opačná. Navazující otázkou ve vztahu k restorativnímu konceptu však je, zdali východiska, na která se jako na restorativní trestní zákoník odvolává, lze za dostatečně restorativní opravdu považovat. K zodpovězení této otázky nám může napomoci následující tabulka, která porovnává východiska, která trestní zákoník chápe jako restorativní, a základní principy restorativní justice:

	Restorativní aspekty TZ	Základní restorativní principy obecně
1.	Zohlednění zájmů poškozeného	Náhrada způsobené újmy
2.	Široké pojetí alternativních trestů	
3.	Trest odnětí svobody jako ultima ratio	
4.	Upuštění od potrestání, přiměřené omezení a povinnosti	Obnova narušených vztahů, oslovení potřeb všech přímých účastníků
5.		Inkluzivní prostor pro vedení dialogu
6.		Přijetí společného rozhodnutí

Zaměříme se nyní podrobněji na to, jakou roli v dané komparaci zaujímají alternativní tresty.²⁴ Trestní zákoník při ukládání sankce vychází ze snahy

²⁰ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL., 2015, op. cit., str. 81.

²¹ DUŠEK, L.: Hrozí opět přeplnění věznic? Predikce vývoje počtu vězňů v České republice [online]. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.: Praha, 2015, str. 1, [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu.html.

²² DUŠEK, L., 2015, op. cit., s. 22.

²³ Veřejný ochránce práv: Věznice, zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv [online]. Brno, 2016, [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf.

²⁴ Bližší porovnání jednotlivých principů vycházející z předložené tabulky in: MASO-PUST ŠACHOVÁ, P.: Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici

o maximální možnou míru individualizace sankce a stanovuje podrobná kritéria, která vyžadují, aby ve smyslu § 39 odst. 1 TZ bylo vycházeno zejména ze závažnosti trestného činu, z poměrů pachatele a z jeho chování po spáchání trestného činu. Vedle toho je třeba vždy ve smyslu § 38 odst. 3 TZ zohlednit právem chráněné zájmy poškozeného. Navíc dle § 38 odst. 2 TZ nikdy nelze uložit sankci citelnější, je-li dostačující uložení sankce menší intenzity. Uvedená zákonná pravidla tedy trvají na tom, aby byly ukládány sankce přiměřené, které reflektují individuální poměry a okolnosti daného případu a zohledňují i některé, právem chráněné, nároky poškozeného. Významné místo v takto nastaveném systému hrají právě alternativní tresty, tedy tresty nespojené s odnětím svobody, přičemž jejich jasnou zákonnou preferenci pro méně závažné trestné činy stanoví i § 55 odst. TZ. Trestní zákoník na řadě míst umožňuje ponechat pachatele na svobodě a současně mu uložit v rámci dohledu i mimo něj dle § 48 odst. 4 TZ adekvátní přiměřené povinnosti či omezení:

- 1) podmíněné upuštění od potrestání s dohledem dle § 48 odst. 3 TZ,
- 2) podmíněné odložení trestu odnětí svobody dle § 82 odst. 2 TZ,
- 3) podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody dle § 89 odst. 2 TZ,
- 4) trest domácího vězení dle § 60 odst. 5 TZ, obecně prospěšných prací dle § 63 odst. 3 TZ a zákazu pobytu dle paragrafu 75 odst. 3 TZ.

Takové možnosti dávají soudu při rozhodování o druhu a výši trestu možnost ve smyslu poslední věty § 39 odst. 1 TZ akcentovat i snahu o úspěšnou reintegraci pachatele zpět do společnosti a současně zdůraznit význam náhrady oběti způsobené újmy. Navazující otázkou následně je, zdali v takto nastaveném systému může být restorativní potenciál (alternativních) sankcí zhodnocen. V tomto směru můžeme na obecné rovině nacházet průnik s restorativním konceptem, který vychází ze snahy o maximální možnou míru individualizace řešení konkrétní věci a vždy, pokud je to možné, preferuje taková řešení, která umožňují pachateli setrvat v jeho přirozeném prostředí a aktivně se snažit o nápravu způsobených škod. Byť o míře restorativnosti jednotlivých druhů trestů nespojených s odnětím svobody je možno vést dozajista polemiku, v zásadě je možno alternativní tresty označit za institut, který má restorativní potenciál.

Jak bylo naznačeno výše, primární není jen obsah sankce, ale též kontext, v jakém k jejímu uložení dojde. Toto dokládají i výsledky výzkumu provedeného A. Morrisem a G. Maxwelllem, který se zaměřil na vztah recidivy a užití

vlastně jde? Trestněprávní revue, Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 2016, č. 11–12, s. 261–262.

restorativních programů ve formě rodinných skupinových konferencí u mladistvých pachatelů. Jako okolnosti rozhodující o tom, zdali se mladiství později k trestné činnosti vrátili, či ne, byly shledány následující faktory:

- konference byla významnou událostí v životě mladistvého,
- v mladistvém nevznikl pocit, že je s ním jednáno jako se špatným člověkem,
- vědomí mladistvého, že je součástí rozhodovacího procesu,
- souhlas s výsledkem konference,
- dokončení závazků, které na sebe mladistvý převzal,
- prožitek lítosti za způsobený čin,
- setkání s obětí a možnost se jí omluvit,
- a vědomí, že způsobená újma byla nahrazena.²⁵

Procesní stránka věci tak má na motivaci pachatele vyvarovat se do budoucna opakování trestné činnosti vliv. Toto je možno trochu nadneseně označit za kámen úrazu alternativních sankcí, mají-li mít restorativní potenciál. V této souvislosti je možno odkázat i na závěry, na které upozorňuje Výzkumná zpráva o stavu sankční politiky, a to, že míra recidivy je u alternativních sankcí v podstatě totožná s mírou recidivy při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody.²⁶ Jak tato zpráva uvádí následně, jeví se pozitivní vliv uložených sankcí na chování a život pachatele jako podstatně menší v porovnání s dalšími faktory, které souvisí zejména s příznivým vlivem jeho vlastního sociálního prostředí.²⁷ Toto je oblast, na kterou se restorativní justice zaměřuje a nabízí k jejímu rozvoji nástroje. Jednotlivé restorativní programy jsou motivovány nejen náhradou újmy oběti, ale též hledáním příčin trestné činnosti a vytvořením takového plánu do budoucna, který pachateli umožní vést řádný život a podpoří ho v řešení problémů, jež ho k trestné činnosti nasměrovaly. Součástí takového plánu mohou být i povinnosti, závazky a omezení, která obsahově odpovídají alternativním sankcím v pojetí trestního zákoníku, nicméně kontext, v jakém došlo k jejich uložení, je jiný. Je připomínáno, že účast na restorativních programech je dobrovolná a předpokládá přijetí odpovědnosti pachatele za způsobený trestný čin. Vnitřní nastavení pachatele je při jeho účasti na restorativním programu v ideálním stavu zásadně odlišné od toho, pokud je jakákoliv sankce ukládána při výkonu moci soudní nadřízenou autoritou.

²⁵ MORRIS, A., MAXWELL, G.: Family Group Conferences and Reoffending. In: Morris A.; Maxwell G. (eds.): Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, Mediation & Circles. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2003, s. 261.

²⁶ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL., 2015, op. cit., s. 116.

²⁷ SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL., 2015, op. cit., s. 118.

Uvedené lze uzavřít s tím, že na míru restorativnosti má vliv nejen skutečnost, zdali je, či není ukládán trest nespojený s odnětím svobody, ale též do jaké míry uložená sankce přispívá k náhradě způsobené újmy, nápravě narušených vztahů, pozitivně ovlivňuje pachatelovu budoucnost, přispívá k jeho následné reintegraci zpět do společnosti a v neposlední řadě v jakém kontextu je sankce ukládána a jak pracuje s vnitřní motivací pachatele a snahou o pochození jeho odpovědnosti za způsobené následky.

6. RESTORATIVNĚ-ALTERNATIVNÍ SANKCE: O CO TEDY V JÁDRU JDE?

Na výše nastíněnou polemiku navazují i úvahy o tom, že vedle obsahové naplně dané sankce a kontextu, v jakém dojde k jejímu uložení, má zásadní význam i skutečnost, s jakou motivací, resp. za jakým účelem je sankce ukládána. V současné právní úpravě definice účelu trestu chybí a jeho vymezení je ponecháno trestněprávní nauce.²⁸ Jak bude poukázáno níže na praktickém příkladu, (zákonně) vymezení účelu trestu může sloužit jako důležitý pomocník při konkretizování obsahu individuální sankce a podpořit taková řešení, která naplnění restorativních řešení výrazněji podporují. Za inspiraci je v tomto ohledu možno považovat legislativu i praxi novozélandskou, která se snaží o komplexní propojení klasických a restorativních přístupů. Byť jde o angloamerickou právní úpravu, jedná se v daném ohledu o legislativu, která je bez větších obtíží představitelná jako obecně přenositelná zkušenost. Ve vztahu k účelu trestu jde zejména o článek 7 novozélandského Sentencing Actu,²⁹ jenž může sloužit jako názorná ukázka dobré kombinace restorativních a retributivních přístupů. Za základní zásady, kterými je novozélandský soud při svém rozhodování o druhu a výši trestu, popř. při jakémkoliv dalším zacházení s pachatelem vázán, jsou ve zdejším trestněprávní úpravě považovány tyto:

²⁸ Zde je podotýkáno, že tento stav je mimo jiné v rozporu s některými mezinárodními závazky, které plynou z doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (92) 17 týkajícího se důslednosti v udělování trestů. Na toto poukázal ve svém rozhodnutí I.ÚS 4503/12 i Ústavní soud. In: 1) Doporučení Výboru ministrů č. R (92) 17 [online], [cit. 20. 6. 2017]; dostupné na: [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/Recommendation%20R%20\(92\)%2017_E.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/Recommendation%20R%20(92)%2017_E.pdf).

2) Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2014, sp. zn.: I.ÚS 4503/12, Ústavní soud [online]. Ústavní soud © 2014 [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: <http://nalus.usoud.cz>.

²⁹ Novozélandský Sentencing Act z roku 2002 [online], [cit. 20. 6. 2017]; dostupné na: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>.

- učinit pachatele odpovědným za škodu způsobenou trestným činem oběti a komunitě,
- vést pachatele k přijetí odpovědnosti a uvědomění si škod, které způsobil,
- zaopatřit potřeby, které vznikly oběti trestného činu,
- zajistit náhradu škody vzniklé v příčinné souvislosti s trestným činem,
- odsoudit pachatelovo trestné jednání,
- odstrašit pachatele a další osoby od spáchání trestného činu stejného nebo obdobného charakteru,
- ochránit komunitu před pachatelem,
- napomoci pachateli v jeho rehabilitaci a reintegraci

Praktické využití nastíněných přístupů dokumentuje M. Wright na případu, kdy byl pachatel shledán vinným z trestného činu znásilnění 16leté dívky, jež byla pachatelovou nevlastní dcerou. Místo nepodmíněného trestu odnětí svobody, který byl pro tento trestný čin vyměřen v délce trvání 10 let, bylo nakonec soudem rozhodnuto o využití restorativních přístupů. Výsledná podoba trestu pak byla následující:

- trest odnětí svobody byl podmíněně odložen na dobu 5 let za níže uveděných podmínek,
- pachatel nesmí být během doby podmíněného odložení trestu odnětí svobody obviněn z jakéhokoliv trestného činu, jež bude obsahovat prvek násilí či sexuální aspekt,
- pachatel je povinen si udržet stávající zaměstnání, ledaže by byl bez své viny propuštěn,
- v takovém případě má povinnost si co nejrychleji najít zaměstnání náhradní,
- 80 % svých příjmů bude pachatel odevzdávat oběti a její rodině; výslovně se pachatel zavazuje finančně zajišťovat oběti její náklady na vzdělání,
- výše uvedená podpora rodiny je nezávislá na tom, jestli bude nebo nebude v budoucnu trvat pachatelův vztah s matkou oběti,
- pachatel se jednou týdně musí řádně a včas dostavit k probačnímu úředníkovi a účastnit se jakéhokoliv probačního programu, který probační úředník označí jako vhodný,
- mezi takové programy musí být zařazen program sexuální léčby, a to na pachatelovy vlastní náklady,
- pachatel musí vykonat 800 hodin obecně prospěšných prací.³⁰

³⁰ WRIGHT, M., 2013, op. cit., s. 339–400.

Při hledání ideálního vztahu mezi alternativními tresty a konceptem restorativní justice je možno s ohledem na výše uvedené danou problematiku shrnout tak, že restorativní justice v oblasti sankcionování žádá, aby při ukládání sankce pachateli byly dodrženy následující parametry:

- 1) Výchozí motivací ukládané sankce je zpráva **pachateli nejen o tom, že jeho jednání porušuje pravidla dané společnosti, ale že byly narušeny mezilidské vztahy, někomu byla způsobena újma** a současně byly porušeny hodnoty a jistoty, které jak jednotlivým osobám, tak společnosti ve svém celku poskytují základní pocit bezpečí a ochrany primárních lidských potřeb. **Nejde však o odsudek osoby jako jedince. Jde o vyjádření nesouhlasu s jednáním dané osoby.** Sankce má poskytovat možnost k nápravě stavu, a ne k vyloučení jedince ze společnosti.
- 2) **Sankce má úzký vztah k danému trestnému činu a reflektuje způsobenou újmu.** Náhrada újmy je základní složkou pachateli uložených povinností a závazků.
- 3) **Sankce by měla pachateli napomoci též reflektovat důvody,** které ho k trestné činnosti vedly, a **poskytnout mu šanci** změnit vzorce jeho chování a vytvořit příležitost k nápravě.
- 4) **Proces, při kterém je sankce ukládána, by měl mít dialogickou hodnotu.** Nelze-li sankci uložit v návaznosti na výsledky restorativního programu, měla by být sankce soudem uložena alespoň v rámci procesu, který kopíruje dynamiku a nastavení těchto programů. Základním požadavkem je vytvoření prostoru oběti, aby mohla adekvátně sdělit způsobenou újmu, aby tato újma byla soudem nejen brána ke zřeteli, ale aby byla určujícím hlediskem při ukládání sankce. Proces by měl být veden tak, aby podporoval pachatele k přijetí odpovědnosti a změně v jeho životě.

Mají-li mít sankce, a o sankce alternativní jde v tomto smyslu obzvlášť, restorativní charakter a potenciál, je třeba hlouběji přemýšlet nad jejich konkrétním obsahem, tázat se, k jakým účelům sankce směřuje, zdali tyto jsou vedeny restorativními principy a účely a do jakého kontextu je v rámci trestního řízení sankce zasazována. Je namítáno, že stávající nastavení trestního zákoníku a jednotlivých druhů alternativních trestů sice do jisté míry splývá s restorativní přístupem v tom, že podporuje takové sankce, které nejsou spojeny s odnětím svobody, nicméně v ostatních ohledech, a to jak ve smyslu definice účelu trestu, účelné motivace pachatele k přijetí odpovědnosti jako vnitřního prožitku, zaměření se na nápravu mezilidských vztahů a náhradu oběti způsobené újmy, zůstávají alternativní sankce zcela mimo restorativní kontext, což jejich potenciál výrazně oslabuje.

7. ÚVAHY DE LE FERENDA

Podstatou restorativní justice je napravit trestným činem narušené mezilidské vztahy a vazby, nahradit v co nejširší možné míře újmu vzniklou oběti a umožnit komunikaci a vytvořit prostor ke společnému hledání řešení těmi, kdo byli primárně trestným činem zasaženi. Přestože stávající nastavení českého trestněprávního systému takovou cestu zejména skrze tzv. odklony od trestního řízení umožňuje, není takový postup integrální součástí trestního řízení ve svém celku. Tím je vlastně restorativní hledisko marginalizováno. Bez adekvátní provázanosti restorativních přístupů jak na hmotněprávní, tak procesní úrovni není vytvořen mechanismus, který by poskytoval dostatečnou systémovou podporu uvedenému způsobu řešení věci, a současně není zajištěna dostatečná ochrana práv na restorativním programu zúčastněných osob. Výsledky restorativních procesů nemají v procesu své jasně definované místo, čímž je vytvářena nejistota, jak bude s obsahem dohod orgány činnými v trestním řízení naloženo. Tím není rozporováno, že trestný čin má silný veřejnoprávní aspekt a narušuje též jistoty a zájmy celé společnosti. Restorativní justice však namítá, že při řešení následků trestné činnosti je nutné oslovit roviny obě: soukromou i veřejnou. Právě spojení obou hledisek do jednoho procesu řešení dané věci umožňuje účinně reflektovat zájmy všech dotčených subjektů, tj. pachatele, oběti, komunity i celé společnosti. Z tohoto důvodu je při úvahách de lege ferenda kladen hlavní důraz na procesní propojení restorativních programů a výsledných dohod do trestního řízení a ukotvení jejich vlivu v procesu rozhodování o věci, a to jak tehdy, je-li věc skončena odklonem od trestního řízení, tak v případě rozhoduje-li ve výsledku o vině a trestu soud. I tehdy by mělo být zajištěno, že individualizovaná řešení budou při rozhodování vzata soudem v potaz. Právě zasazení alternativních sankcí do takového rámce by umožňovalo rozvinout jejich restorativní potenciál.

S ohledem na výše uvedené jsou navrhovány následující hlavní body zrestorativnění českého trestněprávního systému:

- 1) **Strany restorativní dohody se mohou domluvit, že soudu předloží dohodu, jako výsledek restorativního programu, ke schválení.** Šlo by o samostatný procesní institut tzv. schválení restorativní dohody soudem. Smyslem je mimo jiné narovnat i stav mezi váhou, kterou přiznává český právní řád mediačním dohodám v oblasti práva civilního a mediačním dohodám v trestním řízení. V civilním právu zákon předpokládá, že pokud si to strany budou přát, mohou buď sjednáním dohody ve for-

mě notářského zápisu dle § 70 a násl. notářského řádu³¹ nebo schválením dohody v rámci soudního smíru dle § 99 OSŘ³² docílit toho, že dohoda se stane ve smyslu § 274 odst. 1 písm. e) a písm. h) OSŘ exekucním titulem. Je proto navrhováno, že, pokud za souhlasu všech stran restorativní dohody bude tato dohoda předložena soudu, soud dohodu posoudí z hlediska přiměřenosti následkům a závažnosti spáchaného činu, souladu s dobrými mravy a z hlediska realizovatelnosti jednotlivých závazků a povinností. Pokud soud dohodu schválí, stane se dohoda exekucním titulem. Vypořádat se s otázkou vykonatelnosti restorativních dohod a v nich obsažených závazků o náhradě újmy vyvažuje též nerovnováhu, která pramení z vykonatelnosti výroku o náhradě škody, pokud je tento dle § 228 odst. 1 TŘ součástí odsuzujícího rozsudku.

- 2) Schválení restorativní dohody by mělo vedle vykonatelnosti další dva základní důsledky. Na procesní úrovni by se pro kategorii přečinů mohla schválená restorativní dohoda stát **důvodem pro zastavení trestního stíhání nebo pro všechny trestné činy důvodem pro podmíněné zastavení trestního stíhání**. Institut narovnání se navrhuje zcela vypustit. V oblasti hmotněprávní by pak soud byl v případech, že by se restorativní dohoda nestala důvodem pro (podmíněné) zastavení trestního stíhání, **povinen obsah restorativní dohody zohlednit při rozhodování o druhu a výměře trestu**. Soud by přitom vždy posuzoval, zdali a do jaké míry obsah dohody dostatečně vyvažuje soukromý zájem stran dohody s veřejným zájmem společnosti. Schválit restorativní dohodu by však bylo možné v jakékoli fázi trestního řízení, přičemž v každé fázi by dopady na řízení byly jiné. Teoreticky by restorativní dohodu mohl soud schvalovat i po skončení trestního řízení, pokud by se z jakéhokoliv důvodu strany účastnily restorativního programu až v tuto chvíli, nicméně by chtěly dohodu učinit bezprostředně vykonatelnou. Stejně tak je možno uvažovat například i o provázanosti schválení dohody až ve fázi výkonu trestu odnětí svobody a případného rozhodování soudu o předčasném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Schválení dohody by tedy bylo právním předpokladem toho, že dohoda bude mít pro trestní řízení určitý význam, avšak samo schválení a následná vykonatelnost by představovaly samostatnou kvalitu, jež by pro strany dohody měla význam

³¹ Zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád, ve znění pozdějších předpisů.

³² Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „OSŘ“).

sama o sobě. Schválení dohody by bylo upraveno jako zvláštní řízení podle hlavy dvacáté trestního řádu.

- 3) **Vytvoření samostatného zákona o restorativních programech.** Obsahově by se jednalo o obdobnou úpravu, jakou v oblasti práva občanského zajišťuje zákon o mediaci. Takový postup jednak nastolí jasná pravidla, jak mají restorativní programy vypadat a jaké jsou jeho základní formy, vymezí odpovědnost facilitátorů, práva a povinnosti účastníků a definuje základní parametry restorativních dohod. Tímto způsobem bude podpořena nejen významnost restorativních programů a jejich role v trestním řízení, ale zejména bude zajištěna adekvátní rovina právní jistoty a poskytnuta odpovídající úroveň ochrany práv a povinností jednotlivým účastníkům.

Na hmotněprávní úrovni se uvedený přístup promítl zejména do snahy:

- redefinovat, resp. znovuvytvořit legální definici účelu trestu, která by obsahovala i restorativní hlediska,
- vytvořit pravidla a mechanismus, který zavazuje soud vzít v potaz výsledky restorativních programů při rozhodování o vině a trestu,
- vhodně zapojit restorativní dohody do vybraných ustanovení při ukládání sankcí (institutu upuštění od potrestání, podmíněného upuštění od potrestání, jako vyjmenovaná povinnost k plnění restorativní dohody všude tam, kde v současné chvíli trestní zákoník stanoví obecnou povinnost k náhradě škody a nemajetkové újmy apod.).

Návrh zrestorativnění procesní úpravy pak zohledňuje zejména následující:

- doplnění účelu zákona a základních zásad trestního řízení tak, aby to vyhovovalo restorativním principům,
- vytvoření podmínek pro nabytí vykonatelnosti restorativních dohod a zavedení nového zvláštního způsobu řízení: řízení o schválení restorativní dohody,
- redefinování podmínek pro (podmíněné) zastavení trestního stíhání, zrušení institutu narovnání a omezení užití trestního příkazu.

8. ZÁVĚR

Snahou tohoto textu bylo blíže prozkoumat vztah alternativních sankcí ke konceptu restorativní justice a zjistit, v čem se překrývají a co je od sebe navzájem odlišuje. Bylo zmíněno, že existuje určitá množina, která je oběma spo-

lečná a je tvořena zejména společnou preferencí takových sankcí, které nejsou spojeny s negativními následky trestu odnětí svobody a ponechávají pachatele v jeho přirozeném prostředí. Takový přístup nepřináší jen pozitivita ve vztahu k pachateli a jeho následné reintegraci do společnosti, ale zvyšuje šanci, že závazky ve vztahu k oběti trestného činu budou plněji uspokojeny. Jak trestní zákoník, tak restorativní justice se snaží hledat individualizovaná řešení a nastavit sankce tak, aby představovaly přiměřený zásah do práv pachatele a zrcadlily nejen závažnost porušených hodnot, ale též pachatelův postoj k řešení trestným činem způsobených následků, jeho osobní poměry a vliv sankce na jeho život do budoucna.

Restorativní přístup jde však v mnohém dál. Trvá na tom, aby sankce byly ukládány s jasným záměrem k nápravě narušených vztahů, k saturaci způsobené újmy a vytvoření pozitivní vize pachatelovy budoucnosti. Řešení má být ve vhodných případech dosahováno pomocí dialogické roviny v podobě některého z restorativních programů, které neslouží jen jako efektivní nástroj k hledání přílehavých řešení konkrétní věci, ale má i silný podtext při práci s emocemi. Oběť má možnost přímo konfrontovat pachatele s tím, co jí způsobil, což slouží nejen jako účinný nástroj sdílení a oslovení emoční stránky věci, ale též jako cesta k potvrzení toho, že jednání pachatele nebylo správné. Pachatel se musí způsobeným následkům postavit čelem. V restorativních programech zde není nikdo, kdo by za pachatele mluvil. Přímo on sám se musí utkat s tím, jak jinému ublížil. Tento mechanismus významně přispívá k tomu, že je pachatel schopen odhodit vlastní racionalizace a pohlédnout pravdě zpříma do očí. Jde o náročné procesy, které podporují pachatele v tom, aby doopravdy přijal odpovědnost za svůj čin.

Nejde tedy jen o to proměnit obsah sankcí, ale i o to zasadit sankce do takového mechanismu, který vhodnými způsoby pachatele vede k důslednější vnitřní proměně, resp. jí dává šanci. Restorativní justice nicméně není všelék. Je to jiná perspektiva, kterou je možno řešení pachatelem způsobených následků nazírat a jež se snaží dorovnat klasickými systémy výrazněji neoslovenou soukromou rovinu dané věci. Pomáhá napravit vztahovou linii trestným činem zasažených účastníků, oslovovat jejich potřeby a současně posiluje též širší vazby uvnitř komunity a společnosti. V uvedeném směru tak restorativní justice plně uznává veřejný zájem společnosti na vyvození důsledků z pachatelova jednání, který však o řešení soukromé linie posiluje, a činí tím řešení více kompaktní. Restorativní koncept nabízí příležitost, která usiluje o to, připravit co nejlepší podmínky jak pro oběti, tak pachatele a komunity vyrovnat se do budoucna s tím, co bylo trestným činem způsobeno. Pro každého to zname-

ná něco jiného a každý v tomto smyslu musí hledat svou vlastní cestu. Ta by však měla být připravena pro všechny, kteří se na tuto cestu vydat chtějí. Výše uvedené návrhy de lege ferenda se pro takové pojetí nalézání spravedlnosti snaží vytvořit nezbytné předpoklady, a zajistit tak, že restorativní potenciál alternativních sankcí bude možno plně rozvinout.

9. LEGISLATIVNÍ ZÁMĚR – ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- 1) Vytvořit samostatný zákon o restorativních programech,
- 2) zavést do trestního řádu zvláštní řízení o schválení restorativní dohody soudem, propojit schválenou restorativní dohodu s procesními možnostmi (podmíněného) zastavení trestního řízení, případně s dalšími procesními nástroji a instituty jednotlivých fází trestního řízení, a to včetně fáze vykonávací,
- 3) zdůraznit význam schválené restorativní dohody v oblasti práva hmotného,
 - a) stanovit povinnost soudu při rozhodování o vině a trestu zohlednit obsah restorativní dohody,
 - b) propojit institut restorativní dohody s úpravou trestání a jednotlivými druhy trestů,
- 4) ve vztahu k trestu odnětí svobody rozpracovat výraznější koncept tzv. restorativní detence, která počítá s širokým zapojením restorativních nástrojů na různých úrovních vězeňského života.

Literatura

1. BAZEMORE, G., WALGRAVE, L. (eds.): Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime. Monsey. 1. ed., NY: Criminal Justice Press, 1999, ISBN: 1-881798-13-5.
2. CORNWELL, D. J.: Criminal Punishment and Restorative Justice: Past, Present and Future Perspective. 1. ed., Winchester: Waterside Press, 2006, ISBN: 978-1-904380-20-7.
3. CORNWELL, D. J., BLAD, J., WRIGHT, M. (eds.): Civilizing Criminal Justice, An International Restorative Agenda for Penal Reform. 1. ed., Sheffield-on-Loddon: Waterside Press Ltd., 2013, ISBN 978-1-904380-04-7.
4. HERMAN, J.: Trauma and Recovery. New York: Basic Books, a Member of the Perseus Books Group, 1997, ISBN: 978-0-465-08730-3.

5. JOHNSTONE, G., VAN NESS, D. W. (eds.): Handbook of Restorative Justice. 1. ed., Cullompton: Willan Publishing, 2007, ISBN 13 978-1-84392-151-6.
6. MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: Restorativní justice v oblasti vězeňství: utopie, nebo výzva? Časopis pro právní vědu a praxi, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, 2016, roč. 2016, č. 24/1, s. 21–36, ISSN 1210-9126.
7. MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: Alternativní neznámená restorativní aneb o co restorativní justice vlastně jde? Trestněprávní revue, Praha: C. H. Beck, 2016, roč. 2016, č. 11–12, s. 258–263, ISSN 1213-5313.
8. MORRIS, A., MAXWELL, G. (eds.): Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, Mediation, Circles. 4. ed., Oxford: Hart Publishing, 2003, ISBN 1-84113-176-8.
9. SCHEINOST, M., VÁLKOVÁ, H. A KOL.: Sankční politika a její uplatňování. 1. vydání, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, ISBN 978-80-7338-154-7.
10. ŠÁMAL, P. A KOL.: Trestní zákoník I., § 1 až 139, Komentář, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-428-5.
11. VAN NESS, D. W.: Crime and its Victims. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 1986, ISBN 0-87784-512-3.
12. WEITEKAMP, E. G. M., KERNER, H.-J.: Restorative Justice – Theoretical foundations. 1. ed., Cullompton, Devon: Willan Publishing, 2002, ISBN 1-903240-83-2.
13. ZEHR, H.: Úvod do restorativní justice. 1. vydání, Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, ISBN: 80-902998-1-4.

Elektronické prameny:

1. Nations Office on Drug and Crime: Handbook on Restorative Justice Programmes [online]. United Nations: New York, 2006, str. 6–7 [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf
2. Dušek L.: Hrozí opět přeplnění věznic? Predikce vývoje počtu vězňů v České republice [online]. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.: Praha, 2015, str. 1, [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu/IDEA_Studie_13_Predikce_poctu_veznu.html
3. Veřejný ochránce práv: Věznice, zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv [online]. Brno, 2016, [cit. 20. 6. 2017]; dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf

4. Doporučení Výboru ministrů č. R (92) 17 [online], [cit. 20. 6. 2017]; dostupné na: [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/Recommendation%20R%20\(92\)%2017_E.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/Recommendation%20R%20(92)%2017_E.pdf)
5. Novozélandský Sentencing Act z roku 2002 [online], [cit. 20. 6. 2017]; dostupné na: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>

Kontaktné údaje

JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D.

Masarykova univerzita

Právnická fakulta

Veveří 70

611 80 Brno

E-mail: petrasach@yahoo.com

